

A MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG NAPLÓJA

Neuilly – Versailles – Budapest
(1920)

A forrásszövegeket válogatta,
az idegen nyelvű szövegeket fordította,
a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta:

ZEIDLER MIKLÓS

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet
Budapest, 2017

A kötet megjelenését az MTA BTK Lendület Trianon 100 Kutatócsoport támogatta

TRIANON 1920

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001188127

© Zeidler Miklós, 2017

© MTA BTK, 2017

X 254111

ISBN 978-963-416-072-4

A címlapon:

A magyar delegáció érkezése a békeszerződés aláírására (Versailles, 1920. június 4.)

a hátlayan:

A magyar delegáció távozása az aláírás után a Nagy-Trianon palotából (Versailles, 1920. június 4.)

A belső címlapon (45. o.):

Wettstein János (Hága, 1921) és gróf Csáky István (Budapest, 1940 körül)

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is

Kiadja az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Történettudományi Intézet

Felelős kiadó: Fodor Pál

Nyomdai előkészítés:

MTA BTK Történettudományi Intézet

tudományos információs témacsoport

Olvasószerkesztő: Kovács Éva

Borító és tördelés: Horváth Imre

Képszerkesztő: Kocsis Gabriella

Térképek: Nagy Béla

Nyomdai munka: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

TARTALOM

Zeidler Miklós: Előszó	7
Zeidler Miklós: <i>A magyar béke delegáció tevékenysége</i>	13
Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlása	13
Károlyi Mihály kormánya: demokrácia, pacifizmus, antantbarátság	14
A Forradalmi Kormányzótanács: proletárdiktatúra, világforradalom, szovjetbarátság	17
Ellenforradalmi kormányok: antibolsevizmus, keresztény-nemzeti gondolat	18
A magyarkérdés a békekonferencián	19
A magyar béke delegáció kiküldése	21
A magyar béke feltételek	26
A magyar béke delegáció ellenjavaslati	29
Francia–magyar titkos tárgyalások	32
A magyar békeszerződés aláírása	35
A francia–magyar titkos tárgyalások vége	39
<i>A magyar béke küldöttség hivatalos naplója</i> (vezette Wettstein János követségi tanácsos)	45
<i>Részletek a magyar béke küldöttség politikai naplójából</i> (a naplót Apponyi gróf utasításai alapján Csáky István gróf, a béke küldöttség titkára vezette) ...	45
Jegyzetek	232
A magyar béke delegáció által benyújtott jegyzékek listája	261
Előzetes jegyzékek	263
Válaszjegyzékek	279
Források és irodalom	289
Rövidítésjegyzék	299
Névmutató	300

ELŐSZÓ

A könyv, amelyet a kezében tart az olvasó, a párizsi békekonferenciára 1920 januárjában kiküldött magyar delegáció tevékenységét mutatja be.

A béketárgyalásokra való felkészülés Magyarországon már a katonai összeomlás előtt, 1918. október elején megkezdődött, s a munkában számos szakértő és politikus vett részt. Az előkészítő munkálatok 1919 őszén vettek nagyobb lendületet, majd amikor a magyar kormány 1919. december elején végre meghívást kapott a békekonferenciára, megtörtént a Párizsba küldendő delegátusok kiválogatása is.

1920. január 5-én 26 politikus, diplomata és szakértő, háromfős irodai személyzet, továbbá hat gépíró-nő, négy nyomdász, négy irodaszolga, hat újságíró, öt vasutas és hatfős vasúti éttermi személyzet kelt útra Budapestről Apponyi Albert gróf vezetésével a békedelegáció különvonatán. Útközben még három „irodista” és egy újságíró, néhány nappal később pedig további két delegátus csatlakozott a küldöttséghez (⇒ 57. o.). A delegáció január 7-én érkezett meg Párizsba, szállását a város határán kívül, egy neuilly-i szállodában jelölték ki, mozgását pedig korlátozták, nehogy a magyar küldöttek politikusokkal vagy újságírókkal lépjenek kapcsolatba a francia fővárosban, s így nagyobb nyilvánosságot szerezzenek nézeteik terjesztéséhez (⇒ 53. o.).

A küldöttség tagjainak többsége a magyar álláspontot tartalmazó úgynevezett „előzetes jegyzékek” benyújtását és a békefeltételek átvételét (január 15.), valamint Apponyi azokra adott szóbeli válaszát (január 16.) követően január 18-án hazautazott Magyarországra, ahol jelentést tettek addigi tevékenységükről, majd a kormánnyal és a hazai szakértőkkel történt egyeztetéseket követően, újabb utasításokkal ellátva február 11-én – új szakemberekkel is kiegészülve – visszatértek Neuilly-be. A Budapestről magukkal vitt válaszijegyzékek beadását követően a delegátusok heteken át vártak a békekonferencia válaszára, március 30-án azonban a delegáció túlnyomó része – tudomásul véve, hogy kedvező fejleményekre nemigen van már remény – ismét visszatért a magyar fővárosba.

A Neuilly-ben maradt maroknyi csoport néhány nap múlva Versailles-ba tette át székhelyét, ahol egy kisebb szállodában, csekélyebb költséggel, de a francia hatóságok által hallgatólagosan engedélyezett nagyobb mozgásszabadsággal folytatta munkáját (⇒ 197. o.). Itt vette át május 5-én a békedelegáció főtitkára, Praznovszky Iván a végleges békefeltételeket, amelyekkel másnap Budapestre utazott. A hónap közepén a békedelegáció Budapesten tartózkodó tagjai, a kormány és a Nemzetgyűlés is tárgyalta a kialakult helyzetről (⇒ 213. o.).

Május 16-án Apponyi – arra hivatkozva, hogy a magyar küldöttségnek nem sikerült számottevő, magyar szempontból kedvező módosítást elérnie a békefeltételekben – bejelentette a békedelegáció lemondását. A béke aláírásáról vagy elutasításáról való döntés így a kormányra hárult. Másnap keltezésű az a Horthy Miklós kormányzó és Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök aláírását viselő irat, amely értesítette a békekonferenciát, hogy a magyar kormány tudomásul veszi a békefeltételeket, és hamarosan újabb küldöttséget meneszt Párizsba a béke aláírására (⇒ 219. o.). Praznovszky ezután visszatért Versailles-ba, s a két dokumentumot május 21-én továbbította a francia Külügyminisztériumnak. Eközben Budapesten hosszas egyeztetés kezdődött az aláírók személyéről.

Az aláíró-delegáció május 31-én indult útnak és június 3-án reggel érkezett Versailles-ba, másnap délután pedig a kastélykertben lévő Nagy-Trianon palotában sor került a magyar békeszerződés aláírására. Az okmányt a magyar kormány képviselőjében Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter, illetve Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszteri rangot viselő diplomata látta el kézjeggyel (⇒ 231. o.).

*

Kötetünk ennek az öt hónapnak, az 1920. január 5. és június 4. közötti időszaknak a történetét mutatja be – nagyrészt korabeli dokumentumokon keresztül.

Az anyag zömét részét a béke-delegáció hivatalos naplója teszi ki, amelynek két fennmaradt szövegét párhuzamosan közöljük (⇒ 45–230. o.). A napló egyik változata már régóta ismert volt – főként a történészek előtt –, hiszen 1939-ben megjelent a *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary* (Iratok és dokumentumok Magyarország külpolitikájához) című kiadványsorozat első kötetében.¹ Mivel ez az iratgyűjtemény elsősorban a külföld számára készült, s a második világháború idején a külvilág előtt kívánta forrásszerűen bemutatni – és igazolni – a magyar külpolitika 1918–1921 közötti lépéseit, a dokumentumokat értelemszerűen idegen nyelven közölte. Az angol, a francia és a német nyelvű iratok eredeti nyelven jelentek meg, a többi forrás – így a békeküldöttség naplója is – angol fordítást kapott. A napló szövegét *Excerpts from the political diary of the Hungarian peace delegation* (Részletek a magyar béke-delegáció politikai naplójából) cím alatt tették közzé,² s mivel alcíme szerint Csáky István gróf (Neuilly-ben Apponyi Albert személyi titkára, a kötet megjelenésekor már Magyarország külügyminisztere) feljegyzései alapján készült, olykor „Csáky-napló”-ként is hivatkoztak rá.

A napló forrásértékének megítélését nehezítette, hogy az angol fordítás bevallottan csak részleteket közölt, az eredeti magyar szöveg pedig nem maradt fenn – eddig legalábbis nem került elő –, így egybevetésükre utólag nem volt lehetőség. Márpedig a szöveget közlő kiadványsorozat – bár historiográfiai szempontból nagyon értékes, hiszen egy sor olyan dokumentumot tartalmaz, amelyek a magyarországi külügyi anyagot sújtó iratpusztulás során (1944–1945-ben a német bevonulás, illetve az ostrom idején, majd 1956-ban stb.) megsemmisültek – filológiaiailag nem éppen megbízható. A szerkesztők ugyanis – amint ez közvetve a kiadvánnyal kapcsolatos korabeli levelezésből³ is kiderül – meglehetősen „nagyvonalúan” kezelték a kiadásra szánt iratokat, s a kényesnek vagy érdektelennek ítélt részleteket egyszerűen kihagyták a forrásközlésből. Mivel e kihagyásokat nem jelezték, az olvasónak ma semmilyen támpontja sincs ahhoz, hogy megítélje, a dokumentumok teljes vagy csonkított szövegével találkozunk-e. Az eredetiben fennmaradt és a kiadványban is közölt iratok némelyikének összevetéséből kiderül, hogy az ilyen „húzásoknak” akár az adott dokumentum nagyobbik része is áldozatul eshetett.⁴ A kutató tehát nem hagyatkozhat teljesen erre a forráskiadványra, s jól teszi, ha megpróbálja felkutatni az iratok eredetijét. Sokáig ugyanez volt a helyzet a Csáky-naplóval is.

Nemrégiben azonban előkerült az angol fordítás alapját képező szöveg első – természetesen magyar nyelvű – változata,⁵ mégpedig annak a Wettstein Jánosnak a hagyatékából, aki a béke-delegáció főtitkárhelyetteseként a feljegyzéseket készítette. Ez a történetírás számára újdonságot jelentő dokumentum „vissza-menőleg” hitelesíti az 1939-ben közzétett angol változatot, hiszen – amint az a párhuzamos forrásközlésben látható lesz – az angol fordítás híven követi a magyar szöveget; pontosabban: azok a szövegrészek, amelyek mindkét naplóban szerepelnek, megfelelnek egymásnak. A két szöveg ugyanakkor mégsem egybehangzó: mindkét napló bőségesen tartalmaz olyan részleteket, amelyek a másikban nem szerepelnek.

A Wettstein-napló és a Csáky-napló, valamint más korabeli források megvilágítják a szövegek keletkezésének történetét, és magyarázatot adnak a helyenként igen jelentős eltérések okaira is. Ennek alapján megállapítható, hogy Wettstein János követségi tanácsos 1920 áprilisában látott hozzá a napló összeállításához a béke-delegáció titkárságán vezetett feljegyzések alapján. A napló elkészítésére feltehetőleg Teleki Pál gróf, a Békeiroda vezetője (április 19-től külügyminiszter) adott utasítást, aki már korábban is azt tervezte, hogy nagyszabású forráskiadványban mutatja be a béke-delegáció tevékenységét a hazai és a külföldi közönségnek, s ehhez szüksége volt egy megbízható időrendi útmutatóra⁶ (⇒ 109. o.). Wettstein az anyagot több részletben küldte el Budapestre, abban az ütemben, ahogyan munkájával főtitkárhelyettesi – Praznovszky május 6–21. közötti távolléte idején delegációvezetői – feladatainak ellátása mellett haladni tudott.⁷

A „Wettstein-napló” – a borítón lévő cím szerint A magyar békeküldöttség hivatalos naplója, a nyitólapon feltüntetett elnevezéssel: A magyar béke-delegáció politikai naplója – összesen 114 gépelt oldalt tartalmaz (terjedelme mintegy 17 500 szó), a szövegtükör a korabeli ügyviteli szokásoknak megfelelően a lapok jobb oldalát fedi le, a bal oldalt a fejezetcímeknek (itt a dátumoknak), illetve az esetleges jegyzeteknek tartja fenn. A teljes napló feltehetőleg júniusban készült el, s azt vagy már a gépelés idején, vagy később sokszorosították. A lapok szétválogatásakor hiba történhetett, így a Wettstein-hagyatékban fennmaradt indigómásolatból hiányzik a 72. lap, a 73. számúból ugyanakkor kettő is van. (Forrásközlésünkben a március 9–10-i naplófeljegyzés e hiátusára a szokásos [...] jelöléssel utaltunk.) (⇒ 152. o.).

A Wettstein-napló meglehetősen részletességgel ismerteti egyfelől a delegáció és a Külügyminisztérium, másfelől a delegáció és a békekonferencia 1920. január–június között folytatott levelezését, a békejegyzékek benyújtásának ütemezését és az esti értekezletek napirendjét. Kitér arra is – bár nem teljes részletességgel –, miként próbáltak a delegátusok a tilalom ellenére is kapcsolatba lépni befolyásos politikusokkal, illetve a sajtó képviselőivel a magyar szempontok ismertetése és szélesebb körben való terjesztése – végeredményben a békefeltételek enyhítése – érdekében.

Mivel a Wettstein-napló afféle belső munkaanyag volt, és nem a nyilvánosság számára készült, meglehetősen nyíltsággal szólt néhány bizalmas ügyről is. Így például azokról a propagandaakciókról, amelyeket a magyar kormány által politikailag és anyagilag is támogatott magyarbarát szlovák, ruszin és bánáti aktivisták hajtottak végre 1920 első felében azzal a céllal, hogy a Felvidék, Kárpátalja és a Bánság területét ne csatolják el Magyarországtól (⇒ 110., 112., 116., 138., 140., 156., 162., 164. o.). Ezek a részletek – érthető módon – nem kerültek be az 1939-ben közzétett Csáky-naplóba, hiszen a területi revízió időszakában a magyar

1 Lásd PDRFRH. A sorozat csonkán maradt: az 1918–1921. évi iratanyagot bemutató első két kötet 1939-ben, illetve 1946-ban megjelent, az 1921–1922. évi dokumentumokat tartalmazó harmadik kötetből azonban csak nyomdai levonat készült, amelyet még nem kiadásra szántak.

2 PDRFRH, I. köt., 847–931. o.

3 MNL OL, K 63, 475. cs., 1939–1944–77. tétel.

4 Lásd például PDRFRH, I. köt., 216. sz. (228. o.) Vö. Praznovszky jelentése Apponyinak (Versailles, 1920. április 11.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–51. sz. (3–4. p.) Az eredeti iraton piros zárójellel jelölték meg azokat a szövegrészeket, amelyek nem kerültek bele a forráskiadványba.

5 A magyar nyelvű naplóból korábban csupán rövid ízelítő jelent meg nyomtatásban. Lásd Wettstein 2014a. Online elérhető a teljes szöveg rövidített jegyzetapparátussal ellátott változata: Wettstein 2014b.

6 Néhány, a naplóban közölt információ valóban be is került A magyar béketárgyalások című négykötetes kiadványba, amely 1920–1921-ben magyar és francia, 1920–1922-ben pedig angol nyelven is megjelent. Lásd MBT; NPH; HPN.

7 Lásd Csáky levele Wettsteinnek (Budapest, 1920. május 15.). Magántulajdon. A levélben Csáky István – aki ekkor a Külügyminisztérium Politikai Osztályának első beosztottja volt – így írt: „Boli [Teleki Pál gróf külügyminiszter] megbízásából arra kérek, hogy volnál olyan szíves nekem a politikai napló folytatását (márc. 7-től) megküldeni, mert enélkül nem tudom a munkámat folytatni.”

kormány nem óhajtotta felfedni ilyen irányú korábbi tevékenységének részleteit, még kevésbé saját ügynökeinek nevét. Ugyancsak kimaradt az angol kiadásból a napló számos olyan részlete, amely a mindennapi ügymenet apró részletkérdéseivel foglalkozott.

A „Csáky-napló” szövege, mint már említettük, csak angol változatban maradt fenn – kötetünkben természetesen magyar nyelven közöljük (ennek terjedelme 21 700 szó) –, magyar eredetijéről semmilyen közvetlen információval nem rendelkezünk. Annyi bizonyos, hogy ennek is a Wettstein-napló képezte az alapját, amit viszont Budapesten a Külügyminisztériumban – valószínűleg már 1920-ban – további részletekkel egészítettek ki. Ezek főként a francia–magyar titkos tárgyalások 1920. márciusi fejleményeiről (⇒ 164., 168., 170., 172., 174., 176., 178., 186., 188., 190. o.), a delegációnak a béke aláírása vagy elutasítása kérdésében folytatott március 23–24-i nagy vitájáról (⇒ 178., 180., 182. o.), valamint a béke aláírására vonatkozó májusi budapesti egyeztetésekről (⇒ 212., 214., 216., 218., 220., 222. o.) tájékoztatnak, vagyis olyan ügyekről, amelyekre vonatkozó dokumentációval a Külügyminisztériumban is – vagy éppenséggel csak ott – rendelkeztek.

*

A terjedelmesebb, angol nyelvű „Csáky-napló” és a rövidebb, de bizonyos részleteiben szintén egyedi, magyar nyelvű „Wettstein-napló” tehát egymást részben átfedi, részben pedig kiegészíti, így a két dokumentum együtt olvasva a magyar békedelegáció működésének legrészletesebb krónikáját adja. A két napló szövegét ezért párhuzamosan közöljük, mégpedig oly módon, hogy az általuk rögzített események azonos lapra kerüljenek, s így könnyebben áttekinthető legyen, hogy az egyes szövegváltozatok mely eseményeket milyen módon és milyen terjedelemben tárgyalták.

A két napló számos olyan információt tartalmaz, amelyet annak idején a bennfentesek ugyan jól ismertek, de már a kortársak előtt is rejtve maradtak, később pedig feledésbe merültek, s az utókor számára már alig értelmezhetőek. Ezért szükségesnek láttuk a szöveget bőséges jegyzetanyaggal ellátni. Ez egyfelől segít a személyek azonosításában, másfelől megvilágítja az események hátterét, ugyanakkor támogatja a téma iránt érdeklődő kutatók további könyvtári és levéltári kutatásait is. A párhuzamos szövegközlés okozta „zsúfoltság” miatt a jegyzeteket nem a lap alján, hanem a naplószövegek után külön közöljük (⇒ 232–260. o.). A jegyzet-számok a két szövegre együttesen vonatkoznak, vagyis ugyanahhoz eseményhez a két naplóban ugyanaz a jegyzetszám tartozik. A naplókban előforduló gyakori visszautalásokra és a szöveg olykor lakonikus, fél-szavakkal kommunikáló stílusára való tekintettel helyesnek láttuk, ha egyes hivatkozásokat a korábban már alkalmazott jegyzetszámmal megismétlünk, ezzel is megkönnyítve a magyarázatok elérését. (A naplószövegekben feltüntetett jegyzetszámok ezért olykor nem folyamatosan követik egymást, hanem „ugrálnak”, a vég-jegyzetek között azonban természetesen helyes sorrendben közöljük azokat.)

Döntően háromféle jegyzetet alkalmaztunk: az életrajzi típusú jegyzetek az adott személy teljes nevét, születésének és halálának évét, valamint az 1920 első felében betöltött hivatalát, esetleg néhány további, a személyhez kapcsolódó információt tartalmaznak. A magyarázó jegyzetek az idegen kifejezések fordítását, egyes fogalmak meghatározását adják, illetve bizonyos intézmények bemutatásához vagy az adott események hátterének megértéséhez nyújtanak adalékokat. A bibliográfiai jegyzetek a források beazonosítását segítik. A két naplóban összesen több száz korabeli dokumentumról történik említés; igyekeztünk ezek lelőhelyét pontosan meghatározni – főként a szakmabeliekre gondolva – a további kutatások megkönnyítése céljából. Mivel az iratok egy része több helyen is hozzáférhető, az olvasókra való tekintettel a nyelvi és fizikai „hozzáférhetőség” elvét követtük: lehetőség szerint a magyar nyelven nyomtatásban megjelent szövegközlésre, ennek hiányában

a magyar nyelvű levéltári forrásra hivatkoztunk. Ha ez sem volt fellelhető, akkor az idegen nyelven nyomtatásban megjelent változat, végső esetben pedig az idegen nyelvű levéltári forrás lelőhelyét adtuk meg. (Itt újra felhívjuk a figyelmet arra, hogy a nyomtatott forráskiadványok az iratokat olykor rövidítve közlik.) Jó néhány esetben előfordult, hogy valamely személynek vagy dokumentumnak sehogyan sem tudtunk a nyomára jutni; az ilyen eseteket felső indexbe emelt *-gal jelöltük, de nem vettük fel a végjegyzetek közé.

Végül néhány szót kell ejtenünk a szövegközlés szempontjairól.

Fő törekvésünk az volt, hogy a naplók szövegét a lehető legcsekélyebb beavatkozással, az eredetit legjobban megközelítő alakban közöljük. Ugyanakkor az észszerűség általános szempontjai, a helyesírási szabályok és a naplók párhuzamos közléséből fakadó problémák mégiscsak megkövetelték, hogy a szövegben bizonyos módosításokat tegyünk.

A formai korrekciók nem sok fejtörést okoztak. A Wettstein-naplóban előforduló kisebb elütéseket és a központosítás hibáit külön jelzés nélkül a mai helyesírási normák szerint javítottuk, de a régies vagy különös szóhasználatot megőriztük. Tiszteletben tartottuk a távirati stílushoz szokott diplomata azon eljárását, hogy gyakran elhagyta a határozott névelőt, s ezt csak akkor pótoltuk [szögletes zárójelben], ha annak hiánya félreérthetővé tette volna a szöveget. A személynevek téves írásmódját, illetve az intézmények, beosztások téves megnevezését szögletes zárójelben pontosítottuk. (A meglepően gyakori névelírások közül a legkülönösebb Benárd Ágost esete, aki 1920 első felében a kormány tagja volt, majd a békeszerződés egyik aláírója lett, s akinek keresztnévét mindkét napló – tévesen – Ákosnak írta.) Ami pedig a Csáky-napló magyar fordítását illeti, nos, ott igyekeztünk megőrizni valamennyit az angol szöveg – s természetesen a mögötte feltételezett magyar szöveg – merev hivatalosságából, olykor igen körülményes szófűzéséből, anélkül azonban, hogy ez az olvashatóság rovására menne.

A tartalmi pontosítások már komolyabb gondot jelentettek. Végül úgy döntöttünk, hogy elhagyjuk a Csáky-napló angol változatához csatolt eredeti jegyzeteket, mivel ezek nem különösebben informatívak, sőt olykor pontatlanok is. A legsúlyosabb – és egyelőre fel nem oldható – problémát az okozta, hogy a két napló szövegében összekeveredtek a február 20–22-i, a március 10–11-i, a március 27–28-i és az április 7–10-i események. Valószínűnek tűnik, hogy a Wettstein-napló időrendje a korrekt, de megbízható kontrollforrások híján nem tudtuk eldönteni a kérdést, így mindkét naplónál helyben hagytuk az eredeti datálást. A párhuzamos szövegközlés szempontjából kényelmetlenséget jelentett, hogy a két napló olykor eltérő rendben ismerteti az azonos napon lezajlott eseményeket. Mivel az eredeti sorrend megőrzése nehezítette volna az összevetést, ezért – a jobb áttekinthetőség érdekében – helyenként összevontunk vagy tovább tagoltunk egyes bekezdéseket, sőt olykor a sorrendjüket is megváltoztattuk. Ilyen esetekben a bekezdések eredeti sorrendjét szögletes zárójelbe foglalt számokkal – [1], [2] stb. – jelöltük.

*

Kötetünk felépítése a békedelegáció naplóián kívül további, mintegy száz dokumentum közlésére is lehetőséget nyújt.

A könyv oldalpárjain bal felől mindig a naplók szövege jelenik meg: fent a Wettstein-napló eredetije gépírást idéző betűkből szedve, alul a Csáky-napló magyar fordítása ugyanazzal a betűtípussal, amelyet az 1939. évi kiadás is használt. Jobb oldalon a napi bejegyzésekhez dátum és/vagy téma szerint kapcsolódó egyéb források kapnak helyet. Ezek a delegáció és a kormányzat tevékenységét, a magyarországi közhangulatot vagy a világpolitika releváns eseményeit illusztrálják – magyar és külföldi diplomáciai iratoktól (angol-

ból, franciából, németből, olaszból és latinból fordítva), minisztertanácsi jegyzőkönyveken, magánnaplók, magánleveleken, visszaemlékezéseken és újságcikkeken át karikatúrákig és fényképekig. Igyekeztünk releváns, jellegzetes és érdekes darabokat válogatni; közülük jó néhány első közlés – valódi historiográfiai unikum. Témájuk szintén szerteágazó: e forrásokban szóban vagy képen megjelenik többek között a magyar delegátusok feladatköre, a franciaországi magyar hadifoglyok helyzete, Apponyi Albert beszéde, a területvédő propaganda, számos portré a békeküldöttség tagjairól, a külügyminiszter és a hercegprímás folyamodványa a katolikus egyház közbenjárásáért, egy tudósítás a párizsi árviszonyokról, egy alternatív határjavaslat Székelyföld visszacsatolásáról, a magyar küldöttek fantáziáját is megmozgató franciaországi szépségverseny, a békekonferencia végső döntése a magyar határokról, az amerikai magyarok washingtoni tüntetése, a francia–magyar titkos tárgyalások, Apponyi memoranduma a béke aláírásának vagy elutasításának kérdéséről s végül egy képriport a békeszerződés aláírásáról. E kiegészítő forrásokhoz nem csatoltunk jegyzeteket, az iratokból pedig – a mindenkor egyoldalas terjedelem szabta kényszerűségből – sokszor csak részleteket közlünk, de a lelőhely alapján a teljes szöveg mindig könnyen megtalálható.

A forrásokon kívül közöljük a magyar békeküldöttség által 1920 januárja és márciusa között benyújtott 38 jegyzék és a hozzájuk tartozó mellékletek listáját is lelőhelyük megnevezésével (⇒ 261–288. o.).

A kötetet a szakirodalmi, levéltári és múzeumi hivatkozásokat tartalmazó forrás- és irodalomjegyzék (⇒ 289–298. o.), valamint az ez esetben valóban nélkülözhetetlen névmutató zárja (⇒ 299–308. o.).

*

Ezúton mondok köszönetet Wettstein János építésznek, aki gondosan megőrizte diplomata nagybátyja hagyatékát, s abból a béke delegáció naplóját, valamint több fényképfelvételt átengedett kötetünk számára. Ablonczy Balázst és Juhász Balázst a francia, illetve az olasz szövegek fordításában, valamint a közölt forrásokkal kapcsolatos szakmai kérdésekben nyújtott segítségükért, Fejérdy András Csernoch János latin nyelvű levelének lefordításáért, Nagy Bélát a térképek elkészítéséért, Glant Tibort néhány amerikai személyiség adatainak pontosításáért illeti köszönet. Hálás vagyok Fürj Orsolyának, aki egy Magyarországon fel nem lelhető könyvből küldött adatokat, valamint édesanyámnak, Zeidler Györgyinek, aki a gépelés fáradságos munkájából vette ki a részét.

A kötet bonyolult szerkezete a szokásosnál is nagyobb feladatot jelentett a kiadó, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet munkatársainak; fáradságos és pontos munkájukért – és nem utolsósorban türelmükért – ezúton is szeretnék köszönetet mondani Kovács Éva szerkesztőnek, Kocsis Gabriella képszerkesztőnek és Horváth Imre tördelőszerkesztőnek. A kötet megjelenéséhez az Ablonczy Balázs vezetésével 2016-ban létrejött „Trianon 100” Lendület-kutatócsoport biztosította a szakmai, illetve anyagi hátteret.

S végül köszönet illeti a kötet előmunkálatai során felkeresett hazai és külföldi könyvtárak, levéltárak és múzeumok önzetlen munkatársait, akik a kutatómunka mindennapjaiban nyújtottak nélkülözhetetlen segítséget.

Valamennyiüknek hálás vagyok – nélkülük nem készülhetett volna el ez a könyv.

Köszöntjük az olvasót!

2017. április

A MAGYAR BÉKEDELEGÁCIÓ TEVÉKENYSÉGE

Zeidler Miklós

AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA ÖSSZEOMLÁSA

Az első világháború végnapjaiban a katonai kimerüléstől és a belső nemzetiségi ellentétektől sújtott Osztrák–Magyar Monarchia diplomáciájának már csak a várható károk enyhítése lehetett a célja. A közös külügyminisztérium 1918. szeptember 14-én felhívást intézett a Szövetséges és Társult Hatalmakhoz, amelyben azt ajánlotta, hogy a hadban álló nagyhatalmak képviselői valamely semleges országban kezdjenek előzetes tárgyalásokat a békefeltételekről, javaslatát pedig a sajtóban is nyilvánosságra hozta.

A felhívás a nagyhatalmak körében nagyon kedvezőtlen visszhangot keltett. A szövetséges Németország felháborodással fogadta, Georges Clemenceau francia kormányfő éles parlamenti felszólalásban utasította vissza, Lord Balfour brit külügyminiszter pedig megtévesztési kísérletnek minősítette Burián István gróf javaslatát.¹ Washington ugyanakkor – bár a tárgyalási ajánlatot szintén elhárította – közölte, hogy továbbra is érvényesnek tekinti a korábban már nyilvánosságra hozott békefeltételeit. A Monarchia ezért október 4-én közvetlenül Washingtonhoz fordult fegyverszüneti ajánlattal, hiszen Párizs és London heves reakciójához képest a Woodrow Wilson elnök által 1918 januárjában közzétett 14 pont, valamint a később ehhez fűzött kiegészítések kimondottan előnyös tárgyalási alapnak tűntek, amennyiben a nemzetek önrendelkezésének elvét, a pártatlan igazságosságot, a minden fél érdekeit egyformán tekintetbe vevő, méltányos béke rendezést hirdették.²

A wilsoni pontokra – vagyis a méltányos, megegyezésszerű békére és a nemzeti önrendelkezés elvének alkalmazására – való hivatkozás a magyar politikai közbeszédnek is szerves részévé vált. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy az összeomlás időszakában a wilsoni eszmék érvényesítésétől remélte a történelmi Magyarország integritásának megőrzését a magyar belpolitika akkori két „legerősebb embere”, Tisza István gróf és Károlyi Mihály gróf is.

Tisza október 17-én így reagált a Képviselőházban Károlyi előző napi beszédére:

Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály t. képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük. [...] Ennek folytán csak helyeselhetem azt, hogy német szövetségesünkkel együtt a Wilson-féle 14 pont és az azokhoz függesztett ismert pontok alapján ajánlottuk fel a békét ellenségeinknek. [...] És, t. Ház, magával ezzel a ténnyel, ti. azzal, hogy a Wilson-féle 14 pont alapján

1 Burián javaslatáról lásd Siklós 1987, 116–125. o.

2 Wilson programpontjait Magyarországon szélesebb körben először egy 1919-ben megjelent kiadvány ismertette és magyarázta. Lásd Bródy-Magyar 1919. A „Tizennégy Pont” (január 8.), a „Négy Alapelv” (február 11.), a „Négy Célkitűzés” (július 4.) és az „Öt Részlet” (szeptember 27.) kissé nehézkes fordításban közölt szövegét és a hozzájuk fűzött kommentárokat lásd uo., 66–92. o. Vö. Glant 2009.

helyezkedtünk, adva van egész külpolitikai orientációnknak az a módosulása, amelyet gróf Károlyi Mihály képviselőtársam tegnapi beszédében kifejezésre juttatott, [...] Ismétlem, t. Ház, a feladat, amely pártkülönbség nélkül mindnyájunkra vár, az, hogy azt a békét, amelyet a Wilson-féle 14 pont alapján meg akarunk kötni, lehetőleg előnyössé alakítsuk a magyar nemzetre nézve.³

Az amerikai válasz azonban nem volt biztató: Robert Lansing külügyminiszter október 19-én közölte, hogy a háború fejleményei már túlhaladottá tették Wilson egykori kijelentéseit, s az elnök „nincs már abban a helyzetben, hogy e népek pusztá »autonómiáját« ismerje el a béke alapjának, s ragaszkodnia kell ahhoz, hogy helyette ők maguk döntsék el, az osztrák–magyar kormány milyen lépései egyeztethetők össze törekvéseikkel, valamint a nemzetek nagy családjának tagjaiként a saját jogaikról és jövőjükéről alkotott felfogásukkal”.⁴

A Burián helyébe lépő új közös külügyminiszter, Andrássy Gyula gróf október 27-én elfogadta az amerikai álláspontot – remélve, hogy az immár nagyhatalmi támogatást élvező nemzetiségek törekvései nem tesznek túl nagy kárt a Monarchia és a történelmi Magyarország területi integritásában, s talán lehetséges lesz azokat valamiféle konföderációs megoldással kielégíteni.⁵

Október végére azonban a dualista államszervezet menthetetlenül összeomlott. A közös minisztériumok nemzetiségi tisztviselői tömegesen hagyták el munkahelyüket, a frontokon bomlásnak indultak a katonai alakulatok, Bécsben és Budapesten forradalmi hangulat uralkodott, a nemzetiségi területeken szeparatista programmal fellépő Nemzeti Tanácsok alakultak.

KÁROLYI MIHÁLY KORMÁNYA: DEMOKRÁCIA, PACIFIZMUS, ANTANTBARÁTSÁG

Magyarországon a kormány, a Habsburgok és Ausztria ellen fordult a közvélemény, amely az uralkodó családot és a társországot tette felelőssé a háború kiobbantásáért és elvesztéséért. Károlyi Mihály gróf vezetésével koalíciós kormány alakult parlamenti és parlamenten kívüli ellenzéki pártok részvételével. A kormány fő törekvése Magyarország függetlenségének kivívása, a háború befejezése és méltányos békeszerződéssel való lezárása, valamint demokratikus és szociális reformok bevezetése volt. Az átalakulás első heteiben Magyarország elszakadt Ausztriától, és köztársasággá alakult. Az 1918. november 3-án – még a Monarchia képviselői által aláírt – padovai fegyverszünet⁶ elrendelte el az osztrák és a magyar hadsereg lefegyverzését, ugyanakkor Magyarország számára nem állapított meg demarkációs vonalat, a magyar határok így védtelenül álltak, s ezt kihasználva szerb és román csapatok azonnal megkezdték bevonulásukat az ország déli és keleti területeire. A Károlyi-kormány ezért külön katonai megállapodást írt alá a balkáni antanthaderő parancsnokával. A november 13-án megkötött belgrádi katonai konvenció⁷ demarkációs vonalat húzott az ország déli és keleti részén. Ennek értelmében a Dráva–Barcs–Baja–Szeged–Maros–Beszterce–

Nagy-Szamos vonaltól délre és keletre fekvő területek szerb, román és részben francia megszállás alá kerültek, a közigazgatás azonban magyar kézben maradt.

Ezzel egyidejűleg a kormány hozzáfogott új, demokratikus reformok (általános és titkos választójog, sajtószabadság, gyülekezési és egyesülési szabadság, földreform stb.) bevezetéséhez, ami egy modern, nyugatias Magyarország felépítését ígérte. A nemzetiségek megnyerését célozta az úgynevezett „keleti Svájc”-koncepció, amely területi autonómiák bevezetésével számolt. Jászi Oszkár nemzetiségügyi miniszter ezenkívül tárgyalásokat kezdeményezett a nemzetiségek vezetőivel, ezek azonban nem hozták meg a várt eredményt. A román fél kevesellte a felkínált területi autonómiát, a szerb vezetők pedig visszautasították a tárgyalási ajánlatot. Jó szándékának bizonyítására a kormány ezután törvényt alkotott a ruszin, a német és a szlovák nemzetiség területi, illetve kulturális autonómiájáról, s külön ruszka-krajnai, illetve német minisztert nevezett ki.⁸

Mindez csekély hatással volt a magyarországi nemzetiségekre, amelyek inkább a szeparatista nyilatkozatokkal azonosultak. A Szlovák Nemzeti Tanács Turócszentmártonban október 30-án szakított Magyarországgal és kimondta egyesülését a cseh nemzettel, amely két nappal korábban deklarálta elszakadását Ausztriától. A horvát és a szlovén kisebbség vezetői előbb a Monarchiától elszakadt délszlávok egységállamát kívánták létrehozni, november végén viszont – Szerbia nyomására – elfogadták a Szerbiával való egyesülést és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakítását a Karadjordjević-dinasztia vezetése alatt. Az erdélyi románság december 1-jén Gyulafehérvárott deklarálta az általa lakott területek egyesülését a Román Királysággal. 1919. január 8-án – a hatalmi helyzet ismeretében – az erdélyi szászok medgyesi értekezlete is hasonlóképpen foglalt állást. A csehszlovák, a román és a délszláv egységmozgalmak nem érték be pusztá nyilatkozatokkal. A régi államhatárokat és az új demarkációs vonalakat semmibe véve birtokba vették a történelmi Magyarország északi, keleti és déli területeit, és hozzáláttak saját államiségük kiépítéséhez. A belgrádi katonai konvenció sorozatos megsértése miatt a Károlyi-kormány hiába tiltakozott, a Szövetségesek – főként Franciaország – inkább bátorították, mint fékeztek az új államok hatalomátvételét.

Hamar kiderült tehát, hogy a Károlyi-kormány koncepciója – amely a demokratikus intézkedésekkel a győztesek és a magyarországi nemzetiségek rokonszenvét is el akarta nyerni – kudarcra van ítélve. A kormányzat hiába bízott abban, hogy a „nyugati” normákat érvényesítő „új” Magyarország a háborús vereség ellenére is kedvezőbb elbírálás alá esik majd. A Szövetségesek maximálisan ki akarták aknázni győzelmüket, és az új európai hatalmi rend kialakítása során kizárólag a saját érdekeiket tartották szem előtt. A Károlyi-kormány tehetetlenül nézte a szomszéd országok hadseregének előrenyomulását, aminek nyomán 1919 elejére az ország területének mintegy fele idegen megszállás alá került. Voltak ugyan szórványos fegyveres összecsapások, ezekből azonban – részben a fegyverszüneti kötelezettségek, részben a támadók növekvő erőfőlénye miatt – nem bontakozott ki nagyobb szabású katonai ellenállás. A kormányzat egyébként is túl nagy kockázatot látott a fegyveres ellenállásban: egyfelől a katonai vereségtől tartott, másfelől attól, hogy egy újabb konfliktus tovább rontaná Magyarország megítélését a békétárgyalások előtt.

Károlyi Mihály 1919. január 11-én, a köztársasági elnöki tisztségbe való beiktatásán mondott beszédében is kitért erre:

Sok vád éri a kormányt amiatt, hogy *nincs hadsereg*, amely kiverhetné a megszálló csapatokat, de ha volna is ilyen hadseregünk, nem verhetnők ki őket, talán azért, mert nem is lennénk képe-

³ Tisza képviselőházi beszéde (1918. október 17.). Közli: KN (1910–1918), XLI. köt., 292–293. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 19–20. o.)

⁴ PRFRUS (1918, Suppl. 1), I. köt., 368. o. A Monarchia fegyverszüneti ajánlatát lásd uo., 341. o. Az itt közöltől némileg eltérő magyar fordítást lásd Hetés 1969, 48. o.

⁵ Erről bővebben lásd Ádám 1989, 24–27. o.

⁶ Szövegét közli: Nyékhegyi 1922, 12–15. o.

⁷ Szövegét közli: Zeidler 2008, 31–32. o. Némileg eltérő fordításban: Nyékhegyi 1922, 58–60. o.; FDIKMT (1918–1932), 1. köt., 9. sz. (16–18. o.)

⁸ A Károlyi-kormány nemzetiségpolitikájáról lásd Szarka 1998a.

sek reá, de azért se, mert nagyobb eredmény lesz, ha a békekonferencián jogainkat hangoztatjuk, mintha ma kalandos hadjáratba bocsátkoznánk meggyengült erőnkkel.⁹

A békekonferenciára való felkészülés Magyarországon már a Monarchia fegyverszüneti kísérleteivel egy időben megindult – többé-kevésbé spontán módon – a kormányzervekhez közel álló tudományos szervezetek kezdeményezésére. 1918. október elején a Magyar Földrajzi Társaság vezető geográfusai Teleki Pál gróf kezdeményezésére¹⁰ tervbe vették egy nagyszabású, Magyarország nemzetiségi viszonyait részletesen és hűen ábrázoló térkép elkészítését, s javaslatukat hamarosan a kormánynak is benyújtották. Ezzel egyidejűleg Buday László, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója – Telekivel karöltve – javaslatot tett a Kereskedelmi Minisztériumnak „a békekonferencia céljaira speciálisan csoportosítandó statisztikai összeállítások készítésére”¹¹ (⇔ 199. o.).

A Károlyi-kormány, amely – mint láttuk – éppen a béketárgyalásoktól várta a kedvező fordulatot, jelentős anyagi támogatást és kellő intézményi háttérrel biztosított a munkálatok számára, főként a Külügyminisztériumon, a Nemzetiségi Minisztériumon és a Kereskedelmi Minisztériumon keresztül. A résztvevőknek azonban nem sikerült közös koncepciót kidolgozniuk, sőt még a feladatok összehangolásáról sem született megállapodás, miközben a munkálatokba a már említettekén kívül Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája is bekapcsolódott.

Mindenesetre 1919. február közepén – egy hónappal a békekonferencia január 18-án történt megnyitása után – a Minisztertanács kijelölte a Párizsba majdan elküldendő delegáció tagjait. Erről a napilapok is beszámoltak:

A békekonferencián Károlyi Mihály, a köztársaság elnöke képviseli Magyarországot. [...] Megállapodás történt, hogy az elnököt munkájában Berinkey Dénes dr. miniszterelnök, Kunfi Zsigmond, Garami Ernő, Juhász-Nagy Sándor, Buza Barna miniszterek, Rónay [Rónai] Zoltán, Méhely Kálmán államtitkárok és Csáky Imre gróf követségi tanácsos támogatja. Részt vesz ezeken felül a konferencián Jászi Oszkár, Lóczy Lajos, Pikler J. Gyula egyetemi tanár, Teleki Pál és Ugron Gábor. A pénzügyi referens személyében még nem történt megállapodás.¹²

A győztes hatalmak azonban egyelőre nem számoltak Magyarország meghívásával, amelynek kormányt hivatalosan el sem ismerték. Ráadásul a békekonferencián – ahol éppen ezekben a napokban foglalkoztak először komolyabban a magyar határok ügyével – az a felfogás került előtérbe, amely a politikai, gazdasági és közlekedési szempontokat az etnikai megfontolások elé helyezve jelentős magyarlakta területek elcsatolásával számolt. Az erről szóló hírek Magyarországra is eljutottak, s Károlyi a székely hadosztály megsemmisülésekor tartott március 2-i szatmárnémeti beszédében már a fegyveres ellenállás lehetőségéről beszélt:

Nem lehet elpusztítani egy olyan országot, amelynek más célja nincs, mint hogy minden polgárának egyforma jogokat biztosítson. De hallja meg és értse meg a világ azt is, hogy ha a párizsi

békekonferencia a wilsoni elvek, a népek önrendelkező joga és a megegyezéssel béke ellen döntene, akkor mi végső szükségünkben fegyverrel is fel fogjuk szabadítani ezt az országot.¹³

Amikor a békekonferenciától március 20-án érkezett újabb jegyzék¹⁴ immár a Vásárosnamény–Debrecen–Szeged vonalon – a Tisza folyó közelében húzódó színmagyar területen – jelölte ki a román hadsereg új állomáshelyét, Károlyi beismerte az általa kezdeményezett antantorientáció csődjét, és másnap a szociáldemokratákat bízta meg kormányalakítással, többek között azért, mert Magyarország számára több támogatást remélt egy új, a nemzetközi proletariátus és Szovjet-Oroszország felé tájékozódó külpolitikától.

A FORRADALMI KORMÁNYZÓTANÁCS: PROLETÁRDIKTATÚRA, VILÁGFORRADALOM, SZOVJETBARÁTSÁG

A Forradalmi Kormányzótanács szociáldemokrata és kommunista politikusok részvételével alakult meg, s bár retorikájában a „magyar forradalom megmentését” hirdette, a valóságban a bel- és a külpolitikában is új utakra lépett. A demokratikus reformokon alapuló köztársaság helyébe a proletárdiktatúrát állította, az antant helyett pedig Szovjet-Oroszország felé orientálódott. A külügyi népbiztos az orosz hadifogságban kommunista politikai képzésben részesült Kun Béla lett, aki március 24-én levélben tájékoztatta a békekonferenciát a magyarországi változásokról. Közölte, hogy a Tanácsköztársaság szövetségre kíván lépni a moszkvai bolsevik kormánnyal, de nem kívánja megszakítani kapcsolatait az antanttal.¹⁵

A békekonferencia kezdetben óvatossággal vegyes bizalmatlansággal tekintett a Tanácsköztársaságra, és április elején tárgyalódelegációt küldött Budapestre a magyar kormány szándékainak kipróbálása végett. A tárgyalások azonban nem jártak eredménnyel, s a békekonferencia – amely a bolsevizmus veszedelmes terjeszkedésétől tartott – felhatalmazást adott a román hadseregnek a Magyarország elleni újabb támadásra. Az április 16-án megindított manőver nyomán a román csapatok a Tiszáig nyomultak előre, a csehszlovák haderő pedig április 27-én Salgótarján és Miskolc irányába vonult.

Ezzel szinte egy időben – május 1-jén – a békekonferencia felszólította a tanácskormányt, hogy május 15-ére küldje el képviselőit a Párizs melletti Saint-Germain-en-Laye-be, „hogy a Szövetséges és Társult Hatalmakkal megvizsgálják a békefeltételeket”.¹⁶ Az erről szóló táviratot azonban a Szövetségesek bécsi kiküldöttei – úgy vélvén, hogy az megerősítené a proletárdiktatúra általuk ingatagnak ítélt helyzetét – egyelőre visszatartották, és új utasítást kértek. A Legfelsőbb Tanács végül nem ragaszkodott a meghívó továbbításához, s az ügy lekerült a napirendről. (A Tanácsköztársaság kikiáltása után egyébként a béke-előkészítés folyamata elakadt, nem utolsósorban azért, mert a munkatársak egy része elmenekült a proletárdiktatúra elől.)

Eközben a tanácskormányt a román és a csehszlovák támadás foglalta le, s – feladva elődje pacifizmusát – a fegyveres ellenállás mellett döntött. A nagyarányú toborzások révén 120-130 ezer főre felduzzasztott magyar Vörös Hadsereg ütőképes haderőnek bizonyult. Parancsnokai többnyire képzett, a világháborúban

9 Károlyi programnyilatkozata. *Magyarország*, 1919. január 12. 2. o. (Eredeti kiemelések.) (Idézi: Zeidler 2008, 46. o.)

10 Telekinek a béke-előkészítésben, a békelegációban, majd a békeszerződés aláírásában és ratifikálásában játszott kulcsfontosságú szerepéről bővebben lásd Ablonczy 2005, 128–188. o.

11 MBT, I. köt., VII. o.

12 A kormány kijelölte a békeküldötteket. *Magyarország*, 1919. február 20. 1. o. (Eredeti kiemelések.)

13 Az elnök és a hadügyminiszter beszédei Szatmáron a székely katonák közt. *Magyarország*, 1919. március 4. 2. o. (Eredeti kiemelések.)

14 A jegyzék szövegét közli: Zeidler 2008, 69–71. o. Némileg eltérő fordításban: MBT, I. köt., 352–353. o.

15 A levél szövegét közli: Hetés 1969, 222. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 71–72. o.)

16 A távirat szövegét közli: FDIKMT (1918–1932), 1. köt., 139. sz. (291. o.)

tapasztalatot szerzett csapattisztek voltak, legénységét pedig jórészt a proletárállamnak elkötelezett munkásezredek alkották, s a hadsereget egyszerre fűtötte a honvédelem és a világforradalom eszméje. Ez a jól vezetett és igen elszánt haderő május közepén támadást indított a csehszlovák megszállás alatt lévő, részben magyarlakta területek irányába, hogy az észak-északkeleti irányú offenzívát folytatva összeköttetésbe lépjen az orosz Vörös Hadsereggel.

Az úgynevezett északi hadjárat sikerétől megrettenve a békekonferencia június 7-én és 13-án két távirati jegyzéket¹⁷ küldött Budapestre, s újra elrendelte az észak-magyarországi területek kiürítését. Georges Clemenceau második távirata azzal az indoklással sürgette a magyar csapatok kivonását, hogy a békekonferencián végleges döntés született Magyarország határainról, s a kiürítendő területet Csehszlovákiának ítélték (⇒ 71. o.). Ellentételezésként Clemenceau megígérte a román csapatok hátravonását a márciusi jegyzékben megállapított vonalra, amely a békekonferencia döntése értelmében a jövőbeni román–magyar határnak felelt meg.

A tanácskormány hosszú vita után végül elrendelte a csapatok visszavonását, de a román hadsereg nem mozdult a Tisza mellől. A magyar haderő június végén támadást intézett a román állások ellen, az offenzíva azonban gyorsan összeomlott, s a román hadsereg szinte akadálytalanul nyomult nyugat felé. A tanácskormány augusztus 1-jén lemondott, a népbiztosok nagy része elhagyta Magyarországot, a román csapatok pedig két nappal később bevonultak Budapestre.

ELLENFORRADALMI KORMÁNYOK: ANTIBOLSEVIZMUS, KERESZTÉNY-NEMZETI GONDOLAT

Augusztus 7-én egy önjelölt politikusokból álló, szűk ellenforradalmi csoport – román katonák segítségével – letartóztatta a kommun által hátrahagyott, szociáldemokrata szakszervezeti vezetők közül álló, Peidl Gyula vezette kormányt. Az új kabinetet az a Friedrich István vezette, aki 1918 őszén még a Károlyi-kormányban volt hadügyi államtitkár, ekkor viszont már főként szélsőjobb oldali csoportok bizalmát élvezte. A Friedrich-kormány az 1918. októberi fordulat óta bevezetett reformok felszámolását és a politikai rendszer „ellenforradalmi”, „keresztény-nemzeti” szellemű átalakítását tekintette fő feladatának.

Újraindult a béke-előkészítő munka is. Igaz ugyan, hogy 1919 júniusától már a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi „ellenkormány” is folytatta a békétárgyalásokra szánt magyar anyag összeállítását – ismét Teleki jóvoltából –, ez azonban szakemberek hiányában csekély eredménnyel járt. Számottevő változást hozott viszont a Béke-előkészítő Bizottság (más néven: Béke-előkészítő Iroda vagy röviden: Békeiroda) felállítása 1919. augusztus 21-én, amely egyre gyarapodó létszámmal, a korábbinál jóval szervezettebben és lendületebben folytatta a munkát. A Békeiroda működését – magától értetődően – Teleki Pál irányította, az általános kérdésekkel foglalkozó „A” osztályt Cholnoky Jenő geográfus (Teleki helyettese), az erdélyi ügyekben illetékes „B” osztályt Bethlen István vezette.¹⁸

A békekonferencián való részvétel azonban még mindig távolinak tetszett, hiszen a Szövetségesek a Friedrich-kabinetnek sem adták meg a diplomáciai elismerést. Ennek fő oka az volt, hogy a megszálló csapatok jelenléte miatt a kormány hatóköre lényegében csak Budapestre és a Dunántúl északi részére terjedt

ki, ám a román hadsereg fővárosi jelenléte és intézkedései (cenzúra, rekvirálások, letartóztatások) miatt hatalma még itt sem volt teljes. A Dunántúl déli része ugyanakkor a Horthy Miklós altengernagy vezette Nemzeti Hadsereg, Nyugat-Magyarország pedig Lehár Antal báró királypárti ezredes csapatainak fennhatósága alatt állt.

Mivel azonban Párizsban mielőbb tető alá akarták hozni a magyar békeszerződést, megbízták Sir George Clerk brit diplomatát, hogy a magyar és a román illetékesekkel folytatandó tárgyalásokon érje egy széles társadalmi bázison nyugvó magyar koalíciós kormány megalakulását, valamint a román megszálló erők kivonását. E megbeszélések nyomán november közepén a román alakulatok kivonultak Budapestről, november 24-én pedig megalakult Huszár Károly úgynevezett „koncentrációs” – a szélsőséges irányzatokon kívül minden számottevő politikai erőt összegyűjtő – kormánya. Clerk november végén készítette el összefoglaló jelentését¹⁹ Párizsban, s ennek alapján a békekonferencia hivatalosan is elismerte a Huszár-kormányt, december 1-jén pedig felkérte, hogy küldje el képviselőit a béke aláírására:

A Szövetséges és Társult Hatalmak Legfőbb Tanácsa budapesti megbízottja, Sir George Clerk jelentésének meghallgatása alapján elhatározta, hogy felszólítja a Magyar Kormányt, küldje Neuilly-be (Château de Madrid) a szükséges meghatalmazással felruházott megbízottait, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmakkal a békét megkössék. Ennek folytán a Magyar Kormányt felkéri, szíveskedjék megbízottait a legrövidebb időn belül Neuilly-be küldeni.²⁰

A MAGYARKÉRDÉS A BÉKEKONFERENCIÁN

Amikor a magyar kormány meghívást kapott a békekonferenciára, Párizsban már közel egy éve folytak a tárgyalások.²¹

Magyarország szomszédai – Csehszlovákia, Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén Állam – 1919. január 31. és február 18. között ismertették területi követeléseiket a Tízek Tanács előtt szóban és írásban. Valamennyien arra hivatkoztak, hogy a magyar elnyomás alól kívánják felszabadítani nemzetüket, ezért területi igényeiket elsődlegesen a nemzetiségi elvre alapozták. Követeléseik azonban jóval túllépték a valóságos etnikai határokat, ezért gyakran más érvelést is alkalmaztak. Kétségbe vonták például a hivatalos magyar népszámlálási statisztikák megbízhatóságát, s helyettük saját – olyankor teljesen önkényes – adatokkal álltak elő (⇒ 199. o.). Mások gazdasági szempontokkal indokolták fontos folyószakaszok vagy vasútvonalak megszerzésére irányuló igényeiket.

Ami a konkrét követeléseket illeti, Csehszlovákia a szlovák többségű észak-magyarországi területeken kívül túlnyomó többségükben magyarlakta vidékekre – a Csallóközre, a Dunakanyarra, az Északi-középhegység iparosodottabb zónájára – is benyújtotta igényét kereskedelmi-szállítási, ipari, mezőgazdasági és stratégiai szempontokra hivatkozva. Ez a Pozsony–Vác–Miskolc–Ung vonaltól északra és nyugatra fekvő területeket elcsatolását jelentette volna (az említett városokkal együtt). A csehszlovák küldöttség jelezte továbbá, hogy a Tisza és az Ung folyók közötti területen élő magyarországi ruszinok szintén Csehszlová-

17 A jegyzékek szövegét közli: *FDIKMT (1918–1932)*, 1. köt., 145. és 151. sz. (297–298. és 303–304. o.) (Újraközli: Zeidler 2008, 72–73. és 74–75. o.)

18 *MBT*, I. köt., VII–XVI. o.

19 Clerk jelentése Clemenceau-nak (Párizs, 1919. november 29.). Közli: *DBFP (1919–1939, I)*, II. köt., 33. sz., „A” melléklet. (444–451. o.)

20 Clemenceau távirata Huszárnak (Párizs, 1919. december 1.) Közli: *MBT*, I. köt., XVI. o.

21 A párizsi békekonferencia magyar vonatkozású tárgyalásairól lásd *Deák* 1942; *Galántai* 1990; *Romsics* 2007.

kiához kívánnak csatlakozni. A Prága által így követelt területeken összesen több mint 1 millió magyar élt – túlnyomórészt zárt tömbökben, közvetlenül a tervezett határok mentén.

A román területi igények az 1916. augusztus 17-én aláírt bukaresti szerződésen alapultak, amelyben a Brit Birodalom, Franciaország, Olaszország és Oroszország háborús győzelem esetére hatalmas területek – Erdély és a Bánság egésze, valamint a Tiszántúl nagyobb része – átcsatolását ígérte Romániának, amennyiben az megtámadja az Osztrák–Magyar Monarchiát. A román követelés ennek értelmében a Tisza–Vásárosnamény–Debrecen–Gyoma–Szeged–Tisza vonaltól keletre fekvő területekre terjedt ki (Vásárosnaményt igen, a többi várost nem beleértve). E területen mintegy 2 millió magyar lakos élt, többségük a tervezett új határok mentén.

A jugoszláv igények Horvát–Szlavónia és a Bánság egészére, a Bácska nagyobb részére, valamint Zala, Somogy és Baranya megye déli sávjára terjedtek ki. Ez a Szentgotthárd–Letenye–Murakeresztúr–Barcs–Siklós–Mohács–Horgos–Szeged–Maros vonaltól délre fekvő területeket jelentette (az említett településeket is beleértve), ahol összesen mintegy 700 ezer magyar élt, zömmel a javasolt határok mentén.

A belgrádi és a prágai kormány közös követelése volt egy észak–déli irányú, 50–60 km szélességű dunántúli terület (az úgynevezett szláv korridor) leválasztása Magyarországról, amely összekötötte volna a Szerb–Horvát–Szlóven Királyságot és Csehszlovákiát – közvetett kijáratot biztosítva utóbbinak az Adriai-tengerhez.

Magyarország szomszédainak területi követelései a békekonferencián (1919)

A térképet készítette: Nagy Béla

A Legfelsőbb Tanács a területi albizottságokhoz utalta a beadványokat, amelyekben a nagyhatalmak szakértői, valamint alacsonyabb rangú diplomatái foglaltak helyet. Itt a kis államok területi követeléseit egybevetették a nagyhatalmak elgondolásaival, amelyek részben már a béke-előkészítés során megfogalmazódtak. A brit és az amerikai delegáció lényegében az etnikai vonalak mentén kívánta megvonni Magyarországot új határait, utóbbi magyar szempontból kedvezőbb vonalvezetéssel. Az olasz politikusok általában az angolszász elképzeléseket támogatták, míg a franciák erőteljesen pártfogolták a kis szövetségesek követeléseit.

A Csehszlovák Területi Albizottság február 5-én látott munkához, és március 12-én terjesztette fel javaslatát a Legfelsőbb Tanácshoz. A Román–Jugoszláv Területi Albizottság – amelynek Belgrád és Bukarest egymást átfedő igényei különösen sok fejtörést okoztak – február 1-jén kezdte meg tárgyalásait, s csak április 6-án nyújtotta be jelentését a Legfelsőbb Tanácsnak. A végeredmény egyfajta kompromisszum lett egyfelől a brit és az amerikai küldöttség által előterjesztett javaslatok, másfelől a kis államok területi igényei között. A szláv korridor ötletét elvetették. A Bánság területét megosztották a román és a délszláv állam között.

A Külügyminiszterek Tanácsa (május 3. – június 12.) és a Legfelsőbb Tanács (május 12. – június 13.) ezután párhuzamosan foglalkozott a magyar határok kérdésével. A Külügyminiszterek Tanácsa apróbb módosításokat javasolt a magyar–jugoszláv határon – a Szerb–Horvát–Szlóven királyságnak kívánta átadni a Drávaközt (más néven baranyai háromszöget), valamint Zala megye nyugati csúcsát, összesen mintegy 2000 km²-t –, amit a Legfelsőbb Tanács is jóváhagyott. (A döntésről – mint már említettük – Clemenceau június 13-án ultimátumban értesítette a Magyar Tanácsköztársaságot, aminek tartalmát a megfelelő térképpel együtt a magyar napilapok hamarosan közzétették is. A magyar közvélemény így módon először 1919. június 20-án szembesülhetett a várható területvesztések arányaival.) (⇒ 71. o.).

Ezt követően, június 16-án, a Párizsba meghívott osztrák béke delegáció is területi igényt nyújtott be Magyarországgal szemben: a határ egész hosszában húzódó, 5400 km² területű, többségében német lakosságú, úgynevezett Burgenlandot követelte népszavazás útján.²² A Legfelsőbb Tanács részben elfogadta az osztrák igényt, és július 11-én egy 4300 km²-es, Sopront is magában foglaló területsáv Ausztriának való átadása mellett döntött, a népszavazás megrendezését nem tartván szükségesnek.²³ A magyar határok ügyét ezzel a győztesek – egymás között – lezárták. A szomszédos államok Magyarországgal szemben támasztott területi igényei végül nem valósultak meg maradéktalanul, a ki nem elégített követelések együttes nagysága mintegy 25–30 ezer km²-re rúgott.

A MAGYAR BÉKEDELEGÁCIÓ KIKÜLDÉSE

A Párizsból 1919. december 1-jén útnak indított távirat másnap érkezett meg a magyar kormányhoz. A Minisztertanács este 6 órára összehívott ülése úgy határozott, hogy elfogadja a meghívást – erről Huszár Károly kormányfő december 4-én értesítette is a békekonferenciát²⁴ –, s felkérte Somssich József külügy-

²² A népszavazás alá bocsátandó magyarországi települések listáját közli: *Bericht*, I. köt., 143–144. o. (Ugyanez: 197. o.) Újra közli: Almond-Lutz 1935, 94/b sz. (289–290. o.)

²³ 1921. december 14–16-án Sopron és a környező nyolc község mintegy 50 ezer fős lakossága népszavazáson dönthetett állami hovatartozásáról, amelynek eredményeként a közel 300 km²-es terület Magyarországnál maradt.

²⁴ MBT, I. köt., XVI. o.

minisztert, hogy a következő kormányülésen terjessze elő a küldöttség tagjainak végleges listáját. Abban is megállapodtak, hogy a béke delegációba a politikai pártok egy-egy képviselőt jelölhetnek, akik politikai tanácsadói beosztást kapnak majd.²⁵

Az már korábban eldőlt, hogy a delegáció elnöke Apponyi Albert gróf lesz. Abban a kérdésben, hogy vajon politikailag bölcs döntés volt-e az ő kinevezése a delegáció élére, kortársai között és utólag is megoszlottak a vélemények. Apponyi ugyanis a 19. századi politika és a történelmi Magyarország exponált és szimbolikus alakja volt: a parlamenti szónoklatok mestere, két ízben is kultuszminiszter, a legfelsőbb körökben kiterjedt nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező arisztokrata. Megbízata ebből a szempontból szinte magától értetődött, hiszen ekkoriban ő volt Magyarország talán legnagyobb becsben tartott politikusa, s a lehető leghitelesebben képviselte a történelmi Magyarországot. Mások viszont éppen ezért helytelenítették, hogy őrá esett a választás, sőt a békekonferencia néhány befolyásos politikusa egyenesen provokációnak tartotta, hogy a nemzetiségek asszimilációját ösztönző 1907. évi oktatási törvény megalkotója, a Szerbiának 1914. július 28-án küldött hadüzenetet egykor „Hát végre!” szavakkal nyugtázó nemzetgyűlési képviselő vezesse a magyar delegációt.²⁶ Philippe Berthelot francia diplomata emlékeztetett rá, hogy Apponyi, úgy mond, „mindig is dühödt németbarát és a kis nemzetiségek elnyomásának meggyőződéses híve volt”, Frank Lyon Polk amerikai külügyminiszter-helyettes viszont másképpen közelítette meg a kérdést: úgy vélte, a gróf csak veszíthet eleve kudarcra ítélt párizsi fellépésével, ami „a legbiztosabb eszköz magyarországi népszerűségének lerombolásához”.²⁷ A győztes hatalmak képviselői között heteken át vita tárgya volt, vajon elfogadják-e egyáltalán Apponyi kiküldetését, végül azonban tudomásul vették a magyar kormány döntését.²⁸

Eközben Budapesten több kormányülés és egy szűkebb körű miniszteri értekezlet foglalkozott a delegáció összeállításával, kiutazásának időpontjával és majdani politikai stratégiájával. Folyamatosan ülésezett a Békeiroda is, hogy a szakértői, albizottsági és plenáris értekezleteken részletesen megtárgyalják és jóváhagyják a békekonferenciára készített teljes bizonyító anyagot.²⁹

Karácsonykor Csáky István gróf, aki ekkor Teleki jobbkéze volt a Békeirodán, terjedelmes interjút adott a Magyarország című lapnak a béke-előkészítő munkálatokról és a tárgyalások várható menetéről:

Az itteni munkálatok anyagot szolgáltatnak majd a béketárgyalások alkalmával az antanthoz benyújtandó jegyzékekhez. [...]

Az érintkezés teljesen írásban történik. A békekonferencia elnöksége az illető ország béke delegációjának átküldi egy jegyzék kíséretében a béketervezetet és annak elfogadására kitűz bizonyos határidőt. A béketervezet paragrafusokba foglalva és megfelelő alcímekre osztva tartalmazza az antant feltételeit. [...] közelfekvő a gondolat, hogy Magyarország is az osztrák, bolgár és német békeszerződéshez hasonló beosztású béketervezetet fog kapni.

25 Tóth 2005, 1482., 1484. o. A pártok képviselői – Charmant Oszkár (Nemzeti Demokrata Párt), Giesswein Sándor (Keresztényszocialista Párt), Jankovich Béla (Nemzeti Középpárt), Kovács J. István (Országos Kisgazda és Földműves Párt), Lovász Márton (Függetlenségi és 48-as Párt), Wein Dezső (Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja) – „politikai tanácsadó” minőségben lettek a béke delegáció tagjai, és nem utaztak ki Párizsba. Lásd MBT, I. köt., XIX. o.

26 Apponyi képviselőházi beszéde (1914. július 28.). Közli: KN (1910–1918), XXVI. köt., 194. o.

27 A Legfelsőbb Tanács 1919. december 1-jei ülésén elhangzott felszólalásokat közli: Litván 1998, 229. o.

28 Galántai 1990, 71–73. o. Apponyi – aki ismerte a személyét illető kifogásokat – maga is bizonytalan volt afelől, hogy vajon ő-e a legalkalmasabb szószólója Magyarországnak. Lásd Praznovszky 2012, 197. o.

29 Tóth 2005, 1485–1495. o. A magyar béke delegáció által felvonultatott érvekről és azok hatásáról lásd Szarka 1998b.

Ezért a béke-előkészítő bizottság munkálatainál is irányadó elvül az eddigi békeszerződések fejezetei szolgáltak. Ezek a békefeltételek sok mindent tartalmaznak, hogy egy ország teljes életét felölelhessék, sőt mélyen benyúlnak a nemzetek egymás közti viszonyába is. [...]

A békeszerződés külön fejezetet szentel a jóvátételi kérdéseknek. Ezek a határozmányok jogot adnak az antantnak arra, hogy a legyőzött államok gazdasági autonómiáját hosszú időn át felfüggeszék.

A magyar delegátusok munkáját egyrésről ezek a szempontok csoportosítják. Másrésről a béke delegáció munkája arra irányult, hogy ellenfeleink minden lehető érvére megfelelő ellenérveket sorakoztasson fel, és pedig abban a mértékben, amilyen mértékben azok az érvek az ellenfél követelményeinek komplexumában szerepelnek. Általában a következő érvcsoportokra terjeszkedhetünk ki: Történelmi, etnográfiai, stratégiai, gazdasági és politikai érvek.

[...] Különös súlyt fog helyezni a magyar delegáció annak a kimutatására, hogy azoknak a területeknek az elvesztését, amelyeket ellenfeleink a maguk számára követelnek, nemcsak Magyarország szenvedné meg, hanem elsősorban maga a lekapcsolt terület, továbbá a foglalo állam, amely vagy egyáltalában nem szüksegli ezeket a területeket, mert nélkülök is megélhet, vagy ha még szüksege is volna rájuk, nem tudná úgy kihasználni és értékesíteni, mint a magyar állam, végül ha ki is használná azt a foglalo állam, a világgazdaság szempontjából ezeknek a területeknek a leggazdaságosabb kihasználása mindenesetre csak a velük organikusán összefüggő Magyarország által volna lehetséges. [...]

Nagy súlyt kíván helyezni a béke delegáció a hadifoglyok azonnali hazaszállításának követelésére is olyan módzatok mellett, hogy az technikailag és pénzügyileg a lehető legrövidebb időn belül megtörténjék. [...]

Külön fejezetben foglalkozik a magyar béketervezet a kivándorlás kérdésével és a külföldön élő magyarok védelmével. Mi a mai napig is a fegyverszünet alapján állunk és annak megsértését súlyos nemzetközi jogsérelemnek tekintjük. [...]

A magyar béke-előkészítő bizottság vezérelve az volt, hogy minden állítását és minden érvét megfelelő, megdönthetetlen adatokkal bizonyítsa. Ezért segítségül vette a statisztikát, a gazdasági élet terén mutatkozó törvényszerűségeket, hogy az antant előtt azoknak segítségével a jövő képét minden eshetőségre híven vázolhassa, mert a magyar béke delegáció sohasem tévesztette szem elől az antant által hirdetett alapelveket, amelyek a versailles-i békebíróságnak mintegy kódexét alkotják. Ennek főfejezetei a népek önrendelkezési joga, amely mellé sorakozik a történelmi jog és a Wilson által hirdetett jog a megélhetéshez és az élethez.³⁰

A minisztertanács december 29-i ülésén valamennyi kérdésben végleges határozat született, így elkezdődhetett a küldöttség utazásának előkészítése. Összeállították a vasúti szerelvényt, megszerezték a szükséges áthaladási engedélyeket, kísérő tiszteket kértek a budapesti katonai misszióktól, jelentős mennyiségű valutát igényeltek a Pénzügyi Központtól, valamint kiállították a diplomáciai útleveleket és egyéb okmányokat a küldöttség tagjai részére. A koordinálás Praznovszky Ivánnak, a delegáció főtitkárának volt a feladata.

A delegáció különvonata január 5-én reggel nem sokkal 9 óra előtt indult a Keleti pályaudvarról, ahol Huszár Károly miniszterelnök búcsúztatta Apponyit és a delegáció többi tagját:

30 A magyar béke delegáció programja. Magyarország, 1919. december 24. 5. o. (Eredeti kiemelések.)

Bízunk a népek és nemzetek igazságos Istenében, a művelt nyugati népeknek erkölcsi felfogásában, akik a népek önrendelkezési jogának alapján próbálták megvívni harcaikat, hogy nem lesznek hűtelenek ehhez a nagy elvhez. A nemzetnek legjobb fiát, a magyar nemzetnek büszkeségét, reménységét küldjük el erre a nagy feladatra. Kísérjen Téged az Isten szent áldása, minden magyarok hő imája, és hozzon a sors bármit is ránk, mi úgy fogjuk venni, mint hőseink viselkedtek ezer éven át jó és balszerencsében, mint egy nemzet, mely nem csügged el, ha balsors fenyegeti és nem bizakodik el, ha a szerencse jut osztályrészéül.³¹

A kormányfő csekély derűlátást tükröző szavaira Apponyi hasonló hangulatban válaszolt:

Ha nagy csapásaink után a magunkba szállásnak az a szelleme uralkodik rajtunk, amely szükséges, hogy diadalmaskodhassunk helyzetünk nehézségein, akkor nem féltsem nemzetem jövőjét, és akkor a legrosszabb esetben is csak egy sötét folyosón kell áthatolni, amelyen túl azonban ismét a verőfényes nap süt, és a reménység sugarai ránk árasztják vigasztaló fényüket. Azt tudom, hogy nemcsak a kormánynak, hanem minden magyar embernek a szíve velünk van és kísér bennünket utunkon; azt is tudom, hogy nemcsak magyar érdekeket, hanem emberiségi nagy érdekeket védünk meg. Ha ezt nem sikerül megértetnünk, nem minket, nem a magyar nemzetet fogja ezért érni gáncs, és nem a magyar nemzetet fogja majd az igazságos Isten megbosszulni.³²

A delegáció Budapest–Bécs–Buchs–Delle–Belfort útvonalon másfél napi utazás után, január 7-én reggel negyed 9-kor érkezett meg a párizsi Gare de l'Est-re. Itt már várta őket Marie-Joseph Henry alezredes, a magyar küldöttség mellé kirendelt ötfős összekötő osztag, a „Mission Henry” parancsnoka (⇒ 47. o.). A delegáció hivatalosan 66 főből állt. Apponyi Albert delegációvezetőn kívül tagja volt öt főmegbízott, hat megbízott, három szakértő, a főtitkárság három tagja, tíz titkár, a hatfős irodai személyzet, hat gyors- és gépirónő, négy altiszt, négy nyomdász és hét újságíró – valamint az ötfős vasúti személyzet és az étkezőkocsi hat dolgozója (⇒ 57. o.).

A küldöttséget gépkocsikon azonnal a Párizst Neuilly-sur-Seine-től elválasztó Bois de Boulogne nyugati oldalán álló Château de Madridba fuvarozták, ahol néhány hónappal korábban a bolgár delegációt is elhelyezték. A magyar küldöttség egyedül lakta a hatalmas szállodát, rajtuk kívül csak a hotel és az étterem személyezte, valamint a földszinti helyiségeket elfoglaló összekötő tisztek és detektívek tartózkodtak az épületben.

Apponyi az első emeleten kapott kétszobás lakrészt – az egyiket a gróf az esti értekezletek számára tartotta fenn –, a többieknek egy-egy szoba jutott. Az első emeleten lakott Praznovszky főtitkár is, a főmegbízottak, a megbízottak, a szakértők és a titkárok – vagyis a „politikai személyzet” – az első és a második emeleten, a fordítók, az újságírók, a technikai személyzet, valamint a gyors- és gépirók a harmadik emeleten laktak. A második emelet két szűk szobájában működött a békedelegáció irodája és irattára, s itt helyezték el az állami nyomdából kölcsönzött kis kézisajtót is, melynek lendkerekét a delegáció 50 év alatti férfi tagjai váltott műszakban, párosával forgatták.³³

31 A miniszterelnök búcsúja. *Pesti Hírlap*, 1920. január 6. 2. o.

32 Uo.

33 Benda 1920, 59. o.; Nemeskéri-Kiss 1940, 158. o.; Nemeskéri-Kiss 1941, 286. o. A kis masina jó szolgálatot tett, ugyanis – mint az egyik magyar küldött panaszkolta – a helybéli nyomdában sokszorosított magyar jegyzékek „idő előtt kerülnek az antant és kis államok tudomására”. Lásd Praznovszky számjelentévirata a Külügyminisztériumnak (Neuilly, 1920. február 9.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–385. sz. (321. p.)

Így hát a Château de Madrid lett – a vártnál jóval hosszabb időre, több mint három hónapra – a magyar békedelegáció otthona: afféle második, „bentlakásos” külügyminisztérium. Az első napokban kialakult a „házirend”: a reggelit mindenki a szobájában vette magához, délelőtt ki-ki beosztása szerint a francia, angol, olasz és német nyelvű lapok cikkeinek kivonatolásával, a Budapestre küldendő sajtóanyag összeállításával vagy a magyar beadványok szövegének megírásával, fordításával és csiszolásával foglalkozott. Az ebédet a szállodában „rang szerint” külön termekben költötték el, majd a legtöbben rövid sétát tettek a Bois de Boulogne-ban. Délután valamennyien visszatértek megkezdett munkájukhoz, majd este 6 órakor az illetékesek értekezletre gyűltek össze Apponyi lakrészében, amelyhez egy kis tárgyalóterem is tartozott. Vacsorára rendszerint újra összegyűlt a delegáció – lassan állandó asztaltársaságok alakultak –, s ezután a szerencsésebbek kártyázással, anekdotázással töltötték az időt, mások még éjfél után is dolgoztak a sajtójelentések és hivatalos jegyzékek szövegének fordításán, pontosításán.

A delegátusok a szállodán kívül nem élveztek teljes mozgásszabadságot. Henry alezredes már első nap figyelmeztette a delegátusokat, hogy Neuilly-ben és a Bois de Boulogne-ban szabadon járhatnak, Párizsba azonban csak engedéllyel, a kijelölt detektívek kíséretében utazhatnak. Korábban ugyanez a szabály vonatkozott a német, az osztrák és a bolgár küldöttségre is. Mindezt a delegátusok személyi biztonságának megóvásával indokolták, az igazi ok azonban más volt: a békekonferencia így akarta megakadályozni, hogy a legyőzött államok képviselői kapcsolatba lépjenek politikusokkal, újságírókkal, befolyásos közéleti emberekkel, s álláspontjukat ily módon szélesebb körben terjesszék³⁴ (⇒ 59. o.). (Az előírást megszegve Ottlik György külpolitikai szakíró január 19-én délután mégis beszökött Párizsba, hogy találkozzék a *The Times* párizsi tudósítójával, a detektívek azonban feltartóztatták, s Henry alezredes másnap diszkréten jelezte Praznovszkynak, hogy Ottlik nemkívánatos személlyé vált. Praznovszky ezt tudomásul vette, s az első adandó alkalommal hazaküldte Ottlikot, de a látszat megmentése érdekében rábízta az aktuális futárpostát. A delegáció nem kívánta a franciák előtt felfedni az akció valódi célját – a kényszerű magyarázat szerint Ottlik csupán gáláns kalandot keresett a francia fővárosban.)³⁵ (⇒ 81. o.).

A delegáción belül hamar kialakult a hierarchia. A politikai irányvonal meghatározása Apponyi, Bethlen és Teleki kezében volt – ezen belül is Apponyi volt a tekintély, Bethlen és Teleki az energia és az ötlet –, az ő munkájukat elsősorban Csáky Imre gróf és Walko Lajos segítette. Gazdasági kérdésekben a pénzügyminiszterek – Popovics Sándor, Hegedüs Lóránt és Korányi Frigyes – szava volt a döntő. Praznovszky mint főtitkár feladata a Külügyminisztériummal és a békekonferenciával folytatott hivatalos levelezés lebonyolítása, a jegyzékek szövegének formai tökéletesítése, a sajtószemlék kiértékelése, a futárposta indítása és fogadása, valamint a delegáció ügyes-bajos dolgainak intézése volt. S ha ideje engedte, ő is részt vett a sajtószemlék készítésében, hogy tehermentesítse az ezzel foglalkozó munkatársakat. Mindez áldozatos és igen fáradtságos munka volt, s a főtitkár állandó hajszoltsága a delegáció önjelölt „karikaturistáit” is megihlette (⇒ 187. o.).

A békekonferencia január 14-én lépett kapcsolatba a magyar delegációval. Ekkor francia, brit, olasz és japán diplomaták látogattak a Château de Madridba, ahol a felek kicserélték megbízóleveleiket. (A békedelegáció naplói érzékletesen mutatják be az első találkozás merev protokollját és fagyos hangulatát, amit a legtöbben rossz előjelnek tekintettek.) (⇒ 60–62. o.). A magyar küldöttség ezt követően nyújthatta be úgynevezett előzetes jegyzékeit, amelyeket még Budapesten állítottak össze, s amelyek főként a történelmi Magyarország múltját és általános viszonyait, a megszálló haderők kártételeit, valamint a hadifogolykérdést ismertették.³⁶

34 Benda 1920, 54. o.

35 PDRFRH, I. köt., 864. o.; Fabro 1935–1941, I. füz., 18. o.

36 Az I–XIX. sz. előzetes jegyzékek és mellékleteik listáját lásd kötetünk 263–278. oldalán.

A MAGYAR BÉKEFELTÉTELEK

A békefeltételek átadására január 15-én délután került sor a francia Külügyminisztérium Quai d'Orsay-n álló épületének földszinti vörös szalonjában, újabb komor ceremónia keretében. Apponyi engedélyt kért arra, hogy megtehesse észrevételeit a Legfelsőbb Tanács előtt. Ezt meg is kapta, de mivel az előadást másnap délutánra tűzték ki, egy teljes napja sem maradt a felkészülésre. Miután a kis küldöttség a békefeltételekkel visszatért a Château de Madridba, a szakértők fejezetekre bontva azonnal hozzáláttak azok áttanulmányozásához, majd észrevételeik alapján megkezdődött a válaszbeszéd megszerkesztése. A munkát megkönnyítette, hogy a Békeiroda – mint az Csáky István karácsonyi interjújából is kiderült – már jól ismerte a német és az osztrák békeszerződést, s ezek után a Magyarországnak szóló békefeltételek sem okoztak nagy meglepetést. Igaz, azok szigorú minden tekintetben a legrosszabb várakozásokat igazolta.

A *Magyarország – békefeltételek, jegyzőkönyv és nyilatkozat* címet viselő okmány 14 részből, egy jegyzőkönyvből és egy nyilatkozatból, összesen 364 cikkelyből állt.³⁷ Részletesen szabályozta Magyarország, az utódállamok, a nagyhatalmak, a világ többi országa és a nemzetközi közösség gazdasági és politikai kapcsolatait. Rendelkezett az államutódlással és az állampolgársággal s ezek gazdasági, politikai, diplomáciai és törvényi következményeivel kapcsolatos kérdésekről, az idegen területen rekedt vagyonok és követelések sorsáról, a térség gazdasági együttműködésének kereteiről.

A békefeltételek I. része (összesen 26 cikkely) a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányát tartalmazta. A vesztesek ugyanis nem lehettek alapító tagjai a világszervezetnek, de a nemzetközi közösség – mintegy a béke és az együttműködés zálogaként – tőlük is megkövetelte, hogy szerződészerűen elfogadják annak céljait, s alávéssék magukat az alapokmányban foglaltaknak.³⁸

A II. rész 9 cikkelye Magyarország új hatáiról adott térképészeti pontosságú leírást. A III. rész (összesen 43 cikk) politikai rendelkezéseket tartalmazott: idetartoztak az államutódlással, az állampolgársággal, a vagyonátruházással és -megosztással kapcsolatos előírások, a magyarországi kisebbségek védelmére vonatkozó cikkelyek és egyéb politikai rendelkezések. A IV. rész 23 cikkben kodifikálta a Monarchia egykori gyarmati érdekeinek felszámolását.

A békeszerződés V. része (42 cikk) kimerítő részletességgel szabályozta a magyar hadsereg és fegyverzet keretszámait, valamint a haderő feladatait. A 104. cikk 3. bekezdése kimondta: „A magyar hadsereg Magyarország területén belül, kizárólag a rend fenntartása és határrendőr-szolgálatra alkalmazandó.”³⁹ Ez a rendelkezés tehát még az önvédelem lehetőségét is elvitatta Magyarországtól. A békeszerződés a hadsereg létszámát 35 ezer főben állapította meg, és az előírások szerint nem csupán a maximum 1750 fős tisztikar, hanem a legénység is csak hivatásos (zsoldos) katona lehetett. Ráadásul e toborzott legénységnek legalább 12 évig, a tiszteknek legalább 20 évig kellett szolgálniuk, aminek nyilvánvaló célja az volt, hogy a kötelező sorozás kiiktatása révén csak a lakosság töredéke kaphasson alapos kiképzést. A tartalékosok intézményét eltörölték, és csökkentették a katonai oktatás keretszámait. Mozgósítást a magyar hadsereg nem rendelhetett el, vezérkart nem szervezhetett, és hadosztálynál magasabb hadszervezeti egységet (hadtest, hadsereg, hadseregcsoport) sem hozhatott létre. A békeszerződés még a löfegyverek és a muníció mennyiségét is részletesen megszabta, a fegyver- és lőszergyártást pedig csak egyetlen állami üzemben engedélyezte, s azt

is csak az előírt mennyiség pótlására. A fegyverzet, a felszerelés és a hadianyag külkereskedelme szintén tilos volt. A magyar hadseregnek ezenkívül át kellett adnia páncélozott járműveit, tengeralattjáróit, katonai repülőgépeit, kormányozható léghajóit és hadiflottáját, mely utóbbiból három felderítőnaszádot – mintegy emléke – megtarthatott. A rendelkezések végrehajtását a békekonferencia által kiküldött nemzetközi Katonai Ellenőrző Bizottság felügyelte.

A VI. rész 13 cikke a hadifoglyok hazaszállításával és a hősi halottak sírhelyeinek gondozásával foglalkozott. A VII. részben 4 cikkely rendelkezett a hadijog ellen vétők bíróság elé állításáról. A VIII. rész (19 cikk) a háborús jóvátételt szabályozta helyenként egészen aprólékos pontossággal. A IX. rész 20 cikkelye pénzügyi rendelkezéseket tartalmazott. Előírta többek között az állami bevételek lekötését a majdani jóvátételi fizetések biztosítékául, s mindenfajta megszálási költség és háborús jóvátétel megállapítását a később létrehozandó Jóvátételi Bizottság kizárólagos hatáskörébe utalta.

A X. rész (60 cikkely) gazdasági rendelkezései vámkedvezményeket biztosítottak az antanthatalmaknak és szövetségeseiknek, útmutatásokat tartalmaztak a térség kereskedelmi kapcsolatainak normalizálására, intézkedtek a korábban megkötött nemzetközi szerződések megszűnéséről, illetve hatályban maradásáról, a biztosításokról, a külföldi tartozásokról és a külföldön lévő állami és magánjavakról, továbbá a vitás ügyek elintézését szolgáló vegyes döntőbíróóságok felállításáról.

A XI. rész 8 cikkelye és a XII. rész 47 cikkelye a légi, illetve a vízi és vasúti közlekedést szabályozta a nemzetközi normáknak megfelelően, továbbá előírta az elcsatolt területekhez tartozó pályák és felszerelések átadását. A XIII. rész (41 cikk) a Nemzetközi Munkahivatal szervezetét és működését rögzítő alapokmányt tartalmazta. A XIV. rész vegyes rendelkezései 9 cikkelyben – a címnek megfelelően – a máshová be nem sorolható, kisebb jelentőségű intézkedéseket foglalták magukban.

Január 16-án délután fél 3-kor a magyar küldöttség kiválasztott tagjai – Apponyi, Bethlen, Lers, Popovics, Praznovszky, Somssich László gróf, Teleki, valamint Fabro Henrik, az MTI tudósítója – újra a Quai d'Orsay vendégei voltak, ezúttal Stéphen Pichon külügyminiszter szobájában.

Az ülést Clemenceau nyitotta meg, majd átadta a szót a magyar delegáció elnökének. Apponyi több mint egy órán át beszélt – felváltva francia és angol nyelven –, hogy a nagyhatalmak valamennyi jelen lévő képviselője pontosan követni tudja gondolatait. Beszédében általános támadást intézett a béketervezet ellen.⁴⁰ Kifejezte megdöbbenését „a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt”, s helytelenítette, hogy éppen „Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel”, amelynek a háború felidézésében igen csekély szerepe volt, hiszen „abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel és csak részleges befolyást gyakorolhatott az Osztrák–Magyar Monarchia ügyeire”.⁴¹

Legélesebben a béketervezet területi cikkelyeit bírálta: megállapította, hogy csorbát szenved az etnikai elv, ráadásul az elcsatolandó területek kormányzása olyan nemzetiségek kezébe kerül, „amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak”, ez pedig nem csupán a kárvallott magyarok, hanem „az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából” is hátrányos. Tagadta a Magyarországgal szemben megfogalmazott, a nemzetiségek elnyomására vonatkozó vádakot, s kijelentette: „nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak”.⁴²

37 Első magyar nyelvű – még igen felületes fordítást tartalmazó – kiadását lásd MBF.

38 Később azután valamennyien teljes jogú tagállamok lettek: Ausztria és Bulgária 1920-ban, Magyarország 1922-ben, Németország 1926-ban, a szintén legyőzött Törökország pedig 1932-ben lett tagja a Nemzetek Szövetségének. Németország 1933-ban, Ausztria 1938-ban (az Anschluss követően automatikusan), Magyarország pedig 1939-ben kilépett a szervezetből.

39 MBF, 49. o.

40 Apponyi beszéde több szövegváltozatban is fennmaradt. A legteljesebb és leghitelesebb magyar fordítást közli: Litván 1998, 243–252. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 122–129. o.)

41 Litván 1998, 244–245. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 122–123. o.)

42 Litván 1998, 246–247. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 124–125. o.)

Ezután biztonságpolitikai, stratégiai, gazdasági érveket sorolt fel Magyarország integritásának fenntartása mellett. Mint kifejtette, Magyarország „századokon át rendkívül fontos szerepet játszott Európában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében”. Ezer éven át sikerrel látta el feladatát, „az egyensúly és a stabilitás állapotának fenntartását, biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszedelmekkel szemben”. Apponyi hivatkozott az ország természet adta, szerves geográfiai egységére, amely harmonikus gazdasági együttműködést tesz lehetővé, de amely éppen ezért egységes kormányzást is kíván.⁴³

A magyar béke delegáció legfőbb javaslataként azt indítványozta, hogy a területi kérdések megoldását bizonytalan sejtések és feltevések helyett méltányos körülmények között megrendezendő népszavazás alapján keressék:

Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmorálnak, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávetjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények között tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen.⁴⁴

Beszéde végén Apponyi az olasz kormányfőhöz is anyanyelvén szólt néhány mondatot, ez azonban valószínűleg nem volt több udvariassági gesztusnál. Az egykoron a „rég jogtalanságok ellen, a szabadságért” közös megívott harcok emlékére hivatkozva kérte, hogy „Olaszország olyan támogatásban részesítse jogos észrevételeinket – ha azok jogosaknak találtnak –, aminőt az igazságosság elvei és Európa érdekei kívánatosak tesznek”.⁴⁵

Apponyi egyszerre polemikus és lírai húrokat pengető beszéde nem volt hatástalan. Éppen ellenkezőleg: mély benyomást gyakorolt hallgatóságára. Francesco Nitti olasz miniszterelnök két esztendővel később írt memoárjaiban megvallotta: „Én nem tudom eltitkolni azt a mélységes mehatottságot, amelyet 1920. január 16-án éreztem, midőn Apponyi gróf a párisi legfelsőbb tanács előtt Magyarország igazát akarta megmagyarázni.”⁴⁶ Lloyd George pedig – talán a beszéd hatására, talán egy korábbi elhatározás alapján – arra kérte Apponyit, adatokkal is igazolja, hogy a tervezett határok nem felelnek meg a térség etnikai viszonyainak.⁴⁷ S miközben Apponyi a tanács asztalára tette a Kárpát-medence néprajzi viszonyait ábrázoló, Teleki által készített úgynevezett Vörös térképet,⁴⁸ Lloyd George a gróf fülébe súgta: „Nagyon ékesszólóan beszélt.”⁴⁹

43 Litván 1998, 248–249. o. (Újra: Zeidler 2008, 126. o.)

44 Litván 1998, 247. o. (Újra: Zeidler 2008, 125. o.)

45 Litván 1998, 252. o. (Újra: Zeidler 2008, 129. o.)

46 Nitti 1923, 130. o.

47 Lloyd George később írásban kért erre vonatkozó adatokat, amelyeket a küldöttség néhány nap múlva – Teleki összeállításában – be is nyújtott a békekonferenciának. A magyar béke delegáció január 18-án átadott X. jegyzéke részletesen bemutatta a tervezett határok mentén élő, elcsatolásra szánt magyarok által lakott területek pontos elhelyezkedését, s ezzel mintegy ötletet adott a békekonferenciának, hol is kellene kezdenie a határok módosítását. Szövegét (téves dátummal) közli: MBT, I. köt., 293–298. o.

48 A Vörös térkép – vagy ahogyan a békekonferencián ismertté vált: *Carte rouge* – vörös színnel emelte ki a magyar többségű területeket, különböző színekkel a többi nemzetiséget, a gyéren lakott vagy lakatlan vidékeket pedig fehérre hagyta. Ez az ábrázolási mód számszakilag korrekt volt, ugyanis az egyes színezett területek nagysága pontosan megfelelt az 1910. évi népszavazás során felvett nemzetiségi létszámadatoknak. Ám mivel a magyarság a Kárpát-medence közepén tömbszerűen helyezkedett el, a lakatlan területeket pedig jórészt az ország peremvidékén húzódó hegyvidékek alkották – s ezek túlnyomórészt a nemzetiségek településterületéhez tartoztak –, a térkép erős vizuális hatásával a valóságosnál nagyobbak sejtette a magyar népesség arányát.

49 Apponyi 1933, 219. o.

A térkép fölött ezután rövid megbeszélést tartottak, ami ellentmondott a békekonferencia szokásainak, hiszen Apponyit – mint ezt a győztesek többször is hangsúlyozták – nem tárgyalásra, hanem csupán a magyar álláspont előadására hívták a Legfelsőbb Tanács elé (⇒ 72–75. o.).

Apponyi 1920. január 16-i beszéde mégsem csupán – s talán nem is elsősorban – a békekonferencia akkori hatalmasságainak, hanem legalább ennyire az utókornak is szólt: mintegy emléket állított és „védőbeszédet” nyújtott a történelmi Magyarországnak, egyszersmind összefoglalta a magyar revíziós gondolat érvrendszerét, amely a két világháború között töretlenül tovább élt. A magyar küldöttség tagjainak naplóiban és visszaemlékezéseiben a nemzeti büszkeség kitüntetett pillanataként jelenik meg az Apponyi-beszéd, mint a magyar génusz kiteljesedése és tanúságtétele.⁵⁰

A MAGYAR BÉKEDELEGÁCIÓ ELLENJAVASLATAI

Január 18-án a delegáció nagyobb része hazatért Magyarországra, hogy elkészítse a békefeltételekre adandó írásbeli észrevételeket. Apponyi távollétében Praznovszkyt lett a küldöttség vezetője, ez azonban inkább csak adminisztratív feladatokat jelentett, a béke-előkészítő munka javát ekkor ismét Budapesten végezték, s a Magyarország és a békekonferencia közötti kapcsolatokat is innen irányították (⇒ 107. o.).

A teljes delegáció – néhány új taggal kiegészülve – február 11-én gyűlt össze újra a Château de Madridban, másnap pedig megkezdte az úgynevezett válaszigyzékek benyújtását, amelyek már a konkrét békefeltételekkel szemben megfogalmazott ellenjavaslatokat tartalmazták.⁵¹ Február 20. után a küldöttek kisebb-nagyobb csoportokban hazatértek Magyarországra, a Neuilly-ben maradók pedig heteken át feszülten várták, vajon hat-e a magyar érvelés, változtatnak-e a nagyhatalmak a békefeltételeken. A békekonferenciától azonban nem érkezett hivatalos értesítés a fejleményekről, így a magyar delegátusok a francia, a brit és az olasz napisajtóból és egyéb közvetett információkból próbálták leszűrni következtetéseiket. Egyszerre minden apró információnak, hírmorzsának jelentősége lett, s az egymásnak ellentmondó hírek és hírmagyarázatok nyomán hol bizakodó, hol gyászos hangulat uralkodott.

A magyar ügy állásával kapcsolatos várakozások egyik mélypontján, február 13-án, Apponyi azt javasolta a kormánynak, hogy alaposan vizsgálja meg, „milyen gazdasági és katonai következményekkel járna az aláírás elutasítása, és amennyire csak lehet, fel kellene készülni erre az eshetőségre”⁵² (⇒ 112–113. o.).

Később azonban – március közepéig – nagy reményekkel kecsegtetett, hogy az Apponyi-beszéd és a Teleki-memorandum hatására Lloyd George és Nitti bírálta az etnikai szempontokat részrehajlóan alkalmazó határjavaslatot, hogy közel 3 millió magyart a megkérdésük nélkül kényszerítsenek idegen uralom alá, s elérték, hogy a békekonferencia március elején, Londonban újra tárgyalásba vegye a határkérdést. A kezdeményezéssel Hugh Campbell Wallace párizsi amerikai nagykövet is egyetértett. Londonban azonban Wallace nem is volt jelen,⁵³ a francia diplomáciát képviselő Philippe Berthelot-nak és a saját miniszter-

50 Benda 1920, 79–87. o.; Életem legérdekesebb emléke. Elmondja: Dr. Praznovszky Iván meghatalmazott miniszter, volt párisi követ. *Pesti Hírlap*, 1924. december 21. 31–32. o.; *Bethlen* 1934, 26–27. o.; *Fabro* 1935–1941, I. füz., 15. o.; *Nemeskürty-Kiss* 1940, 158., 292. o.

51 A XXI–XXXVII. sz. válaszigyzékek és mellékleteik listáját lásd kötetünk 279–288. oldalán.

52 Apponyi feljegyzése (Neuilly, 1920. február 13.) MNL OL, P 2126, I. dob., 3. sor., 53. sz. Nyomtatásban közli: *PDRFRH*, I. köt., 876. o. Magyar fordításban: Zeidler 2012, 54. o.

53 Az Egyesült Államok elnöke, Wilson már 1919. július 1-jén visszatért Washingtonba, az amerikai delegáció pedig december 19-én hagyta el a békekonferenciát. Az Egyesült Államok ezután már csak párizsi nagykövetségén keresztül, megfigyelőként képviseltette magát a tárgyalá-

elnöke ellenében dolgozó Foreign Office-nak pedig sikerült leszerelnie Lloyd George és az olasz küldöttek akcióját. A Külügyminiszterek és Nagykövetek Tanácsa március 8-i ülésén végül úgy döntöttek, hogy érvényben hagyják a békefeltételekben rögzített határvonalat, s az esetleges kisebb kiigazításokra majd a győztes hatalmak és az érintett államok képviselőiből álló – tehát amerikai–brit–francia–japán–olasz–magyar–csehszlovák/jugoszláv/osztrák/román összetételű – határmegállapító bizottságok tehetnek javaslatot, helyszíni vizsgálatok alapján⁵⁴ (⇒ 145., 157., 159. o.). Lloyd George, Nitti és Wallace még hetekkel később is arról beszélt – szinte azonos szavakkal –, hogy szívük szerint a határok újratárgyalását támogatnák, konkrét lépést azonban már nem tettek ennek érdekében.⁵⁵

Sokat elárulnak a küldöttek lelkiállapotáról, a csodavárás és a letargia közötti ingadozásáról az ezt követő – március 10-i (vagy 11-i) – naplóbejegyzések: ezek szerint a delegációban úgy vélték, hogy az a tény, miszerint a békekonferencia elutasította a magyar határok újratárgyalását, talán csak taktikai lépés volt a győztesek részéről, amellyel valójában azt akarták kényszeríteni, hogy a magyar delegáció mindenképpen megtagadja a béke aláírását, így a nagyhatalmak teljesen új alapokon – a kis szövetségeseiknek tett ígéreteket félretelva, Magyarország számára kedvezőbb kiindulási pontról – kezdek újra a békefeltételek tárgyalását. (⇒ 154., 156. o.).

Bármennyire intenzív volt is a munka, s bármilyen idegőrlő a csaknem teljes kiszolgáltatottság, a neuilly-i hétköznapiakat nem csupán sötét hangulatok jellemezték – amint arról a szemtanúk naplói és visszaemlékezései, valamint a Barkóczy György és Praznovszky Iván hagyatékában fennmaradt dokumentumok is tanúskodnak. A béke delegáció mindennapjaihoz hozzátartoztak a Bois de Boulogne-ban tett séták, a detektívek kíséretében tett párizsi kirándulások, a kávéházak, a cukrászdák és a Szajnaparti könyvtárak meglátogatása, a vasárnapi misék, olykor egy-két divatos holmi megvásárlása vagy a futamok megtekintése az auteuil-i lóversenypályán. A lazításra, az egész napi munka utáni kikapcsolódásra a vacsoraasztalnál és az esti kártyapartik közben is mód nyílt (⇒ 59., 117., 127., 179., 189. o.).

A szellemi felüdülést szolgálták az asztali beszélgetések, az anekdotázások, az ugratások, a tréfás alkalmi versek farigcsálása, a karikatúrák rajzolása és a béke delegáció „félhivatalos” – és szigorúan csak férfi olvasóknak szánt – újságjának szerkesztése is (⇒ 111., 127., 187. o.). Utóbbiakból kitűnt, hogy különösen a delegáció ifjabb férfitagjai fájdalmasan nélkülözték a nagyobb hölgytársaságot. E furcsa, szinte kétségbeesett viccelődés még az előkelőségekre is gúnynevet ragasztott. Így lett a miniszterelnökből Simonyi-Semadám-Semöszjő Sándor, a két Csáky grófból pedig – a kormány két Szabó István nevű miniszterének megkülönböztető „predikátumait” kölcsönvéve – nagyatádi Csáky István és sokorópátkai Csáky Imre⁵⁶ (⇒ 187. o.).

Az összezártság e sajátos mikroklimájában mindennapi beszédtemát kínáltak az egymást követő sztrájkok, a növekvő drágaság (a magyar korona egyre romló árfolyama), a párizsi divat és a *Le Journal* című napilapban folyó női szépségverseny, melyet bizonyos távolságtartással még Apponyi is figyelemmel kísért (⇒ 139. o.). Állandó tréffalkozások tárgya volt a szálloda mondén berendezése, míg a koszt egyhangúsága és szűkössége, a környezet kellemetlenül nyirkos levegője vagy a nemegyszer romlottan szervírozott ételek pompás alkalmat kínáltak a panaszkodásra.⁵⁷ A Château de Madrid lakói sokat gúnyolódtak „zsarnokuknak”,

sokon, s bár a békeszerződéseket aláírta, a Kongresszus ezeket nem ratifikálta, így Washingtonnak minden hadviselő állammal külön-külön békét kellett kötnie.

54 Erről bővebben Lásd *Galántai* 1990, 104–112. o.; *Romsics* 2007, 131–135., 178–194. o.

55 *Ormos* 1983, 382–383. o.

56 Dely Olivér interjúja Praznovszky Ivánnal (1966 k.). (Magántulajdon.)

57 *Benda* 1920, 164., 197. o.

a szálloda vörös hajú – egy idő múlva már csak „Anilin Tubus” néven emlegetett – gondnoknőjének érdes modorán és anyagias természetén is.⁵⁸

Mindeközben a delegáció tagjai megpróbálták hasznosítani francia (brit, lengyel, svájci stb.) kapcsolataikat, s egymást követték a Bois de Boulogne-ban lebonyolított „titkos találkozók” – a Parc de Bagatelle bejáratánál, a Pré Catelan pavilonjánál stb. – melyekről a Sûreté, a francia biztonsági szolgálat természetesen rendszeres jelentéseket készített⁵⁹ (⇒ 89. o.).

Március végére nyilvánvalóvá vált, hogy a békekonferencia elutasítja a magyar javaslatokat, és nem fogja jelentősen módosítani a békefeltételeket. A delegáció ekkor alaposan megvizsgálta azt a kérdést, milyen reakciókat válthat ki, ha Magyarország nem írja alá a békeszerződést. A március 23-án és 24-én tartott értekezletek a győztesek részéről várható gazdasági, katonai és nemzetiségpolitikai retorziókat vették számba (⇒ 178., 180., 182. o.). Popovics Sándor volt pénzügyminiszter úgy vélte, az aláírás megtagadására a győztesek gazdasági blokáddal bevezetésével, sőt esetleg katonai megszállással válaszolhatnak, de a második eshetőséget – annak költséges volta miatt – nem tartotta valószínűnek. Véleménye szerint a békeszerződés megkötése ugyan nagy terhet róna a nemzetgazdaságra, de a blokáddal ezen túlmenően még a magángazdaságokat is sújtaná, súlyos zavargásokhoz vezetne, s a gazdaság talpra állása is további halasztást szenvedne. A pénzforgalomban óriási zavarok állnának be, a valuta elértéktelenedne, Magyarország kimaradna az Osztrák–Magyar Bank vagyonának felosztásából, az államnak fel kellene függesztenie az adósságok törlesztését, s az ország talán még a békerevizízi lehetőségét is elveszítené. Mindez végeredményben a kormány bukásával járna, s előbb-utóbb olyan rezsim jutna hatalomra, amely hajlandó aláírni a békét – esetleg még rosszabb feltételekkel.

Lers Vilmos külügyi államtitkár is elsősorban a blokáddal bevezetésétől tartott, melynek nyomán tovább szűkülne Magyarország külkereskedelmi kapcsolatai, nőne a munkanélküliség és bizonytalanná válna a hadifoglyok hazahozatala is. A katonai támadás veszélyét is igyekezett sokoldalúan megvizsgálni. Nem hitte ugyan, hogy a szövetségesek felhatalmazást adnának Magyarország megtámadására, de nagyon is elképzelhetőnek vélte, hogy a szomszéd országok ezt maguktól is megtennék. Leginkább a térség legerősebb hadseregével bíró Románia támadásától tartott, s úgy vélte, Bukarest Prágát és Belgrádot is beavatkozásra ösztönözné. Lers utalt arra is, hogy a román hadsereg szívesen visszatérne a Tisza vonaláig, sőt ha békét köt Oroszországgal, s keleten lekötött erői felszabadulnak, akár a Tisza átlépésére is vállalkozna. Az államtitkár mindehhez hozzátette, hogy az aláírás megtagadása Magyarország teljes külpolitikai elszigetelődésével járna, ami az állami pénzügyek további romlását okozná, ez pedig megnehezítené a hadsereg megfelelő ellátását, ami a megfelelő nyersanyagok hiányában végképp lehetetlenné válna.

Bethlen István szerint az aláírás megtagadása esetén tovább romlana a megszállt területeken élő magyar lakosság helyzete, fokozódna üldöztetésük s tömegével kényszerülnének kivándorolni. Ez még jobban megterhelne a magyar gazdaságot – s félő, hogy Magyarország esetleg örökre elveszíti a megszállt területeket.

Március 30-án a még Neuilly-ben tartózkodó delegátusok túlnyomó többsége hazautazott. Apponyi és Teleki rövid számvetést készített a sajtó számára, amelyben már megpróbálták felkészíteni a magyar közvéleményt a békeszerződés tudomásulvételére, nem titkolva, hogy nem számítanak a békefeltételek számottevő javulására⁶⁰ (⇒ 191., 193. o.).

58 *Benda* 1920, 119. o.

59 *Nemeskéri-Kiss* 1940, 865. o.; *Somssich* 1991, 160. o.; „Olykor részrehajló ügynök” bizalmas jelentése (d. n., 1920. február?). MAE AD, A, 27. köt., 205. p.

60 Ezt később a Nemzetgyűlésben is több alkalommal megtették. Lásd *NN* (1920–1922), II. köt., 299–305. o. (Teleki: április 26.); *uo.* 403–413. o. (Teleki: május 10.); *NN* (1920–1922), III. köt., 84. és 85–87. o. (Teleki és Apponyi: május 26.).

A delegátusok távozása után a Château de Madridban csak heten maradtak Praznovszky vezetésével. Kötetlenebb volt a napirend – Praznovszky néha még 9 óra után is ágyban volt és ott nézte át a Fabro által összeállított sajtószemlét –, bensőségebbé vált a hangulat, s jószerevével eltűntek a rangbeli különbségek. Ebédnél és vacsoránál egy asztalnál ült a diplomata, a gépíró és az újságíró, szabadabban folyt a társalgás is, húsvétkor pedig locsolóünnepséget rendeztek a hölgyeknek.⁶¹

A magas szállásköltségek miatt azonban a delegáció maradéka hamarosan elköltözött Neuilly-ből. A még januárban megkötött eredeti szerződés szerint ugyanis a delegációnak az egész Château de Madridot ki kellett bérelnie, s a teljes összeget kellett fizetnie akkor is, amikor a delegátusok egy része már nem lakott a szállodában.⁶² A hotel adott volna ugyan bizonyos árengedményt, a szállásdíj azonban még így is aránytalanul magas lett volna az immár eredeti létszámának tizedére csökkent küldöttség számára. Praznovszky tehát április 8-án rendezte a számlát a Château de Madridban, s két nappal később a delegáció, a „Mission Henry” kíséretében átköltözött Versailles-ba, az Hôtel des Réservoirs-ba, ahol jóval alacsonyabb áron jobb ellátásban részesült.⁶³ Maurice Paléologue, a francia Külügyminisztérium új főtitkára ekkor már Párizsban is teljes mozgásszabadságot biztosított a delegációnak, „csak feltételül szabta, hogy erről ne beszéljünk” – írta Praznovszky április 2-i számjeltáviratában Simonyi-Semadam Sándornak, aki ekkor átmenetileg a külügy tárcát is viselte⁶⁴ (⇒ 197. o.).

FRANCIA–MAGYAR TITKOS TÁRGYALÁSOK

A versailles-i napok általában eseménytelenül teltek, Praznovszky Iván delegációvezető azonban rendszeresen bejárta Párizsba, hogy az Hôtel Scribe-ben, majd az Hôtel Bedfordban találkozzék a magyar kormány különleges megbízottaival, akik bizalmas tárgyalásokat folytattak a Quai d’Orsay, valamint több francia nagyvállalat képviselőivel. A megbeszélések lényege az volt, hogy egy Közép-Európában terjeszkedő francia konszern komoly tőkebefektetési lehetőségeket kapott volna Magyarországon, s ennek fejében Franciaország közbenjárta volna a rendkívül súlyos magyar békefeltételek enyhítéséért – különösen a határok megváltoztatása és a nemzetiségi jogok kiterjesztése terén. Az addig élesen és látványosan szemben álló Franciaország és Magyarország közötti váratlan közeledés azt is megkövetelte, hogy a két ország közvéleményét valamilyen módon felkészítsék az orientációváltásra. Ennek érdekében Párizsban francia tökével sajtóvállalatot – afféle propaganda-híregyénységet – alapítottak, amelynek fő feladata a Magyarországot óvatosan népszerűsítő hírek és vélemények terjesztése volt⁶⁵ (⇒ [177]. o.).

A francia–magyar tárgyalások kezdetei még 1919 végére nyúltak vissza, amikor két felvidéki ismerős – a lelkes, de naiv és tapasztalatlan ifjú mánás, Semsey Andor gróf és a dörzsölt, de nem éppen jó hírű ügyvéd, Halmos Károly, aki a világháború előtt több sikeres balkáni vállalkozásban vett részt francia üzletemberek-

kel – elhatározta, hogy jó francia kapcsolatait mozgósítva megpróbál befolyásos francia körökben szót emelni Magyarország érdekében. (Semsey unokaöccse volt Eustachy Kajetan Sapieha hercegnek, aki 1920 júniusában átvette a lengyel külügyminisztérium vezetését, és unokafivére Louis de Robien francia diplomatának, aki a márciusban kinevezett francia külügyi főtitkár, Maurice Paléologue kabinetfőnöke lett. Halmos viszont a felesége révén rokonságban állt Louis Loucheur nagyiparossal, aki a világháború idején hadianyag-ellátási miniszter, ekkor pedig újjáépítési miniszter volt.) December elején Budapesten találkoztak Teleki Pállal a Békeirodában, aki Somssich József külügyminiszterrel egyetemben támogatta tervüket. Halmos és Semsey jó kapcsolatba került a pozsonyi francia katonai misszió vezetőivel, s 1920 januárjában a megszerzett útlevelék és ajánlólevelek birtokában Párizsba utaztak⁶⁶ (⇒ 169. o.).

Bár a Semsey által még Budapestről küldött jelentések kitűnő kilátásokról és a franciák növekvő magyarbarátságáról szóltak, s azt valószínűsítették, hogy „Felső-Magyarország túlnyomó része megmenthető”,⁶⁷ Párizsban Halmosék másfél hónapon át egyetlen komoly francia diplomáciai tényezővel sem tudtak kapcsolatba lépni. (Semsey eközben olykor megjelent a Bois de Boulogne-ban, hogy titokban egyeztessen a fejleményekről valamelyik magyar delegátussal.)⁶⁸ Végre aztán március 16–17-én fogadta őket Paléologue külügyi főtitkár, aki a germán és a szláv hegemonia megakadályozása céljából egy közép-európai franciabarát blokk létrehozásán fáradozott.⁶⁹ Halmos a Quai d’Orsay támogatását kérte a békefeltételek enyhítéséhez, aminek fejében a magyar kormány franciabarát politikát folytat majd, s gazdasági koncessziókat nyújt Franciaországnak. Paléologue elégedetten nyugtázta az ajánlatot, de közölte: a békefeltételek módosításának feltétele a Magyarország és szomszédai közötti megegyezés, s Magyarország „nem annyira területi, inkább gazdasági és egyéb engedményekre számíton”. Paléologue végül arra kérte Halmosékat, készítsenek memorandumot javaslataikról, s engedélyt szerzett számukra, hogy a Château de Madridban felkeressék a magyar küldöttséget⁷⁰ (⇒ 171. o.).

Ettől fogva Halmos és Semsey lett a békedelegáció egyik legfontosabb közvetlen hírforrása és állandó élő kapcsolata a külvilág felé. Ez igen fontos volt, mert míg a békedelegátusok nem érintkezhetek a külföldi diplomatákkal, addig Semsey a következő hónapokban Aristide Briand-nal, Georges Clemenceau-val, Edward House ezredessel, az amerikai delegáció főtitkárával és Harold Nicolsonnal, a brit küldöttség egyik fiatal diplomatájával, valamint Józef Piłsudski lengyel kormányfővel és Sapieha külügyminiszterrel is találkozott, Halmos pedig kapcsolatba lépett a volt olasz külügyminiszterrel, Sidney Costantino Sonnino báróval s feltehetőleg más befolyásos politikusokkal is. Ezenkívül mindketten bejáratosak voltak a Quai d’Orsay-n, ahol főként a Politikai és Kereskedelmi Osztály vezetőjét, Emmanuel Peretti de la Rocca gróftól látogatták. Halmosék sikerét látva, a békedelegáció úgy döntött, támogatja az akciót, sőt ezen keresztül kívánta a franciák elé tárni a magyar kormány követeléseit.

Ezek eleinte a magyar–román viszony – magyar felfogás szerint – méltányos rendezésére irányultak, és főként a határok kérdését, a Romániához csatolandó magyar kisebbségek helyzetét és a két ország közötti gazdasági kapcsolatokat érintették. Amint azt a Halmos által Paléologue-nak átadott első, március 22-i keltezésű memorandum összefoglalta, magyar részről szerették volna elérni az államhatárok etnikai alapon történő kiigazítását, az egy tömbben élő, nyelvszigetekben elkülönülő magyarság számára kollektív autonó-

61 Fabro 1935–1941, II. füzet, 52., 57., 60., 62. o.

62 Praznovszky két számjeltávirata a Külügyminisztériumnak (Párizs, 1920. január 12. és Versailles, 1920. április 12.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–140. sz. (427. p.) és 1094. sz. (447–448. p.); Benda 1920, 119. o.

63 Praznovszky jelentése Apponyinak (Versailles, 1920. április 11.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–51. sz. (3–4. p.)

64 Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Versailles, 1920. április 2.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1023. sz. (277. p.)

65 Erről Fabro Henrik, az MTI kiküldöttje gyorsíró naplója árul el részleteket. Főként: Fabro, 1935–1941, III. füzet, 17–20. o. Vö. Zelovich 1935, 24–28. o.

66 Semsey Andor: *Utódaim öröksége*. (1968–1969.) RL, C/143, 16. f.

67 Semsey jelentései Telekinek, illetve Somssichnak (Budapest, 1919. december 5. és 23.). MNL OL, K 698, 1. cs., 1919–1920–1–sz. n. (11–16. és 17–18. p.)

68 Praznovszky jelentése Somssichnak (Neuilly, 1920. február 12.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–123. sz. (1–4. p.)

69 Semsey Andor: *Az 1920. évi francia–magyar közeledési kísérlet elhallgatott szenzációi* (1968). RL, C/143, számozatlan lap.

70 Galántai 1990, 120–123. o.; PDRFRH, I. köt., 898. o. (Idézet innen.)

mia, míg a román többségű területeken élők számára messzemenő egyéni kisebbségi jogok bevezetését, a korábbi magyar állami tisztviselők munkaviszonyának méltányos megszüntetését, a megszálló román csapatok által önkényesen elhurcolt javak visszajuttatását, a magyar állam által 1918 őszéig felvett kölcsönökből fakadó adósságok terheinek méltányos megosztását, továbbá a két ország közötti vasúti, postai, kereskedelmi szerződések megkötését⁷¹ (⇒ 177. o.).

A békedelegáció Csáky Imrét delegálta a tárgyalásokra, aki március 29-én villásreggelin találkozott Paléologue-gal, Halmossal és Armand Saint-Sauveur gróffal, a Schneider et Compagnie nevű francia óriáscég képviselőjével. Utóbbi elmondta, hogy a vállalat már megvetette lábát Romániában, Csehszlovákiában és Lengyelországban, de közép-európai központját szívesen hozná létre Magyarországon. „Ezzel Magyarország válna a francia keleti politika fő pillérévé” – tette hozzá⁷² (⇒ 188. o.).

A következő hetekben a felek konkretizálták követeléseiket és ajánlataikat. A két nagybankot és két óriáscéget felvonultató francia konszern a következő üzleti vállalkozásokhoz kívánt tőkét exportálni Magyarországra: 1. a Magyar Államvasutak üzemeltetési jogának átvétele 90 évre, 2. kereskedelmi és ipari kikötő építése Csepelen, 3. a Duna szabályozása, csatornázása és egy vízerőmű létesítése, 4. a Duna–Tisza-csatorna megépítése, 5. a több mint 200 magyarországi iparvállalatot ellenőrző Magyar Általános Hitelbank által újonnan kibocsátandó 300 ezer részvény megvásárlása.

A magyar kormány megbízottai viszont május 12-én egy 9 pontból álló tervezetet tettek a francia kormány elé, amely a korábban Romániával szemben megfogalmazott követeléseket a többi szomszéd országra is kiterjesztette. A memorandum leszögezte: „Magyarország hajlandó közvetlen tárgyalásokat kezdeni szomszédaival, azzal a céllal, hogy barátságosan és minden érdekelt fél teljes megelégedésére rendezze velük a köztük függőben lévő kérdéseket”, s ehhez – illetve a feltételül szabott követelések érvényesítéséhez – kérte a Quai d’Orsay támogatását. A megállapodás alapját képezte volna a magyar határok felülvizsgálata oly módon, hogy 1. „a magyar faj nagy tömbjéhez szorosan illeszkedő és tisztán magyar jellegű területeket ne válasszák le Magyarországról”, 2. Magyarország megőrizhesse azon területeit, amelyek „az ország gazdasági életének és főleg ipari termelésének fenntartásához minimálisan szükséges nyersanyagokat és energiahordozókat adják”. A magyar kormány kívánatosnak tartotta továbbá 3. a regionális autonómia bevezetését a Romániánál maradó magyar, székely és szász többségű területeken, a többi elcsatolt országrészben pedig a vallási és nyelvhasználati szabadság, valamint a személyi és vagyónbiztonság garantálását követelte a magyar kisebbségek számára. Ezenkívül szorgalmazta, hogy 4. a Bánság magyar és német többségű területein élő népesség, valamint Nyugat-Magyarország lakosai népszavazáson dönthessenek állami hovatartozásukról. A tervezet 5–9. pontja a magyar állam és az állami vállalatok egykori alkalmazottai helyzetének méltányos rendezését, a politikai elítéltek szabadon engedését, az érintett államok közötti szabad kereskedelmi, utazási, postai és pénzforgalom, valamint a közös vízügyi szabályozás bevezetését sürgette, továbbá szorgalmazta a háború előtt és alatt keletkezett magyar államadósság arányos felosztását, illetve az idegen – különösen a román – megszálló csapatok által végrehajtott rekvirálások során elszállított vasúti, ipari és mezőgazdasági javak és nyersanyagok visszaszolgáltatását, továbbá a máramarosi sóbányák kiaknázására már korábban megszerzett magyar engedély tiszteletben tartását.⁷³

A memorandumhoz egy térkép is csatoltak, amely a magyar területi igényeket ábrázolta. Ebből kitűnt, hogy a magyar kormány északon, keleten és délen a határ menti magyar többségű területeket (mintegy

1,7 millió lakossal) etnikai alapon kívánta visszakapni, míg Kárpátalja, továbbá Zemplén, Sáros és Szepes vármegye visszacsatolására (858 ezer lakossal) gazdasági okokból tartott igényt, Burgenland és a Bánság hovatartozását pedig a helybéli lakosság (384 ezer, illetve 540 ezer fő) népszavazása révén javasolta eldönteni. A francia kormány nem reagált érdemben a magyar igényekre, s később is csupán Sopron környékének visszaszerzéséhez nyújtott közvetett, bár nem jelentéktelen támogatást⁷⁴ (⇒ 215. o.).

A MAGYAR BÉKESZERZŐDÉS ALÁÍRÁSA

Eközben a békekonzferencia a magyar békeszerződés szövegének véglegesítésén dolgozott. Mivel a győztes hatalmak vezető politikusai már meghozták a döntést a békefeltételek legfontosabb pontjainak változatlanul hagyásáról, a részletkérdések pontosítása a Nagykövetek Tanácsának feladata lett. E testület április végére végzett munkájával.

Praznovszky Iván május 5-én délután vette át Henry alezredestől a békekonzferencia válaszát. Az iratok a békeszerződés végleges szövegét⁷⁵ és a magyar ellenjavaslatokra adott részletes választ tartalmazták,⁷⁶ valamint egy ügynevezett kísérőlevelet, amely az új francia miniszterelnök – egyben a békekonzferencia elnöke –, Alexandre Millerand aláírását viselte⁷⁷ (⇒ 209. o.).

A békeszerződés szövege összesen 56 ponton tért el az előzetes békefeltételekben foglaltakról. A módosítások azonban nem érintették a szerződés lényegét, jobbára csak stíláriis vagy jogtechnikai jellegű pontosításokat jelentettek. Egyes kérdésekben azonban – a hadianyaggyártás korlátozása, a jóvátétel összegének megállapítása, a Bécsben őrzött magyar műkincsek tulajdonjoga, az elcsatolt területekről Magyarországra költözők vagyona, a Duna-medence egységes árvízvédelmi rendszere – valóban észszerűbb, illetve nagyvonalúbb szabályokat rögzítettek, továbbá a magyar béke szövegébe is beiktatták a szomszéd országok kisebbségvédelmi kötelezettségeit⁷⁸ (⇒ 213. o.).

A kísérőlevél a diplomáciában szokásos udvariassági formulákat tartalmazta, funkciója az volt, hogy megindokolja, miért utasította el a békekonzferencia a magyar ellenjavaslatokat. A magyar delegáció fő követelését képező, az egyszerű annexió helyett az elcsatolandó területek hovatartozásáról döntő népszavazások megrendezésére irányuló kérést az alábbi indoklással hárította el:

Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla, hogy, ha ez a megkérdezés az őszinte véleménynyilvánítás teljes biztosításával történnék, nem vezetne számbavehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat.⁷⁹

74 A francia támogatás jellegéről lásd Zeidler 2012, 78–80. o.

75 Ennek hivatalos magyar nyelvű változatát az 1921. évi XXXIII. tc. tartalmazza. Közli: MT (1921), 197–327. o.

76 A módosítások listáját közli: MBT, II. köt., 489–515. o.

77 NI (1920–1922), VI. köt., 156. sz. (329–334. o.) (Újra közli: Zeidler 2008, 148–150. o.)

78 A módosítások listáját közli: MBT, II. köt., 516–521. o.

79 NI (1920–1922), VI. köt., 156. sz. (331. o.) Idézi: Zeidler 2008, 149. o.

71 DDFHBC (1918–1932), II. köt., 195. sz. (463–465. o.)

72 PDRFRH, I. köt., 909–910. o. (Idézet a 910. oldalról.)

73 Bethlen és Csáky Imre memoranduma Paléologue-nak (Párizs, 1920. május 12.). Újabb közli: Zeidler 2008, 558–559. o.

A győztes hatalmak magabiztossága mindenesetre elhamarkodott volt, hiszen közzismert, hogy az 1920–1935 között lebonyolított népszavazások mindegyike „felülbírálta” a békekonferencia előzetes, a nemzetiségi elvet részrehajlóan alkalmazó döntéseit.⁸⁰ Így történt az az 1921. december 14–16. között Sopronban és a környező nyolc településen megrendezett plebiszcitumon is, ahol a lakosság többsége végül a Magyarországhoz tartozás mellett voksolt.⁸¹

A kísérőlevél egyik passzusa ugyanakkor némi bizakodásra is alkalmat adott a határok végleges megállapításával kapcsolatban:

A Szövetséges és Társult Hatalmak [...] foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínén megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. [...] majd ha a Határbizottságok megkezdtek munkájukat, ha úgy vélik, hogy a Szerződés intézkedései, mint fentebb mondtuk, valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy, ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamelyik Határbizottság kívánatosnak mondja.⁸²

Az általában jól tájékozott Henry alezredestől és a sajtóból származó előzetes információk még arra engedtek következtetni, hogy „a határkiigazító bizottságoknak okvetlenül tág lesz a hatáskörük”,⁸³ a magyar diplomaták véleménye azonban erősen megoszlott a kísérőlevél valóságos értékéről. Teleki külügyminiszter mindenesetre úgy döntött, hogy a közvéleményben sem indokolatlan reményeket, sem túlzott pesszimizmust nem szabad kelteni, ezért a sajtóban a levél mérsékelt optimista tárgyalását tartotta helyénvalónak, s maga is ilyen értelemben szólalt fel a Nemzetgyűlésben⁸⁴ – már csak azért is, hogy bizonyítsa: a békelegáció tevékenysége nem volt egészen hiábavaló⁸⁵ (⇒ 213. o.). (Később bebizonyosodott, hogy a bizottságok felhatalmazása csak a békeszerződésben megállapított határvonal közvetlen közelében végrehajtandó kisebb módosításokra – egy-egy határfalu, határ menti földbirtok, bányalejárt átcsatolására – terjed ki. Amikor pedig a magyar–jugoszláv határmegállapító bizottság 1921 novemberében 27 vendvidéki település Magyarországnak való visszaadását javasolta, a kétoldalú tárgyalások a Nemzetek Szövetsége közreműködése dacára sem vezettek eredményre – Belgrád hajthatatlansága miatt.⁸⁶)

80 Népszavazások területi hovatartozásokról, 1920–1935. *Rubicon*, 2014/6. sz. 83. o.

81 A soproni népszavazásról bővebben lásd Ormos 1990.

82 NI (1920–1922), VI. köt., 156. sz. (332. o.) Idézi: Zeidler 2008, 150. o.

83 *Fabro* 1935–1941, III. füzet, 38–39. o. (Idézet a 38. oldalról.)

84 Teleki nemzetgyűlési beszéde (1920. május 10.). NN (1920–1922), 403–413. o.

85 Teleki óvatossága nem volt hiábavaló. A házfalakon már május 6-án este megjelentek a szétszakított Magyarországot ábrázoló plakátok az alábbi felirattal: „Átkozott az a kéz, mely ezt a békét aláírja!” Lásd Benda 1920, 247. o.

86 Jóval az események után Walko Lajos külügyminiszter egy interpellációra adott válaszában elismerte, hogy a határmegállapító bizottságok feladata lényegében a községhatárok kitűzése volt, így a magyar diplomáciának tudomásul kellett vennie, hogy „a Millerand-féle kísérőlevélnek magyar szempontból semmiféle értéke nincs”. Lásd Walko képviselőházi beszéde (1929. április 24.). Közl.: KN (1927–1931), XIX. köt., 366. o.

Praznovszky május 6-án este indult Budapestre a békeszerződéssel, a vasútállomásra az egész versailles-i magyar kolónia kikísérte.⁸⁷ Május 8-án érkezett Budapestre, ahol a Külügyminisztériumban azonban „munkába vették” a szöveget. Az alapos vizsgálat kimutatta, hogy a békekonferencia összesen 56 helyen változtatott a januárban átadott békefeltételek szövegén, ezek az igazítások azonban nem érintették a szerződés lényegét, mindössze jogtechnikai és apróbb stílári pontosításokat jelentettek, illetve némely pénzügyi és vízügyi kérdésben méltányosabb elbánást rögzítettek.⁸⁸ A következő napokban a kormány, a békelegáció és a Nemzetgyűlés Külügyi Bizottsága is tárgyalta a további teendőkről.

A békelegáció május 10-én tartott első értekezletén Apponyi megállapította, hogy a konferencia csak csekély mértékben módosított a békefeltételeken, a magyar fellépés tehát nem érte el célját. Ennek ellenére úgy vélte, Magyarországnak alá kell írnia a szerződést, mert 1) felelőtlenség volna eljátszania a győztesek részéről a kísérőlevélben megmutatkozó jó szándékot és mert 2) ezt parancsolja a külpolitikai kényszerhelyzet. Apponyi ugyanakkor megvitatandó kérdésnek tartotta, hogy az aláírást maga a békelegáció vagy a kormány hajtsa végre. A maga részéről kijelentette, hogy személyesen is vállalná az aláírást, amennyiben azonban e feladat a kormányra hárul, hajlandó a közvélemény előtt is kijelenteni, hogy az aláírást javasolja. (Csupán egyetlen dolog miatt voltak aggodalmi: tartott attól, hogy a békeszerződés elfogadása rossz lelki hatással lesz az elszakított magyarokra, holott a magyar kormányt az aláírásban elsősorban az motiválja, hogy szűnjön meg a volt magyar állampolgárok üldözése a megszállt területen.) A hozzászólók nagy többsége úgy vélte, Apponyit meg kell óvni az aláírás terhétől (⇒ 212., 214. o.).

A május 12-i második értekezleten Apponyi emlékeztetett arra, hogy Soós Károly honvédelmi miniszter és Lers Vilmos külügyi államtitkár szerint „a szerződés aláírásának megtagadása könnyen katasztrófa-hoz vezethet, katonai és gazdasági szempontból egyaránt”.⁸⁹ Az ülésen ezután véglegesítették a Minisztertanácshoz intézendő előterjesztés szövegét, melynek lényege az volt, hogy a békelegáció – mivel megbízatását, a békefeltételek javítását nem tudta teljesíteni és a szerződés szövegét továbbra is elfogadhatatlannak tartja – lemond, de a fent említett okok miatt javasolja a kormánynak a béke aláírását⁹⁰ (⇒ 216., 218. o.).

A Minisztertanács május 13-i és 17-i ülésén Teleki nagy nehézségek árán keresztülvitte a javaslatot, így a kormány magára vállalta a béke aláírásának ódiumát. A gondosan megtervezett forgatókönyv szerint egyszerre jutott el Millerand-hoz, a békekonferencia elnökéhez Apponyi május 16-i keltezésű lemondó levele,⁹¹ valamint a Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök és Teleki Pál külügyminiszter által másnap szignált jegyzék, melyben tudatták, hogy „az ország súlyos helyzetének tudatában a magyar kormány nem tagadhatja meg a békeszerződés aláírását”, s mihelyt értesítést kap a kitűzött időpontról, „meg fogja nevezni teljhatalmú megbízottait a béke aláírására”⁹² (⇒ 216., 218. o.).

Május 19-én a békelegáció megtartotta utolsó ülését. Apponyi sajnálattal jelentette be, hogy a békelegáció két fő követelése – 1. a nemzeti önrendelkezés tiszteletben tartása, 2. szövetséges tényfeltáró bizottságok kiküldése a megszállt területekre – süket fülekre talált Párizsban. Reménykeltőnek nevezte ugyanakkor, hogy Magyarország megítélése – hála a békelegáció munkájának – érezhetően javult a nyugati hatalmak körében, ami már a kísérőlevél szövegében is tükröződik. Apponyi leszögezte, hogy bár a békelegáció visszaadta mandátumát, a felelősséget nem kívánja elhárítani magától, s ebben személyesen ő maga jár

87 *Fabro* 1935–1941, III. füzet, 58. o.

88 A módosítások listáját közli: MBT, II. köt., 516–521. o.

89 PDRFRH, I. köt., 923. o.

90 PDRFRH, I. köt., 923–924. o.

91 MBT, II. köt., 473–474. o.

92 MBT, II. köt., 475–476. o.

majd elől jó példával. Apponyi végül köszönetet mondott mindazoknak, akik segítettek a békedelegáció munkáját. Mint mondta, „hosszú élete során még sohasem volt dolga olyan nagy és olyan heterogén szervezettel, amelynek munkáját oly feltétlen önzetlenség és harmonikus együttműködés jellemezte volna, mint amilyen a magyar békedelegáció volt”⁹³ (⇒ 222. o.).

Praznovszky május 21-én érkezett vissza Versailles-ba, ahol átadta Henry alezredesnek a békedelegáció lemondásáról és a kormány aláírási szándékáról szóló jegyzéket, valamint azokat az iratokat, melyek igazolták, hogy a kormány őt bízta meg az aláírás ügyeinek előkészítésével. Két nappal később már továbbíthatta is Budapestre Millerand jegyzékét, mely közölte, hogy a békeszerződés aláírására a Nagy-Trianon palotában kerül sor június 4-én. A békekonferencia azt kérte továbbá, hogy a magyar kormány legalább egy, de lehetőleg két tagja írja alá az okmányt.⁹⁴

Az aláírók személyének kijelölése nem ment könnyen, a Minisztertanács nem kevesebb, mint négy ülésben volt kénytelen foglalkozni a kérdéssel (⇒ 227. o.). A kormány tagjai egymásra mutogattak, de egyiküknek sem akaródzott elvállalni a kétségkívül kínos megbízatást. Csak Teleki Pál és később Soós Károly vállalta volna önként a feladatot, őket azonban Apponyi javaslatára felmentették, mert az elszakított magyarság lelken, úgymond, még fájdalmasabb sebet ejtett volna, ha a békét erdélyi származású politikus írja alá. A többiek – Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök, Emich Gusztáv kereskedelmi miniszter, Rubinek Gyula földművelési miniszter, Ferdinandy Gyula igazságügy-miniszter, Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter – különböző indokokkal elhárították a felkérést. Az idő szorításában szóba került még a kereskedelmi államtitkár (Lipták Pál), a kultuszállamtitkár (Pekár Gyula), a két külügyi államtitkár (Lers Vilmos és Drasche-Lázár Alfréd) és a pénzügyi államtitkár (Walko Lajos) neve is, de voltak akik Praznovszky Ivánt, illetve Kánya Kálmánt, a Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetőjét ajánlották. Május 28-án már véglegesnek látszott a névsor (Soós Károly, Pekár Gyula, Drasche-Lázár Alfréd), melyről azonban ketten rögtön „leiratkoztak”. Soós arra hivatkozott, hogy felkereste őt a Nemzeti Hadsereg két tábornoka, s közölték vele, hogy „igen lesújtólag hatna a nemzeti hadsereg körében, ha a honvédelmi miniszter úr menne ki Párizsba a békét aláírni”. Még érdekesebb volt Pekár magyarázata, aki azt állította, hogy agg édesapja „nem akarja megérni, hogy a fia írja alá a Magyarországot megcsonkító békeszerződést. Ha mégis megtenné, úgy nem akarja őt többé látni.”⁹⁵

A Külügyminisztérium jelöltje, Drasche-Lázár Alfréd államtitkár nem lépett vissza, ő már korábban jelezte, hogy hivatali kötelességből hajlandó vállalni a feladatot. Mellé a kormány – feltehetőleg Horthy nyomására – végül a legkisebb befolyással rendelkező tagját, Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi minisztert delegálta.⁹⁶ Benárd nem hivatkozhatott sem a Nemzeti Hadsereg, sem időse édesapja érzékenysége – félárva volt, korán elhunyt édesanyja és alkoholba menekülő apja helyett egyik iskolatársának nagybátyja gondoskodott az ő és testvérei neveléséről.⁹⁷

A magyar küldöttség így csak május 31-én indult el Budapestről az Orient expresszhez csatolt szalonkocsiban, és az előírtnál egy nappal később, június 3-án reggel érkezett meg Párizsba. Innen Henry alezredes kísérte őket Versailles-ba, ahol az aláírásra gyülekező delegátusok kicserélték megbízóleveleiket, amelyek rendben találtattak. Még aznap valamennyien elhelyezték vörös viaszba nyomott pecsétjüket a „Magyar

Békeszerződés” címet viselő, díszes kiállítású okmány utolsó, az aláírási záradékot tartalmazó lapjain, így a másnapi ceremónián már csak aláírások megtételére került sor.

Június 4-én délután negyed 5-kor a két magyar aláíró, Benárd Ágost miniszter és Drasche-Lázár Alfréd államtitkár, valamint négy diplomata, Praznovszky Iván követ, Wettstein János követségi tanácsos, Bobrik Arno követségi titkár és Csáky István gróf követségi attasé egy-egy francia, brit és olasz összekötő tiszt kíséretében megérkezett a Nagy-Trianon palotába. (Rajtuk kívül a versailles-i kolónia további négy tagja volt még jelen a ceremónián, „újságírói” minőségben.⁹⁸) A lépcsőnél Pierre Becq de Fouquières, a francia Külügyminisztérium szertartásmestere várta a küldötteket. A nagyteremben már ott váraкоztak a 22 győztes hatalom képviselői. (A Brit Birodalomból India és a négy domínium: Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és Dél-Afrika külön is képviseltette magát.) „Mikor a magyar küldötteket bejelentették, mindenki felállt, azután a két magyar főmegbízott elfoglalta kijelölt helyét a patkó alakú asztalnál, szemben a portugáli küldöttekkel. Ekkor Millerand elnök felszólította őket, hogy a megállapított szerződést írják alá. Elsőnek dr. Benárd írta alá, egy külön erre a célra a terem közepén felállított asztalon. Ezután következett a szövetséges 5 nagyhatalom, majd a többi állam, a francia betűrend szerinti sorban. Miután Millerand elnök az ülést berekesztette, a magyar megbízottak elsőnek hagyták el az emlékezetes trianoni kastélyt” – áll a békedelegáció hivatalos jelentésében⁹⁹ (⇒ 231. o.).

Az épület kijáratánál Becq de Fouquières elbúcsúzott a delegátusoktól, az udvarban a díszőrség tisztelgett előttük, az összekötő tisztek pedig gépkocsin visszakísérték őket a szállodába. Az aláírási ceremónia negyedórát sem vett igénybe. Incidens nem történt.

A FRANCIA–MAGYAR TITKOS TÁRGYALÁSOK VÉGE

Mint az eddigiekből látható volt, a titkos tárgyalásokon a francia és a magyar kormány is igen komoly igényekkel lépett fel, amelyeknek teljesítése jelentős kötelezettségekkel – és kockázatokkal – járt volna a másik fél számára. Éppen ezért mindketten elsőként a saját igényeiket kívánták biztosítani. A franciák a gazdasági koncessziók kiadását követelték először, a magyarok viszont előbb kézzelfogható garanciát – de még inkább konkrét intézkedéseket – vártak a béke revíziója terén. A magyar kormány és a Hitelbank által kiállított opciós levelek ellenében azonban Paléologue semmilyen kézzelfogható garanciát nem tudott felmutatni. Eleinte ugyan még sejtetni igyekezett, hogy megtalálják a módját, miképpen ültessék tárgyalóasztalhoz Magyarország szomszédait, a május 5-i megbeszélésen azonban már elismerte, hogy pillanatnyilag nincsenek meg erre az eszközei.¹⁰⁰ A magyar kormánynak tehát be kellett (volna) érnie a Millerand által jegyzett s ugyanaznap délután átadott kísérőlevéllel, valamint azzal az ígérettel, hogy „a francia kormány hajlandó jószolgálatait [...] Magyarország és szomszédai közötti megegyezések létrehozására felajánlani, [...] oly megegyezések létrejöttét elősegíteni, melyek a békefeltételekben esetleg foglalt egyes etnikai vagy gazdasági szempontból igazságtalan intézkedések megváltoztatását céloznák. Hajlandó továbbá oly megegyezések létrehozásában támogatást nyújtani, melyek célja volna a teljes forgalmi szabadság helyreállítása,

93 PDRFRH, I. köt., 927. o.

94 Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Versailles, 1920. május 23.). Közli: PDRFRH, I. köt., 294. sz. (312. o.)

95 Vizi 2010, 114–125. o. (Idézetek a 121–122. oldalról.)

96 Vizi 2010, 125–127. o.

97 Kauser 2009, 44. o.

98 Fabro 1935–1941, III. füz., 86. o.

99 MBT, II. köt., VIII. o. Az eredeti aláírásokat tartalmazó okmányt a francia Külügyminisztérium irattárában helyezték el. A szerződés hivatalos francia, angol és olasz nyelvű másolatait megfelelő számban nyomdai úton sokszorosították és elküldték az érdekelt kormányoknak.

100 Csáky Imre szigorúan titkos jelentése Telekinek (Párizs, 1920. május 5.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–78. sz. (73. p.) Vö. Teleki számjeltávirata Csáknak (Budapest, 1920. június 10.). Közli: PDRFRH, I. köt., 339. sz. (345–347. o.)

a normális gazdasági élet újra életbe léptetése, a vízügyi kérdések egyöntetű rendezése sat.” Mindezt „anélkül azonban, hogy ezek által a békemű általános épülete megbolygattatnék”. Paléologue ugyanakkor váltig hangoztatta, hogy Franciaország tartós együttműködésre törekszik, sőt „Magyarországban akarja látni kelet-európai politikája sarokkövét”, ami hosszú távon a békerevízió terén is meghozza majd a várt eredményt.¹⁰¹

A francia kormány tehát mindössze egy kikényszeríthetetlen politikai ígéret megtételére szorítkozott, s egyedül ezt kínálta fel a magyarországi gazdasági koncessziók és a Párizshoz való politikai igazodás ellenértékeként. Az úgynevezett kísérőlevelet pedig a francia diplomácia magyarbarátságának bizonyítékaként kívánta bemutatni, holott az – éppen ellenkezőleg – a magyar határok újratárgyalását szorgalmazó brit, olasz és amerikai törekvések leszerelésének eszköze volt (⇒ 159. o.).

A magyar kormány a későbbiekben is hiába próbált kézzelfogható politikai garanciákat kicsikarni Párizstól, ennek ellenére – kedvezőbb lehetőség híján – folytatta a tárgyalásokat.¹⁰² Sőt megbízottai június 4-én Versailles-ban aláírták a békeszerződést, június 22-én pedig Párizsban átadták az állami szférában tervezett francia beruházások opcióleveleit. Két nappal később megérkezett a magyar kormányhoz a francia kormány nyilatkozata, mely ismét csak a korábban hosszán idézett homályos ígéretekkel tartalmazta. A politikai megállapodás azonban sohasem lépett érvénybe – részben a felek elhidegülése, részben a sokfelől érkező nemzetközi tiltakozás miatt.

1920 májusától kezdődően ugyanis a francia–magyar titkos tárgyalások részletei fokozatosan kiszivárogtak, s ennek nyomán az akciót több irányból is bírálatok érték. A brit és az olasz külpolitika a szövetségesi szolidaritás semmibevételével és a békeszerződés megsértésével vádolta a francia kormányt, valójában azonban inkább saját befektetési lehetőségeit próbálta megvédelmezni.¹⁰³ A csehszlovák, a román és a jugoszláv kormány pedig a nyár folyamán kétoldalú tárgyalásokat kezdett, s az esetleges magyar revízió megelőzése céljából hozzálátott a hamarosan „kisantant” néven ismertté váló szövetséget megalapozó szerződések előkészítéséhez.¹⁰⁴ Magyarországon is volt „ellenzéke” a francia–magyar közeledésnek. A németbarátok és az anglofánok különböző okokból tévútnak tartották a francia orientációt, az Ébredő Magyarok pedig júniusban még tüntettek is a MÁV bérbeadása – a magyar nemzeti vagyon „elkótyavetyélése” – ellen.

Paléologue minden bizonnyal őszintén hitte, hogy megteremthető – és hosszú távon stabilizáló tényező lehet – a közép-európai államok közötti gazdasági és politikai együttműködés. Sőt talán még azt is komolyan gondolta, hogy a kölcsönös belátás alapján az érdekelt államok tárgyalásos úton jutnak majd el a trianoni béke felülvizsgálatáig. Fokozatos visszatáncolása azonban arra enged következtetni, hogy ezt a koncepcióját egyre kevésbé tudta elfogadtatni a Quai d'Orsay-n és a kormányban. Millerand miniszterelnök

101 Csáky Imre szigorúan titkos jelentése Telekinek (Párizs, 1920. május 5.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–78. sz. (62–63. p.).

102 Teleki szigorúan titkos utasítása Csáky Imre, Bethlen, Halmos és Kállay részére (Budapest, 1920. május 30., fogalmazvány). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–110. sz. (106/a–110. p.) Nyomtatásban (angol fordításban) közli: PDRFRH, I. köt., 301. sz. (318–319. o.)

103 A Halmos–Paléologue-féle tárgyalások. A Küm-ben elfekvő „Halmos” okmánytár alapján (1920. szeptember?). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–sz. n. (11. p.); Teleki számjeltávirata Csáky Imréhez (Budapest, 1920. június 7.). Közli: PDRFRH, I. köt., 327. sz. (328. o.); Belső külügyminisztériumi feljegyzés (Budapest, 1920. június 30.). Közli: PDRFRH, I. köt., 409. sz. (415–416. o.); Kánya feljegyzése Cerrutival folytatott megbeszéléséről (Budapest, 1920. július 3.). Közli: PDRFRH, I. köt., 415. sz. (421–423. o.). Vö. Gratz jelentése Telekinek (Bécs, 1920. június 9.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–195. sz. (1–3. p.)

104 A kisantant 1920–1921 folyamán jött létre a csehszlovák–jugoszláv (1920. augusztus 14.), a csehszlovák–román (1921. április 23.) és a jugoszláv–román (1921. június 7.) kétoldalú szerződés eredményeként. Legfontosabb célja a magyar revíziós törekvések megakadályozása volt. A világgazdasági válság idején a felek kereskedelmi szerződésekkel fonták szorosabbra együttműködésüket, 1933-ban pedig megkezdte működését a kisantant Állandó Tanácsa, melynek keretében a tagállamok külügyminiszterei rendszeres politikai konzultációkat folytattak. A három bilaterális szerződés szövegét közli: Halmosy 1983, 154–161. o.

június 26-án meglehetősen cinikusan magyarázta a francia–magyar megállapodást Paul Cambon londoni francia nagykövetnek írott táviratában: „Mindent összevéve: Magyarországtól gazdasági előnyöket kapunk jóindulatunk jeléért cserébe, amelyet anélkül ígérünk oda, hogy a békeszerződésben és a békeszerződés kísérőlevelében megállapított föltételekből valamit is engednénk.”¹⁰⁵ S ez nem csupán a brit Külügyminisztérium megnyugtatótását célozta, hanem a francia külpolitika fordulatát is tükrözte. Párizs nem kívánta kockáztatni a közép-európai szövetségeseivel fenntartott jó viszonyát Magyarország kedvéért.

Júliusban egy ideig úgy tűnt, hogy a Vörös Hadsereg látványos előrenyomulása Varsó irányába esetleg újra felértékeli Magyarországot. Átmenetileg valóban intenzívebbé váltak a francia–magyar kapcsolatok, sőt még Magyarország francia segítséggel történő felfegyverzése is szóba jött. (Ezt Varsó is támogatta volna, csakúgy mint azt a – kissé átlátszó – magyar elképzelést, hogy a Lengyelország megsegítésére Csehszlovákián átvonuló magyar haderő megszállja Kárpátalját és helyreállítja az ősi lengyel–magyar közös határt.)¹⁰⁶ A terv azonban hamar lekerült a napirendről, részben Edvard Beneš csehszlovák külügyminiszter tiltakozása miatt, részben azért, mert augusztus közepén a lengyel haderő megállította az orosz előretörést. Amikor pedig szeptember végén Philippe Berthelot foglalta el Paléologue külügyi főtítkár helyét, a francia–magyar szerződés végleg a süllyesztőbe került.

Ebben a helyzetben a magyar kormánynak voltaképpen azt kellett mérlegre tennie, hogy a felkínált francia tőkebefektetés önmagában megfelelő üzletet nyújt-e. E tekintetben általános egyetértés volt arról, hogy a kikötői és vízügyi beruházások, valamint a Hitelbank franciaországi részvénykibocsátása – s ennek folyományaiként a magyar ipar egy részének francia érdekkörbe kerülése – gazdasági és pénzügyi szempontból kielégítő Magyarország számára. A MÁV bérbeadását azonban pénzügyi és katonai szakértők is elleneztek, mert úgy vélték, gazdasági, politikai és honvédelmi szempontból is kockázatos, ha Magyarország elveszíti az ellenőrzést vasútjai felett. Berzeviczy Béla altábornagy, a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke egyenesen azt állította, hogy „a MÁV és az állami vasgyárak bérbeadása” – ha az nem jár ezen üzemekben a honvédelmi érdekek szigorú biztosításával – „oly súlyos katonai következményekkel járna, hogy nemzeti aspirációinkról évtizedekre le kellene mondanunk”.¹⁰⁷ Hasonló okokból nyújtott be tiltakozást a budapesti József Műegyetem is: az egyetem tanácsa nevében Czákó Adolf írt levelet a Nemzetgyűlésnek, Horthy Miklós kormányzónak és Haller István kultuszminiszternek, melyben kérte valamennyi címzettet, hogy „már csírájában tegye lehetetlenné azokat a bárhonnan jövő törekvéseket, amelyek megvalósulásuk esetén Magyarországot könnyen a sorsukat intézni nem tudó és magukkal tehetetlen gyarmatok sorába süllyeszthetné”.¹⁰⁸

Ezek után érthető, hogy a magyar kormány a három, majd újabb három hónapra szóló államvasúti opció lejárta után nem hosszabbította meg ajánlatát. A másik két üzletet viszont nyélbe ütötték: a Schneider et Compagnie 1929-re felépítette a csepeli kikötőt – egy brit céggel együtt –, és megtartotta a Hitelbank részvényeit is.¹⁰⁹ Magyarország azonban nem lett „a francia keleti politika fő pillérévé”.¹¹⁰

*

105 Millerand távirata Paul Cambonnak (Párizs, 1920. június 26.). Közli: FDIKMT (1918–1932), 2. köt., 161. sz. (342. o.)

106 Ez az ötlet 1919 végétől közel két évig komolyan foglalkoztatta a magyar hadvezetést. Az „Ébredés” és „Pirkadás” kódnevű hadműveletekről lásd Dombrády–Tóth 1987, 22–24. o.

107 Berzeviczy szigorúan bizalmas levele Telekinek (Budapest, 1920. június 25.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–178. sz. (325–328. p.)

108 Czákó levele Hallernek (Budapest, 1920. június 18.) MNL OL, K 636, 79. cs., 1920–17–63651. sz. (164–168. p.)

109 Auer 1971, 90–92. o.

110 A francia–magyar tárgyalások további részleteihez lásd még Wandycz 1962, 186–207. o.; Toscano 1963; Bariéty 1987; Galántai 1990 és különösen: Ormos 1975.

A békekonferencián való részvétel a magyar delegáció valamennyi tagja számára fontos iskola volt. A legtöbben ekkor szembesültek először a nagyhatalmi politikával, s ekkor vettek részt először igazi, önzetlen politikai csapatmunkában, ami a későbbiekben is meghatározó személyes kapcsolatokat alapozott vagy erősített meg. Apponyi úgy emlékezett vissza a neuilly-i napokra, hogy ott és akkor „nem volt sem pártoskodás, sem veszekedés, sem versengés, sem gyűlölködés, sem intrika, sem érvényesülési tülekedés, hanem a legteljesebb harmóniában, a szent cél iránt való önzetlen odaadásban, kölcsönös szeretetben és megbecsülésben, fegyelmezetten végezte ennek a társaságnak minden tagja a reá bízott munkát” (⇒ 223. o.).

A delegátusok által szerzett tapasztalatok értékét aligha lehet túlbecsülni, és sokuk előtt ez a szereplés követte ki az érvényesülés útját. Ha csak a későbbi miniszteri rangra emelkedett személyeket vesszük számba, a magyar küldöttség tagjai közül két miniszterelnök (Bethlen István, Teleki Pál), öt miniszter (Csáky Imre, Csáky István, Hegedüs Lóránt, Kállay Tibor, Walko Lajos) és öt misszióvezető követ (Bobrik Arno, Nemeskéri-Kiss Sándor, Praznovszky Iván, Wettstein János, Woracziczky Olivér) került ki.

A nagyhatalmi kényszer közvetlen megtapasztalása arról győzte meg a delegáció tagjait, hogy Magyarország talpra állításához és konszolidálásához, majd a békeszerződés remélt revíziójához és a határok megváltoztatásához rendkívüli erőfeszítésekre lesz szükség. Többek között éppen erre, az összefogás és a kemény munka fontosságára hívta fel a figyelmet Apponyi Albert, amikor május 26-án Nemzetgyűlésben beszámolt a békelegáció tevékenységéről,¹¹¹ majd Teleki Pál – immár miniszterelnökként – a békeszerződés ratifikációs vitájában, november 13-án.¹¹²

A nemzetközi jogi szabályok értelmében a békeszerződést az aláíró államok parlamentjének is ratifikálnia kellett. Magyarországon a Nemzetgyűlés 1920. november 15-én fogadta el a békeszerződést – több mint 40 ellenszavazattal. Más országokban még inkább elhúzódott ez a folyamat, így a ratifikációs okmányok kicserélésére csak 1921. július 26-án került sor Párizsban. A trianoni békeszerződés szövegét becikkelyező 1921. évi XXXIII. tc. július 31-én jelent meg a *Magyar Törvénytár* hivatalos kiadásában. A törvény első oldalát gyászkeretbe foglalták. Mivel az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa nem erősítette meg a trianoni békét, a két ország 1921. augusztus 29-én Budapesten külön békeszerződést kötött. Ennek szövegét szeptemberben ratifikálták, majd decemberben a törvénytárba is beiktatták (1921. évi XLVIII. tc.).

A békeszerződés előírásainak végrehajtása – a határok megállapításától a jóvátetelek fizetésén és az állampolgársági kérdések rendezésén át a hadisírok gondozásáig – rendkívüli terhet rótt a kormányzatra. E célból 1921 elején tárcaközi bizottságokat alakítottak, s az általuk megoldandó feladatokat – egy belső feljegyzés tanúsága szerint – 114 tárgycsoportba sorolták.¹¹³

A trianoni szerződés értelmében Magyarország területe (Horvát-Szlavónországot nem számítva) kétharmadával, népessége háromötödével csökkent.

111 Apponyi felszólalását közli: NN (1920–1922), III. köt., 85–87. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 154–158. o.)

112 Teleki felszólalását közli: NN (1920–1922), VII. köt., 11–14. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 306–311. o.)

113 Igazságügy-minisztériumi belső feljegyzés (d. n.), MNL OL, K 579, 1106. cs., 1921–Békeszerződés–sz. n. (118–122. p.)

Magyarország területének és lakosságának felosztása a trianoni békeszerződést követően (az 1910. évi népszámlálás adatai alapján)

Ország rész	Terület (km ²)	Népesség (fő)	Magyar anyanyelvűek	
			(fő)	%
A Magyar Korona országai	325 411	20 886 487	10 050 575	48,1
Horvát-Szlavónország	42 541	2 621 954	105 948	4,0
Történelmi Magyarország	282 870	18 264 533	9 944 627	54,4
Trianoni Magyarország	92 963	7 615 117	6 730 996	88,4
Elcsatolt területek	189 907	10 649 416	3 213 631	30,2
Csehszlovákia	61 633	3 517 568	1 063 020	30,3
Jugoszlávia	20 551	1 509 295	441 787	30,3
Románia	103 093	5 257 467	1 704 851	31,6
Ausztria (a népszavazás után)	4 020	291 618	26 183	8,9
Lengyelország	589	23 662	230	1,0
Olaszország	21	49 806	6 493	13,0

Forrás: Mike 1940, 30. o.

A pontos adatok meghatározásához tekintetbe kell venni, hogy az ország hivatalos területe az 1920. június 4-én aláírt békeszerződést követő három év alatt kisebb-nagyobb mértékben tovább változott. Ez részben az 1921 decemberében lebonyolított Sopron környéki népszavazásnak köszönhető, amely 255 km²-rel gyarapította az ország területét. Az 1921–1923 között lebonyolított határmegállapítási munkálatok során végrehajtott kiigazítások eredményeképpen Magyarország területe a csehszlovák határszakaszon 57 km²-rel, Romániával szemben 97 km²-rel, a jugoszláv határvonalon 195 km²-rel, Ausztriával szemben pedig további 113 km²-rel, összesen tehát 462 km²-rel nőtt. Ezzel 1923-ra kialakult Magyarország végleges területe, amelyet az időközben elvégzett új földmérések 93 073 km²-ben állapítottak meg. Az 1920. december 31-i eszmei dátummal végrehajtott népszámlálás és későbbi összeírások, valamint számítások e terület lakosságának teljes létszámát – 1920 végére visszavetítve – 7 990 202 főre tették. Ez azonban inkább csak afféle viszonyszám volt, hiszen 1918 és 1924 között több hullámban mintegy 400 ezer magyar menekült az idegen uralom elől a trianoni országba. A menekültek több mint fele Romániából, további egyharmada pedig Csehszlovákiából érkezett, de több mint 50 000 magyar hagyta el a Szerb–Horvát–Szlovén Államot is, és néhány ezren még Ausztriából is Magyarországra települtek át. Ellátásuk, segélyezésük, lakóhelyhez és munkához juttatásuk nagyon megterhelte a magyar költségvetést, s még évekkel később is több ezer menekült család lakott a nagyobb vasúti pályaudvarok mellékvágányaira tolt vagonokban.

A határváltozás következtében jelentősen átalakult Magyarország lakosságának nemzetiségi megoszlása. A háború előtti csekély magyar többség túlnyomóvá vált – magyar anyanyelvűek aránya 90%-ra emelkedett –, és minden korábbi nemzeti kisebbség részaránya jelentősen csökkent, csupán a németek száma haladta meg a félmillió főt. Változott a népesség felekezeti megoszlása is. A román, szerb és ruszin lakosság elcsatolása következtében töredékére zuhant a görögkatolikusok és a görögkeletiek aránya. Némileg csökkent az unitárius és az evangélikus vallásúak részaránya is. Ugyanakkor – bár szintén jelentős számú hívet veszített – jelentősen nőtt a hazai katolikus és a református közösség, valamint kisebb mértékben a zömmel a nagyobb városokban élő izraeliták országos részaránya.

A határváltozásokra a magyar nemzetgazdaság szerkezetét is érintették. A trianoni ország gazdasága a történelmi Magyarországnál összességében fejlettebb – és potenciálisan dinamikusabb – volt. A nemzetgazdaság működtetéséhez a tőkék, a munkaerő és az ipari feldolgozó-kapacitás nagyobb része itt összpontosult, s ehhez az átlagosnál jobb közlekedési infrastruktúra és magasabb színvonalú mezőgazdasági termelés társult. Bár az ország továbbra is elsősorban agrárjellegű maradt, az ország megmaradt, központi területei iparosodottabbak voltak, amit a lakosság foglalkozási szerkezete is tükrözött. A megmaradt területek relatíve jobb gazdasági teljesítőképességét azonban csak körültekintő gazdaságpolitikai intézkedésekkel lehetett kihasználni. Magyarország ugyanis a peremterületek elcsatolásával elveszítette nyersanyagforrásainak (fa, vas és egyéb érc, szén, szénhidrogének stb.) nagy részét, ugyanakkor az ipari kapacitások zöme az új határokon belül maradt. Nőtt a külkereskedelem jelentősége, ami megkövetelte a mezőgazdasági és az ipari termelés színvonalának emelését. A korábban a Monarchia más tartományaiból beszerzett ipari termékek egy részét – például a textilipari cikkeket – pedig a magyar gazdaság igyekezett saját erejéből pótolni.

Magyarországon általános elkeseredés, a nagyhatalmakkal szembeni csalódás és a szomszéd országok ellen irányuló gyűlölet kísérte a béke aláírását. A magyar kormányok a két világháború között a béke revíziójára, különösen a határok módosítására törekedtek. A revizionizmus jelszavá vált, amely naponta visszhangzott a közbeszédben, a sajtóban és az iskolai oktatásban. Az elcsatolt országrészeket olykor még a hivatalos szóhasználat is „megszállt területeknek” nevezte. A revizionista közhangulatot táplálta az is, hogy szobrok, emlékművek, utcanevek, ünnepi rendezvények idézték fel a történelmi Magyarország emlékét és a határon túl rekedt magyar kisebbségek nehéz helyzetét.

A magyar revíziós törekvések hosszabb távon hozzájárultak ahhoz, hogy Magyarország egyre inkább kész volt összehangolni külpolitikáját azokkal az országokkal, amelyek fel akarták számolni a párizsi béke-rendszert. A magyar külpolitika az 1930-as évek végén a tengelyhatalmakhoz közeledett. Ez egyfelől megalapozta a magyar revíziós sikereket – 1938–1941 között az elveszett területek mintegy fele visszatért Magyarországhoz –, másfelől szerepet játszott abban, hogy Magyarország 1941-ben hadiállapotba került a Szovjetunióval, Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal, s a második világháborút is vesztes oldalon fejezte be.

**A MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG
HIVATALOS NAPLÓJA**
(vezette Wettstein János követségi tanácsos)

RÉSZLETEK
A MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG POLITIKAI NAPLÓJÁBÓL
(a naplót Apponyi gróf utasításai alapján Csáky István gróf,
a békeküldöttség titkára vezette)

1920. január 7.

Megérkezés Párizsba a Gare de l'Est-en, reggel 8 óra 10. Az állomáson Henry [al]ezredes,¹ a magyar békeküldöttséghez beosztott francia katonai misszió főnöke fogadja a küldöttséget a misszió tagjaival. Kívülük a fogadásnál még megjelennek: Bassetto olasz ezredes,² Mazzolini olasz őrnagy³ és kísérete, valamint Benoit [Benoy] angol kapitány.⁴

A Château de Madridba⁵ Praznovszky főtitkár⁶ azonnal felkeresi Henry [al]ezredest, aki közli vele, hogy körülbelül 8-10 nap múlva fogja a küldöttség a békefeltételeket megkapni.⁷ A küldöttség tagjai Neuilly-ben és a Bois de Boulogne-ban szabadon mozoghatnak, de engedély nélkül senkivel sem érintkezhetnek. Párizsba csak Henry alezredes engedélyével és kísérettel (összekötő tiszt vagy detektív) mehetnek. Látogatások tételére és fogadására csak Dutasta⁸ és Clemenceau⁹ adhat engedélyt. A delegáció tagjainak postai levelezése szintén Henry alezredes kezén megy át, aki ezt cenzúrázza.

Délutánra gróf Apponyi¹⁰ értekezletre hívja össze a főmegbízottakat és néhány megbízottat. Elhatározzák, hogy ezen szűkebb körű összefüggést mindennap megtartják a felmerülő kérdések megbeszélésére.

1920. január 7.

A delegáció reggel 8:10-kor érkezett meg Párizsba a Gare de l'Est-re. Az állomáson Henry [al]ezredes,¹ a magyar békeküldöttséghez beosztott francia katonai misszió főnöke fogadta. Vele volt a misszió több tagja, valamint egy olasz őrnagy³ a kíséretével és Benoit [Benoy] százados⁴ az angol hadseregtől.

A Château de Madridba⁵ érkezve Praznovszky főtitkár⁶ azonnal felkereste Henry [al]ezredest.

Délután Apponyi gróf¹⁰ értekezletet tartott a főmegbízottakkal. Az ülésen, amelyre a delegáció néhány alacsonyabb beosztású tagját is meghívták, Praznovszky beszámolt Henry [al]ezredessel folytatott első megbeszéléséről. Az [al]ezredes közölte, hogy a békefeltételeket körülbelül 8 vagy 10 nap múlva fogják átadni a küldöttségnek.⁷ Az ezredes megkérdezte, hogy a békefeltételeket ünnepélyes keretek között kívánjuk-e átvenni.

Apponyi gróf megjegyezte, hogy ennek magától értetődően így kellene történnie, tekintve hogy a formalitásokat a németekkel, az osztrákokkal és a bolgárokkal szemben is betartották. Nyilvánvaló, hogy a magyarokat is megilleti ugyanez a figyelem.

Henry [al]ezredes arról is tájékoztatott bennünket, hogy ő az összekötő tiszt a Szövetséges Hatalmak és a magyar béke delegáció között, ezért minden hivatalos iratunknak és levelezésünknek az ő kezén kell keresztül mennie. Közölte Praznovszkyval, hogy újságírókat csak Clemenceau⁹ engedélyével lehet fogadni, s azt javasolta, ne is próbáljunk felbuztatni újságírókat, hogy Magyarországra nézve kedvező cikkeket közöljenek a francia sajtóban, mert erre százannyi ellenséges válasz érkezik majd. Közölte, hogy egyéb vendégeket csak Dutasta⁸ nagykövet engedélyével lehet fogadni. A küldöttség tagjai szabadon mozoghatnak Neuilly-ben és a Bois de Boulogne-ban, de Párizsba csak külön engedéllyel és kísérettel mehetnek.

Praznovszky jelentette még, hogy az osztrákoknak és a svájciaknak táviratban mondott köszönetet a béke delegáció átutazása során tanúsított előzékenységükért. Ami a távirati kapcsolatot illeti, Praznovszky megállapodott az amerikaiakkal, hogy napi 7000 szót küldhetünk az ő vonalaikon.¹¹ Végül bemutatta a küldöttség tagjainak megbízóleveleiket.

Apponyi gróf javasolta, hogy másnap adjuk át a megbízóleveleket. Az értekezlet elfogadta a javaslatot.

TRAGYAD ALLAMNA/UTAILA.

MENETTEND
A magyar béke delegáció 1920. évi január 5-én köz-
lekedő különvonatára.

ÁLLOMÁSOK	AZ ÁLLOMÁSOKRA KÖZLEKEZŐ KÖZLEKŐK	ÁLLOMÁSOKRA KÖZLEKEZŐ KÖZLEKŐK	ÁLLOMÁSOKRA KÖZLEKEZŐ KÖZLEKŐK
Budapest Keleti pu.	bal.	1	8
Budapest Főpályaudvar	jobb.	1	8
Budapest Keleti pály.	bal.	9	07
Budapest	jobb.	1	9
Tombóly	bal.	1	9
Héregyháza	jobb.	1	9
Békés	jobb.	9	07
Szeged	jobb.	1	10
Felsőgyál	bal.	1	10
Békéscsaba	jobb.	10	10
Tata-Tóváros	bal.	10	10
Algyő-Füzeh.	jobb.	1	10
Lengyel	jobb.	10	10
Ács	bal.	1	11
Nagycsanak	jobb.	1	11
Cyfrászentpál	jobb.	1	11
Győr	jobb.	11	11
Alba (Létele)	jobb.	1	11
Öttevény	jobb.	1	11
Szécsény-Mosonmagyaróvár	bal.	1	11
Haradtó	jobb.	1	12
Moson-Magyaróvár	jobb.	12	12
Hegyesbánya	jobb.	12	12
Zuróc	jobb.	1	12
Sajóváros (Létele)	jobb.	1	12
Pádestető	jobb.	1	12
Brics-Létele	jobb.	1	12

Jegyzet: x felfelé, y lefelé, z jobbra, a balra.

A Párizsba utazó béke delegáció különvonatának magyarországi menetrendje (1920. január 5.).

Forrás: MNL OL, P 2126, 1. dob., 3. sor., 21. sz.

Nemeskéri-Kiss Sándor béke delegátus visszaemlékezése

Szép, de elszomorító volt csonka-magyarországi utunk egyes állomásain a zászlokkal kivonuló lakosság, a buzdító, reménykedő beszédek; Győrött a püspök is kijött az állomásra, később Sopron lángelkű polgármestere, Sopronyi-Thurner Mihály mondott rövid, de annál szebb beszédet, hitet téve az ottani német ajkú lakosság nemzethűsége mellett. Apponyink válaszolt is itt-ott, erős lélekre, kitartásra és egyetértésre buzdítván az embereket; visszaintegettünk nekik az induló vonatból, de bizony kissé „Ave Caesar, morituri te salutant...” [„Légy üdvözölve, Caesar, a halálba indulók köszöntenek téged...”] érzésünk volt mindannyiunknak.

Forrás: Nemeskéri-Kiss 1940, 154–155. o.

Francesco Jacomoni összekötő tiszt beszámolója (1920. január)

Minden magyar állomáson hatalmas tömeg fogadta a vonatot a Szózat című hazafias himnusz éneklésével.

Beszédeket mondtak, melyeket az Apponyi szereplésébe vetett bizalom ihletett, valamint az a szilárd akarat, hogy nem nyugszanak bele Magyarország megcsonkításába s az a félelem, hogy az antant hatalmak – talán Amerikát kivéve – nem lesznek könyörületsek Magyarország iránt.

Az Ausztriának átadandó Nyugat-Magyarország vasútállomásain, különösen Királyhidán, heves, német nyelvű beszédek hangzottak el a német lakosság részéről, melyek az elcsatolás ellen tiltakoztak. „Németek vagyunk, de Magyarországgal akarunk maradni!”

A tömeg többször is elismételte ezt a mondatot.

Forrás: Henry alezredes bizalmas jelentése Dutastának (Neuilly, 1920. január 11.), MAE AD, A, vol. 27 (Microfiche P 01411), 195. p.

LES DÉLÉGUÉS HONGROIS SONT A NEUILLY

La paix qu'ils devront signer

Leur passé, leur état d'âme

Le régime magyar d'hier
et d'aujourd'hui

Après les Allemands, après les Autrichiens, après les Bulgares, voici les Hongrois qui arrivent à Paris pour signer la paix que leur imposent les alliés.

Les termes de cette paix sont déjà connus dans leurs grandes lignes. Ils sont l'application des engagements pris par l'Entente vis-à-vis des voisins de l'ancien royaume de Saint-Etienne: Tchéco-Slovaques, Roumains, Serbes, Autrichiens.

Au nord de la Hongrie, la Slovaquie, avec les grandes villes de Presbourg et de Kaschau, dépend désormais de Prague. Les Carpathes russes, avec Munkacs et Ungvár, sont maintenant sous la domination soviétique.

LE COMTE APPONYI PHOTOGRAPHIE A SON ARRIVÉE

A magyar delegáció a párizsi Gare de l'Est pályaudvaron. Középen Apponyi Albert gróf, a küldöttség elnöke, balról Praznovszky Iván főtitkár, jobbról Marie-Joseph Henry francia alezredes (1920. január 7.). Forrás: Le Petit Parisien, 1920. január 8. 1. o.

Huszár¹² miniszterelnök annak idején kijelentette, hogy a békeküldöttség addig nem fog elutazni, míg a románok az antant által meghatározott demarkációs vonal¹⁴ mögé nem vonulnak vissza.¹⁵ A románok azonban még mindig a Tiszánál állnak és folytatják a kíméletlen rekvirálásokat, melyek tönkreteszik ezen ország gazdasági erejét. Az értekezlet elhatározza, hogy egy jegyzéket¹⁶ intéz az antanthoz, melyben kijelenti, hogy a magyar kormány csak azért fogadta el a békétárgyalásokra szóló meghívást, mert bízott az antant szavában és hatalmának erősségében és egyúttal a békeküldöttség kiutazásával békeszeretetét is dokumentálni akarta.

Bethlen gróf¹³ elmondta, hogy a románok még mindig megszállva tartják a Tisza vonalát. S bár a miniszterelnök (Huszár)¹² egy alkalommal kijelentette, hogy addig nem küld delegációt a békekonferenciára, amíg a románok ki nem ürítik ezt a területet,¹⁵ mégis itt vagyunk. Kíváncsún tartja, hogy ezt az ellentmondást valamiképpen tisztázzuk. Nem kockáztathatjuk, hogy aláírjuk a békét anélkül, hogy a románok elhagynák Magyarországot.

Apponyi gróf megjegyezte, hogy a jegyzéket óvatosan kell megszerkeszteni, nehogy azzal – ha csak közvetve is – elismerjük Románia jogát bármilyen, akár a demarkációs vonalon¹⁴ túli területre.

Az értekezlet elhatározta, hogy a fenti észrevételeket szem előtt tartva jegyzéket¹⁶ intéz a Szövetséges Hatalmakhoz, melyben kijelenti, hogy a magyar békedelegáció csak azért jött Neuilly-be, mert bízott a Szövetséges Hatalmak szavában és hatalmának szilárdságában, egyúttal végső bizonyítékát akarta adni békevágának. A jegyzék megszövegezésére Teleki gróf,¹⁷ Praznovszky, Csáky Imre gróf¹⁸ és Csáky István gróf¹⁹ kapott megbízást.

Praznovszky a Szövetséges Hatalmakhoz intézendő jegyzékekkel kapcsolatos eljárás felől érdeklődött. Teleki gróf azt felelte, hogy a jegyzékeket négy részletben küldik el, a megbízólevelek bemutatása után a lehető legrövidebb időn belül.²⁰ Az első csoportba kerül a korábban már megtárgyalt román jegyzék,¹⁶ mellette talán egy „bemutakozó” jegyzék, amely Magyarország korábbi és jelenlegi helyzetét tekintené át. Ebbe a csoportba kerülnének a hadifoglyokkal, a vasúti gördülőanyaggal, az iparral és a mezőgazdasággal foglalkozó jegyzékek. A második csoport a különböző nemzetiségekkel kapcsolatos jegyzékeket tartalmazná. Ezek visszautalnának a „bemutakozó” jegyzékre, és a különböző nemzetiségek által lakott területek részleteiből áttekintését szolgálnák. A harmadik csoportba kerülne az előzetes katonai jegyzék, amelynek célja, hogy bemutassa: milícia²¹ fenntartása Magyarországon jelenleg társadalmi és pénzügyi szempontból egyaránt lehetetlenség.

Apponyi gróf megjegyezte, hogy az előzetes jegyzékek egyik feladata az, hogy kifejezze azt a jogos aggodalmat, amit a német és az osztrák szerződés²² keltett Magyarországon. A fő cél természetesen az, hogy rábírják a Szövetséges Hatalmakat, hogy a végső döntés meghozatala előtt alaposan megfontolják a problémákat.

Popovics²³ kijelentette, hogy személy szerint nem örül az előzetes jegyzékeknek; attól tart, hogy ezek esetleg eltérnek a (területi) integritás elvétől; benyújtásukat akkor találná megfelelőnek, ha már megismertük a szerződés tervezetét. Praznovszky azt felelte, hogy ez az eljárás még veszélyesebb volna az integritás elvére nézve; elsősorban attól fél, hogy nem lesz elegendő időnk.

Teleki gróf folytatólag kifejtette, hogy a negyedik csoportban az atrocitásokról²⁴ szóló jegyzékeket²⁵ nyújtjuk be. Céljuk, hogy bemutassák a magyarok, különösen a magyar köztisztviselők üldöztetését.

Benda Jenő újságíró feljegyzése a Château de Madridról (1920. január 7.)

Még egy forduló, s megérkezünk a Château de Madrid elé. Rácsos kerítés mögött két-emeletes, koketten vidám külsejű palota, barokk kiugrók és tornyocskák között fekvő boltív alatt kettesével összebújnak az ablakok... A homlokzaton eresz alatt, egy boltított fülkében az eredeti Château de Madrid építőjének, a vidám és mulató kedvű I. Ferenc királynak a lovas szobra. Sok szín és derű a külső falakon. A belső udvaron aszfaltozott terasz, villamos ív-lámpák, egy óriási csarnok, amelynek egyik oldala üvegfal. Nyáron és jobb időben itt zene van és multság és kacagás: a Château de Madrid Párizsban egyik legkedveltebb mulatóhelye azoknak, akik lehetőleg kettesben szeretnek szórakozni.

Megkezdődik a delegátusok elhelyezése. Három emeleten szűk folyosók, amelyek lépten-nyomon megtörnek. A legtöbb fordulónál lépcső. Egész labirint, könnyű benne vezetni, de azok, akiket vezetnek, simán eljuthatnak egy eldugott *chambre séparée*-ből [különszobából] egy kényelmes szállodai szobába úgy, hogy más nem láthatja őket. A szobák kedvesek és kacérak; de hidegek. A központi fűtés nehezen működik. Az ágy kitűnő. Íróasztalnak azonban sehol sem híre, sem hamva. Ebben a szállóban nem jártak eddig olyanok, akik itt dolgozni akartak. Hall vagy más olyan hely, ahol leveleket lehetne írni, vagy ahol a delegátusok összegyűlhetnének elcsevegni, magukat otthonosan érezni, megint csak nincs. Ebben a szállóban nem szoktak lakni az emberek...

Forrás: Benda 1920, 39. o.

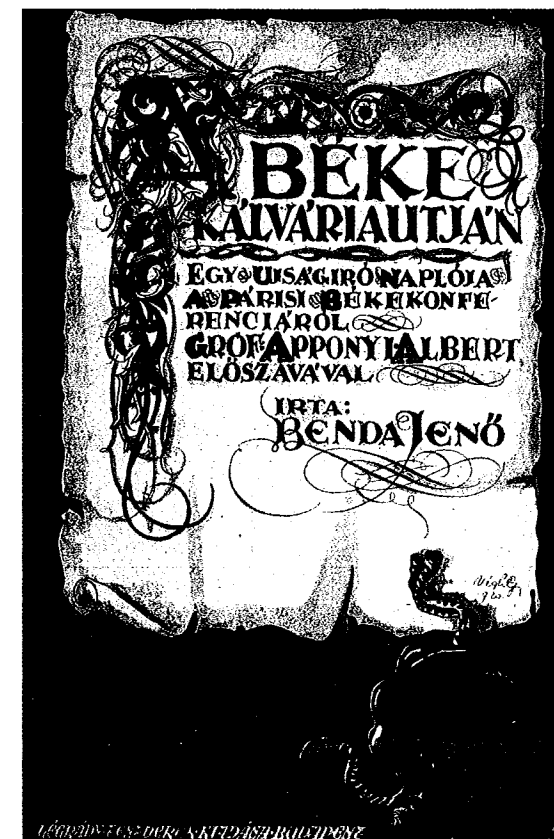
Hegedüs Lóránt visszaemlékezése a Château de Madridról (1927)

Az én szobám gyönyörű ablakából egy fát láttam, amelytől megrémültem. Nem vagyok babonás ember, pedig elég okom volna rá: pénteken születtem és pénzügyminiszter voltam. A fára az volt felírva: Ültetett 1526-ban – éppen a mohácsi vész esztendejében, és ez volt csakugyan a mi második Mohácsunk.

Forrás: Hegedüs 1927, 137. o.

A Château de Madrid étterme. Forrás: BnF, 41575973

Benda Jenő riportkönyvének címlapja. Forrás: Benda 1920

Felmerül az a kérdés, hogy milyen konzekvenciákkal járhat számunkra az a körülmény, hogy Amerika nincs képviselve az Ötös Tanácsban.²⁶ Az értekezlet döntő fontosságúnak tartja, hogy az amerikai közvélemény a Magyarországgal való békétárgyalások menetéről tájékozva legyen, ezért elhatározza, hogy azon esetben, ha Amerikai Egyesült Államok nem küldenének a velünk való békétárgyalásokra teljhatalmú megbízottat, a békeküldöttség okvetlenül parallel érintkezést keressen nevezett állam itteni diplomáciai képviselőjével. Az Amerika és a többi antantállamok között felmerült politikai differenciákat nekünk politikailag igyekezni kell minél jobban kihasználni.

Bethlen gróf elmondta, hogy az Egyesült Államok nem képviselteti magát az Ötök Tanácsában.²⁶ Kiemelkedően fontosnak tartotta, hogy az amerikai közvélemény tájékoztatást kapjon a Magyarországgal folyó békétárgyalások menetéről.

Popovics szerint az Egyesült Államok képviselőjét a párizsi amerikai nagykövet²⁷ látja el. Csáky Imre megjegyezte, hogy a nagykövet nem vesz részt a Legfelsőbb Tanács döntéseiben, csupán megfigyelőként van jelen, hogy folyamatosan tájékoztassa az amerikai kormányt az fejleményekről, illetve hogy ismertesse kormányának álláspontját. Popovics azt felelte, hogy a Szövetségesek megbízóleveleinek vizsgálata majd megvilágítja ezt a kérdést.

Csáky Imre gróf azt ajánlotta, hogy amennyiben az amerikaiak nem küldenek megbízólevelet, minden eszközt meg kellene ragadnunk, hogy közvetlen kapcsolatba lépjünk velük.

Apponyi gróf felvetette, hogy a Szövetségesek megbízóleveleinek megvizsgálása után közvetlen megkezdését kellene intéznünk az Egyesült Államokhoz a békekonferenciával való kapcsolatukról. Rendkívül fontos, hogy az amerikaiak is megismerjék a magyarkérdést.

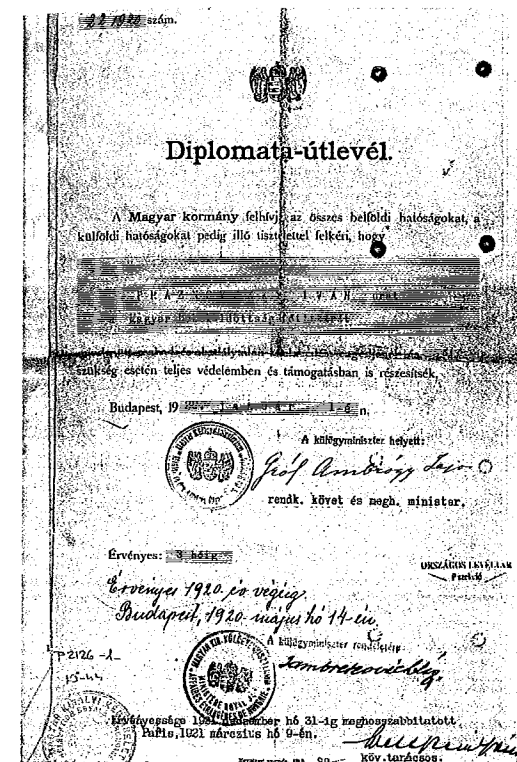
Teleki gróf azt mondta, hogy ha nem tudunk közvetlenül kapcsolatba lépni az Egyesült Államokkal, küldeni kellene nekik egy példányt valamennyi jegyzékünkől.

Apponyi gróf felvetette, hogy külön jegyzéket kellene küldeni a Legfelsőbb Tanácsnak, rámutatva arra, hogy mivel az Egyesült Államok már nem képviselteti magát a Legfelsőbb Tanácsban, helyzetünk más, mint azoké a hatalmaké, amelyekkel a békét már megkötötték.²⁸ Magyarország nem maradhat rendezetlen viszonyban az Egyesült Államokkal, különösen azért nem, mert sok ezer magyar él az Egyesült Államokban, akiknek az érdekeit védelmezni kell.

Az értekezlet Lers bárót,²⁹ Csáky Imre grófot és Praznovszkyt jelölte ki, hogy megvizsgálják a Szövetségesek megbízóleveleit.³⁰

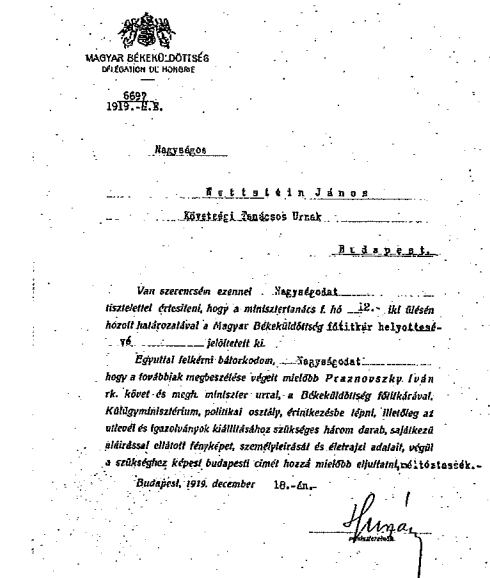
A delegáció irodája a következőképpen állított össze: vezetője Praznovszky, segítői Wettstein János³¹ és Hauer Ernő.³² Az iroda feladata lesz minden bejövő és kimenő irat iktatása. A Magyarországgal, illetve a Szövetségesekkel való levelezést külön kell kezelni. Minden információt el kell juttatni az irodához, és ez tartja majd a kapcsolatot Henry [al]ezredessel. Az iroda fogja irányítani a fordítórészleget, a nyomdát, a sajtókapcsolatokat, a politikai napló³³ vezetését, a számjelrészleget és minden pénzügyet.

Röviden vita folyt a delegáció költségeiről, valamint arról, hogy miként történjék a budapesti kormány tájékoztatása a tárgyalások menetéről, majd az értekezlet elnapoltatott.

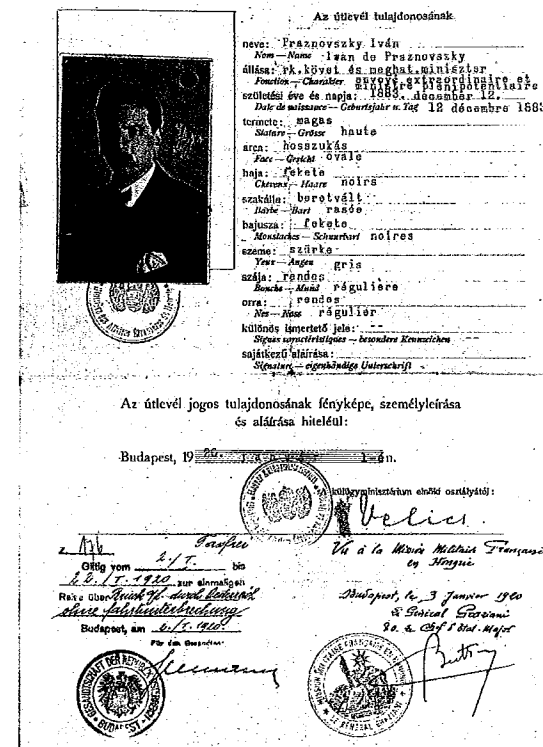
Praznovszky Iván, a béke delegáció főtitkára diplomata-útlevele első és második oldala.

Forrás: MNL OL, P 2126, 1. dob., 1. tétel, 1-2. p.

Okirat Wettstein Jánosnak a béke delegáció főtitkárhelyettesévé való kinevezéséről Huszár Károly miniszterelnök aláírásával (1919. december 18.).

Forrás: Wettstein-hagyaték

Francia nyelvű megbízólevél Wettstein János számára Huszár Károly miniszterelnök és Somssich József külügyminiszter aláírásával (1920. január 3.).

Forrás: Wettstein-hagyaték

január 8-án

Gróf Apponyi a főmegbízottakkal, úgyszintén a főtítkárság hivatalos látogatást tesz Henry alezredesnél. Praznovszky főtítkár átadja Henry alezredesnek a békeküldöttség tagjainak megbízóleveleit.

január 9-én

Henry alezredes visszaadja gróf Apponyi látogatását.

A békeküldöttség elnöke táviratilag* értesíti a külügyminisztert,³⁶ hogy az Egyesült Államok nincsenek már a Legf[els]őbb Tanácsban képviselve, s utóbbi csak esetről esetre közli határozatait Amerika itteni nagyköveteivel.²⁷ Mivel reánk nézve nagy fontossággal bír, hogy az amerikai hivatalos körök a magyar ügyekről közvetlenül is informálva legyenek, felkéri a külügyminisztert, hogy Bandholtz³⁴ tábornok vagy Amerika esetleg már Budapesten lévő diplomáciai képviselője³⁷ útján egyrészt állapíttassa meg autentikusan Amerika viszonyát a Legf[els]őbb Tanácshoz, másrészt eszközölje ki, hogy a magyar békeküldöttség a Legf[els]őbb Tanácshoz intézett összes közléseit közvetlenül is tudomására hozhassa az amerikai kormánynak, illetőleg annak itteni nagykövetének. Az antantmeghatalmazottak megbízóleveleinek felülvizsgálatára egy albizottság lett kiküldve, melynek tagjai báró Lers,²⁹ Praznovszky és gróf Csáky Imre.¹⁸

1920. január 8.

Apponyi gróf és a küldöttség tagjai udvariassági látogatást tettek Henry alezredesnél.

A delegáció megbeszélésén Praznovszky jelentette, hogy megbízóleveleink átadattak a Szövetségeseknek.

Lers báró indítványozta, hogy Budapesten Bandholtz tábornokot³⁴ is értesíteni kellene az amerikaiaknak küldendő megkeresésről. Elfogadtatott.

A küldöttség egyhangúlag elfogadta Apponyi grófnak az erdélyi jegyzékhez készített fogalmazványát,* amelyről a tegnapi értekezleten szó esett.

Praznovszky megbízott, hogy szövegezzon meg egy közleményt,* amely a magyar közvéleményt tájékoztatja az itteni helyzetről. Praznovszky rá fog mutatni az egyenlőtlenségre, amely abból adódik, hogy a magyar delegációt internálták,³⁵ miközben ellenségeink szabadon mozoghatnak.

1920. január 9.

Henry alezredes visszaadta gróf Apponyi látogatását.

Apponyi gróf sürgönyözött* a külügyminiszternek,³⁶ hogy az Egyesült Államok már nem képviselteti magát a Legfelsőbb Tanácsban, s utóbbi csak időről időre közli határozatait a párizsi amerikai nagykövettel. Mivel reánk nézve kiemelkedően fontos, hogy az amerikai hivatalos körök közvetlen tájékoztatást kapjanak a magyar ügyekről, Apponyi felkérte a külügyminisztert, hogy egyrészt szerezzen hivatalos információt Bandholtz tábornok vagy valamely más amerikai diplomáciai képviselő³⁷ útján az Egyesült Államok és a Legfelsőbb Tanács viszonyáról, másrészt eszközölje ki, hogy a békedelegáció a Legfelsőbb Tanácshoz intézendő összes üzenetét közvetlenül eljuttathassa az Egyesült Államok kormányához vagy annak párizsi nagykövetéhez.

Délután a küldöttség értekezletet tartott. Az értekezlet napirendje előtt a románok és más nemzetiségek által a Magyar Államnak és állampolgárainak okozott károkról esett szó.

Somssich gróf³⁸ bemutatta a mezőgazdasági kérdésekről készített jegyzékét,³⁹ melyben felhívja a Szövetségesek figyelmét arra, hogy a román rekvirálások⁴⁰ miatt Magyarország csak februárig képes ellátni magát mezőgazdasági termékekkel. *In concreto*⁴¹ vegyes bizottság felállítását kéri, amely a lehetőségekhez mérten visszajuttatja Magyarországnak a tőlünk elrabolt mezőgazdasági eszközöket. Ez nagyon sürgős, és meg kell előznie a békeszerződés aláírását. Egyhangúlag jóváhagyott.

Marie-Joseph Henry alezredes, a „Mission Henry” parancsnoka, a magyar delegáció összekötő tisztje (középen, világos kabátban). Forrás: BnF, 42458759

Benda Jenő feljegyzése (1920. január 8.)

Apponyi Albert gróf a magyar békedelegáció főmegbízottjaival együtt a délelőtti folyamán meglátogatta Henry [al]ezredest, és az antant békekonferenciájára elé való terjesztés céljából átnyújtotta neki a megbízóleveleket. Henry [al]ezredes hivatalos föladata az, hogy az antant és a magyar békedelegáció között az érintkezést közvetítse. No és hogy a delegáció tagjait ellenőrizze. Alacsony, köpcös kis katona, hogy egy finom és udvarias francia szóval éljek, az „embonpoint”-ja [túl]súlyal meglehetősen tekintélyes, az arca szigorú, a tekintete zord, alapjában véve azonban kedves és jóakarátú ember, aki a neki adott utasítások keretein belül a lehetőségig igyekszik megkönnyíteni a Château de Madridban internált magyar békedelegátusok helyzetét. Bocsánatot kért Apponyitól, hogy tegnap a pályaudvaron nem üdvözölhette kézfogással. Ő azonban katona, parancs szerint cselekszik, kénytelen arra, hogy bizonyos formákra tekintettel legyen. Engedélyt kért arra, hogy Apponyinak itt, a négy fal között, ahol nem fenyegeti félreértés, a kezét nyújthassa. Megismételte, hogy a delegáció tagjai Neuilly-ben és a Bois de Boulogne-ban szabadon sétálhatnak, és időnkint – kellő kísérettel – Párizsba is bemehetnek. Úgy mondotta: a békedelegáció egyes tagjairól kapott információk megnyugtatták őket afelől, hogy ezzel az előzékenységgel senki sem fog visszaélni. A bolgárok már nem kapták meg ugyanazt a kedvezményt: nekik nem volt szabad a Château de Madrid vasráccsal körülrített kertjéből

kilépniök, és csak nagy későn engedték meg nekik, hogy a városba egyszer-kétszer bemehessenek.

Forrás: Benda 1920, 42–43. o.

Hugh Campbell Wallace, az Amerikai Egyesült Államok párizsi nagykövete (1919).

Forrás: LoC, LC-B2-4832-17

A külügyminiszter táviratilag⁴² közli, hogy Franchet d'Espèrey tábornok⁴³ a vele folytatott beszélgetés folyamán kifejtette, hogy területi engedményekre való kilátásaink nagyon csekélyek, gazdasági téren azonban „értékes engedményekre” számíthatunk, ha delegátusaink ügyesen járnak el. Franchet azt tanácsolja tehát, hogy a gazdasági kérdésekre koncentráljuk minden erőnket, egyébként figyelmeztet, hogy szükség esetén az antant kényszeríteni fog a békefeltételek elfogadására.

A délutáni értekezleten gróf Apponyi bejelenti, hogy békefeltételek átvétele előtt benyújtandó előzetes jegyzékek kísérfeljegyzékében⁴⁴ direkt szóbeli tárgyalást fog kérni. Azon a véleményen van ugyanis, hogy tartozunk egyrészt a magyar közvéleménynek azzal, hogy a szóbeli tárgyalások megtagadását minden kételyen kívül helyezzük, másrészt kíváncsún tartja az anglo-szász világ előtt leszögezni azt a tényt, hogy nem akartak minket meghallgatni. Ugyancsak szóbeli tárgyalás érdekében levélileg⁴⁵ fog az angol, olasz, amerikai, japán és francia delegátusokhoz fordulni.

január 10-én

A külügyminiszter táviratozza,* hogy az olasz ügyvivővel (Cerruti)⁴⁹ folytatott bizalmas beszélgetés során szóba kerülő fumei kérdésről⁵⁰ az említett olasz diplomata nyilatkozataiból azt az impressziót⁵¹ nyerte, hogy

Praznovszky bemutatta a külügyminiszter számjeltáviratát,⁴² amely beszámol egy Franchet d'Espèrey tábornokkal⁴³ folytatott beszélgetésről. A tábornok szerint területi engedményekre nagyon kevés az esélyünk, de gazdasági téren „jelentős engedményekre” lehet számítani, ha a magyar delegátusok okosan cselekszenek. Azt javasolta a külügyminiszternek, hogy erőfeszítéseinket a gazdasági kérdésekre összpontosítsuk. Figyelmeztette továbbá a minisztert, hogy a Szövetségesek szükség esetén kényszeríteni fogják Magyarországot a békefeltételek elfogadására.

Apponyi gróf a megbízólevelek kicserélése felől érdeklődött. Fontosnak tartja, hogy ez a lehető leghamarabb megtörténjék, hogy előzetes jegyzékeinket időben el tudjuk küldeni. E jegyzékek akkor fejthetik ki hatásukat, ha a Szövetséges Hatalmaknak van idejük megfontolni tartalmukat még a szerződés végleges megszövegezése előtt. A kísérfeljegyzékben⁴⁴ közvetlen szóbeli tárgyalást kér majd, két okból is. Egyrészt azért, mert – Apponyi gróf szerint – tartozunk a magyar nemzetnek azzal, hogy minden kétséget eloszlassunk afelől, hogy a szóbeli tárgyalást elutasították. Másrészt azért, mert az angolszász közvéleményre nézve is üdvös, ha leszögezzük a tényt, hogy ők (a Szövetséges Hatalmak) tagadták meg tőlünk a meghallgatást. Felolvasta a kísérfeljegyzék szövegét. Egyhangúan jóváhagyatott. Apponyi gróf hozzátette, hogy a szóbeli tárgyalás érdekében levelet⁴⁵ ír a brit, az olasz, az amerikai, a japán és a francia küldötteknek.

Lers báró szerint rá kell mutatni az Ausztria szétesése és Magyarország feldarabolása közötti hatalmas különbségekre.

Teleki gróf beszámolt a különböző jegyzékek benyújtásánál követendő eljárásról.

Albizottságot küldtek ki a Szövetségesek megbízóleveleinek megvizsgálására.⁴⁶

Láng báró⁴⁷ felolvasott egy memorandumot⁴⁸ az oroszországi bolsevikok terveiről és messze nyúló szervezkedéséről. Felvetette, vajon nem kellene-e ezt is a Szövetséges Hatalmak tudomására hozni. Az értekezlet úgy döntött, hogy ez az ügy kívül esik a béke delegáció hatáskörén.

1920. január 10.

Horváth báró⁵² arról tájékoztatta* Bethlen István grófot, hogy a párizsi japán nagykövet⁵³ azon óhajának adott kifejezést, hogy a magyar küldöttség keressen vele összeköttetést.

Praznovszky Ivánnak, a béke delegáció főtákarának visszaemlékezése (1955)

[...] Az első emeleten laktak a főmegbízottak, egy-két megbízott, a főtákar, itt helyeztük el a chiffe-osztályt és az irodát is, a második és a harmadik emeletre jöttek a többiek, azonban a szálloda hamarosan szűknek bizonyult, úgyhogy az elhelyezkedés nem ment valami simán. [...]

[...] teljesen szabad közlekedési lehetőséget kaptunk a Bois de Boulogne-ban, Neuilly-be[n] és általában a perifériákon, s csakis Párizsba lett bemenetelünk korlátozva. Henry [allezredes előzetes engedélye alapján egy titkosrendőr kíséretében Párizsba is bármikor szabad bemenetelünk lesz. A tilalom tulajdonképpen az emberekkel való érintkezésre vonatkozott. [...] minden ilyen természetű kérelem Dutastához, illetve magához Clemenceau-hoz fog előterjesztetni, aki azonban, ezt már előre megmondották, kivétel nélkül negatív fog dönteni. [...]

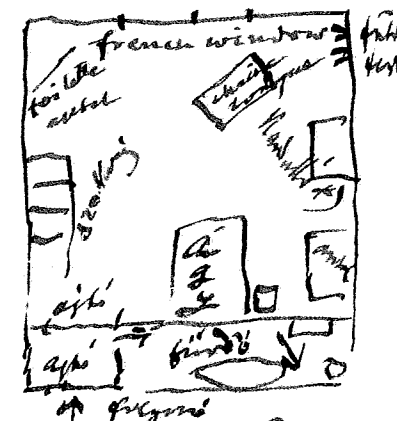
A legtöbb esetben meg sem tudtuk, ha valaki beszélni akart velünk. A jelentkezők vagy még a rácsos kapunál álló őrség, vagy az épületben, a bejárat melletti első szobában tanyázó detektívek, vagy végső esetben Henry [allezredes által el lettek expedálva, mi csak hébe-hóba hallottuk véletlen folytán, hogy kerestek. Azonban ennyivel is meg voltunk elégedve, mert ezt a kedvezményt sem a németek, sem az osztrákok, sőt a Château de Madridban közvetlen elődeink, a bolgárok sem kapták meg.

Éppen ezért, tekintve az előzékenységet, Apponyi megbízott egy körrendelet kibocsátásával, melyben minden-

A magyar béke delegáció szállása, a Château de Madrid szálloda Neuilly-ben – megjelölve Wettstein János szobája.

Forrás: Wettstein-hagyaték

* H. Cserm szobájának alaprajza
H. Cserm

Szállodai szoba alaprajza. Forrás: König-hagyaték, Popovics Sándor levele König Tivadarnak (Neuilly, 1920. január 12.)

kinek szigorúan lelkére kötöttük, hogy tartsa magát ahhoz, amit előírtak életrendül. Az étkezés a földszinten több kisebb szobában történt. Apponyi asztalánál ültek Teleki, Somssich, Bethlen, Lers, Scitovszky, Kállay, Láng, Csáky, Hegedüs, Popovics és én. Később, midőn megérkeztek, Walko és Bartha is. A többi szobán a többiek osztozkodtak, a delegáció női tagjai külön voltak, ami igen ajánlatos is volt, tekintettel a beszélgetési témák majdnem állandóan merész voltára. Az első reggeli nem volt órához kötve, a déli étkezés 1-kor, az esti 8-kor volt, és az egész napi fárasztó és nehéz munka után az egyébként inkább komoly hangulatot véve tekintetbe, igen jótékonyan hatott az idegekre a kissé élénkebb társalgás és tréfálgatás, melynek nagy mestere Hegedüs Lóránt volt. [...]

A munkabeosztás tekintetében mindenkinek teljes szabadsága volt, csakis este 6 órára volt Apponyinál minden nap konferencia, amelyen a főmegbízottak, megbízottak és én vettünk részt, a jegyzőkönyvet Csáky István vezette. Később Scitovszky, Walko és Bartha is jelen voltak. Az első napok semmi nevezetes eseménnyel nem szolgáltak. A békefeltételek átnyújtása, illetőleg annak időpontja tekintetében teljes bizonytalanság uralkodott, s nem is igen vártuk, hogy mindjárt megkapjuk őket, tekintettel a küszöbön álló franciaországi belpolitikai eseményekre mint szenátusválasztás, elnökválasztás, kormányválság. [...]

Forrás: Praznovszky 2012, 190–194. o.

abban az esetben, ha a Legf[els]őbb Tanács Fiumét Olaszországnak ígérné oda, utóbbi állam nem fog számottevő nehézségeket támasztani az ellen, hogy Fiume nekünk ismét átengedtessek.

Báró Horváth⁵² államtitkár közli* gróf Bethlen Istvánnal,¹³ hogy a párizsi japán nagykövet⁵³ azon óhajának adott kifejezést, hogy a magyar békeküldöttség keressen vele összeköttetést.

január 11-én

Praznovszky főtitkár értesíti* a külügyminisztert, hogy tekintettel itteni abszolút izoláltságunkra, mi itt nem kereshetünk összeköttetést Japán itteni nagykövetével, akivel való összeköttetés csak úgy oldható meg, ha részéről indul meg az iniciatíva.⁵⁴

Jacomoni⁵⁵ olasz összekötő tiszt az itteni olasz nagykövetségen szerzett információi alapján bizalmasan közli gróf Apponyival, hogy a békefeltételek átadásának határideje még igen bizonytalan. A legközelebbi napokban nem számíthatunk rá, hogy ezeket megkapjuk. A késlekedés oka részben a francia belpolitikai helyzetre⁵⁷ vezethető vissza, részben pedig arra a körülményre, hogy egyes függő kérdések még nem nyertek megoldást s jelenleg még tárgyalás alatt vannak. Hozzájárul ehhez az orosz helyzetben beállott változás, mely megint meg-ingatta az antant megállapodásait.⁵⁸ Jacomoni azon a véleményen van, hogy ezen ingadozások Magyarországnak csak hasznára lehetnek, és hogy általában a béke késleltetése Magyarországra nézve nem hátrányos.

Gróf Apponyi szeretné Castellane grófné⁵⁹ közvetítését felhasználni, hogy személyes érintkezésbe léphessen az antantdiplomatakkal. Henry alezredes kijelenti, hogy a béke aláírásáig személyes érintkezés ki van zárva.

január 12-én

A külügyminiszter sürgönyértesítése⁶⁰ szerint Bandholtz tábornok közölte vele, hogy a párizsi amerikai nagykövet a Legf[els]őbb Tanács ülésein részt vesz ugyan, de ottani jelenléte kizárólag informatív jelleggel bír.

1920. január 11.

Praznovszky jelentette* a külügyminiszternek, hogy itteni teljes elszigeteltségünk miatt nem tudunk kapcsolatra lépni a párizsi japán nagykövettel. Ilyen összeköttetést csak úgy lehet teremteni, ha azt a nagykövet kezdeményezi.

Apponyi gróf bizalmas értesítést⁵⁶ kapott, hogy a békefeltételek átadásának időpontja még mindig nagyon bizonytalan. A késedelem magyarázata egyfelől a francia belpolitikai helyzetben⁵⁷ rejlik, másfelől abban a körülményben, hogy egyes függő kérdésekben még nem született meg a döntés. Ezenkívül valószínűleg késedelmet okozott az oroszországi helyzetben bekövetkezett változás, amely újra megzavarta az antant megállapodásait.⁵⁸

Apponyi gróf szeretne személyes érintkezésbe lépni szövetséges diplomatakkal. Henry alezredes kijelentette, hogy a béke aláírásáig a személyes érintkezés ki van zárva.

1920. január 12.

A külügyminiszter sürgönyözött,⁶⁰ hogy Bandholtz tábornok közölte vele: a párizsi amerikai nagykövet részt vesz ugyan a Legfelsőbb Tanács ülésein, de csupán megfigyelőként. Bandholtz is nagyon kíváncsún tartja, hogy a Legfelsőbb Tanácshoz intézett valamennyi magyar jegyzék a párizsi amerikai diplomáciai képviselő tudomására jusson. Megígérte, hogy táviratban kéri meg a nagykövetet, tegye lehetővé a magyar békeküldöttség vele való közvetlen érintkezését.

A magyar békeküldöttség tagjai

Név	Beosztás	Feladatkör	Franciáországban
Apponyi Albert gróf	elnök	Nemzetek Szövetsége, népszavazás, kisebbségi jogok, nemzetközi jogszérmek, béketervezet politikai rendelkezései	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Teleki Pál gróf	főmegbízott	területi és nemzetiségi kérdés, nyomdai munkák, jegyzékek benyújtása, béketervezet politikai rendelkezései, statisztikai és térképészeti kérdések, vízügyi kérdések	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Bethlen István gróf	főmegbízott	területi és nemzetiségi kérdés, a béketervezet politikai rendelkezései	I. 7.-III. 30.
Popovics Sándor	főmegbízott	pénzügyi kérdések	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Lers Vilmos báró	főmegbízott	gazdasági kérdések, a béketervezet politikai rendelkezései	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Somssich László gróf	főmegbízott	mezőgazdasági kérdések	I. 7-18., II. 11-23.
Zoltán Béla	főmegbízott	hajózási kérdések	II. 11-23.
Ottlik Iván	főmegbízott	mezőgazdasági kérdések	II. 11-23.
Kállay Tibor	megbízott	jóváételei kérdések	I. 7-18., II. 11.-III. 4.
Csáky Imre gróf	megbízott	területi és nemzetiségi kérdés, általános politikai helyzet	I. 7.-III. 30.
Láng Boldizsár báró	megbízott	katonai és haditengerészeti kérdések	I. 7.-III. 30.
Konek Emil	megbízott	katonai és haditengerészeti kérdések, folyami közlekedés	I. 7.-III. 4.
Walko Lajos	megbízott	pénzügyi kérdések	I. 13-18., II. 11.-III. 30.
Bartha Richárd	megbízott	jogi kérdések	I. 13-18., II. 11.-III. 30.
Scitovszky Tibor	szakértő	gazdasági kérdések, magyarellenes atrocitások	I. 7.-III. 4.
Jármay Elemér	szakértő	hajózási kérdések	I. 7-18., II. 11-23.
Bíró Pál	szakértő	gazdasági kérdések	II. 11-23.
Hegedűs Lóránt	szakértő	pénzügyi kérdések, a sajtóbizottság tagja	I. 7-18., II. 11-23.
Kovács Alajos	szakértő	statisztikai ügyek	II. 11.-III. 4.
Masłowski Károly	szakértő	statisztikai ügyek	II. 11-23.
Gerevich Tibor	szakértő	műkincsek, könyvtárak és levéltárak ügyei	II. 17.-III. 30.
Viczán Ede	szakértő	hajózási ügyek	II. 11.-III. 4.
Praznovszky Iván	főtitkár	belső szervezés, hivatalos levelezés intézése	I. 7-V. 6., V. 21.-VI. 9.
Wettstein János	főtitkárhelyettes	belső szervezés, hivatalos levelezés intézése	I. 7.-III. 11., III. 25.-VI. 9.
Hauer Ernő	főtitkárhelyettes	belső szervezés, hivatalos levelezés intézése	I. 7.-II. 19., ?-III. 30.
Walter Emil	titkár	vasúti kérdések	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Török Béla	titkár	francia fordítás	I. 7.-II. 23.
Kiss Sándor	titkár	angol és francia fordítás, Somssich titkára	I. 7.-III. 4.
Csáky István gróf	titkár	területi és nemzetiségi kérdés, a sajtóbizottság tagja, Apponyi titkára	I. 7.-III. 30.
Ezry Sándor	titkár	irattárvezető	I. 7-18., II. 11.-III. 4.
Bobrik Arno	titkár	távíratok rejtjelezése és megfejtése	I. 7-VI. 9.
Barkóczy György	titkár	távíratok rejtjelezése és megfejtése	I. 7.-III. 30., IV. 27.-?
Ottubay Károly	titkár	katonai és haditengerészeti kérdések	I. 7.-III. 4.
Kirchner Sándor	titkár	hadifogolyügyek	I. 7.-III. 30.
Bánffy Zoltán báró	titkár		I. 7.-III. 30.
Woracziczky Olivér gróf	titkár		I. 19.-III. 4.
Guany Pál	„iroda”	irodaigazgató	I. 7.-III. 4.
Györfly István	„iroda”	könyvelés	I. 7.- II. 24., II. 29.-III. 4.
Mara László	„iroda”	irodai tisztviselő, futár	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Yolland Arthur	„iroda”	angol fordítás	I. 7.-III. 30.
Dedy Henrik	„iroda”	francia fordítás	I. 7.-III. 30.
Sömjén Géza	„iroda”	francia fordítás	?-II. 23.
Korcsok Mária	„iroda”		I. 7.-III. 30.
Farkas István	irodaszolga		I. 7.-?
Németh/Némethy Imre	irodaszolga		I. 7.-?
Tomasics Mátyás	irodaszolga		I. 7.-?
Tulkán János	irodaszolga		I. 7.-?
Boronkay Helén	gyors- és gépiró		I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Demeter Olga	gyors- és gépiró		I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Éhler Irén	gyors- és gépiró		I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Gretschl Margit	gyors- és gépiró		I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Petschacher Hanna	gyors- és gépiró		I. 7.-VI. 9.
Szalay Etel	gyors- és gépiró		I. 7.-VI. 9.
Gyulay Tibor	?		II. 11.-III. 4.
Gerevich Zoltán	titkár		II. 11-23.
Fabro Henrik	újságíró	MTI-kiküldött, sajtókiadvatok készítése, a sajtóbizottság tagja	I. 7.-VI. 9.
Benda Jenő	„sajtószolgálat”	a Pesti Hírlap tudósítója	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Boros Samu	újságíró	a Budapesti Hírlap tudósítója	I. 7-18., II. 11.-III. 4.
Bródy Miksa	„sajtószolgálat”	Az Est tudósítója	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Krisztics Sándor	„sajtószolgálat”	a Szózat tudósítója	I. 7-18., II. 11.-III. 30.
Ottlik György	„sajtószolgálat”	a Pester Lloyd és a Budapesti Hírlap tudósítója	I. 7-22.
Saly Dezső	„sajtószolgálat”	a Nemzeti Újság tudósítója	I. 7-18.
Barabás Albert	„sajtószolgálat”	a Nemzeti Újság tudósítója	II. 11.-III. 30., VI. 3-9.
Radács Elemér	„sajtószolgálat”	az Új Nemzedék tudósítója	II. 11.-?
Draschitz Ferenc	nyomdász		I. 7.-II. 23.
Jaks Rezső	nyomdász		I. 7.-?
Mischitz Elemér	nyomdász		I. 7.-II. 23.
Privigyei Géza	nyomdász		I. 7.-II. 23.
5 fő	vasutas		-
6 fő	étkezőkocsi személyzete		-

Bandholtz is felette kíváncsún tartja, hogy az összes, a Legf[els]őbb Tanácshoz intézett magyar jegyzékek a párizsi amerikai diplomáciai képviselők tudomására jussanak, és kilátásba helyezte, hogy nevezett nagykövetet sürgönyileg megkeresi aziránt, hogy a magyar békeküldöttségnek vele való közvetlen érintkezését tegye lehetővé. Az értekezleten felvetődik az a kérdés, hogy milyen magatartást tanúsítson a békeküldöttség abban az esetben, ha az amerikaiak megbízólevelet nem küldenének, vagy ha megbízatásuk nem terjedne ki legalábbis érdemleges tárgyalások folytatására, vajon ilyen körülmények között egyáltalában felvegyük-e a tárgyalásokat.

Ezen kérdés felett való döntés másnapra halasztatik.

A jövő hét elején benyújtandó előzetes jegyzékeinket kísérő bevezető jegyzékben gróf Apponyi a szóbeli tárgyalások feltétlen szükségességét fogja hangsúlyozni és egyidejűleg kísérletet tesz a főbb antantemberekhez intézett magánlevelek útján, hogy *inofficiel*⁶¹ próbálja meg az érintkezést felvenni. Egyben a külügyminiszter táviratilag meg lett keresve, hogy az antant budapesti képviselőinél, különösen az angoloknál⁶² és olaszoknál⁴⁹ hasson oda, hogy ők a maguk részéről, mintegy saját iniciatívájukból itteni képviselőik útján vegyék fel velünk a közvetlen érintkezést, hacsak magánformában is, vagy legalább támogassanak minket ebbeli törekvéseinkben. Enélkül ugyanis, tekintettel azon körülményre, hogy a Magyarországot körülvevő kis ellenséges államok személyes befolyásukkal védik ügyüket, nekünk is mindent meg kell tenni a személyes érintkezés felvételére, mert enélkül semmi reményünk sem lenne bármilyen engedményt is elérni. A dolgok jelenlegi állásában rendkívül nagy fontosságú, hogy alkalmunk nyílik-e argumentációinkat közvetlenül kifejtetni. Jelenleg Párizsban időzik Patek,⁶³ az új lengyel külügyminiszter. Somssich gróf külügyminiszter táviratilag* felkérte, hogy gróf Szembek⁶⁴ vagy gróf Csekonics⁶⁵ útján hasson oda a lengyel kormánynál, hogy Patek próbáljon meg velünk valami érintkezést találni.⁶⁶ Az itteni japán nagykövethoz talán báró Bornemisza⁶⁷ közvetítésével a berni japán követ⁶⁸ útján lehetne fordulni.⁶⁹

A mi részünkről minden kísérlet személyes érintkezésre szóló engedély megszerzése irányában abszolút visszautasítással találkozunk. Különben mozgási szabadságunkat határozottan liberálisan kezelik, úgy hogy azt *per nefas*⁷⁰ próbálkozásokkal nem kockáztathatjuk.

Felvetődött az a kérdés, hogy milyen magatartást tanúsítson a békeküldöttség abban az esetben, ha az amerikaiak nem küldenek megbízólevelet, vagy ha ezek nem adnak felhatalmazást konkrét tárgyalások folytatására. Kérdés, hogy ilyen körülmények között egyáltalában felvegyük-e a tárgyalásokat. Elhatározott, hogy ebben az ügyben a holnapi ülésig nem hoznak döntést.

Apponyi gróf közölte, hogy a jövő hét elején benyújtandó előzetes jegyzékeinket kísérő bevezető jegyzékben a szóbeli tárgyalások feltétlen szükségességét fogja hangsúlyozni. Együttal kísérletet tesz arra, hogy magánlevelek útján lépjen kapcsolatba a Szövetségesek jelentősebb államférfiaival. A külügyminiszter táviratban felkérte, hogy kérje meg a Szövetségesek budapesti képviselőit, különösen a briteket⁶² és az olaszokat,⁴⁹ hogy párizsi képviselőik⁷⁷⁺⁷⁹ útján maguk kezdeményezzék a velünk való közvetlen érintkezést – ha másként nem, magánúton –, vagy legalább támogassák a kapcsolatfelvételre irányuló törekvéseinket. Tekintettel arra, hogy a szomszédos ellenséges államok személyes befolyásukkal védik ügyüket, tőlünk telhetőleg mindent meg kell tennünk a személyes érintkezés felvételért. Személyes kapcsolat nélkül semmi reményünk sincs bármilyen engedmény elérésére. A dolgok jelenlegi állása szerint rendkívül fontos, hogy módunk legyen közvetlenül kifejtetni álláspontunkat. Jelenleg Párizsban van Patek,⁶³ az új lengyel külügyminiszter. Somssich gróf külügyminiszter táviratban* felkérte, hogy Szembek gróf⁶⁴ vagy Csekonics gróf⁶⁵ révén járjon közben a lengyel kormánynál, hogy Patek keressen velünk érintkezést.⁶⁶ A párizsi japán nagykövetet talán a berni japán követ⁶⁸ keresztül lehetne elérni; utóbbihoz esetleg báró Bornemisza⁶⁷ révén lehetne fordulni.⁶⁹

A személyes kapcsolat felvételére irányuló valamennyi próbálkozásunk teljes elutasításra talált.

Benda Jenő, a Pesti Hírlap tudósítója egy párizsi látogatásról (1920. január 12.)

Bizonyos, hogy mindannyian, akik Párizsban vagyunk és felügyelet alatt a városban kóborlunk, az ilyen séták feszélyezett és kellemetlen érzése dacára a legkedvesebb emléket őrizzük meg kísérőinkről, a francia detektívekről. Finomak, kedvesek és udvariasak, s a viláért sem adnák jelét annak, hogy az ő kötelességük tulajdonképpen az, hogy bennünket ellenőrizzenek. [...]

Hosszú séta után voltunk a nagy *boulevard*-okon; azt indítványoztuk neki, térjünk be a Café de la Paix-be és – *déjeuner* [ebéd] előtt volt az idő – párizsi szokás szerint igyunk meg egy pohárka wermutot, vagy valami másféle étvágygerjesztő „*apéritif*”-et. A fiatalember egy pillanatig gondolkodott, aztán azt mondta:

– Ha megengedik, talán inkább valami más kávéházzal! A Café de la Paix nagyon forgalmas hely, itt sok idegen megfordul, ismerőssel találkozhatnak az urak!

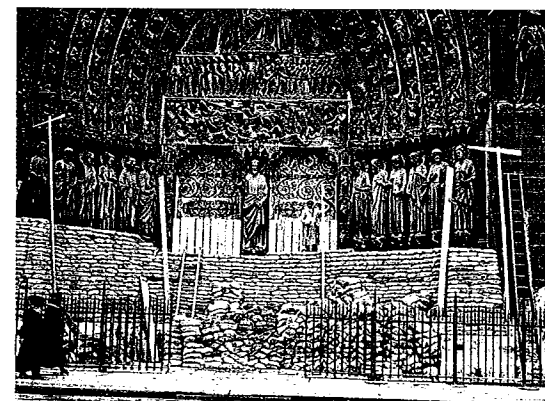
Azt hiszem, a mi személyes biztonságunknál sokkal fontosabb szempontja a francia kormánynak az, amit ez a túlbuzgó fiatalember így önkéntelenül elárult: teljesen el akarnak zárni bennünket a külvilágtól, lehetetlenné akarják tenni számunkra azt, hogy párizsi barátainkkal, ismerőseinkkel, különösen pedig a francia újságírókkal és politikusokkal érintkezésbe lépjünk. Mind ez ideig a románok és a csehek igazsága dominál a külföldi sajtóban és a külföldi politikusok gondolkozásában. Hosszú agitációs munka és tervszerű hazudozás eredménye ez. Azok, akik ellenünk ezt a rágalmazó hadjáratot vezették, tudják, hogy az ő igazságuk olyan, mint a kártyavár, nem bírja el a szabad levegő és a meghamisítatlan valóság legkisebb szellőfúvását sem. A francia kormány ezért megtette cseh és román barátainak azt a szívességet, hogy a mi igazságunknak nem engedi meg azt, hogy a mostani döntő napok alatt a francia közvéle-

mény előtt a speciális cseh és román „igazsággal” konkuráljon. Általában azonban a detektívek nem olyan ijedősök és túl óvatosak, mint ez a fiatal és túlbuzgó kollégájuk. Bizony nagyon sokszor elüldölgélünk a Café de la Paix előtt, kinn az utcán, a teraszon, enyhe délutáni napsütésben. Január közepén olyan időnk van, mint Budapesten tavaszt nyitó március végén. Kell-e jóérzéssel terpeszkedünk el széánkön, és vanília- meg csokoládéfagylaltot kanalazunk gömbölyű, talpas poharainkból. A detektívek pedig, lassankint kedves és megszokott bútorok lesznek mellettünk. Autótaxit szereznek, és nem engedik meg, hogy a sofőr megszaroljon bennünket. Mindent tudnak, hol van, mindenholva elkauzolnak. Ismerik mindennek az árát, a legjobb beszerzési forrását, és ha túl sokat vásárolunk, segítenek a csomagok cipelésében.

Ma az egész napot benn töltöttük a városban. Ezúttal vídám és beszédes fickó volt a kísérőnk, aki megbecsülhetetlen ciceronénak [idegenvezetőnek] bizonyult. Megmutatta azokat a házakat, amelyekbe a Zeppelin-bombák és a híres meszezhordó német ágyúk gránátjai lecsaptak. A francia lapoknak erről annak idején nem volt szabad írniok, most azonban, utólag meg lehet állapítani, hogy a németek jól értettek a dolgukhoz: gránátjaik és bombáik a francia főváros szívével valóssággal körülpogatták. Összesen több mint száz bomba és gránát zuhant le Párizs belső területére. [...] A Notre Dame-ot is veszedelem fenyegette, alig száz lépésnyire tőle Zeppelin-bomba zuhant a Szajna mellékágába a Petit-Pont és a Pont Saint-Michel között. A Quai Saint-Michel lapos tetejű, öreg házai, amelyek még emlékeznek a hajdani idők kedélyes, kugligolyó formájú lövedékeire, bizonyára elszörnyedtek ezen a modern romboló csodán, a Préfecture de Police még most is betörött ablakokkal emlékezik a borzalmas robbanásra. A Palais de Justice udvarán a Sainte-Chapelle kápolna, amelyik a régi francia királyok házi temploma volt még abban az időben, amikor a Palais de Justice helyén a később porrá égett királyi palota állott, ma is bedeszkázva viseli gótikus ablaknyílásait. A karikás, színes üvegek biztos helyre kerültek, nehogy kárt tegyen bennük egy robbanógránát vagy a nyomában járó légnyomás. [...]

A Notre Dame belsejében ugyanaz az ezerszínű üvegmozaikon megszárt, tompa félfomály fogad bennünket, mint régen; a sekrestyés ugyanolyan készséggel mutogatja meg a kincseskamrát I. Napóleon koronázási ruhájával és III. Napóleon ökölnyi rubintos, gyémántsugaras szentségtartójával egyetemben, mint békeidőben. A bejáró mellett azonban egy kis oltár áll, amelyet az antantállamok két csokorba ölelt zászlói díszítenek. Az oltár előtt két gyászruhás asszony imádkozik...

Forrás: Benda 1920, 53–56. o.

A Notre Dame székesegyház főbejárata Párizs tűzvérségi támadása idején (1918).

Forrás: <http://quotidien-parisiens-grande-guerre.paris.fr>

január 13-án

Dr. Walko⁷¹ és dr. Bartha⁷² államtitkárok megérkeznek.⁷³ Az értekezlet abban állapodik meg, hogy azon esetben is, ha az amerikaiakkal külön tárgyalásokra kerülne sor, a magyar kormány lépésével egyidejűleg a békeküldöttség keresse meg a Legf[els]őbb Tanácsot, hogy közvetítsen a magyar békeküldöttség és Amerika között. Erre azért van szükség, nehogy az antant a magyar béke delegáció lépéseit kihívásnak tekinthesse. Ily formában az antant semmi esetre sem vehetné rossz néven, ha mi Amerikával békét akarunk kötni.

január 14-én

A délelőtt folyamán 11 órakor gróf Apponyi Albert telefonértesítést kapott, hogy Jules Cambon francia nagykövet⁷⁴ 12 órakor fel fogja keresni, hogy az antantmeghatalmazottak megbízóleveleit átadja. A jelzett időben megjelent Jules Cambon titkárjával,* valamint Hermite osztályfőnök⁷⁵ és Montille, a békekonferencia főttitkára;⁷⁶ az angol nagykövetet⁷⁷ Sargent követségi tanácsos,⁷⁸ az olaszt⁷⁹ Di Martinetti [De Martino] meghatalmazott miniszter⁸⁰ képviselték; a japán nagykövet, báró Macui maga jelent meg titkárával.* Az összefövetel Henry alezredesnek a Château de Madrid-beli hivatalos szobájában történt. Gróf Apponyit gróf Teleki Pál,¹⁷ báró Lers Vilmos, gróf Csáky Imre, Praznovszky Iván és gróf Csáky István¹⁹ kísérték. Cambon visszaadta néhány nap előtt Henry alezredes közvetítésével a Legf[els]őbb Tanácsnak átnyújtott meghatalmazásainkat azzal, hogy azok „*en bonne et due forme*”⁸¹ lévőnek találtattak, és egyúttal átadta az antantállamok teljhatalmú megbízottainak megbízóleveleit felülvizsgálás végett. Midőn a listát felolvasta, feltűnt, hogy az Egyesült Államok képviselője nincs a meghatalmazottak között, mire gróf Apponyi erre vonatkozólag kérdést intézett Cambonhoz, aki megerősítette, hogy Amerika képviselője tényleg nincs a meghatalmazottak között. Egyúttal közölte még Cambon, hogy a békefeltételeket valószínűleg holnap nyújtják át nekünk a Quai d’Orsay-n.⁸²

1920. január 13.

Az értekezleten az a megállapodás született, hogy amennyiben külön tárgyalásokat kell folytatni az Egyesült Államokkal, a béke delegációnak – és egyidejűleg a magyar kormánynak – fel kell kérnie a Legfelsőbb Tanácsot, hogy közvetítsen a békeküldöttség és az Egyesült Államok között. Erre azért van szükség, nehogy a Szövetségesek a magyar béke delegáció lépéseit kihívásnak tekintsék. Ily módon a Szövetségesek semmiképpen sem vehetik rossz néven, hogy békét kívánunk kötni az Egyesült Államokkal.

1920. január 14.

Délelőtt 11 órakor Apponyi gróf telefonüzenetet kapott, hogy Jules Cambon nagykövet⁷⁴ délben fel fogja keresni, hogy átadja a Szövetségesek megbízóleveleit. A jelzett időben megjelentek a következők: Cambon a titkárával,* Hermite, a francia Külügyminisztérium osztályfőnöke,⁷⁵ Montille, a békekonferencia főttitkára,⁷⁶ Sargent követségi tanácsos⁷⁸ a brit nagykövet⁷⁷ képviselőjében, valamint a japán nagykövet a titkárával.* A találkozóra a Château de Madrid-ban, Henry alezredes irodájában került sor. Apponyi gróftól Teleki gróf, Lers báró, Csáky Imre gróf, Praznovszky és Csáky István gróf kísérték. Cambon először visszaadta a néhány nappal korábban Henry alezredes közvetítésével a Legfelsőbb Tanácsnak benyújtott meghatalmazásainkat. Közölte, hogy azokat „*en bonne et due forme*”⁸¹ lévőnek találták. Ezután átadta a Szövetségesek teljhatalmú képviselőinek megbízóleveleit. Amikor felolvasta a neveket, az Egyesült Államok képviselője nem volt közöttük. Apponyi gróf megkérdezte Cambont, vajon az Egyesült Államok is képviselteti-e magát, mire Cambon nemmel válaszolt. Cambon közölte még, hogy a békefeltételeket minden valószínűség szerint holnap nyújtják át nekünk a Quai d’Orsay-n.⁸²

Praznovszky Iván visszaemlékezése Jules Cambon látogatására (1920?)

14-én a Bois-ban voltam sétálni, midőn hazajövet értesítettek, hogy már mindenütt keresnek. Sietve megyek Apponyihoz, aki közli velem, hogy Henry [al]ezredes útján értesítést kapott: Jules Cambon nagykövet az antant több képviselőjével együtt egy fél óra múlva idejön, hogy az antant megbízóleveleit nekünk bemutassa. Gyorsan díszbe vágtuk tehát magunkat, s alighogy elkészültünk, jött egy tiszt jelenteni, hogy az antant képviselői együtt vannak Henry [al]ezredes szobájában. Midőn lementünk, kölcsönös meghajlás után Cambon rideg, szertartásos hangon bemutatta magát és a jelen lévő antanturakat, majd visszaadta megbízóleveleinket azzal, hogy azok rendben lévőnek találtattak és felolvasta azon államok listáját, melyek képviselőket küldöttek a magyar kormánnyal való béketárgyalásokhoz. Minthogy Amerika nem volt közöttük, Apponyi rögtön kérdést intézett e tekintetben Cambonhoz, aki erre szemmel láthatólag kellemetlenül érintve „bevallotta”: „*Oui, l’Amérique n’y est pas.*” [Igen, Amerika nincs köztük.] Erre Apponyi bemutatott engem és a többi urakat. Cambon átadta nekem a megbízóleveleket, és ezzel a ceremónia véget ért. Egész idő alatt mindnyájan álltunk, úgy ők, mint mi, kezet nem fogtunk, s egyáltalán a mondottakon kívül egy szót sem váltottunk egymással. Az összenyomás inkább rossz volt s valami hihetetlen, kedélytelen és kellemetlen ridegség jellemezte.

Távozásukkor Cambon még kijelentette, hogy a békefeltételeket valószínűleg másnap, csütörtökön fogják átnyújtani nekünk a Külügyminisztérium egy kijelölendő helyiségében, egy később megállapítandó órában. Ez a közlés igen kellemetlen volt. Eltekintve a formától, hogy nyolcnapra itt időzés után, mely idő alatt a fülük botját sem mozgatták, minden előkészület nélkül huszonnégy órával az előtt közlik a terminust, mely idő alatt el kellett volna készülni vagy harminc darab *plein pouvoir* [felhatalmazás] megvizsgálásával, mely művelethez nekik nyolc napra volt szükségük, s [a] többi delegációnak is több nap állott rendelkezésére, maga az a tény, hogy Amerika nem nevezte meg béke delegátusait, oly helyzetet teremtett, melyben szükségesnek mutatkozott kormányunkkal is érintkezésbe lépni, amihez a hihetetlenül rossz távirati összeköttetés folytán szintén több időre volna szükségünk. Mindezeket nyomban elmondtam Apponyinak, aki teljesen helyeselte nézetemet, s megkért, hogy merészkedjem be az oroszlanbarlangba és próbáljak terminus-meghosszabbítást elérni.

Én nyomban visszamentem, de mivel a fennálló szigorú elvekre való tekintettel nem akartam magamat annak kitenni, hogy Cambon esetleg nem áll szóba velem, az összekötő tisztekhez fordultam, megkérve, hogy a békefeltételek

Jules Cambon francia diplomata (1920).

Forrás: BnF, 42738226

átadásáig egy-két napi halasztást adjanak. Az egyik tiszt megígérte, hogy a még itt időző Cambonnak jelenteni fogja, amire én visszamentem Apponyi szobájába, hol már mindnyájan együtt voltak. Pár perc múlva hivatott az összekötő tiszt, és közölte, hogy Cambon a *plein pouvoir*-ok megvizsgálását nem kívánja 24 óra alatt, hanem esetleges megjegyzésekre időt enged azutánra is. De a béke átadásának terminusát ő nem hosszabbíthatja meg, mire én közöltem a tiszttel, hogy akkor ezt mi írásban fogjuk kérni, mit ő tudomásul vett. Nyomban megszerkesztettünk egy levelet, melyet Apponyi intézett Clemenceau-hoz, s melyben a *plein pouvoir*-ok megvizsgálása céljából két-három napi haladékot kértünk. Egyben megemlítettük, hogy Amerika nem lévén a tárgyalók között, nekünk pedig felhatalmazásunk van valamennyi volt háborús felünkkel békét kötni, kérjük, hogy közvetítse az itteni amerikai nagykövettel való közvetlen érintkezésünket. Egyben a tényállást megsürgönyöztük a kormánynak.

Forrás: Praznovszky 2012, 195–196. o.

A ceremónia lefolyása inkább rideg volt; Cambon bemutatta saját magát, valamint az antant képviselőit, mire gróf Apponyi önmagát és a vele lévő magyar delegátusokat mutatta be. A fent említetteken kívül egyéb szóbeli érintkezés nem volt, gróf Apponyi átvette a meghatalmazásokat, mire a ceremónia véget ért. Kézfogás nem volt.

Ezek után gróf Apponyi értekezletet hívott össze, melynek határozataához képest egy levelet intézett Clemenceau-hoz, melyet Henry alezredes továbbított. Ezen levélben néhány napi halasztást kért, hogy időnk legyen a megbízóleveleket felülvizsgálni, majd így folytatja: „Ayant eu connaissance par les communications de M. Jules Cambon du fait nouveau que les États Unis d'Amérique ne sont pas représentés à la Conférence, à laquelle nous sommes déléguées, et ayant pour mission de la part de notre Gouvernement de préparer la paix avec toutes les Puissances belligérantes, nous vous prions Monsieur le Président de vouloir bien nous fournir les moyens d'entrer en relation directe avec le Gouvernement de Washington et son représentant accrédité à Paris.”⁸³

Megemlítendő még, hogy a Jules Cambon által átadott megbízottak jegyzékében Patek volt bent mint Lengyelország képviselője, azonban úgy Lengyelország, mint Patek neve át van húzva, úgyhogy Lengyelország sem vesz részt a velünk folytatandó béketárgyalásokon, amit mi a lengyelek részéről barátságos aktusnak tekintünk, mert ezáltal is mintegy dokumentálva van, hogy a lengyelekkel nem voltunk háborúban.⁸⁴

Praznovszky főtitkár Apponyi gróf megbízásából személyesen is eljár Henry alezredesnél avégett, hogy a feltételek átnyújtása előtt kétnapi időhaladékot nyerjünk a megbízólevelek átvizsgálására, és azt a felvilágosítást kapja, hogy Jules Cambon kijelentése szerint a békefeltételek átvétele a megbízólevelek elleni felhasználásainkat nem sérti és a Legf[els]őbb Tanács a békefeltételek átvétele után is kész a megbízólevelekre vonatkozó bárminő reklamációt tekintetbe venni.

Az egész ceremónia meglehetősen hűvösen zajlott. Cambon bemutatta önmagát és a Szövetségesek képviselőit, mire Apponyi gróf önmagát és a többi magyar küldöttet mutatta be. A fent elmondottakon kívül egyéb szóbeli érintkezés nem volt. Apponyi gróf átvette a meghatalmazásokat, s azzal a ceremónia véget ért. Kézfogás nem volt.

Apponyi gróf ezután általános értekezletet hívott össze, amely elfogadta az általa Clemenceau-hoz intézett levél szövegét. A levélben, amelyet Henry alezredes továbbított, Apponyi gróf néhány napi halasztást kért, hogy legyen időnk megvizsgálni a megbízóleveleket. A levél azután így folytatódott: „*Having taken note, through the communication made by M. Jules Cambon, of the novel fact that the United States of America are not represented at the Conference to which we were sent by our Government entrusted with the mission of preparing peace with all the belligerent Powers, we beg you, Mr. President, to be good enough to open the way for us to enter into direct relation with the Government at Washington and its representative accredited in Paris.*”⁸³

Megemlítenéd még, hogy a teljhatalmú megbízottak listáján, amelyet Cambon adott át, Lengyelországot először Patek képviselte, ám Lengyelország és Patek neve is át volt húzva. Ez azt jelzi, hogy Lengyelország nem vesz részt a velünk folytatandó béketárgyalásokon, amit a lengyelek részéről barátságos lépésnek tekintünk, mert rámutat, hogy a lengyelekkel nem álltunk háborúban.⁸⁴

Praznovszky beszélt Henry alezredessel, és megkérte, hogy a békefeltételek részünkre történő átadását halasszák el két nappal, hogy a megbízóleveleket át lehessen vizsgálni. Henry alezredes közölte Praznovszkyval, hogy Cambon szerint a békefeltételek átvétele nem gátolja delegációnkat abban, hogy a megbízólevelek ellen kifogásokat emeljünk; a Legfelsőbb Tanács a békefeltételek átvétele után is kész bármely ilyen vonatkozású panaszunkat figyelembe venni.

Praznovszky átadta nyolc előzetes jegyzék és a kísérőjegyzékek⁴⁴ egy-egy példányát Henry alezredesnek, valamint Jacomoni⁵⁵ olasz és Lord Hay⁸⁵ angol összekötő tisztnek, utóbbiaknak abból a célból, hogy

Karikatúrák a magyar béke delegáció elutazásáról

A hazai élclapok 1919–1920-ban rendszeresen közöltek karikatúrákat a békekonferencia eseményeiről. 1919 végétől fél éven át – a magyar küldöttség küszöbön álló elutasásától a béke aláírásáig – a nagyhatalmi politika alakulása és a magyar delegáció tevékenysége volt a rajzok leggyakoribb témája.

Szembeötlő és érdekes, hogy a két vezető élclap, a liberális örökségből még sokat megőrző *Borsszem Jankó*, majd röviddel később antiszemita húrokat pengető *Mátyás Diák* ugyanazt a bibliai – újszövetségi – jelenetet idézte fel a magyar béke-delegáció útjának ábrázolásakor.

A küldöttség három
vezéralakja – három gróf:

Apponyi Albert, a delegáció elnöke, valamint Teleki Pál és Bethlen István fődelegátus – mint a betlehemi jászolhoz járuló „háromkirályok”, „napkeleti bölcsek” jelentek meg a két karikatúrán. A rajzokat nyilvánvalóan a két esemény közeli időpontja ihlette – a küldöttség január 5-én indult Párizsba, Vízkereszt ünnepnapja január 6-a –, s már megjelent bennük az evangéliumok magyar vonatkozású történeti-politikai aktualizálása is, amely meghatározó elemévé vált a két háború közötti revizionista közbeszédnek.

Ám míg az 1920–1930-as években a közgondolkodásban elsősorban a krisztusi szenvedéstörténet és Magyarország kálváriájának párhuzama jelent meg – Krisztushoz hasonlóan Magyarországot is hamis bírák (a farizeusok, Heródes és Pilátus, illetve a győztes nagyhatalmak) taszítják pusztulásba, keresztútján kínok

A neuilly-i írászol előtt

„A neuilly-i jászol előtt.

Albert főpásztor – Úgy látszik, nem jó helyen járunk, emberek.

Ez nem a mi megváltó békénk!”

Forrás: *Borsszem Jankó*, 1919. december 28. 10–11. o.

Ára 1 korona 50 fillé

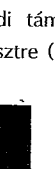
A napkeleti bölcsek

„A napkeleti bölcsek.

Apponyi vezír: Isten tudja, emberek: Minél közelebb érünk célunkhoz, annál jobban elhalványul a mi vezércsillagunk.”

Forrás: Mátyás Diák, 1920. január 11. 1. o.

észe, s csak kevesen nyújtanak neki
 imon és Veronika, illetve a magyar
 földi támogatói), idegen katonák
 eresztre (római zsoldosok, illetve a
 szomszéd országok meg-
 szálló hadseregei), halálá-
 ban csak megfogyatko-
 zott számú hívei és édes-
 anyja (Mária, vagyis a
 Magyarok Nagyasszonya,
Patrona Hungariae), ma-
 radnak mellette, feltáma-
 dását pedig majd az isteni
 Gondviselésnek köszön-
 heti –, addig 1919–1920
 fordulóján a gúnyrajzok
 még az emberiség jövőjé-
 re döntő hatást gyakoro-
 ló új békerendszer meg-
 születését hasonlították
 Jézus születéséhez.

Az első karikatúrán a keserve-
sen síró, boldogtalan kisgyermek
– az újszülött béke – mellett áll két
mostohaszülője: a rútnek ábrázolt
„Marianne” (Franciaország szim-
bóluma), illetve a durva külsejű
Georges Clemenceau francia mi-
niszterelnök, a jászol körül pedig a
Magyarország szomszédait meg-
személyesítő ragadozó, dögevő
vadállatok ólálkodnak. A „napke-
letről” érkező magyarok hosszú
vándorút után lépnek a betlehemi
(neuilly-i) jászolhoz. Apponyit
megrendíti a rettenetes látvány,
mögötte Teleki – hóna alatt össze-
sodort térképekkel – és Bethlen
komoran pillant ki az olvasóra.

A második rajzon a magyar delegátusok – mint háromkirályok – az Igazságot (Apponyi), a Tudományt (Teleki) és a Jogot (Bethlen) viszik a békekonferenciára. Halványan pislákoló vezérlő csillaguk Neuilly felé mutatja az irányt.

Praznovszky főtitkár 8 előzetes jegyzék kísérelőjegyzékének⁴⁴ egy-egy példányát átadja Henry alezredesnek, valamint Jacomoni olasz és Lord Hay⁸⁵ angol összekötő tiszteknek, utóbbiaknak, hogy juttassák el azokat az olasz, illetve angol nagykövetségekre. Magukat a jegyzékeket, azok hitelesített másolatait holnap reggel fogja gróf Csáky István Henry alezredes kíséretében a Quai d'Orsay-n a békekonferencia főtitkárságának átadni. Ezen jegyzékek a következők:

1. Egy jegyzék,⁸⁶ melyben a béke delegáció kifejti, hogy bár a magyar kormány a közvélemény megnyugtató végett kinyilvánította, hogy a béke delegáció nem fog utazni addig, míg a románok a demarkációs vonalra vissza nem vonulnak, mégis hogy tanújelét adja békeszeretetének és bizalmának az antant iránt, kijött Franciaországba. Ezzel szemben kéri, hogy az antant szerezzen érvényt akaratának a románokkal szemben, s ígéretéhez képest bírja rá őket a visszavonulásra.

2. Egy bemutatkozó jegyzék,⁸⁷ melyben Magyarország helyzete van feltárva a múltban és a jelenben.

3. Egy mezőgazdasági jegyzék,⁸⁸ melyben a románok által elhurcolt mezőgazdasági eszközök, igásállatok és vetőmag természetbeli megtérítését kérjük február végéig, különben a tavaszi munkák lehetetlenek lennének, aminek a következménye éhínség volna. A visszatérítések kivételére az Ötös Tanács²⁶ által delegálandó vegyes bizottságot kér Budapestre.

4. Egy ipari jegyzék,⁸⁹ melyben sürgőnyileg kérjük a románok által a gyárakból jogtalanul elrabolt gépek és nyersanyagok természetbeni visszaszolgáltatását. Tekintettel a nagy munkanélküliségre, a románok vonakodása belső zavarokat idézhetne elő. Ez ellen az antanttól távirati intézkedést kérünk. A jegyzékhez egy rövid statisztika van mellékelve, mely a legszembeszökőbb adatokat tartalmazza.

5. Egy vasúti jegyzék,⁹⁰ mely kimutatja, hogy mennyi kocsit vittek el jogtalanul a románok; amíg azokat természetben vissza nem kapjuk, az élelmezést katasztrófa fenyegeti.

juttassák el azokat az olasz, illetve a brit nagykövetségre. E jegyzékek és memorandumok eredeti példányait holnap a békekonferencia főtitkárságán, a Quai d'Orsay-n Csáky István gróf fogja benyújtani, akit Henry alezredes kísér majd. E jegyzékek a következők:

1. Jegyzék,⁸⁶ amely kifejti, hogy a magyar kormány a közvélemény megnyugtató végett kijelentette ugyan, hogy a béke delegációnak addig nem kel útja, amíg a románok vissza nem vonultak a demarkációs vonal mögé, ám hogy tanújelét adja békeszeretetének és a Szövetséges Hatalmak iránti bizalmának, mégis küldöttséget menesztett Párizsba. Ezért kérjük a Szövetséges Hatalmakat, hogy szerezzenek érvényt akaratuknak a románokkal szemben, s ígéretükhöz híven bírják rá a románokat a visszavonulásra.

2. Bemutatkozó jegyzék,⁸⁷ amely felvázolja Magyarország múltbéli és jelenlegi helyzetét.

3. Jegyzék a mezőgazdaságról,⁸⁸ amelyben a románok által elvitt mezőgazdasági eszközök, állatok és gabona visszatérítését kérjük február végéig. Ellenkező esetben a tavaszi vetés elmarad, aminek éhínség lesz a következménye. Kérjük, hogy a visszatérítés végrehajtására az Ötök Tanácsa²⁶ által kijelölendő vegyes bizottságot küldjenek Budapestre.

4. Jegyzék az iparról,⁸⁹ amely a románok által a gyárakból jogtalanul elvitt gépek és nyersanyagok azonnali visszaszolgáltatását kéri. Tekintettel a magyarországi nagy munkanélküliségre, komoly belső zavargásokat idézhet elő, ha a románok vonakodnak visszajuttatni ezeket a javakat. Ezért arra kérjük a Szövetségeseket, hogy táviratilag küldjék el utasításait. A jegyzékhez rövid statisztika van mellékelve, amely a legszembeszökőbb adatokat tartalmazza.

5. Jegyzék a vasutakról,⁹⁰ amely közli a románok által jogtalanul elvitt kocsik számát, és rámutat arra, hogy amíg ezeket a kocsikat vissza nem szolgáltatják, veszélyben van a lakosság élelmiszer-ellátása.

A magyar béke delegáció bemutatkozó jegyzékének „A” kísérelőlevele (Neuilly, 1920. január 14.)

Elnök Úr!

A magyar békeküldöttség engedelmet kér arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak elé terjeszthesse a következő jegyzékeket, kérve, hogy ezeket tekintetbe venni méltóztassék, mielőtt a békehatározatok velünk közöltetnének; és pedig azt a jegyzéket, amely a Szövetséges és Társult Hatalmaktól a román hadsereg számára kijelölt demarkációs vonalon túl fekvő területek kiürítésére vonatkozik, a bemutatkozó jegyzéket, továbbá azt a jegyzéket, amely Magyarország földművelésének, iparának és vasutainak a román rekvirálások folytán bekövetkezett állapotára vonatkozik és végül a hadifoglyok kérdéséről jegyzéket.

Biztosak vagyunk benne, hogy ezek az okmányok a leg gondosabb figyelemben és tanulmányozásban részesülnek; a legnagyobb mértékben jogunk van kérni ezt a szíves figyelmet, mert ez a legelső alkalom arra, hogy bennünket is meghallgassanak, amikor hazánk jövője fölött döntő tárgyalások folynak.

Szabad legyen továbbá azt a véleményünket is kifejezni, hogy szóbeli tárgyalások nélkül lehetetlenség hű képet alkotni a minket illető kérdésekről, oly tiszta képet, aminőt a Szövetséges és Társult Hatalmak bizonyára mindenkinél jobban óhajtanak nyerni. Sok kérdés rejtve marad a leggondosabban előkészített írásos okmány sorai közt is, pedig ezeket könnyű volna élőszóval, néhány mondatban megvilágítani úgy, ahogy

erre még végeszakadatlan levelezés sem volna képes. A magyar békeküldöttség vezetője, megbízottai és minden tagja ennél fogva állandóan a legnagyobb készséggel hajlandó minden szóbeli felvilágosítást megadni, amit a Szövetséges és Társult Hatalmak képviselői kívánnak. Ezúttal formálisan kérjük, hogy méltóztassék bennünket meghallgatni, akár hivatalos formában, akár közvetlen érintkezéssel, az mellékes, de olyan körülmények közt, hogy képesek legyünk a Szövetséges és Társult Hatalmak képviselői előtt hazánkról és Európának minket érdeklő részéről igazán hű képet nyújtani. Valóban lehetetlennek látszik, hogy ez a kérésünk hiábavaló lenne, s ezt nem engednék meg oly nemzet szószólóinak, amely nemzet fölött most élet-halál kérdések vannak függőben.

A más nemzetekkel szemben követett eljárások velünk szemben nem szolgálhatnak precedensül, és nem tilthatják meg kérésünk teljesítését, mert lényeges különbség van azok és a mi esetünk közt. Ők is kénytelenek voltak súlyos feltételeket elfogadni, ők is veszítettek területet, de egyik sem állt szemben olyan teljes pusztulást jelentő, szétdaraboló szándékkal, mint mi, akik látjuk, hogy a szomszédos nemzeteknek az okkupált [megszállt] területeken az a szándéka. Vajon túl sokat kérünk-e, ha ilyen esetben a döntés előtt meghallgattatást kérünk?

Mély tisztelettel

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, I. köt., 1. o.

A magyar béke delegáció II. (bemutatkozó) jegyzékéből – részletek (Neuilly, 1920. január 14.)

Elnök Úr!

Magyarország kiküldöttei megjelentek, hogy megismerjék a győztes hatalmaktól megállapított békefeltételeket. Bárha teljes tudatában vagyunk annak a nehéz helyzetnek, amelyet a győztes államok egymás közt történt megállapodásai és a már eddig megkötött békeszerződések teremtenek, mégis elmulasztatlan kötelességünknek tartjuk úgy országunk népei, mint Európa iránt, hogy még az utolsó pillanatban, mielőtt a Legfelsőbb Tanács Magyarország sorsa és a békefeltételek végleges szövege fölött döntene, feltárjuk előtte Magyarország helyzetét a múltban és jelenben. Rendkívüli a hatalom, amelynek erejével a győztes nagyhatalmak új Európa alapjait vethetik meg. De éppen olyan rendkívüli a történelmi felelősség súlya is, hiszen ennek a békének az igazságosság és méltányosság pilléreire, a természetes fejlődés megváltoztathatatlan irányának felismerésével és tekintetbevételével kell felépülnie, mert csak úgy lehet az az általános kiengesztelődés békéje. [...]

Magyarországot nagyon rosszul ismerik Európában. Kézikönyvekből és tankönyvekből ismerték meg, amelyeknek

forrásai azonban németek vagy osztrákok voltak, és sem értesültségük, sem beállításuk szempontjából nem feleltek meg az igazságnak. Nem ismerték sem politikánkat, sem gazdaságunkat. Nem ismertek bennünket a külföld politikusai, kereskedői és vállalkozói sem, mégpedig azért, mert Magyarországnak önálló, Ausztriától elkülönült külképviselete nem volt. A közös képviselet Ausztriát szolgálta. Nem volt valódi külkereskedelmünk sem, mert a kivételnek 80%-a csak Ausztriába ment, amit pedig Ausztria tovább közvetített, annak sem volt felismerhető magyar származása, mert legnagyobb részét nyersterményekből állott. Magyarország Ausztriával szemben mindig háttérbe szorult. Ez kifejezésre jutott a külföldön abban is, hogy rendszeresen mindig Ausztriát említették, Amikor Ausztria-Magyarországról akartak beszélni. Ez az oka annak is, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak ma Ausztria és Magyarország helyzetét egyformán ítélik meg. Pedig ez a helyzet lényegesen különböz. [...]

Forrás: MBT, I. köt., 3. o.

6. és 7. Két jegyzék⁹¹⁺⁹² a turkesztáni és szibériai, illetve a Franciaországban lévő hadifoglyok és internáltakról, melyekben a hadifoglyok helyzetét feltárva kérjük az azonnali hazaszállítást. A béke delegáció az Egyesült Államok és Japán kormányaihoz fordul, hogy a felmerülő költségeket részben előlegezzék a magyar államnak.

8. Egy jegyzék⁹³ Erdélyről, mely ezen országrész különleges helyzetével foglalkozik, úgy a jelenben, mint a múltban.

Gróf Bánffy Miklóstól⁹⁴ Hágából Budapesten át egy sürgönyértésítés⁹⁵ jött, mely szerint Bryce lord⁹⁶ és más mértékadó személyiségek nézete szerint nagyon fontos volna az amerikai kormánnyal érintkezésbe lépni, mely nincs kötve a titkos román szerződés⁹⁷ által, és így Erdélynek Románia által való végleges annexiója ellen állást foglalhatna, és követelhetné, hogy ezen kérdésben való végleges döntés egy e célból kiküldött bizottság döntésétől tétessék függővé. Ily irányú amerikai követelést angol barátaink pártfogolnának. Pelényi konzult⁹⁸ gróf Bánffy a közeljövőben kiküldi Amerikába, hogy az illetékes washingtoni kört megnyerje ezen ideának. Kíváncsnak tartaná, ha ezen akcióhoz a kiindulási pontot a magyar békeküldöttség ez irányban kezdeményezése adná meg.

A délután folyamán Henry alezredes közvetítésével a békeküldöttség megkapja Wallace amerikai nagykövet megbízólevelét.

Későn este gróf Apponyi levelére válasz⁹⁹ érkezik Clemenceau-tól, mely igen radikális hangon van tartva és a feltételek átnyújtásának terminusaként a holnapi nap 4 óráját állapítja meg, hozzáfűzve, hogy ha kibúvókkal el akarnánk odázní a terminust, további itt időzésünknek semmi célja sem lenne. Gróf Apponyi igen nyugodt és tárgyilagos hangon tartott válaszában¹⁰⁰ kifejtette, hogy mi semmiféle kibúvót sem kerestünk, mert hiszen Párizsba jövetelünk célja éppen a békefeltételek átvétele volt, ellenben kötelesség volt Amerikához való viszonyunkat előbb tisztázni, s ezt csakis Clemenceau útján tehetjük, különben el lévén teljesen zárva a külvilágtól, minden más érintkezési lehetőség nélkül. Az amerikai kérdés tisztázódván, meg fogunk jelenni a kitűzött időben, a meghatalmazások felülvizsgálását pedig, mint azt különben Cambonnal rövid úton megállapítottatott, folytatni fogjuk, ha holnapig el nem készültünk velük.

6. és 7. Jegyzékek⁹¹⁺⁹² amelyek felhívják a figyelmet turkesztáni és szibériai, illetve franciaországi hadifoglyainkra és internáltjainkra, s amelyek azonnali hazaszállításukat kérik. A delegáció kéri az Egyesült Államok és Japán kormányát, hogy e személyek hazaszállításának költségeit részben előlegezzék meg Magyarországnak.

8. Jegyzék⁹³ Erdélyről, amely áttekinti ezen országrész különleges helyzetét a múltban és a jelenben.

Bánffy Miklós gróftól⁹⁴ Hágából Budapesten át távirat⁹⁵ érkezett, amely közli, hogy Lord Bryce⁹⁶ és más befolyásos személyek szerint nagyon fontos volna kapcsolatba lépni az Egyesült Államok kormányával. Az Egyesült Államokat nem köti a román titkos szerződés,⁹⁷ így állást foglalhat Erdélynek a románok általi annexiója ellen, és követelheti, hogy ezen kérdésben a végleges döntés egy, a probléma megvizsgálására kiküldendő bizottság által tapasztaltaktól tétessék függővé. Az Egyesült Államok e kérését brit barátaink is támogatnák. Pelényi konzult⁹⁸ Bánffy gróf a közeljövőben az Egyesült Államokba küldi, azzal a céllal, hogy megnyerje az ötlethez Washington támogatását. Kíváncsnak tartja, hogy ebben az ügyben a magyar békeküldöttség tegye meg a kezdő lépést.

Délután Henry alezredes közvetítésével a békeküldöttség megkapta Wallace amerikai nagykövet megbízólevelét.

Késő este megérkezett Clemenceau válasza⁹⁹ Apponyi gróf levelére. Nagyon nyers stílusban van megfogalmazva, és holnap délután 4 órában állapítja meg a békefeltételek átvételének határidejét, végül közli,

Fray Árpád százados levele Huszár Károly miniszterelnöknek (Saint-Angeau, 1919. december 18.)

Depôt d'Officiers Prisonniers de Guerre
de St.-Angeau
par Riom-ès-Montagnes (Cantal)
France

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!
Kegyelmes Uram!

Alulírott, mint a fenti tisztí tábor legidősebbike, arra kérem Nagyméltóságodat, kegyeskedjék jelen soraimat figyelemre méltatni.

Elszakítva hazájától hatvanhat (66) magyar tiszt várja itt a szabadulását a hadifogságból. Legénységünk a németek által lerombolt francia területen dolgozik. A többi hazát cserélt. Cseh-Tórországra, Romániára és Szerbiára szőlőtteleket az érdek vagy a szabadulás vágya. Minkünk alkalmunk nem volt ezen az úton a fogságból megszabadulni, s akinek lett volna, nem tartotta magyarságával megegyeztetetnek, hogy – annak csak színleges megtagadásával is – szabaduljon! Maradtunk és várunk.

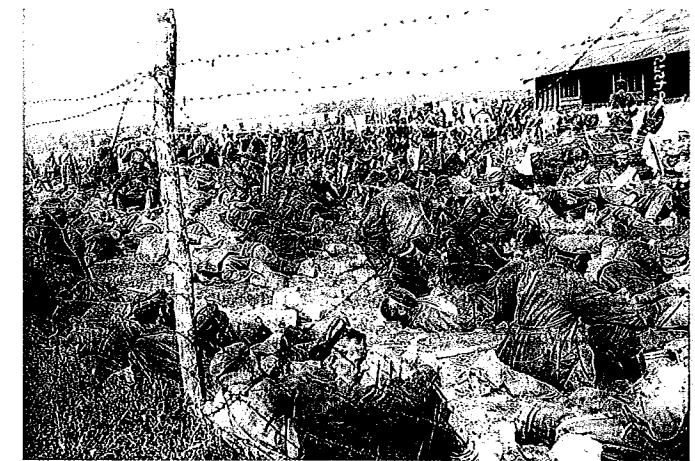
Ma az osztrákok is mennek. Közjogi tévedés folytán a franciák bennünket is majdnem hazaküldtek, mondván, hogy „osztrák vagy magyar, az mindegy”. Csak az osztrákok meg gondolatlanlanságán – vagy talán rosszakaratán is – múlt, hogy hazajutásunk ily módon nem sikerült. Nem tagadhatjuk, hogy több bajtársiasságot vártunk volna tőlük.

Kérem Nagyméltóságodat a magam és bajtársaim nevében, kegyeskedjék béke delegáltjaink figyelmét felhívni rá, hogy a drótkerítések közül mielőbb megszabadulva visszatérhessünk vihar tépte hazánkba, hogy kivehessük, sőt követelhessük részünket az újraépítés nagy munkájából!

St.-Angeau, 1919. dec. 18.

Fray Árpád százados
táborelső

Forrás: MNL OL, K 73, 14. cs., 57. tétel (Hadifoglyaink Franciaországban), 1919–57–183. alapsz. (1761. sz.)

Német és osztrák-magyar hadifoglyok franciaországi hadifoglytáborban (1917 körül).

Forrás: BnF, 41573994

A magyar béke delegáció VII. jegyzéke a franciaországi hadifoglyokról – részletek (Neuilly, 1920. január 14.)

Elnök Úr!

A magyar békeküldöttség – még mielőtt a békeszerződést átvénne – sok ezer magyar anya, hitves és gyermek igazságos és emberséges kérelmét terjeszti a magas Legfelsőbb Tanács elé azoknak a még Franciaországban lévő magyar hadifoglyoknak és polgári internáltaknak érdekében, kik mint a hosszú háború legtöbbet szenvedettjei, immár a hatodik újév küszöbét lépték át szomorú fogságukban.

Angol, Olasz- és Görögország, valamint Szerbia az országuk területén volt magyar hadifoglyokat és polgári internáltakat, önkéntes nemes elhatározással, még a békétárgyalásokra való meghívás előtt hazabocsátották. Tudomásunk van arról is, hogy Franciaország magas kormánya a birtokában lévő osztrák hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítását elrendelte és az folyamatban van. [...]

A magyar békeküldöttség ennél fogva azon tiszteletteljes kéressel fordul a Legfelsőbb Tanács elé, méltóztassék igazságos és humánus kérelmünket magáévá tenni és Franciaország magas kormányánál odahatni, hogy a Franciaországban lévő magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítása sürgősen elrendeltessék, hogy a mai nehéz időkben Magyarország visszakaphasson egy pár ezer dolgos munkáskezet a tavaszi mezőgazdasági munkához.

A magyar hadifoglyok és polgári internáltak érdekében teendő minden lépésért előre is sok ezer magyar szülő, hitves és gyermek soha meg nem szűnő háláját tolmácsolom a magas Legfelsőbb Tanács előtt.

Fogadja, Elnök Úr, mély tiszteletem kifejezését

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, I. köt., 116. o.

A főtítkárság benyújtja:

A) alatt Általános jegyzéket,⁵¹ kéri, hogy a békefeltételek átadása előtt bizonyos jegyzékek tekintetbe legyenek véve;

az I. számú jegyzéket, mely A románok visszavonulása a megállapított demarkációs vonalra vonatkozik;

a II. számú Bemutatózó jegyzéket;

III. szám alatt A románok a visszavonulásuk alkalmával a demarkációs vonalra annyi kárt okoztak, hogy azok jóvátétele egy vegyes bizottság által volna megállapítandó című jegyzéket;

IV. alatt A románok által okozott károk az okkupálás alatt című jegyzéket;

V. alatt A vasutak és szállító eszközök veszteségéről szóló jegyzéket;

VI. alatt Az oroszországi, turkesztáni és szibériai hadifoglyok érdekében való jegyzéket;

VII. számú jegyzékét a franciaországi magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítása érdekében és

VIII. alatt Az erdélyi kérdés című jegyzéket.

január 15-én

Dél előtt 10 órakor gróf Csáky István Henry alezredes és Le Gallet¹⁰¹ kapitány kíséretében átadja az előzetes jegyzékeket a francia Külügyminisztériumban a békekonferencia titkárságának, ahol azokat M. Bressy¹⁰² követségi titkár veszi át, akinek gróf Csáky megadja a kellő technikai felvilágosítást. Gróf Csáky egyúttal átadja gróf Apponyi Albertnek Clemenceau-hoz, Lloyd George-hoz,¹⁰³ Wallace-hoz, Macuihoz és Nittihez¹⁰⁴ intézett leveleit,* amelyekben gróf Apponyi utalván a magyar érzésnek nemzetközi vonatkozásaiban is óriási horderejére, felkéri őket, hogy tétessék lehetővé a velük való személyes érintkezés. Ezen levelek *trés urgent*¹⁰⁵ jelzéssel ellátva, a francia Külügyminisztérium által azonnal kézbesítettnek.

hogy ha kibúvókkal kívánnánk húzni az időt, semmi szükség arra, hogy itt maradjunk. Visszafogott és udvarias válaszában¹⁰⁰ Apponyi gróf elmagyarázta, hogy nem keresünk ürügyet a halogatásra, hiszen nyilvánvalóan azért jöttünk Párizsba, hogy átvegyük a békefeltételeket. Ám épp ily nyilvánvaló feladatunk, hogy tisztázzuk az Egyesült Államokhoz való viszonyunkat, s mivel teljesen el vagyunk zárva a külvilágtól, ezt csakis Clemenceau útján tehetjük meg. Apponyi gróf végül megállapította, hogy – az Egyesült Államok helyzete időközben tisztázódván – holnap meg fogunk jelenni a kitűzött időben; ha pedig holnapra nem végzünk a meghatalmazások felülvizsgálásával, akkor a Cambonnal kötött informális megegyezés szellemében fogjuk azt folytatni.

1920. január 15.

Dél előtt 10 órakor Csáky István gróf Henry alezredes és Le Gallet százados¹⁰¹ társaságában a francia Külügyminisztériumba ment, hogy átadja előzetes memorandumainkat a békekonferencia titkárságának. A memorandumokat Bressy követségi titkár¹⁰² vette át, akinek Csáky gróf megadta a kellő technikai felvilágosítást. Csáky gróf egyúttal átadta az Apponyi gróf által Clemenceau-nak, Lloyd George-nak,¹⁰³ Wallace-nak, Macuinak és Nittinek¹⁰⁴ írt leveleket.* E levelekben Apponyi gróf rámutatott a magyarkérdés súlyos nemzetközi következményeire, s erre való tekintettel arra kérte az említett urakat, hogy tegyék lehetővé a velük való személyes érintkezést. A levelek „nagyon sürgős” jelzést kaptak.

Délután 4 órakor a delegáció tagjai közül Apponyi gróf, Teleki gróf, Bethlen gróf, Popovics, Somssich gróf, Lers báró, Praznovszky, Hegedüs,¹⁰⁶ Csáky István gróf és dr. Fabro¹⁰⁷ az összekötő tisztek kíséretében

Benda Jenő riportja a küldöttség háziyomdájáról (1920. január 13.)

A béke delegáció irodájában volt dolgom. Két szűk szobácska a második emeleten. Két vagy három szekrény, tele írással. Három kezelő tisztviselő.

Az egyik hivatalnok figyelmeztet arra, hogy a magunkkal hozott nyomda már megkezdte a működését... Lemegyek, hogy megnézzem a nyomdát. Az udvaron óriási földszintes pavilon. Ez az étterem. Most üres és gazdátlan, mert nem lehet átfűteni. A terem egyik fala földig üveg, a másik földig tükör. A használatlan asztalok, székek nyáját a terem egyik végébe terelték. Egy ott felejtett pianó vigyáz rájuk. A terem másik végében földre terített papiros védi a kényes parkettet, a papirosszőnyegen ólomszedések. Angol nyelvű jegyzék várja, hogy a gépbe beemeljék.

Egy oldalbenyílóban, hajdan vidám *chambre séparée*-ban [különszobában] állnak a szedőszekrények és az alkatrészeiből összeállított, kézi erővel hajtott gép. A magyar államnyomda kis kézisaajtója furcsán, idegenül néz körül ebben a környezetben. Az ablakon keresztül kilát az esőáztatta, szomorú és elhagyott udvarra, a háta mögött tükör, amelyikben tetőtől talpig gyönyörködhetik önmagában. Fölötte művészi veretű barokk csillár. A kis gép vidáman dolgozik, alatta dübörög a parkett, amelyik azelőtt táncos lábak alatt döngött, két szedőszekrény az

ablak előtt, jól ismert ólom- és olajszag abban a levegőben, ahol régen idegcsiklandozó parfümök felhője úszott...

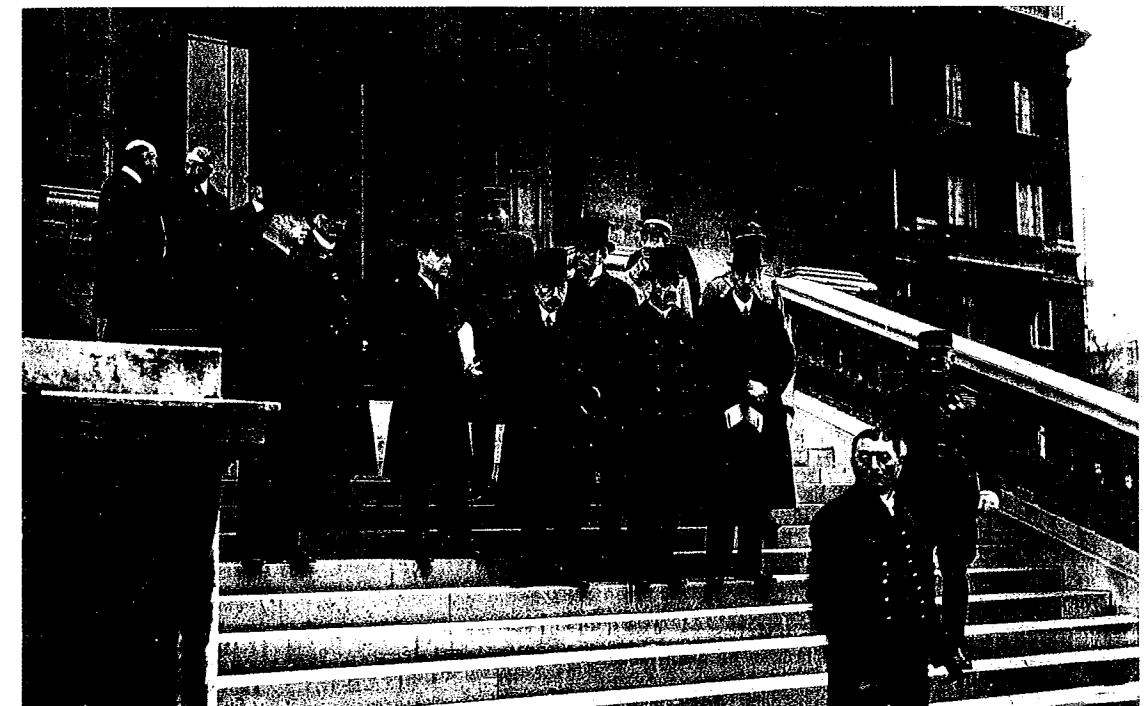
Az egész házban élénk munka. A referensek és szakértők elzárkóztak a szobáikba, a kisasszonyok lakosztálya felől élénk írógépkattogás. [...]

Forrás: Benda 1920, 59. o.

A béke delegáció háziyomdája a Château de Madridban (1920).

Forrás: MNFa, time code: 01.15 perc

A magyar delegáció a békefeltételek átvétele után a francia Külügyminisztérium lépcsőjén (1920. január 15.).

Forrás: BnF, 42588007

Délután 4 órakor a békeküldöttség tagjai közül gróf Apponyi Albert, gróf Teleki Pál, gróf Bethlen István, Popovics Sándor,³⁰ gróf Somssich László,⁴⁵ báró Lers Vilmos, Praznovszky Iván, Hegedüs Lóránt,¹⁰⁶ gróf Csáky István és dr. Fabro Henrik¹⁰⁷ (mint gyorsíró) az összekötő tisztek kíséretében a Quai d'Orsay-ra mennek a békefeltételek átvételére. A ceremónia a földszinti Vörös Szalonban folyt le. Clemenceau röviden üdvözlö a magyar békeküldöttség tagjait és helyet mutat gróf Apponyinak és a többi delegátusnak, ezek után kijelenti, hogy a Legf[els]őbb Tanács gróf Apponyi azon kérését, hogy Magyarország helyzetéről szóbeli előadást tarthasson (gróf Apponyi ugyan szóbeli tárgyalást és nem előadást kért), egyhangúlag elfogadta. Ezután gróf Apponyihoz kérdést intéz, hogy hajlandó volna-e e célból másnap délután 3 órakor a Legfelsőbb Tanács előtt ismét megjelenni. Gróf Apponyi igenlőleg válaszol. A Főtanács³³ jelen lévő tagjai Clemenceau kérdésére ezt az időpontot szintén elfogadják. Clemenceau kijelenti, hogy gróf Apponyi holnapi előadása azonban szóbeli vitára épp oly kevésbé adhat alkalmat, mint a németek, osztrákok és bolgárok hasonló szóbeli expozéja.¹⁰⁸ Clemenceau még kijelenti, hogy a magyar béke delegációknak a békefeltételekre 15 napon belül kell válaszolnia.

Gróf Apponyi kijelenti, hogy arra való tekintettel, hogy másnap alkalma lesz álláspontját szóbelileg kifejteni, jelenleg csak a békefeltételek átvételének szóbeli nyugtázására kíván szorítkozni.

Ezek után M. Hermite, a békekonferencia titkára átnyújtja a békefeltételek egy-egy francia, angol és olasz példányát.¹⁰⁹

január 16-án

Délután 3 órakor gróf Apponyi Albert a főmegbízottakkal és Praznovszky főtitkárral az összekötő tisztek kíséretében a Quai d'Orsay-ra megy, szóbeli expozéját megtartani. Gróf Apponyi egy rendkívül nagy hatású beszédben,¹¹⁰ melyet felváltva franciául, angolul és olaszul tartott, ötnegyed órán át fejtette ki rendkívül nagy ékesszólással

a Quai d'Orsay-ra ment, hogy átvegye a békefeltételeket. A ceremónia a földszinti Vörös Szalonban folyt le. Clemenceau röviden üdvözlölte a delegáció tagjait és hellyel kínálta őket. Ezután közölte, hogy a Legfelsőbb Tanács egyhangúlag helyt adott Apponyi gróf azon kérésének, hogy szóbeli előadást tarthasson Magyarország helyzetéről. (Megjegyzendő, hogy Apponyi gróf kérése szóbeli tárgyalásra és nem előadásra irányult.) Megkérdezte Apponyi grófot, hajlandó volna-e holnap délután 2:30-kor újra megjelenni a Legfelsőbb Tanács előtt. Apponyi gróf igennel válaszolt. A Legfelsőbb Tanács jelen lévő tagjai Clemenceau kérdésére szintén elfogadták ezt az időpontot. Clemenceau ezután közölte, hogy Apponyi gróf holnapi előadását éppúgy nem követheti tárgyalás, ahogyan a németek, az osztrákok és a bolgárok hasonló szóbeli expozéja után sem volt vita.¹⁰⁸ Clemenceau végül kijelentette, hogy a magyar delegációnak 15 napon belül kell válaszolnia a békefeltételekre.

Apponyi gróf azt felelte, hogy arra való tekintettel, hogy másnap alkalma lesz szóban kifejteni álláspontunkat, most csupán nyugtázni kívánja a békefeltételek átvételét.

Ezután Hermite, a békekonferencia titkára átnyújtotta a békefeltételek egy-egy francia, angol és olasz nyelvű példányát.¹⁰⁹

1920. január 16.

Délután 1/2 3 órakor Apponyi gróf a főmegbízottak, Praznovszky főtitkár, Csáky István gróf és a (szövetséges) összekötő tisztek kíséretében megjelent a Quai d'Orsay-n, hogy megtartsa szóbeli expozéját. Nagy hatású beszédében,¹¹⁰ amelyet franciául, angolul és olaszul mondott el – s amely egy és egy negyed órán át

Mátyás Diák

HUMORISTIKUS HETILAP
Külső szerkesztő: GÁRDA JÓZSEF
Szerkesztőség: Budapest, V. ker. Székház utca 4. sz.
Kiadásnap: Péntek
Előfizetési ár: 3. sz. 1920. JAN. 18.

A kis magyar béke

„A kis magyar béke
az öreg tigris ketrecében”.

Forrás: Mátyás Diák, 1920. január 18. 1. o.

Félig hivatalos kommentár.

Illetékes helyről közlik, hogy a magyar béke-delegációnak átadott szerződésben megállapított országhatárokról hivatalos értesítés még nem érkezett. Félig hivatalos híradás szerint azonban az entente által javasolt határ azonos a Clemenceau-féle demarkációs vonallal, azaz az eltéréssel mégis, hogy a Dunántulon a déli határvonal jobb az eredeti tervezetnél, amennyiben Pécs és Mohács Magyarországra marad.

Tudósítás a békefeltételek átadásáról.

Forrás: Nemzeti Újság, 1920. január 17. 1. o.

Teleki Pál gróf levele Cholnoky Jenőhöz
(Neuilly, 1920. január 15.)

Kedves Jenő,
Szerződést most vettük át. Határ a Clemenceau-vonal. Mienk Békéscsaba, Mezőhegyes, Baja. Övök Baranyából csak dárдай sarok, Zombor, Szabadka. Pozsony övök – szemben mienk. Prekmurje övök. Szentgotthárd mienk.

Kérek, mémoires-t [valószínűleg a magyar határokról szóló terjedelmes emlékiratról van szó] azonnal befejezni, nyomdát szorítani.

Ölel [olvashatatlan szó]

Pali

Forrás: MFM, Cholnoky-hagyaték

Budapest, 1919. péntek Janus 20,
4. évf. 119. szám.

Világ proletárait egyesüljétek!

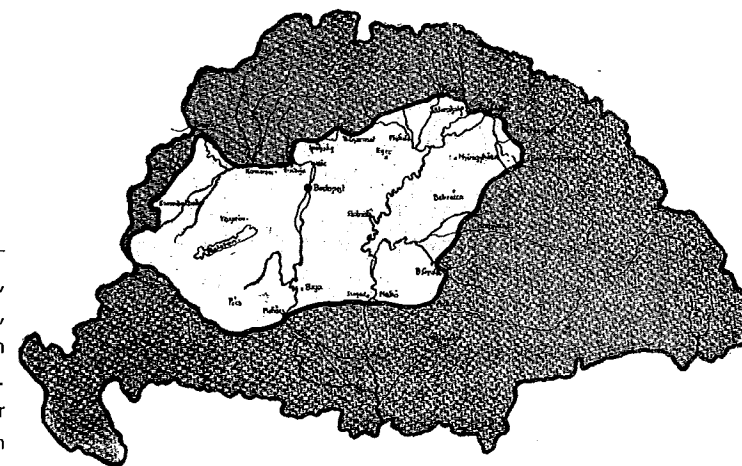
VÖRÖS ÚJSÁG

Az előfizetési ára vidékre:
12 évf. ... 72 - 12 évf. ... 120 - 12 évf. ... 180 - 12 évf. ... 240
Egyenlő részletekben.
A SZOCIALISTA-KOMMUNISTA HÍRMONDÓK
MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK
HIVATALOS LAPJA
Kiadásnap: Péntek
Budapest, V. ker. Székház utca 4. sz.
Tudósítás: Budapest, 1919. Janus 20.
Hírf 43-84.

Magyarország új határai a párisi békekonferencia jegyzéke szerint

Az úgynevezett „Clemenceau-vonal” – Georges Clemenceau, a békekonferencia elnöke 1919. június 13-án jegyzékben tájékoztatta a tanácskormányt a Legfelsőbb Tanács Magyarország határainról hozott döntéséről. Forrás: Vörös Újság, 1919. június 20. 1. o.

„Mi marad az ezeréves Magyarországból?” – Magyarország határai az 1920. január 15-én átadott békefeltételek szerint.

Forrás: Nemzeti Újság, 1920. január 20. 3. o.

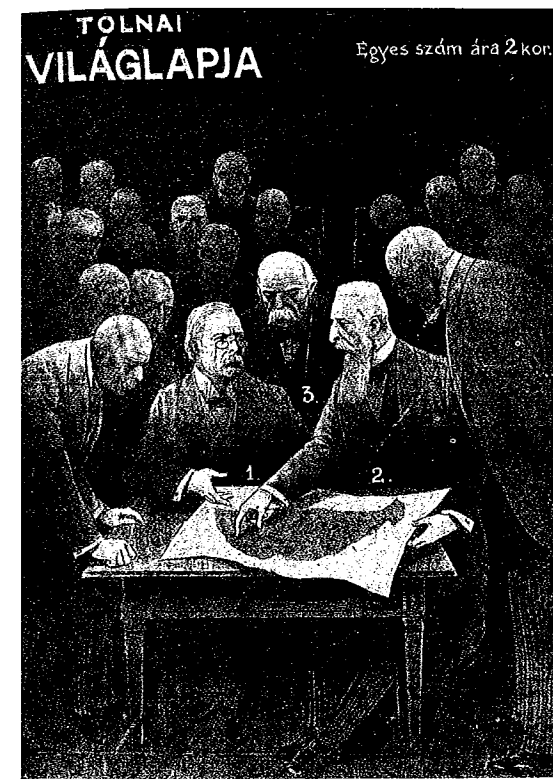
a magyarság álláspontját a tegnap átvett békefeltételekkel szemben. Ezzel a beszéddel gróf Apponyi nemcsak egy óriási személyes sikert ért el, hanem úgy formai, mint tartalmi tekintetben tökéletes érvelései szemmel láthatólag mély hatást tettek a jelenlévőkre. Bár a mai program megállapításánál Clemenceau tegnap kikötötte, hogy gróf Apponyi személyes előadását diszkusszió¹¹¹ nem követheti, ennek dacára beszéde után mindenki nagy meglepetésére Lloyd George szót kért, és kérdést intézett hozzá az elszakítandó területeken lévő magyarság helyzetére és számarányára vonatkozólag. Gróf Apponyi ezen kérdésre gróf Teleki nemzetiségi térképének¹¹² bemutatásával és magyarázásával adott feleletet. Eközben a többi antantállamok jelenlévő képviselői körülállták őket és nagy érdeklődéssel hallgatták gróf Apponyi és Lloyd George ezen kérdés feletti szavaltását. Maga Clemenceau is kelletlenül bár, de odacsatlakozott gróf Apponyi auditóriumához.¹¹⁴ Lloyd George Apponyival szemben igen elismerőleg nyilatkozott annak beszédéről és maga Clemenceau is meglepően nagy előzékenységet tanúsított, úgyhogy ezen összejövetel külső formáiban teljesen ellentétben állott Jules Cambon és kíséretének a *plein pouvoirs*¹¹⁵ átnyújtása alkalmával tanúsított rideg magatartásával. Az ülés végén Clemenceau megjegyezte, hogy a magyar béke delegáció a megjelölt terminusra el fog-e készülni válaszával, mire Apponyi megjegyezte, hogy Budapestre visszatérve mindent el fog követni, hogy betartsa a megszabott határidőt, de garantálni nem tudnak, s így valószínűleg néhány napi halasztást fog kérni. Ezt Clemenceau előzékeny gesztusok kíséretében jóváhagyólag vette tudomásul.

Gróf Apponyi kéréseit két fő pontban foglalta össze: népszavazás az összes elszakítandó területeken és antantkomisszió¹¹⁶ kiküldése a megszállott területekre.

Amint az összekötő tisztekkel folytatott beszélgetésekből értesülünk, gróf Apponyi beszéde, kivált az angolokra, rendkívül nagy hatást tett. Clemenceau látszólag sokallta is ezt a hatást és nem vette jó néven Lloyd George felszólalását. Lloyd George különben felszólalására csak ott, magán az ülésen, gróf Apponyi beszéde alatt egy titkárával* Clemenceau-nak küldött papírlapon kért engedélyt, amit Clemenceau egy kelletlen fejbőlintással adott meg.

tartott –, meggyőzően fejtette ki Magyarország álláspontját a tegnap átvett békefeltételekkel kapcsolatban. Beszédével Apponyi gróf nem csupán nagy személyes sikert aratott, de az is nyilvánvaló volt, hogy annak formális és tartalmi logikája mély hatást tett valamennyi jelenlétűre. Bár amikor Clemenceau előző nap meghatározta a mai találkozó programját, kikötötte, hogy Apponyi gróf beszédét nem követheti vita, mindenki nagy meglepetésére Lloyd George mégis szót kért, és az elcsatolandó területeken élő magyarság helyzetéről és számáról kérdezte Apponyi grófot. Apponyi gróf a Teleki gróf által készített nemzetiségi térkép¹¹² bemutatásával és ismertetésével adott feleletet. A többi Szövetséges Hatalom képviselői körülállták Apponyi-grófot és Lloyd George-ot, és nagy érdeklődéssel hallgatták a kettejük között e kérdésben folyó vitát. Maga Clemenceau is – igaz, kelletlenül – csatlakozott Apponyi gróf hallgatóságához. Lloyd George nagy elismeréssel illette Apponyit beszédéért, Clemenceau szintén meglepően előzékeny volt, így ez a találkozó külsőségeiben nagyon különbözött attól a rideg magatartástól, amit Cambon és kísérete tanúsított a megbízólevelek kicserélése alkalmával. Az ülés végén Clemenceau megkérdezte, hogy a magyar béke delegáció el tudja-e készíteni válaszat a megjelölt határidőre. Apponyi gróf azt felelte, hogy azonnal visszatér Budapestre, és mindent el fog követni, hogy betartsa a megszabott határidőt, de garanciát nem tud adni, és valószínűleg néhány napi halasztást fog kérni. Clemenceau ezt megnyugtató és udvarias módon nyugtázta – hozzátevé: *Mais certainement.*¹¹⁷

Apponyi gróf két fő pontban foglalta össze kéréseit: 1. népszavazás az összes elcsatolásra kizemelt területen, 2. szövetséges bizottságok kiküldése a megszállt területekre.

Fantáziarajz Apponyi Albert beszédéről.

Forrás: Tolnai Világlapja, 1920. január 31. 1. o.

Praznovszky Iván írása Apponyi Albertnek a Legfelsőbb Tanács előtt tartott beszédéről (1921)

1919. [sic!] január hó 16-án tartotta a francia Külügyminisztérium egyik földszinti dísztermében hatalmas beszédét, melynél nagyobb egyéni és erkölcsi sikert kevés államférfi, kevés szónok ért el, még a legragyogóbb politikai pályafutás alatt is. Beszédét szakaszonként franciául és angolul mondotta el, udvariasan visszautasítva az elnöklő Clemenceau által felajánlott tolmácsot, és végül olasz nyelven intézett néhány szót Olaszország teljhatalmú béke delegátusához: Nittihez.

Beszéde mestermű volt. Került minden sértő szót, bántó élt, a legfájóbb igazságot is úgy mondta, hogy ne kelthesse fel ellenfeleink érzékenységét. Hangja végig nyugodt, méltóságos, sohasem követel, de sohasem könyörög és főképpen sohasem alázza meg magát és nemzetét. Igazságokat hirdet az igazság meggyőző erejével. Nem hízeleg, de megtalálja a hangot, mely az érdekelt nemzetek büszkeségének jól esik.

Sikerét két körülmény világítja meg, az egyik pozitív, a másik negatív vonatkozásban. A pozitív az volt, hogy midőn Apponyi felszólalása után Clemenceau mint elnök *pro forma* [a forma kedvéért] megkérdezte, hogy kíván-e valaki szólni, és az ülést be akarta zárni, Lloyd George, ellentétben a bé-

Apponyi Albert visszaemlékezése (1933)

[...] Fejtegetéseim nagy részben annak a megállapításnak voltak szentelve, mennyire elhibáztak etnográfiai szempontból a Trianon-szerződés területi rendelkezései; hogy az erre vonatkozó rendelkezések egy része a nemzetiségi elvnek – amit pedig cégérnek használnak – egyenesen arcu csapását jelenti. [...] Mikor [...] befejeztem mondanivalómat, Clemenceau Lloyd George-nak adta meg a szót, mire utóbbi felszólított, hogy a beszédem folyamán a nemzetiségek elosztásáról adott magyarázatokhoz – különösen a Magyarországtól elszakított területeken élő magyarokra vonatkozólag – fűzzek még hozzá némi részletesebb felvilágosítást.

[...] Szerencsére jó előre felkészültem az ilyenfajta kérdésekre: nálam volt Teleki Pál kitűnő etnográfiai térképe Magyarországról, s ezzel a kezemben odaléptem Lloyd George helyéhez; az összes főmegbízottak ugyancsak odasiettek és a térkép felett összebújva hallgatták magyarázataimat. Ezek nyilván némi kételyeket ébreszthettek bennük ama viviszekció észszerűsége tekintetében, amelynek, megfelelő előzetes anatómiai ismeretek híján, szegény hazámat alávetették. Lloyd George még odasúgta nekem: „*You have been very eloquent.*” (Nagyon ékesszólóan beszélt.) Mire én azt feleltem: „*If there was any eloquence at all, it was not mine but it was the eloquence of facts.*” (Ha szavaim ékesszólóak voltak, úgy az nem az én érdemem: maguk a tények beszélnek ékesszólóan.)

Forrás: Apponyi 1933, 217–219. o.

ketárgyalások szigorú rendjével, szót kért és megkérdezte Apponyitól, hány fajmagyart szakítottak el Magyarországtól? Apponyi nyomban felkelt helyéről és egy mappával a kezében Lloyd George-hoz sietett, mivel élénk eszmecserébe bocsátkozott. Ez volt a béke delegáció egész működése alatt az első és egyetlen közvetlen beszélgetés, mert tárgyalásnak ezt sem lehetett nevezni. Sem előtte, sem utána közvetlen érintkezésbe nem jutott egyetlen antantállam képviselőjével sem, sem Apponyi, sem senki más a magyar kiküldöttek részéről.

A negatív bizonyítéka Apponyi felszólalása sikerének az a tény volt, hogy ez a része az ülésnek, ti. a Lloyd George és Apponyi közötti vita nem került még a hivatalos jegyzőkönyvbe sem, sőt egyetlen francia lap sem közölte, amint egyébként általában egy mondatot sem hoztak a beszédből. Annyira érezték Apponyi szavainak megdönthetetlen igazságát, annyira félték azok hatásától, hogy a legszigorúbb cenzúrával akadályozták meg, hogy ez az egész világot a magyar ügy mellé tanúnak hívó szózat közzététessék.

Forrás: Praznovszky 1921, 416–417. o.

Gróf Bethlen István sürgönyértéstitést* kap Salamontól,¹¹⁸ hogy Orłowski gróf,¹¹⁹ aki Patek lengyel külügyi-minister bizalmas barátja, 10 napon belül fel fogja keresni, hogy a tótkérdésre¹²⁰ vonatkozólag tárgyaljon vele. Gróf Apponyi elhatározza, hogy vasárnap, 18-án, a békeküldöttség tagjaival együtt visszautazik Budapestre. Az összeköttetés fenntartásáért csak egy-két főmegbízott, illetőleg megbízott és a főtítkárság, valamint segédszemélyzet maradnak vissza. Gróf Apponyi értesíteni fogja a békekonferencia főtítkárságát, hogy távolléte idejére Praznovszky főtítkárt bízta meg az ügyek vitelével, aki ezen idő alatt jogosítva lesz jegyzékeket aláírni és beadni.

Gróf Teleki Pál indítványára Lloyd George-hoz és Clemenceau-hoz egy rövid jegyzék* lesz benyújtva, mely őket a békedelegáció által átadott és átadandó anyagról katalogikus rendszerben röviden tájékoztatja.

január 17-én

Gratz Gusztáv¹²¹ bécsi követnek Budapestről közölt jelentése¹²² szerint a wieni olasz követségnek tagja* figyelmeztette őt, hogy azon hírek, melyek szerint a csehek Pozsonynál csapatokat koncentrálnak oly célból, hogy Nyugat-Magyarországot megszállják, igazak és hogy Renner¹²³ és Tusar¹²⁴ ily értelemben megegyeztek.¹²⁵ A bécsi angol katonai meghatalmazott¹²⁶ szerint néhány nap előtt a Legfőbb Tanács egy kimerítő utasítást küldött ezen kérdésben Gorton¹²⁷ tábornoknak Budapestre. Úgy látszik, az antant egyelőre nem szándékszik Nyugat-Magyarországot megszállni, hanem csak ellenőrzést akar feleltéte gyakorolni.

A főtítkárság benyújtja a *Katonai jegyzéket*¹²⁸ IX. szám alatt.

Az összekötő tisztekkel folytatott beszélgetésekből ítélve Apponyi gróf beszéde nagyon mély benyomást gyakorolt, kiváltképp a britekre. Clemenceau nyilvánvalóan nemigen örült a beszéd ilyen hatásának, és helytelenítette Lloyd George érdeklődését. Lloyd George egyébként Apponyi gróf beszéde közben egy titkára* által Clemenceau-hoz továbbított jegyzetlapon kért engedélyt a felszólalásra; utóbbi egy elég kelletlen fejbólintással jelezte jóváhagyását.

Bethlen gróf táviratot* kapott Salamon hadnagytól,¹¹⁸ hogy a lengyel külügyminisztert⁷⁰ tíz napon belül fel fogja keresni egy bizalmas barátja,¹¹⁹ hogy megvitassa vele a szlovákkérdést.¹²⁰ Apponyi gróf elhatározta, hogy vasárnap, január 18-án, a delegáció nagyobb részével visszatér Budapestre. Az összeköttetés fenntartására csak egy-két főmegbízott, a titkárság és az irodai személyzet marad helyben. Apponyi gróf értesíteni fogja a békekonferencia főtítkárságát, hogy távolléte idejére Praznovszky kap megbízatást az ügyek vitelére, és arra is fel lesz hatalmazva, hogy jegyzékeket írjon alá és nyújtson be a delegáció nevében.

Teleki gróf felvetésére elhatározták, hogy rövid jegyzéket* küldenek Lloyd George-hoz és Clemenceau-hoz, amely felsorolja a békedelegáció által már átadott, illetve később benyújtandó iratokat.

1920. január 17.

Bécsi követünk, Gratz Gusztáv¹²¹ egy Budapestről hozzánk továbbított jelentése¹²² szerint a bécsi olasz követség egy tagja* figyelmeztette őt, hogy igazak a hírek, amelyek szerint a csehek Pozsonynál csapatokat vonnak össze abból a célból, hogy megszállják Nyugat-Magyarországot, és ebben a kérdésben megegyezés¹²⁵ született Renner¹²³ és Tusar¹²⁴ között. A bécsi brit katonai megbízott¹²⁶ szerint néhány nappal ezelőtt a Legfelsőbb Tanács részletes utasítást küldött erre vonatkozólag Gorton tábornoknak¹²⁷ Budapestre. Úgy látszik, a Szövetségesek egyelőre nem tervezik Nyugat-Magyarország megszállását, csupán ellenőrzést akarnak gyakorolni a terület fölött.

Benda Jenő interjúja Teleki Pállal (1920. január 17.)

[...] – A térkép annak köszönheti létrejöttét, hogy amikor a Hadigondozó Hivatal elnöke voltam, spanyolbeteg lettem – meséli Teleki Pál, és mosolyog hozzá. – Ez 1918. november végén történt. Ha meg nem betegszem, a Hadigondozóban végzett sok munkám mellett aligha csináltam volna meg valaha. Így azonban három hétig az ágyat kellett őriznem, és ott érlelődött meg bennem ennek a térképnek az ötlete. Rajztáblával az ölemben csináltam meg a térkép első vázlatait. Egészen új feladatot tűztem ki magam elé. Minden eddigi nemzeti térkép meglehetősen azzal, hogy ugyanazzal a színnel festette be mindazt a területet, amelyen valamely nemzetiség többségben volt. Azzal, hogy az egyik területen sűrűbb, a másikon ritkább volt a népesség, semmit sem törődött. Az ilyen nemzeti térképen Budapest városának és környékének vagy a fogarasi hegységnek ugyanaz volt a jelentőségük, pedig az egyik helyen néhány ember, a másik helyen pedig sok száz vagy sok ezer lakos esik egy négyzetkilométerre. [...]

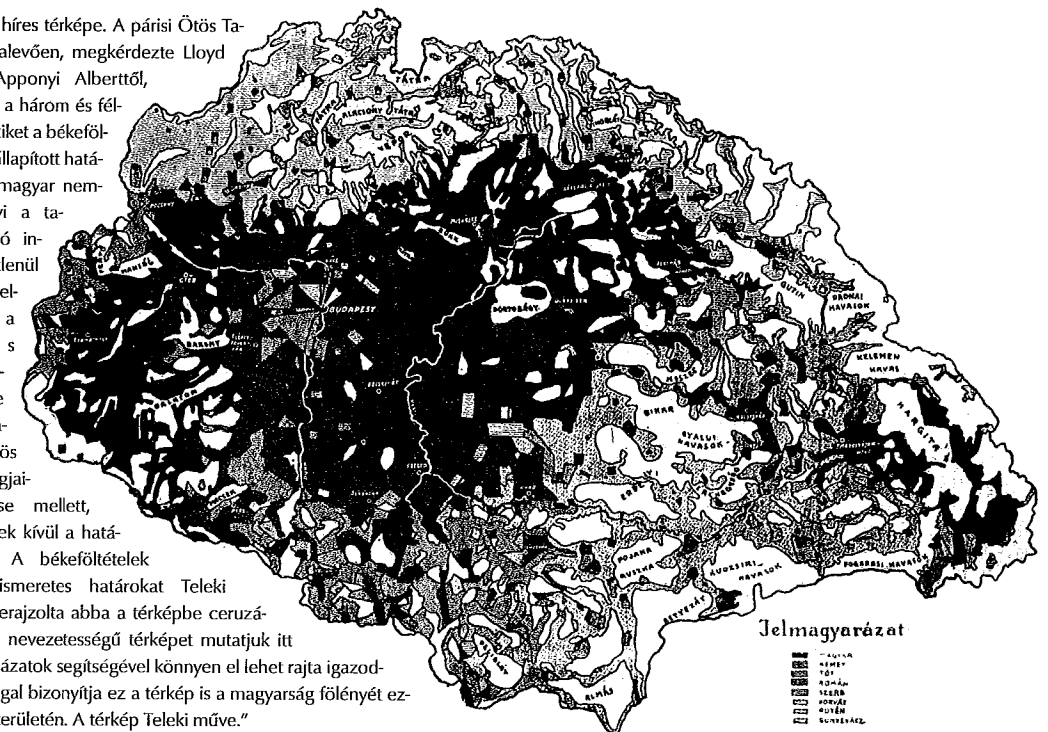
– Olyan térképet igyekeztem csinálni, amely nem komplikált, áttekinthető, és a laikusnak is rögtön mindent megmagyaráz. A feladat ez volt: aránylag annyi színmennyiség legyen csak a térképen, amennyi nemzetiség az illető területen

tényleg él, és minden nemzetiség lélekszámára megfelelő viszonyban legyen a neki juttatott szín mennyiségével. Azt a tételt állítottam fel, hogy egy négyzetmilliméter terület az én térképemen megfelel száz embernek. Akkor azután körzővel és plajbásszal a kezemben egész nap háromszögeket és négyszögeket mértskéltem, szövetkezve báró Nopcsa Ferenc barátommal, Magyarország egyik legkitűnőbb geológusával, aki önzetlen lelkesedéssel állott segítségemre. [...] Január elejére készen voltunk. A munka hat hetet vett igénybe.

– A magyarság piros színt kapott a térképen. Ez nem volt véletlen vagy kiszámított technikai fogás, mert nemzetközi szokás, hogy az ilyen térképeken minden nemzet piros színnel jelzi önmagát. Ennek a színezésnek az eredménye és a nemzeti viszonyok helyes relációba állításának a következménye azonban az lett, hogy a mappa csak úgy piroslott a magyarságtól. A franciák ezért hívják az én térképemet *La Carte Rouge*-nak. [A vörös térkép.] A kihozott hatásban azonban nem volt semmi számítás. [...] Az eredmény frappánsága magamat is meglepett, arról azonban én nem tehetek, hogy a románok igazsága a térképen is kedvezőtlen. [...]

Forrás: Benda 1920, 91–92. o.

„Gróf Teleki Pál híres térképe. A párisi Ötös Tanács előtt, tudvalevően, megkérdezte Lloyd George gróf Apponyi Alberttől, hogy hol van az a három és félmillió magyar, akiket a békeföltételekben megállapított határok kizárnak a magyar nemzetből? Apponyi a tanácskozással való indulása előtt véletlenül és szerencsére elkérte Telekitől a fenti térképet s oda is tette azonnal Lloyd George elé s megmagyarázta neki az Ötös Tanács többi tagjainak érdeklődése mellett, hogy hol rekedtek kívül a határon magyarok. A békeföltételek megállapította ismeretes határokat Teleki megelőzően belerajzolta abba a térképbe ceruzával. E történelmi nevezetességű térképet mutatjuk itt be, s a jelmagyarzatok segítségével könnyen el lehet rajta igazodni. Kiáltó igazsággal bizonyítja ez a térkép is a magyarság fölényét ezredéves hazánk területén. A térkép Teleki műve.”

Az 1919-ben tervezett Carte Rouge [Vörös térkép]. Forrás: Tolnai Világlapja, 1920. február 7. 14. o.

január 18-án

Gróf Apponyi Albert a béke delegáció tagjaival este 7 órakor a Gare de l'Est-ről visszautazik Budapestre.¹¹⁹ Lord Hay angol, Sermage őrnagy¹³⁰ francia és Jacomoni főhadnagy olasz összekötő tisztek elkísérik őket Budapestre. A békeküldöttség tagjai közül Neuilly-ben maradnak: Praznovszky Iván főtitkár mint gróf Apponyinak az ügyek vitelével megbízott helyettese, gróf Bethlen István, gróf Csáky Imre, báró Láng,⁴⁷ Konek sorhajókapitány,¹³¹ Ottrubay őrnagy,¹³² Török Béla,¹³³ Wettstein János,³¹ Kiss Sándor,¹³⁴ Barkóczy György,¹³⁵ Bobrik Arno,¹³⁶ gróf Csáky Imre [István], az iroda részéről Gaury [Guary] Pál,¹³⁷ Mara László,¹³⁸ Györffy Lajos [István],¹³⁹ két gépíró,¹⁴⁰ négy altiszt,¹⁴¹ a nyomdászemélynét,¹⁴² a sajtó részéről dr. Fabro Henrik, Ottlik György.¹⁴³

Gróf Bethlen István reméli, hogy a visszamaradottak ellenőrzése kevésbé szigorú lesz, és így nagyobb mozgási szabadságot fognak élvezni. Ezt kihasználva a délutáni értekezleten felszólítja a küldöttségi tagokat, hogy jelentsék be, kiknek volnának itt Párizsban felhasználható idegen összeköttetései; a velük való érintkezést Adorján Andor¹⁴⁴ közvetíthetné gróf Bethlen István révén. Gróf Csáky Imrének összeköttetése volna Crew [Grew]¹⁴⁵ amerikai követségi tanácsoshoz és a lengyel gróf Orłowskihoz. Kiss Sándornak a szerbekhez, franciákhoz ismerősei, illetve rokonai révén, az olaszokhoz Romanelli,¹⁴⁶ az angolokhoz Captain Benoit [Benoy].

Scitovszky¹⁴⁷ Czartoryski Adam herceghez¹⁴⁸ és Orosdy Fülöp¹⁴⁹ gondol hozzáférni.

Konek Schutterschitzhez [Šusteršič]¹⁵⁰ és Brediceanu¹⁵¹ román béke delegátushoz. A sajtóban Ottlik Györgynek Adamhez,¹⁵² a Times párizsi tudósítójához van nexusa.

Gróf Pálffy Pál,¹⁵³ gróf Teleki Pál megbízásából Olaszországba készül, hogy ottani családi összeköttetései révén, személyes befolyásával tegyen szolgálatot a magyar ügynek. A főtitkárság megkeresi* a külügyminisztert, hogy ezen kiutazásnak adjon félhivatalos jelleget és költségeihez járuljon hozzá.¹⁵⁴

A főtitkárság benyújtja X. szám alatt A béke feltételeiben megállapított új határvonalak ellen való protestálás című jegyzéket¹⁵⁵ és XI. alatt A fegyverszüneti feltételek végrehajtása illetőleg megszegése a szomszédos államok által című jegyzéket.¹⁵⁶

1920. január 18.

[1] Apponyi gróf a béke delegáció tagjaival ma este 7 órakor a Gare de l'Est-ről visszautazott Budapestre.¹²⁹ Lord Hay, Sermage őrnagy¹²⁹ és Jacomoni hadnagy, a brit, a francia és az olasz összekötő tiszt kíséri őket. A békeküldöttség tagjai közül Neuilly-ben maradt Praznovszky főtitkár, akit Apponyi gróf távollétének idejére ügyvivővé neveztek ki, Bethlen gróf, Csáky Imre gróf, Láng báró, Konek kapitány,¹³¹ Ottrubay,¹³² Török Béla,¹³³ Wettstein János, Kiss Sándor,¹³⁴ Barkóczy György,¹³⁵ Bobrik Arno¹³⁶ és Csáky István gróf. Az irodából helyben maradt Gaury [Guary] Pál,¹³⁷ Mara László,¹³⁸ Györffy Lajos [István],¹³⁹ két gyorsíró,¹⁴⁰ négy altiszt,¹⁴¹ a nyomdászok,¹⁴² a sajtószolgálatról pedig dr. Fabro Henrik és Ottlik György.¹⁴³

[3] Bethlen gróf kifejezte reményét, hogy a visszamaradók ellenőrzése kevésbé szigorú lesz, és valamivel nagyobb mozgásszabadsággal bírnak majd. A délutáni értekezleten felkérte a küldöttség tagjait, hogy jelentsék be, vannak-e felhasználható összeköttetések Párizsban.

[2] A főtitkárság ma benyújtotta X. számú jegyzékünket, amely a Lloyd George által kért információkat tartalmazza,¹⁵⁵ valamint a XI. számút, amely a fegyverszünet Magyarország szomszédai általi megszegésével foglalkozik.¹⁵⁶

Benda Jenő tudósítása a béke delegáció egy részének hazautazásáról

Egész nap útra készülődés izgalma a Château de Madridban. A delegáció legnagyobb része hazajön. Bethlen István és Praznovszky Iván vezetése alatt csak néhány delegátus marad Neuilly-ben. Lázás pakolás. A katonai autók rögtön ebéd után megindulnak a csomagokkal a pályaudvar felé. Este hat órakor pedig egy fél tucat katonai autó és a már ismert autóbusz megjelenik a Château de Madrid előtt, hogy a pályaudvarra szállítson bennünket. Néhány kíváncsi megáll a rácsos kerítés előtt. Azok, akik ott maradtak, a kezükkel és a zsebkendőikkel integetnek utánunk. És a következő pillanatban már elrobogunk a Gare de l'Est felé. Az utolsó impresszió, amit Párizsból elviszünk, szomorú és kietlen. Vasárnap este van: a kirakatok lehunyták fényesüket, és az üzletek kölcsönvett világossága nélkül a párizsi utcák is megdöbbenően sötétek. A járdák az előző napi zsibongás után szinte néptelenek... [...]

Jacomonin kívül visszajön velünk Hay százados is. A franciák részéről gróf Sermage őrnagy kíséri el a magyar delegációt.

A pályaudvaron élénk sürgés-forgás. A vonatok gyors egymásutánban érkeznek és indulnak. Akárcsak nálunk, valamikor békében. Az utasok lármásan hullámoznak körülöttünk, a francia nyelv éneklő lejtésébe idegen idiomák vegyülnek. Messziről érkező emberek beleütköznek másokba, akik messzire indulnak. Boldog, bátor ütemű áramlása a szabad emberek forgalmának, amiből mi egy örökkévalóság óta kikapcsolódtunk. Ránk óvatos detektívszemek figyelnek. Amikor egy kicsit eltávolodom a vonattól, hogy újságot vásároljak, akkor is érzem, amint utánam fordul egy ilyen ellenőrző tekintet.

Kiss Sándor diplomata, a béke delegáció szabad szájú férfinak művelő „fűzfapoétája”.

Forrás: Nemeskéri-Kiss 1940, belső címlap

Hét óra után néhány perccel halk siklással velünk is megindul a vonat. Amint Párizs gyér világossága elfogy körülöttünk, vaksötétben robogunk tovább. Francia földet magyar szemek előtt gyűlölködő, óvatos féltékenységgel eltakarja a francia éjszaka. Mintha ez is az internáltság folytatása volna, fekete örvényen keresztül száguld velünk a vonat – hazafelé.

Édes Istenem! De szomorú ajándékot viszünk magunkkal szegény Magyarországunk!

Forrás: Benda 1920, 94–95. o.

Kiss Sándor alkalmi verse a Neuilly-ből hazautazó küldöttekhez. Forrás: Zelovich 1935, 15–16. o.

Neuilly dicséretl.

(Törödék egy készülő eposzából)

Békeküldöttségünk szomorú kis banda, Még a gúnyjuk is „d'avant-guerre”, hát randa. Fel sem pisálsz Neuilly bús egére, Naphosszat sóhajlsz, folyik orruk vére. Hát hogy mindnyájunknak ne lógjon az orra, Benutatljuk őket, vegyük szépen sorra.

Grófunk? Az van elég. Keltő darab Csáky, (Sokorópátkai meg a nagyaládi.) Villámszemű Laci, gazdáknak vezére, (Műtrágyából semmisen tapad kezére.) Erdély fejedelme, a rövidkabátú, (Bár futna az oláh, ő meg ünné hátul!) Nem lipótvárosi, keresztény házból, Mindnyájunk kedvence, mintafü: Bóli. És még egy kegyelmes, akinek nevére Trófas vers nem illik: csapatunk vezére, Frankusok részéről nem sok jókat váró Még egynehány derék (régibb-újabb) báró. S hogy beteljesedjék a Népszava álma, Kegyelmes küldöttség se szeri, se száma. Külön szobájukban oly szépen megérnek... Hogyha így folytatják, talán célt is érnek. Ámbár e jó bácsik homloka oly redős, Elsimul, ha mesél Lóránt, a Hegedős.

Másik asztalfőn ül egy vízikapitány, (Ha nem is, mint Horthy, hófehér paripán). A rendet tartja fenn, hogyha nagyon ordít Az ifjúság. Szabadidejében fordít. Balján Emil tala, vén vasutas-medve, Kinek nem idegen a szőlőhegy nedve. Ott a közelében egy kicsike János Szörnyen fontoskodik. Hát hiszen tanácsos! Bus rebachot hajtó uradalma folyán Cordiál-Médoc-ot szopogathat Zoltán. Ami jó és drága, bőven folyik nála, Szegény kollégáknak hadd csöpögjön nyála! Asztalvégen ugrál, mókázik egy vándor Repülőtiszt, tolmács, Ifjú Ezry Sándor. (Különben nem bírom elsorolni nevét A sok Sándoroknak. Annyi van, mint szemét.)

A lépcsőn szüntelen föl s le csetlik-botlik Három santa fiú: Krisztics, Kiss és Ottlik. Ottlik! Zsurnaliszták útjában eme gát! Hajdan diplomata, most pedig renegát!

Ködös Albionból, hol a sziklás part ur, Onnét csöppent hozzánk kedves kopasz Arthur. Ellenben kobakját már több lúttal fedi Francia nyelvészünk, derék öreg Dedy.

Megérkezvén, aihogy mosdásnak vegye, Majmot keresni ment öltözköltöttsége Mágánaskaszinóknak, de csak egyet leltek. Azóta e körben szomorúak a lelkek. Templomba keli menni, szent vasárnap van ma. Megyünk is, hisz velünk jön Petschacher Hanna. Áhítatosságunk mindenkit elámit. Bizony ottan láttuk Borost is, a Számit. Sűrűs fordításhoz nem kapható senki, De az irodába este nem köll menni. Ott toborzás folyik, vajjon kivel tart-e A játékos. Van itt bridge is meg écarté. Szalmaszákon csúcsul, merthogy nincsen diván És ülti a kártyát borzasztóul Ivan. S míg a partner pénze párolog, mint kámfor, Valutánk javítja jó Popovics Sándor.

Bocsánatot kérek, időm nem futja már Versenmet folytatni. Ha valami tanár Az új egyetemről elvállalná dolgom, Akkor talán néhány sorral még meglátom. Hisz egész jó fiúk vagytok egyre-másra, Szerbusztok uraim, a viszontlátásra!

január 19-én

Gróf Bethlen István levelet* kap gróf Bánffy Miklóstól Londonból, melyben azt közli vele, hogy angol részről halasztó taktikát ajánlanak.

Mivel a 17-i elnökválasztáson Clemenceau Deschanellel¹⁵⁷ szemben kisebbségben maradt, nemcsak miniszterelnökségéről, hanem az Ötös Tanács²⁶ elnökségéről is lemondott.¹⁵⁸ Bukását Briand¹⁵⁹ készítette elő, Amette¹⁶⁰ érsek segítségével, aki ebben azért segédkezett, mert Clemenceau konkordátum¹⁶¹ megújítása ellen volt.

A francia belpolitikában beállott eme fordulat a katolikus körök befolyásának megnövekedését jelenti, miért is a külügyminiszter sürgönyileg* meg lesz keresve, hogy gróf Klebelsberg Kuno¹⁶² útján mozgósítson minden rendelkezésünkre álló katolikus összeköttetést oly irányban, hogy Amette, akinek új kormányra és elnökre kétségkívül nagy befolyása lesz, tegyen lépéseket, hogy katolikusok és gróf Majláth¹⁶³ üldöztetésének beszüntetése végett Erdélyben vizsgálóbizottság küldessék ki, továbbá, hogy a régi Magyarország egész területén az egyházi egység békeszerződésben biztosíttassék.¹⁶⁴

Úgy értesülünk, hogy az angolok hajlandók lennének, ha eziránt javaslat tétetik, a békeszerződésben Magyarország egész területén a szabad forgalmat határforgalmi kedvezmény címén garantálni.¹⁶⁵

Mivel attól kell tartani, hogy a románok a Tiszától nem fognak előbb visszamenni, míg mi Nyugat-Magyarországot az osztrákoknak át nem adjuk, gróf Somssich külügyminisztert a főtítkársürgönyileg* megkeresi, hogy a magyar kormány intézzén a békekonferenciához egy közvetlen jegyzéket,¹⁶⁶ melyben figyelmezteti, hogy az özszeülő magyar parlament csonka lesz, ha a békefeltételek értelmében Magyarországnak ítélt, de még román megszállás alatt lévő nagy kiterjedésű vidékei nem lesznek benne képviselve, tehát éppen azon vidékek záratnak ki az alkotmányos életből, melyeknek elsősorban állana érdekében, hogy a béke gyorsan megkötessék, ami azon

1920. január 19.

Bánffy gróf Londonból írt* Bethlen grófnak, közölve, hogy a britek halogató stratégiát ajánlanak.

A 17-én tartott (francia) elnökválasztáson Clemenceau alulmaradt Deschanellel¹⁵⁷ szemben, és nemcsak a miniszterelnökségéről, hanem az Ötös Tanács²⁶ elnöki posztjáról is lemondott.¹⁵⁸ Bukását Briand¹⁵⁹ készítette elő Amette¹⁶⁰ bíboros segítségével; utóbbi azért tett így, mert Clemenceau ellenezte a konkordátum¹⁶¹ megújítását.

A francia belpolitika e fordulata a katolikus körök befolyásának növekedését jelzi. Erre való tekintettel távirat* ment a külügyminiszternek, kérve őt, hogy Klebelsberg Kuno gróf¹⁶² útján mozgósítson minden rendelkezésre álló katolikus összeköttetést Amette-hez, akinek kétségkívül nagy befolyása lesz az új elnökre és kormányra. Kíváncsinos lenne vizsgálóbizottság kiküldése Erdélybe, hogy véget vessen a katolikusok üldöztetésének. Kíváncsinos lenne továbbá, hogy a békeszerződésben biztosítsa az egyházkormányzat egységességét a régi Magyarország egész területén.¹⁶⁴

Értesülésünk szerint a britek hajlandók volnának a békeszerződésben garantálni a szabad kereskedelmet – határforgalmi kedvezmény formájában – az egész magyar területen, amennyiben ilyen irányú javaslat érkezik.¹⁶⁵

Mivel félt, hogy a románok nem fognak visszavonulni a Tiszától, amíg mi át nem adjuk Nyugat-Magyarországot az osztrákoknak, Praznovszky sürgönyözött* a külügyminiszternek, s javasolta, hogy a magyar kormány közvetlenül intézzén jegyzéket¹⁶⁶ a békekonferenciához. A jegyzéknek rá kellene mutatnia arra, hogy az összehívandó magyar parlament csonka lesz, ha a békefeltételek értelmében Magyarországhoz tartozó, de román megszállás alatt lévő nagy területek nem lesznek benne képviselve. Más szavakkal: éppen

Vasárnap, 1920. január 18. * II. évf. 16. szám.

NEMZETI ÚJSÁG

Helység: Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz.
Telefon: József 65 és József 66.
Címlevél: IV., Gerlicsy-utca 11. sz. Telefon: 107-57.

KERESZTÉNY POLITIKAI NAPILAP
Felolvasó szerkesztő: Tóth Béla.

Előfizetési ár: Egész évre 220 kor., félre 110 kor., negyedévre 56 kor., egy hónapra 20 kor. Egyes szám 80 fillér. — Helyettesítik milliméteres díjazással szert.

A gyászbaborult Magyarország.

Budapest, jan. 17.

Legyőzött és halálra ítélt nemzet vagyunk, anélkül, hogy legyőzték volna. A világ rajtunk tombolja ki gyűlöletét, anélkül, hogy mi ellené a gyűlölet háboruját vezették volna. A szétszaggatott Magyarország fölött gyászfátyolt lenget a szél, a Kárpátoktól az Adriáig, mindenütt, ahol magyar szív dobog, gyászba horul az ország, a történelmi, nagy Magyarország: áldozata éhes szomszédok zsákmányvágyának, nagy világ hatalmak imperializmusának és történelmi hazugságokból élősködő fajok felzavított haragjának. Áldozata ez az ország a magunk életképtelen politikájának is, mely évtizedeken át türte a liberális mákonyal együtt fajunk mesterséges elszigetelését. Rézszes Magyarország szétdarabolásában a leggyeres ellenség szörnyű rövidlátása, de részes a magyar félmutt politikája, kulturája, gazdasági rendszere is, mely míg egyfelől internacionálizmusra nevelt és kiirtotta a fajszeret nemzetielfentartó nagy értékeit a szívekben, másfelől agresszív faji törekvéseknek szolgáltatta ki a lefegyverzett, doletizmussal megmérgezett, önbizalmában megingatott magyar nemzetet.

Fekete fátyol az ország fölött, fekete lobogó a házakon: gyászkoszorú, oszond és néma fájdalom... Ez ma Magyarország. Suhog a korbács elszakított testvéreink vérző tagjain, üldözés, kín, börtön, fogcsikorgató szenvedések infernója mindenütt, ahol valaha magyar élet, bizakosság, remény virult. Rettentő kardal száguld a szolek szárnyán szét ezen a világon: jankáltása egy halálra ítélt népek, melyet a győzelem jogán hurcolnak a szenvedések keresztjára a mai napnál tovább nem látó, a multba vissza nem tekintő nemzetek.

A győzelem jogán, holott még kéthónapi kitaratás a mi diadalunkot, emberséges békénket hozta volna meg a világnak. A győzelem jogán tipornak le minket, kiket sehol fegyver le nem tiport s földre nem sujtott más, csak a közönlenség gonoszul lappangó árulása. Mandriától a végtelen orosz mezőig, olasz lankáktól a távol kelet sivatagáig hintette be ez a nép a világot csontjaival, de le nem győzték sehol és most a győzelem jogán rabolják el mindenét.

A győzelem jogán? Nem! A belső gyengeségen diadalmaskodó árulás jogán! Az árulás gyászt sirja el most milliók szeme. Ne legyen többé kacaj, vigaság, öröm ebben az országban, míg nem győzött az árulás a becsület, erőszakon, elnyomáson az igazság. Némuljon el minden muzsikászó, minden hangos beszéd: legyünk munkára, jövőre felkészülők, a gyászban is erőt gyűjtő s a megpróbáltatások kinjaiban új életre szülő magyarok.

Halálra ítélték, de nem halunk meg, mert élni akarunk. Nagy nemzeti gyász hirdesse, hogy sábból, fából, vasból, földből, mindenből kifosztottak, sok millió testvérünk meleg tekintetétől elzárhattak minket, csak egyet nem tehettek: hogy túl minden kínon, rablásban és szenvedésben magyarok legyünk és kitarassunk, míg újra szabad földben nyugszanak apáink. — Nagy-Magyarország szabad földjében a Kárpátoktól az Adriáig.

Magyarország új határa.

Páris, jan. 16.

(Sikrádókat.)

Mindkét szerződésben azonosnak a népszavazásra, az állampolgárokra, a külföldi érdekekre, a hadifoglyokra, a szankciókra, a kisebbségek védelmére vonatkozó részek. A határokat a szerződés kis helyiségekkel jelöli.

Ausztria fölött Magyarország elveszteti azt a területét, amely Német-Nyugat-Magyarország néven ismeretes. A szerb-horvát-szlovén állam oldalán a határ követi a Dráva egyik mellék-folyójának, a Murának a folyását, majd a Mura mentén halad egészen addig a pontig, amely mintegy 50–60 kilométerrel fekszik északra a Drávának a Dunába való torkollásánál. A határ azután Mohácsnál, Bajánál és Szegednél délre húzódik és csatlakozik a román határhoz.

Románia fölött a határ észak-déli irányt követi a Magyarországnak jutó Dabron és a Romániának jutó Nagy-Bárad köz.

Csehszlovákia Romániától és Magyarország északi részétől a Tisza folyása választja el. Innen a határ a Duna völgyének halad, Budapestől mintegy harminc kilométernyire északra.

A határvonalat egyébként külön bizottságok fogják megállapítani a helyszínen. A bizottságba öt tagot a szövetséges és társult hatalmak, egyet pedig az érdekelt hatalmak fognak küldeni.

A magyar béke delegációknak átadott szerződés a következőképpen állapítja meg Magyarország határait (a határokat jelölő helységek és folyók kivétel nélkül még Magyarországon vannak):

Ausztriával szemben: Az osztrák–cseh szlovák határszögét jelző pont, azután Pusztasomorja, Hídcség, Salamonfa, Kőszeg, Pénka-Mindszent.

A délszláv állammal szemben: Kótolmány, Boheda (?) Edes, a Dráva folyása Kecsed, Beremend, Udvard, Kun-Baja, Öszentiván, Tübekháza.

Romániával szemben: A nagyvási vasúti állomás, Dombegyháza, Gyula, Geszt, Kismarja, Bagamér, Vállaj, Nagyec, Magasliget.

A lot földdel szemben: A Tisza folyása, Bere-Surány, Barabás, azután Damód, Pácin, Sátoraljaújhegy, Pusztalaj, Hídveg, Ardo, Bánrév, Zagyvaróna, Tarnóc, Tésa (?), a Duna folyása az osztrák–csehszlovák határpontig.

A szerződés bilincsel.

Mit tartalmaznak a békefeltételek? El kell látnunk Auszriát. A külkereskedelmi határozmányai között a legfontosabb, hogy Magyarország főleg élelme-

valószínű következményekkel fog járni, hogy az új országgyűlésnek többsége nem járul hozzá az oly súlyos feltételeket tartalmazó békeszerződés aláírásához.¹⁶⁷

Az olaszok pedig figyelmeztetendők volnának arra, hogy Nyugat-Magyarországot nemcsak az osztrákok, hanem a csehek és jugoszlávok is meg akarják szállni, ami pedig a korridor¹⁶⁸ megvalósítását jelentené. Fel kellene ajánlani az olaszoknak, hogy az esetben, ha a románok visszavonulnak az új határ mögé, Nyugat-Magyarországot olasz csapatok szállják meg.¹⁶⁹

Ha a kormány ehhez hozzájárul, itt is hasonló tárgyalást kísérelnénk meg.

január 20-án

Tegnap délután Ottlik Györgyöt, amint egyedül be akart menni Párizsba, hogy a *Times* itteni levelezőjével¹⁵² találkozzék és őt informálja, egy detektív feltartóztatta és visszaküldte. Henry alezredes ma délelőtt értésére adta Praznovszkynak, hogy kíváncsúnak találja, ha Ottlik minél előbb elutaznék. Egyben tudtára adta Praznovszkynak, hogy bennünket nagyon figyelnek és hogy nagy kellemetlenségei lehetnének, ha nekünk adott mozgási szabadsággal visszaélnénk. Ottlik a legközelebbi antantvonattal mint futár Budapestre utazik, s nem tér többé vissza.¹⁷⁰

Gróf Bánffy Miklóstól sürgönyértetés* érkezik, hogy Bryce és Cecil¹⁷¹ azt a tanácsot adják, hogy igyekezzünk a végleges döntést az angol parlament új ülészakának megnyitásáig kitolni, mert kilátás van arra, hogy az angol parlamentben nekünk kedvező akció indul meg.¹⁷² Flemming [Fleming]¹⁷³ Párizsba utazik, hogy támogassa az Erdélybe küldendő komisszióra vonatkozó kérésünket.

Külgyminiszter sürgönyzi,* hogy a magyar szocialisták Garami¹⁷⁴ befolyására léptek ki a kabinetből.

Báró Láng jelenti, hogy a katonai jegyzéket¹²⁸ átadta Henry alezredesnek.

azon vidékek lennének kizárva Magyarország alkotmányos életéből, amelyeknek leginkább érdekében áll a béke mihamarabbi megkötése. Nagyon is lehetséges, hogy ennek következtében e csonka új parlament nem fog beleegyezni az oly súlyos feltételeket tartalmazó békeszerződés aláírásába.¹⁶⁷

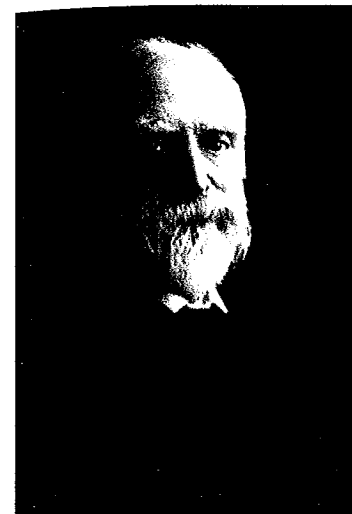
Az olaszokat figyelmeztetni kellene arra, hogy Nyugat-Magyarországot nemcsak az osztrákok, hanem a csehek és jugoszlávok is szeretnék megszállni, ez pedig a korridor¹⁶⁸ megvalósítását jelentené. Fel lehetne ajánlani az olaszoknak, hogy amennyiben a románok visszavonulnak az új határ mögé, Nyugat-Magyarországot olasz csapatok szállják meg.¹⁶⁹

Ha a kormány egyetért ezzel, megpróbálkozhatunk ilyen irányú tárgyalásokkal.

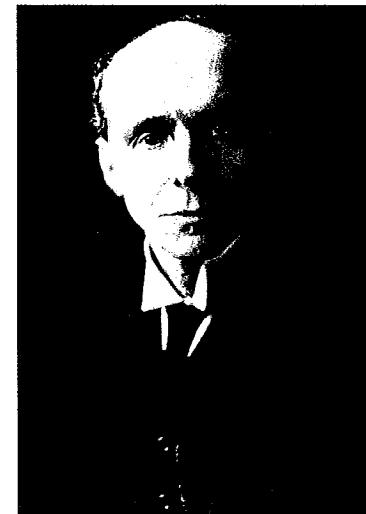
1920. január 20.

Tegnap délután Ottlik Györgyöt, amikor egyedül akart Párizsba menni, hogy a *The Times* párizsi levelezőjével¹⁵² találkozzék, egy detektív feltartóztatta és visszaküldte. Henry alezredes ma délelőtt bizalmasan közölte Praznovszkyval, hogy kíváncsúnak tartja, hogy Ottlik minél előbb távozzék. Egyben figyelmeztette Praznovszkyt, hogy szoros megfigyelés alatt állunk, és nagy kellemetlenségnek tennénk ki magunkat, ha visszaélnénk mozgási szabadságunkkal. Ottlikot a legközelebbi szövetséges vonattal futárként Budapestre küldik, és többé nem tér vissza.¹⁷⁰

Bánffy gróftól távirat* érkezett, mely szerint Bryce és Cecil¹⁷¹ azt tanácsolja, hogy igyekezzünk késleltetni a végleges döntést az új angol parlament megnyitásáig. Úgy vélik, jó kilátás van arra, hogy számunkra kedvező kezdeményezés történik a parlamentben.¹⁷² Flemming [Fleming]¹⁷³ Párizsba utazik, hogy támogassa az erdélyi bizottság kiküldésére vonatkozó kérésünket.

Lord James Bryce angol politikus, jogász, történész (1912).
Forrás: Wikimedia Commons

Lord Robert Cecil angol politikus, jogász, diplomata (1919).
Forrás: LoC, 2002 711266

Ottlik György egykori diplomata, a *Pester Lloyd* tudósítója, a béke delegáció újságíró tagja. Forrás: MNM, TF, 76354

Fabro Henrik, a Magyar Távirati Iroda kiküldöttje gyorsírással naplófeljegyzései Ottlik Györgyről (1920. január)

Ottlik is itt maradt fordítási munkákra, és azért, hogy nekem segítsen. Úgy látszik, Krisztics is aspirált erre, de Ottlik győzött. Sokat tudó, szorgalmas ember, igazi tanult diplomata, akitől sokat tanulok. [...]

Az új asztal, aminél vacsorálunk a szűkebbé vált társaságban, távolról sem olyan kedélyes, mint az eddigi zurnaliszt-asztalunk. Petschacher Anna [Hanna] és Szalay Etel kisasszonyok, Csáky Imre gróf, Kiss Sándor követségi titkár, a mezőgazdasági osztály főnöke a Külgyminisztériumban, Bobrik, Györffy, Guary, Ottlik és még egy úr van ott, akinek a nevét még nem is tudom. Még szerencse, hogy Ottlik ott van, aki igen kedves fiú. Valami Ballplatzról kikapott gőgös szellem van ott. [...]

Ottliknak ma kellemetlensége volt, mert meg akarta kísérelni a kiemenetelt detektív nélkül. [...]

Szegény Ottlik alighanem elhagy engem. Tegnap délután a városba készült, a *Temps* [The Times] szerkesztőjéhez. Detektív nélkül

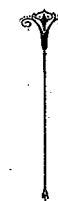
ment a tilalom ellenére. A Porte Maillot-nál a detektív feltartóztatta és a sofőrtől a házszámot is megtudta, ahová igyekezett. Ottlik azzal mentegetőzött, hogy kalandot szimulált.

Mentegetőzését elfogadták, de holnap vissza kell utaznia Budapestre. Nagyon sajnálom. Ki segít majd nekem? [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, I. füz., 16–18. o.

REPORT OF THE COMMISSION TO VISIT CENTRAL EUROPE ON BEHALF OF THE ALLIANCE OF PRESBYTERIAN CHURCHES EASTERN SECTION.

GIVEN IN BY PROFESSOR CURTIS AT EDITION
BUDAPEST, ON THE 4TH OF NOVEMBER 1920.

THE EDITION OF THE POPULAR LITERATURE SOCIETY.
BUDAPEST, 1921.

Az Alliance of Presbyterian Churches erdélyi jelentésének angol nyelvű kiadása.

Forrás: Curtis–Fleming–Macdonald
1921/a, címlap

Nemeskéri-Kiss Sándor: Óda a viszontlátás örömére (Neuilly, 1920. február – részlet)

[...]
Heves vérűeknek a büntetés kijut:
Férj helyett detektív csípett el egy fiút;
A Bois kapujánál ravaszul ásott lik
Tátongott, hát beléesett ifjabb Ottlik.

Frankussal tárgyalni Apponyi őt híván,
Velünk jött Neuilly-be öreg Ottlik Iván.
Gyanakodva pislog egy detektív hátul;
„Fa nem esik messze saját almájátul!”
[...]
Forrás: MNL OL, P 2126, 1. dob., 3. sor., 41. sz.

január 21-én

Gróf Bethlen jelentést* kap gróf Bánffytól Londonból, melyben még egyszer figyelmezteti a delegációt, hogy a békekötés ügyét amennyire lehet, húzni kell.

január 22-én

Kiss Sándor a Bois de Boulogne-ban több ismerősével¹⁷⁵ találkozott. Délutáni értekezleten beszámol az ezekkel folytatott beszélgetésekről. Gróf Bethlen István ezen a réven meg akarja kísérleni Irányi Dánielnek¹⁷⁶ Elzász annexiója ellen a magyar képviselőházban 1871-ben tartott interpellációjának¹⁷⁷ az Action Française-ben¹⁷⁸ való elhelyezését. Gróf Bethlen indítványára az értekezlet elhatározza, hogy megkeresi¹⁷⁹ a külügyminisztert, hogy a budapesti lengyel követség¹⁸⁰ révén hívja fel az antant figyelmét a magyar hadseregnek a bolsevizmus ellen való küzdelemben való nagy fontosságára. Báró Láng hasonló vonatkozásban már írt* Berzeviczy tábornoknak,¹⁸¹ a vezérkar főnökének.

A főtitkárság benyújtja a délvidéki jegyzéket¹⁸² XII. szám alatt; a Rutén jegyzéket¹⁸³ XIII. szám alatt és B) alatt a Kísérőjegyzéket¹⁸⁴ a nemzetiségek jegyzékeihez.

január 23-án

A külügyi sajtóiroda jelenti,* hogy a magyar sajtó a békefeltételeket teljesen a Külügyminisztérium instrukciói szerint kommentálja. Még a Népszava¹⁸⁵ is támogatja a delegációt. Nehézséget egyedül csak Friedrich¹⁸⁶ kardcsörtető beszédei okoznak, melyek azonban a cenzúránál le lettek tiltva.

1920. január 21.

Bethlen gróf jelentést* kapott Bánffy gróftól, amely ismét figyelmezteti a delegációt, hogy a béke megkötését a lehető legtovább késleltetni kell.

1920. január 22.

Kiss Sándor több ismerősével¹⁷⁵ találkozott a Bois de Boulogne-ban, és a délutáni értekezleten beszámolt a velük folytatott beszélgetésekről. Bethlen gróf megpróbálja rajtuk keresztül megjelentetni a L'Action Française-ben¹⁷⁸ azt a beszédet, amelyet Irányi Dániel¹⁷⁶ mondott 1871-ben az Országgyűlésben Elzász annexiója ellen.¹⁷⁷ Bethlen gróf javaslatára döntés született, mely szerint a külügyminiszter felkératik,¹⁷⁹ hogy a budapesti lengyel követségen¹⁸⁰ keresztül hívja fel a Szövetséges Hatalmak figyelmét a magyar hadsereg nagy jelentőségére a bolsevizmus elleni küzdelemben. Ebben az ügyben Láng báró már írt* Berzeviczy tábornoknak,¹⁸¹ a (magyar) vezérkar főnökének.

A főtitkárság ma benyújtotta a nemzetiségekről szóló jegyzékek kísérőjegyzékét,¹⁸⁴ a XII. sz. jegyzéket a Délvidékről,¹⁸² a XIII. sz. jegyzéket a ruszinokról.¹⁸³

1920. január 23.

A Külügyminisztérium sajtóosztálya jelentette,* hogy a magyar sajtónak a békefeltételekre vonatkozó közleményei teljesen egybevágunk a Külügyminisztérium instrukcióival. A Népszava¹⁸⁵ is támogatta a delegációt. Nehézséget egyedül Friedrich¹⁸⁶ kardcsörtető beszédei okoznak. E beszédek közlését a cenzúra megtiltotta.

Sajtóközlemény a háromnapos országos gyászról (1920. január 18.)

A Magyar Távirati Iroda jelenti: A békeszerződés átadása alkalmából elrendelt országos gyászra való tekintettel a vallás- és közoktatásügyi miniszter a belügyminiszterrel egyetértőleg intézkedett, hogy az állami színházak január 17., 18-án és 19-én zárva maradjanak és a megnyitás hetében oly komoly művek tűzessenek műsorra, melyek a nemzet szomorú hangulatának megfelelnek. E rendelkezést alkalmazás végett a fővárosi és vidéki színházak vezetőségével ezúton közlik. Az összes épületekre a gyász jeléül fekete lobogó tűzendő ki. [...]

Az államrendőrség elhatározta, hogy gyászt ölt. Minden tisztviselő és közrendőr, akár egyenruhában, akár polgári ruhában jár, gyászszalagot visel mindaddig, míg nemzeti létünket fenyegető békeszerződés jelenlegi szövegében fennáll.

A tőzsde is gyászol. Ma délelőtt a tőzsde üzleti forgalma 11 óra helyett negyed 12-kor kezdődött, mert az Értékpapírral Kereskedők Egyesületének tagjai és a bankok diszponensei a tőzsdeteremben rögtönzött értekezletet tartottak, amelyen szóba került, hogy a tőzsde mai forgalma a békefeltételek ideérkezett hírére a nemzeti gyász jelképezése gyanánt szüneteljen. [...] úgy határoztak, hogy a szünnapot a jövő hét elején tartják meg. Erre vonatkozólag különben hétfőn a forgalom megindulása előtt újabb értekezletet fognak tartani.

A budapesti autonóm ortodox izraelita hitközség a gyász jeléül templomára és a községházára gyászlobogót tűzött ki, és elhatározta, hogy holnap, vasárnap délután négy órakor Kazinczy utcai templomában, valamint összes imaházaiban gyászisten-tiszteletet tart.

A Budapesti Kávész-ipartársulat elnöksége, áthatva a nemzeti gyásztól, amelyet a békeszerződés súlyos föltételei ránk róttak, fölkéri a budapesti zenés kávéházak tulajdonosait, hogy a nemzeti gyász jeléül üzleteikben három napon át, éspedig hétfőn, kedden és szerdán a zenélést szüntessék meg.

Forrás: Budapesti Hírlap, 1920. január 18. 7. o.

A hadügyminiszter rendelete a kötelező gyászról (1920. január 19.)

Az átadott békefeltételek súlyosságán érzett hazafiúi bánat külső kifejezésekképpen gyászt kell öltönnünk.

Ezért elrendelem, hogy f. hó 21., 22-én és 23-án minden tiszt, tisztviselő, altiszt és szolga bal karján rövid gyászfátyolt v. fekete szalagot v. bal mellén (a kitüntetések helyén) egy kis fekete kokárdát hordjon. Tisztek ezenkívül kardbojtyukat is – a lehetőséghez képest – fekete gyászfátyolba takarva hordják.

Ugyancsak fenti időre tilos tiszteknek, tisztjelölteknek és hivatásos altiszteknek nyilvános mulatóhelyen, színházban, mozgóképszínházban, hangversenyeken stb. való megjelenés.

Az éttermek, kávéházak tisztán és kizárólag napi étkezés tartamára látogathatók.

A miniszter helyett:

Soós tbk.

államtitkár

Forrás: HM HIM HL, HM 1920, Eln. A o., 998. dob., 1. tétel, 40130/1920. sz. (237. p.)

A gyászoló ország – a Nemzeti Újság tudósítása a fővárosi gyászeseeményekről.

Forrás: Nemzeti Újság, 1920. január 20. 8. o.

A gyászoló ország.

— A „Nemzeti Újság” tudósítójától. —

Budapest, jan. 19.
Fekete lobogót lenget a szél a magyar főváros hátreregeinek ormain, gondababurult areu, gyászoló közönség tölti meg az utcákat, valami ki-mondhatatlanul fájdalmas érzéskapcsolat tömöríti a siveket egy hatalmas gyászszertartás megrendült tömegévé. Soha ilyen vigasztalan, ezomoru éjszakája a habánatoknak nem borult még a magyarság millióira. Azok, akik a hatalom jogán minden törvény és igazság embaveteléssel itélkeztek fölöttünk, talán még álmukban sem tudnák elképzelni a fájdalomnak, a porbasujtottságnak, a lelki megaláztatásnak azt a hihetetlenül magas fokát, amelyet az eszövény Magyarország feldarabolásának híre váltott ki a magyar kablekből. A gyász feketéje, mely az clauválnak a szimboluma, ezúttal nemcsak a halál kifejezője akar lenni; mi úgy érezzük, hogy a magabeszállt komolyaságnak, a szebb jövőn való fíradhatatlan, komoly munkásságnak és a magyar reneszánsz előidézésén minden uton-múdon való törekvésnek kifejezője is.

A gyász a fővárosban.

Vasárnap reggelre Budapest utcáin feltűnt a gyász komor színe. A hidakon, az összes közép-teleken, főkapitányságon, a rendőrség egyéb épületein, főpostán, városházán, iskolákon, miniszteriumok palotáin, a nagyobb pénzintézetek és bankok épületein fekete zászlót lenget a szél. Az utak két oldalán több helyen a szél szűly gyász pompája jelent meg, sok falat kinkatának ablak-üvegén azóles fekete szalagot húztak keresztül a gyász kifejezőjéül. A templomokban istentiszteletet után nemzeti gyászmunkát foglalkoztak, egyházi beszédekben a papok.

Meglepéssel tapasztoltuk azonban, hogy a város bizonyos részében, különösen a speciális szándékos gyűléseken egyetlen fekete zászló sem tűzött ki a házakra. Mindenestre észre kellett ezt vennünk, hogy ezzel is rávilágítsunk egyes zsidó szónokok kijelentéseire, mely szerint a zsidóság hazafiúi érzelmei semmivel sem maradnak a keresztényekéi mögött.

A főváros tanácsa mai napon rendkívüli tanács-ülési tartott, amelyen dr. Bády Tyvadar polgármester megindult szavakban emlékezett meg a békefeltételek súlyosságáról. A polgármester indítványára elhatározta a tanács, hogy a főváros közönsége az ország súlyos helyzetének elhárításáért január hó 20-án (kedden) délelőtt 10 órakor a Fővárosi poliházi templomban könyörgő istentiszteletet tart, amelyen a főváros tanácsa testületileg és a főváros egész tisztviselői kara részvesz. Az istentiszteleten a polgármester felkérésére dr. Csernoch János bíbors hercegrímás emineciáján fog pontifikálni és a hitközönlöt dr. P. Bangha Béla S. J. fogja tartani.

A Budapesti Színigazgatók Szövetsége vasárnap délelőtt tartott ülésben elhatározta, hogy a szövetséghez tartozó valamennyi színház, variété, orfeum és kabaré hétfőn csatlakozik az állami színházak gyászához. A szövetséghez tartozó összes intézetek tehát a nemzeti gyász okából hétfőn zárva maradnak. Elhatározták, hogy minden színház (variété, orfeum és kabaré) épületét a gyász jelvével díszítik fel és a hét összes előadást a rettentős békefeltételek miatt letekertt helyzetnek megfelelő prólóggal vezetik be.

A gyász a vidéken.

Békéscsabán a békefeltételek hírére az egész város kiűzte a gyászlobogót. A hivatalos gyásznapi szertartás lesz, amikor a színház és mozielőadások szünetelni fognak, ugyisintén az iskolák is csakra maradnak. Szerdán az ületeket is zárva tartják, a vendéglők pedig csupán az étkezés idején lesznek nyitva. A gyásznapi programja a következő: Reggel 9 órakor dr. Prokász Ottokár megyéspüspök gyásziistentiszteletet pontifikál, míg 11 órakor a város törvényhatósága rendkívüli közgyűlésen ültökzik Magyarország megcsoklásá ellen.

Szerdánon vasárnap délelőtt a polgári és katolai hatóságok, valamint a nagyközönség impozáns részvételével az összes templomokban könyörgő istentiszteletet tartottak és a hívek ezzel imádkoztak azért, hogy az isteni kegyelem ne engedje meg az eszövény Magyarország feldarabolását. A katolikus templomban dr. Fent Ferenc szakszárú apát, pécsi püspöki helynök celebrálta a misét és Jorodán Károly káplán szentbeszédben emlékezett meg a ránk szüült rejtetveles csapdáról. A református templomban a hívek zokogása egybefolyt a hazafias fejlődésben könnyekre fakadt Káde Lajos lelkész sirásával. Ugyancsak a református templomban mondott megható imát Németh Gyula evangélikus lelkész is.

Dencser nagyközönség közönsége impozáns gyásznapi ünnepi tartott, majd tiltakozó táviratot küldött a kormányhoz.

Csongrád városa hálazzer főnyi tömeg részvételével gyászünnepeket rendezett, melyen Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter mondott beszédet. A gyűlés a himnusz előidézésével ért véget.

Egying nagyközönség lakossága tiltakozó gyászyűlést tartott, melynek során a kormány utján tiltakozó jegyzékekkel fordult az ententéhez.

Praznovszky főtitkár a tegnapi értekezleten történt megállapodáshoz képest táviratoz¹⁷⁹ a külügyminiszternek, hogy gróf Szembek és gróf Csekonics révén figyelmeztesse a lengyeleket, hogy a magyar ügynek nagy szolgálatot tehetnének, ha Párizsban az egyre növekvő bolsevista veszedelemmel szemben való védekezésre irányuló akciónál Magyarország közreműködésének szükségességét hangsúlyoznák.

Kiss Sándor beszámol Ullmann Andorral [Adolffal]¹⁸⁷ való találkozásáról, akinek jövetelét Popovics Sándor már sürgönyileg jelezte. Ullmann beszélt Loucheur¹⁸⁸ volt miniszterrel, aki őt akképp informálta, hogy területileg nem fogunk semmi eredményt elérni, de gazdaságilag igen, különösen a román károkat illetően.

Praznovszky főtitkárt délelőtt a Bois de Boulogne-ban egy Kelecsényi¹⁸⁹ nevű úr szólította meg, aki előadta, hogy a Szózat¹⁹⁰ munkatársa, a Tevé¹⁹¹ megbízásából van itt és felajánlotta szolgálatait.¹⁹²

A külügyminiszter sürgönyzi,* hogy érintkezésbe lépett a hercegprímással¹⁹³ egy Erdélybe kiküldendő bizottság tárgyában és a katolikus egyház egységeinek [egységének] a régi Magyarország egész területén leendő fenntartása tárgyában. A primásnak Amette kardinálishoz intézendő levelét¹⁹⁴ következő futár hozza.

Az Észak-Franciaország rekonstrukciójához való hozzájárulás eszméje (ami egy, a napokban a külügyminiszterhez intézett sürgönyben* lett megpendítve) nem szimpatikus a miniszternek,¹⁹⁵ s ezt gróf Apponyival egyetértőleg nem tartja kivihetőnek.

Gróf Bethlen István a külügyminiszter véleményével szemben fontosnak tartja, hogy Magyarország felajánlja szolgálatait Észak-Franciaország újraépítéséhez. Ilyen értelemben sürgönyöz* a külügyminiszternek, melyben a külügyminiszter figyelme újólag fel lesz arra hívva, hogy Észak-Franciaország elpusztított területei rekonst-

A tegnapi értekezlet döntésének megfelelően Praznovszky sürgönyözött¹⁷⁹ a külügyminiszternek, hogy Szembek gróf és Csekonics gróf révén bizalmasan közölje a lengyelekkel, hogy nagy szolgálatot tehetnek a magyar ügynek, ha Párizsban hangsúlyozzák, hogy az állandóan növekvő bolsevista veszedelemmel szembeni védekezésben szükség van Magyarország közreműködésére.

Kiss Sándor beszámolt Ullmann Andorral [Adolffal]¹⁸⁷ való találkozásáról, akinek jövetelét Popovics jelezte. Ullmann beszélt Loucheur¹⁸⁸ volt miniszterrel, aki tájékoztatta őt, hogy területi követeléseink nem lesznek sikeresek, de számíthatunk gazdasági engedményekre, különösen a románok által okozott károk ügyében.

A külügyminiszter sürgönyözött,* hogy beszélt a hercegprímással (Csernoch)¹⁹³ az Erdélybe kiküldendő bizottság kérdéséről, valamint a katolikus egyház egységének a régi Magyarország egész területén való megőrzéséről. A hercegprímás Amette bíborshoz intézendő levelét¹⁹⁴ a következő futár hozza.

Az Észak-Franciaország újjáépítéséhez való hozzájárulás gondolata – amely néhány nappal ezelőtt egy, a külügyminiszterhez intézett sürgönyben* lett megpendítve – nem tetszik a miniszternek.¹⁹⁵ Nem tartja kivitelezhetőnek, és ezzel Apponyi gróf is egyetért.

A miniszter véleményével szemben Bethlen gróf fontosnak tartja, hogy Magyarország felajánlja szolgálatait Észak-Franciaország újraépítéséhez. Ezért sürgönyözött* a külügyminiszternek, újra felhívva a figyelmét arra, hogy a magyar munkaerő felajánlása Észak-Franciaország újjáépítéséhez bel- és külpolitikai szempontból egyaránt nagy előnyökkel járna. Ugyanebben a táviratban Praznovszky javasolta, hogy az olaszokra azzal kellene hatni, hogy a románok az általuk megszállt magyar területek kiürítését valószínűleg ahhoz a feltételhez akarják kötni, hogy Nyugat-Magyarország adassék át Ausztriának. Amíg a románok ki nem vonulnak, a parlament csonka lesz, mert a román megszállás miatt még a nekünk meghagyott területeken sem tudjuk megrendezni a választásokat. Csonka parlament nem ratifikálhatja¹⁹⁶ a szerződést, tehát

Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája (TEVÉL) alapszabályai

1. § A liga címe: Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája; röviden: TevéL. Táviratcíme: TevéL.

2. § Székhelye: Budapest.

3. § A TevéL célja: Az 1914–1918. évi világháborút megelőzőleg Magyarországhoz tartozott politikai, gazdasági és kulturális zárt területnek épségéért és egységéért állandó mozgalom ébrentartása.

4. § A TevéL feladata: általában az eddigi és a leendő Magyarországhoz tartozó területen lakó összes népeknek egymásra utaltságát kidomborítva e népeknek és az e tekintetben tájékozatlan vagy félrevezetett külföldnek tudományos, publicisztikai, gazdasági és társadalmi felvilágosítása, az említett területen lakott különféle nyelvű, fajú és felekezetű népek között társadalmi, gazdasági és kulturális kapocs fenntartása, fejlesztése és létesítése, vagyis Magyarország integritása mindennemű sérelmének tudományos és társadalmi eszközzel való megakadályozása.

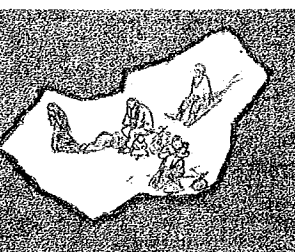
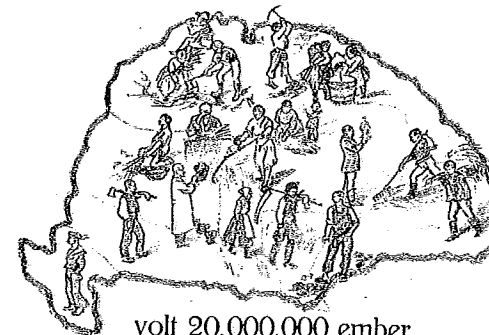
Különös feladata a TevéLnek: a béketárgyalások befejeztéig akciót folytatni Magyarország területi épségéért.

5. § A TevéL célját szolgáló eszközök: előadások, hírlap-irodalmi, tudományos és szépirodalmi tevékenység, vidéki és külföldi szervek alapítása.

6. § A TevéL tagja lehet honpolgárságára való tekintet nélkül minden férfi, nő és jogi személy, ki a 3. §-ban megjelölt cél elérését előmozdítani kívánja és tagsági kötelezettségének legalább 3 éven át való teljesítésére vállalkozik s kit a választmány tagul felvesz. [...]

Forrás: Magántulajdon

MI MARAD NEKÜNK? MAGYARORSZÁG NÉPESSÉGE

most 7,000.000 ember.

MAGYARORSZÁG
TERÜLETI ÉPSÉG
VÉDELMI LIGÁJA

„Mi marad nekünk?”

A TevéL propagandarajza (1920).

Forrás: OSZK, PKNyrt, PKG 1920/116. sz.

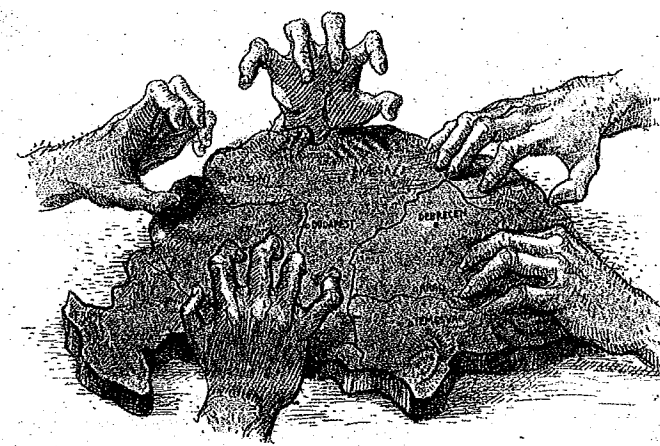
A Területvédelmi Liga megalakulása

Nagyszabású nemzeti és külföldi propaganda

A Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája szombaton tartotta előkészítő közgyűlését Lóczy Lajos dr. egyetemi tanár elnöklétével. Az előkészítő közgyűlésnek az volt a feladata, hogy megválassza az enköseget és megállapítsa a Liga munkafeladatait. A Liga phgyterme zsúfolásig megtelt az eddig csal-lakozott testületek, egyesületek és szöyetségek delegáltjaival és a Liga vidéki megbízottjaival. Lóczy Lajos elnök rámutatott annak fontosságára, hogy az ország gazdasági egységét meg ne bontsák, mert ez káros lenne a magyarság és a nemzetségek fejlődésére egyaránt. A Liga feladata lesz, hogy erről a tényről szellemi propaganda útján a nemzetségeket és a külföld tudományos tényezőit felvilágosítsa.

Hírek a Területvédő Liga megalakulásáról.

Forrás: Magyarország,
1918. december 17. 4. o.

„Rabló kezek” – a TevéL propagandaplakátja (1920).

Forrás: MNM TT, 93.138

ruálási munkálataira magyar munkások felajánlása úgy bel-, mint külpolitikailag mely előnyökkel járna. Ugyan-ezen sürgönyben rámutat Praznovszky arra, hogy az olaszokkal szemben argumentálni kellene a románoknak azon valószínűleg fennálló törekvései ellen, hogy junktimot csináljanak¹⁹⁷ Nyugat-Magyarországnak az osztrákok részére leendő átadása és a románok által megszállott magyar területek kiürítése között. Amíg a románok ki nem vonulnak, a parlament csonka, mert nem lehetett még a nekünk meghagyott területen sem választatni a román megszállás miatt. Csonka parlament nem ratifikálhat,¹⁹⁶ tehát antantérdek a román megszállás megszüntetése és a választások mielőbbi végrehajtása. Nyugat-Magyarország átadása jogilag is csak a béke ratifikálása után következhetné be. Megfontolandó, hogy nem kellene azon esetben, ha Nyugat-Magyarország megszállása csakugyan komoly terv lenne, az olaszokat rábírní, hogy ők szállják meg az antant nevében, és ne cseh csapatok. Az olaszok előtt fel lehetne tárni a szláv korridor veszélyét és ezen idea lanszírozásával¹⁹⁸ az antant kebelén belül esetleg újabb vizsályt szíthatnánk, ami időnyerés szempontjából nagyon kívánatos lenne.

A békeküldöttséghez az elszakítandó területekről számos tiltakozó távirat érkezik, egyes testületek és hatóságok részéről. Mivel ezek így mint egyes tények nem használhatók fel kellő eredmény reményében, a külügyminiszter táviratilag megkerestetik,* hogy ezen tiltakozásokat a Tevél közvetítésével nagyobb mértékben iniciálja,¹⁹⁹ mert csakis az elszakadás ellen való tömeges tiltakozással remélhetünk legalább morális sikert elérhetni.

január 24-én

Praznovszky Iván találkozott Ullmann Andorral [Adolfal], aki mértékadó francia körökkel folytatott beszélgetése alapján közölte vele, hogy területi engedményekre nincs kilátásunk, de gazdaságiakra igen. Válaszjegyzékünkben kivált a románok által okozott károk domborítandók ki.

január 25-én

Konek úgy emlékszik, hogy olasz lapokban körülbelül 8-10 hónap előtt azon osztrák-magyar személyiségek névsorában, melyeknek kiadatását az antant követelni fogja, Horthy Miklós²⁰⁰ neve is meg volt említve.²⁰¹ Gróf Teleki sürgönyileg* figyelmeztette lett, hogy a háborúban „bűnösnek talált” magyarok kiadatásának kérdésével is foglalkozzék.

a román megszállás megszüntetése és a választások mielőbbi végrehajtása érdekében áll a Szövetségeseknek. Nyugat-Magyarország átadása a jog szempontjából csak a békeszerződés ratifikálása után történhet meg. Érdemes volna megfontolni, hogy amennyiben Nyugat-Magyarország megszállását komolyan fontolóra veszik, nem lehetne-e az olaszokat rábírní, hogy inkább ők foglalják el azt a Szövetségesek részéről, semhogy a cseh csapatoknak engedélyezzék a megszállást. Az olaszokat tájékoztatni lehetne a szláv korridor veszélyéről.

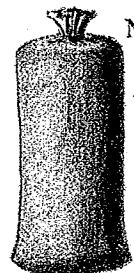
A delegáció számos tiltakozó táviratot kap a megszállt területeken működő egyesületektől és hatóságoktól.

1920. január 24.

Praznovszky találkozott Ullmann Andorral [Adolfal], aki mértékadó francia körökkel folytatott beszélgetései alapján közölte vele, hogy területi engedményekre nincs kilátásunk, de gazdaságiakra igen. Válaszunkban különösen a románok által okozott kárt kellene hangsúlyozni.

MI MARAD NEKÜNK?

MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉS

182 MILLIÓ q

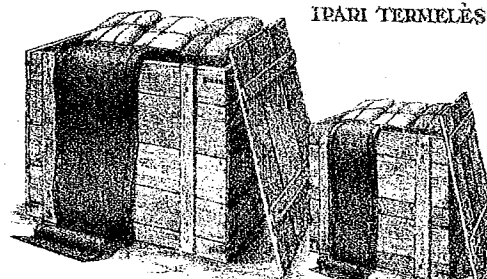

66 MILLIÓ q

MAGYARORSZÁG

MI MARAD NEKÜNK?

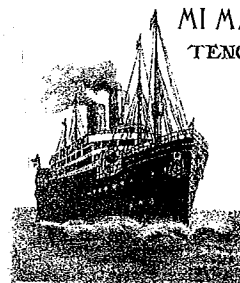
IPARI TERMELÉS

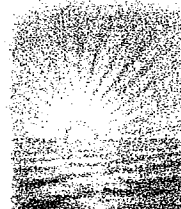
MAGYARORSZÁG

MI MARAD NEKÜNK?

TENGERI HAJÓZÁS

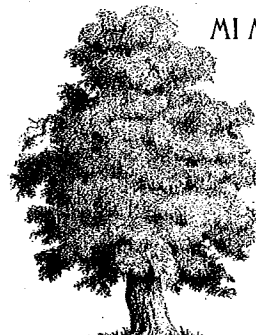
114000 TONNA

0 TONNA

MI MARAD NEKÜNK?

ERDŐSEGEK

7.400.000 hektár.

991.600 hektár.

MAGYARORSZÁG
TERÜLETI ÉPSÉGÉNEK
VÉDELMI LIGÁJA

„Mi marad nekünk?” – A Tevél (Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája) propagandarajzai (1920).

Forrás: OSZK, PKNy, PKG 109–113., 118., 125–126. sz.

MI MARAD NEKÜNK?

FÖLDMŰVELŐK

volt 11.399.122

most 3.773.449

MAGYARORSZÁG
TERÜLETI ÉPSÉGÉNEK
VÉDELMI LIGÁJA

MI MARAD NEKÜNK?

IPAROSOK

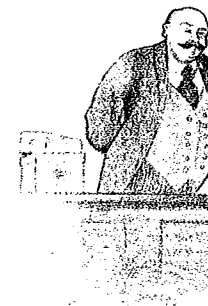
volt 3.106.139

most 1.407.706

MI MARAD NEKÜNK?

KERESKEDŐK

673.647

326.198

MAGYARORSZÁG

MI MARAD NEKÜNK?

VASUTASOK

586.227

287.479

MAGYARORSZÁG
TERÜLETI ÉPSÉGÉNEK
VÉDELMI LIGÁJA

január 26-án

A külügyminisztertől sürgönyutasítás²⁰² érkezik, hogy válaszejegyzékünk benyújtására kérjünk február hó 12-ig halasztást. Megtörténik.²⁰³

Egy elkésett távirat²⁰⁴ érkezik Bernből Budapesten át, mely szerint Salamon azt izeni, hogy folyó hó 22-én de. 11 órakor spanyol nagykövet²⁰⁵ várja Bethlen vagy Csáky grófot longchamp-i barlangnál.²⁰⁶

Orłowski gróf rövidesen Párizsba érkezik, Adorján útján érintkezésbe lép Bethlen gróffal a tótkérdésben.¹²⁰

Gróf Bánffy Miklós Londonból több ízben figyelmeztette²⁰⁷ gróf Bethlent, hogy béketárgyalásokat lehetőleg húzzuk. Ezért a külügyminiszternek sürgönyértésítés²⁰⁸ ment, oly értelemben, hogy minden elkövetessék a tárgyalások menetének lassítására. Forszírozzuk²⁰⁹ antantkomissziónak Erdélybe való kiküldetését kisebbségi védelem tárgyában. Válaszunkat lehetőleg ne egyszerre adjuk be. Clemenceau távozása folytán valószínűleg a franciáknak is megfelel néhány heti időnyerés.

Gróf Bethlen Nyugat-Magyarországra és a baranyavári járásra²¹⁰ vonatkozó érvelésünket eljuttatta* a spanyol nagykövethoz.

Gróf Bethlen kéri²¹¹ a külügyminisztert, hogy Ashmead-Bartlett²¹² angol újságíróat lehetőleg küldje el Párizsba.

Az újsághírek szerint a *Conseil Suprême*²¹³ megszűnt, s helyibe a *Conférence des Ambassadeurs* lépett,²¹⁴ melynek elnöke vagy Jules Cambon vagy Paléologue²¹⁵ lesz. Ma tartja első ülését.

január 27-én

Külügyminisztertől, illetve gróf Apponyitól sürgönyutasítás érkezik két jegyzék átadására, az egyik egy katonai,²¹⁶ melyben rámutatunk a bolsevizmus növekvő veszélyére, és az orosz Vörös Hadsereg térnyerésére. Ez ellen

1920. január 26.

A külügyminiszter távirati utasítást²⁰² küldött, hogy válaszejegyzékünk benyújtására február 12-ig kérjünk halasztást. Ez meg is történt.²⁰³

Egy elkésett távirat²⁰⁴ érkezett Budapesten át Bernből, amelyben Salamon azt üzenete, hogy január 22-én de. 11 órakor a spanyol nagykövet²⁰⁵ várja Bethlen grófot vagy Csáky grófot a longchamp-i barlangnál.²⁰⁶

Hamarosan egy lengyel diplomata¹¹⁹ érkezik Párizsba. Adorján¹⁴⁴ révén érintkezést fog keresni Bethlen gróffal a szlovákkérdés kapcsán.¹²⁰

Bánffy gróf több üzenetet²⁰⁷ küldött Londonból Bethlen grófnak, közölvén, hogy késleltetnünk kellene a béketárgyalásokat, ameddig lehetséges. Ennek megfelelően távirat²⁰⁸ ment a külügyminiszternek azzal a kéréssel, hogy mindent meg kell tenni a tárgyalások lelassítására. Ragaszkodnunk kellene egy szövetséges bizottság kiküldetéséhez Erdélybe a kisebbségek védelme érdekében. Válaszunkat lehetőleg részletekben nyújtjuk be. Clemenceau távozására való tekintettel valószínűleg a franciák is örömmel fogadnának néhány heti haladékot.

Bethlen gróf eljuttatta* a Nyugat-Magyarországra és Baranya vármegyére²¹⁰ vonatkozó érveinket a spanyol nagykövethoz.

Újsághírek szerint a Legfelsőbb Tanács megszűnt. Feladatait a Nagykövetek Tanácsa vette át,²¹⁴ amelynek elnöke Jules Cambon vagy Paléologue²¹⁵ lesz. Első ülését ma tartja.

1920. január 27.

Távirati utasítás érkezett a külügyminisztertől és Apponyi gróftól két jegyzék benyújtására. Az első egy katonai jegyzék,²¹⁶ amely a bolsevizmus növekvő veszélyére és az orosz Vörös Hadsereg térnyerésére mutat rá.

Apponyi Albert visszaemlékezése (1933)

Delegációnk egyes tagjai, akiknek személyes összeköttetések voltak Párizsban, levélben érintkezésbe léptek ismerőseikkel s ez úton adtak egymásnak találkát a Bois de Boulogne-ban. Nagyon büszkék voltak, hogy ily módon mégis sikerült az internált-ság kordonját áttörniök, bár ezek a titkos összejövetelek semmiféle haszonnal nem jártak, legfeljebb azzal, hogy a francia belpolitika eseményeiről tisztább képet nyertünk, mint amilyent magunknak az újságok révén alkothattunk volna. Itt mindjárt el is mondom ezeknek a finoman szőtt összeesküvéseknek humorisztikus utójátékát. Amikor feladatunk elvégzése után Párizst március végével, most már véglegesen, elhagytuk, hogy visszatérjünk hazánkba, csupán a későbbi párizsi magyar követ, Práznovszky [sic!] maradt ott az esetleges, még elintézetlen részletkérdések lebonyolítására. Egy szép napon megjelent nála katonai főfelügyelőnk, a már többször említett Henry [a] ezredes és mosolyogva átnyújtott neki egy ív papirost a következő szavak kíséretében: „Vous trouverez ici, mon cher M. de Práznovszky, la liste de toutes les personnes auxquelles vous avez donné rendezvous au Bois de Boulogne; ce n'est pas un reproche que je vous fais, loin de là, mais je ne voudrais pas que

Bánffy Miklós visszaemlékezése (1945)

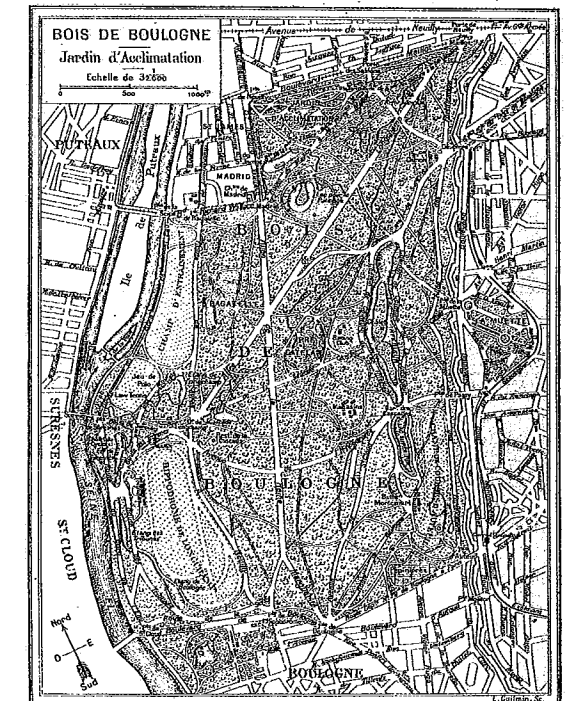
[...] Valamikor déltájban érkeztem Párizsba. Adorján az állomáson várt. A Continental szállodába hajtottunk. Útközben beszámolt a tervéről.

A delegáció tagjainak nem szabad bejőnni a városba és tilos bárkivel is érintkezni. Megengedték azonban nekik, hogy a Bois de Boulogne-ban sétáljanak. Így tehát ott fogunk találkozni, du. három után, egy már előre kiokumált padnál, ami [az] egyik sűrűségben áll. A hozzávezető ösvényeket ellenőrizni lehet, és ha bárki idegen arra közeledik, fütttyel jelt tudnak adni erről, hogy idejében váljunk szét. Adorján és Teleki Pál vállalkoztak erre a föladatra. Hát így jól van és kitűnő rendben.

És most lépett közbe a gonosz humorú végzet.

Adorjánék pazar villásreggelit adtak nekem a szállodában. Mivel pedig tudták, még [a] Hágában 1919-ben együtt töltött időből, hogy nagyon szeretem az osztrigát, hát ebből rendeltek két tucatot az én örvendeztetésemre. Én elég ostobán nem gondoltam arra, hogy osztrigát csak hideg időben és télen szabad enni, nem pedig meleg áprilisban. A föltálat rózsaszín marenne-ek kissé gyanúsak látszottak ugyan, mégis ettem belőlük, főleg azért, hogy vendéglátó gazdám meg ne sértsem. Innen Adorjánék lakására mentünk. Alig értünk oda, én szörnyű rosszul lettem. Ájulás környékezett, és egy szerényebb tűzokádó kismiska volt hozzáim képest. [...] Tehát be egy taxiba és el! A kocsiázás kavart-e újra föl vagy az egye-

vous nous preniez pour des imbéciles.” (Íme, kedves Práznovszky úr, mindazoknak a személyiségeknek a listája, akiknek találkát adtak a Bois de Boulogne-ban: nem szemrehányásképpen mondom, dehogyis! Csak éppen nem szeretném, hogy annyira együgyűeknek tartsanak bennünket.) Nyilván még sokkal szigorúbb ellenőrzés alatt állottunk, mint ahogyan azt gondoltuk. Forrás: Apponyi 1933, 224. o.

A Bois de Boulogne térképe (1920 körül).

Forrás: Wikimedia Commons

nes ülés a kocsiban? Kétszer is meg kellett már útközben állanunk vulkányszerű tevékenységem miatt. Így éreztünk ki, szerencsére még idejében.

Teleki és Adorján őrhelyükre mentek, én pedig a padon elkezdtem a jelentendőket. Nagyon furcsán ment ez végbe.

– Robert Cecil azt tartja – mondottam –, de pardon...! – és már ugrottam föl és megöleltem a szomszédos fát. Aztán újrakezdtém:

– ...Mr. Bowie, az unitárius központ főtitkára megígérte, hogy... pardon! – megint másik ölekezés a fával, és így ment ez vagy másfél órán át, míg mégis mindent el tudtam mondani hiány nélkül és átvettem azokat az üzeneteket, amiket Budapestre küldött a delegáció. [...]

Forrás: Bánffy 1993, 37–38. o.

okvetlen szükséges egy erős magyar hadsereg és közvetlen határ Magyarország és Lengyelország között. A másik jegyzékben²¹⁷ a miniszterelnök¹² fordul a Conférence des Ambassadeurs-höz és kéri, hogy az antant hasson oda, hogy a románok engedjék meg az általuk megszállott területekről élelmickek, különösen pedig gabonának Budapestre való szállítását, mert különben Pestet éhínség fenyegeti.

A bécsi követ¹²¹ úgy értesül az ottani angol missziótól, hogy az antant semmi körülmények között sem fogja megengedni Nyugat-Magyarországnak a cseh csapatok által való megszállását.²¹⁹

Az egyik francia összekötő tiszt* magánbeszélgetés közben szigorúan bizalmasan közli Praznovszkyval, hogy értesülései szerint válaszjegyzékünk megadására kért halasztást nem fogjuk megkapni, legfeljebb csak 8 napot. Szerinte magyar ügy, mely pillanatnyilag már jobban állott, utóbbi napokban igen rosszra fordult. Ugyanis Clemenceau bukását a franciák azzal indokolják, hogy a németekkel szemben túl gyenge és engedékeny volt, s így most velünk szemben „kérlelhetetleneknek” akarnak mutatkozni.

január 28-án

Gróf Orłowski megérkezett. Találkozni fog gróf Csáky Imrével. Egy memorandumot²²⁰ kér, melyben a lengyel-magyar közös határ szükségességéről és a magyar hadseregnek bolsevikiek ellen való felhasználásának módozatairól volna szó. Reméli, hogy a lengyel parlamentben ezúton a magyar ügyet elő tudnák segíteni.

Kiss Sándor egy ismerőse* révén eljuttatta Csernoch hercegprímás levelét¹⁹⁴ Amette bíbornokhoz.

E veszedelem ellenében okvetlenül erős magyar hadseregre szükség van, továbbá közös határra Magyarország és Lengyelország között. A második jegyzék²¹⁷ a miniszterelnök folyamodványa a Nagykövetek Tanácsához, amely arra kéri a Szövetségeseket, hogy lépjenek közbe és bírják rá a románokat arra, hogy engedélyezzék az általuk megszállt területekről élelmiszerek – főként gabona – szállítását Budapestre. Ellenkező esetben a fővárost éhínség fenyegeti.

Bécsi követünk¹²¹ bécsi brit forrásokból²¹⁸ úgy értesült, hogy a Szövetségesek semmilyen körülmények között sem fogják engedélyezni Nyugat-Magyarország cseh csapatok általi megszállását.²¹⁹

Az egyik francia összekötő tiszt* bizalmasan közölte Praznovszkyval, hogy értesülései szerint a válaszjegyzékünk benyújtásához kért halasztást nem fogjuk megkapni; legfeljebb 8 napot kapunk. Nézete szerint a magyar ügy, amely kezdetben reménytelinek tűnt, az utóbbi napokban rosszabbra fordult. Clemenceau bukását a franciák azzal magyarázzák, hogy túl gyenge és engedékeny volt a németekkel szemben. Ezért velünk szemben most „kérlelhetetlennek” mutatkoznak.

1920. január 28.

Orłowski gróf megérkezett, és találkozni fog Csáky Imre gróffal. Kért egy memorandumot,²²⁰ amely a lengyel-magyar közös határ szükségességét és a magyar hadseregnek a bolsevikok ellen való felhasználásának lehetséges módozatait tárgyalja. Reméli, hogy ily módon a lengyel parlamentben támogatni tudja a magyar ügyet.

Kiss Sándor egy ismerőse* révén eljuttatta Csernoch hercegprímás levelét¹⁹⁴ Amette bíborshoz.

MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG
DÉLÉGATION DE HONGRIE

Csernoch János esztergomi érsek Léon-Adolphe Amette párizsi érsekhez címzett levelének fogalmazványa
(Budapest, 1920. január 22.)

[...] Bocsássa meg Eminenciád, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződés előtt alázatos kérvénnyel fordulok Eminenciádhoz, amellyel szándékom a katolicizmus és Magyarország javának elősegítése.

A nekünk bemutatott békefeltételek szerint Magyarország kétharmadát elszakítják, és Csehszlovákiához, Romániához és Jugoszláviához csatolják. A Magyarországtól elszakítandó területeken, mégpedig az új határok közvetlen közelében több mint hárommillió magyar él, akiknek a hazától való elválasztása semmiféle érveléssel nem támasztható alá. A szlovákok, a rutének, valamint számos román és minden német Magyarországnál akar maradni. A Jugoszláviának átadandó területen élő szerbek a lakosságnak alig 17 százalékát teszik ki. Ezért kérjük a Szövetséges Hatalmak tanácsát, hogy engedélyezzék: a más államokhoz csatolandó magyar népesség népszavazással dönthesse arról, mely államhoz kíván tartozni. A népszavazás eredményét fenntartás nélkül elfogadjuk.

Kegyeskedjék ezért Eminenciád rendkívüli tekintélyének erejével közbenjárni, hogy a magyar nép népszavazási jogát elismerjék, és legalább a határ közvetlen közelében élő magyarok Magyarországon maradjanak.

Magyarország a béketervezet által vázolt megcsonkítás után nem életképes. Az ősi katolikus királyság, miután a katolikus hit erejében túlélte a bolsevizmus támadását és számos mártírt adott az egyháznak, halálra lenne ítélve, ha az utolsó pillanatban a testvéri szeretet nem mentené meg.

A Magyarországtól elszakított szlovákok és rutének számára a szláv ortodoxia jelent majd veszélyt Csehországban már többen választották a nemzeti egyházba való áttérést (aposztázia). A pánszlávizmus Csehországban általánosan elfogadott eszméje logikusan vezet a szláv valláshoz, az ortodoxiához. A román és a szerb katolikusok, akik hitének a magyar állam legyőzhetetlen védelmezője lenne, Romániában és Jugoszláviában (helyesebben Nagy-Szerbiában) az ortodoxia igája alatt fognak sínylődni. A teljességgel erőtlen horvátok és szlovének Jugoszláviában a szláv ortodoxia sodrásának nem fognak tudni ellenállni. Félt, hogy rövid idő alatt Európa egész keleti feléből eltűnik a katolicizmus.

Nem tudom, vajon a párizsi tárgyalások során szóba kerülne-e a magyarországi katolikus egyházat érintő kérdések is, de még ha nem is így történe, Eminenciád józan közbenjárásával ebben az ügyben is nagy szolgálatot tehetne a katolikus egyháznak.

Magyarországon a katolikusok mindenekelőtt azt kívánják, hogy az egyházmegyéik ősi szervezete, úgy, ahogyan már

a legtöbb helyen ezer éve fennáll, a jövőben is maradjon meg. Ami pedig kifejezetten az Esztergomi főegyházmegyét illeti, amennyiben azt felosztják, a 483 plébániából mindössze 81 marad meg nekem.

El akarják csatolni még a tisztán magyar hívek nagy részét is, ami mind politikai, mind vallási tekintetben teljességgel szemben áll a wilsoni elvekkel. Ha ennek értelmében járnának el, s a csehszlovák állam határait ezen elvek alapján állapítanák meg, úgy az Esztergomi főegyházmegye bekövetkező felosztása esetén legalább a tisztán magyar hívek továbbra is az Esztergomi főegyházmegyéhez tartozzanak. Nekem és esztergomi káptalanomnak ezenfelül még egy hasonló súlyú gondunk van. Ingatlan javainkat ugyanis most a csehek tartják megszállva, és már egy éve azon javakból semmiféle jövedelmet nem kapunk.

Jogainkról sem azon javakat, sem a jövedelmet illetően le nem mondhatunk. Ezért ebben az ügyben is tisztelettel kérem Eminenciádat, hogy ha lehetséges lesz, kegyeskedjék közbenjárni, hogy ne veszítsük el azokat a javak és a belőlük származó bőséges jövedelmet.

A katolikus egyház nemcsak a csehektől, hanem már a románoktól is számos jogtalanságot szenved el, amelyekre ha a párizsi Legfelsőbb Tanács gyógyírt nem fog nyújtani, ők az uralmuk alá került katolikus egyházra nézve fenyegetést jelentenek. Minden panaszunk süket fülekre talál.

A legjobb az volna, ha a párizsi Legfelsőbb Tanács különleges megbízottakat küldene, akik kivizsgálnák a katolikusok panaszait. Ez különösen szükséges volna Szlovákiában és Erdélyben, ahol Majláth [Gusztáv] Károly erdélyi püspököt a románok minden téren megakadályozzák abban, hogy egyházmegyéjét kormányozza; Szlovákiában pedig a nyitrai és a besztercebányai püspököt a csehek székhelyükről elűzték és minden javadalmuktól megfosztották, s számomra is teljességgel ellehetetlenítették a kapcsolattartást a főegyházmegyémmel nagyobbik, elfoglalt részén élő klérussal és hívekkel. [...]

Eminenciád egyház iránti jól ismert buzgósága és szeretete késztetett arra, hogy Eminenciádhoz forduljak ebben az igazságos ügyben, amelynek szerencsés vagy szerencsétlen kimenetelétől függ Magyarországon az egyház boldogulása vagy pusztulása. Nem a saját ügyemről van szó, hanem az Anyaszentegyház közös ügyéről, amelynek hű fiai a most nagy veszedelemnek kitett Magyarországon az olyan bátor emberek segítségét kérik, mint amilyet Eminenciádban tisztelünk. Egyebekben ... stb.

Forrás: PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (6., 11–13. p.)

január 29-én

Henry [al]ezredes jelzi Praznovszkynak, hogy halasztást kérő jegyzékünkre válasz fog érkezni. Ez azért késett ily sokáig, mert két ellentétes áram küzdött egymással.

Praznovszky beszélt Ullmann-nal, aki közölte vele Loucheurrel folytatott beszélgetését. Loucheur, úgy látzik, szintén tele van magyargyűlölettel, bár, amint maga is kijelentette, fogalma sincs Magyarországról. Azt ajánlotta, hogy kérjünk *péage*²²¹ jogot a fumei vonalra.²²² Megjegyezte, hogy hajlandó volna Magyarországon 10-15 millió frank²²³ francia tőkét elhelyezni. Nézete szerint területi engedmények ki vannak zárva, mert *res judicata*²²⁴ állunk szemben. Gazdasági téren azonban lényeges engedményeket érhetünk el.

Külgügyminisztertől sürgönyértetés* jön, hogy válaszijegyzék beadására valószínűleg újabb halasztást fogunk kérni. Bár újabb értesülések szerint a február 12-ig kért halasztást meg fogjuk ugyan kapni, de már ez is nagy nehézséggel járt, külügyminiszter sürgönyileg* figyelmeztetve lesz, hogy újabb halasztást nem kérhetünk, mert ez már obstrukció benyomását keltene, és így okvetlenül rossz hatással volna. Egyszersmind felhatalmazást kér a főtitkár,⁶ hogy egy újabb jegyzékben²²⁵ megsürgesse a megszállott területekre küldendő antantkommissziókat. Ehhez újabb atrocitási és visszaélési eseteket kér. Ha ilyen dolgokban célt akarunk érni, ennek egyetlen módja az antantképviselőket állandóan jegyzékekkel bombardírozni, mert ha megelégszünk azzal, hogy bejelentjük a kérést és állásfoglalásukkal tovább nem törődünk, akkor nemigen hisznek majd kérésünk komolyságában. A román megszállásra vonatkozó ipari és mezőgazdasági jegyzékek,⁸⁸⁺⁸⁹ amennyiben posztulátumokat²²⁶ tartalmaznak, szintén megismétlendők volnának.

Berni távirat²²⁷ szerint báró Bornemisza Gyulának sikerült Itó japán követ⁶⁸ révén a japán kormány érdeklődését a magyar ügyre felhívni.

1920. január 29.

Henry alezredes tájékoztatta Praznovszkyt, hogy halasztást kérő jegyzékünkre hamarosan választ adnak. A válaszadás hosszú késedelmének oka, hogy (a Szövetségesek között) két felfogás küzdött egymással.

Ullmann tájékoztatta Praznovszkyt a Loucheurrel folytatott beszélgetéséről. Úgy tűnik, Loucheur gyűlöli a magyarokat, jöllehet ő maga is kijelentette, hogy semmit sem tud Magyarországról. Azt ajánlotta, hogy kérjünk úthasználati jogot a fumei vonalra.²²² Loucheur megjegyezte, hogy hajlandó volna 10-15 millió frank²²³ francia tőkét Magyarországon elhelyezni. Nézete szerint a területi engedmények ki vannak zárva, mert ez az ügy már *res judicata*.²²⁴ Ám úgy véli, gazdasági téren jelentős engedményeket érhetünk el.

A külügyminiszter sürgönyözött,* hogy válaszuk beadására minden valószínűség szerint további halasztást fogunk kérni. Bár friss értesülés szerint a már kért halasztást (február 12-ig) meg fogjuk kapni, ez csak nagyon nehezen sikerült. Ezért távirat* ment a külügyminiszternek azzal a figyelmeztetéssel, hogy nem kellene újabb halasztást kérnünk. Ez azt a benyomást keltene, hogy hátráltatjuk a béke megkötését, és kétségkívül rossz hatással volna. Praznovszky egyúttal felhatalmazást kért, hogy újabb jegyzékben²²⁵ megsürgesse a szövetséges bizottságok kiküldését a megszállt területekre. Ahhoz, hogy ebben az ügyben célt érjünk, folyamatosan jegyzékekkel kell bombáznunk a Szövetségesek képviselőit, mert ha csupán bejelentjük a kéréseinket, de nem követjük nyomon, hogy lesz-e egyáltalán valamilyen folyamánjuk, akkor a Szövetségesek talán nem is veszik komolyan ezeket a kéréseket.

Egy berni távirat²²⁷ szerint Bornemisza bárónak sikerült Itó japán követ⁶⁸ révén felkeltenie a japán kormány érdeklődését a magyar ügy iránt.

Fabro Henrik naplófeljegyzései a béke delegátusokról

Fabro Henrik a Magyar Távirati Iroda kiküldöttjeként utazott Párizsba a béke delegációval, s azon kevesek közé tartozott, akik megszakítás nélkül francia földön dolgoztak, s csak a békeszerződés aláírását követően tértek haza. Fabro tehát mindvégig közvetlen szemtanúja volt az eseményeknek, s benyomásait mint hivatásos – és szenvedélyes – sztenográfus gyorsírással rögzítette naplójában. Tanítványai csak jó néhány évvel halála után fogtak hozzá e feljegyzések átirásához, amit azután három füzetben adtak közre.

Részletek a naplóból

1920. február 2.

[...] Apponyi mindnyájuk felett magasan áll. Hányszor gondoltam már úgy magamban, hogy ezt az embert királylá kellene választania Magyarországnak, ha igazán le akarja neki róni háláját. Örömmel látom a magyar lapok egyes megnyilatkozásaiból, amelyek kifelé is megtalálják útjukat, hogy hasonló gondolattal foglalkoznak mások is. Igaz, hogy nem annyira királynak, mint ideiglenes államfőnek kandidálják. [...]

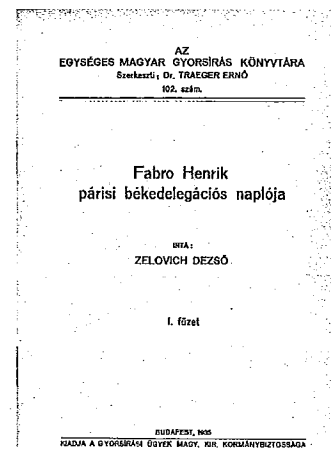
Igen tiszteletre méltó embereknek ismertem meg Bethlen István és Teleki Pál grófokat, Csáky István grófot, aki sokat tud s amellet nagyon szerény, azután Koneket és Láng Boldizsár bárót. Kár, hogy Csáky Imre gróffal, aki Csáky Albin fia, s akit Csáky István gróf nagyon adorál [csodál] mint nálánál sokkal „különb” legényt, közelebbi eszmecserét nem folytathattam még. Nagyon derék embernek látszik végeredményben Woracziczky gróf is, csak annyira gróf ne volna! Igen derék, katonás ember Kiss Sándor, és nagyon alapos tudásúnak látszik – csak a szerénysége nagyobb – Hauer konzul. Györffy irodatiszt is derék, jovialis ember. Ilyenek fest Guary is, csak ne volna olyan savanyú, nem tudom, miért. Barkóczy és Bobrik gazdag bácsik, kedélyesség ezekben a legtöbb van. Igazi kedélyesség azonban a társaságban csak nem akar fejlődni. [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 4–5. o.

Amint az első füzet előszava megállapítja: „Természetesen ez a napló nem teljes, mert az erősen személyi vonatkozású részeket mellőznöm kell a közlésnél. Fabro feljegyzései nem a nyilvánosság számára készültek, következőképp köteles diszkrécióval kell kezelnem az egészen magánvontatkozású részeket. Mindazonáltal a napló így is értékes adaléka a trianoni béketárgyalások történeti irodalmának.”

Fabro Henrik gyorsíró, a Magyar Távirati Iroda kiküldöttje a béke delegációban.
Forrás: MNM, TF, 2105/1963

Fabro Henrik gyorsírási naplója a béke konferenciáról.
Forrás: Fabro 1935–1941, I. füz., címlap.

1920. március 1.

[...] Sohasem kínálkozott bővebb alkalom, hogy a lovagias magyar arisztokrácia gögjét megunjam, mint mostanában. Hát ezek azok az urak, akiknek az uralmáért én annyira lelkesedtem a bolsevizmus kínjai közepete? [...] Pedig odamondogatok nekik egyszer-másszor olyanokat, mint például azt, hogy a magáninasok közül, akiket Budapestről hoztak, és a közinasok között, akik közé magamat – vagyok olyan szemérmetlen – számítom, mégiscsak kellene egy kis különbséget tenni! [...] Apponyi a legszigorúbb önmaga iránt az egész társaságban, s Csáky Imre gróffal, Csáky Istvánnal meg Teleki Pál gróffal igazán méltó arra, hogy a társaság krémjének tekintessék. S még Apponyinál is vannak olykor apró hiúságok, amelyek csorbát ejtenek az igazi államférfiúi nagyságon. Csáky Imre és Teleki Pál elsőrangú egyéniségek. Teleki talán kissé nyitabb a kettő közül, de mind a ketten elég arisztokratikus zárkózottságúak, semhogy egyéniségükhöz közelebb lehessen férközni. Bethlen István gróf eléggé leereszkedő, talán leereszkedőbb is a kelleténél, de, szelíden szólva, Bethlen Gábort mégiscsak külön legénynek képzelem. [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 20. o.

[1920. március 15.]

Micsoda március 15-ike! Senki egy árva szóval nem emlékezett meg itt ennek a nagy napnak történelmi emlékérről! Szegegy régi Magyarországi! Én hallgattam a tiszteletére. [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 34. o.

Budapestről jött értesítés szerint gróf Csekonics beszélt Varsóban az illetékes tényezőkkel a magyar ügy érdekében; a válasz az volt, hogy várjuk Pateket Párizsba.

Hauer³² konzul beszámol, hogy Wienből Párizsba való utazása alatt beszélgetésbe elegyedett egy angollal, aki valószínűleg a Labour párthoz²²⁸ tartozik. Mikor a hadifoglyokról esett szó, az illető azt ajánlotta, hogy a magyar kormány vagy a békedelegáció forduljon Morrell,²²⁹ Rockefeller²³⁰ vagy más amerikai filantrópushoz;²³¹ ezek esetleg előlegeznék a foglyok hazaszállítására szükséges összeget. Az esti értekezlet nem tartja célirányosnak ebben az irányban hivatalos lépéseket tenni, hanem ajánlani fogja a hadifoglyok hozzátartozóinak, hogy ők keressenek ily irányú összeköttetéseket.

január 30-án

Henry alezredes szóbelileg közli Praznovszkyval, hogy a válaszjegyzék benyújtására kért halasztást megkapjuk. Bizalmasan hozzáfűzte, hogy írásbeli választ még azért nem adhatnak, mert Angliától még nem jött meg a felelet, de hozzájárulása kétségtelen lévén, ez a szóbeli közlés hivatalosnak tekinthető. Praznovszky megjegyzésére, hogy a Nagyköveti Konferencia életbelépte óta a hivatalos apparátus kissé nehézkesnek látszik, mert minden kérdésben a szövetséges kormányok hozzájárulását táviratilag kell kikérni – azt felelte, hogy ez úgy van, s ő azt hiszi, hogy a magyar békétárgyalás épp úgy el fog húzódni, mint a többi.

A külügyminiszter sürgönyzi,²³² hogy Vigna olasz ezredes²³³ néhány nap előtt az antant megbízásából Sopronba utazott, hogy ottani lakosság hangulatáról az Ausztriához való kapcsolódás tekintetében személyesen meggyőződjék. Nevezett a budapesti olasz misszióhoz egy jelentést²³⁴ intézett, mely oda konkludál,²³⁵ hogy Sopron és vidékének lakossága tiltakozik az Ausztriához való csatolása ellen és népszavazást követel. A misszió a jelentést mellékleteivel együtt azonnal felterjeszti a párizsi béketanácshoz. Vigna ezredes Szombathelyre utazott az ottani vidék hangulatának tanulmányozása céljából. Remélhető, hogy onnan is hasonló értelemben fog jelenteni.

Budapesti értesítés szerint Csekonics gróf befolyásos lengyelországi személyekkel beszélt a magyar kérdésről; azt javasolták neki, hogy várjunk, amíg Patek Párizsba érkezik.

1920. január 30.

Henry alezredes szóban közölte Praznovszkyval, hogy a válaszjegyzékeink benyújtására kért halasztást meg fogjuk kapni. Bizalmasan hozzáfűzte, hogy írásbeli választ még nem adhatnak, mert Anglia beleegyezése még nem érkezett meg; ám mivel beleegyezése bizonyos, ez a szóbeli közlés hivatalosnak tekinthető. Praznovszky megjegyezte, hogy amióta a Nagykövetek Tanácsa megkezdte működését, a hivatal gépezete kissé nehézkesnek látszik, mert minden kérdésben táviratilag kell megszerezni a szövetséges kormányok jóváhagyását. Henry alezredes egyetértett azzal, hogy ez így van, s jelezte, hogy úgy gondolja, a magyar békétárgyalás lassan fog haladni, éppúgy, mint előzőleg a többi.

A külügyminiszter sürgönyözött,²³² hogy a Szövetségesek néhány nappal ezelőtt Sopronba küldték Vigna olasz ezredes²³³ hogy személyesen győződjék meg arról, miként érez a lakossága a város Ausztria általi bekebeleztetésével kapcsolatban. Vignának a budapesti olasz misszióhoz intézett jelentése²³⁴ azzal zárul, hogy Sopron és vidékének lakossága tiltakozik az Ausztriához való csatolás ellen, és népszavazást kíván. Vigna ezredes most elutazott Szombathelyre, hogy felmérje az ottani lakosság hangulatát. Reméljük, hogy onnan is hasonló jelentést fog küldeni. Mombelli²³⁶ tábornok a Somssich gróffal folytatott beszélgetése²³⁷ során az olasz–magyar szövetség szükségességét hangoztatta.

Federico Vigna ezredes, a Nyugat-magyarországi Szövetségek Katonai Misszió parancsnoka jelentése a budapesti Szövetségek Katonai Misszióinak (Sopron, 1920. január 26.)

Érkezésemkor az illő, tiszteletteljes hódolat minden külsőséggel fogadtak, s hamar megismertem a lakosság hangulatát.

Még aznap megérkezett a körzet jövőjével kapcsolatos hivatalos értesítés, s az egész város minden ízében gyászt öltött. A legigazabb, néma, mély, póz nélküli fájdalommal találkoztam itt.

Másnap a Városháza terén tiltakozó nagygyűlést tartottak az Ausztriához való csatolás ellen.

A polgármester, Turner [Thurner] ügyvéd, intézett beszédet a tüntetőkhöz, aki nevében és ténylegesen is német, de erősen ragaszkodik ezeréves magyar hazájához, mint szinte valamennyi itteni német származású lakos.

Ezt a katonai parancsnokság egyik ablakából úgy nézhettem végig, hogy engem nem láthattak. Mintegy 8-10 000 különböző életkorú és társadalmi helyzetű ember volt ott (csatolva egy fénykép), jórészt németek, akik fedetlen fővel, áhítatos csöndben, sokan könnyekkel a szemükben hallgatták a polgármester német nyelvű beszédét, tetszésnyilvánításokkal, tapsaikkal és a hazafias himnuszok éneklésével pedig a hazájukhoz való rendíthetetlen ragaszkodásukat bizonyították, igazi tanújelét adva elszántságuknak és dacos fájdalomnak. [...]

Mindenfajta küldöttségek jelentek meg nálam: különböző társadalmi osztályok és testületek delegációi, vallásos egyesületek valamennyi felekezet részéről, beleértve az izraelitákat is. A következő napokban hasonló küldöttségek kerestek fel a környékről, sőt egészen távoli vidékekről is, hogy személyesen adják át a az antant képviselőjének memorandumait és – mind mondták – hazájuk üdvözlését: „Hagyják érvényben a status quót, vagy legalább engedélyezzék a népszavazást.” [...]

Természetesen valamennyi delegációnak azt mondtam, hogy küldetésem egészen más természetű, mint gondolják, ennek ellenére továbbítani fogom kívánságukat; közöltem velük azt is, hogy nem kecseltethetem őket a siker reményével. [...]

Ezután igyekeztem felmérni a vidéki lakosság véleményét, különösen a jelenlegi határ közelében

fekvő, szinte teljesen német területeken, s egyedül itt találkoztam – de itt sem a többség részéről – bizonyos hajlandósággal Ausztria irányában. [...]

Magától értetődő, hogy ezen a vidéken [Wiener-Neustadt környékén] a legnagyobb a német propagandahatás, ennek ellenére, a két irányzat viszonyában még itt is csak alig valamelyes fölény mutatkozik Ausztria javára, miközben másutt mindenhol – még a német területeken is – Magyarország fölénye megsemmisítő. [...]

A helyzetet minden oldalról megvizsgálva számomra nyilvánvaló, hogy Ausztriának való átadásuk e területek számára – ha teljes összeomlással nem is – bizonyosan minden (mezőgazdasági, kereskedelmi és ipari) szempontból nagyon súlyos hátránnyal járna, ami senki, még az antant számára sem volna előnyös. [...]

Összefoglalva, miután minden szempontból megvizsgáltam a helyzetet, úgy vélem, hogy számtalan okból – az antant érdekében is – legalább a népszavazás jogát meg kellene adni ennek a térségnek.

Mint mondtam, semmi kétségem nincs a népszavazás kimenetele felől, amennyiben sikerül azt minden befolyástól mentesíteni; a szavazatok 70-80%-át Magyarország fogja megszerezni. [...]

Forrás: TNA, FO 371, 3519. köt., 181167. sz. (450., 452–456. p.) (MNL OL, X 5049, 25522. tek.)

Thurner Mihály polgármester beszél a tüntetőkhöz a Tábornok-ház erkélyéről.

Forrás: SM, Ht 72.22.22. sz.

Mombelli²³⁶ tábornok gróf Somssich külügyminiszterrel folytatott beszélgetése²³⁷ folyamán egy olasz-magyar szövetség szükségességét hangoztatta.

Mivel a magyar kormány nagy súlyt helyez arra, hogy a békelegáció azon tagjai, akik a választásokon mandátumot nyertek, a Nemzetgyűlés megnyitásán, február 16-án részt vegyenek,²³⁸ Apponyi gróf, aki a megnyitáson mint korelnök fog szerepelni, újabb 10 napi halasztást szándékozik kérni. Alkalmassint február 22-ig, annál is inkább, mert válaszjegyzék előkészítő munkálatai lassan haladnak. Külügyminisztertől sürgönyutasítás* jön, hogy a halasztási szándékot mértékadó helyen előre jelez[n]i [kell].

Erre azonnal sürgönyválasz* megy a miniszternek azon proposícióval, hogy gróf Apponyi álljon el az új halasztási kéréstől és folyó hó 12-re a válaszjegyzék legalább részletes [részleges] beadására okvetlenül utazzék ide. Ezen lépés által még abban az esetben is, ha ezen válasz nem is volna teljes és végleges, legalább az obstrukció színezetét kerülőnk el. A Nemzetgyűlés megnyitása a kormánytól függ, és így ezzel nemigen érvelhetünk, mert békefeltételekre adandó válasz napja antant szemében van olyan fontos terminus, hogy a magyar Országgyűlés megnyitása ehhez alkalmaztassék.

Az összekötő tiszteknél ezen tárgyban eszközölt puhatolózások minden tekintetben megerősítik a fenti fel fogás helyességét.

február 1-jén

A magyar hadseregnek a bolsevizmus elleni harcban leendő felhasználásáról szóló katonai jegyzék²³⁹ beadatik.

A *Chicago Tribune* szerkesztője²⁴⁰ közölte bizalmi emberünkkel, hogy Vajda²⁴¹ a bolsevizmus fenyegető veszélyre utalva a francia kormánynál a Tisza-vonal megtartását kérelmezte, nehogy a román hadsereg két tűz közé

A magyar kormány nagy súlyt fektet arra, hogy a békelegáció azon tagjai, akiket képviselővé választottak, február 16-án jelen legyenek a parlament megnyitásán.²³⁸ Ez okból, valamint azért is, mert válaszjegyzékeink elkészítése lassan halad, Apponyi gróf, aki korelnökként vezeti majd az ülést, halasztást kíván kérni, valószínűleg február 22-ig. A külügyminiszter távirati utasítást* küldött, hogy a megfelelő hatóságot már előre értesítsük arról, hogy további halasztást kívánunk kérni.

Azonnal sürgönyválasz* ment a külügyminiszternek azzal a kéréssel, hogy Apponyi gróf álljon el az újabb halasztási kérelemtől, s február 12-ére jöjjön Párizsba, hogy a válaszjegyzékeknek legalább egy részét átnyújtsa. Ily módon, még ha válaszunk nem lenne is teljes és végleges, legalább elkerülnék az obstrukció látszatát. A parlament összehívása a kormánytól függ, ezzel az indokkal tehát nemigen lehet alátámasztani a további halasztásra irányuló kérést. A Szövetségesek szempontjából a békefeltételekre adandó válaszunk megadott dátuma van olyan fontos, hogy a magyar parlament megnyitása ehhez igazíttassék.

Az összekötő tiszteknél tett óvatos érdeklődésünk minden tekintetben a fenti álláspont helyességét látszik igazolni.

1920. február 1.

Benyújtottuk a magyar hadseregnek a bolsevizmus elleni harcban való esetleges felhasználásáról szóló katonai jegyzéket.²³⁹

A *Chicago Tribune* szerkesztője²⁴⁰ bizalmasan elmondta nekünk, hogy Vaida,²⁴¹ utalva a bolsevizmus részéről fenyegető veszélyre, arra kérte a francia kormányt, adja beleegyezését a Tisza-vonal megtartásához, nehogy a román hadsereg mindkét oldalról kivédhetetlen tűznek legyen kitéve. A Tisza-vonal mint

Somssich József külügyminiszter levele XV. Benedek pápának (Budapest, 1920. január 31.)

Amióta Szent István apostoli buzgósága megvalósította nemzetének keresztény egységét, Szentséged felséges elődje, II. Szilveszter pápa pedig a Szent Korona elküldésével még inkább egybeforrasztotta e szent egységet, hogy az soha össze ne törjön: Magyarország közel ezer év alatt soha nem szűnt meg a kereszténység és a nyugati civilizáció bajnoka és védőbástyája lenni. [...]

Legszentebb Atyánk, a magyar nép most is tudatában van ősi keresztény hivatásának; tudatában van napjainkban is, amikor az ellenségeink által koholt területfelosztási tervek nyíltan azt célozzák, hogy kiszolgáltatassák a cseh huszitizmusnak, a szerb és román – s majd az orosz – orthodoxia szorításának, s végül megfojtsák nem csupán drága honfitársaink millióinak hazaszeretetét, hanem egyszersmind Szentséged e milliónyi szellemi ivadékaik gyermekiki ragaszkodását és katolikus hitét is. [...]

[...] Most, amikor e nemzetet újra a pusztulás fenyegeti, Szentségedhez fohászkodunk, hogy legyen kegyes megfontolni mindazt, amit a csatolt emlékiratban erkölcsi, emberi jogi, általános és kultúrtörténeti, nyelvi, földrajzi, néprajzi és gazdasági szempontból előadunk országunk integritása érdekében; s ezt nem csupán mint semleges és részrehajlatlan uralkodótól, nem csupán mint a jog és az igazságosság hivatott védelmezőjétől kérjük; azért könyörgünk Szentségedhez, hogy legyen védelmezője igaz ügyünknek, gondoljon azokra

Giacomo Paolo Battista della Chiesa – XV. Benedek pápa.

Forrás: Wikimedia Commons

az érdemekre, amelyeket sokat próbált nemzetünk a kereszténység iránt tanúsított, s őrzi el a veszélyt, amely a magyar nemzet történelmi hivatását fenyegeti – az egész nyugati világ veszedelmére.

Ha Szentséged atyai jóakarata és szent ügyünk érdekében nyújtandó védelme mégsem hozná meg a magagyümölcseit – amitől az Isten óvjon –, s ha minden igazságosság ellenére megfosztanának bennünket területünk egy részétől, arra kérjük Szentségedet, engedje meg, hogy e leszakított részek legalább egyházszervezetünk keretei között maradhassanak, ahová azokat Szentséged elődeinek bölcs igazgatása rendelte.

Tudjuk, hogy Őminenciája, Magyarország bíboros érseke ez ügyben

már okadatolt és részletes folyamodványt nyújtott be a Szent-székhöz. Mégis úgy hisszük, hogy a magyar kormánynak is joga van ezt az ügyet Szentséged jóindulatú kegyelmébe ajánlania egy bizonyítékokat tartalmazó emlékirat társaságában, abban a reményben, hogy a Szentanya kegyes lesz csatlakozni kívánságainkhoz.

Abban a szilárd meggyőződésben, hogy a kormány és a magyar nép kérései kedvező fogadtatásra találnak és meghallgatást nyernek Szentségednél, Szentséged trónjának lépcsőire helyezem hódolatunk legtiszteltebb kifejezését.

Forrás: *PDRFRH*, I. köt., 108. sz. (133–136. o.)

A Szentszék válasza: Pietro Gasparri bíboros államtitkár levele Simonyi-Semadam Sándornak (Vatikán, 1920. április 3.)

A f. év január 31-én kelt, nemes hangvételű levél, amelyet Méltóságod hivatali elődje, a külügyminiszter úr intézett a Szentatyához, a hozzá csatolt iratokkal együtt szabályszerűen megérkezett felséges címzettjéhez.

[...] E legfelsőbb főpap egyszersmind nagyra értékeli, hogy a magyar kormány fontosnak tartja a közelmúltban végbement politikai átalakulások következtében Magyarországtól végül elcsatolandó országrészekben működő katolikus egyház által élvezett jogok és kedvezmények védelmét. Az Önök kormánya biztos lehet abban, hogy a Szentszék – amint azt a Szentanya ezen ügy kapcsán már közölte országuk bíboros prímása őminenciájával – nem fogja elmulasztani, hogy amikor majd egy ilyen vizsgálatnak eljön az ideje, külön is tanulmányozza e nehéz és bonyolult kérdést. S nem

fog semmilyen intézkedést tenni anélkül, hogy kikérné Magyarországot ez ügyben érintett tiszteletre méltó főpapjainak véleményét. A Szentszéknek gondja lesz arra is, hogy csak olyan intézkedéseket tegyen, amelyeket a vallás magasabb érdekei, valamint az ezen országrészekben élő hívek szellemi javai megkövetelnek.

Miközben egyúttal közlöm Önnek, hogy a Szentatyának forró kívánsága, hogy a háborúból fakadó és Magyarországot érintő valamennyi kérdés a teljes igazságosság alapján nyerjen megoldást, s minél hamarabb és minél könnyebben mehessen végbe e nemes nemzet vallási és politikai újjászületése, alulírott államtitkár megragadom az alkalmat, hogy szíveskedjék fogadni stb.

Forrás: *PDRFRH*, I. köt., 204. sz. (217–218. o.)

kerüljön, és ne tudja magát tartani. A Tisza-vonal katonailag biztosítaná őket ilyen veszély ellen. A francia kormánytól azt a választ nyerte, hogy nekik ez ellen nincs kifogásuk, kérdezze meg az angolokat, mire Vajda Londonba utazott. Ez is igazolja annak szükségességét, hogy a Tisza-vonal kiürítését sürgezzük.

február 2-án

Báró Horváth közlése* szerint Erdélyből az a hír jön, mely Bécsből is megerősítést nyert, hogy Romániában általános mozgósítást rendeltek el, melyet a beavatottak a vég kezdetének tartanak. A Dnyeszter mentén erős bolsevik bandák nyugtalanítják Romániát.

Boroviczeny²⁴² sürgönyzi,* hogy Ashmead-Bartlett 2 óra körül Párizsban lesz.

A külügyminiszter közlése* szerint Friedrich-frakció koncentráció²⁴³ azonnali megszüntetését és József főherceg²⁴⁴ nádorságát mind hangosabban követelik.

Ez a körülmény valószínűleg hozzájárult azon indokokhoz, melyek a Nagykövetek Konferenciáját a mai napon átadott igen kategorikus hangú jegyzék²⁴⁵ átnyújtására indították. Ebben a jegyzékben a főbb Szövetséges Hatalmak először is megcáfolják azon állítólagos híreszteléseket, melyek szerint ők elősegítenék a Habsburgoknak Magyarországon való restaurációját. A Habsburgok restaurációját nem tartják összeegyeztethetőnek sem azokkal az eszmékkel, melyekért a Szövetséges Hatalmak harcoltak, sem a háború eredményével, mely az addig elnyomott népek felszabadítását valósította meg. Nem akarnak beavatkozni Magyarország belviszonyaiba, mindazonáltal nem tekinthetik a Habsburgok restaurációját egy olyan kérdésnek, mely egyedül a magyar nemzetet érdekli. Kijelentik ennél fogva, hogy ez a restauráció ellentétben állna a békeszerződés alapjaival, s így ők azt sem el nem ismernék, sem meg nem tűrnék.

határ katonai szempontból (Románia számára) biztosítékot jelentene e veszély ellen. A francia kormánytól (Vaida) azt a választ kapta, hogy nincs ez ellen kifogásuk, s javasolták, hogy tapogatózzék a briteknél, mire Vaida Londonba utazott. Ez az újabb bizonyíték is azt mutatja, hogy sürgelnünk kell a Tisza-vonal kiürítését.

1920. február 2.

Horváth báró szerint* hír jött Erdélyből, és Bécsből is megerősítették, hogy Románia általános mozgósítást rendelt el. Beavatottak ezt a vég kezdetének tartják. A Dnyeszter mentén erős bolsevik csapatok nyugtalanítják a románokat.

A külügyminiszter közlése* szerint Friedrich pártja egyre hangosabban követeli a koalíciós kormány²⁴³ azonnali lemondását és a nádori méltóság betöltését József főherceg²⁴⁴ által.

Minden valószínűség szerint részben ez az ok áll annak háttérében, hogy ma nagyon érélyes jegyzék²⁴⁵ érkezett a Nagykövetek Tanácsától. A Szövetséges Főhatalmak a jegyzékben először cáfolják azokat az állítólagos híreszteléseket, amelyek szerint ők támogatnák a Habsburgok restaurációját Magyarországon. A Habsburg-restaurációt nem tartják összeegyeztethetőnek sem azokkal az eszmékkel, melyekért a Szövetséges Hatalmak harcoltak, sem a háborúnak az eddig elnyomott népek felszabadításában megnyilvánuló eredményével. Nem kívánnak beavatkozni Magyarország belügyeibe, de nem ismerhetik el, hogy a Habsburgok restaurációja olyan kérdés, amely egyedül a magyar nemzetet érinti. Ezért kijelentik, hogy a restauráció összeegyeztethetetlen a békeszerződés alapjaival, s ebből következően azt sem el nem ismernek, sem el nem tűrnék.

Karikatúrák a békekonferencián folyó magyar–román vetélkedésről (1920. február)

A csodadoktor

„A csodadoktor leveszi Lloyd George szeméről a hályogot.”

Forrás: Mátyás Diák,
1920. február 1. 4. o.

A békekonferencia megnyitásától a trianoni béke aláírásáig terjedő közel másfél évben Magyarország és szomszédai kölcsönösen hamis adatok terjesztésével, megtévesztő érvek alkalmazásával és a döntéshozók manipulálására tett gátlástalan kísérletekkel vádolták egymást. Emögött az a – talán nem egészen végig gondolt – feltételezés állt, hogy a döntéshozó nagyhatalmak nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel a Duna-medence történelméről, földrajzi, demográfiai, gazdasági, politikai és kulturális viszonyairól, ezért lehetséges – illetve szükséges! – őket kitartó propagandával befolyásolni.

Magyar részről elsősorban Csehszlovákiát és Romániát vádolták azzal, hogy a béketárgyalások során koholt eredetmondákkal és minden alapot nélkülöző nemzetiségi statisztikákkal igyekeznek alátámasztani területi követeléseik jogosságát. Magyarországon azt is tudni vélték, hogy a bukaresti kormány – hazafias célból – román kurtizánokat is bevett a döntéshozó államférfiak rokonszenvének elnyerése érdekében.

Vajda-Vojvoda Londonban.

„Vajda-Vojvoda Londonban. – Tessék ezt a szemüveget feltenni, kegyelmes uram, ezen keresztül úgy fog látni, – akár csak én.”

Forrás: Mátyás Diák, 1920. február 15. 1. o.

Azokat az erdélyi román politikusokat pedig, akik 1918 előtt a magyar közéletben igyekeztek érvényesülni – például az Országgyűlés tagjaiként, majd 1919-től Romániában folytatták politikai pályafutásukat, a magyar közvélemény egyszerűen hazaárulónak tekintette. Közéjük tartozott a Kolozs megyei születésű Alexandru Vaida-Voevod (Vajda Sándor) is, aki 1906–1918 között Magyarországon volt országgyűlési képviselő, 1919 decemberében pedig – száz napra – Románia miniszterelnöke lett.

*

Az első karikatúrán Apponyi Albert mint „csodadoktor” éppen Lloyd George szeméről távolítja el a hályogot – itt nyilvánvaló az utalás Apponyinak a Legfelsőbb Tanács előtt elmondott „felvilágosító” beszédére –, aki így visszanyeri (politikai) tisztánlátását.

A második rajz viszont éppenséggel azt mutatja, hogy Alexandru Vaida-Voevod erdélyi román politikus egy fekete szemüveggel újra vakká akarja tenni a brit miniszterelnököt a „magyar igazságra”. (Bár a karikaturista ezt nem tudhatta, a csehszlovák, a román és a jugoszláv békedelegáció csakis ugyan ezekben a napokban nyújtotta be közös jegyzékét a békekonferenciának az Apponyi-beszédben felhozott érvek ellensúlyozására.)

február 3-án

Millerand, a békekonferencia elnöke egy jegyzéket* intéz a magyar békeküldöttség elnökéhez, melyben közli vele, hogy a Szövetséges Hatalmak értesülése szerint a saint-germaini béke által Ausztriának ítélt nyugat-magyarországi vármegyékben az ottani lakosság a magyar hatóságok üldözésének van kitéve. Úgy látszik, hogy magyar részről azt remélik, hogy a saint-germaini békének Nyugat-Magyarországra vonatkozó rendelkezései²⁴⁶ nem fognak végrehajthatni, vagy hogy azok legalábbis módosíthatni fognak. A Nagykövetek Konferenciája elhatározta, hogy egy antanttisztékiből álló komissziót²⁴⁷ küld ki, hogy az ottani visszaéléseknek véget vessen.

Gróf Apponyi sürgönyileg* utasítja Praznovszkyt, hogy sürgesse meg az antantnál megszállott területekre missziók küldését. Újabb atrocitási anyagot legközelebbi futár hoz magával.

Gróf Orłowski figyelmeztette gróf Csáky Imrét, hogy a lengyelek jelenleg politikailag jó viszonyban vannak a románokkal, így tehát a románkérdést részünkről nem opportunus Varsóba releválni.²⁴⁸

február 4-én

Apponyi gróf ellenzi, hogy magyar munkásoknak az észak-franciaországi restaurálási munkálatok számára való felajánlása békelegáció részéről történjék. Minthogy azonban a külügyminiszter a munkások felajánlásának hasznos voltát úgy bel-, mint külpolitikai szempontból méltányolja, a kormány, tagjainak hozzájárulásával, a kormány nevében ily irányú ajánlatot* tett a budapesti francia katonai misszióknak, ahol ez kedvező fogadtatásban részesült, és egyszersmind megígérték, hogy ezt az ajánlatot azonnal közlik a francia kormánnyal.

Gróf Somssich külügyminiszter távirati közlése²⁴⁹ szerint a magyar kormány úgy határozott, hogy a Nagykövetek Konferenciájának a Habsburg-dinasztia kizárása tárgyában a békeküldöttség ehhez intézett jegyzékére²⁴⁵ egyelőre nem ad választ. Ez a téma jelenleg nem aktuális, mert József főherceg a kormányzói vagy nádori méltóságot illető minden aspirációjáról²⁵⁰ lemondott. A békekötés után a magyar trón betöltésének kérdése az antant szemében aligha fog olyan fontossággal bírni, mint jelenleg. A Habsburg-dinasztia kizárása a külügyminiszter

1920. február 3.

Apponyi táviratban* utasította Praznovszkyt, hogy sürgesse meg a szövetséges missziók kiküldését a megszállt területekre. Közölte, hogy a következő futárral dokumentumokat küldenek az újabb atrocitásokkal kapcsolatban.

1920. február 4.

Apponyi gróf ellenzi, hogy a magyar munkaerőnek Észak-Franciaország újjáépítésére való felajánlása a békelegáció részéről történjék. A külügyminiszter azonban bel- és külpolitikai szempontból egyaránt nagyra értékeli egy ilyen felajánlás kedvező hatásait. Ezért tegnap a kormány jóváhagyásával megtette az ajánlatot* a budapesti francia katonai misszióknak, ahol azt kedvezően fogadták, és megígérték, hogy azonnal közlik a francia kormánnyal.

Somssich gróf táviratban²⁴⁹ közölte, hogy a kormány úgy döntött, egyelőre nem válaszol a Nagykövetek Tanácsának a Habsburg-dinasztia kizárására vonatkozó jegyzékére.²⁴⁵ Ez a kérdés jelenleg nem aktuális, mert József főherceg a nádori vagy kormányzói méltóságot illető mindenfajta aspirációról lemondott. A békekötés után a magyar trón betöltésének kérdése a Szövetségesek számára aligha lesz olyan fontos, mint jelenleg.

Karikatúrák a Nyugat-Magyarország birtoklásáért folyó magyar-osztrák vetélkedésről (1920. február-március)

A hazai élclapokban számára visszatérő témát szolgáltattak a békekonferencián folyó területi viták. Több alkalommal foglalkoztak a Nyugat-Magyarország – vagy ahogy ekkoriban emlegetni kezdték: Burgenland (később: Órvidék, Várvidék, Végvidék) – kérdésével is, amelyet már 1919. szeptember 10-én Ausztriának ítélt a saint-germaini békeszerződés. A magyar delegáció sérelmesnek tartotta, hogy a terület sorsáról még az előtt megszületett a szerződéssel megpecsételt döntés, hogy Magyarországot meghívták volna a békekonferenciára.

A magyar felfogás szerint a területnek – ahol a lakosság egyébként vitathatatlanul német többségű volt – Magyarországnál kellett volna maradnia, de legalábbis népszavazásnak kellett volna döntenie hovatartozásáról. A két vesztés ország – és a vetélkedést „felügyelő” nagyhatalmak – között folyó vita hosszú évekig elhúzódott. A terület túlnyomó része végül Ausztriához került, Sopron és környéke 1921 decemberében egy helyi népszavazás nyomán Magyarországnál ma-

Könnyű választás.

„Könnyű választás.”

Forrás: Mátyás Diák, 1920. március 21. 2. o.

A telhetetlen mostohaapa

„A telhetetlen mostohaapa. Az ex-férj. – Ide avval a gyerekek! A st. germain-i árvaszék nekem ítélte. A vak is láthatja, hogy nálam jobb helyen lesz.”

Forrás: Borsszem Jankó, 1920. február 29. 5. o.

radt. Az 1920-as évek elején a határmegállapító bizottságok további kisebb korrekciókat hajtottak végre, s ezután a két ország még külön szerződést is kötött néhány további település kicseréléséről.

Magyarország számára tehát – paradox módon – éppen az egykori társországgal, Ausztriával közös határszakasz véglegesítése bizonyult a legbonyolultabbnak, s e folyamat csak 1925-ben zárult le.

Az első karikatúrán a gyalázatos állapotban lévő, lerongyolódott apa (Ausztria) az árvaszék (vagyis a békekonferencia) nyilvánvalóan hibás döntésére hivatkozva el akarja ragadni finom megjelenésű, gyermekét is csinosan járató volt feleségétől (Magyarországtól) közös fiukat, Nyugat-Magyarországot.

A második rajzon a magyar ruhás csinos leány (Nyugat-Magyarország) a daliás Magyar Miskánál keres védelmet az őt erővel magához vonni akaró, pókhasú, idéltlen Osztrák Michel ölelése elől.

véleménye szerint azon kötelezettséget rója az antanthatalmakra, hogy ők deignálják²⁵¹ a jövő magyar királyt, nekünk pedig azt a jogot adják, hogy oly királyt követeljünk tőlük, kinek személye elegendő garanciát nyújt arra, hogy Magyarország érdekeit szíven fogja viselni, s akit az ország közvéleménye szívesen elfogad.

Gróf Bánffy közli* Londonból, hogy az angol kormány a kisebbségi jogok megformulálásával az ottani zsidóság vezetőit bízta meg,²⁵² kik a magyar kisebbségek védelmét kívánságaink szerint óhajtják biztosítani, ha a „fehérterror”²⁵³ megszüntetése tekintetében megbízható garanciákat kapnak.

Praznovszky sürgönyöz* gróf Somssich külügyminiszternek és ajánlja, hogy a magyar kormány megfelelő nyilatkozat érdekében lépjen összeköttetésbe magyar zsidóság vezetésével.²⁵⁴

február 5-én

Gróf Somssich külügyminiszter távirati értesítése* szerint Bandholtz tábornok folyó hó 9-én a békedelegáció vonatán Párizsba utazik. Budapesti állását végképp elhagyja, március elején Amerikába utazik. Helyettese Grant-Smith lesz, aki máris Budapesten van. Bandholtz megígérte, hogy Párizsban befolyását Magyarország érdekében fogja érvényesíteni.

február 6-án

Praznovszky találkozott Semsey Andorral,²⁵⁶ aki elpanaszolta neki, hogy a csehekre vonatkozó bizalmas jelentése,* melyet csak a külügyminiszternek és a fővezérnek juttatott el, rövid időn belül a csehek kezeibe került.²⁵⁷ Semsey Párizsban elsősorban a szocialistákkal dolgozik, mert azok mutatkoznak még leginkább hajlandónak a magyar ügy érdekében valamit tenni. Reméli, hogy a bal felé hajló sajtóban rövidesen támogatást fog találni. Semsey kíváncsi, hogy gróf Teleki vagy más vezető államférfi a békedelegációnak Párizsból való

Bánffy gróf tájékoztatást* küldött Londonból, hogy a brit kormány az angol zsidóság vezetőit bízta meg a kisebbségi jogok megszövegezésével.²⁵² Ők a mi kívánságainkkal összhangban óhajtják biztosítani a magyar kisebbségek védelmét, amennyiben megbízható garanciát kapnak a „fehérterror”²⁵³ felszámolására vonatkozóan.

Praznovszky sürgönyözött* Somssich grófnak, és azt javasolta, hogy a magyar kormány tárgyaljon ilyen értelmű nyilatkozatról a magyar zsidóság vezetőivel.²⁵⁴

A delegáció hivatalos értekezleten vizsgálta meg a Szövetségesek Nyugat-Magyarországra vonatkozó jegyzékét.²⁵⁵

1920. február 5.

Somssich gróf távirati értesítése* szerint Bandholtz tábornok február 9-én a békedelegáció vonatán Párizsba indul. Budapesti hivatalát végleg elhagyta, és március elején visszatér az Egyesült Államokba. Az Egyesült Államok magyarországi követe Grant-Smith lesz, aki már Budapesten van. Bandholtz megígérte, hogy Párizsban latba veti befolyását Magyarország érdekében.

1920. február 6.

[1] A delegáció hivatalos értekezletén Praznovszky azt ajánlotta, kérjünk Budapestről távirati felhatalmazást arra, hogy válaszoljunk a Szövetségesek Nyugat-Magyarországra vonatkozó jegyzékére. Javaslata szerint e jegyzékben ki kellene fejeznünk elégedettségünket afőlről, hogy a Szövetségesek végül úgy döntöttek,

A Nagykövetek Tanácsának nyilatkozata a magyarországi Habsburg-restauráció tervéről (Párizs, 1920. február 2.)

A Szövetséges Főhatalmak szükségesnek látják, hogy határozottan cáfolják azon elterjedt híreszteléseket, amelyek megteveszthetik a közvéleményt azt állítva, hogy ezen hatalmak készek elismerni vagy elősegíteni a Habsburg-uralkodócsalád visszatérését Magyarország trónjára. A Szövetséges Főhatalmak úgy vélik, hogy egy olyan uralkodóház visszahozatala, amely – Németország szövetségeseiként – alattvalói számára elnyomó és más népeken uralkodó rendszert testesített meg, nem egyeztethető össze sem azon elvekkel, amelyekért harcoltak, sem azon eredményekkel, amelyeknek megvalósítását a háború a mindaddig leigázott népek

főlszabadítása terén lehetővé tette. A Szövetséges Főhatalmaknak nem szándékuk, ahogy nem is feladatuk, hogy beavatkozzanak Magyarország belügyeibe, sem hogy meghatározzák, milyen kormányformát, milyen alkotmányt válaszson a magyar nép magának; azt azonban nem fogadhatják el, hogy a Habsburg-ház visszaállítását egyedül a magyar nemzetet illető kérdésnek tekintsék. Jelen nyilatkozatukban leszögezik tehát, hogy egy efféle restauráció magával a békékötés alapjaival állna ellentétben, ezért azt nem ismernék és nem tűrnék el.

Forrás: *FDIKMT (1918–1932)*, 2. köt., 78. sz. (199–200. o.)

Vita a Minisztertanácsban a Nagykövetek Tanácsának nyilatkozatáról (Budapest, 1920. február 5.)

1. Miniszterelnök úr előadja, hogy a budapesti angol főmegbízott, Mr. Hohler megjelent nála, s előadta azt, hogy [...] az angol kormány nem kíván beavatkozni Magyarország belügyeibe mindaddig, míg Magyarország magatartása a békülékenység jellegét viseli magán úgy szomszédaival szemben, mint a Szövetségesekkel szemben, de Őfelsége kormánya még fenntartja a már előzetesen is kifejezett ellenvetéseket a Habsburg-ház bármely tagjának akár királlyá történendő, akár nádorrá, vagy akár bármely más címen leendő megválasztásával szemben. Ellenben semmi ellenvetése nincs Őfelsége kormányának az ellen, hogy a magyar államnak államfői méltóságára valamelyik kiváló magyar megválasztassék, és pedig akár a mai létező alkotmánynak megfelelően, akár pedig a magyar nép képviselői által hozott újabb, módosított alkotmányi rendelkezések értelmében. Az angol kormány ezt úgy értelmezi, hogy ez természetesen a törvényes formák között jöjjön létre, és megfeleljen a magyar alkotmány követelményeinek.

Tudomásul vették.

2. Külügyminiszter úr felolvassa a Párizsba kiküldött békedelegáció főtítkárának, Praznovszky Iván követnek jelentését, amely szerint neki a párizsi békekonferencia nevében hasonló tartalmú jegyzéket nyújtottak át Henry [al]lezredes útján, amely jegyzékben az egész antant szolidárisan tiltakozik Habsburgoknak Magyarországra való visszajövele ellen, akár királyi, akár kormányzói minőségben legyen.

Megjegyzi, hogy Praznovszky ezen jelentésére neki a következő táviratot küldötte:

„[...] sürgöny tartalmát miniszterelnökkel és államférfiakkal közölve abban állapotunk meg, hogy egyelőre nem adunk rá választ.

A habsburgi dinasztia kizárásának indoklása tulajdonképpen a legnagyobb érvelési területi integritásunk iránti harcunkban.

A Nagyköveti Konferencia határozata különben ma nem aktuális, mert József főherceg minden aspirációról [törekvéseiről] lemondott, a békekötés utáni időszakban pedig aligha fog már nagy fontossággal bírni.

A Habsburgok kizárása véleményem szerint immár ama kötelezettséget rója az antanthatalmakra, hogy ők deignálják [jelöljék ki] Magyarország jövő királyát, nekünk pedig a jogot adja, hogy oly királyt követeljünk, kinek személye elegendő garanciát nyújt arra, hogy Magyarország érdekeit szíven fogja hordozni és kit az ország közvéleménye szívesen elfogad.

Kétségtelen, hogy ez a szituáció magukat az antanthatalmakat fogja a legnagyobb zavarba hozni. Felhatalmazlak, hogy ezen érveket mint privát véleményedet Henry [al]lezredessel közöljed.

Érdekelne tudni, hogy melyek a »*principale puissances*« [főhatalmak], akiket a nagykövetek jegyzéke említ. Itteni olasz ügyvivő kétli, hogy Olaszország köztünk [köztük] lenne. Francia missziónál csak néhány nap előtt tétetett említés József főhercegről mint kíváncsi jövő királyról.”

Külügyminiszter úr szerint az antantnak ezen demarsa [erőteljes fellépése] cseh és román machinációkra vezethető vissza.

Miniszterelnök úr előadja, hogy a kérdésben értekezett a magyar békedelegáció elnökével, Apponyi Albert gróffal, aki egy jegyzéket szándékozik Párizsban átadni a békekonferenciának, amelyben óvást emelünk az ellen, hogy az antant Magyarország belügyeibe beavatkozzék. Később azonban Apponyi Albert megváltoztatta előbbi álláspontját és nem kíván ez ügyben jegyzéket intézni az antanthoz.

Külügyminiszter úr kijelenti, hogy nézete szerint az általa előbb felolvasott választávirat, amelyet Praznovszkyhoz intézett, meg fogja tenni a hatását.

Tudomásul vették.

Forrás: MNL OL, K 27, 125. dob., Az 1920. február 5-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve, 1–2. nrp. (2–5. p.)

visszatérése előtt egy interjút adjon, s ezt juttassa ki sürgősen hozzá, hogy a magyar ügy így konkrét alkalommal napirendre kerüljön, s a lapok is hozzászólhassanak. Az interjú tárgyának a béke alá[írásának] vagy alá nem írásának kérdését ajánlja, mégpedig olyan beállításban, hogy az alá nem írás nem ujjhúzás az antanttal, mert ha a legyőztetés tényéből hajlandók vagyunk is konklúziókat²⁵⁸ levonni, bizonyos ponton túl nem mehetünk, amit a francia fog leginkább megérteni, aki tapasztalatból tudja, hogy egy nemzeti *désastre*²⁵⁹ idején is csak addig a határig szabad elmenni, mely az ország életképességével összeegyeztethető.

Praznovszky fentiekről sürgőnyileg* értesíti gróf Somssichot azzal a megjegyzéssel, hogy Semsey felfogását nem osztja, mert bár területi integritásunk érdekében akár az ördöggel is szabad, sőt kell paktálnunk,²⁶⁰ nem szabad elfelejtenünk, hogy ha politikánkat a túlságosan balra hajló elemekre bázírozzuk,²⁶¹ azok majd prezen-tálják²⁶² a számlát, ami valószínűleg a balrafordulás követelése lesz, erre pedig a jelenlegi magyar viszonyok egyáltalában nem alkalmasak. A szocialisták különben Franciaországban mostanában *baisse*-ben²⁶³ vannak.

A japán⁶⁸ és a nicaraguai²⁶⁴ meghatalmazottak megbízólevelei utólag megérkeztek.

Adorján volt Szazonovnál,²⁶⁵ aki a csehekről nagyon barátságosan, de a románokról annál elítélőbben nyilatkozott.

Gróf Bethlen gróf Bánffytól levelet* kap Londonból, melyben utóbbi közli vele, hogy Lord Cecil azt kérdezte, igaz-e Vajdának az az állítása, hogy Magyarország éhínség címen Romániától kéréselt gabonaszállítványt Ausztriának adta fegyverek és muníció ellenében, amiből Magyarország agresszív terveire lehet következtetni. A Külügyminisztériumtól *démentit*²⁶⁷ kérünk, melyet Bánffy [a] kormányra való hivatkozással közölhetne Lord Cecillel.

február 7-én

Bartlett²¹² itt járt és gróf Apponyi és gróf Teleki részére névjegyeket hagyott, nem sikerült azonban vele találkozni, és Párizsban nem volt felkutatható.²⁶⁸

bizottságot küldenek Nyugat-Magyarországra, mivel ily módon a Szövetségesek megbizonyosodhatnak afelől, hogy az ellenségeink által ellenünk vezetett vádaskodó kampány alaptalan. A jegyzékben egyúttal kifejezi majd azt a reményét, hogy a Szövetségesek ugyanilyen hozzáállást fognak tanúsítani Magyarország többi megszállt területe ügyében is. Praznovszky ezután felolvasta az értekezletnek Somssich gróf válaszejegyzékét²⁴⁹ a Szövetségesek Habsburgokkal kapcsolatos jegyzékére.

[2] Végül jelentette, hogy megkapta a japán⁶⁸ és nicaraguai²⁶⁴ meghatalmazottak megbízóleveleit.

[4] Bethlen gróf tájékoztatta az értekezletet, hogy Adorján felkereste Szazonovot,²⁶⁵ aki barátságos szavakkal beszélt a csehekről, de erősen elítélte a románokat.

[3] Bethlen gróf részleteket olvasott fel Bánffy gróf Londonból küldött jelentéséből.* Lord Cecil azt kérdezte Bánffy gróftól, igaz-e a román miniszterelnök²⁴¹ állítása, hogy Magyarország az éhínség ürügyén Romániából „exportált”²⁶⁶ nagy mennyiségű gabonát Ausztriának adta fegyverek és muníció ellenében. Lord Cecil azt mondta, hogy ha ez igaz, akkor az Magyarország agresszív terveire utal. Az a határozat született, hogy jelentjük* az ügyet a Külügyminisztériumnak, és megfelelő választ²⁶⁸ kérünk, amelyet Bánffy közölhet Lord Cecillel.

1920. február 7.

Apponyi gróf új atrocitásokról küldött dokumentumokat,²⁶⁹ és kérte, hogy ezen dokumentumok alapján újra sürgezzük meg a románok által megszállt területek kiürítését.

Vita a Minisztertanácsban Magyarország közéleti helyzetéről (Budapest, 1920. január 27.)

Miniszterelnök úr előadja, hogy az ország súlyos közéleti helyzete indította őt arra, hogy a mai Minisztertanácsot összehívja és felkérje egyúttal a nemzeti hadsereg fővezérét és vezérkari főnökét is, hogy a mai tanácskozáson szintén részt vegyenek.

Tájékoztatja a Minisztertanácsot az ország súlyos közéleti helyzetéről. A jugoszlávok és a románok minden segítséget megtagadnak. A két legutóbbi Minisztertanács foglalkozott az ország közéleti helyzetével, és mindkét Minisztertanácsra kérte a hadügyminiszter urat, biztosítaná a katonaság asszisztenciáját a szükséges készletek feltárása érdekében. A hadügyminiszter úr ígéretet is tett, de ma azon értesítést kaptuk a Közéleti Bizottsági Minisztériumtól, hogy a hadügyminiszter úr nem hajlandó a katonai asszisztenciát megadni. A hadügyminiszter úr visszatért azon régebbi kijelentésére, hogy vagy átveszi a Hadügyminisztérium az ország egész közéleti helyzetének rendezését, vagy pedig nem hajlandó közreműködni a közéleti ügyek intézésénél.

Az előadó miniszterelnök úr szerint a jelenlegi pillanatnyi nehézségeken sürgősen segítenünk kell. A közigazgatási tisztviselő, jelesen a főszolgabírák nem mernek a kíváncsok energiával fellépni a vidékkel a gabonaellátás biztosítása érdekében, azért szükséges a katonaság asszisztálása.

A nemzeti hadsereg fővezére kijelenti, hogy [...] a nemzeti hadsereg egyedül nem vállalkozhatnék, hogy a parasztoktól kipiszkálja a náluk levő esetleges gabonafelesleget, és így gyűlöletessé tenné magát, és ezután az így felhajtott gabonamennyiség nem oda kerülne ahova kellene, hanem különféle panamá útján eltűnnék.

Földművelésügyi miniszter úr kifejti, hogy azon esetben, ha a gabonaellátás kérdése militarizálva lenne, úgy sem a szerbektől, sem a románoktól nem kapnánk semmit. Különben sem osztja a hadügyminiszter úr meggyőződését, minthogy ha a hadügyminiszter úr meg tudna felelni olyan nagy feladatnak, mint a közellátás biztosítása. [...] Sajnálja, hogy a mai Minisztertanács ülésére sem tartotta érdemesnek a hadügyminiszter úr, hogy megjelenjen.

A nemzeti hadsereg fővezére garanciát kíván arra nézve, hogy olyan ember kezébe[n] volna a gabonaellátás biztosítása, akiben úgy ő, mint a nemzeti hadsereg megbíznék. [...] ismétli, hogy a közelmúltban is megtörtént az, hogy az elrekvált gabonamennyiség malmokból láncereskedők révén eltűnt. [...]

Miniszterelnök úr indítványozza, hogy egy magas rangú tiszt, egy tábornok neveztesse ki a gabonaellátás biztosítása céljából megalakítandó katonai asszisztencia élére, és ezen tábornoknak betekintés nyújtassék arra nézve is, hogy az összegyűjtött gabonamennyiség miként lesz elosztva [...]

Soós Károly tábornok teljesen osztja a nemzeti hadsereg fővezérének meggyőződését [...] A tábornok ne legyen mechanikusan alárendelve a Közéleti Bizottsági Minisztériumnak, hanem igenis befolyása legyen a készletek kutatására nézve.

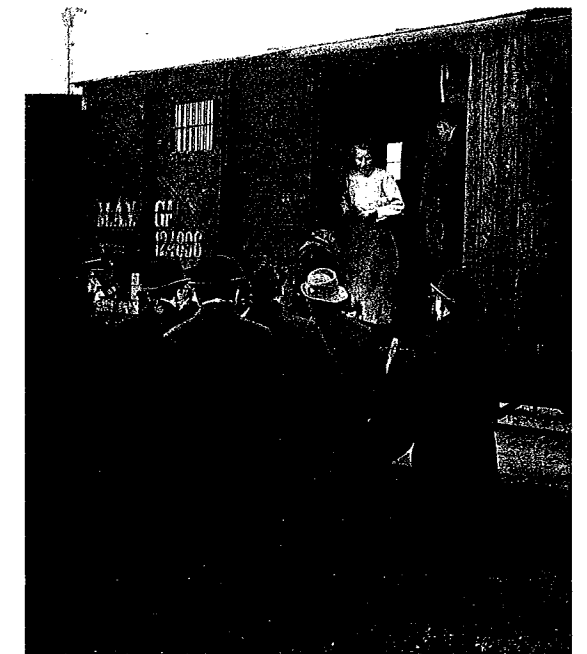
Nemzeti hadsereg fővezére csatlakozik a hadügyi államtitkár úr érveléséhez és hozzáfűzi azt, hogy súlyt helyezne arra, hogy ő nevezhesse ki a katonai asszisztálás élére állítandó tábornokot. [...]

A miniszterelnök úr szerint is a legmagasabb büntetést kellene drákói szigorúsággal olyanokra kimérni, akik a felesleget inkább az állatokkal etetik meg, mintsem hogy azt a közéleti bizottságára ajánlanák fel.

Miniszterelnök úr összegezvén a mai vitát, indítványozza, hogy Térfy államtitkár, gabonagyűjtési kormánybiztos, továbbá Ipolyi-Keller Gyula közéleti államtitkár Berzeviczy vezérkari főnök és Soós Károly tábornok, hadügyi államtitkár holnap jöjjenek össze és állapotjanak meg a részletekre nézve. Nézete szerint, ha a katonaság is támogatni fogja a polgári hatóságokat a gabonaellátás biztosítása körül, úgy a közéleti bizottságunk április hó végéig biztosítva lenne.

A Minisztertanács a miniszterelnök úr ezen utóbbi javaslatához hozzájárul.

Forrás: MNL OL, K 27, 124. dob., Az 1920. január 27-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve, 1. nrp. (2-7. p.)

Huszár miniszterelnök látogatása a menekülteknél (1920).

Forrás: MNM, TF, 71.149

Gróf Apponyi újabb atrocitásokat közöl,²⁶⁹ és kéri ezen adatok alapján a románok által megszállt terület kiürítésének újabb megsürgetését.

Gróf Somssich külügyminiszter közli,²⁷⁰ hogy a budapesti Szövetségek Közi Katonai Misszió január 31-én békekonferencia Legf[els]őbb Tanácsához²¹⁴ sürgőnyt intézett, mely a Nyugat-Magyarországba küldött misszió jelenléséről számol be. Eszerint Nyugat-Magyarország lakossága egyhangúlag tiltakozik az Ausztriához való csatolás ellen, úgyszintén egy esetleges cseh megszállás ellen, és követeli a népszavazást. Néhány nap előtt Gratz követ tárgyal²⁷¹ Renner kancellárral Nyugat-Magyarország kérdésében, s ez alkalommal a kancellár részéről, aki a népszavazástól már kevésbé idegenkedik, az eddiginél nagyobb megértéssel találkozott. Arra az esetre, ha a népszavazás a mi javunkra döntene, Gratz a tárgyalásokat a következő alapon ajánlja folytatni:

1. A Nyugat-Magyarországon elhelyezett magyar katonaság állományának leszállítása.
2. Autonómia a német lakta vidékek számára.
3. Nyugat-Magyarország vámkülzet²⁷² alakjában szorosan gazdasági összeköttetésbe kerülne Ausztriával.

A külügyminiszter a kormánnyal egyetértőleg felhatalmazta²⁷³ bécsi követet, hogy a tárgyalásokat fenti alapon folytassa, de a harmadik pontot lehetőleg kapcsolja ki. A magyar kormány különben jövőre nézve egy Ausztriával létesítendő vámközösség álláspontján áll.

február 8-án

Gróf Somssich külügyminiszter közli,* hogy a magyar delegáció jelenleg Budapesten időző tagjai folyó hó 9-én indulnak Párizsba, hová 11-én reggel érkeznek. Elnök, 12 megbízott és szakértő, 7 titkár, 4 újságíró, 1 fordító, 2 szedő.

Gróf Apponyi a Nyugat-Magyarországra vonatkozó jegyzékre²⁴⁵ adandó válaszban még kifejtteni kívánja, hogy a magyar kormány tiltakozik az állítólagos politikai üldözések miatt emelt vád ellen, és ezért örömmel üdvözlöi a

Somssich gróf tájékoztatást²⁷⁰ küldött, hogy a budapesti Szövetséges Katonai Misszió január 31-én táviratban tett jelentést a Legfelsőbb Tanácsnak²¹⁴ a Nyugat-Magyarországra delegált misszióról. Eszerint Nyugat-Magyarország lakossága egyhangúlag tiltakozik az Ausztria általi bekebelezetés ellen, csakúgy mint a közszájon forgó cseh megszállás ellen, és népszavazást követel. Néhány napja Gratz követ egyeztetett²⁷¹ Renner kancellárral Nyugat-Magyarország kérdéséről. A kancellár részéről az eddiginél nagyobb megértéssel találkozott, és úgy tűnt, Renner már kevésbé idegenkedik a népszavazás gondolatától. Gratz a következő alapokon ajánlja folytatni a tárgyalásokat, amennyiben a népszavazás a mi javunkra döntene:

1. A Nyugat-Magyarországon állomásozó magyar katonai erők csökkentése.
2. Autonómia a németek lakta vidékek számára.
3. Nyugat-Magyarország szorosabb gazdasági összeköttetése Ausztriával vámegyezmény alakjában.

A külügyminiszter a kormány jóváhagyásával felhatalmazta²⁷³ Gratzot, hogy a tárgyalásokat fenti alapokon folytassa, de lehetőleg a harmadik pont kikapcsolásával. A magyar kormány politikája a jövőben mindenesetre számításba veszi az Ausztriával létesítendő vámközösséget.

1920. február 8.

Somssich gróf tájékoztatást* küldött, hogy a békelegáció jelenleg Budapesten tartózkodó tagjai 9-én indulnak Párizsba, és 11-én délelőtt érkeznek meg ide.

Apponyi gróf azt kívánja, hogy a Nyugat-Magyarországra vonatkozó jegyzékre²⁴⁵ adandó válasz tartalmazza azt, hogy a magyar kormány egyfelől kifejezi tiltakozását a politikai üldözések vádjá ellen, másfelől

A békelegátusok beszámolója eljövendő feladataikról a Minisztertanács ülésén (Budapest, 1920. február 8.)

[...] Apponyi Albert gróf úr, a békelegáció elnöke előadja, hogy az antant által velünk közölt békefeltételekre észrevételeinket folyó évi február hó 12-én fogja a békelegáció Párizsban benyújtani. [...] Az első rész gazdasági és pénzügyi politikai dolgokra vonatkozik, a második rész pedig a politikai részével foglalkozik a békefeltételeknek. Az első rész több *détail* [részlet] munkát igényel, és ezek még nem készültek el, a politikai része észrevételeinknek azonban már elkészült úgy francia, mint angol nyelven. A békelegáció Párizsban visszamaradt főtitkára, Praznovszky követ azt táviratozta, hogy gyanút és rossz benyomást szülne halogatásunk, ez indította a békelegáció elnökét arra, hogy változtasson szándékán, miszerint a Habsburg-dinasztia visszajövele ellen az antant részéről hozánk intézett jegyzékre tiltakozó jegyzéket intézzen, bár reánk mint független országra nézve bántó dolog, hogy annyira beleavatkoznak a belügyeinkbe, de ha a békelegáció most tiltakozó jegyzéket adott volna át, úgy azt látták volna az antant vezető emberei és a minket környező kisállamok is, hogy mi igenis vissza akarjuk hozni a Habsburgokat. Válasziratunk alap gondolata az, hogy fenntartjuk a népszavazás követelését, követeljük, hogy azon területeken, amelyeken a népszavazás megejtetnék, vonuljanak ki az érdekelt szomszéd országok katonai csapatai, és ezen népszavazás elé kerülő országrészek neutrális csapatok által legyenek megszállva. A polgári kormányzatot ezen részekben neutrális főfelügyelet alatt magyar és az érdekelt országok emberei látnák el a népszavazás megajtásáig. [...] Válaszjegyzékünkben kifejtjük, hogy a világ végéig mindig csak erőszaknak fogjuk tekinteni különben a békekonferencia által népszavazás elrendelése nélkül ránk erőszakolt békefeltételeket. A mostani Nemzetgyűlésnek nem állott jogában az egész ország nevében aláírni ezen feltételeket, miután csak a csonka ország területéről jött össze; ha pedig aláírná ezen Nemzetgyűlés a békefeltételeket, úgy ezen Nemzetgyűlésen nem képviselt országrészek lakossága azt mindig csak egy leigázott népen elkövetett erőszaknak fogja tekinteni. Egy külön jegyzéket szándékszík intézni az Amerikai Egyesült Államok párizsi nagykövetéhez is, amelyben [...] kérjük az Egyesült Államokat, hogy velünk népszavazás, a népek önrendelkezési joga alapján kössenek békét.

Földművelésügyi miniszter úr kérdést intéz Apponyi Albert gróf úrhoz, [...] aziránt, hogy ha a Nemzetgyűlésen tiltakozások hangzanának el az ellen, hogy az antant olyan határozottan foglal állást a Habsburg-dinasztiának magyar király vagy magyar kormányzó minőségben való visszajövele ellen, [...] akkor a kormány ezzel szemben milyen állást foglaljon el; nézete szerint egy ilyen állásfoglalás nagyban megnehezítené a békelegáció munkáját.

Apponyi Albert gróf úr, a békelegáció elnöke a legheylesebben tartaná, hogyha a Nemzetgyűlésen ilyen tiltakozások most el nem hangzanának s a kérdés fölött hallgatólag napirendre térnénk.

Teleki Pál gróf, a békelegáció tagja ezután előadja azon munkát, melyet ő maga dolgozott ki, a tőlünk elszakításra ítélt területeken megejtendő népszavazási kerületi beosztás tekintetében. Egy külön ilyen kerületet képez a magyar határ mentén elvonuló magyar területtömb, egy külön területet a nyugati tótság, egy külön területet a keleti tótság, egy külön területet a ruténség. Felmerült különösen a Területvédő Liga részéről azon kérés – folytatja Teleki Pál gróf úr –, hogy a békeszerződés értelmében elszakított vármegyék külön egy-egy képviselőt küldjenek a Nemzetgyűlésbe. Ő ezt a maga részéről, mint erdélyi ember is, határozottan helytelenítené, egyrészt nem tekintetnének az így megválasztott képviselők az elszakított vármegyék tényleges képviselőinek, hanem műszekelyeknek tekintené őket, de taktikai politikai szempontból is hibás volna az, mert így a jövőben mindig hivatkozhatunk arra, hogy a béke aláírásánál és a béke esetleges ránk erőszakolt ratifikálásánál nem voltak képviselve a csonka részen Magyarországtól elszakított nagy területek és így, ha a Nemzetgyűlés a békét ratifikálja is, később az elszakított részek mindig hivatkozhatnak arra, hogy ők ehhez hozzá nem járultak.

Popovics Sándor úr, a békelegáció tagja ezután előadja vázlatát azon jegyzéknek, amelyet a békekonferencia pénzügyi határozataira válaszul intézünk. Utalunk arra, hogy az ország, amely területének kétharmadát elveszítette, az ötéves háború és az azt követő két forradalom, majd a román megszállás által erőben annyira megfogyatkozott, hogy nem tud megfelelni a pénzügyi feltételeknek.

Lers Vilmos báró külügyi államtitkár úr, a velünk közölt békefeltételek gazdasági részével foglalkozik, s azokat is elfogadhatatlanoknak jelenti ki. Különösen sérelmes a békeszerződésnek azon feltétele, hogy még Ausztriát is nekünk kell ellátni, ezzel szemben a legáció [negáció = tagadás] álláspontjára lépünk válaszjegyzékünkben. [...]

Apponyi Albert gróf úr, a békelegáció elnöke ezután kifejti, hogy nem remél sok változtatást, vagy jót a békekonferenciától, és így nem rózsás reményekkel megy vissza Párizsba. [...] A minket körülövező ellenséges államok olyan nagy ellenakciót indítottak a mi észrevételeinkkel szemben, hogy összefoglalva az előbb előadottakat, ma még kedvezőtlenebbnek látszanak feltételeink, mint voltak akkor, midőn a párizsi békekonferenciára kiutaztunk. [...]

Forrás: MNL. OL, K 27, 125. dob. Az 1920. február 8-i minisztertanács ülés jegyzőkönyve, 1. nrp. (2–9. p.)

misszió kiküldetését, mely meggyőződhetik az effajta vádak teljes alaptalanságáról. Nyugat-Magyarország lakosságának túlnyomó nagy része határozottan ellenzi az Ausztriához való csatlakozást, csak elenyésző kis pángermán csoport kívánja azt, mely Ausztriával együtt a Német Birodalomhoz óhajt csatlakozni, és a háború célját képező német imperialisztikus és keleti expanziós politikát folytat.

február 9-én

A külügyminiszter felhatalmazza²⁷⁴ Bánffy grófot, hogy a kormány nevében a leghatározottabban jelentse ki, hogy Magyarország Ausztriának fegyverekért nem adott sem Romániától kapott, sem más gabonát.

Gróf Bethlen Scitovszkynak megbízást ad egy dolgozat készítésére, mely különösen azt mutassa ki, hogy Magyarország gazdasági tönkretételével Franciaország és az antantállamok is károsodnának.²⁷⁵

Adorján Andort Bethlen elküldte Léon Bourgeois-hoz,²⁷⁶ a Népszövetség elnökéhez, hogy puhatolná ki, mily módon lehetne őt megnyerni a megszállott magyar területekre megtartandó plebiszcitum²⁷⁷ számára.

Gróf Csáky Imre bejelenti, hogy Semsey Andor révén a napokban dr. Eckkel,²⁷⁸ d'Espremont [Destremau]²⁷⁹ tábornok (Kassa) volt vezérkari főnökével fog találkozni.²⁸⁰ Dr. Eck egy Bureau pour la reconstruction économique des pays Danubiens²⁸¹ című irodát nyitott, melyek céljaira tőlünk 5000 frank szubvenciót kapott. Ezen irodának bevallott rendeltetése üzletek közvetítése volna, de mellesleg magyar propagandával is foglalkozik. Gróf Csákyknak az a benyomása, hogy dr. Eck nem jár el feljebbvalói és a csehek tudta nélkül, s így érdemesnek tartja ezt a fonalat felvenni és tovább szőni.

február 10-én

Gróf Csáky Imre találkozott Halmossal,²⁸² aki a közeljövőben össze fogja hozni dr. Eckkel. Újságpropaganda céljaira újabb 3000 frankra lesz szüksége. Praznovszky előterjesztést²⁸³ tett Budapestre ezen összeg folyósítása irányában.

A III., IV. és V. számú jegyzékünkre vonatkozó sürgető jegyzékek²⁸⁴ beadatnak.

kifejezi megelégedését a misszió kiküldése fölött, amely meggyőződhetik arról, hogy az effajta vádak minden alapot nélkülöznek. Nyugat-Magyarország lakosságának túlnyomó része határozottan ellenzi az Ausztriához való csatolást.

1920. február 9.

A külügyminiszter felhatalmazta²⁷⁴ Bánffy grófot, hogy a kormány nevében határozottan cáfolja, hogy Magyarország fegyverekért cserébe bármennyi – Romániától vagy máshonnan kapott – gabonát adott volna Ausztriának.

Bethlen gróf megbízta Scitovszkyt²⁷⁷ egy memorandum elkészítésével, amely bemutatja, hogy Magyarország gazdasági tönkretétele Franciaország és a Szövetségesek érdekeire nézve is káros.²⁷⁵

Bethlen Léon Bourgeois-hoz,²⁷⁶ a Népszövetség elnökéhez küldte Adorján Andort azzal a céllal, hogy tudja meg, miképpen lehetne őt megnyerni a Magyarország megszállt területein tartandó népszavazás gondolatának.

1920. február 10.

Elküldtük a III., IV. és V. számú jegyzékünkre adandó választ sürgető jegyzéket.²⁸⁴

Huszár Károly előterjesztése a Minisztertanácsban a béke delegáció tevékenységének közzétételéről (Budapest, 1920. február 8.)

Teleki Pál gróf úr, a béke delegáció tagjának felkérésére a miniszterelnök úr előterjesztést tesz a Minisztertanácsnak aziránt, hogy a béke delegáció által beadott összes jegyzékek és mellékletek egy könyv alakban úgy a két eredeti (francia, angol), mint magyar szövegben kiadassanak.

A szerkesztéssel Teleki Pál gróf vezetése alatt a jelenleg működő békeirodából alakítandó kisebb szervezet mint szerkesztőség vezetné a munkát. Teleki Pál gróf tervezete szerint a munka sémája a következő volna: I. jegyzék magyarul, II/a) jegyzék franciául és angolul hasábosan, II. mellékletek (mémoire-ok) magyarul, II/a) mellékletek franciául és angolul, III. táblázatok, statisztikák és térképek (mind a három nyelven együtt).

Ami a költségeket illeti, azok körülbelül 450-500 000 koronára volnának tehetőek.

A Minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárul.

Forrás: MNL OL, K 27, 125. dob., Az 1920. február 8-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve, 3. nrp. (10. p.)

Teleki Pál külügyminiszter ígérete a béke delegáció tevékenységét bemutató kötetek közzétételéről (Budapest, 1920. május 26.)

[...] rövid időn belül alkalmam lesz a Ház asztalára letenni a béke delegáció jelentésének első kötetét, nem sokkal azután a második és harmadik kötetét is, amely kötetek tartalmazzák a béke delegáció egész munkásságát, az előzetesen átadott jegyzékeket, a békeszerződésnek első szövegét, az erre adott összes válaszainkat, a jegyzékeket és kísérőmemorandumokat egyaránt, a végleges szöveget és azt az utolsó választ, amelyet a tegnapi reggeli lapokból hiteles szövegében is méltóztatnak ismerni. Akkor a t. Nemzetgyűlésnek módjában lesz alapos vizsgálat tárgyává tenni, úgy azt a munkát, amit mi mint béke delegáció Párizsban végeztünk, valamint alkalma lesz az összes kérdéseket oly alapos tanulmány tárgyává tenni, mellyel elkészülve azután megfelelő módon foglalkozhatik – akkor, amikor erre nézve az idő érdemben eljön – a béke kérdésével.

Forrás: NN (1920-1922), III. köt., 84. o.

Teleki Pál külügyminiszter bejelentése a Nemzetgyűlésben a béke delegáció tevékenységét bemutató mű első kötetének megjelenéséről (Budapest, 1920. augusztus 19.)

T. Nemzetgyűlés! Külügyminiszteri minőségemben van szerencsém az egykori magyar béke delegáció munkálatainak megjelent első kötetéből egy példányt a Ház asztalára letenni. Első kötete ez annak a meglehetősen nagy munkának, amely dokumentuma lesz a mi igazságunknak, amely nem szalvál [ment fell] minket az alól, hogy ezentúl is, más úton is munkálkodjunk azon, hogy az igazságunkat elérjük, nem csupán erre a dokumentumra bízva azt, hogy a világ közvéleményét meg fogja győzni. Ez a munka mindenképpen, úgy is, mint a béke delegáció munkájának sikertelen argumentumainak foglalata, a világ közvéleményének átalakítását és felvilágosítását lesz hivatva mindenkor szolgálni. Mint ilyent van szerencsém a Ház asztalára letenni. A következő kötetek ezt most már rövid időn belül fogják követni. (Helyeslés.)

Forrás: NN (1920-1922), IV. köt., 548. o.

51

Magyar Kereskedelmiügyi Minisztérium
nak, a papírgyök minisztérium biztosa-
nak

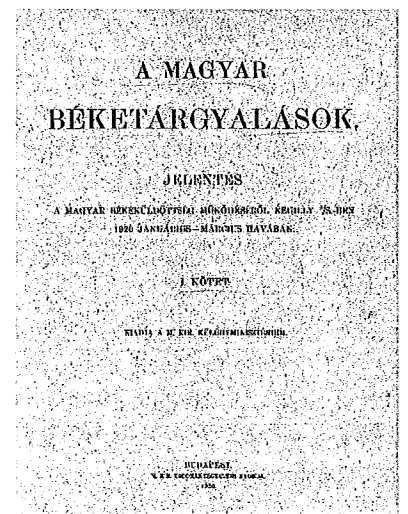
BUDAPEST

Tiszteltelttel kérem, szí-
vaskodjék a Külügyminisztérium béke-
delegációjának számára ~~felállítására~~ 200
rímsza 58/84-as ~~számmal~~ 63/95-ös
simított nyomópapíros ~~fontartani~~.
A papíros a béke delegáció munkálatai-
nak három szövegű könyvalakba való
kiadásra szükségeltetik. A fennmár-
lót költségek a béke alapból készpénz-
ben lesznek folyósítva.
Budapest, 1920. március 3.

Cholnoky
K. 1/10

Cholnoky Jenő papírigénylése
a béke delegáció tevékenységét
bemutató kiadványhoz.

Forrás: MNL OL, K 69, 28. cs., 1920-12-
4848. sz. (51. p.)

Teleki Pál 1920. augusztus 19-én mutatta be a Nemzetgyűlésben a béke delegáció tevékenységét ismertető mű első kötetét.

Forrás: MBT, I. köt., címlap

február 11-én

Gróf Apponyi Albert és a delegáció Pesten volt tagjai megérkeznek. Gróf Bethlen és Praznovszky beszámolnak a delegáció Neuilly-ben maradt részének tevékenységéről.

Gróf Bethlen ismerteti az eddig létesített összeköttetéseket, melyeket Adorján, gróf Bánffy, gróf Semsey és a spanyol nagykövet, Quiñones de León révén sikerült megteremteni. Különös fontosságú gróf Bánffy Miklós missziója Angliában úgy politikai, mint pénzügyi tekintetben. Gróf Semsey és Halmos dr. Eck ezredes vezérkari főnök révén lehetővé teszik, hogy az észak-magyarországi kérdést releváljuk,²⁸⁵ azonkívül Adorjánnal együtt a sajtónál is remélnek eredményt elérni. Gróf Orłowski a lengyelekhez biztosít hozzáférést, aminek különösen a magyar hadsereg fejlesztése és közös határ kérdésének szempontjából van nagy fontossága.

Gróf Csáky István a delegáció távollétében 6 előzetes jegyzéket²⁸⁶ adott be.

Gróf Apponyi értesülése szerint dél-magyarországi sváboknak²⁸⁸ Ackermann²⁸⁹ révén sikerült Amette bíbornokhoz eljutniok.

február 12-én

Budapestről érkezett sürgönyértésítés²⁹⁰ szerint a román haditörvényszék Csécsy-Nagy Imre ezredest és hét társát,²⁹¹ akik katonai szervezkedés létesítésében munkálkodtak – halálra ítélte. Kormány antantmissziók útján interveniált,²⁹² kéri béke delegáció megfelelő közbenjárását. Megtörténik.²⁹³ Gróf Csáky Imre értesülése szerint a francia referensek eddig benyújtott jegyzékeinkkel még csak nem is foglalkoztak, és úgy látszik, hogy ezekkel

1920. február 11.

Megérkezett Apponyi gróf, valamint a küldöttség azon tagjai, akik vele együtt tértek vissza Budapestre. A delegáció értekezletén Apponyi gróf felkérte Bethlen gróft és Praznovszkyt, hogy számoljanak be röviden a Neuilly-ben maradt tagok tevékenységéről.

Praznovszky beszámolt a delegáció válaszadást kérő jegyzékeiről, s külön is azokról a jegyzékekről, amelyek vizsgálóbizottságok kiküldését sürgették a megszállt területekre.

Bethlen gróf röviden összegezte a delegáció elmúlt háromheti tevékenységének politika hátterét és kilátásait. Megemlítette Ottlik ügyét, és felvázolta a Bánffy gróf, Semsey gróf²⁵⁶ és a spanyol nagykövet²⁰⁵ révén teremtett összeköttetéseket. Rámutatott Bánffy pénzügyi és politikai kérdéseket egyaránt érintő missziójának fontosságára. Beszámolt Semsey gróf és Halmos²⁸² tevékenységéről, akik dr. Eck ezredes²⁷⁸ révén megpróbálnak módot találni az észak-magyarországi kérdés megoldására.²⁸⁰ Praznovszky kiegészítésképpen beszámolt az összekötő tisztekkel folytatott beszélgetései során szerzett értesülésekről, akik láthatólag elég jól vannak informálva a Quai d'Orsay fejleményeiről.

Csáky István gróf jelentést tett a delegáció távollétében benyújtott hat előzetes jegyzékről.²⁸⁶

Teleki gróf bemutatta a térképet, amelyet a cseh lövészárkokról készített.²⁸⁷

Apponyi gróf megemlítette, hogy a dél-magyarországi sváboknak²⁸⁸ sikerült elérniük Amette bíborost. Adminisztratív ügyek elintézését követően az értekezlet elnapoltatott.

1920. február 12.

Budapestről érkezett távirati értesítés²⁹⁰ szerint egy román haditörvényszék halálra ítélte Csécsy-Nagy Imre ezredest és hét bajtársát,²⁹¹ akik katonai alakulatokat akartak szervezni. A kormány a szövetséges missziók útján közbenjárt,²⁹² és hasonló lépés megtételére kérte fel a béke delegációt is. Ez meg is történt.²⁹³

Nemeskéri-Kiss Sándor: Óda a viszontlátás örömére
(1920. február)

Megérkeztünk ismét hosszú idők után,
Járáltunk azóta Wienben és Pest-Budán,
Most be kell rukkolnunk, mint komisz huszárnak:
Neuillyi kaszárnában bajtársaink várnak

Hogy ezek idekint azóta mit tettek,
Pontosan nem tudni; sok *hors-d'oeuvre*-t ettek,
Talán karcsú bokák után is mászkáltak,
De hála Henrynak: mindig otthon háltak.

Végigvívni jöttünk a titáni harcot,
De közöttünk látni sok savanyú arcot;
Egyiknek rossz a koszt, a másiknak fáj a
Változás, mert nem jó a hálószobája.

[...]

Délutánonként elpárolog, mint kámfor,
»Számozott nőihez« járogat Kiss Sándor
Hivatalos ügyben! De Párizs bűnkatlan,
És női közt bizton akad – számozatlan.

[...]

És van még egy kérdés, mit bolygatni félek,
Felfedni a titkot, alig viz rá lélek;
Nyomja Madrid népét a klastromi élet,
Ne legyen hát részük szigorú ítélet.

Elsőnek megszegte szűzi fogadalmát
Hintás Ezry Sándor: evett tiltott almát;
Azután, mint vízben a csupasz kutykurutty,
Gyönyörben lubickolt vékonylábú Durugy.

Megingott erénye a legjobbikának
E fiúk közül, szegény Bobikának!
És kire minden nő epedezve bandzsít:
Rossz helyeken látták rózsás képű Jancsit!...

– Ámde hiába fűz baráti kötelék
Hozzátok: a versből már nekem is elég;
Még csak egy üzenet, ne vegyétek zokon,
Csak annyi, hogy Lótusz Fakadjon Sírtokon.

Forrás: MNL OL, P 2126, 1. dob., 3. sor., 41. sz.

Benda Jenő tudósítása az Apponyi vezette delegáció
Neuilly-be való visszaérkezéséről (1920. február 11.)

A magyar béke delegáció vonata reggel nyolc órakor érkezett Párizsba a Gare de l'Est-re. A hivatalos fogadtatásnál az antanthatalmakat ezúttal is antanttiszték képviselték. Velök együtt megjelent az állomáson Praznovszky Iván, a magyar béke delegáció főtitkárja is. [...]

Nagyjából ugyanazt az útvonalat követtük, amelyet az első megérkezés alkalmával. Huszonöt perces út után megérkeztünk a Château de Madridba. A kapu két oldalán piros-fehér-kék csíkos faköpenyegek, a faköpenyegek mellett őrt álló katonák.

A kapuban és az előcsarnokban meleg fogadtatást rendeznek nekünk azok a magyarok, akiket első alkalommal Párizsban hagytunk: Bethlen István, gróf Csáky Imre, gróf Csáky István, báró Láng Boldizsár és a többiek. Az elhelyezkedés hamarosan megtörténik. Apponyi Albert az első emeleten azt a két szobát foglalja el, amelyekben az első alkalommal lakott.

A delegáció többi tagja is nagyjából a régi szobáját kapja vissza. A kétnapos utazáson eltörődve nem álljuk meg, hogy kedves és szeretetteljes pillantást ne vessünk arra a finom, ruganyos ágyra, amelyikben három hét előtt olyan jókat aludtunk!

Fogkefétől a cipőig és a magunkkal hozott könyvekig mindennek megvan már a régi, megszokott helye, és ebben van valami kedves és otthonias. Úgy érezzük magunkat, mint ha valahonnan hazaérkeztünk volna. És sajnáljuk azokat a delegátusokat, akik emeletről emeletre vándorolva még csak most várják, hogy helyet szorítsanak nekik valahol. A delegációnak ezúttal sok új tagja van, nagy a baj a szobák kiosztásával. Ha lehet, most még szűkösebben leszünk itt, mint az első ízben.

Csak éppen annyi időt szakítunk magunknak, hogy megmosakodjunk és megborotválkozzunk, azután a jól ismert zegzugos utakon lemegyünk a földszintre az első *déjeuner*-hez [ebédhez]. A csokoládé éppen olyan jó, mint első ízben volt, a „*petit pain*” [édes vajas zsömlé] azonban azóta megbarnult és sokkal soványabb lett. A Château de Madrid menüjének már az első alkalommal is jellemző vonása volt a szigorú takarékoság. Az ízletes franciakenyér megromlása és megfogyatkozása azt ígéri, hogy ez a hajlandóság itt a távollétünk alatt csak még jobban megerősödött. Nem nagyon biztató kilátás a jövőre, és ezért az sem nagy kárpótlás, hogy a ház úrnője, a vörös hajú gazdasszony, amikor magas sarkú cipőjén eltipeg mellettünk, szirupba mártott mosollyal üdvözlől bennünket.

Forrás: Benda 1920, 108–109. o.

nem is szándékoznak komolyan foglalkozni, hanem teljesen átengedik a teret a kisebb és velünk szemben ellenséges álláspontot elfoglaló népeknek.

A tót akció érdekében gróf Csáky Imrét sürgősen hazahívják.* Mivel a megkezdett akciók folytatása itt maradását egyelőre szükségessé teszi, a külügyminiszter erre való utalással megkérdeztetik,* hogy a tót akció mennyiben tenné szükségessé gróf Csáky hazautazását.

február 13-án

Ludwig főkonzul²⁹⁴ politikai javaslatokat tesz* a béke delegációknak, melyek azonban az eddig elfoglalt álláspontba nem illeszthetők bele. Gróf Bethlen Istvánnak összeköttetései révén kilátása van arra, hogy a magyar béke ügymenetével a neutrális sajtót, különösen Svédországot, Norvégiát, Hollandiát és Olaszországot tájékoztathassa. Gróf Apponyi Albert megbízza Hegedüs Lórántot, Csáky István grófot és dr. Fabrót, hogy tartsák szemmel a napisajtót, cáfolják meg azonnal a megjelenő rágalmakat, készítsenek elő a delegáció ténykedéséről két-három naponként egy rövid újságcikket, és ismertessék röviden a már benyújtott jegyzékeket.

Tegnap beadott ellenjavaslatokat²⁹⁵ egész itteni sajtó elfogadhatatlannak, sőt felháborítóknak mondja, dacára annak, hogy még nem is ismerheti őket. Sajtó magatartása nyilvánvalóan felsőbb helyről irányított. Választásaink eredményeit fehérterrornak tulajdonítják. A helyzet igen rossz, kevés remény lényeges javítások keresztülvitelére, ezért megfontolás tárgyává kell tennünk a béke alá nem írásának lehetőségét és ennek pénzügyi, gazdasági és katonai következményeit és amennyiben lehetséges, ezt az eshetőséget elő kell készíteni.²⁹⁶

Csáky Imre gróf értesülése szerint a franciák eddig egyetlen általunk benyújtott jegyzékkel sem foglalkoztak; nem is akarják ezeket komolyan venni, hanem szabad kezét adnak a velünk szemben ellenségesek kis nemzeteknek.

1920. február 13.

A békefeltételekhez tegnap benyújtott ellenjavaslatainkat²⁹⁵ az egész itteni sajtó elfogadhatatlannak, sőt agresszívnek nevezi, dacára annak, hogy még nem is tudja, mit tartalmaznak e javaslatok. A sajtó magatartását nyilvánvalóan felülről irányítják. A sajtó azt sugallja, hogy választási eredményeinket döntően befolyásolta a „fehérterror”. Nagyon rossz a helyzet, lényeges javulásra kevés a remény. Ezért komolyan meg kell fontolnunk azt a lehetőséget, hogy – mérlegelve a pénzügyi, gazdasági és katonai következményeket – megtagadjuk a békeszerződés aláírását, és amennyiben lehetséges, felkészüljünk erre az eshetőségre.²⁹⁶

A delegáció értekezletén Praznovszky jelentette, hogy felkereste őt a brit nagykövetség egyik titkára,²⁹⁷ és további információkat kért az I., VI., VII., IX., XI., XVII. és XVIII. sz. jegyzékünkben²⁹⁸ tárgyalt ügyekről; a kért tájékoztatást megkapta.

Praznovszky közölte, hogy Henry alezredes hajlandó átadni Apponyi gróf politikai helyzetet felvázoló memorandumát* Paléologue nagykövetnek.

Bánffy báró²⁹⁹ jelentette, hogy benyújtotta a békekonferenciának azt a jegyzéket,²⁹³ amelyik közbenjárást kér a románok által Nagyváradon halálra ítélt magyar tisztek érdekében.

Ezután Apponyi gróf felkérte Bethlen grófot, hogy ismertesse a kisebbségvédelemmel foglalkozó jegyzéken tett módosításokat, amelyekről az utolsó értekezleten született döntés. A módosításokat egyhangúlag elfogadták.

Apponyi Albert feljegyzése (Neuilly, 1920. február 13.)

Az egész sajtó elfogadhatatlannak és szemtelennek bélyegzi javaslatainkat, anélkül hogy ismerné azokat – nyilvánvalóan parancsszóra. Választási eredményeinket a fehérterrornak tulajdonítják. Nagyon rossznak tűnik a helyzet, alig van remény arra, hogy számottevő engedményeket érjünk

Les Hongrois discutent les conditions de paix

La délégation hongroise a fait remettre hier après-midi au secrétariat de la conférence une longue note contenant ses observations aux conditions de paix des alliés. Cette note est accompagnée d'une série de

„A magyarok vitatják a békefeltételeket”.

Forrás: Le Rappel, 1920. február 13. 2. o.

Les Hongrois émettent d'invraisemblables prétentions

Bien que tout l'intérêt de la situation di-

Forrás: L'Echo de Paris, 1920. február 13. 3. o.

„A magyarok hihetetlen követeléseket hangoztatnak”

Bár a diplomáciai helyzet iránti érdeklődés teljesen London felé fordul, ahol megkezdődtek a tárgyalások Lloyd George, Millerand és Nitti urak között, a konferencia Párizsban sem szünetel. Tegnap kapta meg a magyar béke delegációtól a Magyarországnak átnyújtott békefeltételekre adott észrevételeket.

Az észrevételeket terjedelmes memorandumba foglalták. A magyar küldöttek szerint azonban még így sem nem teljes, ezért bejelentették, hogy még számos mellékletet kell csatolniuk követeléseik alátámasztására, s kifejezték azon kívánságukat, hogy további 15 nap haladékot kapjanak.

LA RÉPONSE HONGROISE

Elle est si prolixe que la délégation réclame 15 jours pour la traduire et l'imprimer

„A magyar válasz. Oly terjedelmes, hogy a magyar delegáció 15 nap haladékot kért, hogy lefordítsa és kinyomtassa”.

Forrás: Le Petit Parisien, 1920. február 13. 1. o.

el. Alaposan meg kellene vizsgálni, milyen gazdasági és katonai következményekkel járna az aláírás elutasítása, és amennyire csak lehet, fel kellene készülni erre az eshetőségre.

Forrás: Zeidler 2012, 54. o.

La réponse hongroise

La délégation hongroise a remis, hier après-midi, à la Conférence, une partie de sa réponse — qui est très volumineuse — au projet des conditions de paix. Le reste sera communiqué dans la quinzaine. Dans l'ensemble, l'impression est que les contre-propositions hongroises différeront très sensiblement du texte élaboré par l'Entente.

„A magyar válasz”.

Forrás: L'Humanité, 1920. február 13. 1. o.

La réponse hongroise est inacceptable

Le comte Apponyi, président de la délégation hongroise, a fait remettre hier après-

Forrás: Le Matin, 1920. február 13. 1. o.

„A magyar válasz elfogadhatatlan”

Apponyi gróf, a magyar delegáció elnöke tegnap délután eljuttatta a konferencia titkárságához Magyarország békefeltételekre adott válaszána első részét.

Az iratokhoz csatolt kísérőlevel 15 nap haladékot kér a válasz kiegészítésére.

Az első részt ügyiratok és jegyzékek tömege alkotja, amelyek minden egyes kérdésben ellenkező álláspontot foglalnak el. Úgy tűnik, a magyar delegáció abban bíz, hogy halogatással és kifárasztással térdre tudja kényszeríteni a konferenciát.

A Szövetségeseknek határozottan kell fellépniük és ismételt figyelemztetniük kell a magyar küldöttséget, hogy komolyabb választ adjanak a békefeltételekre. A magyarok 1914 óta semmit sem tanultak.

AUTOUR DE LA PAIX

La délégation hongroise cherche à gagner du temps

La délégation hongroise a fait remettre, hier après-midi, au secrétariat de la Conférence de la paix, une longue note conte-

„A magyar delegáció megpróbál időt nyerni”.

Forrás: Le Gaulois, 1920. február 13. 3. o.

Külügyminiszter sürgönyileg* közli, hogy Friedrich folyton kevesbedő híveivel Horthy ellen, akit kigazdák, Huszár és Haller³⁰⁰ támogatnak, Apponyi grófot játssza ki mint ideiglenes államfő-kandidátust; mire gróf Apponyi közli³⁰¹ a külügyminiszterrel, hogy minden más kombináció kizárásával Horthy megválasztását tartja egyedül helyesnek és teljes mértékben támogatja.

február 14-én

[2] Békefeltételekre adott válaszunk átnyújtásakor külön jegyzékben* kértünk még körülbelül 14 napi haladékokat a hátralékos részletkérdésekre vonatkozó megjegyzéseink közlésére. Ma érkezett egyelőre szóbeli, de hivatalos jellegű válasz, mely szerint csak 8 napi haladékokat kapunk. Ezért főtítkárság sürgönyileg³⁰² kérte Budapesten levő anyagnak *tel-quel*³⁰³ való haladéktalan idejuttatását.

[1] Lloyd George legutóbbi beszéde³⁰⁷ szerint az antantkomisszió kiküldetése a románok által megszállott magyar területekre csak akkor lenne időszerű, ha a románok Vajda-kormány ideje alatt is követtek volna el atrocitásokat. Ezért külügyminiszter sürgönyileg³⁰⁸ megkerestetik, hogy küldjön sürgősen ezen idő alatt elkövetett atrocitásokat.

Bethlen gróf beszámolt arról, hogy reményei szerint továbbra is tájékoztatni tudja majd a semleges sajtót – különösen Svédországban, Norvégiában, Hollandiában és Olaszországban – a magyar béketárgyalásokról. E célt szem előtt tartva azt javasolta, hogy a delegáció egy tagját bízzák meg a napisajtó figyelésével, hogy az ott megjelenő alaptalan gyanúsításokat azonnal cáfolni lehessen. Másrészt a delegátusnak két-három naponként rövid közleményt is kell készítenie a sajtó számára a küldöttség tevékenységéről. Végül az ő feladata lenne rövid összegzést készíteni a már benyújtott jegyzékekről.

Apponyi gróf Hegedüs Lórántot, Csáky István grófot és dr. Fabrót bízta meg ezzel a feladattal.

Az értekezlet ezután elnapoltatott.

1920. február 14.

A delegáció értekezletén Apponyi gróf felolvasta Lloyd George levelét,³⁰⁴ amelyben a brit miniszterelnök tájékoztatta őt arról, hogy a Legfelsőbb Tanács²¹⁴ egyheti haladékokat adott jegyzékeink benyújtására.

Hegedüs beszámolt a sajtóbizottság tevékenységéről.

Lers báró afelől érdeklődött, vajon nem kellene-e közzétenni a magyar békejavaslatoknak a gazdasági kérdésekkel foglalkozó részét.³⁰⁵ Némi vita után az értekezlet arra jutott, hogy nincs kifogása a közzététel ellen.

Popovics vázlatosan ismertette a pénzügyekkel foglalkozó anyagokat,³⁰⁶ és szólt a jegyzék munkálatainak pillanatnyi állásáról.

Hasonló jelentést tett Lers báró a gazdasági kérdéseket érintő jegyzékekről.

Bethlen gróf beszámolt Lloyd George magyarországi román atrocitásokkal foglalkozó beszédéről.³⁰⁷ Lloyd George szerint csak akkor lenne szükség szövetséges bizottság kiküldésére a Románia által megszállt magyar területekre, ha a románok a (jelenlegi) Vajda-kormány alatt továbbra is atrocitásokat követnének el. Azt javasolta, küldessék távirat³⁰⁸ Budapestre, s kérjen hiteles adatokat olyan atrocitásokról, amelyeket azóta követtek el, hogy Vajda lett Románia miniszterelnöke.

Teleki jelentést tett a beérkezett jegyzékekről.*

A fiumei kérdés⁵⁰ tisztázása céljából albizottság alakult Teleki gróf, Lers báró és Jarmay³⁰⁹ részvételével.

A magyar békedelegáció „C” kísérijegyzéke – részletek (Neuilly, 1920. február 12.)

Elnök Úr!

[...] Úgy véljük és hisszük is, hogy bebizonyítottuk, hogy a nekünk ajánlott szerződés lényegében, ami a tényeket illeti, olyan súlyos tévedések fordulnak elő, hogy azokból a szerződés teljes visszavetésére kell következtetni. Ami elsősorban jellemzi, ez az alapos átalakítása és teljes szétदारabolása olyan területnek, amely 10 századon át politikai egységet alkotott, mert a természet arra rendelte; ez a megsemmisüléssel egyenlő számbeli megcsönkítása olyan nemzetnek, amelynek 10 század erősítette meg az összetartozását és próbálta ki ellenálló képességét. A nemzetiségi elv alapján akarják ezt megvalósítani, pedig a magyar állam romjain teremtett államok faji szempontból épp olyan kevertek lesznek, mint ez volt, amellet hogy minden más szervi egység híjával lesznek. Mert ezeknek az új államoknak határai mesterségesen épülnek ki, szétvágják a földrajzi vonalakat és magukat a faji összetartozásokat, elválasztják a termelő vidékeket a nekik feltétlen szükséges nyerstermékek vidékeitől, természetes piacaitól; így megnehezítik a termelő munka feltételeit, kisebbítik a területek termékenységet, kiapasztják a jólét forrásait. Mesterséges, rögtönzött csinálmányok lesznek ezek, a politikai összetartozás hagyományai nélkül, amiket megteremteni képtelenek lesznek. Jellemző lesz rájuk, hogy a kikerülhetetlen nemzetiségi uralmat a műveletlenebb fajok fogják átvenni, ami műveltségi hanyatlást jelent; ennek körvonalait az új urak egyévi megszállása elébünk festi, s ebbe sem a meghódított tömegek, sem az emberiség szelleme lázadás nélkül nem mehet bele. Semmi ok sem forog fenn arra, hogy ilyen tákolmányokat állítsanak olyan politikai szerkezet helyébe, amelynek szilárdságát a történelem kipróbálta, s amely sohasem fenyegette, de gyakran megvédte Európa nyugalmát [...]

Magyarország területi felforgatása anélkül menne végbe, hogy az érdekelt lakosság akaratát a legkevésbé is számba vennék, átteszik ezeket egyik országból a másikba, mint akarat nélküli marhacsordát egyik istállóból a másikba. Egyedül a népszavazás tudná a szóban forgó népek akaratát elvitathatatlanul megállapítani [...]

Mindamellet, ha a győztes nemzetek történelmi jogainkkal szemben arra az álláspontra helyezkednek, hogy a háború elvesztésének következményeit viselnünk kell, ha azt hiszik, hogy szomszédainknak, szövetségeseinknek követeléseit tekintetbe kell venniük, készek vagyunk ezeket a követeléseket régi jogainkkal egy vonalba helyezni s annak a lakosságnak határozatát elfogadni, amelyet a kérdés legközelebről érint. Elismerjük, hogy joguk van tőlünk elválni, ha ez az ő akaratuk, nem ragaszkodunk történelmi jogcímekhez, csak abban az esetben, ha a népek szabadságának elvére alapított új jog legtágabb alkalmazásában azokat megerősíti. [...]

[...] népszavazás nélkül Magyarország elszakított vidékeinek a szomszédos államok részéről történő birtokba vétele minden jogi és erkölcsi alapot nélkülözne. [...]

Ami pedig a legfontosabb létkérdéseket illeti, amelyeket már itt jelezni akarunk, azok a következők:

1. Mindenekelőtt a szerződés területi intézkedései elszakítanak Magyarországtól és gyűlölt iga alá hajtának 1 890 000 magyart (2 330 000 közül) olyan területen, amely a Magyarországnak hagyott területtel földrajzi összefüggésben áll. [...]

Itt van még a székelykérdés, a magyar faj e jellegzetes ágának kérdése, amely 510 000 lelket számlál összefüggő tömegben Erdély délkeleti részén, s amelyet könnyű volna a magyar középponttal összekötni egy vegyes nyelvű folyosó által, amelyben 200 000 lenne a magyar; beleesne ebbe Kolozsvár, Erdély régi fővárosa, fontos művelődési központ (60 808 lakos, melynek 83,4%-a magyar). [...]

2. A második dolog, amit szemügyre kell vennünk, Magyarország természetes gazdasági egységének a felbomlása, amire területének minden szétदारabolása vezet, még ha ez népszavazás eredménye lenne is, és a szétbomlás következményei: a termelés csökkenése, a munka kevesbedése és mindazok a társadalmi veszélyek, amelyek ezekből következnek. [...]

Ha bármilyen eljárás útján a magyar területnek bizonyos részét elválasztanák, a legkevesebb, amit tehetnének, hogy ezeket elkerüljék, az lenne, hogy néhány évig megtartsák a régi gazdasági egységet a politikai határok megváltoztatása ellenére is. [...]

3. Végre a nemzeti kisebbségek védelmének fejezete kíván sokkal hathatósabb megoldásokat és biztosítékokat, mint amilyeneket a békeszerződés jelen formájában nyújt. Magyarország bőkezű akar lenni ebben a kérdésben [...]; de lényeges és a jog legelemibb elveinek megfelelő kívánság az, hogy a viszonyosság a szerződésben magában is tisztán legyen szögezve; és ismerve szomszédaink hajlamát a türelmetlenségre, amelyet egyévi megszállás kísérlete tökéletesen bebizonyított, a rendelkezéseknek pontosabbaknak, a biztosítékoknak szilárdabbaknak kellene lenniük, mint a nekünk ajánlott szerződésben találhatók. [...]

De teljes bizalmunk van abban, hogy mindezek a bajok, mindezek a fenyegetések el fognak tűnni, ha kérelmünknek, amely egyúttal az emberi méltóságé is: a népszavazásnak helyt adnak. [...]

Fogadja, Elnök úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését
Apponyi s. k.

Forrás: MBT, II. köt., 1–2., 4–6. o.

[3] Bulissa³¹⁰ jelentése* szerint tót akció igen előrehaladott stádiumban van, úgy látszik, ő már nem kívánja a felelősséget tovább egyedül viselni és nem is képes az akció további irányítására, ha nem támaszkodhatik egy, a tótkérdésben kompetens faktor tanácsára. Külügyminiszter sürgönye* szerint csehszlovák kormány március 16-án szándékozik választásokat megtartani. Tót felkelésnek az ezt megelőző napokban kellene kezdetét vennie.³¹¹ Amennyiben Csáky Imre gróf Neuilly-ben nem teljesen nélkülözhetetlen, külügyminiszter nagy súlyt helyezne visszajövetelére, hogy tót akciót kellőképp irányítsa.

[5] Mivel Csáky Imre gróf az itt megindított akció lebonyolításánál nélkülözhetetlen és Bulissa mérvadó politikai és katonai faktorokkal, akik az akció további irányítása tekintetében további segítségére lehetnek, amúgy is összeköttetésben áll, Praznovszky gróf Apponyi megbízásából kéri* a minisztert, hogy Csáky visszahívásától egyelőre tekintsen el.

[6] A tótságnak a békealáírás előtti akciója ugyan bizonyos szempontból erősítené helyzetünket a tótkérdésben, ez mégis igen meggondolandó, tekintettel az esetleges kudarc végleges következményeire és arra, hogy ez az akció részünkről a béke ratifikálásáig nem támogatható.

[4] Békeküldöttség budapesti főtítkársága közli* a Nagyváradon³¹⁴ románok által halálra ítélt magyarok névsorát. A békeküldöttség elnöke a Nagykövetek Konferenciáján[ak] ezen ügyben való sürgős intervenciója³¹⁵ kieszakölése végett egy jegyzéket³¹⁶ intéz nevezett konferencia elnökéhez.³¹⁷

február 15-én

Gróf Csekonicsnak Varsóból küldött jelentése³¹⁸ szerint a bolsevizmus ellen való közös védekezésre vonatkozólag Patek külügyminiszter kijelentette, hogy ez ma már idejét múlt, mivel Lengyelország béketárgyalásokba bocsátkozott a szovjetekkel, melyekkel az antant is közeledést keres. Ez a kérdés csak akkor válna ismét aktuálissá, ha megkezdett tárgyalások nem vezetnének eredményre.³¹⁹ Patek teljesen belátja, hogy Magyarországnak ezen küzdelemben milyen fontos szerepe van, de véleménye szerint az ezzel való argumentálás a békekonferencián kevés

Láng báró felvetette a hadifogságban lévő magyar tisztek ügyét. E tiszteket a megfelelő időben előléptették (*in absentia*);³¹² a csehek azonban ezeket az előléptetéseket nem kívánják figyelembe venni, és nem fognak a rangjuknak megfelelő ellátmányt fizetni nekik.³¹³ Meg kell fontolni, milyen lépést lehet tenni e méltánytalan eljárás ellen. Vita után az értekezlet úgy határozott, hogy az osztrák kormány tudomására kell hozni az ügyet, és e kormánnyal együtt kell fellépni. Az értekezlet ezután elnapoltatott.

Budapestről megérkezett* a románok által Nagyváradon³¹⁴ halálra ítélt magyarok névsora. Apponyi gróf jegyzéket³¹⁶ intézett a Nagykövetek Tanácsának elnökéhez,³¹⁷ kérve a testület sürgős közbelépését.³¹⁵

1920. február 15.

Csekonics gróf Varsóból küldött jelentése³¹⁸ szerint Patek kijelentette, hogy a bolsevizmus elleni közös védekezés terve már tárgytalan, mivel Lengyelország béketárgyalásokba bocsátkozott a Szovjettal, és a Szovjetségesek is közeledést keresnek Oroszországhoz. Ez a kérdés csak akkor lenne ismét aktuális, ha a folyamatban lévő tárgyalások sikertelenek lennének.³¹⁹ Patek teljesen megérti, milyen fontos szerepe van Magyarországnak ebben a küzdelemben, de véleménye szerint effajta érvelés csekély hatást gyakorolna a békekonferenciára, mivel ott nagyon alábecsülik a bolsevizmus veszélyét, Magyarország lefegyverzését ellenben nagyon kívánatosnak és szükségesnek tartják.

Mibe kerül Párisban az élet?

[...] Amikor ezt a nyüzsgő piacot megláttam, budapesti ismerőseim jutottak eszembe, a drágaság terhe alatt megtört családapák és a konyha gondjától soha sem szabaduló háziasszonyok, akik, amikor a békeidegaláció első párisi útja után hazatértem, ezzel a kérdéssel ostromoltak:

– Mibe kerül Párisban az élet?

– Mondja! Ott is olyan rettenetesen nagy a drágaság?

Elhatároztam, hogy ennek a jogos és természetes kíváncsiságnak a kielégítésére körülnézek egy kissé a piacon. Megindultam a gyalogjárón a viharvert, pizsoktól, koromtól megfeketedett sátrak között, ahol hálós táskával a kezükben jól táplált szakácsnők, vérszegény külvárosi asszonyok és gondterhes arcú háziasszonyok tolakodtak. Hús, zöldség, gyümölcs, halak és vadak hallatlan bősége. Hangos kofák, tréfás vágólegények a pultok mögött.

Megállok egy mézárósátor előtt. Megnyúzott borjústetek rózsaszínű tömege csüng le a szegekről, a járda felé valamennyi a hátát fordítja, zöld borostyánlevél odatűzve a borjú hátuljára, egy másik a lapockája közé, hogy a szemnek tetszőbb legyen. Érdeklődöm az árak iránt: a borjú kilója 15 frank, a marhahús kilója 6,60 frank. A disznóhús ritkább – ezt a húsfajtát mindig kevésbé fogyasztották a franciák, mint mi, magyarok – az ára kilónként 10 frank. A juhhús ára 8,50 frank, a bárányhúsé 12 frank.

A következő sátorban vadhúst és szárnyasfélét árulnak. Egy asszony véres késsel nyúzza a házinyulat. Az ára darabonként 15–20 frank. Mezei nyúl darabja 25–30 frank. Fácán 15 frank, csirke, kappan, pulárd kilója 15–16 frank, galamb darabja 5 frank. Kopasztott libák csüngnek a szegen, 10 frankkal mérik kilóját. Leölt pulykák csüngesznek le a kék-vörös fejüket a pultól. Az ára: kilónként 15 frank.

Halas sátor következik. Az asztalt borító piszkos, véres kendőn lassan agonizáló élő halak tátognak, apróbb döglött halak nagy csomóba vetve. Néhány árat följegyzek itt is. A lazac kilója 10–12 frank, a ponty: 4 frank.

A zöldséges sátrak körül ezeket az árakat jegyzem föl: egy fő fehérkáposzta egy frank. [...] Száraz bab kilója 2,50 frank, apró fehér bab 3 frank. Lencse: 2,50 frank. Burgonya: 55 centimél. Spenót: 2,50 frank. Vöröshagyma: egy frank, fokhagyma: 16 frank, torma: 2,30 frank. Egy csomag karalábé (öt-hat darab) 1,20 frank, cékla darabja egy frank. [...]

A gyümölcsös sátrak következnek. Alma kilója egy frank. Szép körte darabja 50 centime-től egy frankig. Narancs: 20–25 centime darabja. Szőlő: 4 frank.

Most már végignyomozom az élelmiszerárakat. Az Avenue de Neuilly-n egymás mellett álló boltokban érdeklődöm. A cukor ára a napokban emelkedett 5,40 frankra. A tej literje

A neuilly-i piactér. Korabeli képeslap részlete.

Forrás: <https://www.neuillysurseine.fr>

1,20 frank, vaj kilója 16,80 frank, méz: 10 frank. Egy liter rum 18–20 frank. A jó minőségű teának 15 frank kilója. Egy bolt előtt forgatható masinán kávét pörköl egy fehérkötényes legény. A kellemes, olajos illat messze száll. Kilenc frank ennek a kávénak a kilója.

Asztali bor literje 3–4 frank. A legolcsóbb pezsgő 20 frank: a jobb minőségű ára 100 frankig és ezen is felül emelkedik. [...]

– Drága! Nagyon drága! – A piacon itt is ez az örök téma. Vajon mit szólnának ezek a hölgyek, francia háziasszonyok ahhoz, ha megmondanám nekik, hogy Budapesten ma 68 koronát fizetünk azért a marhahúsért, aminek itt az ára 10 frank? Ha kiszámítanám neki, hogy a mai valutáris érték mellett nem is egészen négy frank, bizonyára nagyon olcsónak találná, mint ahogy a magyar háziasszony viszont összecepná a kezét a csodálkozástól, hogy ez a mi áraink szerint 185 korona értéknek felel meg. A valutáris árkülönbség számbavétele mellett hasonló horrorális árak jönnek ki a párisi piac egész vonalán. Ezen az alapon könnyen eljuthatnánk arra a következtetésre, hogy Budapest a világ legolcsóbb városa. Akkor azonban az összehasonlítás igazsága kedvéért koronaértékre kellene átszámítanunk az itteni jövedelmeket is és az a sápadt kishivatalnokné, aki az Avenue de Neuilly sarkán a drágaságról panaszkodik, csodálkozva vehetné tudomásul, hogy az ő urának a 400 frankos havi fizetése Budapesten 7400 koronát ér, ami megfelel 88 800 korona évi jövedelemnek.

Az igazság az, hogy a jövedelmek nálunk éppen úgy, mint Párisban a békeidők óta megduplázódtak, vagy legfőbb megháromszorozódtak. Párisban ezzel szemben a békeárak négyszeresét vagy ötszörösét kell kifizetni élelmiszerért, ruháért, nálunk pedig az árak ötvenszeresek, százszorosak vagy ötszázszorosak lettek. [...]

Benda Jenő

Forrás: *Pesti Hírlap*, 1920. február 27. 2. o.

kilátással biztat, mivel ott bolsevizmus veszélyét nagyon alábecsülik, Magyarország lefegyverzését ellenben felette kívánatosnak és szükségesnek tartják. Gróf Csekonics kérdésére, hogy milyen állást foglalna Lengyelország azon esetben, ha tótok és ruszinok a csehek ellen felkelnek, magyar segélyhez fordulnának és ezt megkapnák – Patek kijelentette, hogy a lengyelek ez esetben természetesen teljesen neutrálisan³²⁰ viselkednének. Teljesen kizártnak tarja azt a lehetőséget, hogy a lengyelek ez alkalommal bármily ürügy alatt is Magyarország ellen fordulhatnának. Számolni kell azonban azzal, hogy Lengyelország helyzete az antanttal szemben igen kényes, és ezért nagy óvatosságra van szükség.

A miniszterelnök a pártközi konferencia megbízásából felajánlja³²¹ gróf Apponyi Albertnek a házelnöki tisztségre való jelölést, és garantálja annak megszavazását. Gróf Apponyi Albert magánkörülményeire való hivatkozással kéri³²² miniszterelnököt, hogy ezen megtiszteléstől tekintsen el.

Külügyminiszter közlése³²³ szerint a pártközi konferencia abban állapodott meg, hogy az alkotmányosság helyreállításával és a főhatalom ideiglenes gyakorlásával benyújtandó törvényjavaslatot nagyobb vita nélkül fogja elfogadni. Horthy kormányzóvá való megválasztása, úgy látszik, biztosítva van. Jövendő miniszterelnök személye még kétes.³²⁴

Gróf Somssich külügyminiszter gróf Szembek budapesti lengyel követ¹⁸⁰ útján felkérte a lengyel kormányt, hogy közvetítse pártolólá a nagyhatalmaknál, elsősorban az angol kormánynál a magyar kormány ama kérését, hogy a béke delegáció a szóbeli tárgyalás megengedtesse. A lengyel követ¹⁸⁰ megígérte, hogy a kérést melegen fogja támogatni.³²⁵

február 16-án

Nem történt semmi megemlítésre érdemes esemény.

február 17-én

Praznovszky már folyó hó 7-én kérte* a külügyminisztert, hogy a Semsey-féle akció finanszírozására szükséges összeget lehetőleg azonnal juttassa ide. Mivel ezen sürgönyre eddig még nem érkezett válasz, gróf Apponyi Albert táviratozott* a külügyminiszternek, hogy tekintettel arra, hogy az említett akció az egyetlen, mely némi kilátással kecsegtet és mely már meg is van indítva és melynek intenzív folytatása és kihasználása ránk nézve igen nagy fontossággal bír, kéri a külügyminisztert, hogy az ezen akció számára kért összeget sürgősen juttassa ide,

Somssich gróf Szembek gróf útján felkérte a lengyel kormányt, hogy szövetséges és különösen brit körökben támogassa Magyarországnak a békeszerződés szóbeli megtárgyalására irányuló kérését. Szembek gróf megígérte, hogy ezt a kérést melegen fogja támogatni.³²⁵

1920. február 17.

A delegáció értekezletén Praznovszky jelentette, hogy a külügyi futár³²⁶ által Budapestről hozott diplomáciai csomag valamennyi pecsétje érkezéskor sérült állapotban volt. Elrendelte, hogy a csomagot Hauer és Wettstein bontsa fel egy francia tiszt jelenlétében. Praznovszky ismertette a beérkezett táviratok tartalmát is.

Apponyi közölte, hogy nézete szerint az Ausztriának tett ajánlatunk megtételekor a gazdasági kérdések vonatkozásában súlyos hiba történt. Utasította Praznovszkyt, hogy sürgönyözzön* Budapestre, és kérje a kormányt, hogy ne tegyen semmilyen lépést a delegáció tudta nélkül, nehogy hátráltassa annak munkáját.

Huszár Károly miniszterelnök beszéde a Nemzetgyűlés első ülésnapján – részletek (Budapest, 1920. február 16.)

T. Nemzetgyűlés! A magyar nemzet kálváriajárásának ezen a stációján üdvözlöm az újonnan megválasztott Nemzetgyűlést, és Isten nevében megkezdjük munkálkodásunkat.

Borzalmas eseményeken ment keresztül a mi nemzetünk a legutóbbi években és az utolsó hónapokban. Ebben a pillanatban az első lépést tesszük, hogy a felénk tatóngó sír széléről visszarántuk a már-már pusztulásnak menő nemzetet. [...]

Sivár és kegyetlen e pillanatban még mindig a jövendőnek képe, de én szent hittel bízom a magyar nemzet élteképeségében [sic!] és világ-históriai hivatottságában. Magyar önérettel akarjuk és fogjuk viselni szerencsétlenségünket és balsorsunkat, és mindent megfognunk tenni, hogy munkával, becsülettel és összetartással kötelességünket teljesítsük. (Úgy van! Úgy van!)

E pillanatban lélekben elzarándokolok a hazának bölcséhez, Apponyi Alberthez (Élénk éljenzés.), aki ennek a nemzetnek egész erkölcsi fegyverzetével és az ő kiváló nagy lelki és szellemi tulajdonságaival a világ ítélőszéke előtt védelmezi a mi igazságunkat. Mi bízunk abban, hogy a természetnek és az igazságnak törvényei erősebbek minden papirosmegállapodásnál.

Magyar külpolitikát akarunk csinálni, bele akarunk kapcsolódni a külvilág szervezetébe. Tudjuk és érezzük e pillanatban, hogy minden bajunk forrása az, hogy a világ nem ismert és még most sem ismer bennünket. (Igaz! Úgy van!) Békességet akarunk, életet akarunk mi is. A többi népcsaládok között békességet, nyugalmas életet kívánunk itt magunknak. Nem használ nekünk legénykedés és fenyegetőzés. A mi fegyverünk egyedül az igazság és egyetlen védelmünk a mi igazságunk bizonyítása. Lehetetlen, hogy az egész civilizált emberiség eltűrje azt, hogy mikor a világháborúban tizenkétmillió ember azért halt meg, hogy felszabadítsanak népeket, hogy akkor ez a nagy felszabadítási munka azzal végződjék, hogy éppen a magyar nemzetet fűzzék rabszíjra, és azt a magyar fajt, amely ezer év óta egy országban, egy államban él, szétosszák öt államba. A magyarkérdés lett ebben a pillanatban Európának legnagyobb problémája és betegsége, és békeség és nyugalom nem lesz, míg ez a magyarkérdés az igazság alapján megoldást nem talál. (Élénk tetszés és taps.)

Népeket akarunk ellenére más államalakulatokba áttolni nem lehet, és itt a Nemzetgyűlésnek első pillanatában hango-

Huszár Károly miniszterelnök beszél a Nemzetgyűlés nyitólülésén.

Forrás: Vasárnapi Újság, 1920. február 22. 39. o.

san kiáltjuk világga, hogy mi népszavazást követelünk minden olyan területen, amelyet tőlünk el akarnak venni. (Általános élénk helyeslés.) [...]

A magyarságnak egy kívánsága van, hogy legyen világosság, ellenségeinknek egy kívánsága van, hogy ne legyen világosság. (Igaz! Úgy van!) És én meg vagyok győződve, hogy ha a szenvedélyek ideig-óráig talán lekötve tartják és talán elhomályosítják a mi nemzeti igazságunkat, előbb-utóbb azonban mégis csak győzedelmeskedni fog az egész civilizált világban a belátás, és megteremti a tartós béke alapjait. Nem lehet itt ezen a földön négy új Elzászt csinálni, és nem lehet Macedóniát

ide feltolni a Duna és Tisza közé. (Igaz! Úgy van!) [...]

Itt vannak a mi legsürgősebb feladataink: a béke ügye, az államforma kérdése, az új alkotmány elkészítése, az új választói törvény megalkotása, közigazgatásunk reformja, a legnagyobb rendetlenségben és bajban levő élelmezési és termelési kérdések rendezése úgy a mezőgazdaságban, mint az iparban, (Felkiáltások: Birtokreform! Halljuk! Halljuk!) a nemzetiségi kérdés rendezése, (Helyeslés.) a nemzeti hadsereg megszervezése (Felkiáltások: Éljen Horthy! Lelkes taps.); egész mezőgazdaságunk és iparunk újjáépítése s ezzel kapcsolatosan, mint legsürgősebb s majdnem mindenek előtt való kérdés, a földreform kérdése, (Éljen és taps.) az ipartörvény sürgős revíziója, (Úgy van!) munkásjóléti intézmények megteremtése, (Úgy van!) hogy a munkásosztályt meggyőzzük arról, hogy a magyar polgári osztály és a magyar Nemzetgyűlés nem ellensége a magyar munkásságnak, (Úgy van! Taps.) hanem nekünk mindama modern szociálpolitikai követelmények iránt, melyek az egész világon s így nálunk is felmerültek, a legnagyobb mértékben van érzékünk, s mi azok elől elzárkózni egyáltalában nem kívánunk. (Úgy van! Helyeslés.)

[...] Mindezek fölé pedig, mint vezérlő csillagot, kell helyezni: a kereszténységnek intézményes védelmét, (Úgy van! Lelkes taps.) e cél érdekében az összes magyar keresztényeknek egységes politikai állásfoglalását, (Lelkes éljenzés és taps.) a magyar öncélúság gondolatának kifejtését, minden e célnak szolgáló társadalmi, gazdasági és politikai szervnek megalkotását, mert ebben az országban mindent alá kell rendelni a magyar nemzeti céloknak. (Úgy van! Taps.) [...]

Forrás: NN (1920–1922), I. köt., 3., 6–8. o.

mégpedig minél előbb, mert halogatásra már nincs idő. Bizalmi férfiak akcióban erősen angazsálva vannak,³²⁷ és így, ha őket most indokolatlanul cserben hagyjuk, könnyen visszafelé sülhet el a dolog, aminek rendkívül káros következményei lehetnének.

február 18-án

Báró Horváth a legközelebbi futárral küldi a Vajda-kormány alatt történt atrocitásokat.³²⁸

A rimaszombati cseh-szlovák hatóságok folyó hó 10-én elrendelték, az ottani magyarságnak 8 napon belül hűségnyilatkozatot kell tennie, ellenkező esetben kiutasíttatnak.³²⁹

Gróf Somssich egy, a budapesti szövetségközi misszióhoz intézett jegyzékben* tiltakozott ez ellen, és utasítja³³⁰ a békeküldöttséget, hogy hívja fel a békekonferencia figyelmét ezen rendelet jogtalan voltára és súlyos következményeire. A magyar kormány a bécsi követ útján javaslatot³³¹ tett az osztrák kormánynak, hogy Nyugat-Magyarország jövőendő állami hovatartozásának kérdése új barátságos megegyezés alapján döntessék el. Ezen javaslat fő pontjai a következők: a magyar kormány hajlandó Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdését népszavazásra bízni és ennek eredményét magára nézve kötelezővé ismeri el. Ha az osztrák kormány a maga részéről szintén hozzájárul ezen megoldáshoz, a magyar kormány hajlandó volna a népszavazásnak Magyarország részére való kedvező döntés esetére, a szóban forgó területen csak a belső rend fenntartására feltétlenül szükséges számú

Apponyi tájékoztatást kért, mikor lehet benyújtani a különböző jegyzékeket. Az ezek elkészítésével megbízott küldöttek beszámoltak a munkálatok haladásáról.

Teleki megkérte a szakértőket, hogy tanulmányozzák a békeszerződés szakterületüket érintő részeit, s tegyék meg észrevételeiket és megjegyzéseiket. Javasolta továbbá, hogy kíváncsi volna rövid jegyzéket* készíteni a megszállt területekről érkezett hűségnyilatkozatokról. E jegyzék tudatná a Szövetséges Hatalmakkal, hogy ilyen nyilatkozatok vannak a birtokunkban, és szükség esetén rendelkezésükre bocsáthatjuk az eredeti dokumentumokat. Praznovszky beszámolt róla, hogy jegyzéket* fog küldeni a Szövetséges Hatalmaknak a rimaszombati magyarokról, akiket a csehek hűségeskü letételére akarnak kötelezni.

Az értekezlet ezután elnapoltattott.

1920. február 18.

Horváth báró a következő futárral küld majd adatokat a Vaida-kormány idején elkövetett román atrocitásokról.³²⁸

A rimaszombati cseh hatóságok utasították az ott lakó magyarokat, hogy 8 napon belül esküdjenek hűséget Cseh-Szlovákiának, ellenkező esetben kiutasítják őket.³²⁹

Somssich gróf jegyzéket* intézett a budapesti Szövetségközi Misszióhoz, melyben tiltakozott ezen eljárás ellen, s utasította³³⁰ a delegációt, hogy hívja fel a békekonferencia figyelmét e rendelet jogtalan voltára és súlyos következményeire. A magyar kormány bécsi követé (dr. Gratz) útján javaslatot³³¹ tett az osztrák kormánynak, hogy Nyugat-Magyarország jövőjéről baráti megegyezés alapján kellene dönteni. A javaslat fő pontjai a következők: a magyar kormány hajlandó Nyugat-Magyarország hovatartozásának kérdését népszavazásra bízni és ennek eredményét kötelezőnek elismerni. Ha az osztrák kormány elfogadja a rendezés módját, a magyar kormány – amennyiben a népszavazás Magyarország javára döntene – kész beleegyezni abba, hogy e területen csak a belső rend megőrzésére feltétlenül szükséges csapatokat fog tartani; továbbá beleegyezik, hogy Nyugat-Magyarország számára széles körű autonómiát biztosít; végül beleegyezik, hogy

A magyar béke delegáció XXII. jegyzéke Magyarország határaitól – részletek (Neuilly, 1920. február 12.)

Elnök Úr!

[...] Magyarország oly természetes egység, hogy a nyers erőt kivéve nincsen semmi argumentum feloszthatása mellett. Ezért az összes itt lakó népek és egyének érdekében Magyarország területének egyetlen részéről sem mondhat le önként.

Mindezek alapján kérjük és javasoljuk, hogy a békejavaslat II. részében a 27. § jelen fogalmazásban teljesen töröltessék és hogy ehelyett oly intézkedés vétessék fel a fent elmondott indokolásunk gondos figyelembevételére alapján, amely szerint Magyarország ezredéves és természetes határai meghagyatnak. Ha pedig az itt lakó népek azon akaratára nézve, hogy Magyarországnál maradjanak, a magas Békekonferenciának kételyei volnának, rendeljen el népszavazást, elsősorban minden egyes szomszéd állam által követelt területre egészére nézve; ha pedig csak egyes részeire rendelne el népszavazást, ezen népszavazásoknál a nyelvi kritériummal egyforma értékű, egyéb néprajzi szempontok, történelmi szempontok, úgyszintén az egyes területek és régiók lakosságának gazdasági érdekei vétessenek tekintetbe, és gazdaságilag összetartozó részek együtt szavaztattassanak meg, miután előbb a megszálló csapatok kiűrtették a kérdéses területeket. A szavazás a Főhatalmak és a semleges Hatalmak ellenőrzése alatt, az 1918. november 3. óta ott lakott egész lakosság részvételével, beleszámítva az akkor hivatalos okokból távol levő egyéneket is, ejtendő meg.

Ugyanabban a részben a 27., 28., 29. és 30. szakaszok helyett ajánljuk a következő fogalmazást:

27. cikk.

A Magyarország (Horvátország nélkül) jelenlegi határa és a Függelékben megjelölt határok (a Magyarországnak javasolt Békeszerződés 27. cikkében kijelölt határok) közé eső területeken a lakosság népszavazással fogja eldönteni, hogy a jövőben Magyarországhoz vagy ahhoz a szomszédos államhoz akar-e tartozni, amely a kérdéses terület odacsatolását kéri. A Szövetséges és Társult Hatalmak, Ausztria és Magyarország kötelezik magukat, hogy Magyarországnak és a szomszédos államoknak határait és területét, úgy, amint azt a népszavazás megállapítja, elismerik.

28. cikk.

A Szövetséges és Társult Főhatalmak egy bizottsága a Magyar Kormány által kiküldött megbízottakkal egyetértőleg fogja kijelölni a kerületeket, amelyek szerint a népszavazás történik. E kerületek határainak kijelölése, tekintettel minden egyes

vidék gazdasági helyzetére, lehetőleg a faji elosztás szerint történik. Azok a városok, amelyek a népszavazásra kijelölt terület határán vagy ettől legfeljebb 20 km-re fekszenek (környékükkel együtt), mindig önálló népszavazási kerületet alkotnak.

29. cikk.

A népszavazásban részt vesz minden 21 évesnél idősebb egyén, aki 1918. november 1-jén a kérdéses helység állandó lakosa volt. A népszavazás titkos szavazással történik, semleges bizottságok felügyelete alatt, akiknek az érdekelt kormányok kiküldöttjei segédkeznek. Minden zóna összes szavazatainak abszolút többsége dönt; de a 32. cikk 4. bekezdésében leírt esetben és hogy a határt a lakosság kívánsága szerint lehessen megvonni, az eredményeket minden községben külön-külön abszolút szótöbbséggel lehet meghatározni.

A szavazás általában a községekben történik. Azoknak a szavazóknak nyilatkozatát, akik a népszavazás pillanatában a népszavazási zónán kívül tartózkodnak, a kérdéses zónán kívül, a vegyes bizottság által megállapítandó városokban felállított külön hivatalok veszik át. Ezek a hivatalok az említett bizottság felügyelete alatt fognak működni.

30. cikk.

A jelen Szerződés ratifikációjától számított legrövidebb idő alatt a népszavazási területek katonai megszállása megszűnik és semleges rendőri vagy katonai erők lépnek helyébe, annak az államnak költségére, amelyhez ezek a területek a népszavazás értelmében tartoznak. Ez a semleges megszállás addig tart, amíg az az állam, amelynek a népszavazás területét odaítélte, azt elfoglalhatja. Ez alatt az idő alatt a kormányzást a kölcsönös és semleges kiküldöttek részvételével történő ellenőrzés alatt magyar vagy különböző nemzetiségű tisztviselők fogják végezni, a 28. cikkben leírt bizottság beosztása szerint. A tisztviselő és az ellenőrző közeg között felmerült vitás esetekben a semleges kiküldött dönt. [...]

32. cikk.

[...] Olyan esetekben, amikor az érdekelt hatalmak valamelyike kívánja, s a bizottság jónak látja, a határ bizonyos frakciónak megállapítását helyi népszavazástól tehetik függővé. [...]

Fogadja, Elnök úr, mély tiszteletem nyilvánítását
Apponyi s. k.

Forrás: MBT, II. köt., 11., 26–28. o.

katonaságot tartani, továbbá Nyugat-Magyarország részére messzemenő autonómiát biztosítani, végül pedig Ausztria és Magyarország jövődő gazdasági viszonyának a teljesen szabad kölcsönös kereskedelmi forgalom alapján leendő szabályozásához hozzájárulni.

Az osztrák sajtó nagy része eleinte barátságosan fogadta ezen javaslatunkat, később azonban, valószínűleg kormánya utasítására, ezen magatartását megváltoztatta. Ez ideig az osztrák kormánytól még nem jött hivatalos válasz, ez azonban valószínűleg elutasító lesz.³³² A külügyminiszter közlése³³³ szerint fenti ajánlatunk Ausztriának pártpolitikától távol álló köreiben nagyon barátságosan lett fogadva, a pártpolitikuskokat azonban, kivált a baloldalon, zavarba hozta.

A külügyminiszter közli,* hogy a román hatóságok egy állítólagos összeesküvés miatt Temesvárott 600 személyt letartóztattak, és ezek közül Micsek Ákos [Mischek Ferenc] hírlapíró³³⁴ és Steiner Ferencet³³⁵ halálra ítélték. Sürgős intézkedést kér érdekükben. A békeküldöttség egy külön jegyzékben³³⁶ kéri Nagykövetek Konferenciájának közbenjárását.

Gróf Somssich közli* Popovics őexcellenciájával, hogy a bécsi követ jelentése szerint osztrák kormány megváltoztatta Spitzmüller³³⁸ bankkormányzóknak neuilly-i béketárgyalások ügyében eddig elfoglalt álláspontját, mert következetlenséget vél abban látni, hogy magyar béketárgyalásokon osztrák állampolgár részt vegyen. Így tehát Spitzmüller utazásáról lemond.

február 19-én

Gróf Apponyi megbízásából Praznovszky egy, a külügyminiszterhez intézett sürgönyben³³⁹ a kormánynak a nyugat-magyarországi kérdésben az osztrák kormányhoz intézett proposíciója egyik pontjára vonatkozólag kifejezi a béke-

Ausztria és Magyarország jövődő gazdasági kapcsolatait a kölcsönös szabad kereskedelem alapján szabályozza.

Az osztrák sajtó nagy része eleinte rokonszenvvel fogadta e javaslatokat. Később azonban – úgy tűnik, a kormány utasítására – ez a magatartás megváltozott. Az osztrák kormánytól még nem érkezett hivatalos válasz, ám az valószínűleg elutasító lesz.³³² A külügyminiszter közlése³³³ szerint ajánlatunk Ausztria pártpolitikától nem befolyásolt köreiben nagyon barátságos fogadtatásra talált, a pártpolitikuskokat azonban, kivált a baloldaliakat, zavarba hozta.

Értesítés* jött a külügyminisztertől, hogy a román hatóságok mintegy 600 személyt tartóztattak le Temesvárott összeesküvés gyanújával. Közülük M. Á. [Mischek Ferenc] újságíró³³⁴ és S. F.-et³³⁵ halálra ítélték. A delegáció jegyzék³³⁶ intézett a Nagykövetek Tanácsához, kérve annak közbelépését.

Somssich gróf tájékoztatta* Popovicsot, hogy bécsi követünk jelentése³³⁷ szerint az osztrák kormány megváltoztatta véleményét Spitzmüller³³⁸ (az Osztrák Nemzeti Bank kormányzója) béketárgyalásokon való részvételével kapcsolatban. Az osztrák kormány most úgy érzi, nem volna összeegyeztethető eddig elfoglalt álláspontjával, ha engedélyezné egy osztrák állampolgárnak, hogy részt vegyen a magyar béketárgyalásokban. Spitzmüller ezért lemondott a neuilly-i utazásról.

1920. február 19.

Apponyi gróf sürgönyözött³³⁹ a külügyminiszternek, kifejezve a békeküldöttség aggodalmát a Nyugat-Magyarországot érintő egyik javaslattal kapcsolatban, amely a delegáció tudra és véleményének kikérése nélkül tétetett az osztrák kormánynak. A kapott tájékoztatás³⁴⁰ szerint az osztrák kormány azt az ígéretet kapta,

Apponyi Albert levele Lord Bryce-nak (Neuilly, 1920. február 19.)

Lord Bryce Uram,
[...] Csatolva küldök egy másik emlékiratot, mely egy barátom nézeteit tartalmazza, aki szoros kapcsolatban van az erdélyiekkel, és közelebbről ismeri helyzetüket és igényeiket, mint bárki más az embereim közül. Az irat természetesen nem a magyar delegáció hivatalos álláspontját képviseli, amely a legutóbbihoz képest változatlan; ám ha a Legfelsőbb Tanács elfogadja az emlék-

Memorandum az erdélyi területi kérdés megoldásáról (1920. február)

Az erdélyi kérdéssel foglalkozó VIII. sz. jegyzékében a magyar béke delegáció arra kérte a Szövetséges Hatalmokat és az Amerikai Egyesült Államokat, hozzanak döntést arról, hogy népszavazást kell rendezni Magyarország Románia által követelt keleti részében. Ennek eredményétől függően Magyarország kész lenne elfogadni egy független erdélyi állam megalkotását, amennyiben annak Magyarországhoz fennálló gazdasági kapcsolatai érintetlenek maradnak, belső állami alkotmányát pedig a Nemzetek

Szövetsége által kijelölt bizottság dolgozza ki, kellőképpen figyelembe véve a Wilson elnök elvei alapján előterjesztett javaslatunkat.

Azóta megkaptuk a békefeltételeket, melyek értelmében Magyarország keleti részét egy tömbben Romániához kell csatolni, teljesen figyelmen kívül hagyva az erdélyi magyar és szász nemzet jogait, önrendelkezésre vonatkozó igényüket, valamint Magyarországnak e területekre vonatkozó, ezeréves birtoklásra alapuló jogát. A kisebbségek jogaira utaló cikkelek sem tartalmazzák azokat a nélkülözhetetlen szabályokat, amelyek biztosíthatnák az idegen uralom alá kerülő kétféle magyar és több mint hétszáz ezer szász nemzeti létezését.

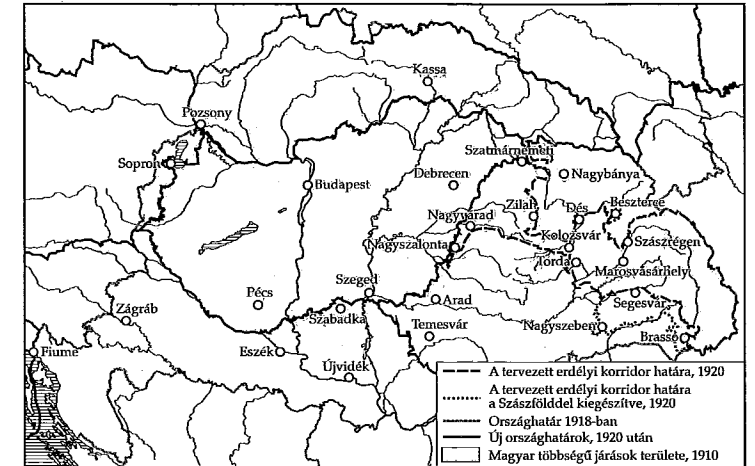
A magyar béke delegáció kötelességének tartja, hogy újra rámutasson: e probléma illetlen kezelése teljesen ellentétes azokkal az elvekkel, amelyeket a fegyverszünet megkötése idején alapelvként fogadtak el s amelyeket bizonyára a békekonferencia is figyelembe kíván venni. [...]

Abban az esetben, ha a konferencia a népszavazás ellen döntene – mely döntést mélyen fájlanánk –, még mindig lenne három mód a Magyarországtól elválasztandó területen élő magyar és a német lakosság érdekeinek megvédelmezésére.

1. A kisebbségek jogaira vonatkozó előírásokat be lehetne illeszteni a békefeltételek közé. A VIII. sz. jegyzékünkben

iratban megjelenő nézeteket – amelyek csaknem egybevágóan az Önével –, és a szerződést ilyen értelmében módosítja, úgy sokkal könnyebb volna azt lenyomni a Nemzetgyűlés torján, ami számomra lehetetlennek tűnik, ha nem változatnak rajta.

Forrás: TNA, FO 800, 334. köt., 419. p.

Az erdélyi korridor térképe.

A memorandum szövege alapján szerkesztette: Nagy Béla

foglaltakra utalva nem hisszük, hogy ennek sok haszna volna. Mint kimutattuk, ez csupán papíron jelentene védelmet, bármifajta szankció nélkül a rossz szándék ellen. Ezt a megoldást egyáltalán nem tekinthetjük kielégítőnek.

2. Másik megoldás lehetne, ha a Román Államon belül területi autonómiát adnának a magyar és német területeknek közigazgatási, kulturális, vallási és oktatási ügyekben. Még az a védelem sem volna kellően hatékony. Az autonómiával felruházott területeket román többségű területek vennék körül. Az erdélyi magyarok így minden közvetlen összeköttetés nélkül el lennének vágva az anyaországtól, és a román sovinizmus gazdasági és kulturális blokádja alá kerülnének, amint az már jelenleg is fennáll. Egyedül a Román Államtól függene milyen mértékig és mennyi ideig tartja tiszteletben a szerződésben foglalt autonóm jogokat.

3. A harmadik lehetőség – az egyetlen, amely bizonyos mértékig le tudná csillapítani a magyar nemzet érzelmeit – az volna, ha magyar uralom alatt hagynák a főként magyarok és németek lakta területeket. E területek a Kolozsvártól Nagybáradig vezető vasútvonal mentén húzódó folyosó révén fizikai kapcsolatban maradnának az anyaországgal. Ezt a javaslatot a mellékelt térkép segítségével kívánjuk megmagyarázni. [...]

Forrás: TNA, FO 800, 334. köt., 420–423. p.

delegáció aggályait, amennyibe[n] az a delegáció tudta és megkérdezése nélkül ajánlatot fel az osztrák kormánynak. A vett értesítés³⁴⁰ szerint ui. az Ausztria és Magyarország közötti gazdasági viszony az osztrák kormánynak tett ígéret szerint a teljesen szabad kölcsönös kereskedelmi forgalom alapján szabályoztatnék. Tekintettel arra, hogy a béke delegáció vett instrukciói szerint ezen elvvel teljesen ellentétben dolgozik és foglal állást jegyzékeiben és idevágó argumentumaiban, ezen ellentmondás, mint egyébként az egész akció esetleges sikertelensége is, mely a lapok révén máris nyilvánosságra került, nagyon hátrányosan befolyásolhatja a delegáció működését.

Itteni rádióagentúra³⁴¹ hajlandó budapesti híreket, melyek a magyar kormány intencióinak megfelelően vannak tartva, itteni sajtó részére kiadni és terjeszteni. Ugyancsak hajlandó volna magyar lapkivonatokat közölni. Vonatkozó anyagot sürgőnyileg³⁴² kérjük Budapestről.

Külgügyminiszter sürgőnyileg* értesíti a béke delegációt, hogy a Semsey-Halmos-akcióra kért összeget február hó 13-án indult francia katonai futárral Praznovszky címére megküldte.

Millerand egy jegyzékben³⁴³ közli, hogy az osztrák kormány fel lett hatalmazva a Nyugat-Magyarországra kiküldendő antantkomisszióhoz maga részéről két küldöttet delegálni. Közöltetik* a külgügyminiszterrel.

február 20-án

A válaszigjegyzéknek hátralévő részei³⁴⁴ beadatnak.

A külgügyminiszter közlése³⁴⁶ szerint Vigna ezredes a nyugat-magyarországi antantmisszió parancsnoka, ki nagy barátunk, hajlandónak nyilatkozott Párizsba kiutazni és ott élőlészóval jelentést tenni észleleteiről, ha ily értelmű felszólítást kap. Budapesti olasz ügyvivő⁴⁹ nem sokat vár ezen tervtől, mert szerinte az olasz kormány a saint-germaini béke által kötve lévén,³⁴⁷ azon már nem változtathat. Ezért nem mutatkozik hajlandónak Vigna utazása érdekében közbenjárni.

Gróf Somssich úgy véli, hogy minden kínálkozó alkalmat meg kell ragadni, és azon esetben, ha gróf Apponyi osztja felfogását, kéri, hogy eszközölje ki Nagyköveti Konferenciánál, hogy Vigna szóbeli jelentéstételre Párizsba hívassék.

hogy az Ausztria és Magyarország közötti gazdasági kapcsolatokat a kölcsönös szabad kereskedelem alapjára fogják helyezni. Tekintettel arra, hogy a béke delegáció – amely utasítások alapján dolgozik – ezzel az irányelvvel szöges ellentétben végzi munkáját, s jegyzékei és érvei is ellentétesek vele, ez az ellentmondás, valamint az egész akció esetleges sikertelensége (amely lehetőséget a lapok már nyíltan tárgyalják) hátrányosan befolyásolhatja a küldöttség működését.

Az itteni rádióügynökség³⁴¹ hajlandó volna a magyar kormány szándékainak megfelelő budapesti híreket kiadni és terjeszteni a helyi sajtó részére. Hajlandó volna továbbá magyar lapkivonatokat is terjeszteni. Megfelelő anyagot kérő távirat³⁴² ment Budapestre.

Millerand jegyzékét³⁴³ küldött, amelyben közli, hogy az osztrák kormány engedélyt kapott arra, hogy a Nyugat-Magyarországra kiküldendő szövetséges bizottsághoz két küldöttet delegáljon. Ez az értesülés továbbított* a külgügyminiszternek.

1920. február 20.

Beadattak válaszigjegyzékeink hátralévő darabjai.³⁴⁴

Egy másik jegyzék³⁴⁵ ment a Nagykövetek Tanácsa elnökének,⁷⁴ ismét megsürgetve a szövetséges bizottságok kiküldését a megszállt területekre. Hozzácsatoltatott egy jelentés³⁴⁵ a csehek és a románok által elkövetett újabb atrocitásokról.

A magyar béke delegáció XXIX. jegyzéke a jóvátételről – részletek (Neuilly, 1920. február 20.)

Elnök Úr!

[...] Kiinduló pontnak az az erős elhatározásunk, hogy úgy a legyőzetésünk folytán vállalandó, mint a máris fennálló kötelességeinket feltétlenül teljesítsük. Az erre irányuló szándék érvényesítésének határt szab a gazdasági erők rendelkezésre álló mértéke.

[...] Több mint egy esztendeje, hogy az ipari termelés majdnem teljesen, a mezőgazdasági részben szünetel, a mondott időszak első részében inkább pszichikai okok, a későbbiekben [...] az anyagoknak, felszerelési tárgyaknak, termelő és forgalmi eszközöknek a hiánya folytán, amelyek az idegen megszállás alatt elhordatnak. Az államháztartás csak papírospénz-gazdálkodással tartható fenn, a pénzforgalmi eszközöknek folyton tartó mesterséges szaporítása növeli a drágaságot [...]

Ilyen állapotban találnak a béketervezet rendelkezései.

Teljesen mellőzik ezek a rendelkezések a Magyarország jelenlegi meg nem szállott területe és a tervezett új határok vonalán túl levő területek között egy évezred óta fennálló, a gazdasági élet haladásával intenzitásban együtt fejlődő, szétbonthatatlan gazdasági és pénzügyi kapcsolatot, amelynek erőszakos szétépése nemcsak a tervezet szerint megmaradó Magyarországot, hanem mindazokat a polgárokat, intézményeket, államokat fogja jóvátehetetlenül sújtani, amelyek a kontemplált új vonalakon túl levő részekben laknak; a legérzékenyebben sújtani fogja mindazokat az idegen érdekeket is, amelyek a régi rend alapján bekapcsolódtak a magyar gazdasági élet erőinek a természet törvényeivel szabályozott keringésébe.

[...] Ezekkel az állapotokkal szemben állapítatik meg a számszerűen meg nem határozott jóvátételi kötelezettség, bizonyos mérvű szolidaritás volt szövetségesünk, Németország kötelezettségeivel. [...] A régi Magyarország államadósságainak és a bankjegyforgalomnak oly rendezése van tervbe véve, amely egyoldalúan kedvez azoknak az államoknak, amelyeknek – a békeszerződés tervezetében nyilvánuló szándék szerint – magyar terület ítéltetnék oda, és amely rendezésnek a materiális súlyát az abban rejlő nagy igazságtalanság az elviselhetetlenségig fokozza. [...]

Lehetetlen reá nem mutatni arra a nagy ellentétre, amely egyrészről a jóvátételre irányuló szándék, másfelől azok között a fentebb jellemzett pozitívus intézkedések között megvan, amelyek ennek a jóvátételnek a lehetőségeit semmisítik meg a jóvátételre alkalmas gazdasági erők teljes megsemmisítése által. [...]

Fogadja, Elnök úr, legmélyebb tisztelem kifejezését

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, II. köt., 243–244. o.

A magyar válaszigjegyzékek szerzői.

Forrás: Az Újság, 1920. február 26. 5. o.

A magyar béke delegáció nagy munkája befejeződött. A bizonyító anyag érvei elől csak az tér ki, libén nincs hajlandóság arra, hogy az igazság princípiumát a pillanatnyi személyes érdekek fölé helyezze. A magyar delegáció munkája nagy és alapos munka volt, de csak az érvek összeszedésére irányulhatott. A bizonyító anyag magától adódott minden igazságtalansággal szemben ez a legfőbb ereje.

A magyar béke delegáció, mint neuillyi szikratávirat jelenti, tízennyolcadikán délután fél hat óra körül, a pótjegyzékek beadására kitűzött határidő letelte előtt félórával, átadta még a hátralékos jegyzékeket. Az átadást Praznovszky Iván és Csúky István gróf eszközölték, míg a jegyzékeket Henry ezredes vette át. Az átadott jegyzékek a következők:

a 21. számú jegyzék a népszövetségről (szerkesztette Magyar egyetemi tanár,

a 22. számú jegyzék a határokról (szerkesztette

Teleki Pál gróf),

a 23. számú jegyzék a nemzeti kisebbségekről (szerkesztették Apponyi Albert gróf, Beiklen István gróf,

Teleki Pál gróf és Bánffy Zoltán báró),

a 24. számú jegyzék az állampolgárság rendezéséről (szerkesztette Bartha Richárd államtitkár),

a 25. számú jegyzék a hadifoglyokról (szerkesztette

Kirchner Sándor ezredes),

a 26. számú jegyzék a büntetőjogi záradékról (szerkesztette Bartha államtitkár),

a 27. számú jegyzék a magyar békefeltételnek a magyar viszonyokra való alkalmazásáról, a hajózás szabadságáról, a dunai kérdésről és fiumei érdekeinkről (szerkesztették Lers Vilmos báró és Bartha Richárd államtitkár),

a 28. számú jegyzék múzeumainkról (szerkesztette Gerevics Tibor muzeumiigazgató),

a 29. számú jegyzék a pénzügyi kérdésekről (szerkesztette Hegedűs Lőránt),

a 30. számú jegyzék a katonai kérdéseket tárgyalja (szerkesztette Lang Boldizsár báró ezredes),

a 31. számú jegyzék haditengerészetünkéről (szerkesztette Konek sorhajókapitány),

a 32. számú jegyzék Magyarország vízrajzi egységeiről (szerkesztette Teleki Pál gróf),

a 33. számú jegyzék Magyarország mezőgazdaságáról (szerkesztette Somssich László gróf),

a 34. számú jegyzék Magyarország munkásviszonyairól (szerkesztette Lers Vilmos báró),

a 35. számú jegyzék a légi közlekedésről (szerkesztette Lers báró),

a 36. számú jegyzék hadifoglyaink hazaszállításának sürgetéséről (szerkesztette Kirchner ezredes),

a 37. számú jegyzék javakról és jogokról,

végül egy jegyzék, melyet Apponyi Albert gróf Teleki Pál gróffal együtt szerkesztett és a népszavazást követeli.

A magyar béke delegációnak egy része hét

őn este 7 óra 20 perckor utazott el Párisból Budapest felé. A delegáció távozó tagjait Praznovszky, a béke delegáció főtitkára, kísérték ki a keleti pályaudvarra. Gerevics Tibor még Neuillyben maradt.

A magyar béke delegáció a rendelkezésére álló rövid idő alatt hihetetlenül nagy munkát végzett és teljesen előkészítette anyagát az ontente tárgyalásaira. Az estlapok jelentése szerint

Apponyi Albert gróf Londonba utazott,

még pedig ugyanazzal a vonattal, melyen Millerand francia miniszterelnök és Scialoja olasz külgügyminiszter is Londonba ment. A béke tárgyalások székhelyének Londonba való áttelepítését általában a magyar félre nézve kedvezőnek tartják.

A nagykövetek konferenciája, mint párisi Híradás jelentés közli, Magyarország kérésére megengedte, hogy

a szövetségesek nyugati-magyarországi vizsgálati bizottságához egy magyar delegátus

csatlakozhassék.

A külügyminiszternek távirati utasítása³⁴⁸ szerint Edl főkonzulkanak³⁴⁹ alkalma volt Stjepanek [Štěpánekkel],³⁵⁰ cseh Külügyminisztérium pol.[itikai] igazgatójával bizalmas baráti beszélgetést folytatni, és ennek alapján a cseh álláspontot következőleg ismerteti: * Csehország a békekötés előtt nem hajlandó Magyarországgal tárgyalni, békekötés után azonban kíváncsún tartja a tárgyalások felvételét. Stjepanek [Štěpánek] szerint a határozottan tót területekről való alkudozás ki van zárva, ellenben a Csallóköz s a Kis Magyar Alföld birtoka,³⁵¹ mint-hogy ezekre Csehországnak csak azért van szüksége, hogy a folyók torkolatai cseh kézben legyenek,³⁵² oly kérdés, melyről esetleg lehetne beszélni. Szavaiból kivehető volt, hogy a rutén vidék birtoklását Csehország részére nem tartja különösen fontosnak. Erre a területre csak egy cseh-orosz érintkezés létesítése szempontjából helyeztek súlyt. Bereg vármegye részükre csak vasútvonal³⁵³ szempontjából fontos, de különben erről a területről sem beszélt nagy lelkesedéssel. A Ruszka-Krajnáról³⁵⁴ különben Edl közlése szerint Tusar is hasonlóképpen nyilatkozott gróf Schönborn Károly³⁵⁶ előtt.

február 21-én

A megszállott területekre kiküldendő és már többször megsürgetett antantkomisszió tárgyában egy újabb jegyzék³⁴⁵ megy a Nagyköveti Konferencia elnökéhez, melyhez mellékelve³⁴⁵ közöljük a csehek és románok által elkövetett újabb atrocitásokat.

Apponyi gróf nem tartaná célszerűnek, ha Vigna ezredes iderendelését mi hoznánk javaslatba. Ezáltal csak kompromittálnánk és esetleg állásából mozdítanánk őt el, ami ránk nézve igen káros volna. Más részről a mi pozíciónkat is rontaná, ha abba próbálnánk beavatkozni, hogy az antant a saját emberei közül kiket delegál egy-egy bizalmi misszióba.³⁵⁶

1920. február 21.

A külügyminisztértől kapott értesülés³⁴⁶ szerint Vigna ezredes, a nyugat-magyarországi szövetséges miszsió vezetője közölte, hogy kész Párizsba utazni és ott szóban jelentést tenni tapasztalatairól, ha erre felkérlik. A budapesti olasz megbízott⁴⁹ nem sokat vár ettől a tervtől; szerinte az olasz kormányt köti a saint-germaini szerződés,³⁴⁷ és annak semmiféle módosítását nem támogathatja. Ezért nem hajlandó közbenjárni Vigna utazása érdekében.

Somssich gróf úgy véli, minden alkalmat meg kell ragadnunk, ezért arra kérte Apponyi grófot, hogy ha lehetséges, eszközölje ki a Nagykövetek Tanácsánál, hogy hívják meg Vignát Párizsba szóbeli jelentéstételre.

A külügyminiszter távirati értesítése³⁴⁸ szerint Edl főkonzulkanak³⁴⁹ alkalma volt bizalmas beszélgetést folytatni Štěpánekkel,³⁵⁰ a cseh Külügyminisztérium politikai osztályának vezetőjével. E beszélgetés alapján a cseh álláspontot így összegzi: * a csehek a békekötés előtt nem hajlandóak Magyarországgal tárgyalni, a békekötés után azonban kíváncsún tartják a tárgyalások felvételét. Štěpánek szerint a tisztán szlovák területekről való alkudozás ki van zárva; ellenben a Csallóköz és a Kisalföld birtoklása tárgyalásra bocsátható kérdés. Csehország csak azért vágyik ezekre a területekre, hogy a folyótorkolatok cseh kézben legyenek.³⁵² Abból, ahogyan Štěpánek beszélt, úgy tűnt, hogy Kárpátalja birtoklását cseh szempontból nem tartja különösen fontosnak. A csehek csak az oroszokkal való közvetlen érintkezés szempontjából fektetnek hangsúlyt erre a területre. Bereg vármegye csak a vasútvonal³⁵³ miatt fontos a cseheknek – ezt leszámítva Štěpánek nem valami nagy lelkesedéssel beszélt erről a területről. Edl szerint Tusar hasonló nézeteket fejtett ki Schönborn Károly gróf³⁵⁵ előtt a ruszka-krajnai³⁵⁴ területről.

Magyar népdalestély – tréfás műsoros est „programja” a Château de Madridban, részletek, 1920. február 18.

I. Ének – szölk

1. Apponyi Albert gróf Kicsiny az én rózsám, / Nagyobb vagyok én ...
2. Barkóczy György Kicsi vagyok én, / Majd megnövök én ...
3. Bánffy Zoltán báró Haj, haj, / Megőszül a fejemen a göndör haj ...
4. Bartha Richárd Adj egy csókot, egy utolsót, / Úgysem élek már soká ...
5. Bethlen István gróf Cöndör hajam rövidre, / Cöndör hajam rövidre lesz levágva ...
6. Bíró Pál Bíró uram, bíró uram, / Nem szeretem én az uram ...
7. Bobrik Arno Adj egy édes csókot, / Drága kis baba ...
8. Csáky Imre gróf Hej, szegény tót legény, / Mindig krumplit zabálni ...
9. Ifj. Csáky István gróf Csak még egyszer ifjú tudnék lenni ...
10. Ezry Sándor Szabadság, szerelem, / E kettő kell nekem ...
11. Dr. Fabro Henrik Messze-messze Csikországbán ...
12. Guary Pál Az én babám írődeák ...
13. Györfly István Te csaltál meg, / Nem én téged ...
14. Hauer Ernő Oh, mért vagy másé? ...
15. Hegedüs Lóránt Édesanyám, a kendőmet / Kéreti a szeretőm ...
16. Jármay Elemér Volt nekem szeretőm mindenféle fajta, / Szakácsné, szobalány, grófkisasszony, dajka ...
17. Kállay Tibor Nincsen pénzem, / Van erszényem ...
18. Kovács Alajos Hej, de kutya kedvem van ...
19. Kiss Sándor De az igaz betyár / Nem kerül hamar kézre ...
20. Kirchner Sándor Én vagyok a Fedák Sári szobalánya ...
21. Konek Emil Hullámzó Balaton tetején ...
22. Láng Boldizsár báró Ugyan, édes komámasszony, / Miért kend olyan sovány asszony ...
23. Lers Vilmos báró Ha szeretsz egy cseppet, / Járjunk egy two-step-et ...
24. Ottlik Iván Fekete, fekete, fekete fekete, fekkette, / A haja fekete, a szeme fekete ...
25. Ottrubay Károly Inkább leszek zöld erdőben kánya, / Mint a császár komisz katonája ...
26. Popovics Sándor Lennék és rózsá, rózsabimbó ...
27. Praznovszky Iván Nem-nem-nem, nem-nem-nem, / Nem megyünk mi innen el ...
28. Scitovszky Tibor Csak titokban akartalak szeretni ...
29. Somssich László gróf Szeretnék szántani ...
30. Teleki Pál gróf Ez az én szeretőm, / Ez a kicsi barna ...
31. Török Béla Csitt, babám! Jaj, be jó volt az este ...
32. Walko Lajos Ha benyúlok a kis lajbim / zsebébe ...
33. Viczián Ede Zavaros a Tisza vize, / Nem tiszta ...
34. Walter Emil Megy a gőzös, megy a gőzös / Kanizsára ...
35. Wettstein Jancsi Lányok, lányok, lányok a faluban ...
36. Woraciczky Olivér gróf Vagyok olyan legény, mint te, / Vágok olyan rendet, mint te ...
37. Zoltán Béla Hej, de régen volt, / És soká lesz ...

IV. Csicsónének három lánya – Életkép 3 felvonásban dalokkal
Személyek:

Csicsóné Éhler Antalné úrhölgy
Első lánya Szalay Etel k.a. [kisasszony]
Második lánya Demeter Olga k.a. [kisasszony]
Harmadik lánya Petschacher Hanna k.a. [kisasszony]
Első lány
újszülött gyermeke Gretschi Margit k.a. [kisasszony]
Második lány
újszülött gyermeke Boronkay Helén úrhölgy
Bába Bobrik Arno
Dajka Láng Boldizsár báró
Pesztónka Dr. Krisztics [Sándor]
Első házibárát Scitovszky Tibor
Második házibárát Wettstein János
Harmadik házibárát Bródy Miksa

Negyedik házibárát Boros Sámuel
Rendőrfőnök Kállay Tibor
Rendőrorvos Lers Vilmos báró
Közbíró Bethlen István gróf
Védőügyvéd Hegedüs Loránt
Koronatanú Csáky Imre gróf
Halottkém Praznovszky Iván
Bíró Csáky István gróf
Börtönőr Walter Emil
Hóhér Konek Emil
Pap Dr. Benda Jenő
Egy apáca Woraciczky Olivér gróf
Csendőrkök, nép, katonaság

Forrás: BM, Tdgy, Barkóczy-hagyaték,
B 74.6.760

február 23-án

Londoni újsághírek szerint Foch marsall³⁵⁷ rövid időn belül Varsóba utazik. Mivel útjának célja valószínűleg egy esetleges lengyel offenzíva³⁵⁸ megbeszélése Oroszország ellen, vagy legalábbis a lengyel kormánnyal folytatandó katonai megbeszélések a Vörös Hadsereg további előnyomulása ellen, báró Láng alezredes felhívja* a fővezérség figyelmét Csáky Imre grófnak a magyar–lengyel viszonyról írt s a lengyelekhez már eljuttatott tanulmányára,³⁵⁹ kéri továbbá Csekonics grófot és a varsói magyar katonai meghatalmazottat³⁶⁰ utasítani, hogy iparkodjanak a lengyelek útján Foch marsallt a magyar hadsereg nemzetközi jelentőségéről és fejlesztésének szükségességéről meggyőzni. Foch utazásának fenti interpretációja mellett szól az is, hogy Franciaország szemmel láthatólag nem osztja Anglia jelenlegi békés politikáját Oroszországgal szemben.³⁶¹

Külgügyminiszter közli,* hogy Nyugat-Magyarországra vonatkozólag az osztrák kormányhoz intézett, február 14-én kelt jegyzékében³³¹ a magyar kormány tényleg felajánlotta Ausztriának a teljesen szabad kölcsönös kereskedelmi forgalmat a két állam egész területére vonatkozólag. A kormány ezen lépésével dokumentálni kívánta, hogy még így is, messzemenő áldozat árán is, őszintén óhajtja a barátságos szomszédos viszonyt Ausztriával és a békés megegyezést a nyugat-magyarországi kérdésben.

Az Ausztriának tett ajánlat a külgügyminiszter nézete szerint csak látszólag van ellentétben a magyar békeküldöttség által elfoglalt állásponttal. Ez az ajánlat ugyanis a szabad kereskedelemre vonatkozó részében nem a magunk részére óhajt előnyt biztosítani, hanem inkább Ausztriának kíván egy saját érdekeinkkel ellentétben álló rekompenzációt nyújtani arra az esetre, ha Ausztria elfogadja a népszavazást. Ez az ajánlat politikai szempontból azért volt szükséges, mert igyekeznünk kell a minket körülvevő ellenséges gyűrűt áttörni, ami ezen lépéssel részben sikerült is, mert noha az osztrák kormánytól jött válasz ezt az ajánlatot el is utasítja, ezen válaszejegyzék³⁶² mégis egy, az eddiginél barátságosabb hangon van tartva, az egész osztrák sajtó, valamint ottani közvélemény is mindinkább foglalkozik a velünk való barátságos viszony szükségességének kérdésével.

1920. február 22.

Apponyi gróf nem tartja kívánatosnak, hogy Vigna ezredes meghívására a delegáció tegyen javaslatot. Egy ilyen lépés csak kompromittálná őt, s talán az elmozdításával járna, ami hátrányos volna számunkra. Másfelől a mi helyzetünket is ronthatná, ha megpróbálnánk beleavatkozni annak eldöntésébe, hogy a Szövetségesek kit válasszanak ki saját embereik közül egy-egy bizalmas feladatára.³⁵⁶

1920. február 23.

Londoni sajtójelentések szerint Foch marsall³⁵⁷ néhány napon belül Varsóba utazik. Utazásának célja minden valószínűség szerint az, hogy tárgyaljon a lengyel kormánnyal az Oroszország elleni lengyel támadás lehetőségéről vagy legalábbis a Vörös Hadsereg további előnyomulása elleni intézkedésekről. Láng báró alezredes ezért felhívta* a vezérkar figyelmét Csáky István gróf magyar–lengyel kapcsolatokról szóló memorandumára,³⁵⁸ amely már eljutott a lengyelekhez. Láng báró kérte továbbá, hogy utasítsák Csekonics grófot és a varsói magyar katonai megbízottat,³⁵⁹ hogy a lengyeleken keresztül próbálják meggyőzni Foch marsallt a magyar hadsereg nemzetközi jelentőségéről és fejlesztésének szükségességéről. Foch marsall utazásának fenti értelmezését támasztja alá az is, hogy Franciaország nyilvánvalóan nem osztja Anglia jelenlegi, Oroszországgal szemben békés politikájában.³⁶⁰

A külgügyminiszter értesítést* küldött, miszerint február 14-én elküldött jegyzékében³⁶¹ a magyar kormány valóban felajánlotta az osztrák kormánynak a kölcsönös szabad kereskedelmet a két ország egész

Gratz Gusztáv bécsi követ javaslata az osztrák–magyar együttműködésről (Bécs, 1920. február 14.)

A Magyar Távirati Iroda jelenti Bécsből: Gratz Gusztáv dr. magyar követ ma átnyújtotta a következő jegyzéket Renner dr. állami kancellárnak:

„Igen tisztelt állami kancellár úr! A st.-germaini békeszerződésben foglalt és a magyar békeszerződés tervezetbe is felvett az a határozmány, amely kimondja, hogy Nyugat-Magyarország egy terület-csikja az Osztrák Köztársasághoz kapcsolassék, félő, hogy végrehajtása esetén Ausztria és Magyarország között a viszály állandó oka lesz. [...]

A magyar kormány hajlandó lemondani ama történelmi jogok érvényesítéséről, amelyeket a magyar államnak több mint ezeréves múlt ad erre a területre, és annak a kérdésnek eldöntését, hogy ez a terület jövőre Ausztriához vagy Magyarországhoz tartozzék-e, a lakosság szabad elhatározására bízni, és azzal is egyetért, hogy e vidék a lakosság minden külső kényszeről mentes akarattnyilvánításának lehetővé tétele céljából a legmesszebbmenő biztosítékokat nyújtsa.

A magyar kormány kötelezi magát, hogy az elrendelendő népszavazás eredményét – feltéve, hogy az osztrák kormány ilyen nyilatkozatot tesz – magára nézve kötelezőnek ismeri el. [...]

Magyarország [...] hajlandó azt a jogát, hogy a szóban forgó területen katonaságot tartson, a katonai erő ama legcsekélyebb mértékére korlátozni, amely a belső rend és biztonság [sic!] fenntartására elengedhetetlenül szükséges.

Gratz Gusztáv jelentése Somssich József külgügyminiszternek az ajánlat visszautasításáról (Bécs, 1920. február 23.)

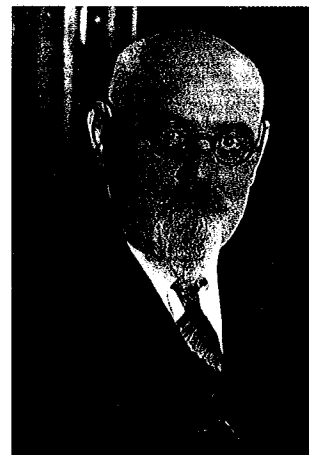
A nyugat-magyarországi kérdés békés elintézésére vonatkozó ajánlatunknak visszautasítása azon konverzációk [beszélgetések] után, amelyeket Renner kancellár úrral e tárgyban előzetesen folytattam [...], nem ért meglepetésszerűen. [...]

A javaslat a kormány részéről visszautasított. Bizonyos agitatorikus hatása volt úgy az itteni, pártpolitikától távol álló közvéleményben, mint az antantmisszióknál, de dacára, hogy több lap foglalt ajánlatunk mellett állást, mint azt eredetileg reméltem, a közvéleményt komolyan megbontanunk mégsem sikerült, úgyhogy végeredményben az összes pártok ellenünk

Gratz Gusztáv bécsi magyar követ.

Forrás: OSZK, K, Arckép 108

Karl Renner osztrák kancellár.

Forrás: MNM, TF, 73.648

OL, K 81, 43. cs., 1920–4–227. sz. [206–210. p.]

Hajlandó továbbá Magyarország arra, hogy a nyugat-magyarországi német lakosságnak saját ügyei igazgatására messzemenő autonómiát adjon, amely alkalmas arra, hogy német népi jellegét minden időkre biztosítsa. Hajlandó végül Magyarország arra, hogy Ausztria és Magyarország jövőendő gazdasági viszonyát a teljes szabad kölcsönös kereskedelmi forgalom alapján rendezze le [sic!], és ezzel megteremtse annak lehetőségét, hogy Ausztria gazdasági szükségleteinek kielégítésében ne csak a nyugat-magyarországi területsávra, hanem egész Magyarországra támaszkodhassék. [...]

A magyar kormány bizton reméli, hogy az osztrák szomszéd államhoz való tartós barátságos viszony óhajtatásától sugallt e javaslata az osztrák kormánynál, amely St.-Germainban [sic!] olyan nagy határozottsággal kívánja [kívánta], hogy a területi kérdéseket csakis az illető vidéken lakó nép beleegyezésével, ne pedig pusztán annexiók útján döntsének [sic!] el, meghallgatásra fog találni. Bátorodik tehát az osztrák kormányt tisztelettel meghívni, hogy lépjen vele tárgyalásokra ezen az egészen új alapon az Ausztria és Magyarország jövőendő viszonyára nézve döntő kérdés felől, és fenntartja magának, hogy e tárgyalások folyamán adjon további beható felvilágosításokat ajánlatairól.”

Forrás: *Budapesti Hírlap*, 1920. február 15. 1–2. o. (Eredeti fogalmazványok: MNL OL, K 81, 43. cs., 1920–4–227. sz. [206–210. p.]

foglalt állást, ami nemcsak Renner pozícióját erősítette meg, de esetleg meg fogja nehezíteni a kérdésnek reánk nézve kedvező rendezését az esetben is, ha a mostantól kezdve e kérdésben nyilvánosan is lekötött keresztényszociális párt kerülne kormányra.

Végeredményben azonban ezeket a hátrányokat túlságosan tragikusan vennünk hiba volna. A nyugat-magyarországi kérdés ajánlatunk előtt is oly kedvezőtlenül állt, hogy az ajánlat visszautasítása a helyzeten már nem ronthatott sokat [...]

Forrás: MNL OL, K 81, 43. cs., 1920–4–280. sz. (416–421. p.)

Báró Horváth államtitkártól jött értesítés³⁶³ szerint, a románok Marosvásárhelyt letartóztatták Ugron Andrást³⁶⁴ és Patrubányt³⁶⁵ azon a címen, hogy a románok által eskü le nem tévése miatt elmozdított tisztviselőket anyagilag támogatták. Egyáltalában egész Erdélyben hihetetlen mértékben indult meg a magyarok üldözése. Számos letartóztatást eszközölnek, kivált magyar tisztek közt. Magyarországi székely körökben emiatt nagy a forrongás, kivált a hadseregben lévő székely alakulatok közt, úgy hogy attól lehet tartani, hogy ezek a hadsereg kötelékéből kiválva, saját szakállukra fognak akcióba kezdeni a románok ellen. Az angol parlamentben érdekünkben elhangzott interpellációk³⁶⁶ következtében a románok, az egyházfők, valamint mindazon erdélyi előkelőkkel szemben, akikről felteszik vagy tudják, hogy külföldre fordultak védelemért a román atrocitások ellen, kíméletlen retorziós lépésekre készülnek.

A békeküldöttség ezen adatokat egy, a Nagykövetek Konferenciájához intézett jegyzékben³⁶⁷ közli az antant-hatalmakkal.

A külügyminiszter közli,* hogy a Budapesten tartózkodó angolok nagyon élesen kritizálják a francia politikát. Budapestre egy román katonai misszió érkezett állítólag azzal a feladattal, hogy az ottani antant-missziókkal a Tiszántúl kiürítésének módzatait megállapítsa.³⁶⁸ A Romániával való diplomáciai összeköttetés felvétele nagyon szükséges volna. A külügyminiszter ezt már több ízben hangsúlyozta a budapesti olasz⁴⁹ és lengyel képviselőnél,⁶⁴ de eddig még eredménytelenül.

A budapesti amerikai ügyvivő³⁷ adatokat gyűjt arra vonatkozólag, hogy az elszakadó területek, de különösen a rutén vidék számára a békeszerződésben³⁶⁹ megállapított határok mennyire oktanak. Egy e tárgyban Párizsba küldött jelentése* látszólag oda konkludál, hogy a rutén terület Magyarországnak volna meghagyandó.³⁷⁰

területére vonatkozólag. A kormány ezzel a lépéssel dokumentálni kívánta, hogy még súlyos áldozatok árán is, őszintén óhajtja a barátságos szomszédi viszony megteremtését Ausztriával, valamint a nyugat-magyarországi kérdés békés megoldását.

A miniszter nézete szerint az Ausztriának tett ajánlat csak látszólag áll ellentétben a magyar békeküldöttség által elfoglalt állásponttal. A szabad kereskedelemre vonatkozó ajánlat nem a magunk részére keres előnyöket, hanem inkább Ausztriának kínál kompenzációt – jóllehet saját (gazdasági) érdekeinkkel ellentétben – arra az esetre, ha Ausztria elfogadja a népszavazást. Az ajánlat megtételét a politikai szükségszerűség diktálta, mégpedig az, hogy meg kell próbálnunk áttörni a minket körülvevő ellenséges gyűrűt. E lépéssel ez részben sikerült is; mert bár az osztrákok visszautasították az ajánlatot, jegyzékük³⁶² hangvétele a korábbiaknál jóval barátságosabb volt. Továbbá az egész osztrák sajtó és általában a közvélemény is egyre többet foglalkozik a Magyarországgal való barátságos viszony szükségességének kérdésével.

Horváth báró államtitkártól kapott tájékoztatás³⁶³ szerint a románok Marosvásárhelyen letartóztatták Ugron Andrást³⁶⁴ és P.-t³⁶⁵ azzal az ürüggyel, hogy anyagi támogatást adtak olyan magyar tisztviselőknek, akiket a hűségük eskü letételének megtagadása miatt a románok elbocsátottak. Általánosságban egész Erdélyben a legmagasabb szintre erősödött a magyarok üldözése. Sokakat letartóztattak, főként egykori magyar katonatiszteket. Ez nagy feszültséget keltett a Magyarországon lévő székelyek között, különösen a hadsereg székely alakulatainál, és attól kell tartani, hogy ezek esetleg kilépnek a hadseregből, és saját szakállukra valamilyen akciót indítanak a románok ellen. A brit parlamentben a mi érdekünkben tett interpellációk³⁶⁶ következtében a románok kíméletlen ellenlépéseket fontolgatnak egyházi méltóságok és más befolyásos személyek ellen, akikről tudják vagy feltételezik, hogy külföldről kértek védelmet a román atrocitásokkal szemben.

Lord Bryce kérdése a brit miniszterelnökhöz a Lordok Házában (London, 1919. december 16.)

[...] Amint azt Lordságotok jól tudja, a román nép és Románia civilizáltsága jóval alacsonyabb szintű, mint a magyarországi magyaroké, így Magyarország lakossága számára nagy visszaesés volna, ha olyan, kevésbé művelt és kevésbé fejlett országból érkező hivatalnokok kormányoznák őket, mint amilyen Románia. [...]

Kezemben tartok egy emlékiratot, amelyet három erdélyi püspök – a római katolikus, a református és az unitárius püspök – küldött Párizsba, s amely e terület jelenlegi állapotait taglalja [...]

Az emlékirat megnevezi azokat az állítólagos sérelmeket, amelyek Erdély magyar lakosságát – római katolikusokat, reformátusokat és unitáriusokat – sújtják. Ezeket részben politikai célból követik el – a lehető legteljesebb románosítás érdekében –, részben felekezeti célból –, hogy minél nagyobb kárt okozzanak, és minél inkább csökkentsék a római [katolikus], a református és az unitárius egyház befolyását, s helyükbe a román egyházat állítsák.

A vélelmezett sérelmek között szerepel, hogy a jelenlegi magyar tisztviselőket kártalanítás nélkül eltávolították, hogy az állami és községi iskolákat elfoglalták, a tanárokat pedig elbocsátották, mert megtagadták, hogy esküt tegyenek Ro-

mániának, amelyre természetesen nem kötelezhetők. A román uralom még nem kapott elismerést, a román hivatalnokok eljárása pedig erőszakos és teljesen önkényes. Állítólag állami és községi tulajdonra, továbbá vallási és oktatási célú jótékony alapítványokra is rátették a kezüket, s a tulajdonjogot egyáltalán nem tartják tiszteltben. Sőt még kegyetlenkedések is előfordultak, s papokat és nőket is megkorbácsoltak.

Egy úrtól, aki nemrégiben Erdélyben járt – egyházi férfiú az illető – más értesüléseket is kaptam 73 olyan bűneset listájával, amelyeket magyarok ellen követtek el, amiért nem voltak hajlandók hűségüket tenni a román kormánynak, amelynek nem is volt erre jogcíme, vagy amiért állítólag valamiféle jogsértéseket követtek el román katonák vagy tisztek ellen. Több példány áll a rendelkezésemre, kívánságra átadhatom őket a kormánynak.

[...] fel kívánom kérni a kormányt, hogy tegyen eleget a emlékiratban foglalt kérésnek, hogy a szövetséges kormányok vizsgálják meg ezeket a tényeket, s ha a tények megalapozottnak bizonyulnak, akkor a szövetséges kormányok tegyenek lépéseket, amelyek garantálják az ilyen cselekmények azonnali megszüntetését. [...]

Forrás: HQBP, 12–18. o.

Sir Samuel Hoare beszéde a brit Alsóházban (London, 1920. február 12.)

[...] Tizenöt hónappal ezelőtt fegyverszünet aláírására került sor az osztrákok, a magyarok és a Szövetségesek között az olaszországi és a keleti hadszíntérre vonatkozólag. Ezt követően a román hadsereg bevonult Erdélybe és Kelet-Magyarországba, majd tavaly nyáron egészen Budapestig nyomultak előre. Csapataik e területeken tanúsított viselkedését nagyon súlyos vádakkal illették, melyeket – elismerem – főként a magyarok támasztottak, de vádakkal léptek fel olyan brit állampolgárok is, akik maguk jártak Európának ezen a vidékén. Mondandómat azzal kezdem, hogy őszintén megmondom, egyáltalán nem kedvelem a magyarok fajtáját. Mindig is arrogáns népnek tartottam őket, akik nagy részben felelősek a háborúért. A legkevésbé sem rokonszenves számomra a magyarországi fehérterror sem. Éppoly határozottan helytelenítem azokat a cselekedeteket, amelyeket a fehérek követtek el, mint azokat, amelyeket a vörösök. De végtére is a magyarok emberi lények, s ha e vádak helytállóak bizonyulnak, vagyis ha igazságot kell tenni a háborús bűnösök ügyében, akkor igazságot kell tenni annak a néhány embernek az ügyében is, akik a Kelet-Magyarországon és Erdélyben működő román haderőnek tulajdonított bűnöket követtek el. Vegyük először is a fosztogatásokat. Szeptember 26-áig a románok 1273 mozdonyt, 4763 vasúti kocsit, 7000 tehervagont és nagy mennyiségű egyéb gördülőallo-

mányt, illetve szarvasmarhát vittek Magyarországról Romániába anélkül, hogy erre a Szövetségesektől vagy bárki mástól jogot nyertek volna. Még ennél is súlyosabb az, hogy a vádak szerint e területek nem román lakosságának politikai megfélemlítésben és üldöztetésben volt része. Üldözték a római katolikus és a református egyházat, istentiszteleteiket feloszlatták, templomaikban és papjaik ellen erőszakos cselekményeket követtek el. Tanárokat és tisztviselőket bocsátottak el állásukból pusztán azért, mert nem voltak hajlandók esküt tenni a román koronára, méghozzá olyan területen, amelyet Párizsban a Szövetségesek még nem is ítélték oda Romániának. A zsidók ellen pogromokat intéztek. Borzasztó a listája azoknak a szörnyű kegyetlenkedéseknek, amelyekkel az ezeket elszenvedő emberek vádolják a hadsereget. Itt van mellettem egy nyilatkozat, mely nevekkal és dátumokkal említ megszámlálhatatlan olyan esetet, amelyeket az ember kénytelen borzalmasnak nevezni.

Ha ezek a vádak helytállóak – eddig nem cáfolták őket, és ma a miniszterelnök sem cáfolta őket –, akkor haladéktalanul vizsgálatot kell indítani. Európa olyan súlyos állapotban van, hogy ha ezt a jövőben még ez a militarista rezsim és az általa felkorbácsolt elégedetlenség is súlyosbítja, akkor az igen sötét képet mutat a számomra. [...]

Forrás: HQBP, 27–29. o.

Štěpánek cseh külügyi osztályfőnök Edl főkonzul előtt ismételtén úgy nyilatkozott,³⁷¹ hogy Csehország hajlandó volna a rutén vidék és a Csallóköz kérdésében velünk tárgyalásokba bocsátkozni, de csak a béke aláírása után.

Egy jugoszláv követségi titkár³⁷² nyilatkozata szerint, Szerbia is óhajtaná a barátságos viszony helyreállítását, de szintén csak a béke aláírása után bocsátkozhatnék tárgyalásokba. A budapesti angol misszió, valamint az ottani angol körök számolni látszanak azzal, hogy a békét nem írjuk alá. Troubridge admirális³⁷³ is ilyen értelemben jelentett* kormányának. Dr. Munro³⁷⁴ pedig nyíltan kijelentette, bolondok lennénk, ha a békét aláírnánk.

A békeküldöttség alább felsorolt tagjai egy antantvonathoz csatolt külön kocsiban visszatérnek Budapestre:³⁷⁵ gróf Somssich László, Ottlik Iván³⁷⁶ főmegbízottak, Hegedüs Lóránt és Bíró Pál³⁷⁷ szakértők, Török Béla, Maszlovsky [Maslowski]³⁷⁸ és Gerevich Zoltán³⁷⁹ titkárok és Sömjén Artúr fordító,³⁸⁰ Kiss, Szavka [Szávka] és Privigeyi nyomdászok.³⁸¹

február 24-én

Piłsudski tábornok³⁸² lengyel-magyar közeledésről Csekonics gróf előtt úgy nyilatkozott,³⁸³ hogy a lengyeleket a magyaroktól egyelőre még néhány természetellenes akadály választja el, és a régi baráti viszony felújítása csak ezek elhárítása után lesz lehetséges. Ilyen akadály a cseh-orosz korridor,³⁸⁴ mellyel szemben Lengyelország jelenleg még nem léphet fel. Ehhez járul még az a körülmény, hogy Lengyelország keleti határai még nincsenek megállapítva. Ezen okok akadályozzák meg abban, hogy érdeünkben felemelje szavát a békekonferencián. Míg a határkérdés valami módon el nincs intézve, Lengyelország nem bocsátkozhatik más

A békedelegáció a Nagykövetek Tanácsához intézett jegyzékben³⁶⁷ hozta a Szövetséges Hatalmak tudomására ezt az értesülést.

A külügyminiszter szerint* Budapesten tartózkodó britek élesen bírálják a franciák politikáját. Budapestre érkezett egy román katonai misszió, állítólag azzal a feladattal, hogy a szövetséges képviselőkkel megtárgyalja a tiszántúli terület kiürítésének részleteit.³⁶⁸ Nagyon fontos, hogy helyreálljon a diplomáciai kapcsolat Romániával. A miniszter már több ízben hangsúlyozta ennek szükségességét az olasz⁴⁹ és a lengyel megbízott⁶⁴ előtt, ám eddig eredménytelenül.

A budapesti amerikai megbízott (Grant-Smith) adatokat gyűjt a békeszerződésben³⁶⁹ előírt határok – különösen a kárpátaljaiak – ésszerűtlen voltáról. Egy ezzel foglalkozó, Párizsba küldött jelentése* állítólag arra a következtetésre jut, hogy Magyarországnak meg kellene engedni, hogy megtartsa Kárpátalját.³⁷⁰

Štěpánek, a cseh Külügyminisztérium osztályvezetője többször is kijelentette³⁷¹ Edl főkonzul előtt, hogy a csehek hajlandóak tárgyalni velünk Kárpátalját illetően, de csak a békeszerződés aláírása után.

Egy jugoszláv követségi titkár³⁷² nyilatkozata szerint Szerbia is a baráti viszony helyreállítását kívánja, de a béke aláírásáig nem bocsátkozhatik tárgyalásokba. Úgy tűnik, hogy a budapesti brit misszió és más ott tartózkodó britek számolnak azzal a lehetőséggel, hogy esetleg nem írjuk alá a békét. Troubridge admirális³⁷³ ilyen értelemben jelentett* kormányának, dr. Munro³⁷⁴ nyíltan kijelentette, hogy bolondok lennénk, ha aláírnánk.

1920. február 24.

A lengyel–magyar közeledésről Csekonics gróffal folytatott megbeszélésen³⁸³ Pysłudski tábornok³⁸² kijelentette, hogy jelenleg van néhány természetellenes akadály, amely a lengyeleket elválasztja a magyaroktól; a hagyományos baráti viszony helyreállítása csak ezeknek az akadályoknak az elhárítása után lesz lehetséges.

Hector Munro brit orvos jelentése a román megszállás alatt lévő magyarországi területek helyzetéről (1919. október)

Két humanitárius angol egyesület – egyik a háború áldozatainak támogatására, másik a bécsi gyermekek ellátására alakult – bizottságot küldött a megszállt Erdélybe, hogy pártatlanul vizsgálja meg az ottani viszonyokat. A bizottság vezetője, dr. Munro, útjának tapasztalatairól jelentést tett a versailles-i békekonferenciához, s e jelentés egyik részét közli a *The Nation* november 15-iki száma a következőkben:

Meglátogattuk Hatvan, Gyöngyös, Miskolc, Sátoraljaújhely, Nyíregyháza, Debrecen, Szolnok, Nagyvárád, Békésgyula, Arad, Temesvár és Szeged városokat.

Mindezekben a románok által megszállt városokban olyan elnyomást láttunk, amely az életet elviselhetetlenné teszi.

[A] gyilkosságok mindennaposak, gyermekeket és asszonyokat is megbotoznak és bírói ítélet nélkül [ok nélkül] bebörtönöznek. Rekvirálás címen rablás folyik, s általános a vesztetés. Egyáltalában olyanok a viszonyok, amilyeneket nyugat-európai ember el sem tud képzelni mindaddig, amíg saját szemével nem látta.

Mindenkit arra kényszerítenek, hogy letegye a hűség esküt a román királynak; aki ezt megtagadja, üldöztetéseknek teszi ki magát. Orvosokat, ügyvédeket, tanárokat és bankigazgatókat elbocsátottak állásaikból és egyszerűen eltoloncolták születési helyükre [ha nem tudtak négy-öt évi helyben lakást igazolni], még lakásberendezésüket sem vihették magukkal; gyakran még családjuktól is elszakították őket. Egyes városokban ugyan megmaradhattak, de havonkénti bírságot kell fizetniük a románoknak.

Akiket nem toloncoltak el, azokat megfosztották annak a lehetőségétől, hogy megszokott foglalkozásukat űzzék [oda menjenek, ahol könnyen munkát kapnának], úgyhogy akárhányan a legalantasabb testi munkák elvégzésére kényszerülnek [arra kényszerülnek, hogy bármilyen munkát elvállaljanak]. Így Aradon egy táblabíró cipőjavítással foglalkozik; egy középiskolai tanár pedig, aki nagy műveltségű férfiú [jelentős tapasztalattal bíró diplomás férfi], mint vasúti hordár keresi kenyerét. Arad megye 400 tanítója közül csak 83 tette le az esküt, a többi 317-et mind elcsapták, s ezek most mind mezei vagy egyéb testi munkával keresik meg kenyerüket.

A legkiválóbb magyar orvosokat [A tapasztalt orvosok legtöbbszörét], akik mint kórházigazgatók voltak alkalmazva, a románok elbocsátották, és teljesen tapasztalatlan, kezdő román orvosokkal helyettesítették. A magyar ügyvédeknek nem engedik meg az ügyvédi gyakorlatot, és minden városban gyanús jellemű román egyénnel találkoztunk, akik ügyvédeként szerepeltek; a nép pedig kénytelen volt peres ügyeivel ezekhez fordulni. [...]

A románok széles körű kémszervezetet állítottak fel, s bebizonyosodott, hogy az alkalmazott kémek között számos gonosztevő akad, akik közül egyesek egyenesen a börtönből kerültek új hivatalukba [néhányukat e célból bocsátottak szabadon].

A lakosok arra kérték minket, hogy ne keressük fel őket nyilvánosan. Csak a sötétség beálltával mertek hozzánk jönni, és biztosítottak bennünket, hogy ha észrevennék, hogy velünk beszélgetnek, távozásunk után biztosan letartóztatnák őket...

A magyarok nem viselhetik nemzeti jelvényeiket. A magyar nyelvet e hó (október) 15. után egyetlen iskolában sem szabad többé tanítani. A középületekről [épületekről] eltávolították a magyar felírásokat. Cégtáblák és egyéb feliratok elsősorban románul és csak aztán, kisebb betűkkel írhatók ki magyarul. Nagyvárádon minden polgár, a legtekintélyesebb nagybirtokosok is, kötelesek a román katonákat kalaplevétel-lel köszönteni.

Botoztatás. Aradon két hónappal ezelőtt néhány fiatalember a folyón csónakázott. Mindnyájukat letartóztatták és megbotozták, anélkül hogy bármivel megindokolták volna. Két embert – Zubriczkyt és Nakorzát [Rakóczát], mindkettőt kórházból bocsátottak el mint lábadozót – megbotoztak; az utóbbi belehalt a bűntetésbe.

Az Arad–Brád vasútvonalon sok embert, köztük két állomásfőnököt [Weber Péter brádi állomásfőnököt, valamint a kétégyházi állomásfőnököt] szörnyűségesen megbotoztak.

A román király születésnapján az összes egyháznak ünnepi istentiszteleteket kellett rendezniük, és kötelezték a magyar tisztviselőket, hogy azokon részt vegyenek; ezen a napon minden boltot zárva kellett tartani.

Múlt nagypénteken a románok váratlanul megjelentek egy Borossebes nevű helységben, és ott elfogtak 250 magyar katonát. *Valamennyit a legembertelenebb módon megölték.* Pőrére levetkőztették és aztán bajonettszúrásokkal ölték meg őket, ügyelve arra, hogy minél hosszabb ideig kínlódjanak. A legyilkoltakat a magyar paraszttal temették el. [...]

Arad közelében egy községben 200 parasztot öltek meg, mert ellentálltak, amikor gabonájukat, kukoricájukat és mezőgazdasági felszerelésüket el akarták hurcolni. A községet per-sze teljesen kifosztották.

Az újságok szigorú cenzúra alatt állanak, és a szólásszabadság teljesen megszűnt. Három embernél több együtt nem sétálhat az utcán. [...]

Forrás: *Világ*, 1919. december 10. 1. o. [Korrigálva az eredeti angol szöveg alapján: TNA, FO 608, 12. köt., 20002. sz. (580–583. p.)]

vállalkozásokba, és így egy esetleges tót felkelés s az ezt követő cseh-magyar konfliktus esetén teljes neutralitást őriz meg. Még az antant nyomása alatt sem volna azonban arra kapható, hogy ellenü[n]k forduljanak.

Csekonics grófnak az az impressziója, hogy a bolsevizmus veszélye miatt Varsó és Bukarest között valamely megegyezés jött létre, és nincs kizárva, hogy ezen egyezményben Magyarországra nézve történt megállapodás, valószínűleg azon esetben, ha Romániával szemben támadólag lépnek fel.³⁸⁵

Az itteni közvéleményben minden olyan hír, mely alkalmas arra, hogy a demokratikus világelfogástól való eltérést jelentse Magyarországra [Magyarországról], rossz vért szül és nekünk igen árt. Ez természetesen nem vonatkozik a királyság visszaállítása tényére. A fentiekre való tekintettel, gróf Bethlen István úgy a saját, mint az egész békeküldöttség nevében arra kéri* Horthy Miklóst, hogy utasítsa vissza, illetőleg ne fogadja el a fenség címet, melyet az itteni lapok szerint számára megállapítottak.³⁸⁶

Nagy fontossággal bírna reánk nézve, ha sikerülne magyar béke tárgyalásának színhelyét Londonba áttenni³⁸⁷ és oda meghívást nyerni. Praznovszky felkéri* a külügyminisztert, hogy a budapesti angol követ³⁸⁸ útján, aki e tekintetben kilátásba is helyezte közbenjárását, valamint Sir George Clerk³⁸⁹ közvetítésével, akiről gróf Bánffy Miklós újabban meggyőződött, hogy Londonban vezető személyiséget jelent, nagy súllyal bírhasson [hasson] oda, hogy gróf Apponyi és a békeküldöttség kimagaslóbb tagjai meghívást kapjanak Londonba.³⁹⁰

Megérkezik az első sajtójelentés az Agence Radio részére.

február 25-én

Az antantmeghatalmazottak megbízóleveleinek megvizsgálására kiküldött bizottság újból összehívatik az újonnan átnyújtott megbízólevelek megvizsgálására.

Gróf Apponyi és báró Lers levélben figyelmeztetik³⁹¹ a külügyminisztert a nyugat-magyarországi kérdésben Ausztriához intézett jegyzék és a békeküldöttségnek annak idején adott utasítások közti ellentétre.

Gróf Apponyi kéri a külügyminisztert, hogy a békekérdésben semmit se tegyen a békeküldöttség tudta nélkül.

A békeküldöttségnek sikerült elérni, hogy Nyugat-Magyarországra kiküldendő antantkomisszióhoz egy magyar delegátus is kiküldessék.³⁹²

Ilyen akadály a cseh–oroszfolyosó,³⁸⁵ amellyel szemben Lengyelország egyelőre még nem foglalhat állást. További nehézséget okoz az a tény, hogy Lengyelország keleti határai még nincsenek megállapítva. Ezek a körülmények akadályozzák meg őt abban, hogy szót emeljen érdekünkben a békekonferencián. Amíg határainak kérdése ilyen vagy olyan módon el nem intéződik, Lengyelország nem bocsátkozhatik más vállalkozásokba.

Csekonics grófnak az a benyomása, hogy a bolsevik veszély miatt valamilyen megegyezés jött létre Varsó és Bukarest között, és nem lehetetlen, hogy ez az egyezmény Magyarországra vonatkozó cikkelyt is tartalmaz – minden valószínűség szerint arra az eshetőségre, ha megtámadnánk Romániát.³⁸⁵

1920. február 25.

Apponyi gróf röviden tájékoztatta a delegáció értekezletét az elmúlt héten tett lépéseiről. Külön megemlítette az atrocitásokról szóló jegyzékek³³⁶⁺³⁴⁵ benyújtását, amelyekben felhívta a Szövetséges Hatalmak figyelmét arra, hogy a megszálló hatalmak elviselhetetlen helyzetet teremtek a magyar kisebbségek számára. E jegyzéket Apponyi gróf elküldte mind a Legfelsőbb Tanácsnak²¹⁴ Londonba,³⁸⁷ mind a Nagykövetek

Benda Jenő portréja Apponyi Albertről (1920. január 24.)

Amikor arról volt szó, hogy a magyar békedelegáció élére elnököt kell állítani, aki Magyarországot az egész világ előtt méltóképpen reprezentálja, a kormány rögtön reá gondolt. Európai híre, az egész világot behálózó széles ismeretése, tüneményes nyelvtalentuma versenytárs nélkül alkalmassá tették erre a szerepre. [...]

Megbízata után azonnal Pestre utazott, már megérkezése napján fölment a Külügyminisztériumba, és közölte Teleki Pállal – aki addig a béke-előkészítő munkálatokat vezette –, hogy szeretne a békedelegáció tagjaival mielőbb találkozni s a kész anyaggal megismerkedni. Még aznap hosszú konferenciára ült össze Lerssel, Popoviccsal és Telekivel.

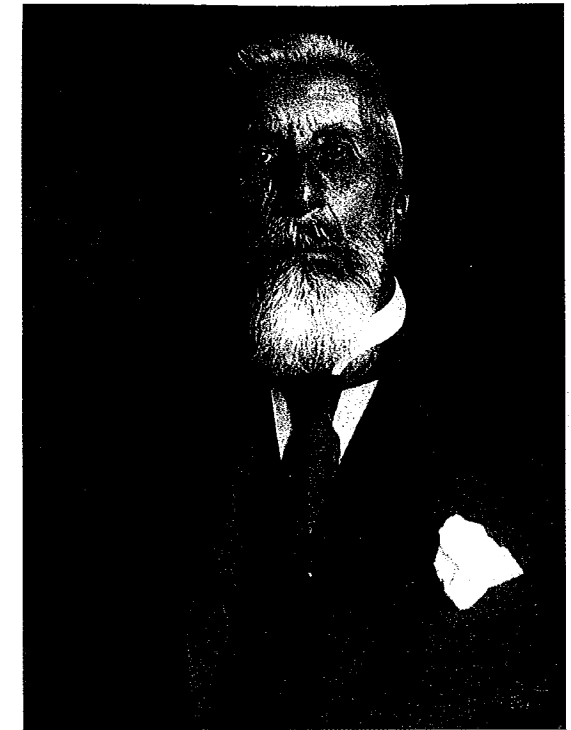
Azóta, azt hiszem, nem volt napja Apponyinak konferencia nélkül. Itt is, a Château de Madridban minden este hat órákor fogadja a főmegbízottakat és a referenseket, hogy velük a legközelebbi nap teendőjét megbeszélje. A konferenciákon figyelmesen meghallgat minden véleményt, és szívesen meghajlik a mások álláspontja előtt. [...]

Egy mosolyra, egy tréfás megjegyzésre mindig készen áll, nem ismeri a szeszélyeket és okatlan kedélyhullámzásokat, a lelkiülete állandóan egyensúlyban van. Mi teszi ezt? Buzgó valóságossága és mélyreható, finom kultúrája. Ez a két tulajdonság, amely ritkán találkozik ugyanabban az emberben, Apponyiban mély harmóniában egyesül. Itt Neuilly-ben is minden reggel templomba megy. És nem múlik el nap, hogy néhány oldalt ne olvasson valamilyen komoly, okos könyvből. Ez idő szerint a következő könyvek vannak az éjjeliszekrényén: Friedrich: *Széchenyi István élete*. (Az Akadémia kiadása.) Keynes: *Economic Consequences of the War*. (A háború gazdasági következményei.) És egy tanulmány arról, hogy a kisebbségi jogok milyen védelemben részesülnek a különböző, több nemzetiségből összetett államokban. [...]

Hogyan él itt, a Château de Madridban?

A legteljesebb visszavonultságban. Párizsban még egyetlenegyszer sem volt benn. A delegáció tagjai el szoktak járni a Bois de Boulogne-ban levő előkelő ozonnázóhelyekre. Ő nem megy sohasem. Séta közben is a félreesőbb utakat választja. [...]

Tíz órákor fekszik, reggel hét órákor kél. Két szobája van: az egyik hálószoba, a másik dolgozó és egyúttal tanácsterem. Reggeli után azonnal munkához lát, és délig dolgozik. Délután egy órát sétál a Bois de Boulogne-ban. Rendszerint Popovics Sándor társaságában. Egy órákor részt vesz a közös *déjeuner*-n [ebéden], azután egy fél órára lepihen. Délután megint dolgozik, este hatkor az urak értekezletre jönnek össze nála, fél nyolckor *dîner* [vacsora]. *Dîner* után következik el az az óra, amikor Apponyi az ártatlan világi örököknek áldoz:

Apponyi Albert gróf, a magyar békedelegáció elnöke (1920).
Forrás: MNM, TF, 62.106

ilyenkor bridzsezni szokott. A partnerei: Csáky Imre, Láng Boldizsár és Praznovszky Iván. Régebben idetartozott Bethlen István is, azonban új bridzspartik alakultak, és Bethlen István más asztalhoz pártolt.

A jegyzékek egy részének – természetesen a legfontosabaknak – Apponyi Albert a szerzője. Maga írja a dolgait szép, tiszta, egyenletes ceruzaírással. Amikor készen van valamivel, írógépbe diktálja. A fogalmazásában rendszerint nincs semmi javítás. Angolul és franciául is úgy ír, hogy utólag nem kell változtatnia rajta.

[...] Elsősorban az emberi sorsok és az emberi momentumok érdeklik. Ezért foglalkoztatja olyan nagyon az elrabolt területeken élő magyarság kisebbségi jogainak a megvédelmezése. A másik szívéhez nőtt kérdés, amelyik már szinte vesszőparipájává válik, a hadifoglyok szomorú sorsa. Férjeket, apákat, fiúkat visszaszerezni, visszaadni őket a hazájuknak, a családjuknak. [...]

Apponyi munkája a jövőnek szól. És ha a világ lelkiismeretében máris kezd derengeni az a tudat, hogy Európa szívében egy kis néppel gyalázatos igazságtalanság történik, ennek az érdeme elsősorban a gróf Apponyi Alberté.

Forrás: Benda 1920, 146–152. o.

Báró Láng alezredes jelenti, hogy a bolsevikiek helyzetéről kapott pontos értesítéseket,³⁹³ melyek szerint az orosz hadsereg körülbelül 800 000 emberből áll és valószínű, hogy a tavasszal támadni fog, és pedig valószínűleg Lemberg irányában, hol a front a leggyöngébb. Ez esetben Magyarország is veszélyeztetve volna. Báró Láng erről az összekötő tiszteket is értesítette, és szóba hozta az esetleg nyújtandó angol segítséget is. Az angolok azonban úgy nyilatkoztak, hogy a franciák miatt meg van kötve a kezük, akik elvállalták a cseh hadsereg újjászervezését, mely Magyarországgal esetleg szembe fog kerülni. Így tehát a magyaroknak nyújtandó angol segítséget könnyen kihívásnak vennék, tehát erről csak akkor lehetne szó, ha a magyarok a csehekkel kibékülnek.

A külügyminiszter értesítése³⁹⁴ szerint a Tiszántúl kiürítése megindult és állítólag március 12-én befejeződik.³⁹⁵ Magyar csapatok holnap lépik át a Tiszát, a kivonulást egy angol, francia, olasz, román és magyar tisztből álló katonai misszió ellenőrzi.

A békeküldöttség ajánlja* a külügyminiszternek, hogy igyekezzék a lengyeleknél odahatni, hogy ha már aktívan nem segítenek minket, legalább bírják rá Romániát arra, hogy a cseh-magyar konfliktus esetén neutrális maradjon.

A békeküldöttség már a negyedik jegyzéket³⁶⁷ nyújtja be a megszállott területekre küldendő antantkomisszió tárgyában. Külügyminiszter felkérteik,* hogy a Budapesten székelő főbb antantképviselőknél járjon el oly irányban, hogy azok kormányaiknál kérésünket energikusan pártolják.

Tanácsának Párizsba. Praznovszky a magyar sajtóirodán keresztül tájékoztatni fogja a magyar közvéleményt ezekről a lépésekről.

Praznovszky felkérte a megbízólevelek megvizsgálására kiküldött bizottságot, hogy vizsgálja meg azokat, amelyeket újonnan nyújtottak be.

Lers báró jelentette, hogy félhivatalosan írt* a külügyminiszternek, s felhívta a figyelmét a magyar kormány Nyugat-Magyarországgal kapcsolatos lépése és a béke delegáció által elfoglalt álláspont között fennálló ellentétre.

Apponyi gróf közölte, hogy ő is írt³⁹¹ Somssich grófnak, azzal a kéréssel, hogy a béke ügyében semmi se történjék a delegáció tudta nélkül.

Praznovszky sürgönyözött* Budapestre, hogy a béke delegációnak sikerült elérnie, hogy a Nyugat-Magyarországra kiküldendő szövetséges misszióhoz egy magyar tagot is kinevezzenek.³⁹² Ezután felolvasta a beérkezett táviratokat, és jelentette, hogy sikerült kapcsolatba lépnie egy rádióállomással, amely hajlandó Budapestről érkező, rövid táviratokat terjeszteni. Ilyen jelentések elküldése ügyében megtette a szükséges lépéseket.³⁹⁶

Láng báró jelentette, hogy pontos értesítéseket kapott³⁹³ a bolsevikok helyzetével kapcsolatban. Az orosz hadsereg megközelítőleg 800 000 emberből áll. A támadás valószínűleg tavasszal indul Lemberg irányában, ahol a front a leggyöngébb. Ebben az esetben Magyarország is veszélyeztetve lenne. Az értesülést továbbította az összekötő tiszteknek, és felvetette az esetleges brit segítség kérdését. A britek úgy vélik, hogy meg van kötve a kezük, mert a franciák egyezményben vállalták a cseh hadsereg újjászervezését, vagyis egy olyan hadseregét, amely Magyarországgal esetleg ellenségesen fog fellépni. A franciák tehát a magyaroknak nyújtandó brit segítséget könnyen kihívásnak tekinthetnék. A britek csak akkor nyújthatnak segítséget, ha a magyarok kiegyeznek a csehekkel.

Az értekezlet ezután elnapoltatott.

A magyar béke delegáció 76. (adm.) sz. jegyzéke a megszállt területekre kiküldendő vizsgálóbizottságokról (Neuilly, 1920. március 9.)

Elnök Úr!

A magyar területeknek a román, délszláv és cseh csapatok által történt megszállása óta a magyar kormányok számtalanszor fordultak a Budapesten székelő szövetségek közeli misztiohoz azzal a kéréssel, hogy járjanak közbe[n] kormányaiknál az iránt, hogy vessenek véget annak a jogtalan és gyakran embertelen bánásmódnak, amelyet a megszálló hatalmak katonai és polgári hatóságai a megszállás első pillanatától kezdve a magyar lakossággal szemben gyakoroltak és amelyet a mai napig sem szűntek meg gyakorolni.

A Magyar Kormány nem mulasztotta el ugyanazt a kérését a Szövetséges és Társult Hatalmaknak a legutóbbi ősz folyamán Budapestre kiküldött biztosa elé terjeszteni. Az utóbbinak alkalma volt hiteles adatok alapján a megszállott területek magyar lakosainak indokolt panaszairól meggyőződni.

A Magyar Kormány a Békekonferenciának hozzá intézett meghívására adott első válaszában bátor volt ismételt felhívni a konferencia figyelmét arra a túrhetetlen helyzetre, amelyben a kérdéses területek magyar lakossága jelenleg él. Kifejezte a Magyar Kormány azt a kívánságát is, hogy a konferencia küldjön ki ellenőrző bizottságokat, amelyek hivatva volnának a Magyar Kormány jogos panaszairól a helyszínén meggyőződni és a szerencsétlen lakosság üldöztetésének véget vetni.

A magyar delegáció Neuilly-be megérkezve, első kötelességének tartotta a folyó évi januárius hó 18-áról XI. szám alatt kelt jegyzékével újból felhívni a Szövetséges és Társult Hatalmak és az Egyesült Államok figyelmét erre az ügyre, ismételve abbéli sürgős kérelmét, hogy a kérdéses területekre bizottságokat küldjenek ki. Amidőn a magyar békeküldöttség elnökének alkalma nyílt Magyarország álláspontját a béke kérdését illetőleg a Szövetséges és Társult Hatalmak és az Észak-amerikai Egyesült Államok képviselői előtt élőszóval előadni, ezt a kérdést utolsó ízben fejtette ki és ajánlotta az említett hatalmak különös figyelmébe.

Bár a Magyar Kormány részben tisztán az emberiségtől, részben pedig politikai szemponttól indítva, több ízben visszatért erre az indokolt kérésre, a Szövetséges és Társult Hatalmak még sem találták célszerűnek ennek a kérésnek eleget tenni. A magyar delegáció ezt a körülményt annál nagyobb megdöbbenéssel állapítja meg, mert az állandóan hozzá érkező közlések szerint különösen a román és az utóbbi időben a délszláv csapatok bánásmódja nemcsak, hogy nem javul, hanem napról napra rosszabbodik.

[...] a béke delegáció reméli, hogy azok, akik Magyarországon nyugati vármegyébe bizottságot küldtek ki, hogy az ott élő német lakosság helyzetét tanulmányozza, és amely bizottságnak rövid időn belül alkalma lesz meggyőződni, hogy mennyire alaptalanok az egyes érdekelt köröknek ennek a lakosságnak elnyomatására vonatkozó híresztelése, nem lesznek közömbösek 3 és fél millió magyar szenvedése iránt, akiknek nincsen egyéb bűnük, mint hogy idegen fajhoz tartoznak és nem ahhoz, amely a hatalmat gyakorolja azon a területen, ahol élnek. A magyar delegáció [...] felkéri a Szövetséges és Társult Hatalmakat és az Észak-amerikai Egyesült Államokat, hogy vessenek véget a megszállott területek szerencsétlen lakosai szenvedéseinek, megfelelő hatalommal ellátott bizottságok sürgős kiküldése által.

A magyar béke delegáció annál inkább reméli, hogy több ízben ismételt kérése kedvező elbírálásra fog találni, mert a Szövetséges és Társult Hatalmak által legutóbb hozzá intézett jegyzékében ismételt értékes jeleit találta annak a gondoskodásnak, amellyel a Szövetséges és Társult Hatalmak biztosítani kívánják kivétel nélkül az összes fajok részére a szabadság nagy eszméjének oly mértékben való bírását, mint azt ők mindig hirdették. A megszálló hatalmak, különösen pedig román és délszláv hatóságok által a megszállott területen élő magyar lakossággal szemben követett bánásmód messzire túlszárnyalja mindazt, ami a Szövetséges és Társult Hatalmak véleménye szerint a rendszabályok jogtalansága folytán az egykori Habsburg-monarchiában a polgárok szemében az idegen fajok elnyomását jelentette. [...] Elkeseredett üldöztetés ez, amely megtagadva a civilizáció szent eszméit, nyíltan embertelen célt követ, amelynek végső célja az ezen területen tíz század óta élő magyar lakosság kiirtása.

A magyar béke delegáció nem tételezheti fel, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak kormányai, amelyekhez fordulni az igazság és az emberiség nevében szerencséje van, nem fogják meghallgatni kérését és nem fognak véget vetni több millió ártatlan ember bajainak és nyomorúságának. Ennek következtében a magyar béke delegációnak van szerencséje még egyszer felkérni a magas Békekonferenciát ennek a kérdésnek elintézésére, hozzáfűzve azt a kérést, hogy őt az e kéréssel kapcsolatba hozandó döntéseiről a lehető legrövidebb időn belül értesíteni szíveskedjék.

Fogadja, Elnök úr, mély tisztelettem biztosítását

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, I. köt., 484-485. o.

február 26-án

Gróf Apponyi Albert elkészítette megjegyzéseit³⁹⁷ arra a memorandumra,³⁹⁸ melyet Csehország, Románia és Jugoszlávia készülnek Magyarország ellen benyújtani. Ezen megjegyzések oda konkludálnak,³⁹⁹ hogy az egyoldalúság elkerülése végett közölje az antant velünk is ezen memorandum tartalmát, hogy módunkban legyen arra reflektálni. Megvilágítja továbbá a gyulafehérvári, turócszentmártoni stb. néphatározatokat.⁴⁰¹

Külügyminiszter közli,* hogy alkotmányosság helyreállítására és a főhatalom gyakorlásának ideiglenes rendezéséről szóló törvényjavaslat 15. §-a értelmében a kormányzót főméltóságú cím fogja megilletni. Fenséges címről soha nem volt szó, azt Horthy el sem fogadta volna.⁴⁰²

Gróf Somssich külügyminiszter szóba hozta a budapesti angol követ³⁸⁸ előtt a békeküldöttségnek Londonba való meghívását, nevezett követ e tárgyban már sürgönyözött* kormányának, és most odanyilatkozott, hogy meg fogja gondolni, hogy újból tegyen-e hasonló demarsot.⁴⁰⁴ Úgy látszik, nem kívánja magát elutasító válasznak kitenni.

február 27-én

Walter osztálytanácsosnak⁴⁰⁵ alkalma volt dr. Kaiserrel [Kayserrel],⁴⁰⁶ bánáti svábok itteni kiküldöttjével beszélni, és azt az értesülést nyerte tőle, hogy sikerült az elzászi képviselőket a bánáti svábok támogatására megnyerni. Wetterlé⁴⁰⁷ abbé kijelentette, hogy az nem lesz ugyan lehetséges, hogy a Bánátot Magyarországhoz visszacsatolják, mert a jelszó ma Magyarország győngítése, de megkaphatnánk a népszavazást avégből, hogy döntsék el, vajon Szerbiához vagy Romániához akarnak-e tartozni, vagy önálló köztársasággá alakulni Bánátia néven.⁴⁰⁸

1920. február 26.

A delegáció hivatalos értekezletén Apponyi gróf kifejtette azt a nézetét, hogy jegyzékeinkből egy-egy példányt az amerikaiaknak is át kellene adnunk.

Tájékoztatta az értekezletet, hogy néhány észrevételt³⁹⁷ tett arra a memorandumra,³⁹⁸ amelyet Csehország, Románia és Jugoszlávia kíván benyújtani Magyarország ellen. Következtetése az, hogy az *ex parte*⁴⁰⁰ eljárás elkerülése végett a Szövetséges Hatalmaknak közölniük kellene velünk a memorandum tartalmát, hogy módunkban legyen arra válaszolni. Megjegyzéseivel Apponyi gróf rá kíván világítani a gyulafehérvári és a turócszentmártoni határozatok⁴⁰¹ valóságos jelentésére.

Apponyi gróf ezért röviden felvázolta Magyarország nemzetközi helyzetét és különösen Nagy-Britannia szerepét. Véleménye szerint a legfontosabb dolog az időnyerés.

Láng báró felolvasta a vezérkar jelentését a bolsevizmusról,³⁹³ valamint a szerbek által Szabadkán elkövetett atrocitásokról.⁴⁰³ Apponyi gróf utasította Praznovszkyt, hogy utóbbiról küldjön jegyzéket* a Szövetséges Hatalmaknak.

Az értekezlet ezután elnapoltatott.

Somssich külügyminiszter tájékoztatta* a delegációt arról, hogy a budapesti brit megbízott előtt szóba hozta a békeküldöttség Londonba való meghívásának kérdését. A követ³⁸⁸ már sürgönyözött* e tárgyban kormányának, s közölte, hogy meg kell fontolnia, kívánatos-e újabb lépést tennie. Láthatólag nem akarja magát elutasító válasznak kitenni.

1920. február 27.

Gerevich Tibor⁴⁰⁹ jelentette,* hogy személyes érintkezés révén sikerült felkeltenie a Bibliothèque Nationale igazgatójának⁴¹⁰ és a francia múzeumok főfelügyelőjének⁴¹¹ érdeklődését a magyar műkincsek sorsa iránt.

Quelle est la plus belle Femme de France ?

LES 49 CONCURRENTES

PREMIER PORTRAIT :
Mlle Lucienne HERVAL
Née à Paris
de père lorrain
et de mère parlienne

Cheveux: Châtain, blond
Yeux: Noisette
Teint: Clair
Taille: 1m 78

Mlle Lucienne HERVAL
concoure dans la série des Fleurs
sous l'emblème de
LA VIOLETTE

Cette série partira à l'émission
à partir du
VENDREDI 20 FÉVRIER

UN PORTRAIT PAR JOUR

„Ki a legszebb nő Franciaországban?”

A Le Journal című párizsi napilap
szépségversenyének nyitócíkke.

Forrás: Le Journal, 1920. február 13. 1. o.

Quelle est la plus belle Femme de France ?

LES 49 CONCURRENTES

DIX-SEPTIÈME PORTRAIT
Mlle Lucienne HERVAL

Cheveux: Blond
Yeux: Bleus
Teint: Rose
Taille: 1m 70

Mlle Lucienne HERVAL
concoure dans la série des Fleurs
sous l'emblème de
LA VIOLETTE

Cette série partira à l'émission
à partir du
VENDREDI 20 FÉVRIER

COMMENT ON VOTE

A Szivárvány kategória „Sárga”

művészeti versenyzője.

Forrás: Le Journal,
1920. február 29. 1. o.

Mlle AGNES SOURET
est proclamée
la plus belle femme
de France

LES 49 CONCURRENTES

DIX-SEPTIÈME PORTRAIT
Mlle Lucienne HERVAL

Cheveux: Blond
Yeux: Bleus
Teint: Rose
Taille: 1m 70

Mlle Lucienne HERVAL
concoure dans la série des Fleurs
sous l'emblème de
LA VIOLETTE

Cette série partira à l'émission
à partir du
VENDREDI 20 FÉVRIER

COMMENT ON VOTE

Franciaország legszebb hölgye –

A Le Journal szépségversenyének
győztese.

Forrás: Le Journal, 1920. május 11. 1. o.

Fabro Henrik gyorsírási naplóbejegyzése (Neuilly, 1920. február 29.)

A reggelinél Apponyi, aki rendszeren a Journalt olvassa lapjaim közül, megkritizálta a Journalban aznap megjelent szépasszonyt: ezúttal kivételesen tetszett neki. A Journal ugyanis egy idő óta nap nap után közöl egy női fotográfiát ezzel a címmel: Ki a legszebb francia asszony? Apponyi sorra lekritizálta őket. Ezúttal meg nem állhattam, hogy azt ne fecseggem: – Milyen érdekes volna, ha kegyelmes uram is részt venne a szavazásban?! Ezek a képek ugyanis azért jelentek meg az újságban, hogy a közönség szavazzon, melyik a legszebb asszony.

– Én nem szavazok francia nőre – mondotta Apponyi nem minden élnélkül – én csak magyar nőre szavazok!

– Éljen! – mondottam félhivatalos kötelességtudással. A mellettem ülő Kiss Sándor pedig azt súgta nekem, hogy ő ezen a téren teljesen nemzetközi érzésű.

– Ezen a téren tehát bolsi Méltóságod? – súgtam vissza.

– Ezen a téren teljesen bolsi vagyok! – mondotta nemeskéri Kiss Pál fia. [...]

Fabro 1935–1941., II. füz., 18. o.

LE JOURNAL

LES SEPT LAURÉATES DU CONCOURS POUR LA PLUS BELLE FEMME DE FRANCE

A hét kategória – Virágok, Drágakövek, Szivárvány, Madarak, Kelmék, Istennők, Hősnők – győztesei.

Forrás: Le Journal, 1920. április 28. 1. o.

Öreg ember nem vén ember. Déris kép.

„Öreg ember nem vén ember.”

Karikatúra a Franciaországot jelképező
Marianne-nak udvarló Apponyiról.

Forrás: Mátyás Diák, 1920. január 18. 5. o.

Gerevich Tibor⁴⁰⁹ jelenti,* hogy személyes érintkezés folytán sikerült neki a Bibliothèque Nationale igazgatóját,⁴¹⁰ a francia múzeumok főfelügyelőjét⁴¹¹ magyar műkincsek sorsa iránt érdekelni.⁴¹² Nevezettek a francia kultuszminiszter⁴¹³ útján fognak igyekezni a Jóvátételi Bizottságnál⁴¹⁴ számunkra kedvező eredményt elérni. Gerevichnek sikerült továbbá az olasz körök jóindulatát is biztosítani. (Cerruti és Modigliani⁴¹⁵ révén.)

Tekintettel arra, hogy az osztrákok a magyar műkincsek kiszolgáltatási kötelezettsége alól ki akarnak bújni, egy jegyzéket* fog békekonferenciához benyújtani, hogy minden ilyen törekvésnek lehetőleg elejét vegye.

Darányi Ignác⁴¹⁶ értesíti* gróf Bethlent, hogy gróf Degenfelddel⁴¹⁷ hosszabb idő óta nincs összeköttetése, reméli, hogy Debrecen felszabadításával ez ismét helyreáll. Az amerikai magyar esperesek⁴¹⁸ útban vannak Magyarországra.

február 28-án

Bánáti svábok itteni képviselőinek (Ackermann és dr. Kaiser [Kayser]) *officiel*⁴¹⁹ nem ajánlhatjuk, hogy a Magyarország mellett való kitartás politikáját feladják, de természetesen a román vagy szerb uralom alá való jutását [feltételezve] úgy az ő [érdekük], mint a magyar érdek szempontjából jobb, ha *pro forma*⁴²⁰ önállóságukat biztosítják, meglévé ez esetben a lehetőség, hogy első adandó alkalommal megint egyesüljenek Magyarországgal. Ackermann és Kaiser [Kayser] nagyon jól dolgoznak, és így itt maradásuknak néhány héttel való meghosszabbítása kívánatos, miért is Praznovszky főtitkár rendelkezési alap terhére számukra 5000 frankot folyósított.⁴²¹

Gróf Somssich külügyminiszter hosszabb beszélgetést folytatott Dumitrescu román ezredessel,⁴²² aki kormányától megbízást kapott, hogy vele tárgyaljon, bár egyelőre csak olyan formában, hogy a magyar kormány kívánságait közvetítse. Dumitrescu szavaiból gróf Somssich azt az impressziót nyerte, hogy a román kormány igazán óhajt *modus vivendit*⁴²³ találni. A külügyminiszter biztosította Dumitrescut, hogy a magyar kormánynak nincs semminemű agresszív szándéka Románia ellen, és hogy utóbbival jószomszédi viszonyt akar létesíteni, mely

A két férfiú a francia kultuszminiszter⁴¹³ útján igyekezni fog számunkra kedvező döntést elérni a Jóvátételi Bizottságnál.⁴¹⁴ Gerevichnek sikerült az olasz körök jóindulatát is biztosítani (Cerruti és Modigliani⁴¹⁵ révén).

Tekintettel arra, hogy az osztrákok ki akarnak bújni a magyar műkincsek átadásának kötelezettsége alól, jegyzék* megy majd a békekonferenciához minden ilyesfajta lépés megelőzése érdekében.

1920. február 28.

Somssich gróf tájékoztatta* a delegációt, hogy hosszú beszélgetést folytatott Dumitrescu ezredessel,⁴²² aki a román kormánytól egyelőre arra kapott felhatalmazást, hogy „továbbítsa” a magyar kormány kívánságait. A külügyminiszter biztosította Dumitrescut, hogy a magyar kormánynak semmiféle agresszív tervei nincsenek Románia ellen, és jószomszédi viszonyt akar létesíteni vele. E kívánságát azonban nagyban hátráltatja a közhangulat, amelyet nagyon felháborítottak a román hadsereg által elkövetett atrocitások. Csak hogy ezt Románia ellensúlyozhatná a maga hasonló szándékát jelző valamilyen nagyvonalú gesztussal (pl. élelmiszer-szállítással vagy az ellopott javak visszaszolgáltatásával).⁴²⁴ A miniszter rámutatott arra is, hogy kívánatos a diplomáciai kapcsolatok helyreállítása. Dumitrescu hangsúlyozta, hogy egyetért Somssich gróf azon nézetével, miszerint a mindkettőnk körülvevő szláv és bolsevik veszedelemmel szemben meg kell bízunk a kölcsönös barátságban.

Gerevich Tibor levele Camille Bloch-nak, a francia könyvtárak és levéltárak főfelügyelőjének (Neuilly, 1920. március 12.)

Főfelügyelő Úr!

Engedje meg, hogy elküldjem Önnek mint a könyvtárak és levéltárak főfelügyelőjének a levéltárakkal, könyvtárakkal és múzeumokkal foglalkozó magyar jegyzék egy példányát, amely összességében tisztán tudományos kérdéseket érint, mindenféle politikai vonatkozás nélkül, s megkérem, hogy legyen szíves továbbítani azt alapos és hozzáértő véleményével együtt a közoktatási miniszter úr örméltóságának. Úgy vélem, kérésemet a tudomány és általában a civilizáció szent érdekével indokolhatom, mely egy és ugyanazon kell hogy legyen valamennyi nemzet számára.

Egyúttal kérem Önt, legyen szíves biztosítani a közoktatási miniszter úr örméltó-

Gerevich Tibor művészettörténész.

Forrás: MNM, TF, 2005.274.1

ságát teljes szolgáltatászségemről, s közölje vele, hogy rendelkezésére álllok a minisztérium vagy a konferencia illetékes bizottsága szakavatott előadójának, hogy részletesebb és pontosabb tájékoztatást nyújtsak, hogy a lehető legjobb megoldás szülessék a tudományos intézmények, könyvtárak, levéltárak és múzeumok ügyében. [...]

Főfelügyelő Úr, kérem, fogadja nagyrabecsülésem kifejezését.

Gerevich Tibor
egyetemi magántanár, a Magyar Nemzeti Múzeum főmúzeumőre, a magyar béke delegáció szakértője
Forrás: MAE AD, A, 147. köt., 49. p.

Kivonat a magyar béke delegáció XXVIII. jegyzékéből (Neuilly, 1920. február 20.)

[...] A delegáció elvben elfogadja a békefeltételeknek a meghódított vagy elcsatolt területekről elvitt műtárgyakra [vonatkozó] rendelkezéseit, s csupán néhány egyedi módosítást kér.

Magyarország kész a 175. cikkely értelmében visszaadni azokat a meghódított területekről elvitt iratokat, műtárgyakat stb., annál is inkább, mivel a béke delegáció biztos tudomása szerint nincsenek ilyen tárgyak magyar területen. Magyarország ezenkívül kész visszaadni hivatalos tulajdonosuknak az elcsatolandó területekről 1914. június 1-je után elvitt műtárgyakat – kivéve a magánúton megszerzett tárgyakat –, amit a magyar kormány méltányosságból és saját jószántából néhány hónapja már meg is kezdett. Kész arra is, hogy visszaadja a közvetlenül az elcsatolandó területek nem magyar lakosságára vonatkozó iratokat, amelyeket az elmúlt hat évben vittek el tőlük. [...] A magyar delegáció ezúton kéri az elcsatolandó területeken lévő magyar műemlékek védelmét [...] Ezt a kívánságot az 1918 novembere óta szerzett szomorú tapasztalatok indokolják. Észak- és Dél-Magyarországon, valamint Erdélyben cseh és román katonák – sőt még közalkalmazottak is – összetörték, ledöntötték Kossuth, Széchenyi, Rákóczi és más magyar hazafiak emlékműveit és szobraikat.

A Magyarországnak átnyújtott békefeltételek semmiféle rendelkezést nem tartalmaznak az egykori osztrák-magyar közös intézményekben, a régi udvari gyűjteményekben és az egykori dinasztia családi gyűjteményeiben lévő tárgyakra vonatkozóan. Jóllehet e gyűjtemények mindegyike Bécsben van, a Magyar Államnak mégis elvitathatlan joga van arra,

hogy részesedjék e gyűjteményekből, nem csupán azért, mert ezek Magyarországot éppúgy megilletik, mint Ausztriát, vagy mert e gyűjtemények egyszerre voltak a magyar király és az osztrák császár tulajdonában és nem is csupán a szellemi tulajdon elve alapján – amely elvet, úgy tűnik, a saint-germaini szerződés vonatkozó 196. cikkelye is fenntart –, hanem különleges okokból is. A Habsburgok családi gyűjteményei e dinasztia egyidejű magyarországi és ausztriai uralkodása idején alakultak ki. Magyarország legértékesebb műtárgyainak és történelmi kincseinek java része négy évszázad alatt erőszakos úton került Bécsbe. [...]

E körülményekre való tekintettel a magyar küldöttség azt kívánja, hogy illesszenek egy olyan cikkelyt a Magyarországgal kötendő békeszerződésbe, amely vitán felül elismeri s garantálja azt a jogát, hogy az egykori osztrák-magyar közös intézményekben, valamint a régi udvari gyűjteményekben, könyvtárakban és levéltárakban lévő tárgyak és iratok közül Ausztria visszaadja neki azokat,

1. amelyeket a magyar királyok jogán szállítottak el Magyarországról,
2. amelyeket erőszakkal vittek el,
3. amelyek az uralkodók magyar királyi méltóságára vonatkoznak, amelyeket magyar királyi minőségükben szereztek, illetve amelyek e minőségükben kiadott rendeleteikre készültek,
4. amelyek a magyar nemzet szellemi tulajdonát képezik. [...]

Forrás: MAE AD, A, 147. köt., 50–55. p.

vállalkozást azonban nagyon megnehezíti a román hadsereg által elkövetett atrocitások következtében rendkívül felizgatott közhangulat. Ezt Románia azzal ellensúlyozhatná, ha valamely lovagias gesztussal dokumentálná, hogy hasonló szándékkal van eltelve (élelmiszer-szállítások, elloptott anyagok visszaadása).⁴⁰ Kíváncsnak jelezte továbbá a külügyminiszter a diplomáciai érintkezés felvételét. Dumitrescu kifejezetten hozzájárult gróf Somssich azon nézetéhez, hogy a minket körülvevő szláv és bolsevik veszedelemmel szemben rá vagyunk utalva egymás barátságára.

március 1-jén

Gróf Csekonics jelentése* szerint Pilsudski román-magyar fegyveres konfliktust mindenesetre elkerülendőnek tart, szerinte meg kell elégednünk, ha a csehekkel végezhetünk. Csekonics azon megjegyzésére, hogy ez nem csak tőlünk függ, mert mindenkor ki vagyunk téve egy újabb román invázióknak, azzal felelt, hogy a lengyelek mindent el fognak követni, hogy Romániát ettől visszatartsák.

március 2-án

Külügyminiszter közli* Horthy Miklósnak kormányzóvá történt megválasztását, és tájékoztatja a békeküldöttséget a jelenlegi belpolitikai helyzetről.

A nyugat-magyarországi nemzetközi misszióhoz beosztott két osztrák megbízott⁴²⁴ jelentkezett a külügyminiszternél. Magyar részről báró Villani osztálytanácsos⁴²⁵ és Thurner soproni polgármester⁴²⁶ osztattak be a misszióba. A nyugat-magyarországi ügyek lassanként egészen átjátszódnak a külügyminiszter kezébe, s remélhető, hogy sikerülni fog az ott már megingó hangulatot javunkra visszafordítani.

Gróf Apponyi Albert békeküldöttség nevében üdvözlí* Horthy Miklóst kormányzói méltóságában, s a beállott változásra való tekintettel a békeküldöttség megbízását kormányzó kezeibe visszaadja.⁴²⁷

1920. március 1.

Henry alezredes tájékoztatta Praznovszkyt, hogy a Nagykövetek Tanácsa jegyzéket* küldött Londonba a Legfelsőbb Tanácsnak²¹⁴ a román atrocitásokról.

1920. március 2.

A delegáció értesült arról, hogy a Nyugat-magyarországi Szövetségek Misszióhoz beosztott osztrák megbízottak⁴²⁴ jelentkeztek a külügyminiszternél. Magyarországot Villani Frigyes báró⁴²⁵ követségi tanácsos és dr. Thurner soproni polgármester⁴²⁶ képviseli majd a misszióban. A nyugat-magyarországi ügyek lassanként a külügyminiszter ellenőrzése alá kerülnek, és a légkör (amelyet más irányban kezdtek befolyásolni) remélhetőleg ismét kedvező lesz.

MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG
DÉLEGATION DE HONGRIE

Villani Frigyes telefonsürgönye és annak utólag finomított szövege (Sopron, 1920. március 5.)

Osztrák megbízottak érkezésének híre nagyfokú elkeseredést és izgalmat váltott ki Sopronban. Tegnap már délutáni órákban elárastották a várost magyar és német szövegű, az elszakadás ellen tiltakozó, nemzeti színű röpcédulákkal. A város fekete és nemzeti színű zászlódszt öltött. Délután a magyar és német ajkú polgárságot, kereskedőket, iparosokat, gazdákat, főiskolai ifjúságot képviselő körülbelül 5-6000 főnyi tömeg lepte el a pályaudvart és környékét, a katonaság- és rendőrség és detektívek által vont kordon között mögött. **Katonaság készenléthe volt helyezve:** Osztrák hivatalos kiküldötteket fogadta a rendőrség 3 főtisztviselője és egy, az antantmisszióhoz beosztott magyar tiszt. A tömeg a vonat megérkeztekor Magyarországot éltette, majd tüntetni kezdett: **Füty és különböző kiáltásokkal óriási erővel tört ki az osztrák igazságtalan területi aspirációkkal szembeni ellenszenv:** és nagy zajjal tüntetett az osztrákok területi aspirációja ellen. Az osztrák urak kocsiba szálltak, a bakra felült egy rendőrfelügyelő, a kocsit rendőrök vették körül, **hogy a kiküldöttek bántalmazásnak ne legyenek kitéve:** A tömeg ezután a Pannónia szálló elé vonult, és ott tüntetett, míg végre a lovas ren-

dőrök kivont karddal a tömegbe belovagolva erőszakkal osztatták szét a tüntetőket. A nép, mely a pályaudvaron is elénekelt a magyar *Himnusz*t, most a *Kossuth-nótát* énekelve szétoszlott. Este 9 óra tájban körülbelül 150 főiskolai hallgatóból álló csoport énekelve felvonult az osztrák delegátusok Pannónia szállóbeli lakása elé. És ott újból tüntetni akart. A jelenvolt tisztek közbelépésének azonban sikerült ezt megakadályozni. Mire a csoport a *Himnusz* és a *Kossuth-nóta* hangjai mellett szétoszlott. A katonai parancsnokság, valamint a városi rendőrség a legszélesebb körű intézkedéseket megtette, hogy a rendezetlenségnek elejét vegyék és az osztrákokat kiküldötteket megvédjék. A Pannónia szálló előtt állandóan egy tisztből és 4 rendőrből, valamint egy titkosrendőrből álló különítmény tesz szolgálatot. Ma a polgármester az újságok és falragaszok útján fordul a polgársághoz, és felhívja, hogy az osztrák delegátusokat Magyarország vendégeinek tekintve ne bántalmazza, nekik ne kellemetlenkedjen, mivel a kormány és a város nagy súlyt helyez arra, hogy csorba ne essék a város magyar becsületén.

Forrás: MNL. OL, K 81, 45. cs., 1920-10-III/1-sz. n. (428. p.)

Antantbizottság Sopronban

Értesítjük a város közönségét, hogy az antantbizottságba delegált két osztrák megbízott ma csütörtökön délelőtt fél 11 órakor érkezik Villányi [Villani] báró külügyminiszteri osztálytanácsos vezetésével a Gy. S. E. V. állomáson Sopronban. Felkérjük a város közönségét, hogy az állomáson történő fogadtatáson minél nagyobb számban vegyen részt.

Kérjük a város lakosait arra is, hogy a minden házhoz kiküldendő nemzeti színű ablak plakátot fogadják szívesen, házaikra a mai naptól kezdve nemzeti színű, ennek hiányában gyászlobogót tűzzenek s úgy ezekkel a külsőségekkel, valamint személyes magatartásával [sic!] mutassák ki a magyar haza iránt érzett törhetetlen hűségüket és ragaszkodásukat.

Forrás: Sopronvármegye, 1920. március 4. 3. o.

Az osztrák kiküldöttek „fogadtatása”

Tegnap érkeztek Sopronba a déli vasúti expresszen a nyugat-magyarországi antantbizottságba kijelölt osztrák kiküldöttek. Már délután 4 órakor tömve volt a Déli pályaudvar peronja és a közeli utcák elkeseredett emberekkel. Bár az expressz csak fél 6 órakor érkezett be, a tömeg mégis kitartott. Halálos

csöndben nézték, melyik kocsiból száll ki a két osztrák. Óriási fütytűző, abcugolás fogadta őket, fenyegetően emelkedtek az öklök és a botok; csak az erős katonai fedezet mentette meg, hogy nem érezték meg testükön is az elkeseredett tömeg dühét. Attól azonban nem lehetett megmenteni őket, hogy rohadt almával s narancssal meg ne dobálják őket. Kocsin robogtak a Pannoniában levő szállásukra hasonló „üdvözlések-től” kísérve. A tömeg azután a Himnusz, a Szózatot és más magyar dalokat énekelve a Pannónia elé vonult. Sokáig tüntettek még ott éltetve Magyarországot és vesztet kiáltva Ausztriára.

Felhívás!

Az osztrák kormány 2 kiküldötte városunkba érkezett az antantbizottságkiegészítésére. A városunkba érkezett osztrákok idegenek a földön és mint ilyenek számot tarthatnak a magyar nemzet hagyományos vendégszeretetére.

Felkérem polgártársaimat, hogy velük szemben a vendégjog szentségét ne sértse meg senki. Komoly időkhöz méltó viselkedést kell tanúsítaniuk, ezt kívánja tőlünk a magyar nemzet becsülete.

Sopron, 1920. évi március 5-én.

Dr. Thurner Mihály,
polgármester.

Felhívás az osztrák kiküldöttek védelmében.
Forrás: Sopronvármegye, 1920. március 6. 3. o.

Forrás: Sopronvármegye, 1920. március 5. 3. o.

március 3-án

A külügyminiszter közli,* hogy a nyugat-magyarországi misszióhoz beosztott francia őrnagy²⁴⁷ eredeti álláspontja megváltoztatásával egy memorandumot* készít, melyben Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való csatolását francia szempontból is meggondolandónak véli, mert ezen átkapcsolás következtében a Németország felé való gravitálás és ezzel Németország hatalmának erősítése is várható.

március 4-én

Az *Echo de Paris* folyó hó 4-én megjelent, Nitti és Lloyd George magyar területi kérdésekben történt állásfoglalására vonatkozó cikke⁴²⁸ kapcsán gróf Somssich külügyminiszter táviratilag fel lesz kérve,⁴²⁹ hogy magyar sajtót tartsa vissza ezen hír túlságos optimisztikus eszkomptálásától,⁴³⁰ aminek reánk nézve káros politikai következményei lehetnének.

A békeküldöttség tagjai közül az alább felsoroltak külön kocsiban Budapestre utaznak:⁴³¹ Kállay Tibor államtitkár⁴³² és Konek Emil sorhajókapitány megbízottak, Kiss Sándor, Woracziczky Olivér,⁴³³ Ottrubay Károly, Ezry Sándor⁴³⁴ és Viczián Ede⁴³⁵ titkárok, Kovács Alajos⁴³⁶ és Scitovszky Tibor szakértők, Guary Pál irodaigazgató, Boros Samu hírlapíró.⁴³⁷

Renner kancellár a Nagyköveti Konferencia intervencióját kérte,* hogy a lajtaújfalusi jutagyrából 600 tonna gabonazsáknak magyar részről, állítólag a nemzeti hadsereg céljaira való rekvizíciója⁴³⁸ megakadályoztassék. Jacomoni főhadnagy, olasz összekötő tiszt az olasz nagykövet⁷⁹ megbízásából érdeklődik ezen ügy részleteiről.⁴³⁹

március 5-én

A Szövetséges és Társult Hatalmak béke delegátusai részére szóló meghatalmazások átvizsgálására kiküldött albizottság mai napon tartott ülésén⁴⁴⁰ megállapította, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak béke delegátusai

1920. március 3.

Értesítés* érkezett a külügyminisztertől, hogy a nyugat-magyarországi misszióhoz beosztott francia őrnagy²⁴⁷ memorandumot* készít, melyben – eredeti álláspontjával ellentétben – úgy foglal állást, hogy Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatolását francia szempontból is óvatosan kell mérlegelni, mert e terület átadása felerősítheti Ausztria vonzódását Németország felé, növelve ezzel a németek erejét.

1920. március 4.

[2] Az *Echo de Paris* ma cikket⁴²⁸ közölt Nitti és Lloyd George magyar területi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásáról. Távirati kérés⁴²⁹ ment Somssich grófhhoz, hogy a magyar sajtó tartózkodjék e hír túlságosan optimista tárgyalásától, mivel az efféle kommentárok káros politikai következményekkel járhatnak ránk nézve.

[1] Renner kancellár felkérte* a Nagykövetek Tanácsát, hogy közbelépésével akadályozza meg, hogy a magyar hatóságok 600 tonnára való gabonazsákokat rekviráljanak a lajtaújfalusi textilgyárból (állítólag a Nemzeti Hadsereg számára). Az olasz nagykövet⁷⁹ nevében Jacomoni hadnagy, az olasz összekötő tiszt tájékozódott az ügy részletei felől.⁴³⁹

1920. március 5.

A Minisztertanács felhatalmazása alapján a pénzügyminiszter⁴⁴¹ kívánságára a külügyminiszter utasította⁴⁴² a delegációt, hogy tegye meg a szükséges lépéseket a Szövetséges Hatalmaknál a nélkülözhetetlen élelmiszerek

Feljegyzés a magyar békefeltételekről folytatott első londoni tárgyalásról (London, 1920. március 3.)

[...] Lloyd George közölte, arra kéri a [Legfelsőbb] Tanácsot, hogy most foglalkozzék a magyarkérdéssel. Az előtte lévő nemzetiségi térkép szerint Csehszlovákiában mintegy 850 000, Erdélyben 1 500 000 és Jugoszláviában 400 000 magyar él; ez összesen 2 750 000 magyart, tehát a teljes magyar népesség egyharmadát teszi ki, akiknek saját hazájuktól való elcsatolását indítványozzák [...] Ő a maga részéről úgy tartja, hogy ezt a javaslatot nem lesz könnyű megvédeni.

Berthelot úgy vélte, hogy a statisztikai adatok közismerten megbízhatatlanok. Végül is kicsodák a magyarok? Magyarország lakosságát nemzeti mivoltától megfosztott népesség teszi ki. Az ország eredeti lakosai nem magyarok, hanem korábban ott élő népek voltak. [...] A békekonferencia már kimerítően áttanulmányozta és végigragta, továbbá számtalan szakértő [...] alaposan megvizsgálta az egész kérdéskört. Bizonyos megállapodások is születtek már, ezért erősen kifogásolta a kérdés bármilyen újrafölvetését. [...] Sürgette a tanácsot, hogy szögezze le: immár túlságosan késő volna átalakítani a javasolt tervezetet, ezért ragaszkodnak ahhoz [...]

Nitti engedélyt kért Berthelot-tól és a tanácstól, hogy kifejthesse a Berthelot által oly ékesszólóan előadottaktól eltérő véleményét. [...] Párizsban mélyen fölka-varták őt az Apponyi gróftól hallottak, aki nagyon őszintén és nagy meggyőző erővel beszélt, és ez mély benyomást gyakorolt rá. [...] Jelenleg rendkívül magas azoknak a magyaroknak a száma, akik saját országuk területén kívül élnek, ezért föl-szólította a tanácsot: ne feledkezzen meg arról, hogy a legyőzött nemzetek is joggal várnak igazságot. [...]

(Lloyd George) véleménye szerint, amennyiben a konferencia – kellő vizsgálat után – helytállónak találja a magyarok ellenvetéseit, akkor elégtételt kell nekik szolgáltatni. [...] Vajon Berthelot úr csakugyan azt hiszi, hogy béke lesz Közép-Európában, ha idővel kiderül, hogy a magyarok követeléseai jogosak voltak, és hogy egész magyar közösségeket – barmok módjára – adtak át Csehszlovákiának és Erdélynek merőben azért, mert a konferencia nem volt hajlandó a magyar ügyet megvizsgálni? [...]

Nitti azon nézetének adott hangot, hogy [...] Magyarország olyan nemzeti egységet alkot, amely több mint ezer éve jelen van Európában, és az elismerésre való jogát nem lehet teljes egészében semmibe venni. Ezért úgy véli, hogy a magyarok kívánságait még akkor is meg kell hallgatni, ha egyébként a háborúban véghez vitt cselekedeteik ellenszenvet váltottak ki.

Berthelot [...] úgy vélte, ha a békeszerződésben [sic!] rögzített magyar határvonalon jelentősebb módosítást eszközölnek, akkor azt az érintett kisebb hatalmak joggal utasítanak vissza, és ilyen körülmények között – nem tudja, hogyan lehet érvényre juttatni a Legfelsőbb Tanács határozatait.

(Megállapodás született arról, hogy a magyar kormánytól kapott okmányt a külügyminisztereknek küldik át, akik azt tárgyalagos és lelkiismeretes vizsgálatnak fogják alávetni annak érdekében, hogy igazságos megoldásra jussanak.)

Forrás: *DDFHBC (1918–1932)*, II. köt., 173. sz. (385–389. o.) (Némileg eltérő magyar fordítást közöl: *FDIKMT (1918–1932)*, 2. köt., 82. sz. [206–210. o.])

AU CONSEIL SUPRÊME Une dangereuse proposition de M. Nitti

Hírek a Legfelsőbb Tanácsból: Nitti veszedelmes javaslata

[...] Tegnap, amikor a Legfelsőbb Tanácsban a békefeltételek kapcsán a magyar delegációnak adandó válaszlól tárgyaltak, Nitti határozottan e béketervezet felülvizsgálatát javasolta. Kijelentette, hogy a budapesti kormány képviselőihez eljuttatott rendelkezések értelmében hárommillió magyar kerülne a jugoszláv, a román és a csehszlovák államhoz. Következtetése határozott: Magyarországnál kellene hagyni a hárommillió magyart és az általuk lakott területeket.

Megismételve a Sir George Clerk híres jelentésében megfogalmazott nézeteket – amelyeket annak idején már taglalunk –, Lloyd George is támogatta olasz kollégája javaslatát.

Amit tőlünk követelnek, az összességében nem más, mint hogy hagyjuk cserben közép- és kelet-európai szövetségeseinket, és Magyarországgal keressünk megegyezést. Választhatunk, hogy Magyarországnak adjunk-e magyarokkal keverten élő románokat, jugoszlávokat és csehszlovákokat, vagy inkább Jugoszláviának, Romániának és Csehszlovákiának adjunk az ezen országok nemzeteivel keverten élő magyarokat. A békekonferencia nagyon bölcsen a második megoldás mellett foglalt állást.

Most azt javasolják, hogy az elsőt fogadjuk el. Mindig ugyanaz a gondolat tér vissza. Tanúsítunk békülékenységet a pángermanizmus és cinkosai iránt, és adjuk fel azt az eljárást, amely – szerintünk – nem erőszakos és nem igazságtalan, csupán az események fölötti irányítás gyakorlása. Ez a politika már szövetségi rendszerünk romlását mutatja, s hovatovább saját kezünkkel romboltatja le mindazt, amit több mint egyévi munkával sikerült elérnünk Párizsban. Ehhez vegyük még hozzá, hogy ott, ahol a Legfelsőbb Tanács nem mond le a győzelem biztosította hatalom minden előnyéről, lehetetlen feladatra vállalkozik, ami elkerülhetetlenül kudarcra van ítélve [...]

Öszintétlenség és öntudatlanság – íme, itt tart most a Legfelsőbb Tanács.

Pertinax [André Géraud]

Forrás: *L'Echo de Paris*, 1920. március 4. 3. o.

részére szóló meghatalmazások általa folyó [évi január] hó 17-én történt átvizsgálása alkalmával ezen meghatalmazásokban talált hiányok pótolttak, és így most már mind jó és kellő alakban kiállítottaknak ismerhetők el.

A magyar Minisztertanács felhatalmazása alapján a pénzügyminiszter⁴⁴¹ kívánságára a külügyminiszter felkéri⁴⁴² a delegációt, hogy nélkülözhetetlen élelmiszerimportjaink és közgazdasági rekonstrukciónk céljaira szükséges valutakölcsön kieszközlése iránt az antantnál a szükséges lépéseket tegye meg. A kölcsönre a tárgyalás alatt álló békeszerződés rendelkezéseinek megfelelően preferenciális elbánás⁴⁴³ lesz biztosítandó, és lehetőség szerint kieszközölendő, hogy a részünkre szükséges kölcsön az Amerikai Egyesült Államok részéről Közép-Európa segítségére tervezett 150 millió dollárból⁴⁴⁴ nyújtassék. A kölcsön összegére vonatkozólag a külügyminiszter tájékoztat[at]ásul közli, hogy az illetékes tényezők véleménye szerint a sürgősen igényelt közlelmezési célokra cca. 2 milliárd korona, az ipari termelés megindítására szükséges nyersanyagok beszerzésére pedig 10-12 milliárd korona, a mezőgazdasági rekonstrukció céljaira pedig mintegy 1 [és] ½ milliárd korona, tehát összesen 15 milliárd koronára van szükség.⁴⁴⁵

A külügyminiszter közli,⁴⁴⁶ hogy jugoszláv hatóságok lovag Ybl Miklós nyug.[almazott] vezérőrnagyot⁴⁴⁷ Szabadkán elfogták, és Zomborban halálra ítélték.⁴⁴⁸ Kolozsvárt román Kormányzótanács lefoglalta az EMKE vagyonát, miáltal ezen kulturális egyesület budapesti intézményei is elvesztették anyagi támaszukat.⁴⁴⁹ E tárgyban egy jegyzék⁴⁵⁰ megy a Nagykövetek Konferenciájához.

Római követünk⁴⁵¹ a külügyminiszter közlése* szerint a következőket jelenti⁴⁵² Sforza államtitkárral⁴⁵³ folytatott beszélgetéséről: Sforza óhajtja Magyarország és Olaszország együttműködését és a közös érdekeken alapuló legszorosabb viszonyt, valamint Magyarország megerősítését. Hajlandó kölcsönös diplomáciai támogatásra, de kitért az elől, hogy ennek a kapcsolatnak már ma egy főképp katonai célokra szolgáló állandó természetű forma adassék. Horthy kormányzóságával szemben olasz kormány nem fog nehézségeket támasztani.

március 6-án

Horthy kormányzó igen meleg hangú táviratban* köszöni meg békelegáció üdvözlését, megbízását megújítja.⁴²⁷

behozatalát és az ország gazdasági újjáépítését finanszírozó kölcsönért. A felkínált békefeltételek előírásai értelmében a kölcsön preferenciális⁴⁴³ garanciát élvezhet. A kölcsönt, amennyiben lehetséges, abból a 150 millió dollárból⁴⁴⁴ kellene odaítélni, amelyet az Egyesült Államok javasol nyújtani Közép-Európa megsegítésére. A kölcsön összegét illetően a miniszter közölte, hogy szaktekintélyek becslése szerint megközelítőleg 2 milliárd (papír)koronára van szükség a legsürgősebb élelmiszer-vásárlásokhoz; mintegy 10-12 milliárd (papír) koronára az ipari termelés megindításához nélkülözhetetlen nyersanyagok beszerzéséhez és mintegy 1 és ½ milliárd koronára a mezőgazdasági újjáépítéshez – összesen tehát úgy 15 milliárd (papír)koronára.⁴⁴⁵

Tájékoztatás⁴⁴⁶ érkezett a külügyminisztertől, hogy Ybl Miklós tábornokot⁴⁴⁷ a jugoszláv hatóságok Szabadkán letartóztatták és Zomborban halálra ítélték.⁴⁴⁸ Kolozsvárott a román Kormányzótanács lefoglalta az EMKE vagyonát; ennek következtében e kulturális egyesület budapesti intézményei elvesztették anyagi forrásait.⁴⁴⁹ E tárgyban jegyzék⁴⁵⁰ megy a Nagykövetek Tanácsához.

Római követünk⁴⁵¹ a következőket jelentette⁴⁵² a külügyminiszternek Sforza gróf államtitkárral⁴⁵³ folytatott beszélgetéséről: Sforza közös érdekeken alapuló együttműködést és bensőséges kapcsolatokat óhajt Magyarország és Olaszország között; kívánja Magyarország megerősítését is. Hajlandó megállapodni a kölcsönös diplomáciai támogatásról, de nem reagált arra az ötletre, hogy ez az együttműködés már most állandó kereteket kapjon.

Vita a Minisztertanácsban a Magyarország által felveendő kölcsönről (Budapest, 1920. március 5.)

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a Neuilly-ben tartózkodó magyar békelegáció közlése szerint elérkezettnek látszik az idő arra, hogy egy, az antanthatalmak részéről Magyarországnak nyújtandó kölcsön felvétele céljából a szükséges kezdeményező lépések megtéssenek.

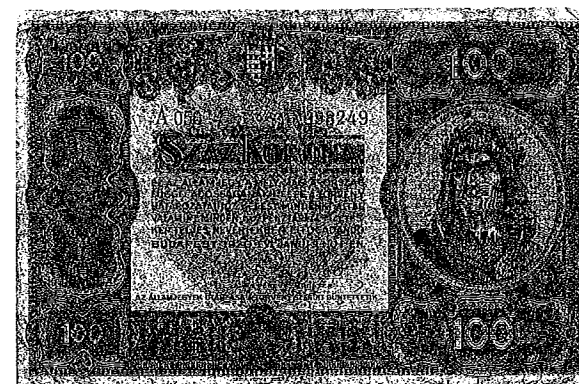
A felvenni tervezett kölcsönre egyrészt a rendelkezésünkre álló élelmiszerkészletek elégtelensége folytán az új termés betakarításáig feltétlenül a külföldről behozandó elsőrendű élelmiszerek beszerzése, másrészt az ország gazdasági rekonstrukciójának megkezdhetése céljából van sürgős szükség. Ebből a kölcsönből lennének egyrészt pótlandók azok a rendkívüli nagy hiányok,

amelyek a mezőgazdasági üzemek élő és holt felszereléseiben a mezőgazdaságokat az elmúlt évben ért különböző pusztítások folytán állottak elő, másrészt azok a nyersanyagok és üzemi berendezések beszerzendők és azok a beruházások létesítendő, amelyek az ipari termelés megindításának nélkülözhetetlen feltételét képezik.

Megjegyzí, hogy a felvenni tervezett kölcsön összegszerű megállapításához szükséges adatoknak az illetékes Kereskedelemügyi, Földművelésügyi és illetve [sic!] Közlelmezési Minisztériumtól való beszerzése iránt a lépéseket már megtette.

Felkéri tehát a Minisztertanácsot oly irányú felhatalmazás adására, hogy a jelenleg Neuilly-ben tartózkodó magyar békelegációt megbízassa, miszerint az elmondott célokra szükségelt kölcsönnek az antanttól való felvétele, illetve kieszközlése céljából kezdeményező lépéseket tegyen.

A tervezett kölcsön biztosításának sikere érdekében szükséges, hogy a felveendő kölcsönt az entente a most tárgyalás alatt álló békeszerződés rendelkezései szempontjából kedvezményes elbánásban részesítse. A békeszerződés

Százkoronás bankjegy, 1920.

Forrás: <https://media2.allnumis.com>

általános rendelkezése értelmében ugyanis Magyarország összes vagyonát és bevételeit a szerződésből folyó kötelezettségeink teljesítésének biztosítására, a békeszerződés-tervezetben megállapított sorrendben, általános zálogjog terheli. A békelegációnak tehát ki fog kelleni eszközölnie

azt, hogy az említett általános rendelkezéstől eltérően Magyarország vagyona és jövedelmei elsősorban s a szerződésben felsorolt mindennemű kötelezettségeink biztosítását megelőzően a felveendő kölcsön biztosítására szolgáljanak zálogul, hogy így a külföldi hitelezők követelésük kellő fedezetének hiánya miatt a kölcsön nyújtásától el ne riasztassanak.

Egyidejűleg intézkedés volna teendő egy francia bankcsoport által a mezőgazdasági termelés megindításának céljaira felajánlott 100 millió aranyfrank kölcsön ügyében, amely kölcsönnek feltételét képezi az 1921. évtől kezdődő nyolc éven át évi 20 000 vagon gabonának Franciaország részére, az amerikai gabonárák frankértékének megfelelő áron való szállítása. A szállítandó gabona frankellenértékének megfelelő koronaösszeg, valamint a gabonának a belföldön történő eladása esetén elérhető vételár között mutatkozó különbözet egyrészt a külfölddel szemben fennálló tartozásaink, illetve azok kamatterheinek törlesztésére, másrészt a szóban forgó 100 millió aranyfrank kölcsön visszafizetésére szolgál.

Felkéri a Minisztertanácsot, hogy a most körülírt feltételekkel felajánlott kölcsön létrehozatala céljából közelebbi tárgyalásokba való bocsátkozásra felhatalmazást adni méltóztassék.

A Minisztertanács megadja a kért felhatalmazást.

Forrás: MNL OL, K 27, 125. dob., Az 1920. március 5-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve, 30. nrp. (16-20. p.)

A magyar korona árfolyamának alakulása								
Valuta	1914. VI.	...	1918. VI.	1918. XII.	1919. VI.	1919. XII.	1920. VI.	1920. XII.
100 papírkorona =								
aranykorona	99,01	...	41,15	29,07	16,50	2,91	2,86	0,94
svájci frank	95,87	...	40,00	38,50	18,25	3,33	3,35	1,29

Forrás: Budapesti Hírlap, 1914. június 3. 24. o.; Magyar Statisztikai Szemle, 1926/12. sz. 752. o.; Varga 1932, 186. o.

március 7-én

Ma már autentikusan megállapítható,⁴⁵⁴ hogy Nitti a magyar békeszerződés megjavítása érdekében szólalt fel Londonban, s úgy látszik, angol álláspont ezzel szemben nem kedvezőtlen.⁴⁵⁵ Rendkívül fontos és sürgős lenne, ha sikerülne az olasz kormányt rábírní, hogy kitartson megkezdett úton. Ajánlatos lenne gróf Nemest ily értelembe utasítani,⁴⁵⁶ hozzátévé, hogy ily politika által Olaszország évtizedekre biztosítaná Magyarország barátságát. Igyekezünk gróf Nemesnek innen direkt békeanyagot juttatni, mely szükség esetén argumentumokkal⁴⁵⁷ is el legyen látva.

Praznovszky főtitkár a béke delegáció elnökének és főbb tagjainak nevében és megbízásából kéri* a külügyminisztert, juttassa alkalmas módon a kormányzó tudomására, hogy Huszár megmaradása az új kabinet élén, legalább egyelőre – tekintettel itt is ismertté vált politikai beszédeire és programjára⁴⁵⁸ – békeügy szempontjából kívánatosnak mutatkozna.

március 8-án

Mivel a külföldi sajtóban mind sűrűbben jelennek meg tendenciózus hírek a Magyarországon uralkodó fehérterrorra vonatkozólag, melyek a béke delegáció munkáját rendkívül megnehezítik, gróf Apponyi szükségesnek tartja, hogy a béke delegáció erélyesen állást foglaljon abban az irányban, hogy az otthoni egyes felelőtlen elemek túlkapasai mielőbb megszüntessenek. E célból gróf Apponyi egy, a béke delegáció vezető tagjainak értekezletén megállapított szövegű levelet⁴⁵⁹ fog a miniszterelnökhöz intézni, melyet Wettstein köv.[etségi] tan.[ácsos], aki holnap mint futár hazautazik, fog a külügyminiszter útján a miniszterelnökhöz⁴⁶⁰ eljuttatni. Ezen átiratban a béke delegáció kéri, hogy az a kormányzóknak is bemutatassék.

Ezenkívül gróf Somssich külügyminiszter sürgőnyileg* felkératik, hogy sürgősen érvényesítse befolyását oly irányban, hogy az otthoni sajnálatos jelenségek, melyek nekünk külpolitikailag rendkívül ártalmasak, mielőbb megszűnjének.

1920. március 7.

Megbízható forrásból bizonyítást nyert,⁴⁵⁴ hogy Nitti a magyar békeszerződés rendelkezéseinek javítása érdekében szólalt fel Londonban, s úgy látszik, hogy az angol reakció nem kedvezőtlen.⁴⁵⁵ Rendkívül fontos és sürgős meggyőzni az olasz kormányt arról, hogy ebben a szellemben folytassa erőfeszítéseit. Ilyen értelmű utasítást kellene adni Nemes grófnak.⁴⁵⁶

1920. március 8.

A delegáció értekezletén Apponyi gróf kijelentette, hogy feltétlenül szükséges erélyesen állást foglalni a magyarországi állítólagos „fehérterrorral” kapcsolatos hírekkel szemben. A külföldi sajtóban egyre gyakrabban jelennek meg ilyen hírek, és nagyon kedvezőtlenül hatnak a béke delegáció munkájára. Popovics felolvasta egy ilyen tárgyú memorandum fogalmazványát. Az értekezlet egyhangúlag elfogadta a memorandumot,⁴⁵⁹ és kifejezte nézetét, hogy azt el kell küldeni a kormánynak. Wettstein viszi majd Budapestre, és a külügyminiszter útján eljuttatja a miniszterelnökhöz.⁴⁶⁰ A béke delegáció a memorandumban kéri, hogy mutassák be azt a kormányzóknak²⁰⁰ is.

Apponyi Albert levele Huszár Károly miniszterelnökhöz (Neuilly, 1920. március 8.)

Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök: Gróf Apponyi Albert úrtól (*Élvezés és taps.*) hosszú levelet kaptunk. Kegyeskedjenek megengedni, hogy a levelet felolvassam. (*Halljuk! Halljuk! Olvassa.*)

„Nagyméltóságú miniszterelnök úr! Mindegyre sűrűbben érkeznek hozzánk hírek, amelyek arról számolnak be, hogy hazánkban egyéni vállalkozások felekezeti szempontokból a polgároknak a köztörvények által biztosított szabadságát és az egyének életét veszélyeztető módon erőszakoskodnak.

A törvény által létesített bírói és rendőri hatóságok hatáskörébe való ez a beavatkozás mint minden, a jogrendet veszélyeztető cselekmény, megingatja az erkölcsi alapot, amelyen a polgárosult társadalomnak nyugodnia kell. Az anarchia felé vezető ez az eljárás általában kárhozthatandó, ámde sokszoros súllyal esik latba azokban a vonatkozásokban is, amelyek gondozása a magyar béke delegáció egyik feladatát képezi. A béke delegáció kötelességszerű figyelemmel kíséri a világsajtóban a közállapotokat illető közléseket, s ezekből mély sajnálkozással majdnem nap nap után képes megállapítani azt a felette hátrányos megítélést, amellyel az általunk jelzett törvénytelen cselekmények találkoznak. Annál aggasztóbb érzésekkel kell kísérnünk országunk színvonalának súlylyedését s az abból joggal folyó ártalmas megítélést, minél inkább képesek e körülmények a béke delegáció egyik fő érvét, amellyel az ország területi épségének megvédését alátámasztani kívánja, megsemmisíteni. Azok mellett a népesezési, történelmi és közgazdasági argumentumok mellett, melyeket a területi kérdéseknek a békeszerződésben való rendezése érdekében felvonultattunk úgy írásos munkálatainkban, mint abban a szóbeli expozéban, melyet elnökünk a hatalmak képviselőinek értekezletén előadott, kiváltképpen és hangsúlyozva utaltunk arra az általános emberi civilizáció szempontjából értékesíthető körülményre, hogy a békeszerződés tervezetében szándékolt területi rendezésnek egyik következménye az lenne, hogy milliónyi népek kerülnének egy magasabb kultúrfokon álló közösségből egy elmaradott kultúra felett rendelkező állami kötelékbe.

Ez az érvelésünk, mert találó volt, már jelentkezése első pillanatában hangos ellenkezést váltott ki azoknál, akiket illet. De míg ez az ellenkezés az első időben csak általánosságban mozgott, és harci felszerelését a nemzeti agitáció ismert régi fegyvertárából szedte elő, utóbb már az általunk felpanaszolt konkrétumokra támaszkodik és ér el kétségtelen sikereket.

Belállapotaink ecsetelt züllésének hatása a mai, a szó teljes értelmében kényes pillanatban igen kellemetlenül érezhető, mert az általános hangulatot rontó hatásán kívül most már az a végtelenül komoly jelenséggel találkozunk, hogy az or-

szágnak egyes, tőlünk elveendőknél jelzett területein, ahol az általunk javasolt népszavazás feltétlenül részünkre kedvező eredményt ígért, a hangulat ellenünk fordult, aminthogy természetes, hogy megszűnik annak az államnak attraktív ereje, amely a polgárok elemi közszabadságait megvédeni képtelen, s ahol a törvény uralmát az egyéni erőszak kérdésessé teszi.

Már legutóbbi elutasításunk előtt az akkor tartott miniszteri konferencián elnökünk utalt a már akkor jelentkező beteges tünetekre, melyek a belpolitikai állapotokban mutatkoznak, és kérte a t. kormányt, hogy mindenképp igyekezzék az ország belső konszolidációjának haladását biztosítani és ezáltal is a béke delegáció nehéz munkáját elősegíteni.

Mindezekből kiindulva a béke delegáció a többször ecsetelt eseményeket és az azokból előállott következményeket újból mérlegelés tárgyává tette és elhatározta, hogy előterjesztéssel él a t. kormányhoz. Kérésünk az: méltóztassék haladék nélkül minden erővel és az államhatalom súlyának teljes latba vetésével intézkedni, hogy a törvény uralma az egész vonalon mielőbb helyreálljon. Meg vagyunk győződve, hogy a t. kormány felfogásunkban mindenképp osztozik. Megerősíti ebbeli meggyőződésünket a főméltóságú Kormányzó úrnak éppen ma tudomásunkra jutott programjában a jogbiztonság, a törvény uralma, a közrend fenntartására irányuló kijelentése. Nem is az a szándékunk, hogy útbaigazításokat adjunk, de azt hisszük, hogy támogatjuk törekvéseit, amidőn intő szavunkat a legkomolyabban felemeljük, másrészt tartozunk önmagunknak, hogy igyekezzünk, gondjaink és fáradozásaink teljes eredménytelenségéért a felelősséget magunktól elhárítsuk, ha az eredménytelenség rajtunk kívül álló, általunk felismert és megszüntetendőnek jelzett, de mindezek dacára továbbra is érvényesülő akadályokat idézhetnek [sic!] elő, aminthogy egyáltalán további megfontolásunk tárgyát képezi, vajon ha a szanálás a legrövidebb idő alatt be nem következik, egyáltalán lehetünk-e abban a helyzetben, hogy megbízatásunkban továbbra is eljárjunk.

Végre még azt a tiszteletteljes kérésünket terjesztjük elő, méltóztassék jelen kérésünket a Kormányzó főméltóságának tudomására hozni. A fentebbiekben kifejtett állásfoglalásunk közzétételét, vagy egyéb módon való felhasználását teljesen a t. kormány elhatározására bízuk.”

T. Nemzetgyűlés! Kötelességemnek tartottam ezt a levelet felolvasni. A béke delegáció elnöke elhárítja magáról a felelősséget azokért az esetleges sikertelenségekért, amelyek előállhatnak bizonyos törvénytelen jelenségek folytán. Tessék elhinni, a zsidógyűlölet, a zsidók elleni antipátia nem ér annyit, mint Magyarország épsége.

Forrás: NN (1920–1922), I. köt., 123–124. o. (Terjedelmi okokból a kihagyott részeket nem jelöltük.)

március 9-én

Megbízható forrásból vett hírek szerint kedvezőbb béke elérhetésére rendkívül fontos lenne, ha gróf Bánffy Miklós haladéktalanul visszatérne Londonba, és pedig Párizson át, ahol a békedelegáció tájékoztathatná a jelenlegi helyzetről.

A külügyminiszter sürgőnyileg⁴⁶¹ felkéretik, hogy ily irányban intézkedjék. Ha Bánffy bármely okból nem mehetne vissza, úgy feltétlenül szükséges volna, hogy helyette más, az angol viszonyokkal ismerős és egyébként is alkalmas személyiség utazzék ki. Ezen misszióra gróf Festetics György⁴⁶² lenne talán a legalkalmasabb.

Külügyminiszter közli,* hogy a kormányválságra való tekintettel bizonytalan, hogy állásában meg fog-e maradni.

A békedelegáció sürgőnyileg⁴⁶³ közli a külügyminiszterrel, hogy a tervezett külföldi kölcsön iránti lépések megkezdését ebben az időpontban nem tartja célszerűnek, mert taktikai szempontból előnyösnek találja, hogy az antantnál a béke aláírása iránt meglévő kételyt fenntartsuk. Addig is adatokat kér a tényleges szükségleteiről, mely a lehetőségig redukálendő.⁴⁶⁴ Szükség van kategóriák szerinti részletesebb adatokra, hogy a kellő pillanatban bejelentendő kívánságunk megfelelőleg indokoltathassék.

A hadügyminiszter¹⁸⁶ közli⁴⁶⁵ báró Láng alezredessel a Tiszántúl kiürítése tárgyában a románokkal létrejött megállapodásokat, valamint ezen kiürítés eddigi lefolyását és a kiürített területeken uralkodó állapotokra vonatkozó adatokat.

Gróf Somssich külügyminiszter távirati közlése⁴⁶⁶ szerint a budapesti lengyel követ¹⁸⁸ tudomására hozta, hogy a lengyel kormány elvileg hajlandó szóbeli béketárgyalásokra vonatkozó kérésünket támogatni és a párizsi lengyel követ⁴⁶⁷ belátására bízta, hogy az esetben, ha ezen támogatás kedvező kilátással kecsegtetne, a békekonferenciánál ily értelemben közben járjon. Gróf Szembek még közölte a külügyminiszterrel, hogy a lengyel kormány megbízta a bukaresti lengyel követet,⁴⁶⁸ hogy egy román ügyvivőnek Budapestre leendő kiküldetését erélyesen szorgalmazza és egy köztünk és Románia közötti *modus vivendi*⁴²³ létesítésére törekedjék.

1920. március 9.

Megbízható forrásból érkezett értesülés szerint kedvezőbb béke elérését szolgálná, ha Bánffy Miklós gróf azonnal visszatérne Londonba – lehetőleg Párizson keresztül, hogy a békedelegáció tájékoztathassa őt a jelenlegi helyzetről.

A külügyminiszter táviratban⁴⁶¹ felkéretett, hogy tegyen lépéseket ez irányban. Ha Bánffy gróf valamilyen okból nem mehet, feltétlenül szükséges, hogy más megfelelő, az angol viszonyokat ismerő személyt küldjenek. Felvetődött, hogy Festetics György grófnak⁴⁶² kellene mennie.

A delegáció sürgőnyben⁴⁶³ jelentette a külügyminiszternek, hogy a tervezett külföldi kölcsön iránti lépések megtétele nem tűnik időszerűnek, mert taktikailag előnyös, ha fenntartjuk a Szövetségekben a kételyt afelől, hogy aláírjuk-e a békeszerződést. A delegáció adatokat kért a lehető legalacsonyabb becslésre alapítandó tényleges igényről. Kategóriák szerinti részletes adatokra van szükség, hogy a kölcsön iránt alkalmas pillanatban benyújtandó kérésünket megfelelően meg lehessen indokolni.

A hadügyminiszter¹⁸⁶ eljuttatta⁴⁶⁵ Láng báró alezredeshez a tiszántúli területek kiürítéséről a románokkal kötött megállapodásokat, valamint a kiürítés végrehajtásának mértékére, illetve a már kiürített területeken uralkodó állapotokra vonatkozó adatokat.

A külügyminiszter távirati közlése⁴⁶⁶ szerint a budapesti lengyel megbízott⁶⁴ a tudomására hozta, hogy a lengyel kormány elvileg kész támogatni a szóbeli tárgyalásokra vonatkozó kérésünket. A párizsi

Benda Jenő portréja Bethlen Istvánról (1920. március 2.)

[...] Kopaszodó fej, erősen dudorodó, domború homlok, üregekben mélyen ülő, okos tekintetű, csillogó, barna szem. Bethlen István külső megjelenésében ezek a legkarakterisztikusabbak az emlékezetben legjobban megmaradó jellemző vonások. Gondosan tagolva, lassan szokott beszélni, mintha minden szavát latolgatná és meggondolná kimondás előtt. [...] Bethlen István meglehetősen zárkózott ember, és csak nagyon kevesen vannak azok, akiket közel enged férközni magához. Az azonban, aki jobban megismeri, fölfedezi, hogy a mimóza elvonultság mellett ez a lélek nagy kincseket és emberi értékeket rejtget, amelyek között első helyen kell megemlíteni a Bethlen István nagy szívójságát, részvétét, szerető megértését minden emberi baj és nyomorúság iránt.

[...] Csakúgy, mint Teleki Pál, ő is törhetetlenül bízik a magyarság jövőjében. Ezt a bizalmát a magyarság őszerejére, diadalmas és elpusztíthatatlan életösztönére alapítja. Teleki Pál bizalma tudományos meggyőződés. A Bethlen Istváné már hasonlít a fanatikus hívő vallásosságához; történiék akármilyen helyzet bármilyen fenyegető, a Bethlen István hite olyan konok és törhetetlen, hogy másokra is szuggesztív erővel hat.

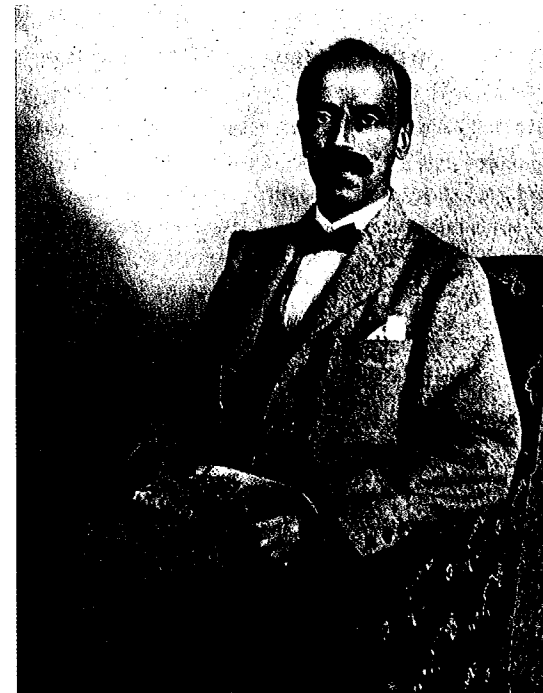
[...] Bethlen István egyénisége emellett hajlik a szkepticizmusra. A szkepticizmus kis dolgokban is megnyilatkozik. Szeret mindennek a végére járni, minden dologról a saját szemével meggyőződni. [...] Bethlen István minden legcsekélyebb részlet is érdekli, és minden irányban mindenkinek aprólékosan kikérdezi a véleményét.

Nagyon energikus, ha egyszer valami dologba belekezdett, azt ha törli, ha szakad, meg is csinálja. Hatalmas munkabírási ember. [...] Bécsben, a bolsevizmus alatt, az ottani antantkörökben komoly érdeklődést tudott támasztani a magyarság ügye iránt, s ezenfelül sikerült neki olyan személyes barátokat szerezni, akikre – ha Magyarországnak szüksége lesz rá – később is számíthat. [...]

Külpolitikai szolgálatban sohasem volt. Aktív diplomáciai munkát akkor kezdett végezni, amikor az események a bécsi ellenforradalmár-csoport irányításának az élére sodorták. Azonban csodálatosan hamar bele tudott a viszonyokba illeszkedni. Egykettőre tájékozódott, gyors pillantással értékelte a viszonyokat, embereket, érzéke volt a lehetőségekhez és tapintata az eszközök megválasztásához. [...]

A szovjet bukása után azonnal Budapestre utazott. [...]

A hónapokig húzódó nagy magyar politikai válság folyamán Bethlen István mindig a mérsékelt, józan és belátó irányzatnak volt a híve. Egyik alapelve volt: a szociális béke helyreállítása, a különböző társadalmi osztályok kölcsönös megértése. A másik: a hadsereg folytonos erősítése. Mindig azokat a

Bethlen István gróf, a magyar békedelegáció főmegbízottja (1920 körül).

Forrás: MNM, TF, 66.1151

pártokat és azokat a politikusokat támogatta, akik ezt a két programpontra vállalták. Mint politikusnak annál könnyebb dolga volt, mert ő maga személyesen semmit sem akart elérni. Ennek ellenére a Clerk-féle tárgyalások egy időszakában közel volt ahhoz, hogy miniszterelnök legyen belőle. Ezt a kombinációt a románok hiúsították meg. Ahhoz, hogy a Clerk missziója sikerrel járt s Magyarország élére a világ előtt elismert kormányt lehetett állítani, ő is hozzájárult, mert a tisztviselési folyamatot nagyban elősegítette azzal az indítvánnyal, hogy az egyes pártok nyilatkozzanak: a megalakítandó kormányt hajlandók-e támogatni, tekintet nélkül arra, hogy részesednek-e és milyen mértékben részesednek a hatalomban, vagy nem?

Ő szervezte meg a békeiroda B osztályát, amelyik kizárólag a békeanyag erdélyi részének a földolgozásával foglalkozott. Ennek az anyagnak Bethlen István igen alapos ismerője. Most megint itt volt az alkalom, hogy a magyarság ügyének a legfontosabb szolgálatokat tehesse. Bethlen István tehát egész energiájával és munkabíráásával lépett akcióba. Megesett, hogy negyvennyolc óráig egyhuzamban dolgozott. Itt, a Château de Madridban sincs soha egy percnyi pihenése. [...] Forrás: Benda 1920, 166–170. o.

A külügyminiszter közlése* szerint Tolnay vezérigazgató⁴⁶⁹ Popovics Sándor tájékoztatása céljából közölte* bécsi követünkkel, hogy Zsolnay [Tolnay] vezérigazgatónak, aki jelenleg Párizsban időzik, egy Dutasta úrtól eredő információja szerint magyar békeszerződésben úgy *refactiák*,⁴⁷⁰ mint gazdasági engedmények várhatók. Dutasta jelenleg állítólag azért tartózkodik a tárgyalásokban való részvételtől, hogy így magyar érdekek védelmére többet tehessen.

[...]⁴⁷²

[március 10-én]

[...]⁴⁷²

Az EMKE sequestrálása⁴⁷³ és a megszállt területekre küldendő antantbizottság tárgyában jegyzék⁴⁷⁴ megy a békekonferencia elnökéhez.

március 11-én

Tudomásulvétel és felhasználás végett közli* a külügyminiszter, hogy a jugoszlávok, akik a megszállt területeken az osztrák-magyar bankjegyeket lebélyegezték volt, most ezen bankjegyeket egész Jugoszlávia területén dinár-koronákra szóló címletekre konvertálták, kivéve Pécsét és Baranyát, hol tehát jelenleg tulajdonképpen értéktelen, forgalomból kivont pénz forog.⁴⁷⁸ Jugoszláv kormány és szerb magánosok a helyzetet nagymérvű vásárlásokra és a fizetéseknek ilyen pénzzel való teljesítésére használják ki. Baranyában több mint 2 milliárd van forgalomban. A pécsi antantmisszió főnökének⁴⁷⁹ véleménye szerint Franciaország azon álláspontra fog helyezkedni, hogy a lebélyegzett, de nem konvertált bankjegyekért Magyarország szavatol.

Báró Ullmann Adolf a napokban Párizson át állítólag Londonba utazik.⁴⁸⁰ Mivel kíváncsi lenne, hogy átutaztában felvegye az érintkezést a delegáció egyes tagjaival, a találkozás helyének és idejének megállapíthatása végett a külügyminiszter felkérte*, hogy Ullmann párizsi lakását és itt-tartózkodásának napját előzetesen táviratilag közölje a békeküldöttséggel.

lengyel követ⁴⁶⁷ belátására bízták, hogy a békekonferenciánál közbenjárjon, amennyiben valószínűnek látszik, hogy az kedvező eredménnyel jár. Szembek gróf közölte még a külügyminiszterrel, hogy a lengyel kormány utasította a bukaresti lengyel követet,⁴⁶⁸ hogy erélyesen szorgalmazza egy budapesti román ügyvivő kinevezését, és próbáljon meg *modus vivendi*⁴²³ teremteni Románia és Magyarország között.

Láng báró alezredes kérésére a Fővezérség⁴⁷¹ tájékoztatást* küldött a románok által kiürített területeken esetleg előforduló bolsevik zavargásokkal kapcsolatban tervezett katonai intézkedésekről. Közölte továbbá a Cserey és Csécsy-Nagy ezredek nagyváradi (románok általi) letartóztatására vonatkozó hivatalos álláspontját.

1920. március 10.

A delegáció a békekonferencia sürgős közbenjárását kérte⁴⁷⁵ a szerbek által Szabadkán letartóztatott és Zomborban halálra ítélt Ybl Miklós tábornok érdekében. A delegáció megismételte⁴⁷⁶ többszöri kérését a megszállt területekre kiküldendő szövetségszövetségi misszió ügyében.

Beadatott a békekonferenciához az Oroszországban, Szibériában és Turkesztánban internált magyar hadifoglyokkal és civilekkel foglalkozó, XXXVIII. számú jegyzék.⁴⁷⁷

A magyar békelegáció VI. jegyzéke az oroszországi hadifoglyokról (Neuilly, 1920. január 14.)

Elnök Úr!

A magyar békeküldöttség még mielőtt a békeszerződést átvenné, megragadja az első alkalmat, amidőn kérését közvetlenül a Legfelsőbb Tanács elé terjesztheti, hogy a magyar kormány sok százezer anya, hitves, gyermek és testvér nevében az öt éves háború[ban] legtöbbet szenvedett oroszországi, turkesztáni és szibériai magyar hadifoglyok és polgári internáltak érdekében a Legfelsőbb Tanács lehető leggyorsabb segítségért kiáltson. [...]

A turkesztáni és szibériai hadifoglyok helyzete kétségbeesetten tragikus. Turkesztánban és Nyugat-Szibériában a világtól teljesen elzárva tengetik életüket. A halálozási százalék a különféle ragályos betegségek következtében hihetetlen magas és csak Turkesztánban már az 1915–16. évben 30-35 000 hadifogoly pusztulását követelte.

A magyar békeküldöttség a humanitás, az emberiség érzésétől áthatva, a lehető leggyorsabb segítséget kéri a Legfelsőbb Tanácstól! Kéri, hogy amilyen gyorsan csak lehet, a ha-

A magyar békelegáció XXXVIII. jegyzéke a hadifoglyokról (Neuilly, 1920. március 10.)

Elnök Úr!

A magyar békeküldöttségnek volt szerencséje kérni januárius hó 14-én kelt VI. sz., februárius hó 12-én kelt XXV. és XXXVI. sz. és februárius hó 18-án kelt III. sz. jegyzékeiben a turkesztáni, szibériai és oroszországi magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítása tárgyában a Legfelsőbb Tanács rögtön határozatát.

Majdnem két hónap telt el azóta, hogy a magyar békeküldöttség ebben a tárgyban első kérését előterjesztette. A magyar kormány, bár kész minden lehetőt megtenni szerencsétlen honfitársai szenvedéseinek megrövidítésére, még csak az előkészületeket sem teheti meg, sem végleges döntést nem hozhat addig, amíg nincs tájékozva a Nagykövetek Magas Konferenciájának az általános hazaszállításra vonatkozó tervéről és javaslatának elintézés módjáról. [...]

A magyar békeküldöttség tehát újból a Nagykövetek Magas Konferenciájához fordul azzal a kéréssel, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket arra nézve:

a) hogy sürgősen határozzanak a magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítására vonatkozó régebbi átiratok tárgyában;

b) hogy az Egyesült Államok és a Japán Birodalom Magas Kormányai tegyék lehetővé azoknak a magyar hadifoglyoknak és polgári internáltaknak hazaszállítását, akik tengeri úton rögtön szállíthatók, a VII. [VI.] és XXV. sz. átiratokban kért módzat szerint;

ború ezen legszerencsétlenebb áldozatait a hadifogságban aggyasztánokká, rokkantakká lett fiatal mártírokat szállítsák el a hatévi szenvedés színhelyéről. [...]

Végül a magyar békeküldöttség a magyar hadifoglyok és polgári internáltak érdekében teendő minden lépésért millió és millió magyar hozzátartozó soha meg nem szűnő háláját tolmácsolja a magas Legfelsőbb Tanács előtt. [...]

Fogadja, Elnök Úr, mély tiszteletem kifejezését

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, I. köt., 113–115. o.

Hazatérésükre várakozó szibériai magyar hadifoglyok.

Forrás: Dell'Adami-Saáry 1925, 222. o.

c) hogy minden hajót felhatalmazzanak arra, hogy a magyar hadifoglyokat és polgári internáltakat felvegyék akár mint utast, akár mint legénységet, amint azt XXVI. sz. jegyzékünkben kértük;

d) hogy a békejavaslat 145. §-ának megfelelően, egy magyar bizottság sürgősen engedélyt nyerjen a Szibériába való utazásra, hogy ott a magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállítását előkészítse és végrehajtsa;

e) hogy a turkesztáni magyar hadifoglyok és polgári internáltak hazaszállításának előkészítésére az ezen a vidéken működő, szövetségszövetségi csapatok katonai főparancsnoka mellé magyar kiküldött jelöltessek ki.

A magyar békeküldöttség meg van győződve, hogy a Nagykövetek Magas Konferenciája ezeket a legtisztább emberi érzésektől vezetett kéréseket helyben fogja hagyni és mindent el fog követni, hogy családjuknak és békés foglalkozásuknak visszaadja a szerencsétleneket, akik a háború legrettenetesebb megpróbáltatásait szenvedték át.

Fogadja, Elnök Úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését:

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, II. köt., 428. o.

A fehérterror ügyében a külügyminiszternek küldött táviratra vonatkozólag utóbbi közli,* hogy az ezen kérdésről a külföldön költött hírek legnagyobb részt hazugok vagy rosszakaratú nagyítások. A Somogyi-ügyben⁴⁸¹ folyó vizsgálatból az tűnik ki, hogy ez a gyilkosság nem a fehérek, hanem vörös *agent provocateur*ök⁴⁸² által követtetett el. A legszigorúbb intézkedések történtek, hogy semminemű rendzavarások többé elő ne forduljanak. A kormányzó biztosította a külügyminisztert, hogy sem a rutén vidéken, sem a románok által kiürítendő Tiszántúlon, nevezetesen Debrecenben, melynek zsidó lakossága nagy ijedelembe van, nem lesznek rendzavarások és zsidóüldözések.

Amette párizsi érsek, kinél hercegprímás békefeltételek enyhítése érdekében lépést tett,¹⁹⁴ válaszként⁴⁸³ megküldte Csernochnak Jules Cambon levelét. Cambonnak Amette-hez intézett ezen levele utal arra, hogy a hatalmak között létrejött és aláírt megállapodásokon, melyeknek egy része már végre van hajtva, lehetetlen változtatni. Kifejezi azonban készségét, hogy Amette kívánságát hercegprímás konsziderációinak⁴⁸⁴ figyelembevételével tekintetében tolmácsolni fogja.

Gróf Somssich értesítése* szerint Sforza Nitti fellépésének előzményeiről azt közölte⁴⁸⁵ Nemes gróffal, hogy Nitti azon indítvánnyal szemben szólalt fel, mely a magyar ellenjavaslatok megfontolás tárgyává való tétele ellen nyújtatott be. Nitti kijelentette, hogy az nem helyes, hogy Magyarországnak megengedték ellenjavaslatok benyújtását, de azok figyelmen kívül hagyatnak. Elhibázott politikának minősítette tovább azt, hogy a döntés az ellenjavaslatok tartalmának ismerete nélkül történhessék, s hangsúlyozta különösen a nemzetiségi elv sérelmét. A külügyminiszter utasította római követünket,⁴⁵¹ hogy fejezze ki Nittinek a magyar kormány köszönetét politikájáért és igyekezzék érdeklődését ébren tartani.

A békeküldöttségnek eddigi kéz alatti tárgyalásaiból nyert némileg kedvezőbb benyomásai ellenére a főbb francia lapok és a *Temps*⁴⁸⁶ szerint a londoni konferencia úgy a Nitti által képviselt, mint a magyar álláspont elvetésével a régi békefeltételek fenntartása mellett döntött volna. Minthogy nincs kizárva, hogy egy rideg válasz adása által a békeszerződés aláírásának megtagadását s így egy új helyzetet akarnak provokálni, melynek alapján inkább megvolna a lehetőség arra, hogy a kis államokkal szemben vállalt kötelezettségekből engedjenek a mi javunkra, a békeküldöttség igen nehéz elhatározások előtt áll, mert a fenti lehetőséggel szemben viszont

A „fehérterrorral” foglalkozó táviratra válaszul a külügyminiszter kijelentette,* hogy a külföldön terjesztett beszámolók túlnyomó részben szemenszedett hazugságok, vagy, ami rosszabb, rosszindulatú túlzások. A külügyminiszter biztosítékot adott arra, hogy a zsidókat sem Kárpátalján, sem a románok által kiürített tiszántúli területeken nem fogják zaklatni vagy üldözni.

Amette párizsi érsek, akinél a hercegprímás közbenjár¹⁹⁴ a kedvezőbb békefeltételek érdekében, válaszként⁴⁸³ Jules Cambon levelét küldte el Csernoch ökögelmességének. A levél, amelyet Cambon Amette-nek írt, rámutat, hogy a Szövetségesek által kötött és aláírt megállapodásokat – amelyek egy részét már végre is hajtották – többé nem lehet módosítani. Cambon ugyanakkor kifejezte készségét, hogy továbbítja Amette azon kérését, hogy fontolják meg a hercegprímás levelében említett pontokat.

Somssich gróf tudatta* a delegációval, hogy Sforza a következő tájékoztatást⁴⁸⁵ adta Nemes grófnak Nitti akciójáról: Nitti ellenezte azt az indítványt, amely meg akarta akadályozni a magyar ellenjavaslatok figyelembevételét. Nitti kijelentette, nem logikus, ha engedélyezik Magyarországnak, hogy beterjessze ellenjavaslatait, azután figyelmen kívül hagyják azokat. Hozzátette, hogy rossz politika anélkül dönteni, hogy egyáltalán ismernék az ellenjavaslatok tartalmát, s külön kiemelte a nemzetiségi elv megsértését. A külügyminiszter utasította római követünket,⁴⁵¹ hogy tolmácsolja Nittinek a magyar kormány köszönetét magatartásáért. A követ arra is utasítást kapott, hogy igyekezzék fenntartani Nitti érdeklődését.

Léon-Adolphe Amette párizsi érsek levele Csernoch János esztergomi érsekhez (Párizs, 1920. február 2.)

Eminenciás Uram!

Az imént kaptam meg a levelet, melyben Eminenciád közbenjárásomat kéri a katolikus Magyarország érdekében, s megkaptam hozzám intézett kérését is, hogy fogadjam Apponyi grófot, a békekonferencia mellett működő magyar küldöttség vezetőjét.

E konferenciával sajnos nincs kapcsolat, így ott nem tudok az Ön országa katolikus egyházának védelmére kelni. Örömmel és a neki kijáró jó szándékkal fogadom azonban Apponyi grófot.

Kérem az Istent, hogy segítse meg a magyarországi katolikusok ügyét, Eminenciádnak pedig testvéri tiszteletemet nyilvánítom.

Léon-Adolphe Amette bíboros,
Párizs érseke

Forrás: PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (8–9. p.)

Léon-Adolphe Amette párizsi érsek levele Csernoch János esztergomi érsekhez (Párizs, 1920. február 22.)

Eminenciás Uram!

Eminenciád hozzám címzett levelének vételét követően Jules Cambon úrhoz, a Nagykövetek Tanácsának ez idő szerinti elnökéhez fordultam, hogy ismertessem vele Magyarország helyzetét.

Továbbítom Önnek a választ, mely jó szándékú, de nem igen ad okot a reménykedésre.

Eminenciás Uram, kérem, fogadja mély tiszteletem kifejezését.

Léon-Adolphe Amette
bíboros,
Párizs érseke

Forrás: PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (16. p.)

Jules Cambon, a Nagykövetek Tanácsának elnöke levele Léon-Adolphe Amette párizsi érsekhez (Párizs, 1920. február 19.)

Csernoch János bíboros, esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása (1920 körül).
Forrás: MNM, TF, 5629/1957

Eminenciás Uram, Eminenciád kegyeskedett továbbítani hozzám a magyar hercegprímás levelét, amelyben arra kérte Önt, hogy lehetőleg lépjen fel Magyarországnak a Csehszlovákiával, Romániával és Ausztriával nemrégiben megkötött diplomáciai egyezményekből következő feldarabolása ellen.

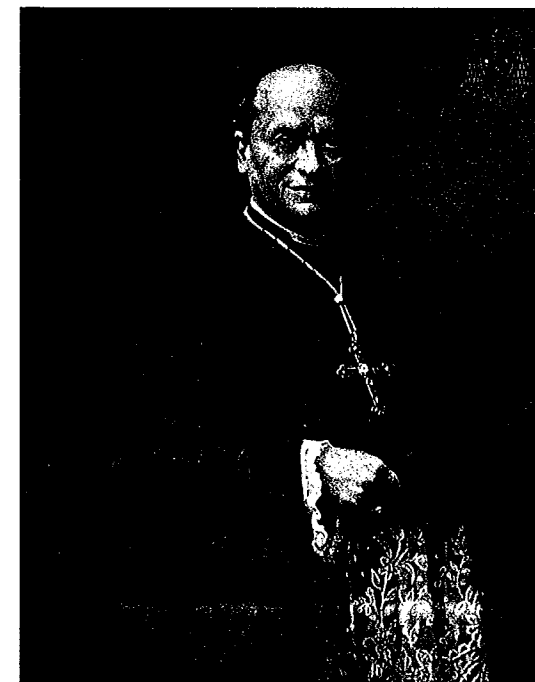
A magyar kormány képviselői Párizsban vannak, hogy megtárgyalják a békekonferenciával a Magyarországgal kötendő szerződés részleteit. Nem fogják elmulasztani, hogy bemutassák az országuk érdekében csatasorba állítható érveiket, de olyan megállapodásokat nem lehet napirendre venni, amelyek már a Hatalmak aláírását viselik, s amelyek némelyikét már végre is hajtották.

A magam részéről mindig szívesen leszek a tolmácsa, ha úgy kívánja, hogy az Őminenciája, Magyarország prímása által Ön elé terjesztett elgondolásokat – a lehetőségekhez mérten – számításba vegyék.

Eminenciás Uram, kérem, fogadja nagyrabecsülésem, tiszteletem és odaadásom nyilvánítását.

Jules Cambon

Forrás: PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (14–15. p.)

Léon-Adolphe Amette bíboros, Párizs érseke.
Forrás: Wikimedia Commons

az aláírás megtagadásának reánk nézve katasztrofális következményei is lehetnek. Rendkívül fontos lenne tehát autentikus tájékoz[tat]ást szerezni arra vonatkozólag, hogy milyen állást foglalna el az antant velünk szemben az alá nem írás esetében. A külügyminiszter megkerestetik⁴⁸⁷ tehát, hogy e célból szigorúan bizalmas formában a legsürgősebben intézzon kérdést⁴⁸⁸ az olasz kormányhoz Cerruti vagy Nemes útján, vajon a románok, csehek és szerbek ezen esetben fel lennének-e hatalmazva Magyarországra való bevonulásra, vagy lehet-e attól tartani, hogy ezt felhatalmazás nélkül is megteszik.

Felmerült az a terv, hogy a békeküldöttség a békeszerződés aláírását a maga részéről megtagadja, de a döntést a Nemzetgyűlésre bízta.⁴⁸⁹

Gróf Csáky Imre sürgőnyileg* kéri a külügyminisztert, hogy közölje Bulissa úrral, miszerint Apponyi gróf a jelenlegi helyzetre való tekintettel egy napnál tovább tartó távollétébe nem egyezvén bele, hazautazása ez idő szerint lehetetlen. Lehetséges volna azonban Bulissával Bázalban találkozni,⁴⁹⁰ ha pedig ez bármi okból lehetetlen volna, Bulissát esetleg hamis név alatt mint futárt lehetne Neuilly-be küldeni.

Gróf Bethlen István sürgőnyt intéz* gróf Bánffy Miklóshoz Budapestre, melyben ajánlja, hogy vigye ki magával gróf Vay Pétert⁴⁹¹ Londonba, vagy küldje esetleg oda előre.

március 12-én

A franciaországi magyar hadifoglyoknak már a béke megkötése előtti hazaszállítása engedélyeztetett.⁴⁹² A békefeltételek 147. pontjára tett ellenjavaslatunkat⁴⁹³ nem veszik figyelembe. A francia megbízottakkal való tárgyalással gróf Apponyi Kirchner Sándor alezredest,⁴⁹⁴ Walter Emil osztálytanácsost és gróf Csáky István attasét bízta meg. Utóbbiak igyekezni fognak a költségek előlegezését és a francia vasúti kocsiknak minél hosszabb útra

A küldöttek által informális tárgyalások során nyert kedvező benyomás ellenére a fontosabb francia napilapok, különösen a *Le Temps*,⁴⁸⁶ azt jelentették, hogy a londoni értekezlet úgy döntött, a Nitti és a Magyarország által benyújtott javaslatokat is elutasítja, és fenntartja az eredeti békefeltételeket. Mivel nem lehetetlen, hogy e hajthatatlan válasszal azt akarják kikényszeríteni, hogy Magyarország megtagadja a szerződés aláírását, s ezzel új helyzetet kívánnak teremteni, amely lehetővé teszi a Szövetségesek számára, hogy – megtagadva a kis államokkal szemben vállalt kötelezettségeiket – engedményeket tegyenek a javunkra, a delegáció nagyon nehéz helyzettel szembesült. Másfelől azonban a szerződés aláírásának megtagadása nagyon szerencsétlen következményekkel járhat ránk nézve. Ezért rendkívül fontos, hogy hiteles információkat szerezzünk arról, milyen álláspontot foglalnának el a Szövetségesek, ha Magyarország megtagadná a szerződés aláírását. E célból felkeres⁴⁸⁷ küldetett a külügyminiszternek, hogy sürgősen és a legbizalmasabban érdeklődjék⁴⁸⁸ az olasz kormánytól – Cerruti vagy Nemes révén –, hogy ilyen esetben vajon a románok, a csehek és a szerbek felhatalmazást kapnának-e a Szövetségesektől Magyarország megtámadására, illetve megvan-e a valószínűsége annak, hogy felhatalmazás nélkül is így cselekedjenek.

Megtárgyaltattam az az elképzelés is, amely szerint a delegáció megtagadná a szerződés aláírását, ám a döntést ráhagyná a Nemzetgyűlésre.⁴⁸⁹

1920. március 12.

Engedélyezték⁴⁹² a magyar hadifoglyoknak már a béke megkötése előtti hazaszállítását, a békefeltételek 147. cikkelyével kapcsolatban benyújtott ellenjavaslatunkat⁴⁹³ azonban nem fogják figyelembe venni. Apponyi gróf Kirchner Sándor alezredest,⁴⁹⁴ Walter Emil tanácsost és Csáky István grófot bízta meg a francia

Philippe Berthelot távirata Lord Curzon brit külügyminiszterrel folytatott beszélgetéséről – részlet (London, 1920. március 7.)

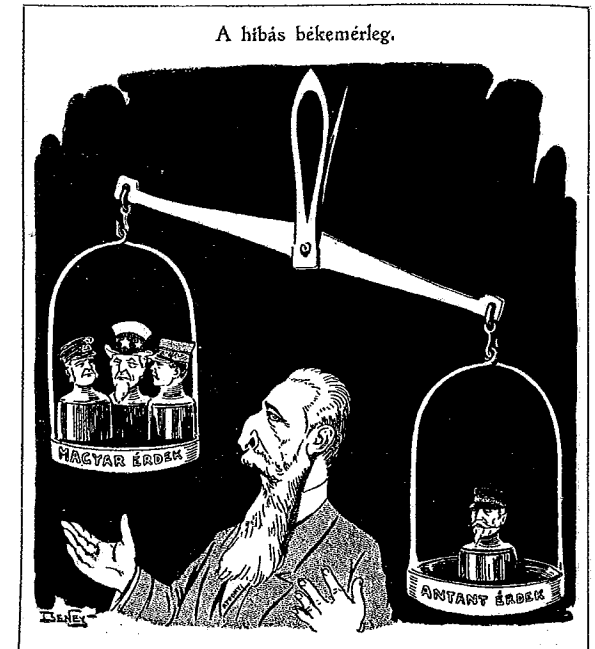

Philippe Berthelot (1921).

Forrás: LoC, LC-F8-16752

Egy nemrégiben folytatott beszélgetésünk alkalmával Lord Curzon közölte velem, hogy hétfőn közösen fogjuk meg tárgyalni a magyar határok kérdését, miután a Szövetségesek átadták a békefeltételeket, majd alaposan megvizsgálták a magyarok által alapvető módosítások reményében előterjesztett érveket. Miután újra a korábban már ismertetett elutasító álláspontomat, illetve cseh, román és szerb szövetségeseink jogainak védelmét hangoztattam, értésekre adta, hogy ebben a vonatkozásban valószínűleg elégtételt kapunk majd, s a határokat végül nem fogják módosítani. Nem tudtam rájönni, hogy csupán saját véleményét közli, avagy meghátrálásra készítette Lloyd George-ot, aki Nitti nyomában erőteljesen foglalt állást a teljes felülvizsgálat mellett. Lehetséges, hogy kis szövetségeseinknek a francia delegáció által továbbított határozott tiltakozása elgondolkodtatta a brit kormányt, amely joggal fél attól, hogy Franciaország visszatér hagyományos politikájához és védelmébe veszi az európai kis államokat a nagyok uralmával szemben, s Lengyelországra, Csehországra, Romániára és Szerbiára támaszkodik Németországgal, illetve a kontinentális egyensúlyt célzó esetleges angol-olasz tervekkel szemben, amelyek ellentétesek az újjáépítésre és nemzetközi presztízsünk teljes helyreállítására vonatkozó jogos érdekeinkkel. [...]

Forrás: MNL OL, K 64, 2. cs., 1920-41-sz. n. (5-6. p.)

„A hibás békemérleg.”

Forrás: Máttyás Diák, 1920. április 18. 4. o.

Nitti, Lloyd George és Lord Curzon a londoni konferencián.

Forrás: BnF, 42572871

való rendelkezésre bocsátását kieszközölni. A magyar vasúti kocsik, tekintettel a magyar vasutak nagy kocsihányára, csak egy vonattal való turnusszállításra fognak kilátásba helyezettetni, s esetleg felajánlják, hogy ha egy vonatra való nehéz beteg hadifogoly van, akkor a magyar kórházvonal egész a táborig menjen értük. A békeküldöttség kéri⁴⁹⁶ a külügyminisztert, hogy közölje vele, mily feltételek alatt szállították az osztrák vasutak olaszországi hadifoglyainkat és adhatunk-e esetleg az osztrákoknak szemet három vagy négy vonat forduláshoz.

Külügyminiszter közli,* hogy a kormányzó Simonyi-Semadam Sándort,⁴⁶⁰ a Nemzetgyűlés alelnökét bízta meg a kabinet alakításával. Továbbá, hogy Bánffy Miklós gróf 5-6 nap múlva utazik Londonba. Gróf Festetics György sem indulhatna korábban, mert jelenleg nincs Budapesten, s útlevelet is kellene szerezni.

A kormányzó kéri⁴⁹⁷ Teleki Pál grófot és Bartha Richárd államtitkárt, hogy amennyiben gróf Apponyi őket nélkülözhetné, utazzanak sürgősen Budapestre, tekintettel a belpolitikai válságra és jelentkezzenek nála.

Gróf Apponyi erre közli⁴⁹⁸ a külügyminiszter útján, hogy Bartha államtitkár a legközelebbi alkalmatossággal feltétlenül Budapestre utazik, gróf Teleki azonban csak akkor, ha erre újabb utasítás jön, mert jelenleg itt nélkülözhetetlen.

A külügyminiszter közli,* hogy Graziani tábornoktól⁴⁹⁹ jött jegyzék* szerint a francia kormány magyar munkásokat csak a béke aláírás után kíván Franciaországban alkalmazni.

március 13-án

Mivel az amerikaiak szerepe a békekonferencián teljesen tisztázatlan, a békeküldöttség igen kíváncsún tartaná, és ezíránt megkeresi* a külügyminisztert, hogy ezt a kérdést hozza szóba az Egyesült Államok budapesti képviselőjénél,³⁷ hangsúlyozván, hogy békeküldöttség tudomása szerint a párizsi amerikai nagykövet nem vesz részt a Magyarországgal kötendő béke előzetes tárgyalásain. Így tehát Amerika megkérdése és hozzájárulása nélkül állapíttatnak meg feltételek, melyekre nézve nem tudjuk, hogy Amerika azokat ily körülmények között magára nézve kötelezőknek fogja-e elismerni. Rendkívül fontos lenne tehát, ha az itteni amerikai képviselő is

képviselőkkel való tárgyalással. Ők majd megpróbálnak beleegyezést szerezni a költségek megelőlegezéséhez s ahhoz, hogy minél hosszabb időre francia vasúti kocsikat bocsássanak rendelkezésünkre. Tekintettel a gördülőállomány⁴⁹⁵ nagy hiányaira, magyar vasúti kocsikat csak egyetlen szállítmány erejéig lehet felajánlani; fel lehet ajánlani, hogy ha van kellő számú súlyos beteg hadifogoly, akkor a magyar kórházvonal egyenesen a börtöntáborba menjen. A küldöttség tájékoztatást kért⁴⁹⁶ a külügyminiszteről arról, hogy az osztrák vasutak milyen feltételekkel szállították hadifoglyainkat Olaszországból, s hogy vajon adhatunk-e szemet az osztrákoknak három vagy négy vonat számára.

A külügyminiszter tájékoztatta* a küldöttséget, hogy egy Graziani tábornoktól⁴⁹⁹ jött jegyzék* szerint a francia kormány csak a béke aláírása után fog magyar munkaerőt alkalmazni.

1920. március 13.

Mivel az amerikaiak szerepe a békekonferencián tisztázatlan, a küldöttség arra kérte* a külügyminisztert, hogy hozza szóba ezt a kérdést az Egyesült Államok budapesti képviselőjénél.³⁷ Kértük, hangsúlyozza, hogy a delegáció birtokában lévő információ szerint az Egyesült Államok párizsi nagykövete nem vesz részt a Magyarországgal kötendő béke előzetes tárgyalásain, tehát a békefeltételeket az Egyesült Államok tudomása és jóváhagyása nélkül állapították meg. Nem tudjuk, hogy ilyen körülmények között az Egyesült Államok vajon kötve érzi-e majd magát a szerződés által. Rendkívül fontos lenne, hogy a párizsi amerikai

Philippe Berthelot beszámolója a magyar békefeltételekről folytatott londoni tárgyalásokról – részletek (London, 1920. március 9.)

Ma délután a küldöttségek Lord Curzon elnöklete alatt a magyarkérdést vizsgálták meg. Lord Curzon közölte, hogy Magyarország határainak és gazdasági kérdéseknek a megvitatására kaptak megbízást a Legfelsőbb Tanácstól. Összefoglalta a magyarok érveit, valamint a csehek, a románok és a jugoszlávok összehangolt válaszát. Tárgyszerűen utalt azokra a bonyodalmakra, amelyek a békeszerződés föltételeinek fölülvizsgálatával, avagy a mélyreható revízióra irányuló magyar igények visszautasításával járnának. Lord Curzon jelezte, milyen nehéz, sőt lehetetlen dolog volna ezen az úton elindulni. Berthelot újfent elsorolt minden érvet, amelyet a Legfelsőbb Tanács előtt kifejtett, és ismertette a francia kormánynak a kérdésben elfoglalt végleges álláspontját anélkül, hogy a magyarok érveinek vizsgálatát, sőt néhány csekélyebb módosítás lehetőségét elvetette volna, amennyiben ezeket – a csehek, a románok és a szerbek meghallgatása után – szükségesnek ítélik. Scialoja elismerte, hogy lehetetlen visszatérni az Ausztria felé eső határ ügyére, mivel azt már szerződésben rögzítették, amelyet valamennyi nagyhatalom aláírt, Olaszország pedig ratifikált, tehát ezt már nem lehet újra megvitatni. Végül általánosságban csatlakozott a francia küldöttség álláspontjához, és indítványozta, hogy a teljes vizsgálatot folytassák ismét Párizsban, ahol együtt vannak a szakértők, míg Londonban nincs lehetőségünk szakkérdések fölülvizsgálatára. [...] Ezután az ülés röviden érintette a határok kérdését: elvetették azt a magyar javaslatot, mely szerint Erdélyben egy 500 000 magyart magában foglaló autonóm egységet kellene létrehozni, amelyet folyosó kötne össze [hiányzó szavak] Magyarországgal. Leeper ismertette a Csallóköz kérdését, és elmagyarázta, miért adták Szlovákiának annak ellenére, hogy lakói magyarok [...] A csehszlovák határ esetében arra törekedtek, hogy az etnikai vonalat kövessék, ám ez megvalósíthatatlannak bizonyult, mert így észak-déli irányú völgyeket vágtak ketté, vasútvonalakat szakítottak meg, lehetlenné tették a közlekedést. [...] Lord Curzon végül a következő javaslatot tette: tudomásul vettük, hogy keresztülvihetetlen a magyaroknak átadott békefeltételeinkbe foglalt határvonalak mélyreható megváltoztatása: még az apró módosításokat illetően is csak a legnagyobb nehézségek

árán tudunk egyetértésre jutni. Miért ne bízzuk a tárgyszerű helyszíni vizsgálatot a határmegállapító bizottságokra? E kétségkívül pártatlan bizottságok jelentést készítenének a Nemzetek Szövetsége számára, amely hivatalos vizsgálatot indítana, és fölajánlana jószolgálatait az érintett államoknak a barátságos megegyezés céljából. Berthelot kérte, hadd fogalmazhassa meg pontosabban az indítványt. [...] Magyarország határai azok maradnak, amelyeket a békekonferencia megállapított. Részletekbe menő pontosításukat – amint eddig minden esetben – határmegállapító szakbizottságok fogják elvégezni. Ha e bizottságok – a már elfogadott fővonalakon belül maradva – valamely kisebb módosítást javasolnának, akkor csak ezeket a módosításokat tüntetik majd fel a Nemzetek Szövetségének küldendő jelentésükben, amely a magyarokat és az érdekelt államokat is meg fogja hallgatni, és megpróbálja barátságos úton rendezni közöttük a vitát.

Lord Curzon elfogadja indítványának ezt az értelmezését, amelyet egyhangúlag elfogadnak.

Lord Curzon ezután a gazdasági kérdésekre tér rá. Bejelenti a jelenlévőknek, hogy ezekkel már a párizsi Gazdasági Bizottság foglalkozik, így már csak meg kell várni ennek jelentését. Így tehát végeztünk a magyar észrevételek vizsgálatával.

Forrás: DDFHBC (1918–1932), II. köt., 183. sz. (422–424. o.) [Némileg eltérő magyar fordítást közöl: FDIKMT (1918–1932), 2. köt., 86. sz. (225–226. o.)]

Lord Curzon (balról) a francia Külügyminisztérium bejáratánál Párizsban (1921).

Forrás: BnF, 43608616

részt venne a békefeltételek tárgyalásánál és támogatná a népszavazásra irányuló méltányos törekvésünket. E tekintetben gróf Apponyi közvetlen lépéseket tett Wallace-nál.*

március 15-én

Külgyminiszter közli,* hogy Ullmannra vonatkozó számjelsürgöny* annak elutazása után érkezett meg, elutazása előtt azonban ajánlotta neki, hogy igyekezzék Párizsban a magyar béke delegációval összeköttetésbe lépni.

A Nagykövetek Konferenciája engedélyt⁵⁰⁰ adott, hogy hadifoglyaink hazaszállításának előkészítésével megbízott misszió Szibériába utazzon. Dell'Adami Géza százados⁵⁰¹ Bernben értesítettik,* hogy készüljön szibériai útra és utazzék azonnal Neuilly-be. Az osztrák misszió előreláthatólag 28-án indul.

A *Bon soir* [Bonsoir] című radikális és szocialista irányú esti lap egy közleményt* hoz, mely a magyar szocialistáknak a polgári pártokkal való együttműködési szándékairól számol be, s bár hangsúlyozza, hogy nem teszi magáévá a magyar béke delegáció nacionalista álláspontját, de a magyaroknak adott békefeltételeket sem helyesli, mert azok lehetetlenné teszik magyar munkásság egzisztenciáját. A cikk azzal fejeződik be, hogy a magyar munkásság a francia szocialistákhoz ily értelmű felhívást készülnek intézni. A békeküldöttség közli* a külgyminiszterrel, hogy igen jó lenne, ha a magyar szocialisták tényleg tennének egy ilyen lépést, ami által elő lehetne segíteni, hogy Franciaországban legalább a szocialisták küzdjenek emberi momentumoktól vezéreltetve a magyar béke ellen. Másrészt ily lépés magyar munkásság részéről talán a belpolitikára is jó hatással lenne. A békeküldöttség kéri a külgyminisztert, hogy ha a kormány ily természetű próbálkozása a munkásságnál eredményre vezetne, erről haladéktalanul értesítse a békeküldöttséget.⁵⁰³

Minthogy Simonyi-Semadam Sándor kabinetalakítási törekvései sikert ígérnek, a kormányzó egyelőre eltekint gróf Teleki hazajövetelétől, de Bartha mielőbbi jövetelét kívánja, akit a polgári kabinetiroda megszervezésével és valószínűleg vezetésével is megbízni óhajtott.⁵⁰⁴

nagykövet is részt vegyen a békefeltételek megtárgyalásában és támogassa a népszavazásra irányuló jogos igényünket. Ez ügyben Apponyi gróf közvetlenül Wallace-hoz fordult.*

1920. március 15.

A külgyminiszter értesítést* küldött, hogy az Ullmannra vonatkozó számjeltávirat* az elutazása után érkezett meg; elutazása előtt azonban a miniszter azt ajánlotta neki, hogy igyekezzék Párizsban összeköttetésbe lépni a delegációval.

A Nagykövetek Tanácsa engedélyt⁵⁰⁰ adott a hadifoglyaink hazaszállításának előkészítésével megbízott bizottságnak, hogy Szibériába utazzék. Utasítások* mentek Dell'Adami Géza századosnak⁵⁰¹ Bernbe, hogy készüljön a szibériai útra és utazzék azonnal Neuilly-be. Az osztrák misszió minden valószínűség szerint 28-án indul.

A *Paris soir* című,⁵⁰² radikális és szocialista irányú esti lap beszámolt* a magyar szocialistáknak a polgári pártokkal való együttműködési szándékáról. A beszámoló – bár hangsúlyozta, hogy nem osztja a magyar béke delegáció nacionalista álláspontját – kijelentette, hogy nem ért egyet a magyar békefeltételekkel, mert azok lehetetlenné teszik a magyar munkásság egzisztenciáját. A beszámoló azzal a megállapítással zárul, hogy a magyar munkásság felhívással kíván fordulni e tárgyban a francia szocialistákhoz. A delegáció tájékoztatta* a külgyminisztert, hogy igen kívánatos lenne egy ilyen lépés a magyar szocialisták részéről, mert azt eredményezné, hogy a humánus megfontolásoktól vezérelt francia szocialisták legalábbis

Vita a Minisztertanács 1920. március 14-i ülésén a szibériai hadifoglyok hazahozataláról

Külgyminiszter előadja, hogy a volt Orosz Birodalomban jelenleg körülbelül 176 000 magyar hadifogoly van. Éspedig Szovjet-Oroszországban 30 000, Don-vidéke és Kaukázusban 10 000, Turkesztánban 18 000 és Szibériában 118 000.

A szibériaiak közül a jelenlegi viszonyok között körülbelül 20 000-et lehet hazahozni Vlagyivosztokon át hajóval.

Tekintettel arra, hogy az összesnek hajóval való hazaszállítása olyan óriási összegeket tesz ki, melyet a magyar kormány előteremteni nem képes, és a hazaszállítás is előreláthatólag még legalább egy-két évig húzódnék, véleménye szerint nem szabad elzárkózunk ma az oroszok által ajánlott tárgyalásoktól, amelyek lehetővé tehetik azt, hogy 1. hadifoglyaink Szibériából még 1920. év folyamán és 2. legalábbis az ukrán vagy lengyel határig orosz költségen jöjjenek haza. Szibériai foglyaink hazaszállításánál – eltekintve azon áldozatok megmentésétől, amelyek [sic!] a további fogság alatt elpusztulnának – körülbelül 5 milliárd koronának megtakarítását jelentené.

Hasonló a helyzet Turkesztánban levő foglyainkra vonatkozólag is. Ha ezeket Konstantinápolyon át hajóval kell hazahoznunk, körülbelül 2 milliárd korona szállítási költséget kell fizetnünk. Az orosz szovjettal való megegyezés folytán ezek is részben szárazföldön, részben pedig saját bérbe vett hajókkal (a Dunán) volnának hazahozhatók. [...]

Különböző hírek szerint Németország és Szovjet-Oroszország között létre is jött már egy megegyezés; sőt amint koppenhágai képviselők sürgönyéből kitűnik, Ausztria tárgyalásai is már bizonyos befejezést nyernek.

Magyarország ezek után alig állhat arra az álláspontra, hogy az orosz kormány meghatalmazottjának ajánlatát visszautasítsa. [...]

Igaz, hogy a szovjet kormány feltételekhez köti a hadifoglyok hazaszállításához való hozzájárulását, de ezek véleménye szerint nem olyanok, hogy a magyar kormány azokhoz hozzá nem járulhatna.

1. Az ellen, hogy a még itt levő kevés orosz fogoly hazájába

Horthy Miklós beszélget Szibériából hazatért hadifoglyokkal a Keleti pályaudvaron (1920. július).

Forrás: MNM, TF, 82.552

visszaszállíttassék, semmi akadály nem forog fenn, sőt ez reánk nézve még előnyös volna.

2. A szovjet kormány által Magyarországra küldendő bizottság minden valószínűség szerint bolsevista lesz. Ha ez azonban nem áll túl sok tagból (6–8), annyira ellenőriz-

hető lesz a mai magyarországi viszonyok között, hogy az államra nézve veszedelmes propagandát kifejteni nem lesznek képesek, s így ennek bebocsátása nem látszik olyan aggasztósnak.

A foglyok hazahozatalára nézve azonban veszedelmes, vélemény szerint, a Moszkvában működő osztrák–magyar katonatanács, amely valószínűleg mindent el fog követni, hogy esetleges megegyezésünk végrehajtását megnehezítse. Ezért a tárgyalások, illetve a megegyezés megkötése alkalomával különös súly fektetendő arra, hogy az orosz kormány ezen tanács esetleges káros befolyását az ügy lebonyolítására megghiúsítsa. [...]

Forrás: MNL OL, K 27, 125. dob., Az 1920. március 14-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve, 75. nrp. (81–85. p.)

A nikolszki hadifogolytábor emlékműve.

Forrás: Dell'Adami-Saáry 1925, 194. o.

Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök az összes pártok óhajának megfelelően felajánlja* a külügyi tárcát gróf Teleki Pálnak és kéri, hogy utazzék mielőbb Budapestre.

Gróf Teleki megköszöni az irányába megnyilvánuló bizalmat, de azon meggyőződéssel, hogy jobb lenne, ha miniszterelnöknek sikerülne gróf Somssichot maradásra bírnia.⁵⁰⁵ Eltekintve a külügyi tárcának kívánatos stabilitásától s annak a pártpolitikától való függetlenítésétől, a jelen külügyi helyzetben egyenesen károsnak tartaná a változást a külügyi tárca vezetésében, és így kéri, hogy személyétől ezúttal tekintsenek el.

március 16-án

A külügyminiszter⁵⁰⁶ közli* gróf Csáky Imrével, hogy Bulissa ma este 7-kor indul Bécsből Bazelba, ahová holnap este 9-kor érkezik, és másnap estig marad. Találkozás Bazel, Hôtel Trois Rois-ban.⁵⁰⁷ Gróf Csáky Imre mondott időben Bazelba utazik.

A külügyminiszter közli⁵⁰⁸ a jugoszlávok által megszállott területeken uralkodó állapotokra vonatkozó adatokat, a szerbek által elkövetett atrocitásokat, letartóztatásokat és az általuk üzött propagandát.

Bethlen István gróf szigorúan titkosan közli⁵⁰⁹ a külügyminiszterrel, hogy General Ironside⁵¹⁰ és Lord Hay az angol kormány által Erdélybe vannak kiküldve, autón indulnak Párizsból és egy hét előtt aligha lehetnek Budapesten. Kéri, hogy ezt csak gróf Bánffy Miklóssal és báró Horváth Emillel közölje és senki mással, és ne vezetteknek is kössön titoktartást lelkükre, mert az angolok ezt úgy kívánják, és különben is csak akkor van az egész dolognak értelme, ha az oláhok nem tudnak róla, mert különben az egészet meghiúsíthatják.⁵¹¹

akciót indítanának a magyar béke ellen. Másrészt egy ilyen felhívás a magyar dolgozó osztály részéről a belpolitikára is jó hatással lehet. A békeküldöttség arra kérte⁵⁰³ a külügyminisztert, küldjön azonnali tájékoztatást, ha sikerre vezetne próbálkozása a szocialista vezetőknél.

A miniszterelnök⁴⁶⁰ az összes párt jóváhagyásával felajánlotta* a külügyminiszteri posztot Teleki grófnak, és kérte őt, hogy mielőbb térjen vissza Budapestre.

Teleki gróf nagyra értékelte az iránta megnyilvánuló bizalmat, de kijelentette, hogy meggyőződése szerint jobb lenne, ha a miniszterelnöknek sikerülne Somssich gróftól maradásra bírnia.⁵⁰⁵ Függetlenül attól, hogy a külügyminiszteri poszton fontos a stabilitásától és a pártpolitikától való függetlenség, Teleki határozottan azon a véleményen van, hogy a nemzetközi viszonyok jelen állása mellett káros volna a változás a külügyminiszteri poszton; ezért azt kérte, hogy személyét ne vegyék számításba.

Reggel a delegáció értekezletet tartott. Apponyi gróf közölte a küldöttekkel a magyar békeszerződés állásáról szerzett értesülését.

Bethlen gróf a szerződés aláírásának és ratifikálásának jogi hatásait ismertette az új alkotmányos rendelkezések fényében.

Az értekezlet megkezdte a szerződés aláírásából vagy alá nem írásából fakadó jogi, politikai, gazdasági és katonai következmények tárgyalását. Az értekezlet este 6 órakor újra összeült, és folytatódott a vita az aláírás kérdéséről.

1920. március 16.

A külügyminiszter⁵⁰⁶ adatokat küldött⁵⁰⁸ a jugoszlávok által megszállott területeken uralkodó állapotokról, a szerbek által elkövetett atrocitásokról, az általuk fogatosított letartóztatásokról és a részükről folytatott propagandáról.

Teleki Pál gróf levele Cholnoky Jenőhöz A magyar béketárgyalások című kiadványról (Neuilly, 1920. március 16.)

Kedves Jenő!

Március 10-i leveledet és azóta egy keltezetlent vettem, és sietek a válaszokat megadni.

1. Csáky Pista Gerevichnek – midőn az innen Budapestre utazott – átadta az összes jegyzékek és annexe-ek [mellékletek] listáját. Légy kedves verifikálni [ellenőrizni], hogy azokból mi van meg, mi hiányzik, és azt velem tudatni, hogy a hiányzókat vagy mind a három nyelven, vagy legalább egy nyelven megküldhessem.

2. Amit a papiros nagyságára és a tükörrre, továbbá a magyar szöveg kéthasábos nyomására nézve írsz, osztom nézeteidet.

3. Hasonlóképpen a példányszámra nézve is, azonban jó volna érdeklődni egy-egy levélben, hogy a minisztériumok hány példányra tartanak számot [A magyar béketárgyalások című kiadványból]; ezt azonban úgy kellene, hogy ne túlságosan sokat követeljenek, hogy egy bizonyos számon felül – mondjuk, 3-4 példányon felül – a többi meg kellene fizetniök, szóval az egyes tárcák terhére volna elszámolandó, különben minden osztályvezető rendel magának egyet. Kérlek ezt Ambrózyval megbeszélni, hogy ő ezután a köriratot szétküldené.

4. Az előzetes és a válaszijegyzékek közé feltétlenül be kell iktatni a békejavaslatok teljes szövegét úgy, amint az nekünk januárban átdatott, mind a három nyelven. Megfelelő helyen ezután be fog kelleni iktatni vagy az egész végleges szöveget úgy, ahogy az osztrákok is tették, vagy – különösen ahol kevés változtatás történik – csak a változtatott részeket, a változtatásokat hivatkozással. Ez is beleillesztődne a kronologikus sorrend szerint.

5. Az analfabéta-térképre vonatkozólag helyesnek tartom a teljesen szigorú tudományos alapok szerinti elkészítést, de éppen ezért azt hiszem most is, hogy az analfabéták elhagyását kifogásolnák; ez legalább olyan önkényes volna, ha nem önkényesebb, mint az én térképemben elkövetett önkény a városi lakosságokkal. Mégis úgy tenném, hogy valamely halvány árnyalattal az analfabétákat és fokozottan az írni-olvasni tudókat tüntetném fel, de akkor tényleg jó volna a lakatlan területeket vagy kihagyni, vagy valamely erős semleges tónussal nyomni, mert figyeld meg, az én térképemen 1 ½ millió [1:1 500 000 léptékű] kiadást, amelyen a magyarság erős színnel van nyomva, a határon kívül a többi halványan, ott a halvány szín és a lakatlan fehér egymást segíti, és valójában kedvezőtlenebb a szín a magyarságra. [...]

8. A jegyzékeknek úgy francia, mint angol szövegét tényleg stílusosan át kell nézni, és a legdurvább hibákat kijavítani, de nagyon kell vigyázni, hogy ne nagyon térjünk el a beadot-

taktól – értelemben semmiképpen, formailag is minél kevésbé –, mert ezt kifogásolhatnák, aminthogy mindenbe belekötnék, amibe csak tudnak.

9. A határtérképeket, melyekre nézve Fodor írt, most már úgysem használhatjuk fel, úgyhogy azt hiszem, ezt már csak propagandára hagyjuk később, mikor nyugtunk lesz és időnk ezt kidolgozni, mert ez tényleg nehéz, ha az ember jól akarja megcsinálni. [...]

12. Bartha Richárd avval is fog foglalkozni, hogy megjelölje mindnyájunk nevében azokat a szakembereket, akik az egyes jegyzékeket a végleges formába öntés előtt szakszerűség szempontjából is még átfussák. Ezenkívül különösen avval kell sürgősen együttesen foglalkoznotok, hogy a békeszerződés magyar szövegét tisztességes fordításban sürgősen elkészítsétek és sajtó alá rendeljétek, úgy hogy ebből egy különnyomat készülhessen, természetesen csak egész olcsó papírra, a Nemzetgyűlési tagok részére a visszaérkezésünk utáni második napra, amikor is a béke ügye valószínűleg a Nemzetgyűlés elé fog terjesztetni. A szedés azután állva maradna avégből, hogy az jelentésünk kötetével [kötetével] bevehető legyen. [...]

Még mindig nem tudjuk, hogy mit rejt a jövő, de remélem, hogy talán mégiscsak megkapjuk a szerződést jövő hét végéig, úgy hogy hazamehessünk húsvétra. [...] Azt hiszem, elérni – a békeszerződés megváltoztatása tekintetében – jóformán semmit sem fogunk. Biztatónak csak azt tartom a jövőre nézve, hogy lehetséges összeköttetéseket teremteni, és hogy aránylag nem lesz oly nehéz a talaj, mint azt gondolhatni, és talán mi hamarabb fogunk tudni propagandánkkal célt érni, mint amennyi idő alatt ellenfeleink értek célt. Persze sohasem szabad elfelejtenünk, hogy ellenfeleinknek majdnem egy század munkájába került, amíg teljesen elhitették a világgal igazukat. Az a tervem, hogy a Területvédő Liga neve alatt egynéhányan kezeinkbe vegyünk ezt a propagandamunkát, és hivatalos helyen azt csak támogatassák és szubvencionálják, de ne csinálják maguk, mert szóval verebet fogni nem lehet, és aktával még kevésbé.

Sokszor szívből üdvözlöl

T. Pali

P. S. Mellékelve küldöm Neked a békeküldöttség jelentését tartalmazó kötet [bevezetőjének] első és második részét, a harmadik részt még nem írtam meg, az eleje sem maradhat meg ebben a formában, egyrészt stílus dolgában sem, másrészt miután még kiegészítésekre szorul, amelyeket egyrészt itt fogunk elvégezni Kriszticcsel, másrészt Buday és Edvi Illés fogják kiegészíteni, akiknek szintén egy-egy példányt küldtem. [...]

Forrás: MFM, Cholnoky-hagyaték

Gróf Somssich közli* gróf Teleki Pállal, hogy a kormányzó búcsúkihallgatása alkalmával felkérte annak közlésére, hogy most már óhajtja mielőbbi hazajövetelét.

Muzsa Gyula,⁵¹² a Magyar Olimpiai Bizottság elnöke kéri⁵¹³ gróf Apponyi Albertet, hogy interveniáljon a Nemzetközi Olimpiai Bizottság elnökénél, báró de Coubertin Pierre-nél⁵¹⁴ oly irányban, hogy a belgák vonják vissza a VII. olimpiászra vonatkozólag a magyarokra kimondott sportbojkottot és hogy Magyarország kellő időben meghívassék erre [az] olimpiászra.⁵¹⁵

A külügyminiszter közlése* szerint Grant-Smith amerikai megbízott azt ajánlja, hogy az amerikai magyarság útján igyekezzünk a washingtoni külügyi hivatalt⁵¹⁷ békefeltételeink tárgyalásán való részvételre rábírni. Ezt azért ajánlja, mert az ő részéről erre irányuló hivatalos lépésről jugoszlávok, csehszlovákok azonnal érdeklődnének és megíúsítanák ezen akciót. A külügyminiszter ennek alapján utasította⁵¹⁸ a hágai követséget,⁵¹⁹ hogy Pelényi konzul útján ezen irányban indítson sürgős akciót az amerikai magyarság között.⁵²⁰

március 17-én

Dr. Gratz bécsi követ közli* gróf Csáky Imrével, hogy Bulissa az osztrák vasúti forgalom beszüntetése és egyéb akadályok miatt egyelőre nem utazhatik ki Bazelba. Budapestről részletes értesítést küld.

Soós hadügyminiszter⁵²¹ báró Láng alezredest visszahívta.⁵²² Gróf Apponyi kéri* a külügyminisztert, hogy közölje hadügyminiszterrel, hogy a békeküldöttség semmi esetre sem maradhat katonai szakértő nélkül, s azért

Muzsa Gyula,⁵¹² a Magyar Olimpiai Bizottság elnöke Apponyi gróf közbenjárását kérte⁵¹³ Pierre de Coubertin bárónál,⁵¹⁴ a Nemzetközi Olimpiai Bizottság elnökénél, hogy bírja rá a belgákat a VII. olimpiai játékokra vonatkozó, magyarok elleni sportbojkott visszavonására, és időben eszközölje ki Magyarország számára a meghívást.⁵¹⁵

A külügyminisztertől kapott értesítés* szerint Grant-Smith amerikai követ⁵¹⁶ azt ajánlotta, igyekezzünk rábírni a washingtoni State Departmentet,⁵¹⁷ hogy vegyen részt békefeltételeink tárgyalásában. Azért ajánlotta ezt az eljárást, mert ha maga a követ⁵¹⁶ tesz hivatalos lépéseket ilyen irányban, az rögtön felkeltené a jugoszlávok és a csehszlovákok érdeklődését, akik kétségkívül hatékonyan lépnének fel kezdeményezése ellen. E javaslat alapján a külügyminiszter utasította⁵¹⁸ a hágai követséget,⁵¹⁹ hogy Pelényi konzul útján azonnal indítson ilyen akciót.⁵²⁰

A delegáció értekezletén Teleki gróf a következőket jelentette: Halmosnak és Semseynek sikerült találkoznia Paléologue-gal. Elmondták Paléologue-nak, hogy ez az utolsó lehetőség a franciák számára, hogy megváltoztassák politikájukat Magyarország iránt, és megnyerjék a magyarokat a franciabarát politikának. Véleményüket oly módon támasztották alá, hogy rámutattak a nemzetközi helyzetre, valamint Magyarország belső nehézségeire. Paléologue figyelmesen hallgatta Halmost és Semsejt, s közölte, hogy beszámol az ügyről a kormány ülésén, és másnap választ ad. Az értekezlet tudomásul vette a jelentést, és úgy döntött, hogy támogatja Halmos akcióját.

1920. március 17.

[2] A külügyminiszter felhívta a figyelmet⁵²³ a szerbek és a románok által megszállt területeken élő magyar lakosság súlyos veszteségeire, amelyeket az okozott, hogy e területeken a románok és a szerbek kizárták az osztrák–magyar bankjegyeket az általuk elrendelt második lebélyegzésből.⁵²⁴ A miniszter kérte a béke-

Hogy ünnepeljük meg március tizenötödikét

Tüntessünk Washingtonban az amerikai hivatalos körök előtt a népszavazásnak Magyarország elszakításra ítélt vidékein való elrendelése mellett.

A tüzes szavak, kokárdás fellángolások ünnepe volt idén március 15-ike. Évtizedeken át égre emelt ujjal fogadta meg a magyar, hogy senki rabja nem lesz többé. És mégis rab maradt, a Habsburgok rabja, az Ausztriával való közösség rabja, kit gyűlöletes urai a háború poklába is belekényszerítettek.

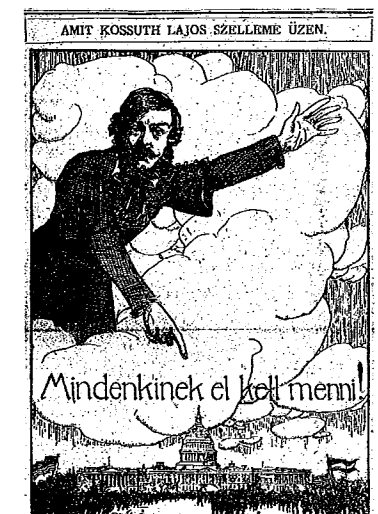
Ne csak az áhítatos fogadkozások ünnepe legyen ez idén március 15-ike. Elég volt már a szép szavak mámorából. Legyen ez idén a tettek, a cselekvés napja március idusa. **ES MI, AMERIKAI MAGYAROK, AVASSUK AZZA.**

A hitének a koldusa ma Magyarország. A könnyelhívésének porba taposott, száz sebből vérző áldozata. Keresztül tiportak rajta, kifosztották és a saját kezeivel kell aláírnia a saját halálát ítéletét. Az amerikai igazságszolgálat maradt minden bizodalma, utolsó mentevára, az amerikai magyarság meg az egyedüli reménye. És ha az amerikai igazságosságban, az amerikai magyarságban is csalódnia kellene — az a szörnyű tragédia teljessége lenne, a keresztrefeszítés maritímuma, **MELYI — KI TUDJA? — MEGÉRHETNE E VALAHA IS A MAGA HUSVÉTJÁT.**

A letartott magyar mezők fölül nagy és nehéz bánatok kínjával erre mifelénk sikoltanak a lelkek. Tőlünk várják a segítséget. Nem elég azonban, ha a dollárainkat adjuk, cselekednünk is kell. Ez avassuk ez idén a tettek, a cselekvés ünnepévé március 15-ikét azzal, hogy

menjünk el Washingtonba, tüntessünk az amerikai hivatalos körök előtt a népszavazás nagy eszméje mellett. Követeljük, hogy szavazassák le a más nemzeteknek, más országoknak odaitélt magyar vidékek népét. **KERDEZZÉK MEG ŐKET: EL AKARNAK-E SZAKADNI MAGYARORSZAGTÓL VAGY SEM.**

Felhívás az amerikai magyarsághoz: követelje a washingtoni kormánytól a népszavazás támogatását.
Forrás: Amerikai Magyar Népszava, 1920. február 20. 1. o.

Mint jó amerikaiak, mint ennek az országnak hűséges fiai, menjünk Washingtonba — a fiúi rajongás vezessen minket az utunkon, a törvénytisztelő, becsületes polgári önértet harsogjon ki a szavunkból. Nem akarunk mi beleszólni az ország választottjainak munkájába, nem akarjuk mi az akaratunkat senkire se ráerőszakolni — de kérjük, követeljük, hogy **NE MARADJON ADÓSA AMERIKA SE A VILÁGNAK, SE NEKÜNK, TÖRVÉNYTISZTELŐ, MUNKÁS FIAINAK AZZAL** a Wilson elnök által előbb a Mount Vernoni beszédben, majd később az osztrák–magyar monarchiának szóló válaszjegyzékben adott ígérettel, hogy akár barátokról van szó, akár ellenségről,

„minden kérdést — akár területi, fenhatósági, gazdasági vagy politikai vonatkozású kérdést — közvetlenül az érdekelt **NÉPEK SZABAD RENDELKEZÉSE** A TÖRTÉNELETTŐL RENDSZERES MÓDRA.

Népszavazást Magyarország számára.

A Washingtonban, D. C. megtartott amerikai magyar népgyűlés határozata

Miután köztudomású, hogy az egyrészt a szövetséges és társult hatalmak, más részről pedig Magyarország közötti békeszerződésben az javasolt, hogy Magyarországot területéből nagy részeket és lakosaitól milliókat elszakítsa, azokat a szomszédos országokhoz csatolják,

miután az ilyen rendelkezés a magyar fajhoz tartozó több milliónyi nép szabadságát és jólétét érinti és miután az egész civilizált világ helyesléssel és lelkesedéssel fogadta azokat a nemes amerikai elvéket, amelyeket Wilson elnök oly mesterien foglalt össze és proklamált és melyek egyike a népek önrendelkezési jogát is biztosítja, vagyis azt, hogy a népek szabadon és minden illetéktelen befolyástól, mentezen dönthessenek a kormányformájuk, politikai rendszertük és jövőjük sorsuk fölött.

Ennélfogva, mi magyar származású amerikai polgárok, akik Washington városában hétfőn, 1920 március 29-én népgyűlésre jöttünk

össze, egyhanguan azt a **HATÁROZATOT HOZZUK:**

1. Hogy teljes tisztelettel sürgetjük, miszerint azokban a területeken, amelyeket Magyarország eddig ismert területéből el akarnak szakítani, az önrendelkezési jogot, az a területeken lakó népek érdekében érvényre juttassák.

2. Hogy hazánk, az Amerikai Egyesült Államok tegye meg a szükséges lépéseket, hogy a nevezett területeken élő lakosság szabadon dönthessen politikai jövője és hovatartozása fölött és dönthessen minden idegen befolyás és beavatkozás minden fenyegetés és ígéretek nélkül, úgy, hogy az önzetlen és méltányos amerikai szellem ismét diadalmaszkodhassék.

3. Hogy e határozat egy-egy példányát tisztelettel nyújtassák át az Egyesült Államok elnökének, a külügyi államtitkárnak, a szé-

nyilvános és a képviselőháznak. Aláírva: Rev. Osernitsky István, elnök. Rev. Harsányi László, titkár.

Amit Kossuth Lajos szelleme üzen.

„Mindenkinek el kell menni!”

Forrás: Amerikai Magyar Népszava, 1920. március 13. 1. o.

nek Istén hírével, de ha nem akarnak elszakadni, — gyalázatos, nyomorult meghazudtolása lenne minden igazságnak, minden jognak, ha mégis elszakítanák őket, a **„NÉPEK SZABAD RENDELKEZÉSI JOGÁNAK ELLENÉRE”** mégis idegen szolgásgába korbácsolnák őket.

Követeljük a Magyarországgal kötendő béke alapjául a népszavazást, a népek önrendelkezési jogának nagy és szent elvét — menjünk el Washingtonba, adjunk hangot az amerikai hivatalos körök előtt is a szavunknak és avassuk tünnetésünkkel a tettek, a cselekvés ünnepevé az idei március 15-ikét.

Az amerikai magyarság nyilvánosság elé állunk hát a kérdéssel: — **AKARJA-E AMERIKA MAGYARSÁGA, HOGY EZ IDÉN MI, AMERIKAI MAGYAROK — A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGA MELLETTI TUNTTETÉSSEL, A NÉP-SZAVAZÁS ELRENDELÉSÉNEK AZ**

A washingtoni magyar népgyűlés határozata (1920. március 29.).

Forrás: Amerikai Magyar Népszava, 1920. március 30. 1. o.

kéri, hogy haladéktalanul indítsa útnak Ottrubay őrnagyot, mert báró Láng csak előbbi ideérkezése után térhet-ne vissza Budapestre.

A külügyminiszter közli⁵²³ a románoknak és szerbeknek az általuk megszállott területeken lebélyegzett osztrák-magyar bankjegyeknek az általuk elrendelt második lebélyegzés alól való kizárása által az említett területek magyar lakosságát ért súlyos veszteséget,⁵²⁴ és kéri a béke delegációt, hogy járjon közben* oly irányban, hogy ezen államok az általuk eszközölt első lebélyegzést is teljes mértékben honorálják.⁵²⁵

A béke delegáció nagy súlyt helyezne arra, hogy a nyugat-magyarországi dolgokról, különösen az ottani antantmissziók működéséről, eddigi benyomásairól stb. pontos értesülést kapjon és ily irányban megkeresi* a külügyminisztert.

Gróf Somssich József külügyminiszter közli* a külügyi tárcáról történt lemondását, ezen tárca ideiglenes vezetésének Simonyi-Semadam miniszterelnök által történt elvállalását,⁵⁹⁶ és kéri ezen tényeknek a béke konferenciánál való notifikálását,⁵²⁶ és egyúttal megköszöni a béke küldöttség támogatását.

március 18-án

Külügyminiszter közli,⁵²⁷ hogy a Hadügyminisztérium⁵²⁸ a hadifoglyok hazaszállítására április 1-jétől kezdve két kórházvonat-szerelvényt küldhet Feldkirchbe.⁵²⁹ A vonatok átengedése miatti tárgyalások az osztrákokkal folyamatosan vannak. Kieszközlendő volna, hogy a franciák a svájci határig hozzák a foglyokat, a svájciak pedig az osztrák határig továbbítsák, mint azt az internáltakkal tették. Ausztriának egy vonat után Villachból Szentgotthárdig az Olaszországból jövő foglyok szállításánál 45 tonna szenetadtunk.

delegációt, járjon közben* annak érdekében, hogy ezeket az államokat (Romániát és Jugoszláviát) lehetőleg rábírják arra, hogy teljes mértékben ismerjék el e bankjegyek első lebélyegzését.

[3] A küldöttség fontosnak tartja, hogy naprakész tájékoztatást kapjon a nyugat-magyarországi eseményekről, különösen a szövetséges missziók tevékenységéről és benyomásairól. Ilyen tájékoztatásra irányuló kérelem* ment a külügyminiszterhez.

[1] Somssich gróf értesítette* a delegációt, hogy lemondott a külügyminiszteri posztról, s a hivatalt átmenetileg a miniszterelnök fogja átvenni,⁵⁰⁶ kérte, hogy tájékoztassák a béke konferenciát ezekről a tényekről. Ugyanezen üzenetben köszönetét fejezte ki a béke delegációtól kapott támogatásért.

1920. március 18.

A külügyminiszter kijelentette,⁵²⁷ hogy a Hadügyminisztérium⁵²⁸ április 1-je után kész két kórházvonatot küldeni Feldkirchbe⁵²⁹ a hadifoglyok hazaszállítására. Tárgyalások kezdődtek az osztrákokkal e vonatok Ausztrián történő áthaladásának engedélyeztetéséért. Kíváncs volt na intézkedéseket tenni avégett – amint az az internáltak⁵³⁰ esetében történt –, hogy a franciák a svájci határig, a svájciak pedig az osztrák határig szállítsák a foglyokat. Amikor foglyainkat Olaszországból hozták haza, az Ausztriával kötött megállapodás szerint vonatonként 45 tonna szenetadtunk a Villachból⁵³¹ Szentgotthárdig történő szállításért.

A delegáció az alábbi tájékoztatást⁵³² kapta a külügyminisztertől Nemes gróf március 16-án Sforzával folytatott beszélgetéséről: Nitti utasítására Scialoja⁵³³ a béke feltételek felülvizsgálatát és módosítását igyekszik keresztülvinni. Francia és angol részről olyan heves ellenzésre talált, ami jelenleg csekély reményt nyújt arra, hogy erőfeszítése sikeres lesz.⁵³⁴ A béke aláírásának megtagadásából eredő lehetséges következményeket illetően Sforza jelezte, hogy úgy véli, a Szövetséges Hatalmak ebben az esetben nem gyakorolnának nyomást a

Apponyi Albert távirata a Honvédelmi Minisztériumhoz a hadifoglyok hazaszállításáról (Neuilly, 1920. március 26.)

A francia hadifogly-hazaszállítási tárgyalás eredménye: Lyonban 62 tisz 458 [fő] legénység. 13 helyen elszórtan 4886 [fő] legénység, ezek Dijonban már összpontosítanak.

Különbé kórházakban 146 beteg, ebből egy tisz és legénység fekvő, hazaszállítás előtt szintén gyűjtetnek. Útvonal Delle-Buchs-Feldkirch.

Berni [Bernbe] következő táviratot intéztem: francia hadifoglyok hazaszállítása végett kérem svájci illetékes hatóságokkal következőkre megalapodni és eredményt táviratilag Honvédelmi Minisztériummal közölni. Hazaszállításra kerül Svájc-on át 62 tisz, 4886 [fő] legénység. Hetenként kettő vonat, összesen öt vonat, egyenként ezer főre minden vonatonál egy kocsi tiszteknek svájci vasutak által Dijonig üresen kiállítandó, és onnan Feldkirchig volna világítva és fűtve szállítandó, mert takaró sincs.

Mozdonyt francia területen franciák adják. Kíséretet Dijontól Delle-ig franciák adják, innen Feldkirchig svájciakat kérjük adni. Foglyokat Feldkirchben magyar vonat veszi át. Élelmezést Feldkirchig franciák adják. Költségeket vasúttól utólagos elszámolással hitelezni kérjük.

Vonatok kiállítása igen sürgős, mert hazaszállítás azonnal megkezdhető. Honvédelmi miniszterrel közölni kérem, magyar vonatok mikor legyenek Feldkirchben. Francia külügyvel Alphand konzul Avenue Malakoff 146 címen táviratilag közölni, mikor és hány kocsiból összeállított vonat indul Delle-ből Dijonba.

Magyar hadifogly tisztek a franciaországi St. Angeau-ban, a világháború végén.

Forrás: Baja-Pilch-Lukinich-Zilahy 1930, I. köt., 310. o.

Magyar hadifoglyok a franciaországi Ribemont-ban, a világháború végén.

Forrás: Baja-Pilch-Lukinich-Zilahy 1930, I. köt., 342. o.

Minden svájci vonattal Dijonban átvételre egy-egy magyar megbízott megy, ki vonatot Feldkirch és Dijon között kíséri. Honvédelmi miniszterrel közölni kérem, mikor és hová érkezzenek ezen megbízottak, akiknek átutazási engedély megadására budapesti svájci főkonzulátus kormánya részéről utasíttassék.

Még összegyűjtendő betegek, mégpedig egy tisz, 146 [fő] legénység hazaszállítására nemzetközi Vöröskeresztet kérem felkérni, hogy ezt közvetlenül intézze. Ludwig főkonzult mindezekről azonnal értesíteni kérem. Átvételhez képviselőket kérem kirendelni, szállítmánykíséretet Feldkirchtől adni.

Tisztek összes poggyászukat, legénység fejenként 50 kg-ot magával vihet. Kettő napig élelmet Dijonban magukkal kapnak [sic!]. Szállítási költségek beleértve táborokból Dijonba, francia vasutak által katonai díjszabás szerint hitelezetnek. Svájci követségnek adott távirat szerint átvéő vonatokat összeállítani és kellő időben útba indítani kérem, legcélszerűbb volna kórházkonyhakocsit vonathoz csatolni. Meleg étkezéshez csajka, evőeszközzel magyar vonat felszerelendő lesz, mert franciák nem adnak. Takarókat sem kapnak. Ruházat állítólag elég jó karban van, de célszerű lesz minden vonattal némi pótlást küldeni. Lyonban lévő hadifoglyok valószínűleg francia vonattal egész Budapestig fognak szállítatni erre külön értesítés megy.

Ausztriával innen tárgyalás nem történik. Külügyet is értesíteni kérem.

Apponyi

Forrás: MNL OL, K 73, 14. cs., 1920-57-5799. alapsz. (8311. sz.)

Nemes grófnak folyó hó 16-án Sforzával folytatott konverzációjáról⁵³⁵ a külügyminiszter közli⁵³² a békeküldöttséggel, hogy Scialoja⁵³³ Nitti utasítására a békefeltételek revízióját és módosítását igyekszik keresztülvinni, azonban francia és angol részről oly heves ellenzésre talált, hogy ma már kevés a remény arra, hogy akciója eredménnyel fog járni.⁵³⁴ A béke alá nem írásának esetleges következményeire vonatkozólag Sforza nem hiszi, hogy az aláírás megtagadása esetében az antant a szomszéd államokra nyomást gyakorolna területi igényeik csökkentése céljából. Ennek kapcsán Sforza kijelentette, hogy Olaszország szembehelyezkednék az antantnak Magyarország ellen indítandó esetleges katonai akciójával. Azt is valószínűtlennek véli, hogy a szomszéd államok felhatalmazást kapnának Magyarország megszállására, viszont azonban nem tartják kizártnak egy megbízás nélküli megszállás lehetőségét. Nemesnek általában az az impressziója, hogy Olaszország, ameddig saját érdekei megengedik, folytatja a Nitti által érdekünkben megkezdett akciót. Pillanatnyi esélyeket Sforza kedvezőtleneknek tartja, másfelől az a nézete, hogy a béke elfogadására még nem adjuk fel jogainkat, mert sem a Csehszlovák Köztársaság, sem az S. H. S.⁵³⁶ nem állandó jellegű alakulatok.

Békeküldöttség bizalmasan értesült,* hogy a lengyelek itteni pozíciója kitűnő, és úgy látja, hogy itt volna a pszichológiai momentum, amikor a lengyelek egy saját érdekeik védelmezésének formájába öntött erélyes lépéssel hathatósan segítségére lehetnének ügyünknek. A franciák az olasz intervencióval szemben, melynél szerintük kilátszik a lóláb, úgy látszik, sokkal többet adnak a lengyelekre, kikben a németekkel szemben tulajdonképpen egyetlen igazi szövetségesüket látják. A lengyel-magyar közös határ sürgetése, valamint ezzel kapcsolatban a magyar területeknek az anyaországtól való el nem szakítása, oly pontok, melyeket ma a lengyelek sok eredménnyel képviselhetnének Párizsban. A Külügyminisztérium Pol.[itikai] Oszt.[ályá]-nak főnökét⁵³⁸ a béke-

szomszéd államokra, hogy mérsékeljék területi követeléseiket. Sforza ennek kapcsán kijelentette, hogy amennyiben a Szövetségesek esetleg katonai akciót fontolgatnának Magyarország ellen, Olaszország ellenezné azt. Nem hiszi, hogy a szomszéd államok felhatalmazást kapnának Magyarország megszállására. Másfelől azonban a felhatalmazás nélküli megszállást véleménye szerint nem lehet kizárni. Nemesnek összességében az a benyomása, hogy Olaszország, ameddig saját érdekei engedik, folytatni fogja a Nitti által a mi érdekünkben megkezdett akciót. Pillanatnyi esélyeinket Sforza kedvezőtleneknek tartja. Másfelől úgy véli, hogy a béke elfogadásával nem mondanánk le jogainkról, mert sem Csehszlovákia, sem Jugoszlávia nem tartós alakulatok.

A delegáció bizalmasan értesült arról, hogy a lengyelek itteni pozíciója kitűnő, s a delegáció úgy véli, hogy a lengyelek e pillanatban hatékonyan segíthetnék ügyünket a saját érdekeik védelmében teendő erélyes lépéssel. A franciák, úgy tűnik, csekély figyelmet szentelnek az olasz közbenjárásnak, amelynek okai szerintük túlságosan nyilvánvalóak; sokkal jobban figyelnek a lengyelekre, akiket a németekkel szemben egyetlen igazi szövetségesüknek tartanak. A lengyelek most eredményesen tudnák hangoztatni Párizsban a lengyel-magyar közös határ fontosságát, s ezzel összefüggésben bírálni magyar területek Magyarországtól való elszakítását. A delegáció figyelmeztetést⁵³⁷ küldött a Külügyminisztérium Politikai Osztálya vezetőjének,⁵³⁸ hogy sürgősen újabb lépéseket kellene tenni ez irányban; felhívták a figyelmét arra is, hogy a lengyelekkel való érintkezésünk során tanácsos volna állandóan szóba hozni, s így napirenden tartani ezt az ügyet.

A delegáció értekezletén Csáky Imre gróf jelentette, hogy a francia Minisztertanács megvitatta Halmos ajánlatát. A Minisztertanács engedélyezte Halmosnak és Semseynek, hogy ellátogassanak a Château de Madridba, s ily módon nem hivatalos összekötőként működjenek a magyar békeküldöttség és a francia kormány között. Halmos beszámolt róla, hogy Paléologue közölte: a határmódosítás feltétele a

A Halmos-Semsey akció kezdetei – Semsey Andor levele Somssich József külügyminiszternek (Budapest, 1919. december 23.)

Kegyelmes Uram!

Utolsó jelentésemben voltam bátor Nagyméltóságodat arról értesíteni, hogy Destremau tábornok, ki a cseh-magyar kérdésnek előadója a békekonzferencián, Párizsba utazott, ellenben a kassai hadosztály francia politikai osztályvezetője, dr. Eck párizsi egyetemi tanár még egyelőre Kassán maradt.

Időközben dr. Halmos Károly társaságában átmentem Kassára, hogy megbeszélésünk szerint Párizsba utazzunk [...] Dr. Eck f. hó 20-án hivatalába hívatott bennünket, és ott közölte velünk, hogy [...] a francia kormány fölfogása velünk szemben lényegesen módosult, és igen előkelő francia körök azon nézet felé hajlanak, miszerint tényleg nagy hiba volt teljesen negligálni [figyelmen kívül hagyni] azt a helyzetet és feladatot, amelyet a magyar nemzet hosszú időn át a Monarchiában, de különösen a történelmi Magyarországon betöltött. [...] Ezek előrebocsátása után dr. Eck azt a kérdést intézte váratlanul hozzánk, hogy mit gondolunk, lehetségesnek tartunk-e egy nemcsak gazdasági, hanem politikai szövetséget Csehszlovákiával, ha ez a politikai szövetség nem zárná [sic!] ki egy igen erélyes fellépést Romániával szemben.

Mi erre azt válaszoltuk, hogy szövetséget Csehszlovákiával igen nehezen tudunk elképzelni, de [...] természetesnek tartunk egy szövetséget Csehországgal, amellyel szemben igen jelentékeny, még területi engedményeket is el tudunk képzelni. Csak két kérdéssel kell tisztába[n] lenni. Az egyik az, hogy nem szabad tőlünk olyan átengedést [sic!] követelni, amelynek átengedése reánk nézve akár magyar nemzeti szempontból, akár a gazdasági nélkülözhetetlenség szempontjából teljesen lehetetlen, a másik kérdés pedig az, hogy [...] erélyes fellépés Romániával szemben a mi szemünkben nem jelent egyebet, mint a románok által elfoglalt területek visszakövetelését és visszahódítását. [...]

Mi erre azt válaszoltuk, hogy szövetséget Csehszlovákiával igen nehezen tudunk elképzelni, de [...] természetesnek tartunk egy szövetséget Csehországgal, amellyel szemben igen jelentékeny, még területi engedményeket is el tudunk képzelni. Csak két kérdéssel kell tisztába[n] lenni. Az egyik az, hogy nem szabad tőlünk olyan átengedést [sic!] követelni, amelynek átengedése reánk nézve akár magyar nemzeti szempontból, akár a gazdasági nélkülözhetetlenség szempontjából teljesen lehetetlen, a másik kérdés pedig az, hogy [...] erélyes fellépés Romániával szemben a mi szemünkben nem jelent egyebet, mint a románok által elfoglalt területek visszakövetelését és visszahódítását. [...]

[...] a legegyszerűbb megoldási mód talán az volna, hogy a béketárgyalást megelőzőleg, vagy annak folyamán, mód nyújtatnék Magyarországnak és Csehországnak, hogy egy francia államférfiú közbenjöttével és vezetésével bizalmas megbeszélést folytassanak, és megkísértsenek egy mindkét felet kielégítő megoldást találni.

Dr. Eck biztosított minket arról, hogy ezek a mi ideáink meglehetősen fedik nemcsak az ő személyes, de a kassai francia misszió katonai bizottságának általános nézetét és meggyőződését; amennyiben ezen szándékot megvalósítani akarók, nagyon szívesen támogat ezen törekvéseinkben teljes erővel. [...]

Kilátásba helyezte nekünk, hogy Párizsba érve azonnal módot fog nyújtani, hogy ismét közvetlenül a tábornoknak

tehessük meg előterjesztéseinket, másrészt pedig egyenest felajánlotta, hogy ügyünk érdekében – amelynek teljesen megnyertük – más oldalról is személyesen támogat. [...]

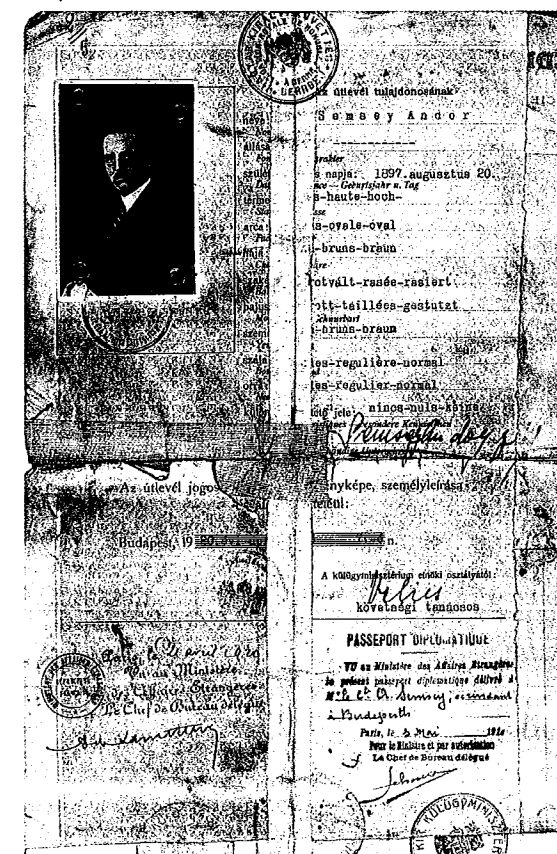
Nagyon ajánlotta nekünk, hogy amennyire azt tenni tudjuk, a sajtó érdeklődését és jóakarát megszerezni igyekezzünk, és e részben is bizonyos támogatást ígért.

Mi tehát elhatároztuk, hogy dr. Eckkel együtt f. hó 28-án indulunk Párizsba, miután azonban nem kételkedünk abban, de nem is hagytak kétséget az iránt, hogy dr. Eck parancsnoka, Destremau tábornok tudtával és beleegyezésével (sőt direkt annak meghagyására) folytatja velünk ezt a megbeszélést, szükségesnek tartottam annak anyagát Nagyméltóságoddal közölni, és megkérni, hogy nekem ezek utána szükséges direktívákat megadni szíveskedjék. [...]

Maradtam Nagyméltóságod tisztelő híve

Semsey Andor

Forrás: MNL OL, K 698, 1. cs., 1919–1920–1-sz. n. (17–18. p.)

Semsey Andor gróf ütlevele.

Forrás: MNL OL, K 698, 1. cs., 1919–1920–1-sz. n. (10. p.)

küldöttség figyelmezteti,⁵³⁷ hogy e tekintetben újabb sürgős lépésre volna szükség, valamint ezen tárgynak a lengyelekkel való hivatalos érintkezésben állandó érdeklődésünk kimutatásával való melegen tartására.

március 19-én

A jugoszlávok által megszállott területeken uralkodó állapotokra vonatkozólag a külügyminisztertől érkezett sürgönyértésítés* alapján gróf Apponyi egy jegyzéket⁵⁴⁰ intézett a békekonferenciához, melyben a tényállás konstatálására⁵⁴¹ egy antantbizottság kiküldetését és a sérelmek orvoslását kéri.

A szibériai hadifoglyoknak magyar kormány költségére való hazaszállítása engedélyeztetett.⁵⁴² A szibériai vasutakon a szövetséges államok hadifoglyainak folyamatban lévő szállítását illeti a feltétlen elsőbbség. Válaszjegyzékében⁵⁴³ a békeküldöttség kifejti, hogy ezt egyúttal felhatalmazásnak tekinti egy hosszú lejáratú kölcsön érdekében az illető államokkal való tárgyalásra és a saját költségen lehetséges hazatérés engedélyezésére. Ezen értelmezés megerősítését kérjük a követi tanácstól.²¹⁴

szomszédainkkal való megállapodás. Ha a delegáció hajlandó követni ezt a politikát, a tárgyalások francia elnöklet (Bignon)⁵³⁹ alatt megindulhatnak. Az értekezlet tudomásul vette a jelentést, s felhatalmazta Bethlen grófot és Csáky Imre grófot, hogy nem hivatalos minőségben eljárjanak az ügyben.

1920. március 19.

Apponyi gróf jegyzéket⁵⁴⁰ intézett a békekonferenciához, amelyben a külügyminisztertől távirati úton kapott tájékoztatás* alapján felvázolta a jugoszlávok által megszállt területeken uralkodó állapotokat. A jegyzékben tényfeltárási bizottság kiküldetését és a feltárt sérelmek orvoslását kérte.

A békekonferencia engedélyezte⁵⁴² a magyar hadifoglyok hazaszállítását Szibériából. A költségeket a magyar kormánynak kell viselnie. Az engedély úgy rendelkezik, hogy a szövetséges hadifoglyoknak a szibériai vasutakon jelenleg zajló hazaszállítása feltétlen elsőbbséget élvez. A delegáció válaszigjegyzéke⁵⁴³ közölte, hogy az engedélyt úgy tekinti, mint felhatalmazást a foglyok saját költségükön történő hazaszállítására. A jegyzék kérte a Nagykövetek Tanácsától ezen értelmezés megerősítését.

A delegáció értekezlete Halmos tevékenységének megvitatásával foglalkozott. Csáky Imre gróf jelentette, hogy találkozott Halmossal, aki Paléologue nevében afelől érdeklődött, milyen terveink vannak a külön tárgyalásokról, kikkel kellene azokat lefolytatni és milyen alapokon. Paléologue a következő kijelentést tette Halmosnak: „*Je suis autorisé par le Président du Conseil de vous faire savoir que le Gouvernement français entre dans vos vues et vous devez continuer dans la voie ou vous avez commencé.*”⁵⁴⁴ Ez alkalommal Halmos újból kifejtette a magyar álláspontot a franciák előtt, miközben Paléologue egyetértőleg bólintott. Végül Paléologue közölte, hogy „barátként” beszél, és a következőképpen zárta a beszélgetést: „*comptez moins sur les concessions territoriales que sur des concessions économiques et autres.*”⁵⁴⁵

Az értekezlet ezután áttért annak megvitatására, milyen alapon indulhatnak meg a tárgyalások. A fő szempont az volt, hogy olyan általános alapvetést kell találni, amelyet később erőteljesen lehet hangsúlyozni. Bethlen gróf kül- és belpolitikai szempontból is kíváncsúnak gondolja Maniu⁵⁴⁶ és Grandpierre⁵⁴⁷ bevonását a tárgyalásokba. Miután megállapodás született a tárgyalások alapjául szolgáló elvekről, az értekezlet felkérte Bethlen grófot és Csáky Imre grófot, hogy készítsenek ennek megfelelő vázlattervet, és terjesszék azt a másnap tartandó értekezlet elé.

Halmos Károly levele Maurice Paléologue-hoz, a francia Külügyminisztérium vezértitkárához (Párizs, 1920. március 18.)

Nagykövet Úr!

Bátorkodom emlékeztetni Önt, hogy volt szíves elkérni tőlem azt a beszélgetést [ti. annak jegyzőkönyvét], amelyet Önnel volt szerencsém folytatni március 17-én.

[...] minden megbeszélés elején azzal a váddal találkozom, hogy részt vettünk a háború kiobbantásában. Még akkor is világosan érzem a németbarátságunk miatti szemrehányást, ha szavakkal nem is hozzá a tudomásomra.

Márpedig mi sem alaptalanabb, mint ez a vád és ez a szemrehányás. Valójában hogyan is lehet azt gondolni, hogy e mindenkit mindenki szembeállító háborút akartuk, olyan hadsereggel, amelynek vezetői számunkra idegenek voltak, akikben semmi bizodalomunk nem volt, egy olyan dinasztiaért, amelyet évszázadok óta gyűlöltünk s olyan érdekekért, amelyekről nem volt tudomásunk.

S ha sikerült bevonni nemzetünk egészét a háborúba, az csak azért történt, mert politikai helyzetünkbe – minden látászat ellenére – nem volt beleszólásunk, s mert akkoriban olyanok voltak a körülmények, hogy nem cselekedhettünk másképp. [...]

Határozottan megerősíthetem, hogy néhány arisztokrata családunk német neveltetése ellenére nálunk sohasem létezhetett németbarát párt. Ugyanakkor mindig is nagyon erős volt a franciabarát mozgalom, amely nagy tömegekre volt képes vonzást gyakorolni. [...]

Nem lehet kétséges, hogy 1918. október utolsó napjaiban, amikor Magyarországon enyhült a német katonai nyomás, éppen ez a franciabarát hangulat hozta el a forradalmat, és főként ennek a hangulatnak tudható be Károlyi gróf forradalmának könnyű és teljes sikere, akiről úgy hitték, jó viszonyban és barátságban áll a franciákkal.

A körülmények később lehetetlenné tették, hogy a franciabarát párt a porondra lépjen s megszerezze a hatalmat, mert egyre másra jöttek a csalódások. A remények – amelyeket az egész nemzet Franciaországba és a vele baráti viszonyban lévő államokba vetett, hogy Magyarországon teljesen és nyíltan franciabarát politika kezdődhessek – romba dőltek.

Úgy vélem, nem csupán hazám, hanem egész Európa érdekében cselekszem, hiszen számomra elképzelhetetlen, hogy a dunai államokban és Közép-Európában végleges és tartós béke jöhessen létre Magyarország megbékítése és kielégítése nélkül. Ezekben az országokban a fellendülést csak a társadalmi és gazdasági együttműködés révén látom lehetségesnek.

Természetesen nem vagyok hivatott arra, hogy bíráljam a nagyhatalmak és az antant által követett politikát, de nem tudom nem észrevenni, hogy ez a politika – nézetem szerint –

olyan következményekkel járhat, amelyeket bizonyosan senki sem tűrne el önként. [...]

Megértem, hogy a helyzet nagyon bonyolult. Franciaországnak kötelezettségei vannak szövetségesei iránt, amelyeket tiszteletben fog tartani. Nem kívánhatom tehát Franciaországtól, hogy módosítsa a békefeltételeket. De nem volna lehetséges, hogy ezeket a feltételeket az érintett nemzetek és államok közösen módosítsák?

Magyarország a maga részéről nagyon sokat szenvedett, és nagyon is tudatában van legyőzetésének és pillanatnyi helyzetének, így bizonyosan hajlandó volna a lehető legnagyobb engedményekre. A szomszédos államoknak oly fontos érdekük, hogy biztosítsák a végleges és tartós [békét], valamint Magyarország gazdasági, sőt politikai együttműködését, hogy véleményem szerint feltétlenül meg kell találni a meg egyezés építőköveit. Vajon Franciaország nem volna alkalmas arra, hogy élére álljon egy ilyen kezdeményezésnek, s ennek révén biztosítsa a maga számára egy egységes tömb együttműködését, ami hatalmas gazdasági fejlődés előtt nyit teret és garantálja a politikai hegemoniát? Meg vagyok győződve róla, hogy egyetlen magyar sem írná alá a magyar béke delegációnak átnyújtott feltételeket tartalmazó szerződést. De még ha sikerülne is rákényszeríteni erre a jelenlegi delegációt vagy egy másikat, mit érne – kérdem én – egy pár ember által aláírt békeszerződés, ha egy egész nemzet egyhangúlag utasítja el azt.

Ezzel szemben tisztelettel Franciaország elé terjesztem azokat a javaslatokat, amelyekről biztosan állíthatom, hogy az egész magyar nemzet hálás volna, ha azokat Franciaország megfontolná. Felajánlom, hogy Magyarország mind gazdasági, mind politikai tekintetben szoros kapcsolatba lép Franciaországgal és a vele baráti viszonyban lévő államokkal, nyíltan és őszintén franciabarát politikát vezet be, és megadja a kezdeményezés tartósságára vonatkozó kívánt garanciát.

Cserében azt kérem, hogy ilyen irányú lépéseinket segítse azzal, hogy Franciaország jóváhagyja, sőt előmozdítja a szomszédos államokkal való közvetlen tárgyalásokat és támogat bennünket abban, hogy velük együtt keressük a tartós béke és egy új fellendülés alapelemeit.

Miután megkaptam az engedélyt, találkoztam barátaimmal a magyar delegációban, és újra meggyőződtem arról, hogy teljesen osztják a véleményemet. [...]

Engedje meg, Nagykövet úr, hogy kiváló tiszteletemről biztosítsam.

Dr. Halmos

Forrás: MNL OL, K 698, 1. cs., 1919–1920–1–sz. n. (28–32. p.)

március 20-án

A Külügyminisztérium vezetője értesíti* Apponyi grófot, hogy bár a hadügyminiszter úrnak⁵⁴⁸ őszintén nehezeére esik gróf Apponyit báró Láng közreműködésétől megfosztani, mégis feltétlenül szükségesnek tartja utóbbi mielőbbi visszatérését. Ottrubay őrnagyot, aki folyó hó 23-án mint futár indul, készséggel bocsátja Apponyi gróf rendelkezésére.

Šrobár tót miniszterelnök⁵⁴⁹ a magyarországi tartozások kifizetése tárgyában kiadott rendeletére vonatkozólag jegyzék⁵⁵⁰ megy a békekonferenciához. (214.)

Gróf Apponyi sürgőnyt* intéz gróf Somssich Józsefhez, melyben sajnálattal tudomásul veszi a külügyi tárcáról való lemondását, és úgy a saját, mint a békeküldöttség köszönetét fejezi ki gróf Somssichnak hathatós támogatásáért, és egy, a békekonferencia elnökéhez⁵⁵⁸ intézett jegyzékben* bejelenti a magyar külügyi tárca vezetésében beállott változást.

Gróf Apponyi közli* a külügyminiszterrel, hogy Muzsa Gyulának a VII. olimpiász ügyében hozzá intézett kérésének politikai okokból nem tehet eleget.

A külföldi kölcsön felvétele tárgyában a külügyminiszter felkéri* a békedelegációt, hogy ezen ügyben az általa alkalmasnak tartott időpontban tegye meg a szükséges lépéseket. A kívánt redukció⁵⁵¹ számszerűen csak a

1920. március 20.

A Šrobár csehszlovák miniszterelnök⁵⁴⁹ által a Magyarországgal szembeni adósságok kifizetése tárgyában kiadott rendeletre vonatkozó jegyzék⁵⁵⁰ ment a békekonferenciához.

Apponyi gróf sürgönyözött* Somssich grófnak, melyben kifejezte sajnálatát Somssich gróf külügyi tárcáról való lemondása fölött, és továbbította neki a békeküldöttség köszönetét az általa nyújtott hathatós támogatásáért. Jegyzék* ment a békekonferencia elnökéhez,⁵⁵⁸ amely értesíti őt a magyar külügyminiszteri poszton beállott változásról.

Apponyi gróf tájékoztatta* a külügyminisztert, hogy Muzsa VII. olimpiai játékokkal kapcsolatos kérésének politikai okokból nem tehet eleget.

A külügyminiszter felkérte* a békedelegációt, hogy az általa alkalmasnak ítélt időben tegye meg a szükséges lépéseket a külföldi kölcsön megszerzése érdekében. A miniszter elküldte az egyes tárcák igényeire vonatkozó adatokat, és jelezte, hogy a kölcsön összegének legalább 10 milliárd (papír)koronát⁵⁵² kell kitennie.

Csáky Imre gróf az értekezlet elé terjesztette a Halmosnak átadandó emlékiratot. A memorandum úgy van megszövegezve, hogy jelzi a tárgyalások követendő menetét is. A megvitatandó témák egyrészt olyan kérdésekre oszlanak, amelyeket külön és egyenként kell megvitatni szomszédainkkal, másrészt olyanokra, amelyek valamennyi hatalmat érintik. Külpolitikai okokból és az erőviszonyokra való tekintettel a románok vannak megnevezve mint az első fél, amellyel a tárgyalásokat meg kellene indítani. Lényegét tekintve a memorandum azoknak a területeknek a visszaadását kéri, ahol a lakosság többsége magyar. Autonómiát kér a többi terület számára, ahol kisebbségi magyarok vannak, és széles körű védelmet ott, ahol e kisebbségek elszórtan élnek. A gazdasági kérdéseket illetően Magyarország ipari és mezőgazdasági szükségleteinek a lehető legteljesebb és legbiztosabb kielégítésével számol. A memorandum pénzügyi kérdésekkel és a közlekedési problémákkal is foglalkozik. Az értekezlet az egész memorandumot bekezdésről bekezdésre megvitatatta. Úgy döntött, kiegészíti azzal a kéréssel, hogy a románok által elvitt javakat adják vissza. E kérést olyan formában illesztették a szövegbe, hogy az nem tekinthető olyan

Muzsa Gyula elnöki beszámolója a Magyar Olimpiai Bizottság 1920. június 7-i ülésén

Mélyen tisztelt Bizottság!

[...] Mióta a postaközlekedés megjavult, igyekeztem a Nemzetközi Olimpiai Bizottság azon tagjaival érintkezésbe lépni, akikről feltételezhettem, hogy megőrizték a régi szimpátiáikat Magyarországgal szemben. Ilyeneknek gondoltam Amerika, Svéd-, Norvég-, Finnországok, Dánia, Hollandia, Svájc delegátusait. Természetesen Németországgal is kerestem a kapcsolatot, de dacára annak, hogy a sajtó útján híre járt egy, a németek által a bojkott folytán rendezett ellen-olimpiásznak, a németektől nem sikerült válaszképpen a legkisebb életjelt sem kapnom, sőt más oldalról határozottan úgy szól az információ, hogy ilyen ellen-olimpiász tárgyában ott a tavaszon nemcsak döntés nem történt, hanem komoly mozgalom sem volt.

Nem haboztam Coubertin báróhoz ismételtlen fordulni a bojkott kérdésében. [...] Hivatkoztam azokra a megállapításokra, amelyek a háború alatt általa hozzám intézett levélben találhatók, és amelyeket 1916. évi január hó 26-án tartott ülésünkön nem titkolható örömmel közöltem a t. Bizottsággal. Amely szavak nyomán (ismétlem őket: „mi egy századokra szóló intézményt újítottunk fel, és nem egy mulandót. Bármilyen rettenetesek legyenek a mostani idők eseményei, a történelem folyamatát azok mégsem fogják megakasztani, az olimpizmus múltja pedig már helyet foglal a történelemben...”), mondom, Coubertin e szavai nyomán méltán remélhettük, hogy az olimpizmus eszméje mihamar ismét össze fogja hozni a volt ellenfeleket. [...]

Ügyünket véltem szolgálni azzal is, hogy más térről is hoztam fel bizonyítékokat arra nézve, hogy az olimpiai eszme szolgálatán kívül a magyarok máskor és más irányban is megtették tehetőségükhöz képest kötelességüket az ő hazájával szemben. Hivatkoztam arra az érzelmi momentumra, hogy félszáz évvel ezelőtt, amikor Franciaország is olyan közel volt a mi sorsunkhoz, a szétmarcangoltatáshoz az elerőtlenedéshez, a magyar parlament volt az egyetlen az egész világon, amely ez ellen a kultúraellenes merénylet ellen ünnepélyesen tiltakozott.

Megtettem mindent, amit megálázkodás nélkül lehetett, hogy kifejezést adjak elnökünk előtt annak, miképp nem hihetek a sportbojkott hírének valódiságában.

Fájó csalódással kell jelentenem, hogy Coubertin báró hozzám intézett ismételt válasza, amelyeket itt eredetiben is felmutatok, megrendítettek ebben a hitemben, és a sportbojkott valódiságát bizonyították.

[...] Antwerpeni részvételünket kizártnak tartja, és így kiált fel levele végén: „Hogy gondoljuk, hogy részt vehetünk az olimpiai játékokon abban a Belgiumban, ahol megjelenésünk esetén azonnal úr támadna körülöttünk, és esetleg még kövekkel is fogadnának bennünket?” [...]

Kapcsolatosan kell jelentést tennem arról is, hogy a magyar szerény közreműködésén kívül egy sokkal hatalmasabb szavú közbenjárót is igyekeztem megnyerni az ügyünknek. A miniszterelnök úr beleegyezésével Apponyi Albert grófhhoz mint a békedelegáció elnökéhez Neuilly-be egy részletes távirattal fordultam, amelyben arra kértem őt, hogy ha azt megengedhetőnek tartja az adott viszonyok között, és csak egy mód is van rá, a bojkott dologban interveniáljon [járjon közben] személyesen Coubertin bárónál.

Őszintén megmondom, hogy nem sok reményt fűztem ehhez a lépésemhez, de saját megnyugtatósomra megtettem a kísérletet. Valóban, a miniszterelnök úrtól vett értesülés szerint Apponyi Albert gróf az interveniálást politikai okokból nem tartotta helyénvalónak.

[...] Mint említettem, másokkal is találtam kapcsolatot, és talán nem végzek felesleges munkát, ha a befolyt válaszok közül egyik másik világ-sportnagyság véleményét Önökkel közlöm, bár vigasztalóbb képet azok alapján sem tudok Önök elé varázsolni. Így a svéd Balck tábornok és Edström szintén kizártnak tartják a VII. olimpiáson való részvételünket. Közlik, hogy ők nagyon exponáltak magukat ebben a kérdésben, elmentek egészen a bizalmi kérdés felvetéséig. Itt azonban minden jóindulatuk ellenére meg kellett állaniok, mert [...] esetleg a saját részvételüket is veszélyeztették volna. Ezért középútat kellett a döntésnél elfoglalniok és neutrálisak maradtak.

A finnek részéről szintén szimpatikus válasz jött, de a VII. olimpiászra nézve a helyzetünket ők is kilátástalannak tartják. [...]

Forrás: MOSM, A Magyar Olimpiai Bizottság iratai, A MOB 1920. június 7-i ülése jegyzőkönyvének melléklete.

Muzsa Gyula, a Magyar Olimpiai Bizottság társelnöke (1912).

Forrás: MOSM, Ft

közélelmezési tárcánál fejezhető ki. Közli továbbá az egyes tárcák szükségleteire vonatkozó egyes adatokat, és mint megszerzendő idegen valutakölcsön minimumát 10 milliárd koronát⁵⁵² jelöl meg.

március 21-én

Külügyminisztértől nyert értesítés* szerint a nyugat-magyarországi lakosságnak hangulata az utóbbi időben lényegesen javult. E kedvező hangulatváltozás a nagyon erős propagandatevékenységen kívül főképpen annak tulajdonítható, hogy egyes sérelmesnek jelzett katonai és közigazgatási intézkedések visszavonását vagy óhajtott módosítását azonnal keresztülvittük, s lehetőség szerint minden kívánságot honoráltunk. Sopronban lelkes tüntetések Magyarország mellett, Ausztria ellen.⁵⁵⁵ Jelenleg propaganda egységesítésén dolgozunk, hogy igen erős osztrák propagandát ellensúlyozzunk. Antantbizottság feladata átvétel előkészítése. Tagjai közül Vigna kifejezetten magyarbarát, White [Gundry-White]⁵⁵⁶ semleges, általában kevésbé aktívak. Közhangulat mindenképpen Nyugat-Magyarország átengedése ellen van. Még békekonferencia kedvezőtlen döntése esetén is. Kedvező döntés Cuninghame bizalmas nyilatkozata szerint nem várható, de viszont kiürítés megtagadása nem fogja antant katonai intervencióját eredményezni.

A Külügyminisztérium vezetője közli,* hogy Apponyi gróf levelének Simonyi miniszterelnök által történt felolvasásának következtében előállott kellemetlen hangulat⁵⁵⁷ lecsendesült.

Nemes grófnak alkalma volt folyó hó 18-án Nittivel személyesen tárgyalni,⁴⁸⁸ és ebből a konverzációból⁵⁰⁰ azt a benyomást nyerte, hogy az olasz miniszterelnök érdekünkben megkezdett akcióját folytatni szándékszik. Kilátásaink Nitti szerint nem kedvezőek, de reméli, hogy a magyar béke még tovább fog tárgyalatni San Remóban, s ebben a sokkal nyugodtabb környezetben több kilátás lesz arra, hogy Európa nyugalmát célzó törekvését s ezzel kapcsolatban a magyar ellenjavaslat méltányos figyelembevételét is érvényre juttassa.⁵⁵⁸

engedménynek, amelynek fejében a románok *quid pro quo*⁵⁵³ ígénnel léphetnének fel. A vita végén Csáky Imre gróf felhatalmazást kapott, hogy átadja a memorandumot⁵⁵⁴ Halmosnak.

1920. március 21.

A külügyminisztértől kapott értesítés* szerint az utóbbi időben lényegesen javult a nyugat-magyarországi lakosság hangulata. E kedvező hangulatváltozás főleg annak tulajdonítható, hogy azok a katonai és közigazgatási intézkedések, amelyekkel szemben panasszal éltek, azonnal visszavonattak, valamint annak, hogy a lehetőségekhez képest minden kívánság teljesítést nyert. Sopronban lelkes tüntetések voltak Magyarország mellett, Ausztria ellen.⁵⁵⁵ Az erőszakos osztrák propaganda ellensúlyozása céljából kísérlet történt saját propagandánk egységesítésére. A terület Ausztriának való átadásának előkészítésével megbízott szövetséges misszió tagjai közül Vigna határozottan barátságos Magyarország iránt, White [Gundry-White]⁵⁵⁶ semleges, a többiek pedig nem nagyon aktívak. A közhangulat határozottan Nyugat-Magyarország átengedése ellen van, még akkor is, ha a békekonferencia döntése kedvezőtlen lenne.

Nemes grófnak alkalma volt személyesen tárgyalni Nittivel,⁴⁸⁸ s azt a benyomást nyerte, hogy az olasz miniszterelnök folytatni kívánja az érdekünkben megindított akcióját. Nitti szerint nem biztatóak a kilátásaink, de reméli, hogy a magyar békefeltételek tárgyalása tovább folytatódik San Remóban. Reméli, hogy az Európa békéjét célzó erőfeszítéseit e nyugodtabb környezetben jobban fogják méltányolni, s következképpen rá tudja bízni a Szövetségeseket, hogy illő figyelmet fordítsanak a magyar ellenjavaslatokra.⁵⁵⁸

Vittorio Cerruti budapesti olasz főmegbízott számjeltávirata az olasz Külügyminisztériumnak (Budapest, 1920. március 27.)

Igaz a Nyugat-Magyarországról tegnap este visszaérkezett brit Gorton tábornok által vett hír, miszerint Vigna ezredes f. hó 5-én Sopronba hívta a szeretőjét, és a szállodában ahhoz az asztalhoz ültek le, ahol szokás szerint a helyi hatóságok vezetői és a Szövetségek Katonai Misszió többi tagja étkezik.

Ezek azóta nem járnak a szállodába, hanem a vasútállomás vendéglőjében étkeznek. Vigna ezredes ezután ebbe a vendéglőbe is elment a szeretőjével, így aztán a helyi hatóságok és a szövetségek delegációi meg szokták várni, hol étkezik az ezredes, ők pedig a másik étterembe mennek. Egy másik alkalommal az egyik brit küldöttnek együtt kellett utaznia az ezredessel a delegáció rendelkezésére álló olasz gépkocsiban, hogy szemlét tartsanak. Mivel abban már benne ült az ezredes szeretője, módot talált arra, hogy mentesüljön a szemle alól. Ezek után Mombelli tábornok lehetetlennek tartja, hogy Vigna ezredes továbbra is Nyugat-Magyarországon maradjon, mert tapintatlansága óhatatlanul is rombolja Olasz-

Vittorio Cerruti budapesti olasz főmegbízott távirata az olasz Külügyminisztériumnak (Budapest, 1920. április 11.)

Hivatkozással folyó év március 26-án, illetve 29-én kelt 326. és 333. sz. táviratomra.

Mint tudja Méltóságod, a Hadügyminisztérium leváltotta Vigna ezredest, akit szolgálati okokból hazarendeltek, és felkérte Ivaldi lovag vezérkari ezredest, hogy utazzon Nyugat-Magyarországra mint a szövetségek misszió olasz delegátusa. Érkezése hamarosan várható. Ez a helyes intézkedés megakadályozza, hogy Michel francia őrnagy vegye át a misszió vezetését, akit a franciák e célból tiszteletbeli alezredessé neveznének ki.

Ebben az átmeneti időszakban Pignatelli di Montecalvo herceg őrnagy képviseli Olaszországot a misszióban, akit Budapestről ideiglenesen Sopronba (Oedenburg) helyeztek át. Ő, mint rangban a legidősebb, átvette a misszióelnöki tisztséget, és bejelentette, hogy néhány új szabályt fog bevezetni. Ezentúl tehát:

1. A kérelmeket és a panaszokat, szabály szerint, írásban kell benyújtani, előszóban csak kivételes vagy rendkívül sürgős esetben.

2. A bizottság hetente háromszor ülésezik: hétfőn, szerdán és pénteken, s munkáját a következőképpen végzi:

a) A bizottság minden benyújtott iratot megvizsgál;

b) Ezután fogadja az osztrák és a magyar kiküldötteket, és bekéri tőlük a szükséges tájékoztatást;

ország megítélését. Ezért Budapestre rendeli, és közli vele, hogy nem térhet vissza Sopronba, továbbá arról rendelkezik, hogy Pignatelli őrnagy, aki rangban idősebb a delegáció francia őrnagy tagjánál, hétfőn Nyugat-Magyarországra induljon, ahol ideiglenesen Olaszországot fogja képviselni. Kérem a hadügyminisztért, hogy haladéktalanul küldjön egy ezredest, és nevezze ki őt a soproni olasz delegáció állandó tagjává, így kellő tekintélyt tudunk adni a misszióelnöki tisztségnek, amely Magyarországon az egyetlen ilyen posztunk. A magam részéről elfogadván Mombelli tábornok döntését, arra kérem Méltóságodat, hogy sürgősen küldjön egy olasz ezredest Nyugat-Magyarországra, mert rendkívül fontos volna számunkra a misszióelnöki poszt megőrzése, fennáll ugyanis a csehszlovák korridor létrehozásának veszélye. Kérem, tudassa ezt Tomasi della Torrettával is.

Cerruti

Forrás: ASMAE, AP (1919–1930), 1740. dob., 326/G. M. sz.

c) Megállapítja, milyen intézkedést kell foganatosítani, szem előtt tartva, hogy a végső döntés meghozatala a budapesti Szövetségek Katonai Misszió feladata.

3. Egységes iratkezelési szabályozást vezetnek be a bizottságban.

4. Az eddigi szóbeli meghallgatások helyett az osztrák és a magyar kiküldöttek ettől fogva írásban nyújtják be esetleges panaszait, javaslataikat és kéréseiket.

5. Minden ülésről jegyzőkönyv készül, amelyet eljuttatnak a budapesti Szövetségek Katonai Misszióhoz.

A fent említett helyes intézkedéseket azért fogadták el, hogy jobban kiemeljék a misszió működésének segítőkész és teljesen objektív jellegét, továbbá hogy növeljék a misszió mint nemzetközi szervezet hatalmát, amit korábban – szinte egy személyben – Vigna ezredes gyakorolt, aki lényegében csak a saját népszerűségével törődött, és nem hangsúlyozta kellőképpen a misszió egészének közös munkáját.

Vigna ezredes leváltása ebből a szempontból is kívánatos volt.

Cerruti

Forrás: ASMAE, AP (1919–1930), 1740. dob., 379/G. M. sz.

március 22-én

Báró Horváth közli* gróf Bethlen Istvánnal, hogy az oláhok Berkes József⁵⁵⁹ zilahi illetőségű iparost Kolozsvárt halálra ítélték, továbbá, hogy elfogták Gyurecsik [Gyurócsik] Mihály⁵⁶⁰ volt 32. gyalogezredbeli őrnagyot, valamint Zeitler⁵⁶¹ és Gazda Jenő⁵⁶² volt 32. gyalogezredbeli századosokat.

1920. március 22.

Horváth báró tájékoztatta* Bethlen grófot arról, hogy a románok halálbüntetést szabtak ki B. J.⁵⁵⁹ zilahi illetőségű kiskereskedőre, továbbá arról, hogy letartóztatták a 32. gyalogezred több tisztjét.⁵⁶⁰⁺⁵⁶¹⁺⁵⁶²

A delegáció értekezletén Praznovszky jelentette, hogy Gallet¹⁰¹ százados előző nap felkereste őt, és közölte vele, hogy a békeszerződést érintő jegyzékeinkre valamikor péntek és hétfő között adják meg a választ. Értesülése szerint az eredeti békejavaslat semmiben sem fog változni.

Csáky Imre gróf jelentette, hogy vasárnap abban állapodott meg Halmossal, hogy utóbbi ma délután adja át a memorandumot Paléologue-nak. Halmos felvetette, hogy Maniu és Grandpierre neve maradjon ki a memorandumból; ők csak Halmosnak az emlékiratot kísérő magánlevelében lesznek megemlítve. Az autonómia kérdésével kapcsolatban is javasolt néhány változtatást.

Apponyi gróf kifejezte nézetét, hogy mivel még nem látjuk tisztán, hogyan viszonyul egymáshoz Halmos akciója és a békefeltételekkel kapcsolatos (hivatalos) válasz, viszontválasszal kell készülni mindkét eshetőségre.

Csáky Imre gróf úgy vélte, célszerű volna válaszukat olyan formában elkészíteni, hogy az nyitva hagyja a további tárgyalások lehetőségét a Nemzetek Szövetsége⁵⁶³ révén. E szervezeten keresztül külön tárgyalásokat is lehet indítani.

Teleki gróf jelentette, hogy közzététel céljából memorandumot* készít, amelyben megmagyarázza Magyarország döntését a nagyvilágnak.

Apponyi gróf vállalta annak a jegyzéknek az elkészítését, amelyet a delegáció az állítólag végleges békefeltételekre fog válaszként benyújtani. Apponyi gróf kifejezte azt a kívánságát, hogy a jelen akció lehetséges következményeinek nagy fontosságára való tekintettel, szerezzünk be egy nyilatkozatot valamelyik felelős francia hatóságtól, mielőtt a delegáció bármilyen döntés meghozatalát javasolná a kormánynak.

Lers báró azt ajánlotta, hogy a békefeltételek átvételének elhalasztása érdekében a magyar delegáció pénteken utazzék vissza Magyarországra.

Csáky Imre gróf elmondta, hogy számos más dolog is állhat a francia kormány látszólag jó szándékú lépései mögött. Ezért óvatosságnak kell lennünk Paléologue-gal, és igyekeznünk kell más forrásokból is tájékozódni. Felvetette azt is, hogy a Lers által említett dologban nem a hivatalos csatornákon, hanem Halmoson keresztül kellene tájékozódni.

Popovics azt kérte, hogy az értekezlet utasítsa a jelen lévő szakértőket, gondolják végig a szerződés aláírásának, illetve alá nem írásának katonai, gazdasági, politikai és pénzügyi következményeit, és számoljanak be következtetéseikről a következő értekezleten.

Az értekezlet ezután elnapolatott.

1920. március 23.

A delegáció értekezletén Csáky Imre gróf ismét felolvasta a Paléologue-nak átadandó memorandumot,⁵⁶⁴ benne a Halmos által javasolt változtatásokkal. Az értekezlet jóváhagyta az emlékiratot.

Csáky gróf a következőket jelentette a Halmos és Paléologue közötti tárgyalásról:

Halmos Károly memoranduma Maurice Paléologue-hoz a magyar-francia közeledésről (Párizs, 1920. március 22.)

A korábbi feljegyzéseimben tervbe vett, a magyar béke végleges és kielégítő rendezésének céljából folytatandó tárgyalások során minden olyan kérdést fel kell vetni, amely közvetlenül és kizárólag a Magyarországgal határos államokat érinti. Az általános jellegű kérdéseket – mint a gazdasági és pénzügyi kérdések (például a jóvátétel ügye) –, amelyeknek a jelentősége túlmegy ezen országok sajátos érdekein, csakis az ezen országokat és az összes szövetségest képviselő nagyhatalmak saját maguk oldhatják meg.

E feljegyzésnek nem lehet egyéb tárgyak, mint a szomszédos országok sajátos és közvetlen érdekeinek összehangolását előmozdító javaslatok megfogalmazása.

A Magyarországot Romániával jelenleg szembeállító, megoldásra váró problémák mind közül a legkényesebbek és a legnehezebben megoldhatóak. Magyarország nyilvánvaló jó szándékról tesz tanúságot, amikor kijelenti, hogy kész tárgyalásokat kezdeni Romániával abból a célból, hogy mindenekelőtt ezzel az állammal rendezze kapcsolatait. Magyar részről természetesen annak sincs akadálya, hogy az eljárás más sorrendet kövessen, amennyiben ez tűnik célravezetőnek.

A magyaroknak eltökélt szándékuk, hogy minden szempontból kielégítő kapcsolatokat alakítsanak ki, valamint teljes és tartós megbékélésre jussanak a magyar és a román nép között. Mivel az erdélyi magyaroknak együtt kell élniük az erdélyi románokkal, nyilvánvaló, hogy a megkötendő béke szilárdsága legfőképpen Erdély e két népe közötti jó viszonytól függ. Rendkívül fontos tehát, hogy a tárgyalások során az erdélyi magyarok és kiváltképpen az erdélyi románok ismert és valóban hivatott képviselői kapjanak szót.

Az alábbiak egy Magyarország és Románia közötti közvetlen megegyezés alapjait tartalmazzák.

I. Nemzeti és politikai nézőpontból

a) Az ismertetett határvonalak módosítása oly módon, hogy a tisztán magyar jellegű területeket, amelyek egységes tömböt alkotnak a magyar nép többségével, ne szakítsák el Magyarországtól. Tegyük lehetővé, hogy a magyar tömb ha-

Halmos Károly ügyvéd, a francia-magyar tárgyalások egyik vezetője.

Forrás: Rubicon, 2014/6. sz. 79. o.

tárán, a magyar és sváb többségű területen élő svábok népszavazáson dönthessenek sorsukról. Magyarország a legnagyobb jóindulattal fogja tanúsítani minden közlekedési és egyéb kérdésben, amely ezen új határmegállapítás következtében fölmerül.

b) Helyi autonómia a román uralom alatt lévő, többségükben magyar, székely és szász lakossággal bíró területeken. Az autonómia mértékét, részleteit és biztosítékait közös megegyezéssel kellene megállapítani.

c) Vallásszabadság, szabad nyelvhasználat és anyagi létbiztonság a román többségű területeken élő magyar kisebbség számára. A békeszerződésben hatékony biztosítékoknak kellene szerepelniük.

d) A magyar állam volt tisztviselői, valamint a magyar állami gazdasági vállalatok hivatalnokai helyzeté-

nek méltányos rendezése.

e) Minden politikai ügyben közkegyelem.

II. Gazdasági nézőpontból

a) A román megszálló csapatok által a fegyverszüneti szerződésben előírt vasúti rekvirálás mértékén felül Romániába szállított vasúti gördülőanyagoknak, ipari és mezőgazdasági berendezéseknek, valamint nyersanyagoknak lehető legelső sorban visszaszármaztatása.

b) Egyezmények megkötése a következő kérdésekben:

A lehető legtöbb áruféleség, többek között nyersanyagok kölcsönösen szabad forgalma. A vasúti, postai és táviratforgalom lehető legteljesebb szabadsága. A két országba irányuló tőkebefektetések kölcsönös engedélyezése és előmozdítása. Hasonló egyezmény és szabályozás a vízügyi igazgatás tárgyában.

c) A magyar állam által a háború előtt és alatt vállalt pénzügyi kötelezettségek arányos megosztása.

d) Biztosíték arra nézve, hogy Magyarország engedélyt kap a máramarosi sóbányák kiaknázására, és annak termékeivel szabadon rendelkezhet.

Forrás: DDFHBC (1918–1932), II. köt., 195. sz. (463–465. o.) (Némileg eltérő magyar fordítást közöl: FDIKMT (1918–1932), 2. köt., 93. sz. [251–252. o.]

Paléologue éppen telefonon akarta hívni Halmost, amikor utóbbi megjelent az irodájában. Halmost azonnal beengedték Paléologue-hoz, aki megkérte őt, hogy olvassa fel a memorandumot. Paléologue nagy figyelemmel hallgatta, s végül közölte, hogy az előterjesztés nem elfogadhatatlan. Ezután a következő kijelentést tette: „*Nous avons confiance en vous et nous savons ce que vous voulez. Mais qu'est-ce que vous pouvez nous offrir en échange.*”⁵⁶⁵ Halmos azt felelte: „*Une paix durable et la stabilité!*”⁵⁶⁶

Halmosnak az volt a benyomása, hogy ez nem elégítette ki Paléologue-ot, ezért arra kérte őt: „*Désignez vous-même ce que vous voulez.*”⁵⁶⁷

Paléologue: „*Pouvez-vous nous offrir une alliance?*”⁵⁶⁸

Halmos: „*Offrir, non! Mais accepter, peut-être.*”⁵⁶⁹

Paléologue részéről a „nekünk” természetesen nem kimondottan vagy kizárólag a románokra⁵⁷⁰ utalt. A végleges békefeltételeket illetően Halmos szerdán⁵⁷¹ kap választ. Paléologue közölte vele, hogy még nem határozták meg a napot, amikor a békefeltételeket átadják a delegációnak. Azt mondta: „*Le traité, c'est l'affaire de la Conférence et on n'y a pas pu exercer de l'ingérence, elle suit son chemin.*”⁵⁷² De – mondta Paléologue Halmosnak – még ha hétfőn valóban átadnák is nekünk a szerződést, amint azt Henry alezredes jelezte, „*venez me trouver, on trouvera toujours un moyen de s'entendre*”.⁵⁷³

Apponyi gróf ismét kijelentette, hogy e tárgyalások csak akkor válhatnak hosszú távon is fontos döntések alapjává, ha a franciák hivatalosan beszélnek vagy legalábbis megtárgyalják az ügyet felelős személyekkel.

Csáky Imre gróf azon nézetének adott kifejezést, hogy a Romániával kötendő titkos katonai szövetségről⁵⁷⁴ csak közvetve Franciaországon keresztül lehet tárgyalni.

Apponyi gróf felkérte a szakértőket, fejték nézeteiket a békeszerződés alá nem írásának következményeiről.

Popovics a pénzügyi és gazdasági következményeket ismertette. Véleménye szerint lehetséges a katonai megszállás, a blokád vagy mindkettő. Úgy vélte, a blokád a legvalószínűbb eshetőség, mert katonai megszállás esetén legalább részben a Szövetséges Hatalmaknak kellene vállalniuk az ország ellátásának terhet. Attól tart, hogy míg a békeszerződés elsősorban a nemzetgazdaságot⁵⁷⁵ sújtaná, addig az alá nem írást követő blokád a magángazdaságot is megsebezne. A blokád olyan mértékű hiányt okozhat, ami valószínűleg súlyos társadalmi zavarokhoz vezet. Tovább késleltetné az ország gazdasági újjáépítését, és olyan zavart idézne elő a pénzforgalomban, amely a valuta teljes értékvesztését eredményezheti. Magyarországot kizárnák az Osztrák–Magyar Bank felszámolásából, amely így a részvételünk nélkül folya tovább. A kormánynak fel kellene függesztenie az államadósság törlesztését, és moratóriumot⁵⁷⁶ kellene hirdetni a magánadósságok kifizetésére. Könnyen elszalaszthatunk egy esélyt a szerződés revíziójára. Olyan nyomor következhet, hogy a kormányzás azok kezébe kerülhet, akik hajlandók bármi áron aláírni a békét, akár még súlyosabb feltételek mellett is. Popovics azt mondta, hogy a végső döntés meghozatala előtt szeretné értekezletre hívni az összes szakértőt, aki részt vett a békelegáció előmunkálataiban, hogy részletesen megvitassa velük az általa körvonalazott lehetséges következményeket.

Lers báró gazdasági problémákról beszélt, különösen a lakosság élelmiszer-ellátásának kérdéséről. Ő is úgy vélte, hogy blokád a legvalószínűbb következmény. Felvázolta az alá nem írásból fakadó valószínű következményeket az export, az import, a vasúti közlekedés és a hajózás terén, összehasonlítva ezeket a jelenleg fennálló állapotokkal. Felhívta a figyelmet az osztrák béke egyik rendelkezésére, amely kötelezi Ausztriát arra, hogy részt vegyen a Magyarország ellen esetleg meghirdetendő blokádban.⁵⁷⁷ Kiemelte azokat a károkat, amelyeket általában a kereskedelem s különösen a kompenzációs ügyletek⁵⁷⁸ szenvednének el, s kifejezte aggodalmát, hogy mindez a munkanélküliség növekedésével járhat. Rámutatott arra is, hogy

Napidíj megállapítása a békelegátusok részére

A külügyminiszter úr előterjesztésére a Minisztertanács a párizsi békekonferenciára kiküldött delegáció tagjai részére teljes ellátási költségeik fedezésén kívülapidíjjaként a következő összegeket állapítja meg:

Az elnök-főmegbízottnak 45 franc, megbízottak, szakértők, titkárok részére, ha állami alkalmazásban vannak, 35 franc, újságírók részére 25 franc, irodaszemélyzet részére 20 franc, szolgák és altisztek részére 12 franc.

Forrás: MNL OL, K 27, 124. dob., Az 1920. január 3-i minisztertanácsi ülés jegyzőkönyve, 27. nrp. (23–24. p.)

Hegedüs Lóránt visszaemlékezése (1927)

[...] A franciák nagy különbséget tettek ellenségeik között. Míg a németek békétanyját drótsóvénnyel vették körül, nekünk, magyaroknak becsületszóra elhitték, hogy nem lépünk át Neuilly kapuját engedelem nélkül. Ezt a becsületszót meg is tartottuk. Csak egy barátunk járt túl a franciák eszén, de ő is csak a francia valutapolitikát tréfálta meg – ő minden nap hússzor bement az állatkertbe és kijött annak a túlsó kapuján. Nem azért tette ezt, mintha egy kenguruba lett volna szerelmes, hanem mert valutapolitikát űzött. Valahányszor bement, papír 5 frankossal fizetett és visszakapott 4 ezüst frankot, 4 ezüst frank pedig négy svájci frankot ért. Így lassanként sikerült Neuilly környékét lecsapolni az ezüstpénztől. [...] Forrás: Hegedüs 1927, 137. o.

Fabro Henrik gyorsírási naplófeljegyzése (1920. február 18.)

[...] Ma hamvázoszerda van, és csodálatosképpen éppen mára esett az új köztársasági elnöknek, Deschanelnek hivatalba lépése. [...] Délután [...] elmentem egy szórakozóhelyre egy frank belépődíj mellett. Ott valami különöset nem láttam, de papírfrankomból négy ezüst frankot kaptam vissza. [...] Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 12. o.

Fabro Henrik gyorsírási naplófeljegyzése (1920. február 24–25.)

A mai napon az öreg Koneket (az admirálist, amint itt hívják, tengerészeti szakértőnk, akinek ellentengernaggyá való ki nevezését a *débaclé* [összeomlás] akadályozta meg) rajtakapták a pénzváltáson, azaz ezüstpénz gyűjtésén. [...] Tehát az ezüstpénz gyűjtése törvényileg tiltva van, s Konek urat másfél órai kihallgatás [után] szabadon bocsátották, de ma délelőtt és február 25-én, amikor folytatam e napló írását, ismételen kihallgatták. Az eset nagy szenzációt keltett a Château de Madridban. Nagyon szigorúan titokban tartották, talán ezért

tudta pár percen belül mindenki, de persze senki sem beszélt róla. [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 15–16. o.

Barkóczy György önéletrajza

[...] A francia pénz a háború után erősen devalválódott, viszont egy darabig fennállott még a latin pénzünió, aminek értelmében a francia, svájci és olasz ércpénz (ezüst vagy arany) egyenértékűek voltak. A békelegáció sok tagja ezt kihasználta. Valami apróságot vett, ezt bankjeggyel fizette ki, vissza pedig egy csomó ezüstfrankot kapott. Az így összegyűjtött [értéket] azután egy-egy hazautazó futár Svájcban svájci bankjegyre cserélte be. Így az ilyen apróságokra elköltött pénz háromszorosát jelentette bankóban. A békelegáció egyik illusztris tagja, Konek Emil nyugalmazott ellentengernagy úgy igyekezett francia ezüstpénzt szerezni, hogy egyik butikból a másikba ment át, mindenhol egy kis pohárka pálinkával elégtette ki szomját. Ez is a végén feltűnővé vált a francia rendőrségnek, és őt is igazoltatták és utána szintén hazaküldték. [...]

Forrás: BM, Tdgy, Barkóczy-hagyaték, B 74.6.221.2. sz.

Teleki Pál gróf levele Cholnoky Jenőhöz (Neuilly, 1920. március 16.)

Kedves Jenő!

Március 10-i leveledet és azóta egy keltezetlent vettem, és sietek a válaszokat megadni. [...]

7. A kesztyű megvan, mellékelve küldöm, ára 13 Fr.[ank] 75, azaz 247 kor.[ona] 50 f.[illér]. (Nem örület ez?) A lakkcipőt megveszem, de ha lehet, még küldj értesítést a futárral, hogy megvegyem-e, mert az körülbelül 100-120 frankba, tehát cca. 200[0] koronába, ha nem többbe kerül, és azt hiszem, Bécsben olcsóbb.

Forrás: MFM, Cholnoky-hagyaték

Teleki Pál gróf levele Cholnoky Jenőhöz (Neuilly, 1920. március 25.)

Kedves Jenő,

Fodornak részletesen írtam. Nagyon nélkülözzük, hogy Gerevich hazaérkezése óta még mindég nem küldött utasítást arról, mi hiányzik. Na, de most már úgyis megyünk, és akkor megbeszéljük. Cipőt vettem 85 franc, harisnyakötőt is 8 fr.[ank] 50-ért. A kesztyűt pedig, remélem, megkaptad már. Az egész tehető valami 110 franc-ra. Amint írtam, talán jó volna, ha beszerezned az idegen valutát, mert ezt is már idegen pénzből vette[m], és abban kell visszafizetni.

Szívből üdvözlő

Pali

Forrás: MFM, Cholnoky-hagyaték

[2] A bécsi közös levéltárak magyar anyagára vonatkozólag jegyzék⁵⁷⁹ adatik be a békekonferenciának.

[1] A Külügyminisztérium közlése⁵⁸⁰ szerint Mercier bíbornok⁵⁸¹ Malines-ban fogadta Csiszárikot,⁵⁸² és megígérte, hogy Poincarénál⁵⁸³ és Balfournál⁵⁸⁴ támogatni fogja népszavazási kérésünket.

bizonytalanná válhat a hadifoglyok helyzete, akik már évek óta várják szabadulásukat. Hangsúlyozta a hajózás kérdésének fontosságát, amelyben jelentős javulás állhat be, ha a szerződés aláírása után visszaszolgáltatják a minket illető hajókat.

Összegzésképpen Bethlen gróf rámutatott, hogy az alá nem írás esetén a megszállt területeken élő magyarok helyzete bizonyosan rosszabbodna; üldöztetésük fokozódna, és nagy számban kényszerülnének kivándorolni. Ez viszont újabb gazdasági terheket róna Magyarországra. Mi több, a megszállt területek örökre elvesznének Magyarország számára.

Az értekezlet ezután elnapoltatott.

1920. március 24.

Jegyzék⁵⁷⁹ ment a békekonferenciához a bécsi császári és királyi levéltárban őrzött magyar dokumentumok ügyében.

A Külügyminisztérium közlése⁵⁸⁰ szerint Mercier bíboros⁵⁸¹ Malines-ban fogadta Csiszárik főtitkarendő urat,⁵⁸² és megígérte, hogy Poincarénál⁵⁸³ és Balfournál⁵⁸⁴ támogatni fogja a népszavazás iránti kérélmünket.

A delegáció értekezletén Láng báró folytatta az alá nem írás következményeinek tárgyalását. Úgy vélte, nem valószínű, hogy a Szövetséges Hatalmak felhatalmazást adnának Magyarország megszállására, de nem lehetetlen, hogy egyes szomszédos államok felhatalmazás nélkül is katonai intézkedésekhez fognak folyamodni. A szomszédos államokat sorba állítva, a következőképpen vázolta a lehetőségeket:

1. *Ausztria.* Katonai szempontból nem számít. Nem képes nagyobb katonai akcióra vállalkozni; még a neki felajánlott Nyugat-Magyarországot sem tudja elfoglalni saját erőivel, ha ott a legcsekélyebb katonai ellenállást kifejtjük. Ha úgy döntene, hogy elfoglalja Nyugat-Magyarországot, a csehektől kérne segítséget.

2. *Csehszlovákia.* Figyelembe véve a cseh hadsereg szellemét, és tekintettel az ebben az országban uralkodó rendezetlen belső állapotokra, nem valószínű, hogy a csehek egyedül nagyobb hadműveletre vállalkoznának (leszámítva a fent említett nyugat-magyarországi hadjárat lehetőségét).

3. *Szerbia.* A szerbek egyrészt le vannak kötve az olasz fronton, másrészt súlyos belső nehézségekkel néznek szembe Macedóniában, Boszniában és Horvátországban. Bár hadseregük harcértéke nagyobb, mint a cseheké, mégsem valószínű, hogy egymagukban katonai akcióra vállalkoznának a jelenlegi demarkációs vonaltól északra. De az bizonyos, hogy a jelenlegi demarkációs vonal és a békeszerződésben megállapított új határvonal közé eső terület, vagyis Baranya vármegye, óriási veszteségeket szenvedne.

4. *Románia.* A szomszéd államok közül Románia tűnik a legerősebbnek és belsőleg a legszilárdabbnak. A fegyelmetlenség bizonyos jelei ellenére ennek a hadserege képviseli a legnagyobb harcértéket. Románia, amely elégedetlen az új határral (az ún. Clemenceau-vonallal),⁵⁸⁵ kétségkívül megpróbálná rávenni Csehszlovákiát és Szerbiát is, hogy további hadműveleteket indítsanak Magyarország ellen. Az a tény, hogy a román haderő nagy része jelenleg le van kötve a Dnyeszter mentén, egy másik, kisebb része pedig Bulgáriá-

Csiszárik János prelátus levele Csernoch János hercegprímáshoz (Hága, 1920. március 10.)

Főmagasságú és Főtitkzelendő Bíbornok, Hercegprímás Úr! Tegnap sürgönybeli értesítést bătorkodtam Eminenciádnak küldeni. Ennek magyarázatául a következőket közlöm Kegyelmes Eminenciáddal.

Mikor a haarlemi püspök urat február hó 28-án meglátogattam és Eminenciádnak kérését előadtam volt, a püspök úr kijelentette, hogy egyházmegyéjének gyűjtéséből 34 257 hollandi forintot és 37 centet szán a magyar ínségeseknek. Ezt az összeget, úgy beszéltek meg, a püspök úr Eminenciád nevére helyezi el a De Spaarne-Bank című haarlemi pénztézetnél. [...]

Időközben hazautazásom elhalasztódott. Sikerült ugyanis Belgiumba szóló útlevelet kapnom, s ezért elmegyek Mercier bíbornok úrhoz. Míg Belgiumból visszajövök, talán Angliába is kapok útlevelet. Blücher herceg, akinek a felesége igen előkelő angol hölgy, már megígérte közvetítését. Mondják, hogy könnyebb Angliába szóló útlevelet kapni, mint belgát.

Igy állván a dolog, és tekintve azt, hogy az utazás máskülönben is hosszabb időt igényel jelenleg, Nagy Elek dr. diplomáciai ügyvivő úrral folytatott beszélgetésem kapcsán intéztem a fent említett sürgönyt Eminenciádhoz. Hátha szívesebben veszi Eminenciád, hogy a pénz így gyorsabban jut el rendeltetésének helyére. Mindenesetre megtettem mindent, ami tőlem tellett, hogy ez a nagy összeg – a mi pénzünk szerint közel 3 ½ millió korona – mielőbb jusson el Magyarországra.

[...] Ma a miniszterelnök úrnak is írok a dologról, tudom, ő is örülni fog. Egyébiránt azt az egymillióról szóló csekket, amelyről a hertogenboschi püspök úr által kilátásba helyezett adomány képében emlékeztem meg febr. 26-i jelentésemben [...], a hertogenboschi püspök úr febr. 26-án tett búcsúlátogatásom alkalmával zárt levélben Huszár Károly miniszterelnök úrnak küldte, illetőleg küldi általam, ki ezt a levelet s a

Csiszárik János prelátus levele Huszár Károly miniszterelnökhöz (Hága, 1920. március 10.)

Mélyen tisztelt Méltóságos Uram!

[...] Holnap de. Malines-ba indulok Mercier bíbornok úrhoz. Msgr. Vallega, ki különben is igen jó volt hozzám, tette lehetővé, hogy odajussak. Mindenki csodálkozik, hogy ez mint sikerülhetett. A jó Isten segített. Mercier bíbornok tudja, hogy jövök. Mindezeket azonban bizalmasan közlöm Méltóságoddal. Nagyon sajnálnám, ha ebből valami az újságba jutna.

Holnapután alighanem már fogadni fog a bíbornok úr. Élőszóbeli előadásom kapcsán majd azt a kis *aide-mémoire*-féle [emlékeztető] levelet adom át Őminenciájának néhány más felvilágosító irat és feljegyzés kíséretében.

Végül meg is kell követnem Méltóságodat, kit a dolog személyes relációját tekintve kiküldetésem tulajdonképp[en]li

benne levő csekket a mai futárral küldöm Huszár miniszterelnök úrnak.

Kegyelmes Eminenciádnak is visz csekket ez a futár. Egy százhuszonkilencezer-hatszáznegyvenkét koronára szól 1751 miseintenció fejében, amelyeknek a konszignációját [kimutatását] eredetiben a csekkhez csatoltam.

Ezenfelül még 510 hollandi forintot idecsatolva küldök Eminenciádnak a bredai püspök úr által asszignált [utalványozott] 490 intenció fejében. [...]

Nagyon kérem Kegyelmes Eminenciádat, méltóztassék az utrechti érsek úrnak is köszönő levelet írni azért a támogatásért, amelyben igénytelenségemet úgy Párizs felé irányuló törekvésemben, mint az itteni sajtóakció megindításának dolgában részesítette. Amint hallom, a *Tijd* egyik múlt heti pénteki számában hosszabb cikket hoz megint a mi ügyünkről, és pedig egy igénytelenséggel folytatott és reprodukált beszélgetés alakjában. Közben már megint helyeztem el kisebb cikkeket. Pénteken este Msgr. (Monsignor) Vallegánál voltam vacsorára hivatalos Msgr. Nollennel [?]. Hogy a miniszterelnök úr is meghívott volt estebédre, azt máris megírtam. Bőven volt alkalmam vele beszélni a mi magyarországi ügyeinkről. Nagy érdeklődéssel nézek a Mercier bíbornoknál teendő látogatásom elé, és kérem a jó Istent, segítsen Angliában. Az olaszországi események, Nittinek kijelentése nagyon kedvező befolyással vannak vagy legalább lehetnek a következő fejleményekre. Én legalább így szeretném a dolgot látni. [...]

A legmélyebb hódolattal csókolom Eminenciád Szent bíborának szegélyét és főpapi Jobbját ugyanilyen hódolattal [olvashatatlan szó]

Eminenciádnak legalázatosabb szolgálja

Csiszárik János

Forrás: PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. 63, 636/1920. sz. (4–11. p.)

szorgalmazójának kell hogy tartsak. Kissé nehéz szívvel voltam Méltóságodhoz, mikor a nagy télvíz idején egy bizonytalan nagy útnak kellett nekivágnom. Most örülök neki, hogy megtörtént, mert a jó Isten áldása láthatólag kísérte szerény, de fáradtságos munkámat.

Hátha még Angliába is el tudok jutni. Azt hiszem, igen. Mert hiszen magában véve nehezebb dolog Belgiumba kapni útlevelet.

Bezárom soraimat. Szívből köszöntöm Méltóságodat, ki nek imádságos megemlékezésébe ajánlottan mély tisztelettel vagyok készséges szolgálja

Csiszárik János

Forrás: PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. 63, 636/1920. sz. (12–15. p.)

A Külügyminisztérium vezetőjétől [érkezett] értesítés* szerint Della Torretta⁵⁸⁹ bécsi olasz követ ottani követségünk egy tagja előtt úgy nyilatkozott, hogy a Nyugat-Magyarországra vonatkozó határozat, valamint általában a magyar békeszerződés politikai és területi határozmányainak revíziója kizártnak tekinthető, mert a békeszerződések organikus összefüggése folytán ez az egész béke művét megzavarná. A feltételek enyhítésére

val szemben a Duna vonalán, nem zárja ki a katonai akció lehetőségét Magyarország ellen. Éppen ellenkezőleg, könnyen elképzelhető, hogy a románok, annak érdekében, hogy hátukat a lehető legkevesebb erővel tudják biztosítani, ismét előrenyomulnak a Tisza folyóig, ahol viszonylag csekély erővel is sikerrel állhatnának ellen egy esetleges magyar támadásnak. Köztudott, hogy a románok állandóan magyar támadástól félnek. Ma lehetetlen megmondani, hogy a románok a Tiszától nyugatra is folytatnák-e előrenyomulásukat. Ehhez meg kellene gyengíteniük a dnyeszteri frontjukat, és nem valószínű, hogy ezt most hajlandóak megtenni. Másfelől azonban ezt a lehetőséget is számításba kell venni a jövőre nézve, különösen akkor, ha Oroszország és Románia esetleg békét köt.⁵⁸⁶

A békeszerződés aláírásának megtagadása esetén el leszünk szigetelve a világtól. Ez a körülmény, valamint az ország pénzügyi helyzetének további romlása minden bizonnyal lehetetlenné teszi a hadseregnek még a nélkülözhetetlen felszereléssel, ruházattal, fegyverekkel és lőszerezellel való ellátását is, amelyek behozatalát bizonyára meg fogják akadályozni. E következmények különösen súlyosak lennének, mert nyersanyaghiányunk lehetetlenné tenné, hogy magunk állítsuk elő ezeket a termékeket.

Apponyi gróf felolvasta bizalmas memorandumát,⁵⁸⁷ amely minden oldalról megvilágítja az aláírás vagy alá nem írás belpolitikai következményeit, pontról pontra összevetve a kétféle lépés kimenetelét.

Apponyi gróf kijelentette, legnagyobb félelme az, hogy gazdasági helyzetünk rövid időn belül rá fog kényszeríteni bennünket arra, hogy magunk kérjünk békét.

Lers báró felvázolta a Szerbiával kötött egyezmény⁵⁸⁸ legfontosabb pontjait. Kijelentette, hogy úgy véli, a szerződés aláírásából fakadó számos bel- és külpolitikai nehézségnek elejét lehetne venni, ha az élelmiszerellátás gondjait hangsúlyoznánk. Mindenki megértené, hogy Magyarországot az éhínség kényszerítette a szerződés aláírására.

Bethlen gróf hangsúlyozta, hogy biztosítékot kell szerezni a Szövetséges Hatalmaktól, hogy aláírás esetén a szerbek kivonuljanak az általuk megszállt területekről.

Az értekezlet ezután áttért annak megvitatására, milyen úton és módon lehetne kölcsönt biztosítani élelmiszer és nyersanyagok vásárlására.

Határozat született, hogy egyelőre csupán tudatjuk a Szövetségesekkel, hogy szükségünk van ilyen kölcsönre.

Apponyi gróf felolvasott egy általa készített választervezetet* arra az esetre, ha a végleges békefeltételeket ultimátum formájában nyújtják át nekünk. Általános volt az egyetértés, hogy válaszunkat úgy kell megfogalmaznunk, hogy az ne hozza fölöslegesen kínos helyzetbe a kormányt az aláírás ügyében, s hogy biztosítsa a Nemzetek Szövetségéhez való fellebbezés jogát.

1920. március 25.

A külügyminisztértől származó közlés* szerint Della Torretta márki⁵⁸⁹ bécsi olasz követ a bécsi magyar követség egy tagja* előtt kijelentette, hogy a Nyugat-Magyarországot, valamint a békefeltételek politikai és területi vonatkozásait illető döntés felülvizsgálata teljesen ki van zárva. A különböző békeszerződések

Apponyi Albert memorandumuma a békeszerződés aláírásáról (Neuilly, 1920. március 24., fogalmazvány)

Az aláírás vagy alá nem írás kérdésének megítélésénél mérlegelni kell azt a körülményt, hogy a békeszerződés területi határozmányai összes következményeikkel – a nyugati vármegyék kivételével – már tényleg életbe léptek, és hogy nem áll hatalmunkban ezen az állapoton változtatni. E tekintetben tehát a kétféle eljárás következményei csak a következőkben térnek el, amiknek mérlegelésénél ismét azt kell tekintetbe venni, hogy csak kis részben számolhatunk tényekkel, legnagyobb részben feltevésekkel van dolgunk, melyeknek kisebb-nagyobb valószínűsége azonban többnyire megállapítható.

Ha aláírunk:

1. Bizonyos formai elismerését fejezzük ki a tőlünk elcsatolt területek elvesztésének és a reánk rótt terhek elvállalásának;

2. ama területek lakóinak hozzánk való ragaszkodását a visszacsatolás reményével együtt bizonyos mértékben gyengítjük, belenyugvásukat az új helyzetbe előmozdítjuk;

3. megmaradt területünk lakosságának hangulatára analóg [hasonló] hatást gyakorlunk;

4. véderőnk okszerű fejlesztéséről formailag lemondunk;

5. lehetetlen pénzügyi terheket vállalunk.

Ezzel szemben az aláírás teljesítésének következő előnyei állanak:

1. Aláírás után nyílik csak meg számunkra valóságos külpolitika megkezdésének lehetősége – megkezdésének, mondom, mert teljesen csupán a ratifikáció után fogunk a nemzetközi közösségbe felvétetni –, de az a kezdet is lehetővé teszi a direkt érintkezést az idegen államok kormányaival és közvéleményével, [továbbá] a propaganda munkát;

2. megindulhat a gazdasági munka és a pénzügyi és közgazdasági összeköttetés a külső világgal;

3. megnyilvánulhatnak a külső államokban azok a jóindulatok, melyeket ma a háborús állapot fikciója [örülete], a

szomszédainknak tett ígérek, a szövetség orthodoxiája [megrögzöttsége] és az antanthatalmaknak aláírásunk eléréséhez fűzött presztízskérdése ma többé-kevésbé elnémit; esetleg egészen más magatartást találhatunk egyes kormányoknál. Fokozatosan érvényesülhet az a már köztudattá vált felfogás, hogy ez a békeszerződés tarthatatlan állapotokat teremtet és kivihetetlen intézkedéseket tartalmaz; ez utóbbiak, éppen lehetetlenségük folytán, minden valószínűség szerint a gyakorlatban leszállítatnak annyira, amennyire a jobb indulat fog érvényesülni;

4. Véderőnk fejlesztésének szerződés szerinti korlátozása, igaz, jó ideig fenn fog állni, és részben nehezen lesz kijátszható, de viszont a felfegyverzés és hadianyag-beszerzés bizonyos arányokban, melyek a szerződésileg megállapított keretek szükségletein túl mehetnek, mégis lehetséges, sőt biztosítva lesz, holott az alá nem írás esetén az teljesen ki van zárva.

Folytatás a 185. oldalon →

Apponyi Albert a Bois de Boulogne-ban (1920). Forrás: MNFa, time code: 00.35 perc

vonatkozó és a világsajtóban ismételt emlegetett hajlandóság szerinte a gazdasági határozmányok gyakorlati végrehajtásánál reparációs bizottságok⁵⁹⁰ útján fog érvényesülni. Azon aggodalmának adott kifejezést, hogy a németországi események⁵⁹¹ meg fogják nehezíteni az angol és az olasz kormány fáradozásait békülékenyebb hangulat megteremtésére úgy általában, mint különösen Németországgal szemben, illetve az extrém francia sovinszta iránynak fognak új tápot adni.

Kolozsvárt halálra ítélt Berkes József érdekében jegyzék⁵⁹² intéztetik békekonferenciához intervenció végett. Hasonló tárgyú jegyzék⁵⁹³ meggyurecsik [Gyurócsik] őrnagy, Zeitler és Gazda századosok érdekében.

március 26-án

Gróf Apponyi Albert jegyzékét⁵⁹⁴ intéz a békekonferencia elnökéhez,¹⁵⁸ melyben bejelenti, hogy a magyar békeküldöttség folyó hó 30-án hazautazik és hogy távollétében az ügyek vezetésével Praznovszky Ivánt bízva meg, és kéri, hogy ha a Szövetséges Hatalmak válaszként még húsvét előtt adnák meg, a magyar békeküldöttség által adandó válasz adására megállapítandó határidőbe a húsvét hetét ne számítsák be.

szerves összefüggései miatt egy ilyen revízió a béke egész szerkezetét megzavarná. A feltételek enyhítésére vonatkozó, többször is emlegetett hajlandóság szerinte a gazdasági rendelkezéseknek a Jóvátételi Bizottság⁵⁹⁰ általi eltörlésében fog megmutatkozni. Azon aggodalmának adott kifejezést, hogy a németországi események⁵⁹¹ nagyon meg fogják nehezíteni az angol és az olasz kormány törekvését a békülékenyebb hangulat megteremtésére általában és különösen Németországgal szemben; attól is tart, hogy ezek az események új erőt adnak a szélsőséges nacionalizmusnak.

A Kolozsvárott halálra ítélt magyarok érdekében közbenjárást kérő jegyzék⁵⁹² ment a békekonferenciához.

1920. március 26.

Apponyi gróf jegyzékét⁵⁹⁴ intézett a békekonferencia elnökéhez,¹⁵⁸ amelyben bejelenti, hogy a magyar küldöttség március 30-án Budapestre indul, s hogy távollétében Praznovszky lesz megbízva a delegáció ügyeinek intézésével. Kérte azt is, hogy amennyiben a Szövetséges Hatalmak még húsvét előtt megadnák a választ, a magyar viszonzás benyújtásának határidejébe a húsvét hetét ne számítsák bele.

1920. március 27.

Római követünk⁴⁵¹ jelentése⁵⁹⁵ szerint Bukarestben nagy nyugtalanságot keltett a Magyarország érdekében indított olasz akció, s ezért az olaszországi román követ⁵⁹⁶ utasítást kapott, hogy panasszal éljen Sforza grófnál. Válaszul Sforza jelezte, hogy Nitti akciója merőben baráti gesztus volt, amely csupán azt célozta, hogy a magyar ellenjavaslatokat is tárgyalják meg. Nemes gróf szerint a román követ a Sforzával folytatott beszélgetéséből azt a benyomást szerezte, hogy a Romániának ígért magyar területek nincsenek veszélyeztetve, s Magyarország esélyei nem kedvezőek.

Az utóbbi napokban olyan hírek⁵⁹⁷ keringtek Budapesten, hogy az osztrákok fontolóra vették Nyugat-Magyarország rövid időn belüli megszállását. Gorton tábornok (a budapesti Szövetségek Közi Katonai Miszsió brit tagja) és Hohler, a budapesti brit főmegbízott Eszterházy [Esterházy] (volt) miniszterelnök⁵⁹⁸ előtt azonban kijelentette,* hogy nem áll küszöbön ilyen megszállás. Hohler megjegyezte, hogy amíg béketárgyalások folynak, nem lehetséges Nyugat-Magyarország megszállása, ám új helyzet állna elő, ha visszautasítanánk a szerződés aláírását.

Apponyi Albert memoranduma a békeszerződés aláírásáról (Neuilly, 1920. március 24., fogalmazvány)

– folytatás

Az alá nem írás esetén féltő, hogy:

1. a rosszakarat megrögzötté válik és olyan tényezőkre is áttérjed, amelyek ma még velünk bizonyos pontig rokonszenveznek; ez legalábbis valószínű, habár nem bizonyos;

2. nemzetünkél, ha az anyagi nyomor nagyobbodik, és netán újabb megszállások és rablások történnek, az első pillanat exaltációját [elkeseredését] még nagyobb csüggedés váltja fel, ami könnyen a belső rend felbomlásához vezethet; megszűnnének ugyanis azok a már létező megállapodások is, amelyek Ausztriával és Szerbiával bizonyos első szükségszerű cikkek szállítására nézve kötöttek (élelmiszerek, só, robbantóanyagok) és melyek folytán – különösen Szerbia mozdonyjavítási megrendeléseit folytán – bizonyos ipari munka megindult; éhség és munkanélküliség tehát terjedne; végleg elvesznének a szomszéd államok kezében levő szárazföldi és vízi szállítóeszközök, melyeknek egy részét a szerződés értelmében visszakapjuk; ha pedig mindezek folytán beáll a belső bomlás:

3. az elveszett területek lakói is még jobban idegenednek el tőlünk, és még inkább esnek kétségbe – ha talán valamivel később is – a visszacsatlakozás tekintetében, mint ahogyan ez az aláírás esetén előállana;

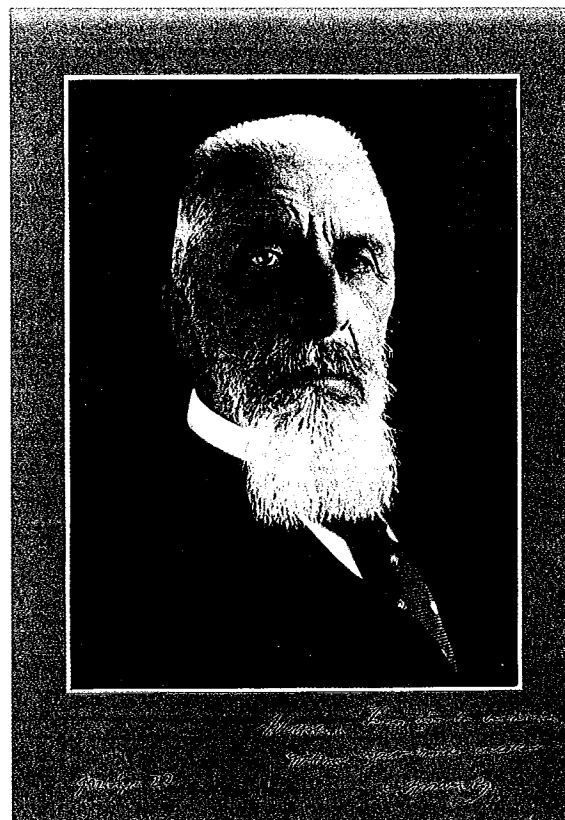
4. mindezek folytán hosszabb-rövidebb idő után arra kényszerülnénk, hogy új békeakciót kezdeményezzünk, amikor mindenesetre vagy legalább igen valószínűen, már csak büntetésképpen is még rosszabb békét kapnánk. (Románoknak, szerbeknek és cseheknek vannak még ki nem elégtett területi aspirációi [törekvéseik].)

Az aláírásnak lélektani hatásait ki- és befelé az illetékes tényezőknek, különösen a Nemzetgyűlésnek megfelelő nyi-

latkozáttal ellensúlyozni lehet; az új helyzetnek mint jogállapotnak elismerése pedig az adott körülmények között a magyar nemzetet sem erkölcsileg, sem becsületében nem kötelezi; mihelyt a hatalmi viszonyok annak felforgatására

lehetőséget nyújtanak, azt [ti. a nyilatkozatot] felhasználhatjuk.

A magyar közvéleménynek a reánk nehezedő kényszerhelyzetre való utalással a sajtó útján azt kellene szuggérálni, hogy az alá- vagy alá nem írás kérdése tisztán taktikai kérdés, mert az alá nem írás mai tehetetlen állapotunkban szintén csak a tiltakozásnak egyik, bár kétségtelenül leghatásosabb formája volna, tiltakozást pedig az aláírással kapcsolatban is ki lehet és ki kell fejeznünk. A kettő közötti különbség tehát alig éri meg az alá nem írással összekötött, minket megsemmisítő fenyegető veszélyek felidézését, annál kevésbé, minél általánosabb a magyar békeszerződés tarthatatlanságáról való meggyőződés. Ebből a meggyőződésből egy lélektani és politikai folya-

Apponyi Albert Wettstein Jánosnak dedikált fényképe (1932).

Forrás: Wettstein-hagyaték

mat indul ki, mely mindenesetre mindenféleképpen kihasználható lesz; féltő, hogy az alá nem írás annak fejlődését megakasztaná.

Az aláírást azonban, ha erre szánjuk magunkat, mindenesetre olyan módon kell eszközölni, hogy:

1. kifejezésre jussón a kényszerhelyzet, a tiltakozás, a művelt nemzetek lelkiismeretéhez való fellebbezés;

2. szabad keze maradjon a Nemzetgyűlésnek a ratifikáció tekintetében, melyről esetleg egészen változott viszonyok között lehet majd határozni. De ezt a szempontot előre kidomborítani nem volna célszerű.

Forrás: MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–58. sz. (1–4. p.)

március 28-án

Római követünk⁴⁵¹ jelentése⁵⁹⁵ szerint érdekünkben kifejtett olasz akció Bukarestben nyugtalanságot keltett, s quirinali román követ⁵⁹⁶ utasítást kapott, hogy Sforzánál e tárgyban felszólaljon. Államtitkár⁴⁵³ ez alkalommal Nitti akcióját egyszerű előzékenységi ténynek minősítette, mely csak oda irányul, hogy magyar ellenjavaslatok vizsgálat tárgyává tétessenek. Gróf Nemes nézete szerint román követ Sforzával folytatott beszélgetéséből azt az impressziót nyerte, hogy a rovásunkra Romániának odaigért területek nincsenek veszélyeztetve, illetőleg magyar kilátások kedvezőtlenek.

Az utóbbi napokban Budapestre hírek⁵⁹⁷ érkeztek Nyugat-Magyarországnak az osztrákok által tervezett közeli megszállásáról. Eszterházy [Esterházy] Miklós herceg⁵⁹⁸ előtt Gorton tábornok és Hohler úy nyilatkoztak,* hogy okkupáció nem imminens,⁵⁹⁹ s Hohler ez alkalommal megjegyezte, hogy addig, míg békétárgyalások folynak, megszállás nem volna lehetséges, azonban alá nem írás esetén új helyzet állana elő.

1920. március 28.

A delegáció értekezletén Praznovszky felhatalmazást kért arra, hogy amint a Szövetséges Hatalmak válasza megérkezik, viszonzásunk benyújtására haladéktól folyamodjék. Apponyi gróf utasításokat adott a Budapestre visszatérő küldötteknek arról, milyen tájékoztatást lehet adni a nagyközönségnek. Felkérte Praznovszkyt, hogy a békefeltételek átvétele alkalmával csupán „*accusé de réception*”-t⁶⁰⁰ adjon.

Az értekezlet ezután a békétárgyalások és Halmos tevékenysége közötti összefüggések megvitatásával folytatódott. Csáky Imre gróf azon nézetének adott kifejezést, hogy ezek formailag teljesen különböző események, és úgy is kell kezelni őket. Egyik a másakra csak a végkimenetelében tud hatást gyakorolni. Úgy vélte, Halmos akcióját teljesen el kell választani a békétárgyalásoktól, csakúgy mint a békedelegáció tagjainak tevékenységétől. Ugyanakkor úgy vélte, hogy Halmos tevékenységéről jelentést kell készíteni a külügyminiszter vagy a kormányzó részére, és pontos utasításokat kell kérni, mielőtt ő (a delegáció tagjaként) megkezdheti a komoly tárgyalásokat. Hangsúlyozta, hogy az akció eddig teljesen magánjellegű volt, a franciák annak tekintették, és bármelyik pillanatban visszavonható.

Lers báró kijelentette, hogy nem tudja osztani Csáky Imre gróf álláspontját, és úgy érvelt, hogy mivel az olaszok és a britek is készek elfogadni szempontjainkat, meg kellene próbálnunk összehangolni a (hivatalos) békétárgyalásokat és a magánjellegű tárgyalásokat. Ez bizonyára sikerülni fog, ha a franciák magatartása csakugyan megváltozott. Ily módon a szerződés aláírását is sikerül elodáznunk; hiszen nyilvánvaló, hogy az aláírás kedvezőtlen hatással lenne a jövőre, rontaná a mi helyzetünket és javítaná ellenségeinkét. Ha az aláírást el lehetne halasztani, az – a lakosság hangulata miatt – belpolitikai szempontból is előnyös volna. Nem hiszi, hogy Halmos akcióját el lehet választani a delegáció munkájától és a küldöttség tagjainak tevékenységétől.

Teleki gróf közölte azon nézetét, hogy helyzetünk javulni fog, ha ünnepélyes tiltakozás mellett és nyilvánvalóan kényszer hatására írjuk alá szerződést, ahogyan azt a küldöttség korábban már elhatározta.⁶⁰¹ Nincs olyan befolyásos államférfi, aki aláírná ezt a szerződést, amint azt Apponyi gróf a Legfelsőbb Tanács előtt elmondott beszédének elején kifejtette. A fenyegető éhínséggel szembenező magyar kormány – amint arra Lers báró rámutatott – talál majd valakit, aki aláírja a szerződést. Meg kellene kísérelni a szerződés első, a Nemzetek Szövetségére vonatkozó részébe⁶⁰² beiktatni egy cikkelyt, amely nyitva hagyná a kaput a franciák számára, hogy nyomást gyakoroljanak szomszédainkra.⁶⁰³ Teleki gróf és Bethlen gróf vállalta, hogy megfogalmazza a cikkelyt, amit Csáky Imre gróf holnap átad Paléologue-nak.*

Praznovszky Iván visszaemlékezése (1955)

[...] Költője is akadt a társaságnak, akinek sikerült végig anonim maradnia, s aki egy-egy kakukktójást placírozott Apponyi tányérjára étkezés előtt. A költeményekben Apponyit kivéve mindnyájan elég ügyesen ki lettünk figurázva. Igen sikerült volt a két Csáky grófnak megkülönböztetése, akik közül egyiket, Imrét, nagyatádinak, Istvánt pedig sokorópátkainak kereszteltük el. [...]

Forrás: Praznovszky 2012, 193. o.

Kiss Sándor visszaemlékezése (1940)

[...] Szállodánk három kisebb termében tált étkezéseinknél is iparkodtunk kevésbé komorak lenni, habár természetes, hogy igazi, szívből jövő jókedvet nem várhattunk egyikünkől sem. Engem neveztek ki a békedelegáció fűzfapoétájává, hát kiserkesztettem társaságunk tagjait, költői szabadságom kihasználásával egyiket-másikat többé-kevésbé borsosan figurázva ki. Az okosak sohase vették rossz néven, de mégis bajom lett belőle, amennyiben sok „különlenyomatot” kellett szüleményeimből körmölnöm. De elégtételeim volt, hogy szeretett Öregurunkat is nemegyszer sikerült jól megnevettetnem, ami ott, abban a temetési hangulatban igazán nem volt könnyű feladat. [...]

Forrás: Nemeskéri-Kiss 1940, 160–161. o.

Kiss Sándor visszaemlékezése (1941)

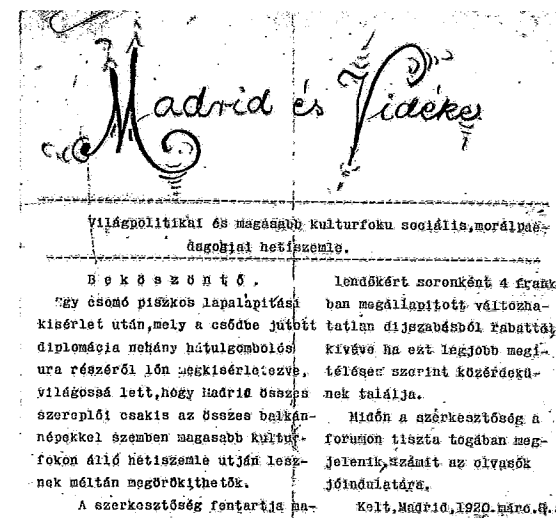
[...] Lers Vilmos igen sok adomát tudott és azokat vacsoráinknál igen kedvesen szolgálta fel, amíg a néha szelíden kötekedő szellemességű Hegedűs Lóránt az adomázást meg nem elégezve minden történetke után bement, hogy: „Lásd a Lőcsei Kalendárium 1903-iki (vagy egyéb) évfolyamát.” Szegény Vilmos bátyánk egy ideig szabadkozott, hogy nem onnét meríti anyagát, de végre is elunva a sok idézgetést, inkább átadta az adomázás fontos szerepét többi kollégáinak.

Két Csákyunk volt: Imre követségi tanácsos és István követségi attasé; később mindkettő külügyminiszterünk is lett. Az én lelkesen szárad, hogy akkori két csizmas képviselőnk, a Szabó Istvánok megkülönböztető jelzőinek mintájára Imrét Nagyatádinak, Istvánt pedig Sokorópátkainak hívtuk, eredeti neveik

„Szélvész Iván”, a békedelegáció feladatokkal túlterhelt főtitkára.

Forrás: MNL OL, P 2126, 1. dob., 3. sor., 44. sz.

„Hírek” a békedelegáció tagjai által írt *Madrid és Vidéke* című tréfás újságból (1920. március 8.).

Forrás: MNL OL, P 2126, 1. dob., 3. sor., 42. sz.

hovatovább el is maradván. Imre nevetett ezen, de István néha bizony nem. Mindig igen komoly fiatalember volt, kétszeresen dolgozott, túl sokat, minden szórakozás, felüdítő változatosság nélkül. Nézetem szerint e túlfeszített munka okozta korai halálát is; nem lehet büntetlenül állandóan 110%-kal dolgozni, mert a fölös 10%-ot a tőkéből, szervezetünkől vesszük el.

Kézenfekvő, hogy „Sokorópátkai” eme túlságos komolyságát nem lehetett szó nélkül hagynunk, húztuk is érte eleget, gyakran tréfáltuk meg, hogy jobb meggyőződése ellenére is nevetnie kellett. Például egyszer, amidőn éppen valami nagy munkán dolgozott, ismeretlen helyre zárkózva be, testületileg törtünk be szobájába és azt teljesen átrendeztük, minden bútordarabot, apróságot más helyre rakva: fogkefét az írótol, cipőt a zsebkendő, kalapot a gumicipők helyére, vagy megfordítva. Levélpapírjából hajócskát csináltunk és azokat minden vizek tartó edényben úsztatva kiírtuk fölébe: Magyar Flotta. Szegény Sokorópátkai, ha még élne, folytatnám e bekezdést, de így, kevéssel temetése után, nem visz rá a kedvem. [...]

Forrás: Nemeskéri-Kiss 1941, 284–285. o.

1920. március 29.

Csáky gróf a következő jelentést tette a delegáció értekezletének:

Ma Paléologue nagykövettel ebédelt, Halmos és Saint-Sauveur⁶⁰⁴ is jelen volt. Paléologue a következő kijelentést tette: „*J'accentue que pour le moment il s'agit des questions économiques. C'est après que se posent les questions politiques qui en sont la base.*”⁶⁰⁵ Csáky gróf hagyta Halmost beszélni, hogy megőrizze a tárgyalás magánjellegét. Saint-Sauveur afelől érdeklődött, mit tud felajánlani Magyarország, ami vonzó lehet a francia gazdasági érdekek szempontjából. Halmos válaszolt a kérdésre. Úgy tűnt, Paléologue-ot különösen a dunai hajózás érdekli. Csáky gróf megadta neki a kért felvilágosítást, közölve, hogy ezt fenntartásokkal teszi, tekintettel arra, hogy hónapok óta távol van Magyarországtól. Saint-Sauveur közölte, hogy szeretne kapni egy memorandumot azokról a gazdasági erőforrásokról, amelyek érdekelhetik Franciaországot. Először tanulmányozhatnák az emlékiratot, és ha a vizsgálat eredménye azt mutatja, hogy vannak értékes lehetőségek, akkor valakit Magyarországra lehetne küldeni, hogy vizsgálatot folytasson. A további lépéseket e vizsgálat alapján lehet megtárgyalni Paléologue-gal. Paléologue azután felhasználhatná ezt az alkalmat arra, hogy a magyarországi francia gazdasági érdekekre való tekintettel politikai nyomást fejtessen ki Magyarországra érdekében. Csáky grófnak az egész beszélgetésről az volt a benyomása, hogy itt egy nagy jelentőségű, jól megfontolt politikai tervről van szó, s benyomását a beszélgetés további alakulása még inkább megerősítette. Paléologue közölte, hogy nagy csodálattal töltötte őt el az a szervezőerő és tehetség, amelyet a magyarok tanúsítottak a háború idején. Saint-Sauveur, aki a Creusot képviselője, kiemelte, hogy konszernjének⁶⁰⁶ nagyon nagy érdekeltiségei vannak Csehszlovákiában, Romániában és Lengyelországban, s amennyiben Magyarország is bekerülne ebbe az érdekkörbe, akkor Budapesten lenne ennek az óriási konszernnek a központja. Ezzel Magyarország válna a francia keleti politika fő pillérévé.

Csáky Imre gróf megjegyezte, hogy ennek megvalósítása érdekében már előzetesen is szélesíteni kellene a politikai támogatást. Paléologue azt felelte, minden attól függ, sikerül-e létrehozni a francia gazdasági érdekszférát. Nézete szerint ez az előfeltétel. Közölte továbbá, hogy Millerand tud a Csákyval tartott találkozóról, ami véleménye szerint a politikai jó szándékot mutatja. Ezt a jó szándékot jelezte Millerand nemrégiben küldött fontos üzenete⁶⁰⁷ is. Csáky Imre gróf megpróbálta szóba hozni a (hivatalos) béketárgyalások és a küszöbönálló (zártkörű) tárgyalások közötti összefüggést. Rámutatott, hogy a szerződés aláírása, csakúgy mint az aláírás részünkről történő megtagadása súlyos belső és nemzetközi nehézségeket fog okozni Magyarországnak és ellenfeleinek egyaránt.⁶⁰⁸ Mindez a most körvonalazott tárgyalások megindítását is megnehezítené. Paléologue azt felelte, itt nehéz lenne bármin is változtatni anélkül, hogy a franciák felfednék lapjaikat a Szövetségek előtt. Ők (a franciák) teljesen tudatában vannak a vázolt nehézségeknek, és minden lehetőséget megtesznek azok csökkentésére. Azt javasolta, hivatkozzunk a 19. cikkelyre (a Nemzetek Szövetsége Egyezségokmányából) abban az értelemben, ahogyan azt Csáky gróf felvetette.⁶⁰⁹ Csáky gróf azon aggodalmának adott kifejezést, hogy a románok nem fognak velünk tárgyalni, miután aláírtuk a szerződést. Paléologue a következőképpen válaszolt: „*Mon cher Comte, vous êtes diplomate, vous devez vous y connaître. On fera jouer quelques mines, la presse fera ventiler quelques questions, on aura les moyens de forcer leurs mains.*”⁶¹⁰ Paléologue azt mondta, hogy amennyiben a delegáció addigra még nem térne vissza Párizsba, üzenetet fog küldeni Budapestre, amint meg lehet kezdeni a tárgyalásokat. Csáky gróf megkérdezte, vajon nem lehetne-e elhalasztani a békefeltételek átadását a delegációnak. Paléologue szerint nehéz volna okot találni a további halasztásra, mert: „*Nous sommes au bout de nos moyens.*”⁶¹¹ Csáky grófnak az a benyomása, hogy a franciák rossz viszonyban vannak a britekkel és az olaszokkal. Paléologue közölte még, hogy megpróbál majd tárgyalásokat szervezni a szerbekkel és a csehekkel is. Azt mondta, hogy ha e terv sikerrel jár, új társulás jön létre keleten, amelynek Magyarország lesz a középpontja; ezt a társulást azután be lehet illeszteni egy jóval nagyobb szabású tervbe. Halmos azt javasolta,

Praznovszky Iván visszaemlékezése (1955)

[...] A vacsora után, ha különösebb munka nem volt, egy-két bridzsasztal alakult, az egyiknél játszottak Apponyi, Bethlen, Csáky Imre, Láng és én, a másikonál Somssich, Popovics, Kállay, Bánffy Zoltán. Teleki Pali hol itt, hol ott segített ki. [...]

Forrás: Praznovszky 2012, 193–194. o.

Dely Olivér interjúja Praznovszky Ivánnal (1966?)

[...] Az irodákat este 8 óra körül átalakítottuk klubbá. Be volt téve két-három bridzsasztal [...], az esti étkezés után rendszerint ott összejöttünk, legtöbbször beszélgettünk, de néha egy-két bridzspartit is lejátszottak, és ez arról volt nevezetes, hogy Apponyi majdnem mindig veszett. Bevallom, hogy rosszul is játszott különben, úgyhogy majdnem elvesztette mindig a napidíját [...]. Popovics Sándor, a Nemzeti Bank elnöke pedig minden áldott nap egy burgundi [...] kis üveg vörösbort spendírozott meg a napidíjából. S akkor aztán az mondtam, nagyon kell vigyázni, mert híre fog menni, hogy Apponyi elkártyázza a pénzét, a Popovics pedig elissza. [...]

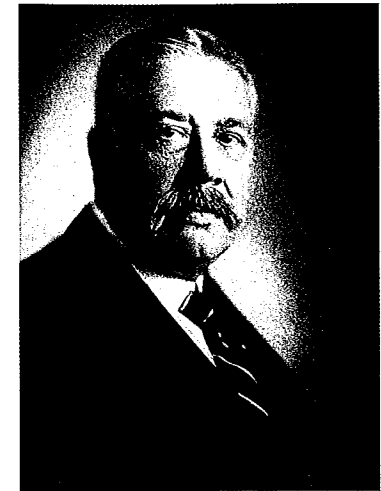
Forrás: Praznovszky 2012, 194. o.

Kiss Sándor visszaemlékezése (1941)

[...] csak ama néhány mozzanatról akarok szólni, mellyel – bizony kissé magunkra erőltetett műjókedv mellett, hogy egészen el ne veszítsük bátorságunkat – igyekeztünk ottani kevés szabadidőnket kissé derűsebbé, elviselhetőbbé tenni. Mint-hogy kijárnunk nem volt szabad, de ehhez egyébként se lett volna kedvünk, delegációnk főtájkára, Praznovszky [sic!] Iván (utóbb párizsi követünk) a nappal irodahelyiségül szolgáló szobákat esténként néhány bútordarab átállításával társalgóvá, klubbá alakította át, ahol esténként (Uram bocsá!) még bridzset is játszottak. Az alkalmi bridzsalakulatokon kívül volt két állandó résztvevőkből álló asztal.

A politikusok: Apponyi Albert, Teleki Pál, Bethlen István és vagy Csáky Imre, vagy Láng Boldizsár, majd midőn este pontosan tízkor nagyurunk, Apponyi aludni ment, beugrott helyébe a mindig, mindenki által igénybe vett, valósággal agyonnyúzott, de annál népszerűbb kollégánk, Praznovszky Iván.

A közgazdasági kártyaasztal a következőkből állott: Popovics Sándor, Walko Lajos, Somssich László és Kállay Tibor.

A közgazdasági kártyaasztal játékosai: Somssich László gróf, Popovics Sándor.

Forrás: OSZK, K, Arckép 363; MNM, TF, 6297/1957

Popovics egy ízben datolyát ígért annak a delegátusnak, aki a leghívebben tudja utánozni a természet hangjait. Egyik neves államférfiünk a kutyaugatást adva mesteri módon elő, egyhangúan, mondhatnám nagy fölénytel nyerte ezt az értékes díjat, amihez azonban Apponyink mosolyogva csóválta fejét.

Magam nem lévén kártyatudós, szerepem a csöndes megfigyelő és lantos krónikásé maradt, időről időre e szelíd kártyázásokat is kegyetlenül kiszervezve, hol disztichonokban, hol hősi anapesztyusokban. [...]

Forrás: Nemeskéri-Kiss 1941, 283. o.

Popovics Sándor levele König Tivadarnak (Neuilly, 1920. január 12.)

[...] Bridzs minden este. Kállay T., Somssich László, Bánffy. Edigi működés szaldója passzív. Egység egy centime. [...]

Forrás: Popovics-hagyaték

Popovics Sándor levele König Tivadarnak (Neuilly, 1920. március 7.)

[...] az állapot az idegekre megy, mert mostanában a munka nagyon megcsappant, ami nem előny. Egyedüli vigasz a bridzs, amely nem 0,5, hanem 0,005 frcs-ba [frankba] megy, váltakozó eredménnyel. [...]

A humor kialakulásában teljesen. Sirokkó és tavasz tegnap. Egy szál kabátban jártunk. Az éjjel esett és esik most is. Gyülekeznek is a bridzsisták (1/2 6 van). [...]

Este ebéd előtt és után járja most a kártya, amire tegnap az eső szolgáltatott ürügyet. [...]

Forrás: Popovics-hagyaték

március 30-án

A Hadügyminisztérium⁵²⁸ béketárgyalási osztálya közli* Ottubay őrnaggyal, hogy az összekötő csoport értesülése* szerint Ungvárott, Munkácson és Beregszászon folyó hó 28-án kitört a kommunizmus,⁶¹⁷ melyet a csehek szítottak, hogy bizonytalan állapotot teremtve csapataik ottlétét rend fenntartásának szükségességével indokolhassák.

Este 7 órakor gróf Apponyi Albert a béke delegációval különvonaton Budapestre utazott, hátrahagyván az ügyek vitelére Praznovszky Iván követet mint ügyvivőt, Wettstein János köv.[etségi] tanácsost, Bobrik Arno konzult.⁶¹⁸

március 31-én

Monsieur Cheysson,⁶¹⁹ a Jóvátételi Bizottsághoz beosztott francia hivatalnok felkereste⁶²⁰ Praznovszky követet, hogy, mint mondá, „félhivatalosan” felvilágosítást kérjen a következő két kérdésre vonatkozólag:

hogy Tolnay Kornél⁶¹² válasszák a Magyarországra küldendő misszió élére. Halmos közölte azt is, hogy Apponyi gróf nem ellenzi az új politikai irányvonalat. Ez a kijelentés láthatólag nagyon jó benyomást tett Paléologue-ra; megjegyezte: „Comment, même lui?”⁶¹³ Csáky gróf erre elmagyarázta Paléologue-nak, hogy németbarát magyarok nem léteznek;⁶¹⁴ a magyarok valamennyien magyarbarátok. A franciákat egész idő alatt olyanok vezették félre, akik határozottan ellenségesek Magyarország iránt. Paléologue a cseh–osztrák helyzet felől érdeklődött Csáky gróftól. Csáky megadta a kért felvilágosítást, és közölte, hogy hacsak az általuk folytatott politikában nem áll be gyökeres változás, az eredmény a királyság visszaállítása lesz. Paléologue a kormányzó felől is érdeklődött. Csáky megkérdezte, hogy amennyiben magyar vállalatok esetleg francia kézbe kerülnek, utóbbiak biztosítékot adnak-e arra, hogy megvédik az állam érdekeit. Saint-Sauveur azt felelte, hogy ez magától értetődik. Csáky mellékesen azt is megkérdezte, milyen következményekkel járna, ha nem írnánk alá a szerződést. Paléologue nem tudott válaszolni erre a kérdésre. Paléologue ezután felvetette, hogy a franciák készek volnának anyagi áldozatokra a francia propaganda érdekében.⁶¹⁵ Csáky gróf elutasította ezt a felvetést, mondván, hogy az csak ártana az ügynek.

Bethlen gróf kérésére Popovics megjegyzéseket fűzött a felmerült kérdések gazdasági vonatkozásaihoz.⁶¹⁶ Annak ellenére, hogy úgy tűnik, a franciák elsősorban a magyar vasutak iránt érdeklődnek, ő nemcsak gazdasági, hanem politikai szempontból sem tartja kívánatosnak a vasutak elvesztését. A vasművekkel kapcsolatban kevésbé bizonytalan.

1920. március 30.

A Hadügyminisztérium⁵²⁸ úgy értesült,* hogy március 28-án Ungvárott, Munkácson és Beregszászban kommunista forradalom tört ki.⁶¹⁷ A forradalmakat a csehek szították azzal a céllal, hogy zavargásokat okozzanak, s csapataiknak e városokban való jelenlétét a rend fenntartásával igazolják.

Ma este 7 órakor Apponyi gróf a küldöttség tagjaival különvonaton Budapestre utazott. A delegáció ügyeinek intézésére Neuilly-ben maradt Praznovszky mint ügyvivő, Wettstein János követségi tanácsos és Bobrik Arno konzult.⁶¹⁸

1920. március 31.

Cheysson,⁶¹⁹ a Jóvátételi Bizottsághoz beosztott francia tisztviselő felkereste⁶²⁰ Praznovszkyt, hogy „félhivatalosan” tájékoztatást kérjen a következő két kérdésben:

Benda Jenő: A magyar béke kilátásai. Apponyi Albert a helyzetről. Miért halasztódott el az entente válaszáradása? (Interjú Apponyi Alberttel, 1920. március 30.)

A magyar béke delegáció a húsvéti ünnepekre hazajött. Az antant választát nem hozta magával. Ebből a negatív tényből kevés pozitív következtetést lehet levonni. Hogy ellenségeink tanácsa csak elhalasztotta-e keresztre feszítésünket, vagy pedig reményt akar adni föltámadásunkra – azt nem tudhatjuk. A döntés halogatása mindenestre kedvezőbb eredmény, mint hogyha informáló munkánk előtt ultimátumot kaptunk volna a békeszerződés aláírására. Minket mégsem intéznek el olyan sommásan, mint Bulgáriát. Az angolok érdeklődése az igazság iránt, az olaszok nyílt pártfogása és Amerika pártoló passzív rezisztenciája hatással volt a heves francia vérmérsékletre, s legalább egy kis időt hagyott a gondolkodásra.

Apponyi int a vérmes reménykedéstől, buzdít a kitartásra, s figyelmeztet, hogy hibát ne kövessünk el itthon. E hármast utasítás különösen időszerű most. Annyit elértünk, hogy fölkellettük az antant nagy államaiban a lelkiismeretet és azt a tudatot, hogy velünk igazságtalanságot készülnék elkövetni. De érzik megkötöttségüket, mert egyoldalú információra kis szövetségeseikkel oly szerződéseket kötöttek, melyektől nehezen tudnak szabadulni. Ha Magyarország a belső rendnek, fegyelemnek, kultúrának és konszolidációnak képét mutatja, akkor ez a fölkelte lelkiismeret-furdalás előbb-utóbb a békeszerződés revíziójára vezet. Ha azonban mai dezolált állapotaink tovább tartanak s politikai torzalkodásaink híre nagyítva kikerül a külföldre, akkor ezzel az antant lelkiismeretén könnyítünk, azt mondják: az olyan nemzet, mely nem tudja magát sem kormányozni s a nyomorúságában sem tud rendet tartani, és egymás közt békén élni, az nem érdemi meg a különös kíméletet. Legyünk vele tisztában, hogy viselkedésunktől sok függ, s nagyon jó volna, ha a húsvéti ünnepek ájtatos hangulatában megszületnék az a nemzeti egység, aminek gondolata Apponyi intő szavaiból is kiérzik.

Elutazás előtt a Château de Madridban megkértem gróf Apponyi Albertet, a magyar béke mai helyzetéről mondja el a véleményét. Kérdéseimre a magyar béke delegáció elnöke a következőket válaszolta:

– Emlékeztetem arra, amit elutazásomkor mondtam, amidőn a közönséget óva intettem attól, hogy a békeszerződés érdemleges módosítása iránt vérmes reményeket tápláljon. Ugyanakkor azonban azt is mondtam, hogy ne tekintsek Magyarországot sorsát ehhez a szerződéshez kötöttnek, hanem inkább ahhoz az időhöz, ami ezután következik, és ahhoz a tevékenységhez, amelyet ezután fogunk kifejteni. Erre nézve viszont már akkor is bizonyos bizalommal nyilatkoztam, amit mostani benyomásaim szerint még határozot-

tabban megtehetek. Nagyon természetes, hogy nem nyilatkozhatom a tekintetben, hogy abszolúte ki van-e zárva a szerződés módosítása, vagy nem, és hogy az aláírás tekintetében micsoda állást foglalunk el, mégpedig először azért nem nyilatkozhatom, mert magam sem tudom, másodszor azért, mert nem volna célszerű ma bármilyen irányban megkötni elhatározási szabadságunkat. Hangsúlyozom azonban, hogy elzárkózottságunk dacára, amelyben nem érvényesíthettük magunkat a tárgyalások során úgy, amint azt a nemzeti közvélemény várta, mégis volt mindenféle alkalmunk arra, hogy a közhangulatot észleljük és hogy konstatáljuk annak bizonyos javulását a mi ügyünkkel szemben. Bízom tehát abban, hogy meg fogjuk találni a külügyek vezetésének ezt az orientációját, amelynek révén belátható időben visszazerezük Magyarországnak az őt megillető helyzetét a népek családjában.

De ennek föltétele belügyi állapotaink olyan kialakulása, amely tiszteletet és rokonszenvet ébreszt, komoly munkára való elhatározottságunk, felülemelkedésünk a hitvány személyi és pártpolitikai torzalkodásokon, a jogrend föltétlen uralmának biztosítása és ezzel az összes nemzeti erők tömörítésének lehetősége egyfelől, anyagi és erkölcsi hitelünk helyreállítása másfelől.

A magyar delegáció elindulásának idejét kedden este hét óra húsz perckor tűzték ki.

Párizs az ébredő tavasz teljes pompájában búcsúzott tőlünk, amikor este a Gare de l'Est felé robogtunk. A Bois de Boulogne sétányain már finom üde zöld színbe borult minden, selymes levélkéiket csipkekönnnyű vékony lombzatba bontották a fakadó rügyek. Rózsaszínű, lila, fehér virágzásnak eredt fák színfoltjai keveredtek a zöld áradat szűz üdeségébe. És a derűs égbolt alatt átlátszóan ragyogó alkonyatban összelelkező szerelmespárok sétáltak a kanyargós utakon. A Champs Elysées-n nyitott autók körforgó áradata, a boulevard-okon az üzletek zárását követő órák hömpölygő tömeg nyüzsgése.

Így maradt meg emlékünkben Párizs, amikor vonatra szálltunk és nekivágtunk a sűrűsödő alkonyat homályába boruló francia mezőknek. [...]

Folytatás a 193. oldalon ⇒

1. Megállapítható-e hitelesen, hogy az Osztrák–Magyar Bank által mely bankjegysorozatok bocsáttattak ki 1918. október 27. előtt, illetőleg után?

2. A bankjegy-felülbélyegzés⁶²¹ alkalmával Magyarországon visszatartott bankjegyek ellenében kibocsátott kölcsönkötvények érintik-e az Osztrák–Magyar Bank likvidációját?⁶²²

Monsieur Cheysson, kinek Praznovszky követ kilátásba helyezte, hogy fenti kérdéseire rövid időn belül autentikus választ ad, még közölte vele, hogy előreláthatólag két hét múlva ugyanezen bizottság részéről felhivatalosan ismét fel fog kerestetni a magyar és francia állampolgárok között fennálló magánkövetelések és tartozások ügyében, amihez még hozzáfűzte, hogy francia részről minden módozatot, mely utóbbi kérdések barátságos megoldását lehetővé tenné, örömmel üdvözlőnének. M. Cheysson kérdéseire Külügyminisztériumtól sürgönyválasz kéretik.*

április 1-jén

Wallace amerikai nagykövet levélileg közli* gróf Apponyi Alberttel, hogy a kívánt személyes összejelentéshez nem járulhat hozzá, tekintettel arra, hogy a Szövetséges és Társult Hatalmak összessége köti a békét Magyarországgal, nem pedig ezen hatalmak egyenként. Így tehát a magyar békeküldöttség béke ügyére vonatkozólag csakis a békekonferenciával mint egészszel tárgyalhat. Wallace ehhez még hozzáteszi, hogy ő képviselvén az Egyesült Államokat a békekonferencián, fel van hatalmazva Magyarországgal kötendő békeszerződést tárgyalni és aláírni.⁶²³ Az amerikai kormány tehát általa részt vesz minden ezen szerződésre vonatkozó határozat hozatalában.

A háború folyamán magyar pénzügyi kormányzat által egy holland pénzcsoporttól felvett nagyobb összegű valutakölcsön visszafizetésének módozatai tárgyában jegyzék⁶²⁴ intéztetik a békekonferencia elnökéhez.¹⁵⁸

1. Megállapíthatóak-e hitelesen az Osztrák–Magyar Bank által 1918. október 27. előtt, illetve után kiadott bankjegyek sorozatszámai?

2. A felülbélyegzés⁶²¹ idején Magyarországon visszatartott bankjegyek ellenében kibocsátott kötvények befolyásolják-e az Osztrák–Magyar Bank likvidációját?⁶²²

Praznovszky megígérte, hogy a két kérdésre hamarosan hiteles választ ad. Cheysson közölte még vele, hogy nagyjából két hét múlva újra fel fogja őt keresni felhivatalosan, hogy a Jóvátételi Bizottság nevében megvitassa vele a magyar és francia állampolgárok közötti tartozások és hitelek kérdését. Hozzátette, hogy francia részről minden olyan javaslatot üdvözlőnének, amely ez utóbbi kérdés barátságos megoldását célozza. Cheysson kérdéseire távirati úton kéretik* válasz a Külügyminisztériumtól.

1920. április 1.

Wallace, az Egyesült Államok (párizsi) nagykövete levélben tudatta* Apponyi gróffal, hogy nem tud eleget tenni Apponyi gróf személyes beszélgetésre vonatkozó kérésének, mivel a Magyarországgal kötendő békeszerződésről a Szövetséges és Társult Hatalmak együttesen tárgyalnak, s ebből következőleg a szerződéssel kapcsolatos ügyekben a magyar delegáció a békekonferenciával csak mint egészszel érintkezhet. Wallace hozzátette, hogy mint az Egyesült Államok képviselője a békekonferencián fel van hatalmazva arra, hogy a Magyarországgal kötendő békeszerződésről tárgyaljon és azt aláírja.⁶²³ Kijelentette, hogy az Egyesült Államok kormánya a szerződéssel kapcsolatos minden döntésben részt vesz.

A háború folyamán a magyar kormány által egy holland bankcsoporttól felvett kölcsön külföldi valutában való visszafizetésének módjával kapcsolatban jegyzék⁶²⁴ intéztetett a békekonferencia elnökéhez.¹⁵⁸

Benda Jenő: A magyar béke kilátásai – folytatás (Interjú Teleki Pállal a magyar békekilátásokról, 1920. március 31.)

[...] Másnap, szerdán, azután a svájci völgyek között lassankint elmaradt mögöttünk a francia tavasz, az osztrák Alpeseekben újra megtaláltuk a telet. Szerdán az alkonyodó nap bíboros aranyfényét már havas csúcsok verték vissza. Fehér hófoltok a szakadékos mély völgyekben, kopár fák igazi téli képe. Az osztrák télben gróf Teleki Pállal arról beszélgettünk, hogy lesz-e még tavasza a magyar nemzetnek s az utolsó napok eseményei után hogyan kell megítélni a magyar béke és a magyar jövő lehetőségeit.

Természetesen mindenekelőtt az iránt érdeklődtem, ami ma talán a legérdekesebb kérdés, *mi az oka annak, hogy a magyar béke ügyében az antantválasz átadását elhalasztották?*

– Semmiféle olyan oka nincsen, amiből bármiféle *pro* vagy *contra* következtetést lehetne akár a javunkra, akár a kárunkra levonni – felelte Teleki. – Az egésznek a magyarázata az, hogy az amerikai nagykövet nem érezte magát fölhatalmazva arra, hogy hozzájárulhasson olyan momentán lépéshez is, mint az antantválasz átadása, és ehhez a különben gépiesen bekövetkezendő lépéshez is fölhatalmazást kívánt kérni Washingtontól. Ez a dolog teljes magyarázata. Ebből azonban nem következik az sem, hogy az amerikaiak a magyar békét nem tartják igazságosnak s azon változtatásokat kívánnak. Különben úgy látszik, hogy a békeszerződés még mindig nem hever készen s egyes pontjait illetőleg még mindig folynak megbeszélések.

Hogy ezek a megbeszélések mit fognak eredményezni, azt természetesen éppen olyan kevésbé tudjuk, mint ahogy az eddigi tárgyalások menetéről nem voltunk informálva.

– Hogyan látja gróf úr a magyar béke helyzetét most, amikor a magyar delegáció már másodszor tér vissza Párizsból?

– Úgy látom, ahogy előbb láttam, amikor a tárgyalásra kijöttünk. Akkor is az volt a nézetem, hogy a békeszerződésben magában semmit, vagy majdnem semmit sem fogunk elérni, és hogy nekünk nem is ezért [kell fellépni, hanem azért], hogy pótoljuk azt a munkát, amit évtizedek megfeszített igyekezetével kellett volna elvégeznünk: Magyarország megismertetését a külfölddel. A külföld végül föl fogja ismerni bennünk azt a kultúrállamot, amelyről eddig sejtelve sem volt. És talán föl fog ismerni a külföld két dolgot. Az egyik az, amit eddig csak egyes messzebb látó emberek, akik inkább tudósok, mint politikusok, ismertek föl, hogy Közép-Európának a földrajzi alakulat következtében a magyar alföld a központja, s ezért Közép-Európa jövőjének a megoldásánál föltétlenül számolni kell azokkal az emberekkel, akik a magyar alföldet lakják. A másik felismerés pedig az, hogy a magyar nemzet a legmagasabb kultúrájú nép a közép-európai nemzetek között, s hogy emellett egyéb tulajdonságai: komolysága,

szövetségi hűsége is olyanok, amelyek értéket jelentenek s amelyek miatt érdemes vele barátságot kötni.

– Meg voltam róla győződve, hogy a mi egész munkánk, a béke-előkészítés technikai része, amit én végeztem, azután az egész delegáció munkája tulajdonképpen csak ez a célt fogja elérni még akkor is, ha a mi minden erőfeszítésünk a békeszerződés megváltoztatására irányul. Éspedig abból az egyszerű okból, mert az egész európai béke tulajdonképpen egyetlenegy épület. Ennek az épületnek az értékelését az antant szempontjából éspedig annak az antantnak a szempontjából kell nézni, amelyik a német békét kötötte. Ezt az értékelést majdnem furcsa százalék formájában kifejezni, ez a módszer azonban jobban megmagyarázza a dolgot. És ilyen módon azt mondhatnám, hogy az ő értékelésük szerint ennek a békének fontosságában 80 százalékát teszi a német béke és a másik négy béke együttvéve adja a többi húsz százalékot. Az osztrák, bolgár, magyar, török béke közül is az antantot a törökkérdés érdekli a legjobban, úgy, hogy a magyar békére nem esik több, mint mondjuk, négy százalék.

– Képzeli, hogy valaki egy épületet már majdnem fölépített s azután a munka befejezte előtt rájön, hogy az épület egyik lakosztályának a beosztása nem lesz praktikus, ha következően keresztülviszi a megkezdett stílust. Egy percig sem álatom magam azzal az illúzióval, hogy az az építész ebben az esetben előlről kezdi a munkát és teljesen megváltoztatja az épület stílusát. Ellenkezőleg: bizonyosra vettem, hogy nem törődik azzal, ha az a lakás kényelmetlenné válik, legfeljebb három-négy szoba lakhatatlanná lesz, az épületet azonban tető alá kell hozni. Ezért nem gondoltam soha, hogy a békeszerződésen a javunkra lényeges változtatásokat fognak megejteni. Azt a reménységemet azonban, amit a békekövetségünknek ahhoz a munkájához fűztem, hogy Magyarországról a külföldet fölvilágosítsa és Magyarország megbecsülését kívívja, az én nézetem szerint a békedelegáció teljesen igazolta, úgy, hogy most már megvan az az alapunk, amire építeni lehet, amely alapon következetes és kemény munkával talpra állíthatjuk Magyarországot.

Egy dolgot itt még hozzá kell fűzni: nagyon sok függ a belső állapotainktól. Sok függ attól, hogy mit fogunk csinálni és mit fogunk tudni csinálni otthon. Éspedig ez nemcsak a vezetőkre, hanem minden egyes magyar emberre vonatkozik. Ha nem szokunk le Magyarországon a közügyeknek tisztán személyi szempontokból való megítéléséről, ami ma sokkal leplezetlenebbül történik, mint eddig bármikor, akkor nem tudom, mennyire fognak reményeink valóra válni. [...]

[...]

Forrás: Pesti Hírlap, 1920. április 2. 1–2. o.

április 3-án

Mivel a Château de Madridban a béke delegátusok itt maradt létszámának minimálisra való csökkentése dacára a bérből engedni hajlandók nem voltak, Henry [al]ezredes útján Praznovszky követ lépéseket tett Paléologue nagykövetnél a delegáció tartózkodási helyének megváltoztatása irányában.⁶²⁵ Paléologue a Párizsba való költözködést a béke aláírásáig nem engedte meg, de egyébként a legmesszebbmenő előzékenységet tanúsította, engedélyt adott, hogy a delegáció Versailles-ba, [az] Hôtel des Réservoirs-ba⁶²⁶ költözzék, és egyszersmind teljes mozgási szabadságot biztosított számára úgy Versailles-ban, mint Párizsban. Csak azt kérte, hogy ezen engedményekről ne igen beszéljünk, nehogy az ellenséges szomszédaink a magyarokkal szemben tanúsított eme előzékenység miatt esetleg remonstráljanak.⁶²⁷

Praznovszky követ Adorján útján amerikai részről bizalmasan értesül, hogy a magyar ügy San Remóban még napirenden lesz.⁵⁵⁸ Semsey gróf angol hivatalos forrásból* szintén közölte, hogy újsághírek ellenére a magyar békeküldöttségnek adandó válasz még nem kész. Kíváncs volt, hogy a béke delegáció tagjaiként nem notifikált⁶²⁸ megfelelő magyar politikusok esetleg feleségeikkel sürgősen San Remóba utaznának, hogy ott társadalmi úton férközzenek hozzá a Legf[els]őbb Tanács tagjaihoz.

A Külügyminisztérium közli⁶²⁹ a reparációs bizottság által M. Cheysson közvetítésével kért adatokat, melyek utóbbival szóbelileg közöltetnek.

április 4-én

A *Manchester Guardian* márc.[ius] 26-i számában a magyarországi fehérterrortól megjelent cikk⁶³¹ cáfolatára Praznovszky követ konkrét adatokat kér⁶³⁰ a Külügyminisztériumtól.

1920. április 3.

Jóllehet a Párizsban maradó delegátusok száma jelentősen csökkent, a Château de Madridban fizetendő bérleti díjat nem sikerült mérsékelni. Praznovszky ezért Henry alezredes útján engedélyt kért Paléologue nagykövettől a delegáció tartózkodási helyének megváltoztatására.⁶²⁵ Paléologue a béke aláírásáig nem engedélyezte a küldöttség Párizsba való költözését, de egyébként messzemenően előzékeny volt, és felhatalmazta a delegációt, hogy a versailles-i Hôtel des Réservoirs-ba⁶²⁶ költözzék; egyúttal teljes mozgási szabadságot biztosított a küldöttség számára mind Versailles-ban, mind Párizsban. Csupán azt kérte, hogy ezeket az engedményeket ne említsük, nehogy ellenséges szomszédaink tiltakozzanak a magyaroknak nyújtott kedvezmények miatt.

Praznovszky Adorján útján bizalmas értesülést kapott amerikai forrásból, hogy a magyar ügy ott lesz a San Remó-i konferencia napirendjén.⁵⁵⁸ Semsey gróf brit hivatalos forrásból* úgy értesült, hogy ellenkező sajtóhírek dacára a magyar delegációnak szóló válasz még nem készült el.

Megérkeztek⁶²⁹ a Külügyminisztériumtól a Cheysson által a Jóvátételi Bizottság számára kért adatok, és szóban közöltettek vele.

1920. április 4.

Praznovszky konkrét adatokat kért⁶³¹ a Külügyminisztériumtól a *Manchester Guardian* március 26-i számában megjelent, a magyarországi „fehérterrortól” szóló cikk⁶³⁰ cáfolatához.

A Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérségének 2476/Vl. 1920. sz. rendelete (1920. február 27.)

Nap nap után érkeznek be közhatósági és társadalmi alakulatok átíratái, továbbá magánosok kérvényei, melyek a Fővezérségtől zsidó vallású magyar állampolgároknak fegyveres és egyenruhás karhatalmi személyek által történő súlyos testi bántalmazása ellen kérnek védelmet. Eltekintve attól, hogy védtelen, bármi vallású és fajú egyének fegyveresek általi megtámadása és bántalmazása a keresztény erkölcs fogalmával merő ellentétben áll, a jelen viszonyok között az ilyen atrocitások a nemzeti hadseregnek jó hírnevét úgy bel, mint külföldön veszélyeztetik és nem alkalmasak arra, hogy a hadsereg fejlődésére szükséges rokonszenv a nemzetben fenntartassék. Karhatalmi személyek és csoportok fent vázolt visszaéléseit és túlkapásait tovább nem tűrhetem, s ha kell, a legradikálisabb eszközökkel meg fogom szüntetni. Ilyen, a külföldön természetesen azonnal ismertetessé váló atrocitások minden irántunk most ébredni kezdő szimpátiát elnyomnak és béke delegációink működését meddővé teszik. [...]

A Székesfehérvári Katonai Körletparancsnokság szigorúan bizalmas jelentése a hadsereg vezérkari főnöke hadművelleti irodájának a hajmáskéri internálótábor viszonyairól (Székesfehérvár, 1920. április 16.)

[...] Elhelyezés fedett, teljesen jó karban lévő barakkokban, priccsen elhelyezett szalmazsákon, mindenkinek megvan a meleg katonatakarója, a tisztálkodásnak megadva módja. A fehéreneműt hetenkint mosásba is ki lehet adni.

Meg van engedve az ételneműek küldése is – így az étkezésre nem lehet nagyobb panasz. [...]

A dohányzás meg van engedve, de csakis az udvaron, a barakkban tiltva van, annak dacára azonban ott is dohányoznak. [...] Sokan csak azért, hogy ne unatkozzanak, egész délután fekvéssel maradnak délig, azon kifogással, hogy nem érzik jól magukat. [...] Foglalkoztatva legcsekélyebb mértékben vannak. Az egyes barakkokból, amelynek lakóinak átlagos létszáma 200 ember, naponként 10-20 embert visznek ki munkára [...]

Egyébként az internáltak teljes téletlenségben töltik életüket. Egész nap a hatalmas udvaron a szabad levegőn sétálnak, beszélgetnek. Egyesek csoportokba verődve politizálnak, mások hancúroznak, komiszkodnak, az internált, külön elhelyezett nőkhöz átbeszélnék, nevetgélnek. A fiatalabbak mindenféle játékokat, futó- és birkózóversenyeket rendeznek. [...]

Az internált kommunisták hangulata általában véve igen elkeseredett. Igazságtalannak tartják, hogy őket politikai hitvallásuk, elveik miatt fogva tartják. Keseregnek, politizálnak és fenyegetőznek. Becsületes újságok és lapok révén a külvilági eseményekről meglehetősen informáltak, amit azután a vadabb

A különítményes katonatisztek által meggyilkolt Somogyi Béla, a *Népszava* szerkesztőjének temetése (1920. február 22.).

Forrás: MNM, TF, 57.752

Garázdálkodó karhatalmi személyek lefegyverzendők és rövid tényvázlattal a katonai ügyészségnek adandók át a legszigorúbb (rögtönítélő) eljárásra. [...]

Horthy s. k. fővezér

Forrás: HM HIM HL, HM 1920, Eln. A o., 998. dob., 1. tétel, 40635/1920. sz. (551. p.)

természetük saját képzelődéssel kiegészítenek, és képtelen híreket terjesztenek a tábor nyugodtabb elemei között is. [...]

A vadabbak azonban, akik igaz kommunistáknak, az erőszak híveinek vallják magukat és a reménykedőket balgaságuk miatt kinevetik, nem hisznek a szabadulásban, hanem azt hangoztatják, hogy csak akkor lesz innét szabadulás, ha ismét az ő kezükbe[n] lesz az igazi hatalom, ez pedig már közel van. [...]

Simonyi (Szimics) szerb hadifogoly, ki az erőszak hívének vallja magát, rettenetes dolgokat tud elmondani a fehérterrortól. Jegyzeteket vezet, pontosan tudni véli, hogy Siófokon 2560 egyént végeztek ki. [...]

Legnagyobb gyűlölet Horthy Miklós kormányzó és Friedrich volt miniszterelnök ellen irányul. Neveiket csak a legnagyobb szitkok kíséretében említik. [...]

Az internáltak bizalmas beszélgetésükben csakis az elvtárs szót használják. Az *Internacionalé* dalát, mivel az általánosan ismert és szigorúan büntetik az éneklőt, óvatosan, halkán szokták énekelni. [...]

Szükséges volna, hogy a m. kir. belügyminiszter úr által kiadott legújabb internálási rendelet szerint a jelenleg internáltak kiválogatandók volnának, s egy sokkal szigorúbb intézkedés mellett kellene őket internálni.

Forrás: HM HIM HL, HM 1920, Eln. C oszt., 1008. dob., 1. tétel, 62186. alapsz., 4046/biz./1920. sz. (55-56. p.)

április 7-én

Mivel a párizsi talaj aktívabb politikai informálódásra egyre alkalmasabbá látszik válni,⁶³² Praznovszky követ sürgőnyileg kéri* Kánya követet, hogy neki többi külképviseleteink jelentéseibe rendszeresen betekintést engedjen és egyszersmind kéri a rendszeres távirati sajtószolgálat újrafelvételét.

április 9-én

Bizalmas forrásból nyert értesülés* szerint több zsidó egyetemi hallgató az Alliance Israélite-hez⁶³³ fordult azon kéréssel, hogy Párizsban folytathassák tanulmányaikat, mert budapesti egyetemről kizárattak.⁶³⁴ Mivel ezek hitsorsosaik száalmát felkeltendő, magyar állapotokat itt bizonyára túlzott színekben tüntetnék fel, a Külügyminisztérium táviratilag felkértek,⁶³⁵ hogy ezt valami módon akadályozza meg.

Megbízható forrásból* eredő hírek szerint az orosz Vörös Hadsereg, melyben összes volt cári generálisok és tisztek már aktív szerephez jutottak, reakció fészke, és a helyzet ott egyik napról a másikra felborulhat. Mivel az Oroszországból [ki]kerülő hírek ellentmondók és nem ellenőrizhetők, kíváncsnak látszanék, hogy a Külügyminisztériumban már régebben meglévő terv, hogy a fővezérrel egyetértőleg valamilyen jogcímen képviselőket küldjünk ki Oroszországba, valamilyen módon megvalósíttassák, mert oroszországi eseményeknek közvetve nagy befolyásuk lehet nemzetközi helyzetre és ezáltal [ezáltal] Magyarország jövőjére is. Ily értelemben sürgöny megy* a Külügyminisztériumhoz.

10-én a delegáció a Château de Madridból Versailles-ba, Hôtel des Réservoirs-ba költözik.

április 12-én

A külügyminiszter távirati utasítására* Praznovszky követ szóbelileg érdeklődött, hogy a véglegesen [végleges] békefeltételeket mikorra várhatjuk, de ezen ügyben senkitől sem tudott pozitív felvilágosítást kapni. Mivel a

1920. április 7.

Párizsban egyre kedvezőbb a helyzet egy aktívabb politikai információs szolgálat számára.⁶³³ Praznovszky ezért táviratozott* Kányának, engedélyt kérve arra, hogy rendszeresen betekinthessen a külképviseleteinkről érkező jelentésekbe. Egyúttal kérte a rendszeres távirati sajtószolgálat helyreállítását.

Megbízható forrásból* származó hírek szerint az orosz Vörös Hadsereg – amelyben a cári rendszer tisztjei már aktív szolgálatba léptek – reakcióssá vált, és valószínűnek tűnik, hogy Oroszországban a helyzet egyik napról a másikra megváltozik. Mivel az Oroszországból érkező hírek ellentmondóak és ellenőrizhetetlenek, kíváncsnak látszik, hogy módot találjunk annak a Külügyminisztériumban egy ideje már fontolgatott tervnek a végrehajtására, hogy valamilyen ürüggyel képviselőket küldjünk Oroszországba. Az oroszországi események nagyon erős és közvetlen hatást gyakorolhatnak a nemzetközi helyzetre és ezáltal Magyarország jövőjére. E felvetést tartalmazó távirat ment* a külügyminiszternek.

1920. április 10.

A küldöttség a Château de Madridból Versailles-ba, az Hôtel des Réservoirs-ba költözött.

1920. április 12.

A külügyminiszter távirati utasítására* Praznovszky követ érdeklődött, mikorra várhatjuk a végleges békefeltételeket. Senkitől sem tudott konkrét felvilágosítást kapni. A legfontosabb és legilletékesebb személyek

Fabro Henrik, az MTI kiküldöttje gyorsírással feljegyzése (1920. január 9.)

Ma hallottam Guary igazgatótól, hogy egy nap Párizsban létünk mennyibe kerül. A Hotel Madridban lakásért naponta 2700 frankot fizet a delegáció, az étkezés személyenként és naponként 40 frank (5 frank a reggeli, 16 frank a lunch [ebéd] és 19 frank az ebéd [vacsora]). Azonkívül az összegnek 10%-át kapják a pincérek. Ezzel együtt tehát naponta 44 frankba kerül az étellemezésünk a szegény, meggyomorított magyar államnak! Ezek az összegek az 1 frank = 13,5 korona [0,27 aranykorona] valutakulcs alapján: 44 frank = 594 korona, 2700 frank = 36 450 korona!

Forrás: Fabro 1935–1941, I. füz., 8–9. o.

Fabro Henrik, az MTI kiküldöttje gyorsírással feljegyzése (1920. április 7.)

Este Farkastól azt hallom, hogy pénteken mégiscsak Versailles-ba megyünk. 1800 frankot kérnek naponta a Château de Madrid-iak az itt lakásunkért, Versailles-ban pedig naponta 500 frankért kapjuk a lakást. Bizony 1300 frank napi megtakarításra szegény, szerencsétlen hazánk nagyon is rászorul. [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 64. o.

Fabro Henrik, az MTI kiküldöttje gyorsírással feljegyzése (1920. április 8.)

Én, megvallom, nem szívesen költözöm innen. Már valahogy úgy hozzászoktam ehhez a neuilly-i tálhoz. Azután meg Versailles-ba költözködvé távolodunk Párizstól, idővel talán nem is annyira, mint utazási költség dolgában. Amint hallom, Henry [allezredes sem nagyon szívesen veszi a költözködést. A Château Madrid személyzete azt veti ellen, hogy ők elmentek az engedékenység végső határáig. Előbb – ha jól tudom – 2400 frankot fizettünk naponta a lakásért, a versailles-i Hôtel des Réservoirs-ban napi 500 frankot fizetünk. A koszt ugyanaz marad: 5 frank a reggeli, 16 frank az ebéd, 19 frank a vacsora, összesen tehát 40 frank naponta. Mármost a Château de Madrid személyzete azt mondja, hogy ők lementek a lakásért napi 900 frankig, lejjebb nem mehetnek, utóvégre a szálló egy társaságé, és ők ennek felelősséggel tartoz-

nak. Őnekik pedig bizonyos mértékig mindegy, vajon az egész magyar delegáció van-e itt, vagy csak hét ember; őnekik ennek a hét embernek kedvéért is ugyanazt a személyzetet kell tartaniok és fizetniök. [...]

Forrás: Fabro 1935–1941, II. füz., 68. o.

Praznovszky Iván jelentése Apponyi Albert grófnak (Versailles, 1920. április 11.)

Mint sürgőnyileg bátor voltam jelteni, a békedelegáció székhelyét áttette Versailles-ba, az [Hôtel des Réservoirs-ba. Ennek oka a következő:

A delegáció távozta után a Château de Madrid igazgatósága, dacára, hogy csak heten maradtunk, a lakásért napi 3240 frankot továbbra is számította. Midőn e helyzet tarthatatlanságára utaltam, Henry [allezredes argumentációm helyességét maga is belátta, és a Külügyminisztérium engedélyt kérte a költözködéssre, amit azonnal meg is kapott azzal a feltétellel, hogy egyelőre ne Párizsba menjünk, hanem Párizs környékére bárhová. Egyben biztosított teljes mozgási szabadságunkról, beleértve Párizsba való bemeneleteinket is, csak hozzátéve, hogy ezt bizonyos diszkrécióval kezeljük, nehogy ezen, speciálisan csak a magyar delegációnak adott kedvezményt a francia kormány ellen politikailag felhasználhassák. A választás Versailles-ra esett, mert relatív legjobb összeköttetése van Párizssal, amire a konfidensekkel való érintkezés fenntartása érdekében szükségünk van, és mert az anyagi kérdések is itt voltak a legelőnyösebben

megoldhatók. Az [Hôtel des Réservoirs-ban napi 600 frankot fizetünk a szobákért, ellátásért fejenként ugyan-csak napi 40 frankot, de utóbbi összehasonlíthatatlanul jobb és több, mint a Château de Madridban volt, és azonkívül, ha egyszer-másszor nem itt étkezünk, azt levonják a számlából. Így napi 2640 frankot takarítunk meg az államnak, és emellett igen jól vagyunk ellátva. Igaz ugyan, hogy minden újonnan érkező delegátus vagy futár részére itt-tartózkodása idejére esetről esetre szobát kell bérelnünk és külön fizetnünk, de ez még mindig összehasonlíthatatlanul előnyösebb anyagi szempontokból, mint lett volna Neuilly-ben való további megmaradásunk. [...]

Forrás: MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–51. sz. (3–4. p.)

Praznovszky Iván, a békedelegáció Hôtel des Réservoirs-ban működő irodájában.

Forrás: BM, Tdgy, Barkóczy-hagyaték, B 74.6.643. sz.

főbb illetékes tényezők hallgatnak erről a kérdésről, az az általános nézet, hogy San Remo után fogjuk csak a választ megkapni.⁶³⁶ Ezt a nézetet Henry [al]jezredes is osztja.

Kánya követ kilátásba helyezi* a többi külföldi képviseltek jelentéseinek [másolatban] való közlése általi politikai informálást.

április 13-án

Gróf Apponyi távirati utasítására⁶³⁷ egy francia és angol nyelvű tiltakozó jegyzék⁶³⁸ adatik be a békekonferencia elnökének a magyar statisztikai adatok hitelességének kétségbe vonása⁶³⁹ ellen.

A francia kormány sürgeti⁶⁴⁰ a franciaországi magyar hadifoglyok hazaszállításának ügyét. A Külügyminisztérium táviratilag⁶⁴¹ megkerestetik a magyar részről megnyilvánuló késlekedés haladéktalan megszüntetésére.

április 14-én

A Honvédelmi Minisztériumtól értesítés⁶⁴² érkezik a hadifoglyok hazaszállításának részleteiről.

Margaine francia képviselő⁶⁴³ felkereste⁶⁴⁴ Praznovszky követet, és közölte vele, hogy a kamara⁶⁴⁵ foglalkozik az osztrák békeszerződés ratifikálásával, miből kifolyólag az Osztrák-Magyar Bank likvidálásának kérdése nagyon érdekli őket, de megoldhatatlannak látják a problémát. Szerette volna tudni, hogy Magyarországnak e tekintetben vannak-e használható javaslatai. Praznovszky követ erre ismertette vele a békelegáció pénzügyi jegyzékét,³⁰⁵ valamint a Külügyminisztériumnak M. Cheysson kérdéseire adott válaszát.⁶²⁹ M. Margaine erre megjegyezte, hogy a magyar álláspontot⁶⁴⁶ a csehek és jugoszlávok semmi esetre sem fogják elfogadni. Nyilatkozataiból az tűnt ki,

hallgatását úgy értelmezzük, hogy a választ csak a San Remó-i konferencia után fogjuk megkapni.⁶³⁶ Így látja Henry alezredes is.

Kánya követ megígérte,* hogy a külképviseleteinkről érkező jelentések továbbítása révén tájékoztatni fogja a delegációt a politikai helyzetről.

1920. április 13.

Apponyi gróf távirati utasítása⁶³⁷ nyomán jegyzék⁶³⁸ küldetett tiltakozásul a magyar statisztikai adatok hitelességének kétségbe vonása⁶³⁹ ellen.

A francia kormány sürgeti⁶⁴⁰ a franciaországi magyar hadifoglyok hazatelepítését. A Külügyminisztériumhoz távirat⁶⁴¹ ment azzal a kéréssel, hogy magyar részről szüntessenek meg minden akadályt, ami esetleg késleltetheti a hazatelepítést.

1920. április 14.

Utasítások⁶⁴² érkeztek a Hadügyminisztériumtól⁵²⁸ a hadifoglyok hazaszállításának ügyében.

Margaine francia képviselő⁶⁴³ felkereste⁶⁴⁴ Praznovszkyt, és tájékoztatta arról, hogy a parlament⁶⁴⁵ az osztrák békeszerződés ratifikálásával foglalkozik. Ennek kapcsán különösen az Osztrák-Magyar Bank felszámolása érdekli őt, de nem talál megoldást a problémára. Tudni akarta, hogy Magyarországnak vannak-e erre vonatkozó gyakorlati javaslatai. Praznovszky ismertette Margaine-nel a delegáció által a békekonferenciához benyújtott pénzügyi jegyzékét,³⁰⁵ valamint a Külügyminisztérium válaszát⁶²⁹ a Cheysson által feltett kérdésekre. Margaine megjegyezte, hogy a csehek és a jugoszlávok biztosan nem fogják elfogadni a magyar álláspontot.⁶⁴⁶ További megjegyzései azt a benyomást keltették, hogy az ő

A magyar békelegáció 279. adm. jegyzéke a magyar statisztikai adatok megbízhatóságáról (Versailles, 1920. április 13.)

Elnök Úr!

Lord Crawford a Lordok Házában március 30-án tartott beszédében azt a megjegyzést tette, hogy a nemzetiségi kérdésben nem lehet a magyar statisztikákban megbízni.

A magyar küldöttség tudomást szerezvén erről, bátorodik reámutatni, hogy a statisztikák általában, így a magyar is, tévedhetnek a részletekben. Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak ezeknek a statisztikáknak bizonyos adatait kétségbe vonták volna, a magyar küldöttség könnyen megadhatta volna azokat a szükséges felvilágosításokat, amelyek a dolgot tisztázták volna. A támadás a magyar statisztikák ellen általában nemcsak, hogy nem nyugszik komoly alapon, de igazságtalan is, miután ezek olyan lelkiismeretes tudósok munkái, akik nem gyanúsíthatók azzal, hogy a tényeket, bármily irányzat érdekében is, meghamisították volna. Különösen ami a nemzetiségek helyzetét illeti, a hivatalos statisztikák megbíz-

A Béke-előkészítő Iroda statisztikai adatgyűjtő tevékenysége – jelentésrészletek a békelegáció munkájáról (1920. július)

[...] A béketárgyalások előkészítő munkája szükségessé vált abban a pillanatban, amint a bolgár front 1918 szeptemberében összeomlott.

Eddig az időpontig semmiféle előkészület ebben az irányban nem történt.

A munka két ponton indult meg. 1918. október 2-án gróf Teleki Pál indítványára négy magyar geográfus, Teleki grófn kívül dr. Bátky Zsigmond, dr. Litke Aurél és dr. Kogutowicz [Kogutowicz] Károly elhatározták, hogy oly néprajzi térképet terveznek meg, amely nemzetiségi viszonyainkat a legnagyobb részletességgel tünteti fel. Október 4-én [...] alapján véve Kogutowicz [Kogutowicz] tervezetét fogadván el, a térkép tervét a kormánynak, illetve a Kereskedelmi Minisztériumnak előterjesztették, amely a térkép megrajzolását elrendelte, és hozzá a szükséges anyagi eszközök első részletét folyósította. [...] A hozzá szükséges statisztikai munkálatokat ezzel párhuzamosan a statisztikai hivatal kezdette meg teljes erővel.

Ezzel a munkával párhuzamosan október 8-án a [M. Kir. Központi] Statisztikai Hivatal igazgatója, dr. Buday László, gróf Teleki Pállal egyetértően előterjesztést tett a Kereskedelmi Minisztériumnak a békekonferencia céljaira speciálisan csoportosítandó statisztikai összeállítások készítésére, de ezt a munkát még aznap meg is kezdte. Mivel világos volt az, hogy a béketárgyalások elsősorban nemzetiségi viszonyainkkal és az országnak ezen az alapon való feldarabolásával foglalkozni, szükséges volt elsősorban nemzetiségi viszonyainkat minden tekintetben megvilágítani. [...] Új felvétel nem volt foganatosítható, és így az 1910. évi népszámlálás adatait kellett az összes összeállítások alapjául venni, úgyhogy

hatóságának legjobb bizonyítéka a román és a szerb nemzeti egyházak statisztikáival való tökéletes megegyezésük.

A magyar küldöttség kényszerítve érzi magát, hogy igen tiszteletteljesen és igen ünnepélyesen tiltakozzék a nemes lord fenti kijelentésében foglalt vád ellen és a Szövetséges és Társult Hatalmak figyelmét felhívja arra, hogy a magyar hivatalos statisztikák nyújtják az egyedüli megbízható alapot a magyar kérdések megoldására, miután mindazok a többi adatok, amelyek az Önök kezei között lehetnek, vagy célzatosak, vagy önkényesek és így téves intézkedésekre kell, hogy vezessenek.

Kérve Elnök urat, hogy az elmondottakat az illetékesek tudomására hozni szíveskedjék, örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy kiváló nagyrabecsüléséről biztosítsam.

Praznovszky s. k.

Forrás: MBT, II. köt., 456. o.

a béketárgyalások alkalmával jegyzékeinkben és iratainkban előforduló számadatok legnagyobb részét az 1910. évi állapotokra vonatkoznak. [...]

Az erre a célra szolgáló nyersanyag természetesen a népszámlálás feldolgozásában több irányú megvilágításban megvolt ugyan, de nem volt mindazon szempontok szerint csoportosítva, ahogy a béketárgyalásokon várható kérdések megvilágítására szükségesnek látszott. Új felvétel nem volt foganatosítható, és így az 1910. évi népszámlálás adatait kellett az összes összeállítások alapjául venni, úgyhogy a béketárgyalások alkalmával jegyzékeinkben és iratainkban előforduló számadatok legnagyobb részét az 1910. évi állapotokra vonatkoznak. Az azóta bekövetkezett változásokra legtöbbször a valószínűségi számítások alapján mutathattunk rá a szükséges helyeken, kivéve természetesen azokat az eseteket, ahol későbbi pontos adatok is állottak rendelkezésünkre. [...]

A statisztikai hivatal munkálatai ez alatt az egész idő alatt a bolsevizmus kitöréséig teljesen zavartalanul folytak. A statisztikai hivatal a statisztikai táblázaton kívül már 1918 őszétől színes grafikai térképeket és grafikonokat is készített, mindenkor kéziratban és csak néhány példányban, a különböző jelenségek feltüntetésére. [...]

[...] párhuzamosan a statisztikai hivatallal, a Kereskedelmi Minisztérium ipari statisztikai osztályában is megindultak a statisztikai munkálatok, Edvi Illés Aladár miniszteri tanácsos vezetésével. Ezeknek a munkálatoknak látható eredménye az 1919 karácsony táján megjelent, Magyarország gazdasági térképekben c. ipari statisztikai atlasz volt. [...]

Forrás: MBT, I. köt., VII., IX., XI. o.

hogy a bankjegyeket a lakosság számára arányítva gondolja felosztani, lehetőleg az 1919. márciusban történt lebélyegzés figyelembevételével.

április 16-án

Henry [al]ezredes közlése szerint előreláthatólag folyó hó 20-án vagy 21-én kapjuk meg a végleges békeszerződést. Jelenleg a békekonferencia a 181. cikket,⁶⁴⁷ illetőleg annak a román megszállásra való alkalmazását tárgyalja, amire vonatkozólag az amerikaiak instrukciója még nem jött meg.

április 18-án

Külügyminiszter közli* a budapesti egyetemen uralkodó állapotokról a Magyar Távirati Iroda útján kiadott félhivatalos kommunikét,* mely elhelyezés végett⁶⁴⁸ átadatott Halmosnak és Adorjának.

Praznovszky követ a Versailles-ban visszamaradt delegáció nevében üdvözlí* gróf Teleki Pált külügyminiszterre történt kinevezése alkalmából.

április 19-én

A Külügyminisztérium sürgönyileg részletes információkat⁶⁴⁹ küld a pécsi közállapotokról.

A Külügyminisztérium távirati kérdésére* közöltetik,* hogy a San Remó-i konferencián Franciaországot Millerand és Berthelot,⁶⁵¹ Olaszországot Nitti és Scialoja, Angliát Lloyd George és Lord Curzon,⁶⁵² Japánt pedig Macui képviselik. Huysmans⁶⁵³ és Venizélósz⁶⁵⁴ szintén jelen lesznek országaikat különösen érdeklő kérdésekre való tekintettel.

A külügyminiszter közli* a hajmáskéri internáltak táborában⁶⁵⁵ uralkodó állapotokra vonatkozó adatokat, valamint adalékokat a budapesti vörös *agent provocateur*-ök⁶⁵⁶ fehérterrorisztikus tényeire vonatkozólag.

ötlete a bankjegyek lakosságárányos szétosztása, lehetőleg figyelembe véve az 1919. márciusban történt felülbélyegzést is.

1920. április 16.

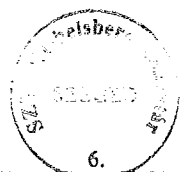
Henry alezredes szerint feltehetőleg e hó 20-án vagy 21-én adják át nekünk a végleges békefeltételeket. A békekonferencia jelenleg a 181. cikkellyel,⁶⁴⁷ illetve e cikkelynek a román megszállásra való alkalmazásával foglalkozik. Az amerikaiak még nem kaptak utasítást ebben az ügyben.

1920. április 19.

A külügyminiszter részletes távirati tájékoztatást⁶⁴⁹ küldött a Pécsen uralkodó állapotokról.

Távirati kérés* nyomán közöltetett* a külügyminiszterrel,⁶⁵⁰ hogy a San Remó-i konferencián Franciaországot Millerand és Berthelot,⁶⁵¹ Olaszországot Nitti és Scialoja, Nagy-Britanniát Lloyd George és Lord Curzon,⁶⁵² Japánt pedig Macui képviseli. Jelen lesz Huysmans⁶⁵³ (Belgium) és Venizélósz⁶⁵⁴ (Görögország) is, mivel néhány ügy közvetlenül az ő országukat érinti.

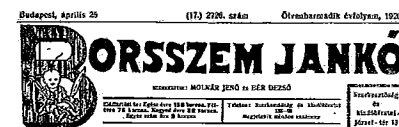
A külügyminiszter tájékoztatást* küldött a bolsevik *agent provocateur*-ök⁶⁵⁶ tevékenységéről.

Karikatúrák a San Remó-i konferenciáról

A magyar béke delegáció, valamint a kormány és az egész magyar közvélemény nagy reményeket táplált a békekonferencia újabb, az olaszországi San Remóban lebonyolított ülészeke iránt. Abban bíztak, hogy a magyar békefeltételek enyhítésére megindított brit-olasz akció – amely a február-márciusi londoni tárgyalások alkalmával a franciák határozott ellenállása miatt csak mérsékelt eredménnyel járt – most, olasz környezetben nagyobb sikerrel folytatódik majd. A San Remó-i tanácskozásokon azonban a magyar béke ügye napirendre sem került, amiért az élclapok esősorban a francia, másodsorban a brit diplomáciát tették felelőssé.

A *Borsszem Jankó* karikatúráján az előkelő étteremben lakmározó, durva külsejű Marianne (Franciaország jelképe) gorombán utasítja az érző szívű olasz pincért, hogy távolítsa el az étterem elől a hatalmasságok dőzsölését szemrehányóan néző, magyar ruhát viselő, szegény rokkantat. A dúsan terített asztalnál Marianne-nal szemben ülő Lloyd George eközben egykedvűen szivarozik.

A san-remói lakmározás

„A san-remói lakmározás.

La France: – Kérem, távolítsa el ezt az embert... Nem tudok jóízűen enni, ha kiéhezett embert látok. Az olasz hotelier: – Nem volna jobb megoldás, Madame, ha ennivalót adnánk neki?” Forrás: *Borsszem Jankó*, 1920. április 25. 1. o.

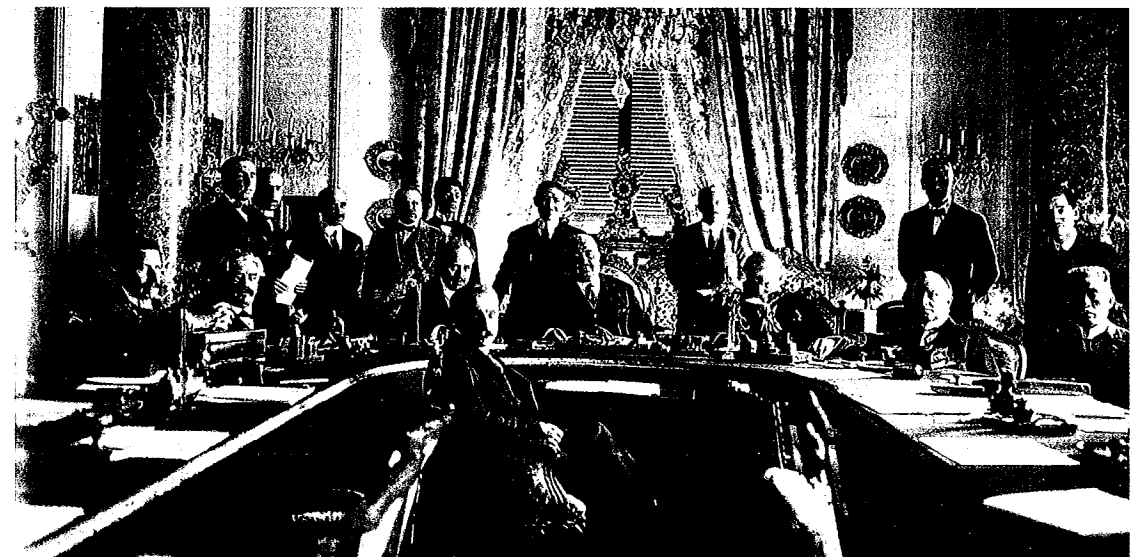

Elutazás Sanremóból.

„Elutazás Sanremóból. Lloyd George: Kérem, itt hiányzik még egy »magyar béke« jelzésű kis kézitáska. Nitti hotelier: Annak a kulcsát elvesztette k. neje, Marianne öngyásága, s most nem tud mit kezdeni vele.” Forrás: *Mátyás Diák*, 1920. május 2. 1. o.

A *Mátyás Diák* rajzán Lloyd George csak a konferenciáról való távozáskor veszi észre, hogy poggyászából hiányzik a Magyarország felirátú táska – vagyis nem foglalkoztak a magyar békefeltételekkel. A „feledékenységet” Nitti olasz kormányfő Lloyd George „k. nejét”, Marianne-t okolja.

Ülésznek a négy nemzet képviselői San Remóban (1920. április 19–26.). Forrás: BnF, 41577146

április 20-án

A Nemzetiségi Minisztérium⁶⁵⁷ bizalmas úton arról értesült, hogy Piłsudski elnök megbízható egyénnel* szemben oda nyilatkozott, hogy Ruszka-Krajnára nézve népszavazás lett megállapítva. Külügyminiszter kér hír valódisága felőli információt.⁶⁵⁸

április 22-én

Gróf Apponyi távirati rendeletére⁶⁵⁹ a csehek által megszállott magyar területeken megejtett választások alkalmával elkövetett atrocitások és a Bácskában a szerbek által elrendelt sorozások tárgyában jegyzék⁶⁶⁰ megy a Nagykövetek Tanácsához.

A békekonferenciához pedig ugyancsak egy jegyzék⁶⁶¹ adatik be a Tisza-Maros szögének kiürítése és az ott elrendelendő népszavazás tárgyában.

A Külügyminisztériumhoz távirati jelentés megy,⁶⁶² hogy hadifoglyaink hazaszállítása holnap kezdődik. Átvétel Dijonban, többi szállítmányok minden kedden és pénteken indíttatnak Delle-ből.

április 24-én

Adorján utat talált a szenátus külügyi albizottságához, és annak főbb emberei előtt legközelebb magyar ügyről előadást fog tartani.⁶⁶³ Egyszersmind Poincaréhoz is kapott meghívást.* Praznovszky követ előkészíti az anyagot Adorján számára a békejegyzékek alapján. Adorján jó összeköttetései és nagy ügyessége magyar ügynek itt jelenleg nagy hasznára vannak.

1920. április 20.

A Nemzetiségi Minisztérium⁶⁵⁷ bizalmasan értesült arról, hogy Piłsudski marsall egy megbízható személy* jelenlétében kijelentette: Kárpátja ügyében a népszavazás mellett döntöttek. A külügyminiszter tájékoztatást kért a hír valódisága felől.⁶⁵⁸

1920. április 22.

Apponyi gróf távirati utasítására⁶⁵⁹ jegyzék⁶⁶⁰ ment a Nagykövetek Tanácsához a csehek által a megszállt magyar területeken megtartott választások idején elkövetett atrocitások, valamint a szerbek által a Bácskában elrendelt katonai sorozások ügyében.

Jegyzék⁶⁶¹ adatott be a békekonferenciához is a Tisza-Maros-szögének kiürítése tárgyában, egyúttal népszavazást kérve e területen.

A Külügyminisztérium távirati értesítést⁶⁶² kapott, hogy hadifoglyaink hazaszállítása holnap kezdődik. Dijonban kell őket átvenni; további szállítmányok indulnak minden kedden és pénteken Delle-ből.

1920. április 24.

Adorján összeköttetést teremtett a francia Szenátus külügyi bizottságával, s arra számítt, hogy hamarosan a magyarkérdésről fog tárgyalni annak vezető tagjaival.⁶⁶³ Sikertült meghívást kapnia Poincaréhoz is.* Praznovszky a delegáció által a békekonferenciához benyújtott jegyzékek alapján készíti elő az anyagot Adorján számára.

A külügyminiszter tájékoztatást* küldött, hogy a bécsi sajtó szerint Károlyi Mihály gróf⁶⁶⁴ cseh útlevéllel Párizsba utazott. Útjának célja minden valószínűség szerint összefügg a csehek törekvéseivel, akik

Margitay József százados jelentése a Honvédelmi Minisztérium Hadifogoly A Osztályának a franciaországi hadifoglyok hazaszállításáról (Budapest, 1920. május 20.)

[...] az első hadifogolytranszport [április] 16-ra volt jelezve, kénytelenek voltunk már 12-én elindulni, hogy idejében Delle-be érkezzünk. [...] Másnap délelőtt felkerestük Ludwig főkonzul urat, aki közölte velünk, hogy a francia kormány a szállítást elhalasztotta [...] legfeljebb egy hétig tolódik el a dolog, s Svájc siettetni fogja. Felkerestük még aznap délután [a] Bundesbahn *Oberbetriebschef*-jét [szolgálati főnökét], akit megkértünk, hogy a svájci szerelvény Feldkirchig menjen, mert ők csak Buchsig akarták továbbítani a foglyainkat, s a magyar vonatok csak Feldkirchig jöhettek, így embereink átszállítása (20-30 km) nehézségbe ütközött volna. Ezt az *Oberbetriebschef* megígérte. Eljártam a francia követségen is, ahol csupán Delle-ig kaptam vízumot, s csakis az állomás területére, de megígérték, hogy sürgönyözni fognak a Külügyminisztériumnak a vízumok kiállítása iránt – amit később meg is kaptam. 21-én értesített Brand őrnagy, hogy az 1-ső transzport 22-23-án Delle francia állomásra érkezik. Aznap elindultam, s 22-én jelentkeztem Delle-ben Moeklin őrnagnál (svájci, *Commissaire suisse à Delle* [delle-i megbízott]), aki avval fogadott, hogy már Poulet őrnagy (commandant, francia Belfort-ból) megérkezett, s ő fogja nekem átadni itt, Delle-ben a foglyokat.

A transzport megérkezett. Én szabályszerűen átvettem, s az átvételi elismervényt aláírtam, s Farkas kísérte aztán őket Feldkirchig. Sürgönyjelentést küldtem s 1 express ajánlott jelentést, s [a] 2. transzportot ugyanilyen körülmények között vettük át. (Ismét sürgönyjelentés.) Majd a francia *commandant*-nal [őrnaggyal] közöltem, hogy én a foglyokat Dijonban óhajtom átvenni, s hivatkoztam a kormányaink megegyezésére, mire ő telefonált Dijonba, én pedig megkérvén Major Moeklint, ki különösen kitüntetett barátságával, felkértem, hogy nem volna-e kedve velem jönni, mert így nagyobb hatást tudok majd kifejteni a francia hatóságoknál. Ő szívesen beleegyezett, s másnap már Dijonban voltunk. Major Moeklin természetesen a saját költségén. Itt először is tisztelegtünk a fogoly *région* [körzet] főparancsnokánál, majd megvizsgáltuk foglyainkat Asnières erősségben. [...] A transzporttal jöttünk vissza.

V., VI. transzport hasonló körülmények között érkezett Feldkirch-be. [...]

A VII. transzportot a lyoni kórházban elhelyezett betegeink (10-12 örült közöttük) s a még fennmaradt 4 egészséges tiszt és 250-260 [fő] legénység alkotta.

Ezt a transzportot Genëve-ben vettem át s írtam alá átvételi elismervényt, mert képtelenség volt időszüke miatt Lyonba

menni. Így is megszakítás nélkül csak úgy tudtam elérni idejére Genëve-be, hogy a VI. transzporttól, melyet kísértem, Zürichben váltam meg, s nem a végállomáson Feldkirchben. [...]

Elért eredményeim a következők:

1. Sikertült egy pár emberrel többet hazahoznom, mint amennyit elismertem az átvételi elismervényben. Ezek foglyaink voltak, kik szökés miatt köröztettek s a dijoni táborba menekültek. Ezt megtudván tőlük, a francia hadnaggyal való megszámolásnál 5-tel kevesebbet számoltam, annyit csak, amennyi a listán volt, s megjegyzéseire azt feleltem, hogy amennyiben kétsége van, újra kezdetjük a számolást, amiről aztán ő lemondott.

2. Sikertült egy transzport végigmotozását megakadályoznom. A francia katonai hatóságoktól sürgöny érkezett a delle-i pályaudvar rendőrfőnökéhez, hogy a foglyok aranypénzt is hoznak magukkal. Ezt baseli kémjeik révén tudták meg, tehát Delle-ben át kell őket motozni. Evvel a rendőrfőnökkel jóban voltam, s ő nekem beszélgetés közben ezt előadta. Rögtön a francia őrnagyhoz mentem, kivel szintén jóban voltam, Poulet-höz és Major Moeklinhez, s egyesült erővel meggyőztük a motozással megbízott hivatalnokot, hogy aranypénzt csak az amerikai bevándorlók hozhatnak, s tévedés az egész. Az egész motozás oda módosult, hogy egy vasúti kocsiba bejött velem s tolmácsoltatta, hogy a foglyok arany-ezüst pénzeiket adják át – amit én úgy tolmácsoltam, hogy mutassatok ennek az embernek 3-4 ezüst frankot, de nem többet, mire ez így is történt s a hivatalnok megköszönve szívességetemet eltávozott. Este meghívtam asztalunkhoz, ahol Poulet commandant és Major Moeklin is tartózkodott s egy pár üveg borral háláltam meg engedékenységét. Embereink az elpusztított francia területen dolgozva több helyen találtak aranypénzt, s azt ruhájukba varrták be gomb helyett, s más módon építették be csomagjaikba.

3. A legénység egészségi állapota kitűnő, hangulatuk hazafias. ltthoni állapotokról az egész úton közöttük járkálva vagonról vagonra felvilágosítottuk őket. Ludwig főkonzul úrnak, miután a svájciak szeretik, köszönhető nagyobb részt az az igazán lelkes fogadtatás, amiben fogolytranszportjainknak úgy Svájcban, mint Ausztriában része volt. [...]

A magyar lapokban megjelent cikk, mely a zürichi incidensről szól, csupán egyszer fordult elő, s a svájci rendőrség tévedésén alapul. [...]

Margitay százados

Forrás: MNL OL, K 73, 14. cs., 1920-57-5799. alapsz., 20561. sz.

Külügyminiszter közli,* hogy bécsi lapjelentések szerint gróf Károlyi Mihály cseh útlevelel Párizsba utazott. Útjának célja valószínűleg összefügg csehek politikai terveivel, akik jelenlegi konzervatív és magyar nemzeti politikai irány konszolidálását mindenképpen meg akarják akadályozni.⁶⁶⁴

Praznovszky követ jegyzéket⁶⁶⁵ intéz békekonferencia elnökéhez, melyben közli, hogy a kormányzó öfömméltósága a magyar békeküldöttség főmegbízottját, gróf Teleki Pált magyar kir.[ályi] külügyminiszterre nevezte ki.

április 28-án

Henry [al]ezredes közölte,⁶⁶⁶ hogy antant választ a végleges békefeltételekkel a jövő hét elején; valószínűleg hétfőn⁶⁶⁷ kapjuk. Bejelentése ezúttal valószínűnek látszik, mert Halmosnak is az a benyomása, hogy legközelebb átnyújtják békefeltételeket, melyeken változtatás nemigen lesz, azonban Halmos Paléologue-nak nem egészen precíz s talán szándékosan határozatlan formában tett kijelentéséből azt a benyomást nyerte, hogy kísézőjegyzék némi utalást fog tartalmazni vagy revízióra vagy Ligue des Nations-ra⁶⁶⁸ és állítólag nem lenne ultimátum jellege.⁶⁶⁹ Ha a válaszban terminus lesz megjelölve, Praznovszky követ mindenesetre annak meghosszabbítását fogja kérni.

A külügyminiszter távirati utasítására* Praznovszky követ M. Alphand,⁶⁷⁰ a hadifoglyok hazaszállításával megbízott francia komisszió elnökéhez levelet* intéz a Franciaországból már régebben hazatért civil internáltak a fogolytáborokban hátrahagyott poggyászának hazaszállítása tárgyában.⁶⁷¹

április 30-án

Praznovszky követ közli⁶⁷² külügyminiszterrel, hogy az itteni lapok szerint Berlinben május 1-jén tanácskozások lesznek a csehek és németek között, melyeknek célja gazdasági közeledés. Főképp Hamburgba mint a csehek által

nyilvánvalóan minden eszközt felhasználnak, hogy bármi áron megakadályozzák a Magyarországon jelenleg érvényesülő konzervatív és nemzeti politikai irányzat megszilárdulását.

Praznovszky jegyzéket⁶⁶⁵ küldött a békekonferencia elnökéhez, s tájékoztatta őt arról, hogy a kormányzó Magyarországnak a békekonferenciára kiküldött egyik főmegbízottját, Teleki grófot nevezte ki a külügyminiszteri posztra.

1920. április 28.

Henry alezredes tájékoztatta⁶⁶⁶ a delegációt, hogy a Szövetséges Hatalmak választ a végleges békefeltételekkel együtt a jövő hét elején, valószínűleg hétfőn⁶⁶⁷ fogják átadni nekünk. Tájékoztatása ezúttal helytálló-nak tűnik, mert Halmosnak is az a benyomása, hogy a békefeltételek, amelyekben változtatás aligha lesz, hamarosan elkészülnek. Paléologue egyik homályos és valószínűleg szándékosan bizonytalan kijelentéséből Halmos azt a benyomást nyerte, hogy a kísézőjegyzék valamiféle utalást fog tartalmazni a revízió kérdésére vagy a Nemzetek Szövetségére, s a jegyzék nem lesz ultimátum jellegű.⁶⁶⁹ Amennyiben a válaszban határidő is meg lesz szabva, Praznovszky mindenképpen hosszabbítást kér majd.

A külügyminiszter távirati utasítására* Praznovszky jegyzéket* intézett Alphand-hoz,⁶⁷⁰ a hadifoglyok hazaszállításával megbízott francia bizottság elnökéhez azzal a kéréssel, hogy a Franciaországból már korábban hazatelepített civil internáltak személyes tulajdonát küldjék vissza Magyarországra.⁶⁷¹

1920. április 30.

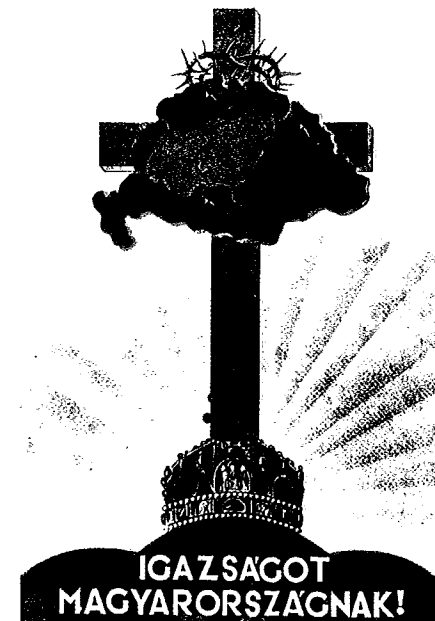
Praznovszky tájékoztatta⁶⁷² a külügyminisztert, hogy a helyi sajtó szerint május 1-jén Berlinben tanácskozás lesz a csehek és németek között a gazdasági közeledés megvitatása céljából. A fő vitakérdés Hamburg

Karikatúrák Magyarországról – bibliai párhuzamokban elbeszélve

A magyar élclapokban visszatérő motívum volt a magyarság mint magányos, szegény, üldözött, elárult, de méltóságát megőrző és igazában rendületlenül bízó nemzet ábrázolása.

A rajzokon gyakran felbukkant bibliai párhuzamok – főként az Újszövetségből –, mert ez a keret alkalmasnak látszott arra, hogy a gyermekkortól ismert példaszzerű történeteken keresztül jelenítsék meg Magyarország helyzetét, egy-szersmind azt is sugallva, hogy az átmeneti nehézségek, a megtöretés ellenére is van remény a feltámadásra.

A két világháború közötti években ezek a toposzok – verbális és képi alakban egyaránt – az irredenta-revizionista propaganda uralkodó elemeivé váltak. E „kereszténymemzeti” szimbólumrendszer a passió, vagyis a krisztusi szenvedéstörténet nemzeti újraértelmezésében jelent meg a legtelje-

A Krisztus sorsában osztozó „keresztre feszített Magyarország”. Forrás: Igazságot Magyarországnak! 1931, címlap

sebb alakban. A „Magyar kálvária” elbeszélésében Magyarország lépett Krisztus helyébe, az áruló egykori tanítvány, Júdás szerepét a nemzetiségekre osztották, hamis és gyáva bírái (farizeusok, Heródes, Pilátus) a győztes nagyhatalmak lettek, kifosztóit (az ingére kockát vető római zsoldosokat) szintén a nemzetiségekkel azonosították. A szenvedő Magyarország segítői között mindenekelőtt a hagyományosan Szűz Mária (a Magyarok nagyszonya) alakjában ábrázolt *Patrona Hungariae* jelent meg, míg például Rothermere lord – az 1927-ben indított magyarbarát sajtókampány vezetője – fellépése a római katona parancsára a Krisztustól a szenvedés keresztjét átvevő Cyrenéi Simon, illetve a Megváltó fájdmán enyhíteni igyekvő, neki kendőt nyújtó Veronika alakját idézte fel.

A revíziós gondolat így terebé-

lyesedett afféle hitvalló mozgalommá, amely a történelmi Magyarország felbomlását a krisztusi szenvedéstörténettel azonosította, a „Magyar kálvária” mellett azonban az evangéliumi örömhír mintájára, a „Magyar feltámadás” üzenetét is hirdette.

XXXII. ÉVFOLYAM FELSŐ SZÁMÁRÓL: GARA JÓZSEF. KIADÓTÁRSZÁM: WODIANEK F. ÉS FIAL 44. SZ. 1919. DEC. 21.

Apponyi-Nagy Krisztof meg a kis Magyar Béke.

„Apponyi-Nagy Krisztof meg a kis Magyar Béke. Megindulnak a nagy Óperenciákon.”

Forrás: Mátyás Diák, 1919. december 21. 1. o.

Sámson a taposómalomban

„Sámson a taposómalomban. Vigyázzatok, rabszolgatartók! ... Emlékezzetek a bibliai Sámsonra!”

Forrás: Borsszem Jankó, 1920. március 7. 6–7. o.

használandó kikötőre vonatkozó kérdések fognak tárgyalatni. Ugyancsak újsághírek szerint Szovjet-Oroszország és Csehország között teljes az egyetértés és kölcsönösen hivatalos komissziókat küldenek egymáshoz, hogy felvegyék az érintkezést.

Praznovszky követ továbbá még jelentést* tesz külügyminiszternek az itteni közállapotokról és május 1-jére vonatkozólag úgy a munkásság, mint a kormány részéről tett előkészületekről.

május 1-jén

Beadatik gróf Apponyinak a románok által evakuált és ismét megszállt Elek község⁶⁷³ ügyében a békekonferencia elnökéhez intézett, április 23-án kelt jegyzéke.⁶⁷⁴

május 2-án

Külügyminiszter rendeletére* egy francia és angol jegyzék⁶⁷⁵ adatik be a Nagykövetek Tanácsához a románok által elvitt vasúti kocsik tárgyában.

Henry ezredestől nyert értesülés alapján Praznovszky követ jelenti* a külügyminiszternek, hogy előreláthatólag folyó hó 6-án kapjuk meg az antant válaszát és a végleges békeszerződést. Az aláírási terminus 10 nap lesz, de valószínűleg az nem fog az aláírás tényére vonatkozni, hanem ezen idő alatt csupán nyilatkozatot kell tenni, hogy aláírjuk a békét vagy sem. Maga az aláírás a nyilatkozat után néhány nappal történék. A nyert információk szerint a békekonferencia hajlandó volna Praznovszky követ Budapestre és visszautazására szükséges időt a terminusba bele nem számítani.

A külügyminiszterhez sürgönyjelentés* megy a május 1-jei eseményekről és a jelenlegi francia belpolitikai helyzetről.

kikötőjének a csehek általi használata lesz. A helyi sajtó szerint Szovjet-Oroszország és Csehország teljes egyetértésre jutott, s úgy hírlíki, hogy a két ország közötti kapcsolat megteremtése érdekében hivatalos megbízottakat küldenek egymáshoz.

1920. május 1.

Beadatott a békekonferencia elnökéhez Apponyi grófnak a románok által előbb kiűrtett, majd újra megszállt Elek községről⁶⁷³ szóló, április 23-án kelt jegyzéke.⁶⁷⁴

1920. május 2.

Külügyminiszter utasítására* jegyzék⁶⁷⁵ intéztetett a Nagykövetek Tanácsához a románok által elvitt vasúti kocsik ügyében.

Praznovszky jelentette* a külügyminiszternek, hogy – Henry ezredes közlése szerint – a Szövetségesek válaszát és a szerződés szövegét e hó 6-án fogják átadni nekünk. Valószínűleg tíz napon belül választ kérnek. Ez azonban nem azt jelenti, hogy tíz napon belül alá kell írunk, csupán azt, hogy ez idő alatt ki kell jelentünk, aláírjuk-e a szerződést, vagy sem. Az aláírásra a nyilatkozat után néhány nappal kerül majd sor. Értesülésünk szerint a békekonferencia hajlandó arra, hogy e tíz napba ne számítsa bele a Praznovszky budapesti utazásához és Párizsba való visszatéréséhez szükséges időt.

A magyar békedelegáció 323. adm. jegyzéke a román megszállók által elrabolt vasúti kocsikról (Budapest, 1920. április 23.)

Elnök Úr!

A nehéz viszonyok, amelyek között a vasutaknak a volt Osztrák–Magyar Monarchia területén a forgalmat ma le kell bonyolítani, indították a Szövetséges és Társult Hatalmakat, hogy [...] bizottságot szervezzenek, amelynek feladatává tétetett egyrészt a vasúti forgalom lebonyolításának gyakorlati szabályozása, másrészt a forgalmi eszközök kellő kihasználásáról, illetőleg azok mielőbbi kijavításáról való gondoskodás. [...]

Megállapítottatott nevezetesen, hogy a román kir. csapatoktól megszállott magyar területeken, valamint Romániában magában fekvő vasúti vonalakon és azok mentén igen nagy mennyiségű vasúti anyag és vasúti jármű tároltatott gondozatlanul, javítatlanul, az elrozsdásodásnak és pusztulásnak kitéve, kétségtelen bizonyosságot tevén arról, hogy a román kir. csapatok a magyar vasutak tulajdonában levő anyagokat és járműveket nem annyira saját vasútiüzemük javítására, mint inkább a magyar vasutak üzemének megbénítása célzatával hurcolták el.

Ma, amidőn az élelmiszer-szállítás – legelsősorban a szükséges forgalmi eszközök hiánya folytán – alig leküzdhető akadályokba ütközik, s amidőn távoli országokból és a tengerentúlról kell egyes államok lakosainak élelmezéséről gondoskodni, vasúti járműveknek ily célzatú kivonása nemcsak, hogy mivel sem okolható meg, hanem egyenesen veszélyezteti az európai államoknak élelmiszerekkel való ellátását, különösen pedig Magyarországnak tétetnék lehetetlenné ily módon, hogy várható kedvező termését elfluvarozza és élelmezéséhez felhasználhassa.

Az a siralmas helyzet, amelybe Magyarország vasutai egyrészt a bolsevizmus alatt, másrészt a román megszállás folytán jutottak, kellően megvilágítottatott a magyar békeküldöttség által átnyújtott V. számú jegyzékben és a XXVII. számú jegyzék 4. mellékletében.

Jóllehet a magyar küldöttség folyó évi februárius hó 12-én átadott 81. számú jegyzékében a tarthatatlan állapotok mielőbbi megszüntetését újból kérelmezte, a Szövetséges és Társult Hatalmak mindmáig nem tettek eleget az előadott jogos kérelemnek, és a magyar vasutak máig is nélkülözik azokat az anyagokat és forgalmi eszközöket, amelyek forgalmuk rendes és akadálytalan lebonyolításához műhatatlanul szükségesek, ugyanakkor, amikor a román kir. csapatok által megszállott magyar területeken és Romániában ezek kihasználatlanul hevernek, már csak azért is, mert Románia megfelelő és kellő számú vasúti műhelyek hiányában nem is tudja ezeket a járműveket üzemképes állapotba helyezni.

Most, amikor az élelmezéssel kapcsolatosan a vasúti járművek és anyagok kellő, illetőleg lehető legnagyobb mérvű

felhasználásának jelentősége megsokszorozódott, a magyar küldöttségnek nemcsak Magyarország, hanem Közép-Európa érdekében is nyomatékosan és újból kell kérnie, hogy a román megszálló csapatok által jogtalanul elvitt magyar vasúti anyag és felszerelések, valamint a vasúti járművek – függetlenül a békeszerződés-tervezet 301. cikkében érintett és csak hosszú idő elteltével végrehajtható jármű- és anyagelosztástól (amely alkalommal a nagymérvű elhurcolások folytán a magyar vasutaknak amúgy is csak követelése lehetnek) – a magyar vasutaknak azonnal visszaadassanak avégből, hogy ne heverjenek kihasználatlanul, hanem a köz érdekében a pályatest és járművek kijavítására felhasználhatók, illetőleg a járművek forgalomba helyezhetők legyenek.

Fogadja, Elnök Úr, nagyrabecsülésem kifejezését.

Apponyi s. k.

Forrás: MBT, II. köt., 457–458. o.

A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtése a román megszállók által elvitt vasúti kocsikról (1923)

A román hadsereg által elvitt MÁV vasúti járművek száma

Mozdonyok	1 302 db
Vasúti kocsik	17 285 db
Ebből: Udvari kocsi	20 db
Termes kocsi	45 db
Hálókocsi	33 db
I. o. személykocsi	98 db
I/II. o. személykocsi	284 db
II. o. személykocsi	341 db
II/III. o. személykocsi	18 db
III. o. személykocsi	1 019 db
Kalauzkocsi	533 db
Postakocsi	128 db
Fedett teherkocsi	7 754 db
Nyitott teherkocsi	6 448 db
Tartálykocsi	529 db
Fűtőkocsi	35 db

A román hadsereg által elvitt külföldi vasúti járművek száma

Vasúti kocsik	16 875 db
Ebből: Személy	217 db
Posta- és kalauzkocsi	129 db
Fedett teherkocsi	7 924 db
Nyitott teherkocsi	6 790 db
Tartálykocsi	1 815 db

Forrás: Laky 1923, 374–375. o.

május 4-én

Külgyminiszter utasítja* Praznovszky követet, hogy végleges békeszerződés átvétele után kérje a határidőnek 14 nappal, vagy ha ez nem lehetséges, 8 nappal való meghosszabbítását.

Külgyminiszter közli,* hogy megbízható forrásból* nyert értesítés szerint Olaszországnak az a szándéka, hogy Jugoszlávia teljes politikai izolálását minden eszközzel fenntartsa. Romániával állítólag katonai konvenciója* van, melynek éle elsősorban Szerbia ellen irányul, azzal a céllal, hogy utóbbi[t] Fiume és a szigetek miatti esetleges katonai kalandoktól visszatartsa. Ugyanezen forrás szerint Nitti a nyugat-magyarországi kérdésben Rennernek állítólag kilátásba helyezte volna támogatását.⁶⁷⁶

május 5-én

Apponyi gróf távirati rendeletére⁶⁷⁷ jegyzék* megy a Nagykövetek Tanácsának elnökéhez,⁷⁴ Falussy Árpád⁶⁷⁸ volt szatmári főispánnal szemben a románok által elkövetett atrocitások tárgyában.

Délután 6 óra tájban Henry ezredes a békekonferencia megbízásából átnyújtja Praznovszky követnek a békekonferencia elnökének kísérőlevelét,⁶⁷⁹ a magyar békeküldöttség válaszára adott viszonzválaszt,⁶⁸⁰ valamint a végleges békefeltételeket,⁶⁸¹ azzal a megjegyzéssel, hogy a hivatalos átadásnak csak holnap kellett volna megtörténnie, de Praznovszky követ hazautazásának megkönnyítése végett azt már ma adják át.

május 6-án

Praznovszky követ egy számjeltáviratban⁶⁸² tájékoztatja külgyminisztert a kísérőlevél és a válasz főbb pontjairól, és úgy ezeknek, mint a végleges békefeltételeknek részletesebb kivonatát *in claris*⁶⁸³ sürgönyzi meg,*

1920. május 4.

A külgyminiszter utasította* Praznovszkyt, hogy a szerződés végleges szövegének átvétele után kérje a válaszukra megállapított határidő 14 nappal, vagy ha ez nem lehetséges, legalább 8 nappal történő meghosszabbítását.

A miniszter közölte,* hogy megbízható forrásból* kapott értesítés szerint Olaszország minden eszközt fel kíván használni Jugoszlávia politikai elszigetelése érdekében. Úgy hírlik, Olaszországnak katonai megállapodása* van Romániával, amely elsősorban Jugoszlávia ellen irányul, azzal a céllal, hogy visszatartsa ezt az országot a katonai kalandoktól Fiumében és a közeli szigetekeken. Ugyanezen forrás szerint Nitti állítólag támogatást ígért Rennernek a nyugat-magyarországi kérdésben.⁶⁷⁶

1920. május 5.

Apponyi gróf távirati utasítására⁶⁷⁷ jegyzék* ment a Nagykövetek Tanácsának elnökéhez⁷⁴ a románok által F. Á.⁶⁷⁸ volt szatmári főispánnal szemben elkövetett atrocitások ügyében.

Ma délután 6 órakor Henry ezredes átadta Praznovszkynak a békekonferencia elnökének kísérőlevelét,⁶⁷⁹ a magyar békeküldöttség által a békefeltételekre vonatkozó reakciókra adott válaszként [választ],⁶⁸⁰ valamint a végleges békefeltételeket.⁶⁸¹ Henry ezredes megjegyezte, hogy a Szövetségek válaszában átnyújtását eredetileg holnapra tervezték, de Praznovszky Budapestre való hazautazásának megkönnyítése végett már ma átadták azt.

1920. május 6.

Praznovszky a külgyminiszternek szóló számjeltáviratban⁶⁸² beszámolt a kísérőlevél és a válasz főbb pontjairól. Ezeknek az iratoknak, valamint a szerződés végleges szövegének részletesebb kivonata egyszerű táv-

A Szövetséges és Társult Hatalmak válaszában kísérőlevele a magyar béke delegáció elnökéhez (Párizs, 1920. május 6.)

Elnök Úr!

A Szövetséges és Társult Hatalmak a legnagyobb figyelemmel áttanulmányozták azokat a jegyzékeket, amelyekben a magyar béke delegáció megtette megjegyzéseit a neki átnyújtott békefeltételekre. A jegyzékek vizsgálatában a Hatalmakat egyedül az a szándék vezérelte, hogy az igazságnak és a védelmükre bízott magas érdekeknek megfelelő határozatokat hozzanak. [...]

A Szövetséges és Társult Hatalmak érett megfontolás után helyezkedtek arra az alapra, hogy semmi tekintetben nem módosítják a Békefeltételek területi határozmányait. Azért határoztak így, mert meggyőződtek arról, hogy az általuk megállapított határok minden megbolygatása súlyosabb következményekkel járna, mint amelyeket a magyar béke delegáció felel. [...]

Közép-Európa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, hogy a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal. Ebből következik – a Szövetséges és Társult Hatalmak sajnálattal hajoltak meg a szükségesség előtt –, hogy a magyar népesség egyes göcainak egy más állam szuverenitása alá kell kerülnie. Azonban erre a helyzetre nem lehet hivatkozni azzal az állítással, hogy jobb lett volna nem bolygatni a régi területi állapotot. A dolgok meglevő rendje, még ha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találhatott.

Igaz, hogy a magyar béke delegáció azzal érvel, hogy a Békefeltételek sehol sem rendelkeztek el népszavazást. Ha a Szövetséges és Társult Hatalmak fölöslegesnek tartották, hogy a népesség ilyen irányú megkérdezéséhez folyamodjanak, ez azért történt, mert meggyőződtek róla, hogy ha ez a megkérdezés az őszinte vélemény nyilvánítás teljes biztosításával történne, nem vezetne számba vehetően más eredményre, mint amilyenre Közép-Európa néprajzi viszonyainak és nemzeti aspirációinak tüzetes vizsgálata vezette a Hatalmakat. A népek akarata megnyilatkozott 1918. október és november havában, a kettős monarchia összeomlásakor, amikor a soká elnyomott nemzeti- ségek egyesültek olasz, román, jugoszláv vagy csehszlovák testvéreikkel. Az azóta történt események megannyi új bizonyítékát szolgáltatják az azelőtt Szent István koronája alatt élő nemzetiségek érzelmeinek. A Magyar Kormány elkésett intézkedései, amelyekkel ki akarja elégíteni a nemzetiségek autonómiára való törekvését, senkit sem fognak tévedésbe ejteni; nem változtatnak semmit azon a fontos történeti igazságon, hogy hosszú éveken keresztül a magyar politika minden erejével azon volt, hogy a nemzeti kisebbségek hangját elfojtsa.

A Szövetséges és Társult Hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról a gondolatról, amely őket a határok kiszabá-

sakor vezette, és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínen megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma lefolytatni, mert ez bizonytalan időre kitolná a béke megkötését, pedig ezt egész Európa sóvárogja. De, majd ha a határbizottságok megkezdtek munkájukat, ha úgy vélik, hogy a Szerződés intézkedései, mint fentebb mondtuk, valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamelyik határbizottság kívánatosnak mondja. [...]

Ily körülmények közt a Hatalmak úgy vélik, hogy a határszéli lakosság érdekei teljes mértékben biztosítva vannak. Ami az ilyen szuverenitás alá kerülő magyar népszigetet illeti, a Románia és a Szerb-Horvát-Szlovén Állam részéről már aláírt és a Csehszlovák Állam részéről már ratifikált, a kisebbségek védelmére vonatkozó szerződések ezeknek érdekeit teljesen biztosítják.

A Szövetséges és Társult Hatalmak meglegedéssel veszik tudomásul, hogy a magyar béke delegáció hozzájárul azokhoz az elvekhez, amelyek a Nemzetek Szövetsége szerződéseinek alapjai. [...] Magyarország jóakarata a szerződésből reá háruló kötelezettségek teljesítésében közelebb fogja hozni azt az időt, amikor ő is helyet foglalhat a szövetségben.

A Szövetséges és Társult Kormányok nem mehetek messzebb. A határbizottságokra ruházott hatalom a területi határozmányok ügyében, a Szerződés különböző cikkeiben végrehajtott módosítások, amelyekről a csatolt megjegyzések nyújtanak részletes felvilágosítást, jelzik a Hatalmak engedményeinek végső határát. A ma átnyújtott békefeltételek tehát véglegesek.

Ennélfogva a Szövetséges és Társult Hatalmak a jelen közlés dátumától számított 10 nap alatt elvárják a magyar béke delegáció nyilatkozatát, hogy jogosítva van a békének ebben a formában való aláírására. Ezután azonnal intézkedések fognak történni a béke aláírására.

Fogadja Elnök Úr, legmélyebb tiszteletem kifejezését.

A. Millerand s. k.

Forrás: NI (1920–1922), VI. köt., 156. sz. (329–334. o.). (Újra- közli: Zeidler 2008, 148–150. o.)

és a békekonferencia elnökéhez egy jegyzéket⁶⁸⁴ intéz, melyben a kísérlőlevélben megjelölt határidőnek 10 nappal való meghosszabbítását kéri.

Este 7 órakor Praznovszky követ a Szövetséges Hatalmak válaszával Budapestre utazik, és távollétében az ügyek vitelével Wettstein János köv.[etségi] tan.[ácsos]-t bizza meg.

május 8-án

A külügyminiszter távirati rendeletére* jegyzék⁶⁸⁵ megy a Nagykövetek Tanácsához a vasutassztrájkban⁶⁸⁶ való részvétel miatt elbocsátott szabadkai vasutasok ügyében.

A Nagykövetek Tanácsa intervencióját kéri⁶⁸⁷ a csehek által a Felföldön a választásokkal kapcsolatban le-tartóztatott magyarok, különösen Gaszulyi [Garzuly] Gyula,⁶⁸⁸ az MFTR pozsonyi felügyelője és dr. Petrogalli Oszkár⁶⁸⁹ beszercebányai ügyvéd szabadlábba hely.[ezése] tárgy[á]b.[an].

május 9-én

A külügyminiszter táviratilag közli,⁶⁹⁰ hogy az antant válasza mily lesújtó hatást tett a magyar közvéleményre. Tőrekedni fog a sajtót nyugodtabb mederbe terelni.

május 10-én

A békekonferencia elnökétől egy folyó hó 8-án kelt levél⁶⁹¹ érkezik, melyben értesíti a békeküldöttséget, hogy a békekonferencia a kísérlőlevélben adott határidőnek öt nappal való meghosszabbítását engedélyezte, így tehát a határidő május 21-én jár le. Táviratilag* közöltetik a külügyminiszterrel.

iratban* küldettek el. Praznovszky jegyzéket⁶⁸⁴ küldött a békekonferencia elnökének, melyben a kísérlő-
vélben megjelölt határidőnek tíz nappal való meghosszabbítását kérte.

Este 7 órakor Praznovszky a Szövetséges Hatalmak válaszával Budapestre indult. Távollétében Wett-
stein János követségi tanácsos vezeti a delegációt.

1920. május 8.

A külügyminiszter távirati utasítására* jegyzék⁶⁸⁵ intéztetett a Nagykövetek Tanácsához a vasutassztrájk-
ban⁶⁸⁶ való részvételük miatt elbocsátott szabadkai vasúti alkalmazottak ügyében.

A Nagykövetek Tanácsa arra is felkérést⁶⁸⁷ kapott, hogy közbenjárjon az észak-magyarországi választá-
sok kapcsán a csehek által letartóztatott magyarok ügyében.

1920. május 9.

A külügyminiszter sürgönyözött,⁶⁹⁰ hogy a Szövetséges Hatalmak válasza súlyos csalódást keltett a magyar
közvéleményben. Megpróbálja majd elérni a sajtó hangvételének valamelyes mérséklését.

1920. május 10.

Május 8-i keltezéssel levél⁶⁹¹ érkezett a békekonferencia elnökétől, amely tájékoztatja a delegációt, hogy a
kísérlőjegyzékben megállapított határidőt öt nappal meghosszabbították, így tehát válaszukat május 21-éig
kell megadnunk. A külügyminiszternek azonnal távirati értesítés* ment.

*

A Területvédő Liga kiáltványa

[...] Ezt a békét nem szabad aláírunk. A történelmi Magyar-
ország nem fog meghalni, mert a magyar nemzet egészséges
és élni akar, s amit egy nemzet erősen akar, azt el is tudja érni.

Fel a fejjel tehát, s föl a szívekkel. Gyászszászlok nem kelle-
nek, mert azok csak a halottnak járnak, de kell egység, akarat
és komor elszántság addig, míg a célt el nem érjük. Isten béké-
je legyen addig közöttünk, s bélpoklosként vessünk ki magunk
közül mindenkit, aki gyölködködik, aki szóval, vagy tettel magyar
embert bánt.

Ne csüggedjünk, de legyünk büszkék és önértetek. Jo-
gunk van arra, hogy azok legyünk, mert a szerencsétlenség
nem tehet kicsinnyé nemzetet, melyben nagy lélek él. Mi be-
csületesek, bátrak, egyeneslelkűek, emberiesek voltunk ellen-
segeinkkel szemben is, kik azt ezzel a békével viszonozták. De
papirossal nem tehetnek tönkre oly nemzetet, amely egyedül
termi ezen a földön az emberi nemesség s a kultúra összes
gyümölcsseit, mely nélkül csak kín, embertársak meggyalázása
s kezdetleges vadság van a Duna völgyében. Európa jövője, a

Javaslat új hazafias magyar köszönés bevezetésére

A Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája tekintes
elnökségének Budapestén.

Midőn igaz magyar embernek – aki ezeréves imádott ha-
zánk megcsönkítése miatt a poklok minden tüzenél égetőbb
fájdalmat érez a lelkében, akinek a korbácsütések súlya alatt
sínylődő véreink jajkiáltása a szívébe markol – a Magyarország
Területi Épségének Védelmi Ligájában a helye. Kegyes engedel-
mükkel – mint alapító tag – én is az önök szent zászlója alá so-
rakozom. Ha szabad egy eszmével is bátorlodnom szolgálni:
indítson a tekintetes elnökség mozgalmat, hogy a „jó reggelt”,

Az újságírók tiltakozása a szegénybéke ellen – Rákosi Jenő egyetértést sürget

A Magyarországi Újságírók Egyesülete vasárnap délután rend-
kívüli közgyűlést tartott, hogy tiltakozzék az igazságtalan béke
ellen. A tiltakozó beszédet, amely gondolatainak mélységé-
vel, nemes lendületével és retorikai szépségeivel valósággal
magával ragadta a hallgatóságot, Rákosi Jenő, az egyesület
tisztületbeli tagja mondotta. Rámutatott arra, hogy a háborút
nem vészítettük el, de elvesztettük azt a másik hadjáratot,
amely a fegyveres háborút megelőzte, azt a hadjáratot, ame-
lyet évtizedeken át tervszerűen folytattak ellenünk. Magunk
hoztuk – úgy mond – ránk ezt a szerencsétlenséget, és ma-
gunknak is kell azt elhárítani. Hogy aláírjuk-e a békét, vagy
nem, az teljesen közömbös. Ha aláírjuk is, hit nélkül, azzal a
világos gondolattal írjuk alá, hogy úgysem fogjuk megtartani,
mert az lehetetlen. A magyar újságírók teendője e pillanatban

**Ne tüzzön senki fekefe lobogót, ne
viseljen gyászjelvényt, mert mindnyájan
tudjuk, érezzük, hogy a történelmi Magyar-
ország nem halhat meg.**

**Házunkon nemzeti lobogó legyen, jel-
vényül pedig tüdünkbe vett reményünk
és türehetetlen bizalmunk jelül zöld lom-
bot vagy jelvényt viseljünk.**

Felhívás a nemzeti gyász – mint a békefeltételekbe való
beletörődés – ellen.

Forrás: Budapesti Hírlap, 1920. május 7. 1. o.

népek boldogulása követelik Magyarország fennmaradását s
ezeknek az erkölcsi erőknél nem lehet ellent állni.

Az igazság keresztre feszítése után a megváltás következik.

Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája

Forrás: Budapesti Hírlap, 1920. május 7. 3. o.

„jó napot”, „jó estét” helyett, „Nem, Nem, Soha!” köszöntéssel
üdvözlje egymást minden magyar. Ezen, a mi tragikus helyze-
tünknek legjobban megfelelő üdvözlés, állandóan figyelmez-
tetni fog bennünket megcsönkított hazánk iránti kötelességünk-
re és alkalmas lesz gyermekeink fogékony szívébe kiirthatatlanul
beoltani az elrabolt szent területekhez való görcsös ragasz-
kodást és az ellenségeink iránti gyűlöletet. Egyben van szeren-
csém az ezer korona alapítási összeget mély tisztelettel idemel-
lékelni. (Aláírva: Táll Ferencz v. rendőrkapitány.)

Forrás: Az Újság, 1920. május 9. 4. o.

ugyanaz, mint volt valamikor az apostoloké. Szálljon fejünk
fölé a magyar génusz ihlető tüze, menjünk szét, és hirdessük,
hogy soha nagyobb igazságtalanság, véresebb erőszak nem
történt, mint ezúttal a magyaron. A mi kötelességünk ez ellen
tiltakozni és megfogadni, hogy ezentúl akármit írunk és beszé-
lünk, az lesz a vezérgondolatunk. hogy soha, soha, soha!

Az óriási lelkesedéssel fogadott beszéd után a közgyűlés
egyhangúlag határozati javaslatot fogadott el, amely kimond-
ja, hogy az újságírók a Magyarországnak kínált békeszerző-
dés feltételeit soha igazságosoknak, helytállóknak el nem is-
merik, és elvárják, hogy soha meg ne szűnjön szóval, tollal,
tettel közreműködni azon, hogy ami ezer év óta a miénk, azt
Szent István birodalmából el ne szakíthassák.

Forrás: Pesti Napló, 1920. május 11. 3. o.

A delegáció hivatalos értekezletet tartott Budapesten.

Az ülést Apponyi gróf nyitotta meg. Kijelentette, hogy nincs meglepődve a békeszerződés feltételein, amelyeket a Szövetségesek rá akarnak kényszeríteni Magyarországra. Franciaországi tartózkodása során szerzett tapasztalatai, s különösen a francia és a szövetséges sajtó magatartása alapján fel volt készülve erre. Felkérte Csáky István grófot, hogy tegyen jelentést a delegáció folyó ügyeiről, és vezesse a jegyzőkönyvet. Csáky István gróf felolvasta a beérkezett táviratokat, amelyek nagy része a szerződés aláírása elleni tiltakozás volt Magyarországi megszállt területeiről és meg nem szállt részeiből.

Apponyi gróf ezután vázolta az eredeti békefeltételekhez képest az új szövegben megjelenő módosításokat.⁶⁹² Összességében semmilyen lényeges változtatás nem történt. A legrosszabb dolog, hogy a területi feltételek teljesen változatlanok maradtak. Egyedül a vízrajzzal foglalkozó részben van siker.⁶⁹³ Popovics vázolta a szerződés pénzügyi részén tett változtatásokat.⁶⁹⁴

Apponyi gróf a műkincsek ügyében tett engedmények⁶⁹⁵ vázolásával folytatta a megbeszélést. Ezután ismertette és részleteiben is magyarázta a kísérőjegyzéket. Úgy véli, hogy a kísérőjegyzék valódi jelentőségét majd annak értelmezése fogja megmutatni. A Nemzetek Szövetsége Tanácsának összetétele nem kedvezőtlen,⁶⁹⁶ s tagadhatatlan, hogy a kísérőjegyzékben megvannak a jobbításra irányuló jó szándék bizonyos jelei. Úgy tűnik, hogy a nyugati hatalmak körében új orientáció kezd kialakulni, s a szerződést alá kell írni, ne hogy veszélyeztessük esélyeinket. Az egyetlen kérdés az, hogy a delegáció aláírja-e a szerződést vagy lemondjon. Általánosságban ismertette a delegációval annak a két memorandumnak* a tartalmát, amelyeket az egyik, illetve a másik eshetőségre készített.

Az elsőben, amely arra az esetre készült, ha a delegáció aláírja a szerződést, azt javasolja, hogy mutassunk rá újra a kísérőjegyzékben felsorolt engedményekre.⁶⁹⁷ Egyúttal tiltakozni kíván a velünk szemben igazságtalan megállapítások ellen. Hangsúlyozná, hogy az aláírás a későbbiekben semmiképpen sem csorbíthatja a Nemzetgyűlés jogait és törekvéseit. Kiemelné azokat az okokat és kényszerítő körülményeket is, amelyek rászorítják a magyar béke delegációt a szerződés aláírására.

A második memorandum azt javasolja, hogy tájékoztassák a kormányt azokról az okokról, amelyek miatt a delegáció úgy érzi, nem vállalhatja a szerződés aláírását. Ugyanakkor azt javasolja a kormánynak, hogy a szerződést különböző okokból alá kellene írni. Ebben az esetben a delegáció arra az álláspontra helyezkednék, hogy megbízatása egy egészen más szerződés aláírására szólt, s nem áll jogában aláírni az elének terjesztett szerződést. E memorandum szintén megismételné a kísérőjegyzék számunkra kedvező értelmezését.

Apponyi gróf kifejezte meggyőződését, hogy jelen körülmények között kénytelenek leszünk aláírni a szerződést. Hajlandó elfogadni a meggyőződéséből fakadó következményeket, s nem hagyná, hogy más sújtson a szerződés aláírásának csapása, mert úgy véli, bárki írja is alá a szerződést, helyesen fog cselekedni. Kijelentette, hogy a delegációra bízta annak eldöntését, melyik eljárást fogadja el a kettő közül. Ő kész bármelyiket követni, s ha a delegáció a lemondás mellett dönt, nem fogja eltitkolni a magyar közönség előtt, hogy támogatja az aláírást.

Popovics úgy vélte, hogy mind belső, mind nemzetközi politikai okokból Apponyi grófnak kellene aláírnia a szerződést.

Zoltán Béla⁶⁹⁸ ezzel ellentétes nézetet fejtett ki. Úgy érzi, Apponyi gróf már előre elkötelezte magát a Legfelsőbb Tanács előtt elmondott beszédében.⁶⁹⁹ Apponyi gróf erre felolvasta Legfelsőbb Tanács előtt elmondott beszédének szó szerinti szövegét, s rámutatott, hogy abban a beszédben nem a saját személyéről szólt; érvei és kijelentései mind általános jellegűek voltak. Apponyi gróf magyarázata ellenére Zoltán fenntartotta korábbi véleményét.

Teleki Pál külügyminiszter beszéde a Nemzetgyűlésben a békeszerződésről (Budapest, 1920. május 10.)

[...] A kisebbségi jogok tekintetében annyi változás van a békeszerződésben, hogy felvették ugyanazokat a pontokat, [...] amelyek eddig hiányoztak a mi békeszerződésünkől, de amelyek az osztrákokéban megvoltak és amelyek tulajdonképpen nem egyebek, mint konstatació annak, hogy a nagyhatalmak között és ezen egyes államok között bizonyos szerződések kötöttek a kisebbségi jogok biztosítására vonatkozólag. [...]

A nemzetiségekre vonatkozó fejezetben azon kívánságunkra, hogy a 63. cikkben kifejezésre jusson, hogy az egyik vagy másik állam javára történt optálások esetén az ingatlanokkal együtt megtarthassák az illetők az azokhoz tartozó gazdasági felszerelési tárgyakat is, tehát ne legyenek kötelesek azokat mint ingókat magukkal vinni, azt a megnyugtató kijelentést kaptuk, hogy azok az ingóságok természetüknél fogva az ingatlanok tartozékainak tekintetnek és mint ilyenek ítéltetnek meg.

A katonai paragrafusokban bizonyos engedmények tettek a csendőrség létszámának, továbbá a municiógyáraknak, valamint a hadijárművek, a tengeri, illetve folyami hadi járművek számának felemelhetését illetőleg, természetesen éppúgy a tábornoki bizottság ellenőrzése alatt, amint az eddig történt. [...]

A jóvátételi kérdések tekintetében egy bizonyos jóakaratot tapasztaltunk [...]. A jóakarat abban nyilvánul meg, hogy a bolsevizmus és a román megszállás által szenvedett károk tekintetbe vétetnek. [...] A jóvátételi határozmányokban azután van egy külön rész, amely a műkincsekre vonatkozik. Ebben elég jelentős engedményt kaptunk [...] Ugyanis elismerik Magyarország jogát az Ausztria területén levő közös és udvari gyűjtemények magyar műkincseire, okleveleire, régészeti és történelmi emlékeire nézve. Ez eddig nem volt benn a szerződésben. [...]

A válaszjegyzék azt mondja a kereskedelmi forgalomra nézve, hogy az egyoldalúan rovásunkra beállított szövegezés ellenére elvileg nem fogják az első három esztendőben sem minden ellenszolgáltatás nélkül igénybe venni a mi kötelezettségeinket, hanem a maguk részéről is megfelelő elbánást helyeznek kilátásba. Itt tehát bizonyos ígérete van a reciprocitásnak, és amennyiben a kísérőlevél és a megjegyzések is jogforrást képeznek, ez bizonyos mértékig ugyanannyi értékkel bír, mintha benne lenne a szerződésben. [...]

Mi ti. kértük, hogy a Magyarországról lekapcsolni szándékolt részekkel a szabadkereskedelmi forgalom egy bizonyos időre tartassák fenn. Avval az okadatolással utasították azonban vissza, hogy akkor mintegy vámsorompókat kellene állítaniok a minket körülvevő államoknak régi teste és új teste között. (Zaj. Mozgás.)

Ők mindenesetre meg vannak győződve a kívánság indokoltságáról és hajlandók is támogatást nyújtani aziránt, hogy a régi gazdasági forgalom helyreálljon, mindent megtesznek, ami ebben az irányban lehető, azonban ezt így kifejezetten ide a szerződésbe nem lehetett befoglalni. [...]

A [...] 250. cikkre nézve van egy jelentősebb változás; ez ti. arról szól, hogy az elszakadó területen a magyar állampolgárok vagyona a kivételes intézkedések előtti állapotban szolgáltatandók nekik vissza. Kívánságunkhoz képest felvétel a harmadik bekezdésbe az a rendelkezés, hogy a magyar állampolgárok ilyenekre vonatkozó felszólalásai a vegyes választott bíróságok elé kerülnek [...]

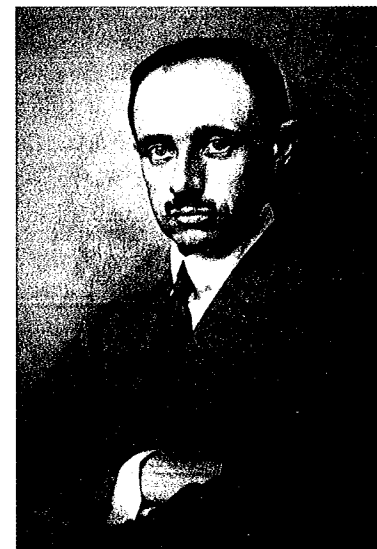
Elérkeztem most a részleteknek körülbelül a végére és egyben egy

olyanhoz, mely nézetem szerint talán a legnagyobb engedmény és talán a legfontosabb. (Halljuk! Halljuk!) [...]

Mi azt indítványoztuk, hogy egy, a Duna-bizottsághoz hasonló, azzal parallel működő nemzetközi bizottság létesítessék, mely az egész Közép-Duna medencéjének összes vízügyeit kezében tartsa, oly mértékig, hogy a forrásvidékeknek erdőterületeire is felügyeljen és ezen erdőterületek kezelésére is annyi befolyása legyen, mint amennyi szükséges arra, hogy a vizek lefolyását az erdőkezeléssel is megfelelően szabályozhassák. Bevontuk a dologba a halászatot is. Ez a kérésünk teljes mértékben honoráltatott. A bizottság felállítatik [...] nagy fontossággal bír ez nemcsak az egész Közép-Duna medencéjében lakó népek, különösen az Alföldön lakó népek gazdasági felvirágzása szempontjából, hanem Közép-Európa érdekei szempontjából is [...]

T. Nemzetgyűlés! (Halljuk! Halljuk!) Ezekben voltam bátor ismertetni részleteiben a békeszerződésnek, hogy úgy mondtam, betű szerinti tartalmát. A szerződés rossz, nagyon rossz, még mostani fogalmazásában is.

Forrás: NN (1920–1922), II. köt., 408–411. o.

Teleki Pál (1920 körül).

Forrás: MNM, TF, 1746/1957

Ottlik is azon a véleményen volt, hogy Apponyi grófnak kellene aláírnia.

Lers báró taktikai okokból ellenezte, hogy Apponyi gróf legyen az aláíró. Az volt a nézete, hogy Apponyi neve befolyásolná a közvéleményt, és befolyásolná a parlamentet még a ratifikáció kérdésében is, holott a ratifikálás előtt még sok minden történhet. Helytelenítette azt is, hogy túl nagy hangsúlyt kapjon a kísérő-jegyzék kedvező értelmezése, mert ily módon arra ösztönöznék ellenségeinket, hogy megkettőzzék erőfeszítéseiket Magyarország ellen. Szeretne valahol foglalkozni a román atrocitásokkal is.⁷⁰⁰ Kijelentette, hogy a másodikként felvetett megoldást támogatja.

Praznovszky néhány információt adott Apponyi grófnak a csehekre vonatkozólag. Ezzel kapcsolatban Apponyi gróf közölte, hogy az aláírás dolgában csak azért bizonytalan, mert fél, hogy az nagyon rossz hatással lesz a megszállt területeken élő magyarokra.

Teleki gróf hangot adott nézetének, hogy a béke delegáció még nincs abban a helyzetben, hogy véglegesen dönthessen ebben az ügyben. A végső döntést a delegáció tagjaiból, a politikai pártok vezetőiből és szakértőkből álló bizottságnak kell meghoznia. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy a béke delegáció határozott véleményt alakítson ki, amit e bizottság elé lehet terjeszteni. Elismerte a Lers báró által előadott érvek súlyát, és ellenezte, hogy túl sok szó essék a ratifikálásról. Sokkal jobb, ha kitartunk amellett, hogy az ország feldarabolása miatt csonka lesz a parlament. Végül kifejezte azt a nézetét, hogy jobb lenne, ha a szerződést nem Apponyi gróf írta alá. Praznovszky is ezen a véleményen volt.

Kállay⁴³² felvetette a kérdést, vajon nem kellene-e – akár az utolsó pillanatban is – módosító javaslatokat tennünk.

Teleki gróf kifejezte azon meggyőződését, hogy ez fontos és hasznos, amennyiben a javasolt módosítások stílusos és magyarázó jellegűek. Ügyelnünk kell azonban arra, nehogy úgy tűnjék, mintha újra akarnánk kezdeni az alkudozás folyamatát.

Apponyi gróf felvetette, hogy az lenne a leghelyesebb eljárás, ha rövid memorandumot csatolnánk a válaszukhoz. Saját szakterületén mindenki kidolgozná kisebb módosító javaslatait, s ezeket a javaslatokat azután átadnák Kállaynak, aki egyetlen memorandumba dolgozza bele azokat.

Scitovszky felvetette, hogy a hangsúlyozandó legfontosabb probléma az elcsatolásra szánt területeken élő magyarok helyzete.

Apponyi gróf egyetértett ezzel a felvetéssel, de úgy véli, hogy a megszállt területeken élő valamennyi magyar állampolgár ügyével foglalkozni kell. Ezzel demonstrálnánk, hogy a fő ok, amely a szerződés aláírására kényszeríti Magyarországot, az, hogy véget vessen a megszállt területeken élő volt magyar állampolgárok személye és vagyona elleni támadásoknak. Ez egyben megfelelő megvilágításba helyezné az aláírás tényét is.

Viczián⁴³⁵ és Scitovszky végül ismét kijelentette, hogy – különösen belpolitikai okokból – nem Apponyinak kellene aláírnia.

Bartha⁷² felhívta a figyelmet arra, hogy a kisebbségvédelmi előírásokat belefoglalták a Romániával és Szerbiával kötött szerződésekbe.⁷⁰¹ A Szövetségesek elmagyarázták, hogy ilyen előírásokat azért nem vettek bele a csehekkel megkötött szerződésbe, mert ők már ratifikálták a szerződést.⁷⁰² Ily módon maguk a Szövetségesek húzták alá a különbséget az aláírás és a ratifikálás között.

Apponyi gróf még egyszer hangsúlyozta, hogy nem vonakodik aláírni a szerződést. Ám ha az a döntés születik, hogy a szerződést nem a delegációnak kell aláírnia, ő akkor is tudatni fogja, hogy szolidáris az aláírókkal, mert meg van győződve az aláírás szükségességéről. Az értekezlet elnapoltatott, és május 12-ére újra összehívott.

A magyar kormány terve a szomszéd államokkal való gazdasági-politikai kiegyezésről – Csáky Imre és Bethlen István memorandumja Maurice Paléologue francia külügyi vezértitkárhoz (Párizs, 1920. május 12.)

[...] Magyarország hajlandó közvetlen tárgyalásokat kezdeni szomszédaival azzal a céllal, hogy barátságosan és minden érdekelt fél teljes megelégedésére rendezze velük a köztük függőben lévő kérdéseket.

Magyarország a maga részéről a következő pontokat tekintti egy ilyen megállapodás lehetséges alapjainak:

1. A békefeltételekben megállapított határok módosítása oly módon, hogy a magyar faj nagy tömbjéhez szorosan illeszkedő és tisztán magyar jellegű területeket ne válasszák le Magyarországról.

2. Magyarország régi területei egy részének meghagyása, amelyek az ország gazdasági életének és főleg ipari termelésének fenntartásához minimálisan szükséges nyersanyagokat és energiahordozókat adják. (Lásd a mellékelt térképet.)

3. A román uralom alatt lévő, többségében magyarok, székelyek és szászok által lakott területeken regionális autonómia. A román, csehszlovák és jugoszláv többségű területeken vallási és nyelvhasználati szabadság, valamint személyi- és vagyonbiztonság a magyar kisebbségek számára.

4. Felhatalmazás a magyar lakta területek peremén élő svábság, valamint a magyar és sváb többségű területek lakossága, továbbá az Ausztriának átadott Nyugat-Magyarország népessége számára, hogy szabadon dönthessen saját sorsáról.

5. A volt magyar állami tisztviselők és az egykori magyar állami vállalati alkalmazottak helyzetének méltányos rendezése.

6. Általános amnesztia minden politikai ügyben.

7. Különleges megállapodások megkötése a következő kérdésekben:

A lehető legtöbb áruajtára, különösen a nyersanyagokra kiterjedő kölcsönös kereskedelmi szabadság; a vasúti, postai és távirati forgalom lehető legteljesebb szabadsága; a Magyarország és a szomszédos államok közötti kölcsönös pénzforgalom lehetősége és módozatai; egyöntetű vízügyi szabályozás.

8. A magyar állam által a háború előtt és alatt vállalt pénzügyi kötelezettségek arányos felosztása.

9. Románia vonatkozásában különösen:

A román megszállt csapatok által végrehajtott – a fegyverszüneti szerződésben rögzített szintet meghaladó mértékű – rekvirálások nyomán román területre szállított gördülőanyag, ipari és mezőgazdasági berendezések, valamint nyersanyagok lehető legteljesebb mértékű mielőbbi visszaszolgáltatása.

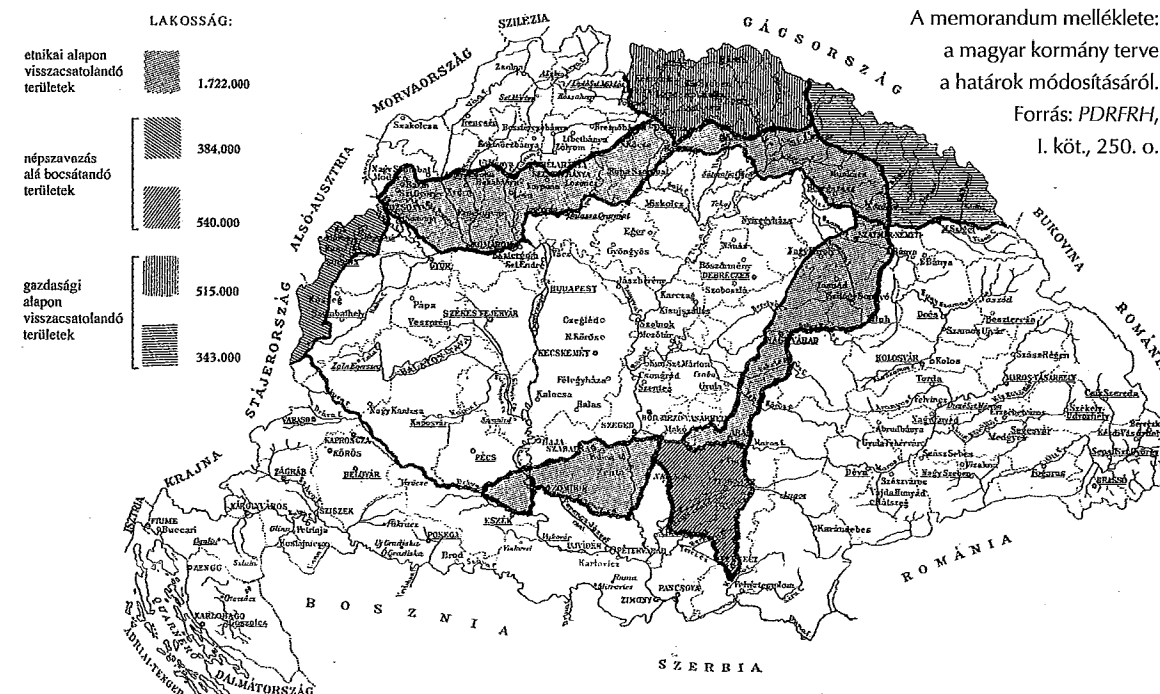
A máramarosi sóbányák kiaknázására és az így nyert áruk szabad felhasználására vonatkozó engedély biztosítása Magyarországra részére. [...]

Forrás: PDRFRH, I. köt., 285. sz. (305–307. o.) (Magyar fordításban közli: Zeidler 2008, 558–559. o.)

A memorandum melléklete:

a magyar kormány terve a határok módosításáról.

Forrás: PDRFRH, I. köt., 250. o.

május 12-én

A külügyminiszter írásbeli rendeletére⁷⁰³ a békekonferenciának megküldetik⁷⁰⁴ a tótországi magyarok tiltakozása a cseh-tót Nemzetgyűlési választások ellen, és benyújtatik gróf Apponyinak a horvátországi Julián egyesületi⁷⁰⁵ iskolák ügyében békekonferenciához intézett jegyzéke.⁷⁰⁶

Külügyminisztérium írásbeli rendeletére* jegyzék⁷⁰⁷ megy a Nagykövetek Tanácsához a jugoszlávok által megszállott területeken üzött kommunista agitáció tárgyában, továbbá ugyancsak a külügyminiszter távirati rendeletére⁷⁰⁸ egy jegyzék⁷⁰⁹ a jugoszlávok által megszállva tartott Pécs városának kiürítése tárgyában.

1920. május 12.

A külügyminiszter utasítására⁷⁰³ továbbíttatott⁷⁰⁴ a békekonferenciának az észak-magyarországi magyarok tiltakozása a csehszlovákiai Nemzetgyűlési választások ellen. Szintén beadatott Apponyi grófnak a horvátországi Julián Egyesület⁷⁰⁵ iskoláiról szóló jegyzéke.⁷⁰⁶

A miniszter utasítására* jegyzék⁷⁰⁷ intéztetett a Nagykövetek Tanácsához a jugoszlávok részéről az általuk megszállott területen keltezt kommunista izgatás ügyében. Egy másik jegyzék⁷⁰⁹ is elküldtetett a jelenleg a jugoszlávok által megszállt Pécs kiürítése ügyében.

*

A delegáció hivatalos értekezletet tartott Budapesten.

Az ülést Apponyi gróf nyitotta meg, és felolvasta a tiltakozásokat, amelyek a szerződés aláírása ellen érkeztek. Beszámolt arról, hogy felkereste őt a Tévé¹⁹¹ küldöttsége, hogy tiltakozzék az aláírás ellen. Apponyi gróf azt válaszolta, a magyar közvélemény egyhangú abban, hogy az ország sohasem lesz elégedett ezzel a békeszerződéssel. A magyarok között nem lehet véleménykülönbség a nemzet célját illetően, az azonban politikai kérdés, hogy milyen módon lehet a leghamarabb kedvező változást elérni abban a helyzetben, amelybe a szerződés juttatta Magyarországot.

Apponyi gróf ezután összegezte az előző értekezleten levont következtetéseket. Véleménye szerint azoknak a személyeknek kell majd a megtett javaslatok fényében értelmezniük a békeszerződést, akiket felkérnek a szerződés aláírására.⁷¹⁰ Így hát az egyetlen kérdés, amelyet meg kell vitatni, az, hogy aláírjuk-e a szerződést, vagy sem. Hozzátette, hogy Soós tábornok és Lers báró érvei⁷¹¹ világosan jelzik, hogy a szerződés aláírásának megtagadása könnyen katasztrófához vezethet, katonai és gazdasági szempontból egyaránt. Ugyancsak kétséges, vajon nem romboljuk-e le ezzel egyes nyugati hatalmak irányunkban újabban mutatott hajlandóságát a jó szándéokra és a jobb megértésre. Apponyi gróf megismételte, hogy amennyiben a delegáció vállalja az aláírást, ő hajlandó lenne aláírni a szerződést. A mértékadó vélemény azonban, úgy látszik, sem nemzetközi, sem belpolitikai szempontból nem tartja kívánatosnak, hogy a delegáció végezze az aláírást.

Popovics felvetette, hogy mivel úgy látszik, a vélemények az aláírás felé hajlanak, nem kellene túlságosan megnehezítenünk azok dolgát, akiknek majd alá kell írniuk. Apponyi gróf memorandumát tehát néhány ponton finomítani kellene.

Apponyi egyetértett ezzel. Elmondta, hogy a békelegáció álláspontjának alapja a következő: a békeszerződés – tartalmára nézve, s a delegációt felállító bizottság véleménye szerint – a delegáció számára elfogadhatatlan; e szerződés aláírásával a küldöttség túllépné felhatalmazását. Másfelől a delegáció akkor is túllépné a felhatalmazását, ha vállalná, hogy véleményt mond abban a kérdésben, vajon a szerződést – tartalma ellenére – politikai megfontolásokból mégiscsak alá kell-e írni.

Nógrád megyei községek egybehangzó népgyűlési határozatai a békeszerződés aláírása ellen (1920. május 9–11.)

J e g y z é k ö n y v . . .
Felvéve 1920. évi május hó 9. napján a *Ménai*
községben megtartott népgyűlés alkalmával . . .
T á r g y :
Az antanta által május hó 6. -án átadott békeszerződés
rövid ismertetése . . .
H a t á r o z a t :
Ménai község lakossága egyöntetűen tiltakozást fejez ki a békeszerződés aláírása ellen, mert a község feltételek olyanok, melyek nemcsak Magyarország fennállását, hanem Magyarország lakóinak megélhetését is érdemtelenül veszélyeztetik. Magyarország lakossága a világháborúban becsülettel küzdött, állami, katonai intézkedései a nyílt és becsületos eljárás jellegét viselték, tehát az antanta feltételei káldnyitalanok és igazságtalanok s a magyar nép tömeges megsemmisítését idéznék elő.
E határozat aláírásával
lakosok biztatnak meg.
K. n. . .
Stalajd János községi bíró
Harmon József községi elnök
Almásy János községi elnök

Bercel község népgyűlésének határozata
(Bercel, 1920. május 9.).
Forrás: MNL OL, K 63, 380. cs., 1920–39–3193. sz. (11. p.)

J e g y z é k ö n y v . . .
Felvéve 1920. évi május hó 11. napján a *Nógrádkeresztúr*
községben megtartott népgyűlés alkalmával . . .
T á r g y :
Az antanta által május hó 6. -án átadott békeszerződés
rövid ismertetése . . .
H a t á r o z a t :
Nógrádkeresztúr község lakossága egyöntetűen tiltakozást fejez ki a békeszerződés aláírása ellen, mert a község feltételek olyanok, melyek nemcsak Magyarország fennállását, hanem Magyarország lakóinak megélhetését is érdemtelenül veszélyeztetik. Magyarország lakossága a világháborúban becsülettel küzdött, állami, katonai intézkedései a nyílt és becsületos eljárás jellegét viselték, az antanta feltételei tehát káldnyitalanok és igazságtalanok s a magyar nép tömeges megsemmisítését idéznék elő.
E határozat aláírásával
lakosok biztatnak meg.
K. n. . .
Gyula István községi bíró
Harmon József községi elnök
Almásy János községi elnök

Nógrádkeresztúr község népgyűlésének határozata
(Galgaguta, 1920. május 11.).
Forrás: MNL OL, K 63, 380. cs., 1920–39–3193. sz. (10. p.)

J e g y z é k ö n y v . . .
Felvéve 1920. évi május hó 10. napján a *Galgaguta*
községben megtartott népgyűlés alkalmával . . .
T á r g y :
Az antanta által május hó 6. -án átadott békeszerződés
rövid ismertetése . . .
H a t á r o z a t :
Galgaguta község lakossága egyöntetűen tiltakozást fejez ki a békeszerződés aláírása ellen, mert a község feltételek olyanok, melyek nemcsak Magyarország fennállását, hanem Magyarország lakóinak megélhetését is érdemtelenül veszélyeztetik. Magyarország lakossága a világháborúban becsülettel küzdött, állami, katonai intézkedései a nyílt és becsületos eljárás jellegét viselték, tehát az antanta feltételei káldnyitalanok és igazságtalanok s a magyar nép tömeges megsemmisítését idéznék elő.
E határozat aláírásával
lakosok biztatnak meg.
K. n. . .
Kilgós János községi bíró
Harmon József községi elnök
Almásy János községi elnök

Galgaguta község népgyűlésének határozata
(Galgaguta, 1920. május 10.).
Forrás: MNL OL, K 63, 380. cs., 1920–39–3193. sz. (9. p.)

J e g y z é k ö n y v . . .
Felvéve 1920. évi május hó 11. napján a *Becske*
községben megtartott népgyűlés alkalmával . . .
T á r g y :
Az antanta által május hó 6. -án átadott békeszerződés
rövid ismertetése . . .
H a t á r o z a t :
Becske község lakossága egyöntetűen tiltakozást fejez ki a békeszerződés aláírása ellen, mert a község feltételek olyanok, melyek nemcsak Magyarország fennállását, hanem Magyarország lakóinak megélhetését is érdemtelenül veszélyeztetik. Magyarország lakossága a világháborúban becsülettel küzdött, állami, katonai intézkedései a nyílt és becsületos eljárás jellegét viselték, az antanta feltételei tehát káldnyitalanok és igazságtalanok s a magyar nép tömeges megsemmisítését idéznék elő.
E határozat aláírásával
lakosok biztatnak meg.
K. n. . .
Baron János községi bíró
Harmon József községi elnök
Almásy János községi elnök

Becske község népgyűlésének határozata
(Becske, 1920. május 11.).
Forrás: MNL OL, K 63, 380. cs., 1920–39–3193. sz. (12. p.)

május 14-én

A románok által Aradon halálra ítélt Csécsy-Nagy ezredes és társai érdekében jegyzék⁷¹⁶ intéztetik a békekonferenciához.

Az osztrák kommunista mozgalmak és Nyugat-Magyarországon űzött osztrák kommunista propaganda tárgyában jegyzék⁷¹⁷ megy a Nagykövetek Tanácsának.

Teleki grófnak határozott véleménye az, hogy a delegációnak félreérthetetlenül le kell szögeznie ezen álláspontját. Felolvasta beszédének egy, a szerződés elleni tiltakozásunkat tartalmazó részletét,⁷¹² amelyet bele kíván illeszteni a magyar kormány válaszejegyzékébe.⁷¹³

Praznovszky kiemelte, hogy a kormány válaszában azonnal követnie kell a delegáció válaszát, nehogy a Szövetségesek részéről érkező kellemetlen ultimátumnak tegyünk ki magunkat.

Lers báró rámutatott, hogy össze kell hangolni a delegáció válaszát a kormány nyilatkozatával. Csak így lehet elérni, hogy a sorrendiség ne keltsen nagyobb megütközést.⁷¹⁴

Apponyi gróf úgy vélte, ezt úgy lehet a legjobban elérni, ha élesen szembeállítjuk a tartalmi és a politikai megfontolásokat.

Teleki gróf felolvasta az Apponyi gróf által készített második választervezetet.

Határozat született, hogy Apponyi gróf, Teleki gróf és Popovics esetleges módosítások céljából áttanulmányozza e memorandumot, majd felterjeszti azt a delegáció péntek délutánra összehívandó teljes értekezletére.⁷¹⁵

Apponyi gróf ezután elnapolta az ülést.

1920. május 14.

Jegyzék⁷¹⁶ intéztetett a békekonferenciához a románok által Aradon halálra ítélt Csécsy-Nagy ezredes és társai ügyében.

Jegyzék⁷¹⁷ intéztetett a Nagykövetek Tanácsához az osztrák kommunista mozgalom és az osztrákok által Nyugat-Magyarországon szított kommunista propaganda ügyében.

1920. május 19.

A béke delegáció hivatalos értekezletet tartott Budapesten.

Jelen voltak: Apponyi gróf, Teleki gróf, Bethlen gróf, Zoltán Béla, Popovics Sándor, Ottlik Iván fődelegátusok; Bartha, Kállay, Láng báró, Konek, Csáky Imre gróf delegátusok, Giesswein dr.,⁷¹⁸ Zielinszky dr.,⁷¹⁹ Scitovszky, Jármay, Domanovszky,⁷²⁰ Siegescu,⁷²¹ Mikola,⁷²² Fenyő dr.,⁷²³ Kovács dr., Trozsonyi,⁷²⁴ Steuer dr., Beck báró,⁷²⁵ Lánczy,⁷²⁶ Chorin dr.,⁷²⁷ Székács dr.,⁷²⁸ Gerevich dr., Madarassy-Beck báró,⁷²⁹ Bacher,⁷³⁰ Viczián, Jancsó,⁷³¹ Balkányi dr.,⁷³² Cholnoky dr.,⁷³³ szakértők; Ottrubay, Bencs,⁷³⁴ Bárdossy⁷³⁵ titkárok.

Apponyi gróf az ülés megnyitása után felkérte Csáky István grófot a jegyzőkönyv vezetésére, Zoltán Bélát és Radisics Elemért⁷³⁶ pedig annak hitelesítésére. Ezután lényegét tekintve a következő beszédet intézte a béke delegációhoz:

A delegáció elvégezte feladatát. Az eredmények nem olyanok, amelyeket talán sokan elvártak. Mégsem lehet azt mondani, hogy a delegáció munkája teljesen sikertelen lett volna. A békeszerződés végleges szövegét immár közzétette a sajtó, s a Szövetséges Hatalmak határozottan kijelentették, hogy e szöveg végleges. Jóllehet

A magyar béke delegáció 360. adm. jegyzéke lemondásáról (Budapest, 1920. május 16.)

Elnök Úr!

A Szövetséges és Társult Hatalmak Legfőbb Tanácsa 1920. évi május hó 6-ai kelettel a magyar béke delegációhoz juttatta válaszát [...] Ugyanakkor tíznapos határidőn belül kérte az említett delegáció nyilatkozatát, hogy fel van-e hatalmazva a szerződésnek ebben az alakjában való aláírására. [...]

[...] Nem is szólva hazánkkal szemben való igazságtalan intézkedéseiről, a békeszerződés sérti az új államokhoz csatolt népek elvitázhatalan jogát, mert nem volt módjukban, hogy akaratuknak kifejezést adjanak. Kézzelfoghatóan ellenkezik a szabadság elvével, amelyre a magyar béke delegáció egész működését alapította, abban a hiszemben, hogy ebben

A magyar kormány levele a békeszerződés aláírásáról (Budapest, 1920. május 17.)

Elnök Úr!

A magyar békeküldöttség, amint az május hó 16-án kelt leveléből kitetszik, a reáruházott teljhatalmat visszaadta megbízójának. [...]

A magyar kormány teljes mértékben egyetért a küldöttség minden ellenvetésével és adatokra támaszkodó állandó kritikájával, helyesli általános tiltakozását a tárgyalások folyamán és mostani lemondólevelében egyaránt. Nevezetesen tiltakozik a magyar kormány a népek önrendelkező jogának kézzelfogható megsértése ellen, mert ez az elv az egyetlen eszköz a zavarok és forrongások megelőzésére. A magyar kormány csak erre az elvre való tekintettel nem helyezkedett elvitázhatalan történeti jogainak álláspontjára.

A magyar békeküldöttség azonban reámutatott a Szövetséges és Társult Hatalmak kísérőlevelének néhány pontjára, amelyek, ha nem is valóságos biztosítékot, de kifejezett ígéretet tartalmaznak a békeszerződés határozatainak a közeljövőben való enyhítésére.

A Szövetséges és Társult Hatalmak kijelentik kísérőlevelükben, hogy a kijelölt határvonalakon változtatni nem lehetett; megbízzák azonban a határmegállapító bizottságokat, hogy tegyenek javaslatot olyan változtatásokra, amelyeket szükségesnek látnak a szerződés okozta igazságtalanságok jóvátételére, amely igazságtalanságok megszüntetése általános érdek. A kísérőlevél értelmében ezek a bizottságok teljes mértékben meg fogják védeni a szomszédos népek érdekeit. [...] A rutén földre nézve a kísérőlevél tág önkormányzatot helyez kilátásba, amely lehetővé fogja tenni, hogy szabadon fejezze ki akaratát s minden kényszerből menten dönthessen sorsáról és hovatarozásáról. [...]

Végül a kísérőlevél közelinek mondja az órát, amelybe[n] Magyarországot mint teljesen egyenrangú felet fölveszik a Nemzetek Szövetségébe, azzal a föltétellel, hogy a békeszer-

a tekintetben közös alapon áll a Szövetséges Hatalmakkal. Ezt a békeszerződést tehát önmagában véve nem tartjuk elfogadhatónak, s a magyar béke delegáció, amelynek megbízása csupán a feltételek megvizsgálására szorítkozik, nem érzi magát felhatalmazottnak annak aláírására.

[...] Mi tehát visszaadjuk megbízásunkat kormányunknak, amelytől azt nyertük, s átadjuk mindazokat az okmányokat, amelyeket nekünk küldeni kegyesek voltak. Kormányunkra vár, hogy úgy határozzon, ahogyan azt az ország helyzete megkívánja; az ő feladata, hogy a béke aláírásának kérdésében Önöknek feleletet adjon.

Forrás: MBT, II. köt., 473–474. o.

zódásban reá rótt kötelezettségeknek méltányosan eleget tesz. [...]

Ezekben a kifejezett ígéretekben közeledést látunk ahhoz az érveléshez, amellyel a föltételekkel szemben védekezünk. A magyar kormány meg van róla győződve, hogy ez a kezdődő közeledés meglesz minden, a szerződés által fölvetett kérdésben s el fog oszlatni minden olyan igazságtalanságot is, amelyet a kísérőlevél nem említ vagy nem ismer el igazságtalannak.

Ebben a föltevésben és az ország súlyos helyzetének tudatában a magyar kormány nem tagadhatja meg a békeszerződés aláírását. [...]

Gróf Teleki s. k.

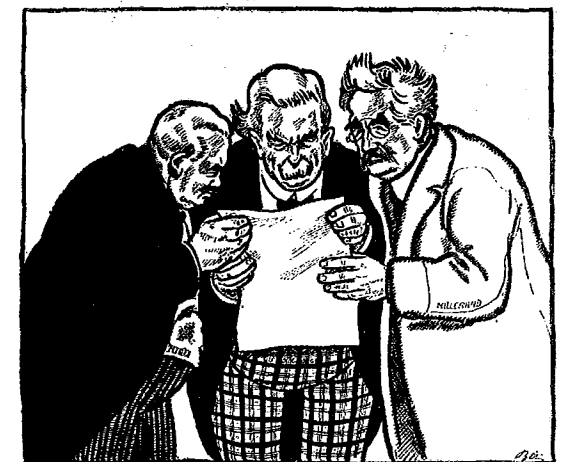
Simonyi-Semadam s. k.

külgügyminiszter

miniszterelnök

Forrás: MBT, II. köt., 475–476. o.

Megjött az írás.

„Megjött az írás. Lloyd George: Evvel az írással nem volna baj, de azt hiszem, egészen másképp szól, amit a szívükbe írtak be.”

Forrás: Mátyás Diák, 1920. május 30. 1. o.

Magyarországgal nem durva ultimátum formájában közölték, a kísérőlevél mégis azt jelzi, hogy ultimátumról van szó, ha formailag nem is, a lényeg tekintve igen. A békefeltételek merevségét némileg módosítja a kísérőlevél szövege. Nem a végleges szövegben megtett tényleges módosításokra kíván utalni – mint például a Közép-Duna vidéki egységes árvízellenőrzésre vonatkozó előírások beiktatása vagy a szerződés gazdasági és pénzügyi rendelkezéseiben tett kedvező változtatások –, mert ezek a módosítások egyáltalán nem változtatják meg a szerződés egészének jellegét. A szerződés lényegét a területi rendelkezések adják. E tekintetben, amint azt a Szövetségesek jegyzéke közli, semmilyen változtatás nem történt. Következésképpen a gazdasági és pénzügyi rendelkezéseken tett módosítások teljesen értéktelenek, mivel végrehajtásuk kizárólag szomszédaink jóindulatán múlik. Amit hangsúlyozni kíván, azok a kísérőlevélben foglalt határozott ígérek, amelyek megnyitják az utat a magyar békeszerződés revíziója felé. Ez a revízió természetesen attól a hatalmi csoporttól függ, amely jelenleg kezében tartja az európai ügyek irányítását. Fő célunk ezért az kell legyen, hogy rábírjuk a hatalmakat, hogy a lehető leghamarabb és leghathatósabban orvosolják a szerződés által Magyarországra mért igazságtalanságokat – olyan igazságtalanságokat, amelyeket maga a kísérőlevél is ekképpen nevez.⁷³⁷

E körülmények ismeretében a delegáció előtt álló út tisztán látható. A békedelegáció elnöke 1920. január 16-án a Legfelsőbb Tanácshoz intézett beszédében kijelentette, hogy lényegi módosítások nélkül a békeszerződés elfogadhatatlan. E beszédében két fő pontban foglalta össze Magyarország kéréseit, mégpedig először a népek önrendelkezési jogát, s másodsor – ezzel összefüggésben – szövetséges tényfeltáró bizottságok kiküldését a megszállt területekre. A békedelegáció csak azt vizsgálhatja és arról alkothat ítéletet, ami a szerződésben áll. A szerződés jelen állapotában az önrendelkezési jog teljes elutasítását képviseli. Egy szó sincs benne a tényfeltáró bizottságokról. A kísérőlevél utolsó bekezdése aziránt érdeklődik, hogy a magyar békedelegációnak van-e joga aláírni a szerződést. A delegáció csak és kizárólag ennek a kérdésnek a megválaszolására gyűlik most össze. Miután a delegáció több ülésben gondos mérlegelte és megvitatta a kérdést, az a döntés született, hogy a válasz csak ez lehet: Nem! Az a kérdés azonban, hogy az országnak milyen álláspontot kell elfoglalnia a békeszerződéssel kapcsolatban, nem jogi, hanem politikai természetű, tehát kívül esik a békedelegáció hatáskörén. Már említett értekezletein a delegáció arra a következtetésre jutott, hogy a szerződésről csak annak lényegét illetően mondhat ítéletet, és túllépne a felhatalmazását, ha véleményét mondana a szerződés politikai következményeiről. Attól a pillanattól fogva, hogy a másik fél kijelenti, a szerződés tartalmáról szóló tárgyalások véget értek, a delegáció nem folytathatja munkáját. A delegáció ezért úgy döntött, hogy visszaadja megbízatását annak a hatóságnak, amelytől azt kapta, s amely hatóságnak a hatáskörébe tartozik a béketárgyalások következő szakaszában megteendő további lépések meghatározása. E döntés nem jelenti azt, hogy a delegáció tagjai egyénileg ne volnának hajlandók vállalni a felelősséget. Maga Apponyi gróf, bár elnöki megbízatása a békedelegáció élén véget ér, a parlament tagjaként és politikusként osztozik a kormány felelősségében.

Most, hogy a békedelegáció befejezte munkáját, Apponyi gróf kijelentette, szükségesnek érezte, hogy összehívjon egy utolsó értekezletet nem csupán a kiküldöttek, hanem mindenki számára, aki részt vett a delegáció munkájában. Ezen az értekezleten még egyszer hangsúlyozni kívánta, hogy bár a delegáció egyetlen nagyobb módosítást sem tudott elérni a szerződési feltételekben – ami végeredményben nem volt meglepő a számára –, a befektetett munka mégsem ment veszendőbe, s egy jobb jövőben eredménnyel fog járni. Az ország rá fog jönni, hogy bizonyos jelek, amelyek arra látszanak utalni, hogy a nyugati hatalmak egyre kedvezőbben viszonyulnak Magyarországhoz, s amelyek a békedelegáció erőfeszítéseinek eredményei, fontosabbak, mint mulandó értékű, kisebb engedmények. Ez a kísérőlevélben megmutatkozó kedvezőbb magatartás adja meg ennek a dokumentumnak a valódi jelentőségét. Bár a kísérőjegyzék jellege szerint ultimátum, azért mégsem szabad csüggednünk, hiszen e dokumentum lehet a jobbítás folyamatának kiinduló-

Fabro Henrik, az MTI kiküldöttje gyorsírási feljegyzése (1920. április 20.)

[...] Délelőtt 11 órakor kezdődött azután Halmosnál a nagy magyar propagandát szervező értekezlet. Ott voltak: Halmos, Semsey, Gaston Richer és a szervezendő iroda összes párizsi tagjai: Léon Ballitrand (12, rue Fagon?), Georges Bichat (24, boulevard Strasbourg), Max Georges (4, rue Bertrand), Jacques Collet (a *Petit Parisien* főszerkesztője), Jean Perrie, a Budapesten kiadandó magyar-francia napilapnak főszerkesztője és szerény magam. Meg voltak továbbá nevezve mint londoni képviselő M. Jullien, a *Petit Parisien* londoni levelezője, Bernre M. Spiridon Tapas, Rómára Frères Vauchez [Vauchez fivérek] és Varsóra nézve Robert Vauchez.

Halmos megnyitván az értekezletet, Gaston Richer bemutatatta Halmost mint a magyar kormány képviselőjét (*Halmos: Ez bizalmas!*), és előadta, hogy Magyarország ha ellenfele volt is Franciaországnak a háború alatt (*adversaire*), mégsem volt ellensége a szó érzelmi értelmében, ami látszik abból is, hogy a Magyarországon fogságba esett francia hadifoglyokat éppen úgy kezelte, mint saját katonáit, sőt még jobban. Franciaország felismerte, hogy ha továbbra is úgy aláássák Magyarországot, mint ahogy elkezdték, akkor össze fog omlani ez az ország, ami pedig Franciaországnak nem áll érdekében. Most folyamatban van a magyar szerződés revíziója, ha nem is a teljes területi integritás szellemében, de a gazdasági integritás megővásával. Arról van most szó, hogy a két ország közötti közeledést munkálják, teljes gazdasági és társadalmi penetrálással (*interpénétration*) [behatolással]. Kérdi a kiszemelt munkatársaktól, hogy hajlandók-e részt venni ebben az akcióban, mert most még nem késő megtagadni a hozzájárulást.

A munkatársak természetesen mind igenlőleg intettek.

Halmos szólott azután. Kevés hozzátennivalója van ahhoz – mondotta –, amit Richer mondott. Magyarország szövetségét ajánlja fel Franciaországnak... – mondotta Halmos. Azt a mozgalmat, amelyről itt szó van, Bethlen István gróf, Csáky Imre gróf, ő maga és Semsey készítették elő. Hangoztatta, hogy bizalmas az egész dolog. Magyarország kész Franciaország dunai érdekeit megvédeni stb. Azután a részletekről folyt a szó. Gaston Richer vette át ismét a szót. Azt mondotta, hogy először a nőket érdeklő kérdésekkel kell foglalkozni. Azon kell kezdeni, hogy milyen is a magyar nő. Lassan lassan át kell térni a gazdasági politikára, hogy milyen gazdasági forrásokkal rendelkezik Magyarország stb., mert az olasz közmondás szerint „*Chi va piano va sano*” [Aki lassan halad, biztonságban halad] (folytatása: „*chi va sano va lontano*” [Aki biztonságban halad, messzire jut]). Meg kell kezdeni a dolgokat például a *Lecture[s] pour tous* című folyóiratban a magyarokról írott dolgokkal, a székeleyekről írott tanulmánnyal, pél-

Lectures pour tous című folyóirat címfje

dál az Eve folyóiratban a magyar nőkről írt tanulmánnyal. „*Ça n'est qu'une piqûre d'épingle*” [Ez csak egy tűszúrás] – mondotta, de ez sokkal jobban hat, természetesen bizonyos időn át folytatva, mint ha egyszerre elárasztjuk a francia lapokat magyarokról és Magyarországról szóló politikai cikkekkkel; egyszerűen azt mondják: „Oh, azokat ismerjük! Hagyjanak minket békén azokkal szemben!” Így azonban lehet folytatni azután a dolgot pénzügyi téren, előkelő pénzügyi szaklapban lehet írni Magyarország gazdasági forrásairól stb. Azután a hadifoglyok általa megpendített kérdését kell megfogni. E célból Budapestre kellene telegrafálni, hogy küldjék meg a Magyarországon volt hadifoglyok, különösen a tisztek és altisztek jegyzékét, hogy azokat megnyilatkoztatni lehessen arról, hogy Magyarországon hogy érezték magukat. Azután fotográfiákat kellene megszerezni, magyar politikusok, művészek, társadalmi nagyságok, nők és férfiak arcképeit, mozgófényképeket magyar tájakról stb. A Budapesti Kereskedelmi Kamara segíthetne a gazdasági dolgokban stb.

Semsey meghívott, hogy este jöjjenek majd hozzájuk megbeszézni a Budapestre küldendő táviratot, egyszersmind 1 órára *déjeuner*-re [ebédre] hívott meg.

Gaston Richer kívánságait ezután megformulálták. [...]

Délután 2 órára pontosan ott voltam Halmos és Semsey irodájában, ahol Gaston Richer-vel, Semseyvel és, azt hiszem, Ballitrand-nal a végrehajtás módosatairól értekeztünk. [...]

Azután ismét Halmosékhöz mentem, ahol a következő sürgönytervezetet kaptam Praznovszkyval való közlés végett: „I. Itteni sajtóiroda megalakult összes európai fővárosokra kiterjedőleg. Kérjük minden nap kivétel nélkül az összes politikai, gazdasági, pénzügyi és társadalmi híreket a delegáció révén velünk közölni. Kérünk teljes propagandaanyagot a legközelebbi futárral küldeni. Nagy súlyt helyezünk különösen fényképekre: összes politikai és társadalmi hírességek, férfiak és nők fényképét, tájképeket és filmeket is mellékelni, valamint ismeretes politikai személyek biográfiáit. Kifejezetten hangsúlyozzuk azonban, hogy elsősorban társadalmi és gazdasági propagandáról van szó. Célszerűnek tartanók az utóbbit minél előbb külön futárral küldeni.”

Forrás: Fabro, 1935–1941, III. füz., 17–20. o.

május 20-án

Külgyminiszter írásbeli rendeletére* Baja város tanácsa kérelmének* megfelelően tiltakozó jegyzék⁷³⁹ megy szerbek által Baján, kivált a köztisztviselőkkel szemben tanúsított embertelen bánásmód tárgyában, s ezen jegyzékben egyúttal kérjük Baja haladéktalan kiürítését.

pontja, s egy olyan út kezdetét jelképezheti, amely visszavezeti a magyar nemzetet abba a pozícióba, amelyből pillanatnyilag kivetették, abba a pozícióba, amelyhez Magyarországnak kultúrája, teljesítménye és gazdasági jelentősége miatt jussa van.

Apponyi gróf közölte, meg akarja ragadni ezt az alkalmat, hogy teljesítse kellemes kötelességét, és mely köszönetet mondjon mindazoknak, akik részt vettek a béke delegáció munkájában, s kifejezze háláját a hazafias feladatát teljesítő minden egyes delegátusnak önzetlen és lelkes szerepvállalásáért. Hangsúlyozta, hogy hosszú élete során még sohasem volt dolga olyan nagy és olyan heterogén szervezettel, amelynek munkáját oly feltétlen önzetlenség és harmonikus együttműködés jellemezte volna, mint amilyen a magyar béke delegáció volt. Mindenki örömmel vette ki a részét a munkából, és mindenki a rá kiszabottnál többet vállalt abból a hatalmas feladatból, amit a béke delegáció most közzétett beszámolójának elkészítése jelentett, amely kétségkívül alapvető dokumentuma lesz majd a jövőbeli nagyobb Magyarország felépítésének. A delegáció ama tagjai, akik Neuilly-ben voltak, különösen megszenvedték az események súlyát, mégsem szűntek meg egymást támogatni a rájuk nehezedő súlyos feladatok teljesítésében. Apponyi gróf kiemelte az újságok közreműködését is, amelyek nem csupán az információszerzésben teljesítettek felbecsülhetetlen szolgálatot, hanem páratlan önmérsékletet is tanúsítottak, újságírói szempontból gyakran jelentős áldozatok árán. Megemlítette az irodai dolgozók önfeláldozó szorgalmát, akik éjjel és nappal pihenés nélkül dolgoztak. Ennek a harmonikus és önzetlen együttműködésnek köszönhető, hogy a neuilly-i tartózkodás a küldöttség minden tagjában kedves emlék marad a lehangelő állapotok ellenére, amelyek azokban a hetekben a delegációt körülvették. Nem csupán a saját, hanem a nemzet köszönetét is tolmácsolta a béke delegációnak. Amikor a kormányzó és a kormány elé terjesztette a béke delegáció lemondását,⁷³⁸ közölte velük mindazt, amit a mai értekezleten előadott. Arra kérte a delegációt, hogy vegye tudomásul az általa adott tájékoztatást.

A béke delegáció nevében Popovics kifejezte köszönetét az elnöknek. Közölte, ő nem hivatott arra, hogy ítéletet mondjon Apponyi gróf szolgálatairól. Csak a történelem tudja Apponyi gróf munkáját megfelelő perspektívába állítani. El akarta ugyanakkor mondani, hogy a béke delegáció munkáját Apponyi gróf példája és szorgalma inspirálta. Ha Apponyi gróf kellemes emlékeket őriz a delegációhoz fűződő kapcsolatáról, akkor annak minden tagja őt fogja megőrizni emlékezetében, mint annak a magyar állampolgárnak a példáját, aki számára a haza szolgálata mindenek felett áll. (A delegáció felállt, hogy kifejezze tiszteletét Apponyi gróf iránt.)

Apponyi gróf köszönetet mondott a hozzá intézett szavakért. Reméli – mondta –, hogy eljön az idő, amikor módja lesz hivatalosan beszámolni a delegáció minden tagjának egyéni teljesítményéről. Számára a legnagyobb jutalom az, ha kiveheti a részét – bármily szerény mértékben – Magyarország helyzetének javításából.

Apponyi gróf elnapolta az értekezletet.

1920. május 20.

A külgyminiszter utasítására* és a bajai városi tanács kérésének* megfelelően jegyzék⁷³⁹ küldetett a békekonferenciához, amely tiltakozik a szerbek által a bajai magyarokkal s különösen a köztisztviselőkkel szemben tanúsított embertelen bánásmód ellen; ugyanez a jegyzék Baja azonnali kiürítését kéri.

Apponyi Albert előszava Benda Jenő riportkönyvéhez (1920. június)

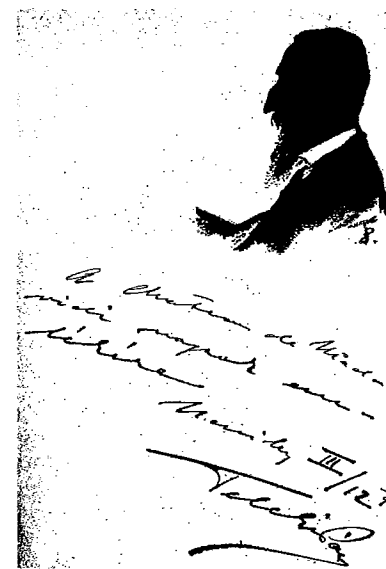
[...] az a pár hónap [...] életemnek – de úgy hiszem, mindnyájunk életének, akik ott együtt voltunk – legjelentősebb korszakai közé tartozik, és szívesen mondanék el róla egyet-mást. Alapjában keserves korszak. Fölfegyverezve a megdönthetetlen

ervek sokaságával, bízva ez érvek erejében, de a magunkéban is, ha alkalom adatnék azoknak felhasználására, tudva azt, hogy várakozással tekint reánk egész Magyarország, hogy reánk van bízva az ország sorsa, történelmének legválságosabb órájában: tehetetlenül ültünk a Château de Madridban, vagy sétáltunk a Bois de Boulogne-ban (hogy ezt szabadon tehetjük, még különös kegy volt), Párizsba detektív kíséretében benézhetünk, kirakatokat bámulhattunk, sőt pénzünket is ott hagyhattuk bevásárlásokban, de arra, hogy érveinket összemérjük ellenfeleink érveivel, hogy állításaikra reápiríthassunk, tetteiket reájuk olvashassuk, soha alkalom nekünk nem adatott. A jámbor hazai közönség pedig itthon azt képzelte, hogy mi ott a zöld asztal körül ülve a

nemzetek aeropágja előtt összemorzsoljuk őket, diadalra juttatjuk igazainkat, felemeljük nemzetünket. Hiszen így is lett volna, és épp azért kerültek minden tárgyalást, mert amire eleve el voltak határozva, az egy percig sem állhatott volna meg a diszkusszió keresztüztüében.

Mi tehát emésztettük magunkat internáltságunkban, melynek elzártágába még magánlátogatás sem hatolhatott be a legutolsó napokig, tehetetlenségünkben az előre lekötött elhatározások zárt kapuja előtt. Csak jegyzékekkel döntöttük, amelyekre választ sem kaptunk, amelyeket azonban ezért hatástalanoknak mégsem mondanék, de akkori kedélyállapotunkat ez a későbbi erőhatás nem érinthette.

És mégis: az az idő, amelyet ilyen lelki kínok közt töltöttünk el, kedves emléket is hagyott bennünk – gondolom, mindnyájunkban – annak a jelenségnek révén, amely azt tűrhetővé tette, sőt időnként kellemessé, lélekemelővé. Mert csoda történt ott Neuilly-ben, szeretetre méltó csoda, melyet vajha tudnánk itt nagyobb méretekben megismételni: együtt volt vagy hatvan magyar ember, és nem volt sem pártoskodás, sem veszekedés, sem versengés, sem gyűlölködés, sem intrika, sem érvényesülési tülekedés, hanem a legteljesebb harmóniában, a szent cél iránt való önzetlen odaadásban,

Teleki Pál dedikációja Apponyi Albertről készített árnyrajzán.

Forrás: Benda 1920, 3. o.

kölcsönös szeretetben és megbecsülésben, fegyelmezetten végezte ennek a társaságnak minden tagja a reá bízott munkát; a vezető egyéniségektől egész a nyomdászokig és altisztekig (e szerény munkatársaink sokszor rettenetesen meg voltak terhelve sürgős teendőikkel) mindenki csak annak élt, ami közös feladatunk volt, és mindenki azt teljesítette, amire valóban hivatva volt. Ez az ideális magyar mintamikrokozmosz volt az, aminek emléke lelkembe vésődött, és elenyészhetetlen hálával, tisztelettel és szeretettel tölti el azt akkori munkatársaim iránt. [...]

[...] külön megemlékezhetem hírlapírói különítményünkről is [...], mert az előbb használt „fegyelmezett” kitéltet elsősorban reájuk kell alkalmaznom. Ez pedig a maga nemében épp olyan nagy csoda, mint hatvan magyar embernek pártoskodás nélküli együttműködése. Mert akik a vérbeli zsunaliszta lélektanát ismerik, meg fogják érteni és át fogják érezni, hogy mit jelent az, ha egy egész csoport újságíró, versenyző

lapok tudósítói, állandóan, minden kisiklás nélkül alá tudja rendelni a zsunalisztikai szempontokat a kockán lévő nagy politikai érdekeknek, ha sikerrel teljesít földérítő szolgálatot, összeköttetéseket szerez és a mindenfelé szedhető – talán tudott – szenzációkat elhallgatja; azok előtt, amik szeme láttára és füle hallatára történnek, szemét, fülét elzárja, mikor a magasabb szempontok így követelik.

Forrás: Benda 1920, 5–8. o.

Praznovszky Iván nekrológja Apponyi Albertről (1933. február)

[...] sokat gondolkodott, aggodalmaskodott azon, hogy helyes volt-e vállaltia a béketárgyaló nehéz feladatát. [...] Mi, munkatársai a párizsi tragikus napokban, mindenképpen azon voltunk, és pedig eredményesen, hogy eloszlassuk ebbéli aggodalmait; nem volt, nem lehetett alkalmasabb fej, zseniálisabb ész, alaposabb ítélőképesség, nagyesszübb államférfi, ügyesebb diplomata és nemesebb karakter, hogy nemzetét képviselje a világgal szemben! Külsőségeiben a legreprezentatívabb jelenség, olyan belső tartalommal, mely előtt még ellenfelei is meghajtották elismerésük és hódolatuk zászlaját. [...]

Forrás: Tűzhely, 1933. február 15. 1. o.

május 21-én

Praznovszky követ Burroughs [Burrowes] angol őrnagy⁷⁴⁰ és Jacomoni olasz összekötő tisztek kíséretében megérkezik és átadja Henry ezredesnek gróf Apponyi Albert jegyzékét,⁷⁴¹ melyben bejelenti a békekonferenciának magyar békeküldöttség lemondását, továbbá magyar kormánynak ugyancsak a békekonferenciához intézett jegyzékét,⁷⁴² melyben a kormány kijelenti, hogy a békét aláírja. Ezenkívül még saját megbízólevelét,* melyben a kormány megbízza a békével kapcsolatos ügyek vitelével és ilyen minőségben őt a békekonferenciánál notifikálják.

május 22-én

Praznovszky követ levelet* kap a reparációs komissziótól,⁵⁹⁰ melyben értesítetik, hogy a volt Osztrák-Magyar Monarchia szukcessziós államai⁷⁴³ az Osztrák-Magyar Bank likvidálására két *usque* három⁷⁴⁴ megbízottat fognak választani. A reparációs komisszió egyszersmind meghívja Praznovszky követet, hogy mint a magyar kormány képviselője, jelenjék meg a folyó hó 27-én e célból tartandó ülésen.

május 23-án

Jankó János [Ágoston]⁷⁴⁵ volt torontáli alispán kiszabadítása érdekében, akit a szerbek teljesen ok nélkül le tartóztattak, jegyzék⁷⁴⁶ megy a Nagykövetek Tanácsához.

1920. május 21.

Ma Burroughs [Burrowes] őrnagy⁷⁴⁰ (brit) és Jacomoni hadnagy (olasz) összekötő tiszttel kíséretében megérkezett Praznovszky. Átadta Henry ezredesnek Apponyi gróf jegyzékét,⁷⁴¹ melyben tájékoztatja a békekonferenciát, hogy a magyar békeküldöttség lemondott. Átadta továbbá a magyar kormány békekonferenciának szóló jegyzékét,⁷⁴² melyben a kormány kijelentette, hogy alá fogja írni a szerződést. Praznovszky végül átadta saját megbízólevelét,* melyben a kormány megbízza őt a szerződéssel kapcsolatos tárgyalások vezetésével, valamint értesíti a békekonferenciát e feladatra történt kinevezéséről.

1920. május 22.

Praznovszky levelet* kapott a Jóvátételi Bizottságtól, amely közli, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiból két vagy három delegátus kinevezését várják abba a bizottságba, amelyet az Osztrák-Magyar Bank felszámolásával fognak megbízni. A Jóvátételi Bizottság egyszersmind meghívta Praznovszkyt, hogy mint a magyar kormány képviselője, vegyen részt a folyó hó 27-én e kérdés megtárgyalására tartandó ülésen.

1920. május 23.

Jegyzék⁷⁴⁶ intéztetett a Nagykövetek Tanácsához Jankó János [Ágoston]⁷⁴⁵ volt Torontál vármegyei alispán kiszabadítása érdekében, akit a szerbek minden ok nélkül letartóztattak.

A békekonferencia figyelme még egyszer felhívott* Elek község románok által történt újbóli megszállására, s a békekonferencia felkérte, hogy járjon közben a község haladéktalan kiürítése érdekében.⁷⁴⁷

Tudósítás a Területvédő Liga május 13-i nagygyűléséről – „Árpád vezér megszerezte – mi megtartjuk!”

[...] Százezer ember vett részt a Területvédő Liga tüntető felvonulásában – amelynél impozánsabbat, méltóságtejesebbet nem látott még a mai generáció –, de lélekben jelen volt ezen az ünnepélyes demonstráción az egész magyarság, tízmillió hű magyar, akik valamennyien felesküdték az ünnepi szónokkal együtt, amikor ez világgá kiáltotta a magyar nemzet új esküjét: „Árpád vezér megszerezte ezt az országot, és mi megtartjuk!”

Az ünnepség színhelye a millenáris emlékmű előtt lévő hatalmas térség volt, de a gyülekezés az Országháztéren történt. Már délután két órakor gyülekezni kezdett [sic!] itt a különböző egyesületek és testületek „Nem, nem, soha!” felírású táblákkal. [...] Három óra felé indult el a menet, amely előtt nemzeti viseletbe öltözött úrileányok két nagy nemzetiszínű szalagos tölgykoszorút vittek.

[...] Az Operaház tágas erkélyén az Opera énekkara gyűlt össze teljes számban. Amikor a menet az Opera elé ért, az operai énekkar a Himnuszt énekelte. A menet megállott, meghatottan hallgatta végig a magyar imádság magasba szálló áhítatos hangjait. A Himnusz elhangzása után percekig tombolt a lelkesedés.

Árpád fejedelem szobrához fél öt órakor érkezett a menet.

Az ünnepség a Himnusz eléneklésével kezdődött meg, azután dr. Szontágh Tamás a Területvédő Liga alelnöke mondotta el elnöki megnyitóját. Dr. Karafiáth Jenő Nemzetgyűlési képviselő tartott azután beszédet.

– Sorsdöntő nehéz órákat élünk – mondotta. – [...] Ide zárándokoltunk Árpád apánk szobrához, hogy porölycsapásként sújtsen le tiltakozásunk az antantra. [...] Az összes békék közt legkegyetlenebb, legigazságtalanabb, a leggaládabbul megszövegezett béke az, amit nekünk kínálnak, s amely ellen az egész magyar nemzet a legerőteljesebben tiltakozik. Ez a béke újabb háború üszkét veti el.

A beszédnek ennél a mondatánál viharszerűen zúgott fel a tömeg: – Éljen a háború!

Karafiáth így folytatta: Az igazság előbb vagy utóbb győzni fog. Majd Széchenynek mondását citálva: „Egy nemzet egykönnyen nem hal meg, ha nem hagyja magát. Ha önmaga nem döfi szívébe a tört.”

A nagy tömeg lelkes éljenzése közben helyezte el ezután a nemzeti szalagos tölgykoszorút Árpád vezér szobrának talapzatán.

Dr. Király Aladár az erdélyiek nevében beszélt. Szavait azzal kezdte, hogy a brassói Cenken felrobbantották Árpád szobrát, Bem és Petőfi szobrát összetörték Segesvárott, a hitvány rablóhordák, esküszegő, alattomos, szentségtörő tolvajok, akik Erdély legjobbjait börtönbe hurcolták, a magyaroknak és az egyházaknak vagyonát elrabolták.

– Tisztelt Polgártársaim!

E megszólításnál a tömeg felzúgott: „Keresztények, keresztények!”

A figyelmeztetésre Király Aladár így folytatta:

– Keresztény magyar polgártársaim! Azt a sok sóhajt, azt a sok átkot, amely Erdélyben felszakad a meggyötört szívekből, őrizzétek meg, hogy ha majd eljön az idő, fizessetek meg érte! Vissza kell szerezniünk vérrel, vassal, tudománnyal, ha kell háborúval is, Magyarországot. Azt kérdelem tőletek, van-e elszántságtok?

– Van! – zúgott a tömeg.

– Van-e karjaitokban erő?

– Van!

– Van-e a szívetekben bátorság?

– Van!

– Ha van elszántságtok, ha van a karotokban erő, ha van a szívetekben bátorság, legyetek készen! Ütni fog az óra, és mi holnap vagy holnapután megindulunk az új honfoglalásra és visszaszerezzük a Hazát, a magyar szabadságot.

– Éljen a felszabadító háború! – zúgta a tömeg.

Lukasevics Lajos volt a következő szónok, aki az Ébredő Magyarok Egyesülete nevében mondott beszédet:

– Én mint Magyarország ez idő szerint leghatalmasabb szervezetének, az Ébredő Magyarok Egyesületének a tagja jelentem ki, hogy hiába írna alá bárki is ezt a békeszerződést, mi odakiáltjuk: Nem! Nem! Soha!

– Nem! Nem! Soha! – zúgott a tömeg.

– Itt az új honfoglalás órája. Felemelt fővel előre! Győzni fogunk! Itt, Árpád apánk szobránál kérlek benneteket, keresztény magyarok, szeressük egymást, esküdjünk meg a hatalmas Istenre, hogy egy fűszálat sem engedünk elrabolni magyar hazánkból. Isten minket úgy segéljen! [...]

„Árpád vezér megszerezte ezt az országot, és mi megtartjuk!”

Forrás: Pesti Napló, 1920. május 14. 2. o.

A Területvédő Liga tiltakozó nagygyűlése (1920. május 13.).

Forrás: MNM, TF, 66.2878

A békekonferencia elnökségének figyelme felhívatik* a románok által újból megszállott Elek község ügyére, és kérjük a konferencia intervencióját a haladéktalan kiűrités érdekébe[n].⁷⁴⁷

Millerand úr egy jegyzéket⁷⁴⁸ intéz a magy[ar] békeküldöttség elnökéhez, melyben tudomásul veszi, hogy [a] magy.[ar] kormány hajlandó békét aláírni. Az aláírás aktusára jún.[ius] hó 4-ét s a Grand Trianon kastélyt jelöli meg, és a Szövetséges Hatalmak azon kívánságát fejezi ki, hogy a békét magyar részről egy vagy több tagja a kormánynak írja alá.

május 24-én

A nyugat-magyarországi vendek plebiszcitum⁷⁴⁹ iránti kérelmét egy jegyzékben⁷⁵⁰ békekonferencia elé terjesztjük.

május 28-án

A jugoszlávok által megszállott terület, különösen pedig Új-Szeged kiűritése tárgyában jegyzék⁷⁵¹ intéztetik békekonferenciához.

június 1-jén

Praznovszky követ értesíti⁷⁵² a békekonferencia főtítkárságát, hogy a békét magyar részről dr. Benárd Ákos [Ágost] magy.[ar] kir.[ályi] munka- és népjóléti miniszter⁷⁵³ és Drasche-Lázár Alfréd rend.[kívüli] követ és megh.[atalmazott] miniszter⁷⁵⁴ írják alá és hogy ezeken kívül az aláírás aktusánál még Praznovszky Iván, rendk.[ívüli] követ és megh.[atalmazott] miniszter, Wettstein János köv.[etségi] tan.[ácsos], gróf Csáky István köv.[etségi] attasé és báró Goumoins [Goumoëns] Károly⁷⁵⁵ min.[iszteri] titkár lesznek jelen.

A magyar békeküldöttség elnöke levelet⁷⁴⁸ kapott Millerand-tól, melyben tudomásul veszi, hogy a magyar kormány kész aláírni a szerződést. Közölte, hogy az aláírásra június 4-én a Grand Trianon palotában kerül sor, s kifejezte a Szövetséges Hatalmak azon kívánságát, hogy a szerződést magyar részről a kormány egy vagy több tagja írja alá.

1920. május 24.

A nyugat-magyarországi vendek népszavazás iránti kérelme továbbíttatott⁷⁵⁰ a békekonferenciához.

1920. május 28.

Jegyzék⁷⁵¹ intéztetett a békekonferenciához a jugoszlávok által megszállott területek, s különösen Új-Szeged kiűritése ügyében.

1920. június 1.

Praznovszky tájékoztatta⁷⁵² a békekonferencia titkárságát, hogy a szerződést Magyarország részéről dr. Benárd Ákos [Ágost] magyar munkaügyi és népjóléti miniszter⁷⁵³ és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter⁷⁵⁴ írja alá. A szerződés aláíróin kívül Praznovszky Iván rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, Wettstein János követségi tanácsos és Csáky István gróf követségi attasé lesz jelen az aláírásnál.

Aláírjuk-e?...

„Aláírjuk-e?...”

Forrás: Borsszem Jankó, 1920. május 16. 1. o.

Újságcikkek a békeszerződés aláíróinak kijelöléséről

A béke.

A békeszerződést Teleki Pál gróf írja alá.

Forrás: Budapesti Hírlap, 1920. május 29. 2. o.

A békét a honvédelmi miniszter írja alá.

Forrás: Nemzeti Újság, 1920. május 30. 1. o.

A békeküldöttek elutaztak Párizsba.

[...] A békeszerződés aláírására kiküldendő delegációt a kormány csak a legnagyobb nehézségek között, az utolsó percben állította össze. Az eleinte emlegetett gróf Teleki Pál külügyminiszter megszállt területről származván nem jöhetett számításba. A Minisztertanács által felkért Soós Károly hadügyminiszter pedig megbízatását ma vissza kellett hogy adja. Végre a mai Minisztertanács elhatározta, hogy a békeszerződést a magyar kormány nevében dr. Benárd Ágoston (sic!) m. kir. munkaügyi és népjóléti miniszter, továbbá Drasche Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter fogja aláírni, kik hétfőn este utaztak el Párizsba.

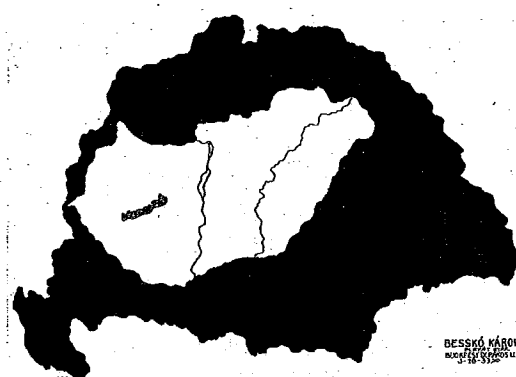
Forrás: Nemzeti Újság, 1920. június 1. 1. o.

Hát jól van... - aláírjuk!...

„Hát jól van... aláírjuk!...”

Forrás: Borsszem Jankó, 1920. május 30. 1. o.

**ÁTKOZOTT
A KÉZ
MELY EZT A
BÉKÉT ALÁIRJA**

A békeszerződés aláírása ellen tiltakozó plakát (1920. május). Forrás: BTM, KM, Pgy 65.47.037

június 2-án

A jugoszlávok által letartóztatott Prakatur Tamás,⁷⁵⁶ Baranya vármegye kormánybiztosa érdekében jegyzék⁷⁵⁷ intézetik a Nagykövetek Tanácsához.

június 3-án

Reggel nyolc óra 50 perckor dr. Benárd miniszter, Drasche-Lázár Alfréd követ, gróf Csáky István köv.[etségi] attasé Sermage francia alezredes összekötő tiszt kíséretében megérkeznek. Velük egyidejűleg Ottlik¹⁴³ és Barabás Albert⁷⁵⁸ újságírók megérkeznek.

A békekonferencia elnöke megküldi⁷⁵⁹ a holnap aláírásra kerülő békeszerződés egy példányát azzal, hogy ez teljesen azonos a magyar békeküldöttségnek folyó évi május hó 6-án⁷⁶⁰ átadott szöveggel.

június 4-én

Du. 4 óra 15 perckor dr. Benárd Ákos [Ágost] magy.[ar] kir.[ályi] munka[ügyi] és népjóléti miniszter, Drasche-Lázár Alfréd rendk.[ívüli] követ és megh.[atalmazott] miniszter, Praznovszky rendk.[ívüli] követ és megh.[atalmazott] miniszter, Wettstein János köv.[etségi] tan.[ácsos], Bobrik Arno köv.[etségi] titkár és gróf Csáky István köv.[etségi] attasé, Henry francia alezredes [ezredes], Burroughs [Burrowes] angol őrnagy és Jaccomoni olasz főhadnagy összekötő tisztek kíséretében a béke aláírására a Nagy-Trianon kastélyba mentek. Az egyik szalonban való rövid várakozás után Henry ezredes az aláírásra kijelölt teremhez vezeti őket, melynek lépcsőjénél [Becq de] Fouquières,⁷⁶¹ a francia Külügyminisztérium *chef du protocole*-ja⁷⁶² fogadta a magyar küldöttséget. A nagyteremben ezalatt már össze voltak gyűlve a többi hatalmak képviselői. Midőn a magyar küldöttség a

1920. június 2.

Jegyzék⁷⁵⁷ intéztetett a Nagykövetek Tanácsához a jugoszlávok által letartóztatott Prakatur Tamás,⁷⁵⁶ Baranya vármegye kormánybiztosa ügyében.

1920. június 3.

Reggel 9 órakor dr. Benárd, Drasche-Lázár és Csáky István gróf megérkezett Budapestről Sermage francia alezredes, összekötő tiszt társaságában. Velük jött Ottlik¹⁴³ és Barabás⁷⁵⁸ a sajtó képviselőiben.

A békekonferencia elnöke elküldte⁷⁵⁹ részünkre a holnap aláírandó békeszerződés egy példányát azzal, hogy annak szöveg teljesen azonos a magyar békeküldöttségnek folyó évi május hó 6-án⁷⁶⁰ átadott szöveggel.

1920. június 4.

Ma délután 4:15-kor a magyar küldöttek, dr. Benárd Ákos [Ágost] munkaügyi és népjóléti miniszter és Drasche-Lázár Alfréd rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter a Trianon kastélyba ment, hogy aláírja a békeszerződést. Elkísérte őket Praznovszky Iván, Wettstein János követségi tanácsos, Bobrik Arno követségi titkár, Csáky István gróf követségi attasé, Henry ezredes (francia), Burroughs [Burrowes] őrnagy (brit), Jaccomoni hadnagy (olasz) összekötő tisztek. Az egyik fogadóteremben való rövid várakozás után Henry ezredes az aláírásra kijelölt teremhez vezette a magyar delegációt. A terem bejáratánál [Becq] de Fouquières,⁷⁶¹ a francia Külügyminisztérium protokollfőnöke fogadta a magyar küldöttséget. A Szövetséges Hatalmak már összegyűltek a teremben, amikor az ajtónál álló bejelentette a magyar küldöttség érke-

Fővárosi demonstrációk a béke aláírása napján (1920. június 4.)

A békeszerződés aláírásának napján, pénteken délelőtt fél 9 órakor a menekültek és kiűldözöttek gyülekeznek az Ezeréves emlékműnél, Árpád szobra előtt, és onnan 9 órakor indulnak az Andrássy úton át a Bazilikához, ahol 10 órakor kezdődik a könyörgő istentisztelet, amelynek keretében fohászok szállnak az ég felé, hogy az egek ura a kiűldözötteknek adja vissza elrabolt hazájukat.

Ugyancsak 10 órakor, az aláírás időpontjában könyörgő istentisztelet lesz a Deák téri evangélikus, a Kálvin téri református és a Hold utcai unitárius templomban is, amelyeken a főváros egész közönsége részt vesz.

Az istentiszteletek után a menekültek a Petőfi térre vonulnak és a *Himnusz* eléneklése után szétoszlanak.

Az üzletek és a nyilvános helyiségek 10 órától kezdve zárva lesznek.

A hivatalokban, a bankokban a munka szünetel.

A Tőzsde szintén zárva lesz.

A villamosok 10 órakor 10 percre megállanak.

A harangok 10 órától kezdve fél órán keresztül zúgnak, figyelemztetve a magyar nemzetet arra a csapásra, amelyet rá Párizsban mérnek.

A Területvédő Liga tiltakozó határozata [...] már megjelent. [...] Ezt a tiltakozó iratot minden hazafias magyar ember függeszse szobája falára.

Forrás: Szózat, 1920. június 3. 1. o.

Olvasói levél június 4-e zsidó gyásznappá nyilvánításáról

Június 4: gyásznapi.

Az „Egyenlőség” tekintetes szerkesztőségének.
Egy indítványom volna.
Mint az „Egyenlőség” évlizedek óta buzgó és rajongó olvasója, tehát az „Egyenlőség”-hez, azt hiszem a legilletékesebb helyre, beforgodom ezzel fordulni. A következő indítványomat, esedezem, méltóztatásuk nagyon sürgősen az illetékes köröknek és a közönségnek előterjeszteni, hogy az esetleg még idejekorán alakot ölthessen.
A békeszerződés aláírása tudvalevőleg 1920. június 4-ére van kitűzve. Ez a nap az igazi magyar ember és hazafi rettenetes gyásznapija. A magyar zsidónak egy valóságos „Tiso-bevi”-ja. Több mint egy Tiso-bevi! Avassa fel és átkassza be ezt a június 4-ét a magyar zsidóság vezetősége és papsága mint a legszigorubb gyásznapot. Az egész napon át tartó böjtöléssel vezekeljünk, rendeljünk el szomorú gyászistentiszteletet e napnak délelőtti és délutánjára is. Fohászkodjunk, imádkozzunk a mindenható Istenhez, hogy segítse meg szeretett hazánkat és minden magyar embert a pusztulástól és végromlástól. Rendeljék el az illetékes faktorok, hogy ezen napon legyen minden magyar zsidó üzlete, irodája, kávéháza, színháza zárva.
Kiváló tisztelettel
egy hazafias magyar zsidó.

Forrás: Egyenlőség, 1920. június 5. 1. o.

A megszállt területekről menekült magyarok tüntetése az Eskü téri (ma: Március 15. tér) Petőfi-szobornál.

Forrás: BTM, KM, Fgy, 59.33.7

A Nemzetgyűlés ülésének jegyzőkönyve (Budapest, 1920. június 4.)

Elnök [Rakovszky István]: Az ülést megnyitom. [...]

T. Nemzetgyűlést! (Halljuk! Halljuk!) A mai napon Magyarországon egy történelmi fordulóponthoz érkezett. Ma írják alá ama békeszerződést, mely ezeréves országunk szét daraboltatását kimondja.

Békeszerződésnek nevezik azt, ami nem az ígért örök békét, de örök békétlenséget, [...] nem nyugalmat, de folytonos nyugtalanságot, (Úgy van! Úgy van! A Ház minden oldalán.) nem szeretetteljes együttműködést az emberiség nagy és nemes céljai elérésének érdekében, de széthúzást és ellenszenvet alkalmas teremteni a népek között, és új és hosszan tartó viszályok csíráját hinti el mesterségesen. (Úgy van! Úgy van! Taps a Ház minden oldalán.) [...] A kényszer hatása alatt ezt az ún. békeszerződést aláírjuk. De a lehetetlen dolgokra senki sem kényszeríthető. Ez a szerződés úgy erkölcsi, mint anyagi tekintetben oly lehetlenségeket tartalmaz, (Úgy van! Úgy van! A Ház minden oldalán.) amelyek meg nem valósíthatók. (Úgy van! Úgy van!) [...]

A tőlünk elszakított országrészeknek pedig azt üzenjük: ezerévi együttlét után válnunk kell, de nem örökre! (Felkiáltások: Nem válnunk! Soha!) E pillanattól kezdve minden gondolatunk, éjjel-nappal minden szívdobbanásunk arra fog irányulni, hogy régi dicsőségben, régi nagyságban egyesülhessünk velük. És mikor őket a búcsúnál még egyszer szívünkhöz szorítjuk, szíveink úgy egybefornak, hogy azokat semmi ármány, semmiféle erőszak, semmi hatalom elválasztani nem tudja. (Felkiáltások: Nem búcsúzunk! A Nemzetgyűlés tagjai felállnak helyükről és tapsolnak.) [...]

Forrás: NN (1920–1922), III. köt., 216. o.

terembe ért, s a *huissier*⁷⁶³ őket bejelentette, a patkó alakú asztal körül ülő összes megbízottak üléseikről felálltak. A két magyar aláíró az asztal végén, a portugál meghatalmazottakkal⁷⁶⁴ szemben foglalt helyet. Erre Millerand úr, békekonferencia elnöke, felhívta őket a békeszerződés aláírására. Az aláírás egy terem közepén felállított külön asztalon történt. Szerződést, melyre az aláírók pecsétjeit a megelőző nap felerősítették, először dr. Benárd Ákos [Ágost], utána pedig Drasche-Lázár Alfréd írták alá, az illető államok francia nevének alfabetikus sorrendjében.⁷⁶⁵ Az aláírások megtörténte után Millerand elnök az ülést berekesztette, ami után magyar megbízottak elsőnek hagyták el a termet, és [Becq de] Fouquières úr ismét a lépcsőig kísérte őket.

Midőn kiléptek a kastélyból, a kastély udvarán felállított díszőrség tisztelgett. Ezután a magyar megbízottak összekötő tisztek társaságában visszatértek az Hôtel des Réservoirs-ba.

A szerződési aktusnál nagyszámú meghívott közönség volt jelen, köztük Sándor görög király.⁷⁶⁶ A szomorú szertartás minden incidens nélkül folyt le, csak az tűnt fel kínosan, hogy az aláírás után a cseh és román aláírók⁷⁶⁷ feltűnő melegséggel üdvözölték Pašić⁷⁶⁸ szerb meghatalmazottat és tüntetően gratuláltak egymásnak. A keselyűk káromgása a holtnak tartott oroszlán teteme felett. De lesz még feltámadás, mert él még a magyarok Istene!

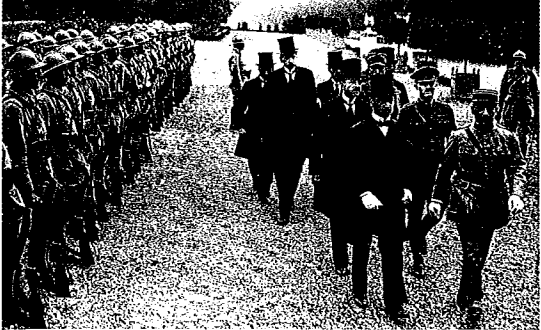
zését. Az asztal körül ülő összes delegátus felállt. A szerződés aláírásával megbízott magyar küldöttek az asztal végén, a portugál delegátusokkal⁷⁶⁴ szemben kaptak helyet. Millerand, a konferencia elnöke felkérte a magyar küldötteket, hogy írják alá a szerződést. Az aláírás a terem közepén álló külön asztalon történt. Az aláírók pecsétjeit már tegnap elhelyezték a szerződésen. A szerződést először dr. Benárd, majd Drasche-Lázár írta alá. Ezután következtek az öt Szövetséges Főhatalom, majd a többi Szövetséges Hatalom meghatalmazottai, az illető országok francia nevének betűrendje szerint.⁷⁶⁵ Amint az aláírások elhelyezése megtörtént, Millerand elnök berekesztette az ülést. Elsőként a magyar küldöttek hagyták el a termet, és [Becq] de Fouquières ismét az ajtóig kísérte őket.

Amikor kiléptek a kastélyból, az udvarban a díszőrség tisztelgett. A magyar küldöttek az összekötő tisztek társaságában visszatértek az Hôtel des Réservoirs-ba.

A szerződés aláírását hatalmas meghívott közönség látta, köztük Sándor görög király.⁷⁶⁶

MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG
DÉLÉGATION DE HONGRIE

A magyar küldöttség érkezése a békeszerződés aláírására (1920. június 4.).

Forrás: Wikimedia Commons

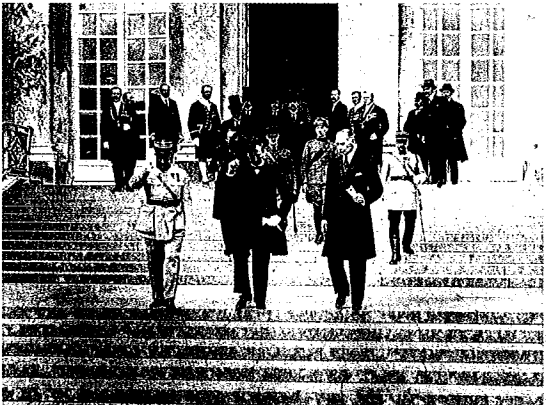
A magyar békeszerződés aláírása a Nagy-Trianon palota Cotelte termében (1920. június 4.).

Forrás: www.histoire-fr.com

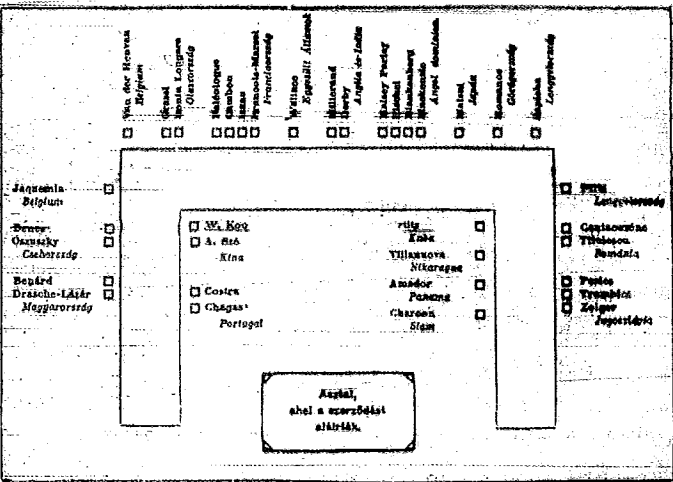
Drasche-Lázár Alfréd diplomata és Benárd Ágost népjóléti és munkaügyi miniszter, a békeszerződés magyar aláírói.

Forrás: Le Miroir, 1920. június 13. 16. o.

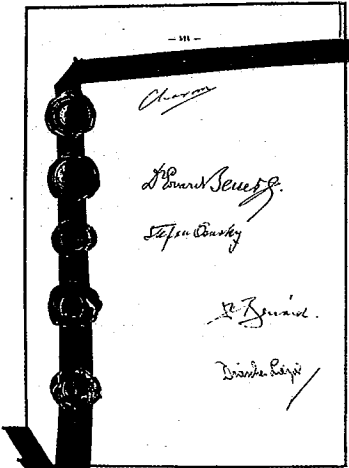
A békeszerződés aláírása után a magyar delegáció távozik a Nagy-Trianon palotából (1920. június 4.).

Forrás: Wettstein-hagyaték

A trianoni béke aláírási ceremóniájának ülésrendje (1920. június 4.).

Forrás: Nemzeti Újság, 1920. június 13. 2. o.

A trianoni békeszerződés aláírási ívének utolsó oldala.

Forrás: MAE AD

- 1 Marie-Joseph Henry (?-?) francia katonatiszt. 1919–1920-ban a békekonferencia mellé kirendelt francia katonai misszió vezetőjeként – előbb alezredesi, 1920. május elejétől ezredesi rendfokozatban – ő gondoskodott a vesztes államok béke delegációinak elhelyezéséről és ellenőrzéséről.
- 2 Bassetto (?-?) olasz katonatiszt, a versailles-i Legfelsőbb Haditanács tagja ezredesi rendfokozatban.
- 3 Quinto Mazzolini (1888–1954) olasz katonatiszt, diplomata. 1919–1920-ban az olasz béke delegáció katonai szakértője volt őrnagy rendfokozatban.
- 4 John Meredith Benoy (1896–1977) brit katonatiszt. 1918 januárjától a versailles-i Legfelsőbb Haditanácshoz volt beosztva századosi rendfokozatban.
- 5 A Château de Madrid neve ellenére nem kastély volt, hanem szálloda – ma elegáns lakóépület – a Párizst Neuilly-sur-Seine-től elválasztó nagy park, a Bois de Boulogne nyugati oldalán.
- 6 Praznovszky Iván (1883–1971) diplomata, a magyar béke delegáció főtitkára követi rangban.
- 7 Erről lásd a január 15-i naplóbejegyzéseket.
- 8 Paul Dutasta (1873–1925) francia diplomata, 1919–1920-ban a békekonferencia főtitkára.
- 9 Georges-Benjamin Clemenceau (1841–1929) francia politikus, kormányfőként 1920. január közepéig a párizsi békekonferencia elnöke.
- 10 Apponyi Albert gróf (1846–1929) politikus, a magyar béke delegáció elnöke.
- 11 A békekonferencia csak korlátozott távirati forgalmat engedélyezett a magyar küldöttség számára. A delegáció és a sajtótudósítók által Budapestre küldött sürgönyök egy része francia nyelvű, ami arra utal, hogy ezek szövegét elküldés előtt ellenőriztetni kellett. Ehhez lásd a Wettstein-napló január 7-i bejegyzését. Vö. *Fabro* 1935–1941, I. füz., 7. o. Mindezek miatt különösen fontos lehetett a magyar delegáció számára az amerikaiak által biztosított külön amerikai vonal.
- 12 Huszár Károly (1882–1941) politikus, 1919. november 24. és 1920. március 15. között miniszterelnök.
- 13 Bethlen István gróf (1874–1946) politikus, 1919–1920-ban a Béke-előkészítő Iroda erdélyi osztályának vezetője, főmegbízotti minőségben a magyar béke delegáció általános politikai, területi és nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 14 A szemben álló felek elválasztása céljából kijelölt, a hadseregek által át nem léphető vonal, amely azonban nem bír a végleges államhatár jellegével.
- 15 Az 1919. június 13-i, úgynevezett második Clemenceau-jegyzék azzal az indoklással követelte a magyar Vörös Hadsereg kivonását a viszfoglalt felvidéki területekről, hogy a békekonferencia végleges döntést hozott Magyarország északi és keleti határainról. Ezt, illetve elsősorban ennek magyar–román szakaszát nevezték egyre inkább Clemenceau-vonalnak, amely csakugyan megegyezett a későbbi államhatárral. A jegyzék szövegét és a határvonal leírását lásd A párizsi békekonferencia kijelölte a határokat. *Népszava*, 1919. június 19. 1–2. o. Újra közli: *MMTVD*, 6/B köt., 651. sz. (242–245. o.)
- 16 A jegyzéket egy héttel később nyújtották be. Lásd Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., I. jegyzék. (2. o.)
- 17 Teleki Pál gróf (1879–1941) földrajztudós, politikus, 1918–1920-ban a Béke-előkészítő Iroda vezetője, főmegbízotti minőségben a magyar béke delegáció általános politikai, területi, nemzetiségi, vízügyi, térképészeti és statisztikai kérdésekkel foglalkozó tagja, 1920. április 19-től három hónapon át külügyminiszter, majd 1920. július 19-től 1921. április 14-ig miniszterelnök.
- 18 Csáky Imre gróf (1882–1961) diplomata, megbízotti minőségben a magyar béke delegáció általános politikai, területi és nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó tagja, 1920. szeptember 22-től december 16-ig külügyminiszter.
- 19 Csáky István gróf (1894–1941) diplomata, titkári minőségben a magyar béke delegáció tagja, Apponyi Albert delegációvezető titkára.
- 20 A jegyzékek részletes adatait lásd a január 15-i naplóbejegyzéseknél. Vö. 86–93. jegyz.
- 21 A megfogalmazás pontatlan. Az 1920. január 14-én benyújtott IX. jegyzék éppenséggel nem a milícia (önkéntesekből álló, nem hivatásos fegyveres erő), hanem a hivatásos zsoldos hadsereg felállítása ellen érvelt, s ehelyett a rendszeres sorozáson alapuló hadkötelezettség bevezetését kívánta.
- 22 A Németországgal (Versailles, 1919. június 28.) és Ausztriával (Saint-Germain-en-Laye, 1919. szeptember 10.) megkötött békeszerződés szerkezete és szövegezése nagymértékű egyezéseket mutatott, ami arra utalt, hogy Magyarország is hasonló békefeltételeket kap majd. Ez így is történt.

- 23 Popovics Sándor (1862–1935) gazdaságpolitikus, pénzügyi szakember, főmegbízotti minőségben a magyar béke delegáció pénzügyi kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 24 Erőszakos cselekményekről, kegyetlenkedésekről.
- 25 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 18.). *MBT*, I. köt., XI. jegyzék. (301–305. o.)
- 26 A Wettstein-napló több helyütt is Ötös Tanács, Legfőbb Tanács vagy Főtanács, a Csáky-napló pedig Ötök Tanácsa néven említi azt a testületet, amelynek hivatalos neve valójában Legfelsőbb Tanács volt, s amelyben az öt győztes nagyhatalom (Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Japán, Nagy-Britannia, Olaszország) kormányfői és külügyminiszterei vettek részt, s ezért Tízek Tanácsaként is emlegették. Wilson elnök már 1919. július 1-jén – négy nappal a versailles-i béke aláírása után – hazautazott, s december közepén az amerikai küldöttség túlnyomó része is elhagyta Párizst. Az Egyesült Államok jelentősen redukált delegációja ezután lényegében csak megfigyelőként vett részt a további tárgyalásokon.
- 27 Hugh Campbell Wallace (1863–1931) amerikai üzletember, politikus, diplomata, 1919–1921 között párizsi nagykövet.
- 28 Németország 1919. június 28-án Versailles-ban, Ausztria szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben, Bulgária pedig november 27-én Neuilly-ben írta alá békeszerződését.
- 29 Lers Vilmos báró (1869–1923) jogász, politikus, külügyi államtitkárként a párizsi magyar békeküldöttség fődelegátusa.
- 30 Feltehetőleg téves bejegyzés. A bizottság megalakítását a Wettstein-napló – és később a Csáky-napló is – január 9-én említi.
- 31 Wettstein János (1887–1972) diplomata, a magyar béke delegáció főtitkárának első helyettese.
- 32 Hauer Ernő (1892–?) diplomata, konzuli rangban a párizsi magyar béke delegáció főtitkárának második helyettese.
- 33 Ennek alapján állította össze előbb Wettstein János, majd Csáky István a béke delegáció naplóját.
- 34 Harry Hill Bandholtz (1864–1925) amerikai katonatiszt, 1919. augusztus 11-től 1920. február 9-ig a budapesti amerikai katonai misszió parancsnoka vezérőrnagy rendfokozatban.
- 35 Kijelölt lakóhelyen őrizet alá vonták.
- 36 Somssich József gróf (1864–1941) diplomata, 1919. szeptember 11-től 1920. március 15-ig külügyminiszter, 1920. júliustól négy éven át szentszéki követ.
- 37 Ulysses Grant-Smith (1870–1959) amerikai diplomata. 1919. decembertől politikai megbízottként, 1921. decembertől 1922. áprilisig ügyvivőként szolgált Budapesten.
- 38 Somssich László gróf (1874–1956) földbirtokos, mezőgazdász, politikus, az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elnökeként, főmegbízotti minőségben a magyar béke delegáció mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 39 E dokumentumot a béke delegáció később III. jegyzékként nyújtotta be a békekonferenciához. Lásd 88. jegyz.
- 40 Az 1918–1921 között Magyarországon tartózkodó csehszlovák, román és jugoszláv megszálló csapatok a saját ellátásukhoz szükségeset messze meghaladó mértékben foglaltak le élelmiszert, ezenkívül mezőgazdasági és ipari eszközöket, szállítóeszközöket is tömegével zsákmányoltak. A magyar államot, a vállalatokat és a magánszemélyeket ért károk összegét egy 1920–1923 között végzett statisztikai adatgyűjtés 2,9 milliárd aranykoronára tette, ami az utolsó békeév (1913) magyarországi nemzeti jövedelmének mintegy 40%-a volt. A felmérés szerint a károsszeg 93%-áért (2,7 milliárd aranykorona) a román megszálló erők voltak felelősek. Lásd *Laky* 1923, 465. o. Bár az adatszolgáltatásra nem lehetett kártérítési igényt alapozni, s mind a községi hatóságok, mind a Statisztikai Hivatal ellenőrizte az adatokat, nem lehet kizárni, hogy a kárértékek helyenként túlzóak. Vö. *Berend-Ránki* 1966, 26. o.
- 41 Konkrétan.
- 42 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 6.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 68. sz. (101. o.)
- 43 Louis-Félix-Marie-François Franchet d'Espèrey (1856–1942) francia katonatiszt. Az első világháború végén a balkáni szövetséges haderők főparancsnoka vezérőrnagy rendfokozatban. Vele tárgyalt 1918. november elején Belgrádban a magyar fegyverszüneti delegáció.
- 44 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., „A” jegyzék (1. o.).
- 45 A leveleket január 15-én a francia Külügyminisztérium közvetítésével juttatták el a címzettekhez. Szövegüket nem ismerjük.
- 46 Feltehetőleg ez a pontos bejegyzés. Vö. 30. jegyz.
- 47 Láng Boldizsár báró (1877–1943) katonatiszt, diplomata. Megbízotti minőségben – alezredesi rendfokozatban – a magyar béke delegáció katonai és haditengerészeti kérdésekkel foglalkozó tagja, majd 1920 májusától a kormányzó katonai irodájának első főnöke.
- 48 Január elején több szigorúan bizalmas beszámoló is született a Nemzeti Hadsereg Vezérkari Főnökségén. Lásd Összefoglaló jelentés Oroszországról. (Budapest, 1920. január 5. és 6.). HM HIM HL, Vkf. II. csop., B/159. dob., 15/401/1920. sz. (2917–2918/87. sz. mikrolap, 265–299. p.) és 26/401/1920. sz. (2922–2923/87. sz. mikrolap, 407–435. p.) Láng feltehetőleg ezeket ismertette a béke delegáció előtt.
- 49 Vittorio Cerruti (1881–1961) olasz diplomata, 1919. júniustól kisebb megszakítással Budapesten szolgált, 1920. február és szeptember között mint főmegbízott.
- 50 Az első világháború után a Magyar Királyság részét képező Fiume adriai kikötővárosra (ma: Rijeka) az egységesülő délszláv állam és Olaszország is jogot formált. 1919. szeptember 12-én Gabriele d'Annunzio (1863–1938) olasz költő szabadcsapataival bevonult az adriai kikötővárosba, s 1920 végéig még saját kormányának felszólítására sem volt hajlandó kivonulni. A város végül 1924-ben egy olasz–jugoszláv

- szerződés értelmében Olaszországhoz került. Magyarország számára ez volt a kedvezőbb, mert joggal remélhette, hogy az olasz kormánytól könnyebben kap engedélyt a fiume kikötő kínálta kereskedelmi előnyökből való részesedésre. Ezt az 1928. július 4-én megkötött olasz–magyar kereskedelmi és hajózási szerződés – amely az 1929. évi XX. tc.-ben a törvénytárba is bekerült – csakugyan garantálta.
- 51 Benyomást.
 - 52 Horváth (később: Petrichevich-Horváth) Emil báró (1881–1945) politikus, 1919–1920-ban belügyi államtitkárként a Béke-előkészítő Iroda B (erdélyi) osztályának helyettes vezetője.
 - 53 Macui Keisiró báró (1868–1946) japán diplomata. Párizsi nagykövetség 1919–1920-ban Japán egyik fődelegátusa volt a párizsi békekonferencián, e tevékenységéért kapta bárói címét.
 - 54 Kezdeményezés.
 - 55 Francesco Jacomoni di San Savino (1893–1973) olasz katonatiszt, diplomata, a párizsi magyar béke delegáció mellé beosztott összekötő tiszt.
 - 56 A Wettstein-napló szerint az értesítés Francesco Jacomoni olasz összekötő tiszttől származott. Vö. 55. jegyz.
 - 57 Franciaország ezekben a napokban a köztársaságielnök-választásra készült, és éles küzdelem zajlott a demokraták két politikusa, Clemenceau miniszterelnök és Paul-Eugène-Louis Deschanel (1855–1922) képviselőházi elnök között.
 - 58 Az oroszországi polgárháborúban a fehér haderők offenzívája az 1919 első felében elért sikereket követően az év végére kifulladás, és a Vörös Hadsereg 1920 januárjában ellentámadásba ment át, majd nyugat felé, lengyel fennhatóság alatt álló területek irányába fordult. Ez a győztes hatalmak által kialakított kelet-közép-európai és közel-keleti hatalmi viszonyok megváltozásával fenyegetett.
 - 59 Feltehetőleg Marie-Dorothée-Louise Valençay de Talleyrand-Périgord hercegnőről (1862–1948) van szó, aki megözvegyülése után, 1898-ban Jean de Castellane gróf francia katonatiszthez (1868–1965) ment feleségül, s a századforduló és a századelő egyik legkiterjedtebb kapcsolatokkal rendelkező, francia és külföldi előkelőségek és vezérpolitikusok által szívesen látogatott szalonjának úrnője volt.
 - 60 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 11.). Közli: *Papers and Documents*, I. köt., 105. o.
 - 61 Nem hivatalos (úton).
 - 62 Sir Thomas Beaumont Hohler (1871–1946) brit diplomata. 1919–1921 között főmegbízottként, 1921. július 26-tól követként szolgált Budapesten.
 - 63 Stanisław Patek (1866–1944) lengyel jogász, diplomata, 1919. decembertől 1920. júniusig külügyminiszter.
 - 64 Jan Szebek gróf (1881–1945) lengyel diplomata. 1919-től ügyvivőként, majd 1921–1924 között követként szolgált Budapesten.
 - 65 Csekonics Iván gróf (1876–1951) diplomata, 1919. novemberétől 1921. decemberig varsói ügyvivő.
 - 66 Ez meg is történt. Lásd Somssich számjeltávirata Csekonicsnak (Budapest, 1920. január 21.) és Csekonics számjeltávirata Somssichnak (Varsó, 1920. január 23.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 113. és 115–116. o.
 - 67 Bornemisza Gyula báró (1873–1925) diplomata. 1920-ban a Monarchia „felszámoló követségének” tagjaként Magyarország *de facto* képviselője, 1920. novembertől 1921. márciusig hivatalosan is a magyar diplomáciai képviselő vezetője volt Bernben.
 - 68 Itó Nobufumi (más névalakban: Nobufumi, 1885–1960) japán diplomata, 1920-ban berni ügyvivő nagykövetségi tanácsosi rangban.
 - 69 Ez meg is történt. Lásd Bornemisza számjeltávirata Somssichnak (Bern, 1920. január 25.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 118–119. o.
 - 70 Tiltott.
 - 71 Walko Lajos (1880–1954) közgazda, politikus, 1919–1920-ban pénzügyi államtitkárként a béke delegáció pénzügyi kérdésekkel foglalkozó megbízottja.
 - 72 Bartha Richárd (1871–1927) jogász, politikus, 1919–1920-ban igazságügyi helyettes államtitkárként a magyar béke delegáció jogi kérdésekkel foglalkozó megbízottja, 1920. áprilistól haláláig a kormányzó kabinetiroda főnöke.
 - 73 Walko és Bartha is szerepelt a január 5-i delegációs vonat „utaslistáján”, de csak január 13-án csatlakoztak a küldöttséghez Neuilly-ben.
 - 74 Jules-Martin Cambon (1845–1935) francia ügyvéd, köztisztviselő, diplomata, 1920–1921-ben a Nagykövetség Tanácsának elnöke.
 - 75 Claude-Louis Hermite (1875–1962) francia diplomata, 1920. január–februárban a külügyminiszter kabinetfőnökének helyettese.
 - 76 Lazare Bizouard de Montille (1875–1958) francia diplomata, 1920-ban a külügyi főtitkár kabinetfőnöke.
 - 77 Earl of Derby, szül. Edward George Villiers Stanley (1865–1948) brit diplomata, politikus, 1918–1920 között párizsi nagykövet.
 - 78 Sir Harold Orme Garton Sargent (1884–1962) brit diplomata, 1919–1920-ban a brit béke delegáció tagja, majd a Nagykövetségi Konferencia brit munkatársa.
 - 79 Lelio Bonin-Longare gróf (1859–1933) olasz diplomata, 1917–1921 között párizsi nagykövet.
 - 80 Giacomo De Martino báró (1868–1957) olasz diplomata, a párizsi olasz béke delegáció főtitkára, berlini (1919–1920), majd londoni nagykövet (1920–1922).
 - 81 Jó és kellő alakban.
 - 82 A francia Külügyminisztérium épülete a Szajna partján, a Quai d'Orsay 37. sz. alatt áll.
 - 83 „Minthogy Jules Cambon nagykövet úr tudomásunkra hozta, hogy az Amerikai Egyesült Államok a békekonferencián nem lesznek képviselve, és tekintettel arra, hogy kormányunktól azt a megbízatást kaptuk, hogy valamennyi hadviselő állammal készítsük el a békét, arra kérjük Önt, Elnök Úr, szíveskedjék utat és módot nyújtani, hogy a washingtoni kormány Párizsban akkreditált képviselőjével közvetlen érintkezésbe

- léphessünk.” A jegyzék magyar fordításának forrása: Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., 14. adm. jegyzék. (275. o.) A Wettstein-naplóban közölt francia és a Csáky-naplóban közölt angol szöveg között apró, a lényegét nem érintő eltérések vannak, a béke delegáció működését bemutató, három nyelven kiadott forráskiadvány szövegközlései pedig további különbségeket tartalmaznak. Vö. *HPN*, I. köt., 14. adm. jegyzék. (308. o.); *NPH*, I. köt., 14. adm. jegyzék. (322. o.); *PDRFRH*, I. köt., 857. o.
- 84 Ennek ellenére a trianoni békeszerződést 1920. június 4-én Lengyelország képviselői is aláírták.
 - 85 Lord Edward Douglas John Hay (1888–1944) brit katonatiszt, diplomata, 1919–1920-ban a brit béke delegáció tagja, a magyar küldöttség mellé beosztott összekötő tiszt századosi rendfokozatban.
 - 86 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., I. jegyzék. (2. o.)
 - 87 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., II. jegyzék. (3–17. o.) Összefoglalása: *uo.*, 18–26. o. Mellékletei: *uo.*, 27–107. o., III/A köt., 1., 25. és 28/b sz. (1–6., 238/a, 282–305. o.), III/B köt., I., IV–VIII., X–XI. sz.
 - 88 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., III. jegyzék. (108. o.)
 - 89 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., IV. jegyzék. (109–110. o.)
 - 90 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., V. jegyzék. (111–112. o.)
 - 91 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., VI. jegyzék. (113–115. o.)
 - 92 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., VII. jegyzék. (116. o.)
 - 93 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., VIII. jegyzék. (117–133. o.) Mellékletei: *uo.*, 134–274. o., III/A köt., 15., 17. és 33. sz. (144–154., 160–195. és 326–348. o.), III/B köt., XII–XIII. sz.
 - 94 Bánffy Miklós gróf (1873–1950) író, politikus. 1920 elején a kormány megbízásából brit politikai és gazdasági körökkel tárgyalt Magyarország helyzetének javítása érdekében.
 - 95 A dokumentumot nem találtuk meg. Erről bővebben lásd Bánffy jelentése Somssichnak (Hága, 1920. január 7.). *MNL OL*, K 64, 2. cs., 1920–41–12. sz. (1–7. p.)
 - 96 James Bryce of Dechmont vikomt (1838–1922) brit jogász, politikus, a Lordok Háza tagja.
 - 97 A brit, a francia, az olasz, az orosz és a román kormány képviselői 1916. augusztus 17-én írták alá az úgynevezett bukaresti szerződést, melynek értelmében Románia jelentős területi ígéretek (Bukovina, Erdély, Bánság, Partium, Tiszántúl) fejében tíz nappal később megtámadta az Osztrák–Magyar Monarchiát.
 - 98 Pelényi János (1885–1974) diplomata. 1917-ig közel egy évtizeden át amerikai konzulátusokon szolgált, 1919 végén és 1920 első felében különleges megbízatással Hágában, Londonban és Washingtonban járt, később a washingtoni magyar követség első beosztottja (1922–1929), majd vezetője (1933–1941) lett.
 - 99 Clemenceau jegyzéke Apponyinak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, I. köt., 14. adm. jegyzék. (275. o.)
 - 100 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 14.). Közli: *MBT*, II. köt., 429. o.
 - 101 Le Gallet (?–?) francia katonatiszt, a magyar béke delegáció mellé beosztott összekötő tiszt századosi rendfokozatban.
 - 102 Pierre-Gaston-Prosper Bressy (1890–1973) francia diplomata, Ducasta titkára a párizsi békekonferencián.
 - 103 David Lloyd George (1863–1945) brit politikus, miniszterelnökként a brit béke delegáció vezetője.
 - 104 Francesco Saverio Nitri (1868–1953) olasz újságíró, politikus, 1919–1920-ban egyidejűleg miniszterelnök, külügyminiszter és belügyminiszter, az olasz béke delegáció egyik vezetője.
 - 105 Nagyön sürgős.
 - 106 Hegedűs Lóránt (1872–1943) gazdaságpolitikus, pénzügyi szakember. A Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója, szakértői minőségben a magyar béke delegáció pénzügyi kérdésekkel foglalkozó tagja, 1920. decembertől 1921. szeptemberig pénzügyminiszter.
 - 107 Fabro Henrik (1866–1924) újságíró, a Magyar Távirati Iroda kiküldöttjeként a magyar béke delegáció gyorsíró-tudósítója.
 - 108 A német delegáció vezetője 1919. május 7-én, az osztráké július 20-án, a bolgáré pedig október 25-én tartott rövid beszédet a Legfelsőbb Tanács előtt a béke feltételek átvétele alkalmával.
 - 109 A béke feltételek szövegét közli: *MBT*, I. köt., 491–573. o. A szöveg magyarázatokkal ellátott kiadása a magyar könyvpiacra már február folyamán megjelent. Lásd *MBF*.
 - 110 A beszéd szövege több magyar fordításban is fennmaradt. A legteljesebb és legpontosabb: *Litván* 1998, 243–252. o. (Újraközli: *Zeidler* 2008, 122–129. o.) Vö. *MBT*, I. köt., 276–282. o.
 - 111 Tárgyalás, vita.
 - 112 A térkép – az 1910. évi magyarországi népszámlálás adatait felhasználva – a nemzetiségek lélekszámának és egymáshoz viszonyított arányának pontos megjelenítésére törekedett, ábrázolási módszere pedig újdonságnak számított. A térképen a magyar nemzetiséget jelző vörös szín dominált, ezért *Carte rouge* (Vörös térkép) néven vált világszerte ismertté. Keletkezéséről lásd *Benda* 1920, 88–92. o.
 - 113 Érdeklődéssel.
 - 114 Hallgatóságához.
 - 115 Meghatalmazások.
 - 116 Kiküldött bizottság.

- 117 Ez csak természetes.
- 118 Salamon (?–1920?) katonatiszt, a Nemzeti Hadsereg főhadnagya.
- 119 Leon Orłowski gróf (1891–1976) lengyel diplomata, párizsi követségi attasé.
- 120 A magyar kormány jól érzékelte, hogy a Magyarországtól való elszakadást hirdető szlovák vezetők egy része máris csalódott volt a prágai kormány centralizáló törekvései miatt, s rajtuk, illetve a korábban is magyarbarát politikusokon keresztül igyekezett visszaédesgetni régi hazájához a Felvidék szlovák lakosságát.
- 121 Gratz Gusztáv (1875–1946) gazdasági szakember, diplomata, történetíró, politikus, 1919. októbertől 1921. januárig bécsi követ.
- 122 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Gratz számjeltávirata Somssichnak (Bécs, 1920. január 14.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 75. sz. (106. o.)
- 123 Karl Renner (1870–1950) osztrák politikus, 1918. októbertől 1920. júliusig kancellár.
- 124 Vlastimil Tusar (1880–1924) cseh(szlovák) újságíró, politikus, 1919. júliustól 1920. augusztusig miniszterelnök.
- 125 Az 1920. január 12-én Prágában aláírt egyezmény szövegét közli. Kerekes 1979, 162–163. o. A magyar kormány már december közepén hírt vette – éppen Gratztól –, hogy Bécs és Prága között megállapodás született, melynek értelmében ha Magyarország nem üríti ki az Ausztriának ítélt területeket, oda csehszlovák megszálló csapatok fognak bevonulni. Lásd MNL OL, K 27, 124. dob., A Minisztertanács 1919. december 19-i ülésének jegyzőkönyve, I. nrp., 3. p.
- 126 Sir Thomas Andrew Alexander Montgomery-Cuninghame of Corsehill (1877–1945) brit katonatiszt, a bécsi brit katonai misszió parancsnoka alezrederesi rendfokozatban.
- 127 Reginald St. George Gorton (1866–1944) brit katonatiszt, 1919. augusztustól 1921. júliusig a budapesti brit katonai misszió parancsnoka dandártábornoki rendfokozatban.
- 128 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 17.). *MBT*, I. köt., IX. jegyzék. (283–292. o.)
- 129 Erről lásd Praznovszky és Apponyi számjeltáviratai Somssichnak (Neuilly, 1920. január 17.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–136. sz. és sz. n. (424. és 425. p.)
- 130 Léonce-Joseph Sermage gróf (1870–1934) francia katonatiszt, a magyar béke delegáció mellé kirendelt összekötő tiszt előbb őrnagyi, 1920. márciustól alezrederesi rendfokozatban.
- 131 Konek Emil (1870–1944) tengerésztiszt, megbízotti minőségben a magyar béke delegáció katonai és haditengerészeti kérdésekkel foglalkozó tagja sorhajókapitányi rendfokozatban.
- 132 Ottubay Károly (1883–?) katonatiszt, titkári minőségben – őrnagyi rendfokozatban – a magyar béke delegáció katonai és haditengerészeti kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 133 Török Béla báró (1880–1970) diplomata, titkári minőségben a párizsi magyar béke delegáció francia fordításokkal foglalkozó tagja.
- 134 Kiss Sándor (1884–1958) diplomata, titkári minőségben a párizsi magyar béke delegáció angol és francia fordításokkal foglalkozó tagja.
- 135 Barkóczy György (1888–1961) diplomata, titkári minőségben a magyar béke delegáció táviratok rejtjelezésével és megfejtésével foglalkozó tagja.
- 136 Bobrik Arno (1891–1976) diplomata, titkári minőségben a magyar béke delegáció táviratok rejtjelezésével és megfejtésével foglalkozó tagja.
- 137 Guary Pál (1878–?) konzuli irodafőtiszt, a magyar béke delegáció irodaigazgatója.
- 138 Mara László (1890–?) külügyi irodatiszt, a magyar béke delegáció irodai tisztviselője.
- 139 Györffy István (1891–?) számvizsgáló, a magyar béke delegáció könyvelője.
- 140 Szalay Etel (1890–1971?) és Petschacher Hanna (1884–?), a magyar béke delegáció gyors- és gépirói.
- 141 Tomasics Mátyás (?–?), Német (Németh, Némethy?) Imre (?–?), Farkas István (?–?) és Tulkán János (?–?).
- 142 Draschitz Ferenc (?–?), Mischitz Elemér (?–?), Jaks Rezső (1891–1970) és Privigyey Géza (1877–1942).
- 143 Ottlik György (1889–1966) újságíró, diplomata, 1920. januárban a *Pester Lloyd* tudósítójaként a magyar béke delegáció tagja, később a béke aláírásánál is jelen volt.
- 144 Adorján Andor (1883–1966) újságíró. Francia feleségével 1919 óta Párizsban élt, 1920-ban a magyar béke delegáció francia politikai és sajtókapcsolatainak építésében segédkezett.
- 145 Joseph Clark Grew (1880–1965) amerikai diplomata, 1919-ben az amerikai béke delegáció tagja, 1920–1921-ben koppenhágai nagykövet. Csákyval való ismeretsége feltehetőleg a világháború idejéből való, amikor Grew – a hadiállapot 1917. évi beálltáig – előbb a berlini, majd néhány hónapig a bécsi amerikai nagykövetség első beosztottja volt.
- 146 Guido Romanelli (1876–1973) olasz katonatiszt. 1919. május–november között a bécsi szövetségközi katonai misszió tagjaként Budapesten képviselte Olaszországot ezrederesi rendfokozatban.
- 147 Scitovszky Tibor (1875–1959) köztisztviselő, politikus, szakértői minőségben a magyar béke delegáció kereskedelem politikai kérdésekkel és magyarellenes atrocitásokkal foglalkozó tagja.
- 148 Adam Ludwik Czartoryski herceg (1872–1937) lengyel műgyűjtő.
- 149 Orosdy Fülöp báró (1863–1930) nagykereskedő, műgyűjtő.

- 150 Feltehetőleg Ivan Šusteršič (1863–1925) szlovén néppárti politikusról, a szerbellenes horvát–szlovén katolikus együttműködés egyik szószólójáról van szó, aki ekkoriban – afféle önkéntes emigrációban – Svájcban tartózkodott.
- 151 Caius Brediceanu (1879–1953) román diplomata, külügyi helyettes államtitkár, a román béke delegáció tagja.
- 152 George Jeffreys Adam (1883–1930) brit újságíró, 1912. decembertől 1921. januárig a *The Times* párizsi tudósítója.
- 153 Pálffy Pál gróf (1890–1968) földbirtokos, a Monarchia diplomatája, 1919 elején Károlyi Mihály egyik svájci megbízottja.
- 154 A misszió sorsáról nincs tudomásunk.
- 155 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. január 25. – helyesen: január 18.). Közli: *MBT*, I. köt., X. jegyzék. (293–298. o.)
- 156 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 18.). *MBT*, I. köt., XI. jegyzék. (301–305. o.)
- 157 Paul Deschanel 1920. február 18-tól szeptember 21-ig töltötte be a köztársasági elnöki posztot.
- 158 Clemenceau helyét az 1920. január 20-án beiktatott új francia miniszterelnök, Alexandre Millerand (1859–1943) vette át a békekonferencia elnöki székében.
- 159 Aristide Briand (1862–1932) francia politikus, 1917–1921 között ellenzéki képviselő a nemzetgyűlésben.
- 160 Léon-Adolphe Amette (1850–1920) francia katolikus pap, 1908–1920 között Párizs érseke, 1911-től bíboros.
- 161 Franciaország és a Vatikán közötti államszerződés.
- 162 Klebelsberg Kuno gróf (1875–1932) politikus, 1920. februártól haláláig parlamenti képviselő.
- 163 Majláth Gusztáv Károly (1864–1940) római katolikus pap, 1897–1938 között gyulafehérvári püspök.
- 164 Vagyis hogy az Esztergom központtal működő katolikus egyházkormányzat joghatósága továbbra is kiterjedjen a történelmi Magyarország valamennyi egyházmegyéjére, esperesi kerületére és plébániájára. E tárgyban a Külügyminisztérium XV. Benedek (1854–1922) pápához is kérelmet juttatott el. Lásd Somssich levele XV. Benedeknek (Budapest, 1920. január 31.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 133–136. o.
- 165 Az értesülés forrását nem találtuk meg. Az ügy jelentőségét mutatja, hogy Apponyi a kormányülésen tartott meghallgatásán is közölte, hogy „a szabadforgalom mellett egy erős áramlat érezhető Angliában”, s hozzátette: „Igen nagy fontossággal bírna, ha legalább bizonyos időre átmenetileg megengednék a Magyarországnak megmaradó és az ettől elszakítandó részek között a szabad közlekedést.” Lásd MNL OL, K 27, 124. dob., A Minisztertanács 1920. január 21-i ülésének jegyzőkönyve, I. nrp., 6. p.
- 166 Később maga a béke delegáció nyújtott be ilyen értelmű jegyzéket. Lásd Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 9.). Közli: *MBT*, I. köt., 483. o.
- 167 1920. november 13-án, a trianoni béke törvénybe iktatásáról szóló vitában valóban elhangzottak ilyen érvek a Nemzetgyűlésben egyes képviselők – többek között a magyarországi nemzetiiségek nevében felszólaló honatyaik – részéről. A többség azonban – mintegy 40 tiltakozó és a vita közben kivonuló képviselőt leszámítva – megszavazta a békeszerződés törvénybe iktatását. Lásd NN (1920–1922), VII. köt., 4–14. o. (Újraközli: Zeidler 2008, 297–311. o.)
- 168 Az önálló csehszlovák és délszláv államot összekötő, Nyugat-Magyarországon kialakítandó területi folyosó tervét Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) cseh politikus már 1915 tavaszán bemutatta a brit Külügyminisztériumban. A korridor a csehszlovák és a jugoszláv béke delegáció hivatalos területi igényei között is megjelent a békekonferencián, a nagyhatalmak azonban nem támogatták.
- 169 Erre vonatkozó iratot nem találtunk.
- 170 A magyar delegáció nem kívánta a franciák előtt felfedni az akció valódi célját, s Ottlik fegyelmetlenségét azzal magyarázta, hogy leányember lévén csupán gáláns kalandot keresett a francia fővárosban. Az aktuális futárpostát a látszat megmentése érdekében bízták Ottlikra, hogy budapesti utazásának hivatalos jelleget adjanak. Lásd *Fabro* 1935–1941, I. füz., 18. o.
- 171 Lord Edgar Algernon Robert Gascoyne-Cecil (később: Viscount Cecil of Chelwood, 1864–1958) brit jogász, politikus, diplomata. A párizsi békekonferencián a Nemzetek Szövetségével kapcsolatos tárgyalásokon képviselte Nagy-Britanniát.
- 172 1920. február–márciusban, majd május–júniusban több magyarbarát felszólalás is elhangzott a brit parlament két házában. Szövegeiket közli: *HQBP*, 24–85. o.
- 173 John Robert Fleming (1858–1937) protestáns lelkész, a skóciai General Presbyterian Alliance főtáskára. A protestáns szervezet 1920 novemberében összefoglaló jelentést készített közép-európai tanulmányútjának tapasztalatairól, amely még abban az évben a Nemzetek Szövetségéhez is eljutott, s 1921-ben magyar nyelven is megjelent. Lásd *Curtis–Fleming–Macdonald* 1921.
- 174 Garami Ernő (1876–1935) műszerész, újságíró, politikus. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt polgári szárnyának vezetője volt, 1919–1934 között rövid megszakítással Bécsben élt.
- 175 Személyüket nem sikerült azonosítanunk. Kiletüket a diplomata még két évtizeddel később írott visszaemlékezéseiben sem fedte fel. Vö. *Nemeskéri-Kiss* 1940; *Nemeskéri-Kiss* 1941.
- 176 Irányi Dániel (1822–1892) politikus, 1868-tól haláláig ellenzéki parlamenti képviselő ’48-as függetlenségi programmal.
- 177 Simonyi Ernő (1821–1882) és Madarász József (1814–1915) leszavaztatása után 1871. január 28-án Irányi is – sikertelen – interpellációt intézett Andrássy Gyula gróf (1823–1890) miniszterelnökhöz, melyben kijelentette, hogy az Elzász-Lotaringia elcsatolására vonatkozó német követelés „úgy a néppoggal, valamint az európai általános érdekekkel ellenkezik”, mivel a „népjog” – mai kifejezéssel: a nemzeti önrendelkezési jog – „a hódításokat határozottan kárhoztatja, [...] különösen akkor, midőn a meghódított tartomány lakosai a hódítóhoz átpártolni nem akarnak”. Irányi sürgette, hogy a Monarchia diplomáciai úton hasson oda, hogy Németország – területi

- követeléséről lemondva – méltányos békét kössön Franciaországgal. Március 18-án Irányi újra bírálta a kormányt, amiért az nem lépett fel a német hódítás ellen, ilyen irányú határozati javaslatát azonban a kormánytöbbség háromnapos vita után 225:33 arányban leszavazta. Lásd KN (1869–1872), XV. köt., 38–40. és 89–90. o. A cikket ekkor nem sikerült közzétételni, Irányi franciabarát fellépésének története azonban – a magyar külpropaganda hatására – később utat talált a francia olvasókhöz. Az interpellációról lásd például Hongrie. La désarmement et le droit des peuples. *Journal des débats politiques et littéraires*, 1931. január 30. 2. o.; Delmas 1935, 164. o.; Lépine 1940, 291. o. Az indítványról: En Hongrie. Après les Traités. Souvenez-vous de 1870! *La France nouvelle*, 1922/4. sz. 121. o.; Raymond Marcerou: Une enquête en Hongrie. *L'Européen*, 1929. szeptember 17. 7. o.; Henry Roulleau: Les divergences qui séparent aujourd'hui Budapest et Paris. *L'Ouest-Éclair*, 1934. október 26. 3. o.; M. H. 1937. Általánosságban: Goyau 1907, 502. o.; Nouvelles brèves. *L'Étranger. Un centenaire. L'Homme libre*, 1923. március 26. 2. o.; Delattre 1927, 344. o.; En Hongrie. Le Congrès eucharistique. *Le Temps*, 1938. március 30. 2. o. Vö. Chopin 1930, 182. o.
- 178 Harcosan katolikus, rojalista, erősen nacionalista irányú párizsi napilap.
- 179 A dokumentumot nem találtuk meg, de tudjuk, hogy a külügyminiszter eleget tett a kérésnek. Lásd Somssich számjeltávirata Csekonicsnak (Budapest, 1920. január 26.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 96. sz. (120–121. o.)
- 180 A budapesti lengyel misszió 1919–1921 között képviselteként működött. Jan Szembek csak 1921. november 17-én adta át követi megbízólevelét a kormánynak.
- 181 Berzeviczy Béla (1870–1922) katonatiszt, 1920–1922 között a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnöke altábornagyi rendfokozatban.
- 182 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. január 21.). Közli: *MBT*, I. köt., XII. jegyzék. (362–368. o.) Mellékletei: uo., 369–405. o., III/A köt., 18. sz. (196–201. o.), III/B köt., IV/a, XII., XV–XVI. sz.
- 183 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. január 21.). Közli: *MBT*, I. köt., XIII. jegyzék. (406–414. o.) Mellékletei: uo., 415–435. o., III/A köt., 5., 13–14., 37. és 42. sz. (21–26., 141–143., 375–409. és 419. o.), III/B köt., II–IV/a, XVI–XVII. sz.
- 184 Apponyi jegyzéke Clemenceau-nak (Neuilly, 1920. január 19.). Közli: *MBT*, I. köt., B jegyzék. (354. o.) A jegyzék átadása január 21-én történt meg. Lásd Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. január 21.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–143. sz. (422. p.)
- 185 A Magyarországi Szociáldemokrata Párt napilapja.
- 186 Friedrich István (1883–1951) mérnök, gyártulajdonos, politikus, 1919. november 24-től 1920. március 15-ig hadügyminiszter.
- 187 Ullmann Adolf báró (1857–1925) bankár, 1909-től haláláig a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója.
- 188 Louis Loucheur (1872–1931) nagyiparos, politikus, 1918. november 26-tól 1920. január 20-ig ipari újjáépítési miniszter, a párizsi békekonferencián Clemenceau gazdasági főtanácsadója.
- 189 Kelecsényi Ferenc (1887–1976) újságíró, a *Szózat* című napilap munkatársa.
- 190 A fajvédő irányzat napilapja, amely 1919–1926 között a Magyar Nemzeti Szövetség nevű jobboldali társadalmi szervezet kiadásában jelent meg.
- 191 A Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája nevű irredenta szervezet 1918. novemberi megalakulásától 1921 nyarán történt feloszlásáig a történelmi Magyarország minél nagyobb területének megőrzése érdekében fejtette ki – főként propagandisztikus – tevékenységét. Történetéről lásd Pállos 2006–2010.
- 192 A delegátusok bizalmatlanok voltak Kelecsényivel szemben, és kezdeményezték hazahívását. Lásd Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. január 29.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–273. sz. (415. p.)
- 193 Csernoch János (1852–1927) katolikus pap, 1913-tól haláláig Magyarország hercegprímása, 1914-től bíboros.
- 194 Január végén Csernoch két levelet küldött Amette-nek. Az egyikben arra kérte, hogy magánkihallgatáson fogadja Apponyi Albertet, a másikban pedig arra, hogy járjon közben a békekonferencián Magyarország feldarabolása és az egyházmegyék területének nagyrészt nem katolikus országokba való bekebeleztetése ellen. A levelek kelteztelen fogalmazványát lásd PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (1–2., illetve 6., 11–13. p.)
- 195 Erre vonatkozó dokumentumot nem találtunk.
- 196 Nem erősítheti meg. Vö. 167. jegyz.
- 197 Összhangba hozzák a feltételek kölcsönös teljesítését.
- 198 Felvetésével, terjesztésével.
- 199 Kezdeményezze.
- 200 Horthy Miklós (1868–1957) tengerésztiszt, 1918-ban a Monarchia hadiflottájának utolsó főparancsnoka altengernagyi rendfokozatban, 1919 tavaszán a Szegeden működő ellenkormány hadügyminisztere, majd 1919. júliustól 1920. február végéig a Nemzeti Hadsereg fővezére, 1920. március 1-jétől 1944. október 15-ig Magyarország kormányzója.
- 201 Az antant részéről ilyen követelés nem érkezett.
- 202 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 24.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 90. sz. (117. o.)
- 203 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. január 26.). Közli: *MBT*, I. köt., 59. adm. jegyzék. (482. o.)

- 204 A Külügyminisztérium számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 24.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–135. sz. (373. p.)
- 205 José María Quiñones de León (1873–1957) spanyol diplomata, 1917–1931 között párizsi nagykövet.
- 206 A Bois de Boulogne nyugati felében lévő Parc de Bagatelle egyik díszsziklájánál, amelyet eleinte Grotte des philosophes (Filozófusok barlangja), később Grotte aux quatre vents (Négy égtáj barlangja) néven ismertek.
- 207 Az egyik ilyen üzenetet Nagy Elek (1884–1967) hágai misszióvezető továbbította a Külügyminisztériumba. Lásd Nagy számjeltávirata Somssichnak (Hága, 1920. január 27.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–247. sz. (420. p.) E táviratot a Külügyminisztérium csak tíz nap múltán továbbította Neuilly-be. Lásd Somssich számjeltávirata a béke delegációnak (Budapest, 1920. február 6.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–sz. n. (371. p.)
- 208 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. január 28.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–264. sz. (413. p.)
- 209 Bröltessük.
- 210 A Baranyavári járás 37 települése közül 25 a Duna és a Dráva találkozásánál lévő úgynevezett Drávaszög – más néven: Baranya-háromszög – területére esett, amelyet a békekonferencia a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kívánt csatolni. A magyar lakosság itt több mint kétszeresen meghaladta a délszlávokét, a béke delegáció azonban sikertelenül érvelt a terület megtartása mellett. Lásd *Népszámlálás 1910*, I., 2–3. o.
- 211 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. január 28.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–263. sz. (417. p.)
- 212 Ellis Ashmead-Bartlett (1881–1931) brit újságíró, Bethlen István ismerőse a bécsi ellenforradalmi emigráció idejéből.
- 213 Legfelsőbb Tanács. Lásd 26. jegyz.
- 214 A Legfelsőbb Tanács 1920. január 21-én tartotta utolsó ülését, az elnevezés azonban a testület megszűnése ellenére egy ideig még a korabeli hivatalos szóhasználatban is fennmaradt. Ezt követően a fő kérdésekkel a Szövetséges és Társult Hatalmak kormányfői foglalkoztak, a részletkérdésekkel pedig a Nagykövetek Tanácsa – más néven Nagykövetek Konferenciája –, vagyis ugyanezen országok párizsi nagyköveteinek Jules Cambon elnöklése alatt rendszeresen összeülő értekezlete.
- 215 Georges-Maurice Paléologue (1859–1944) francia diplomata, 1920. január 20-tól szeptember 29-ig a Külügyminisztérium főtákará, a francia–magyar közeledés támogatója.
- 216 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Az instrukciókat lásd Somssich számjeltávirata a béke delegációnak (Budapest, 1920. január 26.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 94. sz. (119. o.)
- 217 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 26.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 95. sz. (119–120. o.)
- 218 A fennálló hadiállapot miatt még nem túl népes bécsi brit képviselően ekkor a következő diplomaták szolgáltak: Francis Oswald Lindley (1872–1950) főmegbízott, Reginald Francis Orlando Bridgeman (1884–1968) első titkár, Basil Hastings Barber (1890–1925) harmadtitkár és Owen Surtees Phillpotts (1870–1932) kereskedelmi megbízott.
- 219 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Gratz számjeltávirata Somssichnak (Bécs, 1920. január 25.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 92. sz. (118. o.)
- 220 A dokumentumot nem találtuk meg. Vö. 359. jegyz.
- 221 Úthasználati illeték.
- 222 Az 1870-es években a MÁV által egyesített Budapest–Kaposvár–Gyékényes–Zágráb–Fiume vasútvonalra, amelynek déli szakasza ekkor a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, illetve Olaszország területén haladt.
- 223 Mintegy 3,9–5,7 millió aranykorona.
- 224 Eldöntött dologgal.
- 225 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 9.). Közli: *MBT*, I. köt., 76. adm. jegyzék. (484–485. o.)
- 226 Alapvető tényeket.
- 227 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Bornemisza számjeltávirata Somssichnak (Bern, 1920. január 25.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 93. sz. (118–119. o.)
- 228 A brit Munkáspárthoz.
- 229 Lady Ottoline Violet Ann Morrell (szül. Cavendish-Bentinck, 1873–1938) brit emberbarát, mecénás hölgy.
- 230 John Davison Rockefeller (1839–1937) amerikai gyáros, emberbarát, mecénás.
- 231 Elkötelezett emberbaráthoz.
- 232 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 29.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 103. sz. (127–128. o.)
- 233 Federico Vigna (?–?) olasz katonatiszt. 1920. január 20-án érkezett Sopronba mint a helyi szövetségközi katonai misszió vezetője – ezredesi rendfokozatban –, de látványos magyarbarátsága miatt április 1-jei hatállyal leváltották.

- 234 Vigna jelentése a budapesti Szövetségközi Katonai Misszióknak (Sopron, 1920. január 26.), TNA, FO 371, 3518. köt., 176990. sz., 619–620. p. (= MNL OL, X 5049, 25521. tek.)
- 235 Azzal végződik.
- 236 Ernesto Mombelli (1867–1932) olasz katonatiszt, 1919. augusztustól 1921. júliusig a budapesti olasz katonai misszió parancsnoka vezérőrnagy rendfokozatban.
- 237 Erről lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. január 29.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 103. sz. (127–128. o.)
- 238 Az 1920. január–február fordulóján megtartott nemzetgyűlési választásokon a béke delegáció tagjai közül Apponyi Albert, Hegedűs Lóránt és Teleki Pál szerzett képviselői mandátumot. A törvényhozás megnyitó ülésén egyikük sem vett részt, valamennyien Neuilly-ben voltak.
- 239 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. január 31.). Közli: *MBT*, I. köt., XIX. jegyzék. (480–481. o.)
- 240 Feltehetőleg George Seldes (1890–1995), aki 1918-ban a *The Chicago Tribune* katonai kiadásának felelős szerkesztője lett, majd 1919–1929 között a lap nemzetközi tudósítója volt.
- 241 Alexandru Vaida-Voevod (1872–1950) román politikus, 1906–1918 között országgyűlési képviselő Magyarországon (Vajda Sándor néven), 1919. december 1-jétől 1920. március 12-ig Románia miniszterelnöke.
- 242 Boroviczény Aladár báró (1890–1963) diplomata, 1920 első felében követségi titkár a bécsi követségen.
- 243 Huszár Károly úgynevezett koncentrációs kormányban kezdetben őt, majd – a szociáldemokrata Peyer Károly (1881–1956) népjóléti és munkügyi miniszter 1920. január 16-i lemondásával – négy párt miniszterei vettek részt, míg a Külügyminisztériumot a pártokon kívüli Somssich József gróf vezette.
- 244 Habsburg József Ágost főherceg (1872–1962) katonatiszt, politikus. 1918. október 26-tól 1920. március 1-jéig IV. Károly személyes magyarországi megbízottja (*homo regius*).
- 245 Millerand jegyzéke Apponyinak (Párizs, 1920. február 2.), Közli: *MBT*, II. köt., 153. adm. jegyzék. (430. o.)
- 246 Az 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben aláírt osztrák békeszerződés Ausztriához csatolta Nyugat-Magyarország mintegy 4300 km²-es területét.
- 247 A testületet első összetételében az olasz Vigna ezredes vezette, két tagja a budapesti Szövetségközi Katonai Missziótól átvezényelt M. C. J-B. Michel (?–?) francia őrnagy, valamint David Brunton Aitken (1895–1958) brit hadnagy (ideiglenes százados) volt.
- 248 Nem érdemes az ügyben Varsótól sokat várni.
- 249 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. A távirat szövegét Somssich részletesen ismertette a kormányülésen. Lásd MNL OL, K 27, 125. dob., A Minisztertanács 1920. február 5-i ülésének jegyzőkönyve, 2. nrp., 3–4. p.
- 250 Törekvésről.
- 251 Jelöljék ki.
- 252 Bánffy tülöz. A békekonferencián az 1919 májusában felállított Új Államok Bizottsága foglalkozott a kisebbségvédelmi előírások megszövegezésével, amelyek azután bekerültek a békeszerződésekbe, illetve a győztes nagyhatalmak és a kis államok között létrejött nemzetközi kisebbségvédelmi szerződésekbe. (Vö. 701–702. jegyz.) A bizottság fél éven át szinte folyamatosan tartó ülésein amerikai és brit küldöttek vettek részt, mindkét részről zsidók is – Angliából Lucien Wolf (1857–1930) és Sir Lewis Namier (1888–1960).
- 253 A proletárdiktatúra idejében államilag gyakorolt „vörösteror” mintájára „fehérterror” néven emlegették azokat a kegyetlenkedéseket és (tömeg)gyilkosságokat, amelyeket a Nemzeti Hadsereg szélsőséges tisztjei követtek el 1919–1920 folyamán, s melynek célpontjai a Magyarország összeomlásáért bűnbaknak állított csoportok, főként a tanácsköztársaság (feltételezett) aktivistái, illetve zsidók voltak.
- 254 Ilyen tárgyalásról nincs tudomásunk.
- 255 A dokumentumot nem találtuk meg. A jegyzékben a békekonferencia értesítette a magyar delegációt, hogy katonai missziót küldött ki Sopronba. Lásd a Wettstein-napló február 3-i bejegyzését. Vö. 247. jegyz.
- 256 Semsey Andor gróf (1897–1977) felvidéki arisztokrata, diplomata, 1919–1920-ban a francia–magyar tárgyalások egyik kezdeményezője, majd a magyar kormány megbízottja.
- 257 Bizonyos adatok arra utalnak, hogy a csehszlovák hírszerzésnek olykor még a magyar minisztertanácsi ülések jegyzőkönyvét is sikerült rövid időn belül megszereznie.
- 258 Következtetéseket.
- 259 Katasztrófa.
- 260 Szövetséget kötnünk.
- 261 Alapozzuk.
- 262 Bemutatják, átnyújtják.
- 263 Hanyatlásban, válságban.
- 264 Salvador Chamorro Oreamuno (1845?–?) nicaraguai politikus, a századelő politikai életét uraló Chamorro klán tagja, a nicaraguai béke delegáció vezetője.
- 265 Szergej Dimitrijevs Szazonov (1860–1927) orosz diplomata, politikus. Mint az egykori cári kormány külügyminisztere (1910–1916), 1919-ben a kommunistaelenes fehér kormányzatot képviselte a párizsi békekonferencián, majd haláláig franciaországi emigrációban élt.

- 266 Helyesen: importált.
- 267 Cáfolatot. (A dokumentumot nem találtuk meg. Vö. 274. jegyz.)
- 268 A dokumentumot nem találtuk meg. Vö. 274. jegyz.
- 269 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. február 6.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 118. sz. (143. o.)
- 270 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Az ügyszökhöz lásd Huszár jegyzéke Hohlernek (Budapest, 1920. február 3.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 115. sz. (140–141. o.)
- 271 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Gratz számjeltávirata Somssichnak (Bécs, 1920. február 1.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 113. sz. (139. o.)
- 272 Vámszabadterület.
- 273 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Gratznak (Budapest, 1920. február 5.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 117. sz. (142. o.)
- 274 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. 1920. január elején a Nemzeti Hadsereg csakugyan Ausztriából kívánt műszaki csapatai számára felszerelést beszerezni, amit az osztrák fél csak külföldi valuta vagy élelmiszer fejében lett volna hajlandó átadni. A hadügyminiszter kérésére a kormány hozzájárult, hogy az adásvételhez „az esetleg szükséges élelmiszer-kompenzáció is rendelkezésre bocsáttassék”. Lásd MNL OL, K 27, 124. dob., A Minisztertanács 1920. január 7-i ülésének jegyzőkönyve, 1. nrp., 6–7. p. Egy hónappal később azonban a miniszter arról tájékoztatta a kormányt, hogy a hadsereg számára „Ausztria az ellenünk fokozódó ellenszenv folytán mint beszerzési forrás többé tekintetbe már nem jön”. Lásd MNL OL, K 27, 125. dob., A Minisztertanács 1920. február 6-i ülésének jegyzőkönyve, 12. nrp., 8–9. p.
- 275 Ilyen tanulmányról nincs tudomásunk.
- 276 Léon-Victor-Auguste Bourgeois (1851–1925) francia politikus. 1919-ben a francia béke delegáció tagja és a Nemzetek Szövetsége egyik létrehívója, 1920 elején a Tanács első elnöke volt. 1920-ban Nobel-békedíjat kapott a nemzetközi kapcsolatok előmozdításáért.
- 277 Népszavazás.
- 278 Louis P. P. Eck (?–?) francia professzor, katonatiszt. Ezredesi rendfokozatban a kassai francia misszió politikai részlegének vezetője volt.
- 279 Félix-Alexis Destremau (1868–1945) francia katonatiszt, 1918. novemberől 1920. áprilisig a kassai francia katonai misszió vezetője danártábornoki rendfokozatban.
- 280 Az akció kezdeteiről lásd Semsey Andor jelentései Telekinek (Budapest, 1919. december 5. és december 23.), MNL OL, K 698, 1. cs., 1919–1920–1–sz. n. (11–16. és 17–18. p.) Utóbbit közli: *PDRFRH*, I. köt., 61. sz. (94–96. o.)
- 281 Dunai Államok Gazdasági Újjáépítési Hivatala.
- 282 Halmos Károly (1870–?) ügyvéd, üzletember, 1919–1920-ban a francia–magyar tárgyalások egyik kezdeményezője, majd a magyar kormány megbízottja.
- 283 A dokumentumot nem találtuk meg. Vö. Praznovszky jelentése Somssichnak (Neuilly, 1920. február 12.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–123. sz. (1–3. p.) A jelentés elkallódott, s csak május 29-én jutott el a Külügyminisztériumba.
- 284 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 12.). Közli: *MBT*, I. köt., 81. adm. jegyzék. (488. o.)
- 285 Kiemelten kezeljük.
- 286 A következő sorrendben benyújtott hat jegyzék szövegét közli: *MBT*, I. köt., 59. adm. jegyzék (482. o.); XIX. jegyzék (480–481. o.); 75. adm. jegyzék (483. o.); 76. adm. jegyzék (484–485. o. és mellékletei: 486–487. o.); 88. adm. jegyzék (489. o.); 81. adm. jegyzék (488. o.).
- 287 A térképet nem találtuk meg. A csehszlovák hadsereg erejéről és elhelyezkedéséről szóló magyar katonai értesülésekről lásd *Összefoglaló helyzetjelentés Cseh–Szlovákországról* (Budapest, 1920. január 3.). HM HIM HL, Vkf. II. csop., B/159. dob., 101/1/1920. sz. (2927–2929/87. sz. mikrolap, 524–560. p., főként: 532–542. és 550–560. p.); *Összefoglaló helyzetjelentés Cseh–Szlovákországról* (Budapest, 1920. február 4.). HM HIM HL, Vkf. II. csop., B/159. dob., 201/1/1920. sz. (2939–2940/87. sz. mikrolap, 252–279. p., főként: 253. és 264–279. p.)
- 288 A bánsági svábok – illetve elzász-lotaringiaiak – e csoportjának törekvéseiről lásd 408. jegyz.
- 289 Ackermann Márton János (?–?) villamosmérnök, magántisztviselő, a bánsági sváb (elzász-lotaringiai) kisebbség szószólója.
- 290 Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. február 11.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–303. sz. (368. p.)
- 291 A hadbírótság öt huszártisztet – Csécsy-Nagy Imre ezredest (1868–1967), Cserey Vilmos (1869–1947) és Birtha Sándor alezredest (1872–?) Szunyogh Albert őrnagyot (1882–1947) és Csapó Lóránt Pál főhadnagyot (1897–1951) –, valamint két polgári személyt – Lukács Ödön volt nagyváradi megbízott polgármestert (1877/1878–?) és Jankovich Tihamér járásbíró (1866–1922) – halálra, Örley György közjegyzőt (1872–1943) pedig 15 év kényszermunkára ítélte. Vö. 315. jegyz.
- 292 A dokumentumot nem találtuk meg. A Külügyminisztérium intervenciójáról lásd A halálraítélt magyarokért. *Pesti Hírlap*, 1920. február 13. 4–5. o. A kérelem egy korábbi – még más neveket (is) tartalmazó – változatát lásd Huszár Károly miniszterelnök levele a Szövetségközi Katonai Misszióknak (Budapest, 1920. január 30., fogalmazvány). HM HIM HL, I. 53., 17. dob., 205/1920. sz.
- 293 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 13.). Közli: *MBT*, II. köt., 103. adm. jegyzék. (72. o.)

- 294 Ludwig Ernő (1876–?) diplomata, 1919–1920-ban a Magyar Vöröskereszt svájci képviselőjének vezetője Bernben, főkonzuli rangban.
- 295 Az 1920. február 12-én benyújtott válaszjegyzékek („C”, XXI–XXII., XXV., XXVIII., XXX., XXXII–XXXIV., XXXVI.) és mellékleteik listáját, valamint lelőhelyüket lásd kötetünk 279–288. oldalán.
- 296 Apponyi erről szóló fogalmazványát közli: Zeidler 2012, 54. o.
- 297 Személyét nem sikerült azonosítanunk. 1920 első felében öt titkár és egy kereskedelmi titkár teljesített szolgálatot a párizsi brit nagykövetségen: Neville Meyrick Henderson (1882–1942) első titkár, John Henry Eugene Vanderstegen Millington-Drake (1889–1972), Nigel Walter Law (1890–1967) és Ronald Ian Campbell (1890–1983) másodtitkár, John Hurleston Leche (1889–1960) harmadtitkár és Arthur Henry Savage Yeames lovag (1881–1948) kereskedelmi titkár.
- 298 A jegyzékek és mellékletek listáját, valamint lelőhelyüket lásd kötetünk 263–278. oldalán.
- 299 Bánffy Zoltán báró (1886–1967) diplomata, titkári minőségben a magyar béke delegáció tagja.
- 300 Haller István (1880–1964) politikus, 1919. november 24-től 1920. december 16-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter.
- 301 Apponyi számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. február 13.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–425. sz. (434. p.)
- 302 Praznovszky távirata Somssichnak (Neuilly, 1920. február 14.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–469. sz. (404. p.)
- 303 Adott állapotban.
- 304 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Lloyd George leveléről lásd A nyolcnapos határidő. *Pesti Hírlap*, 1920. február 17. 4. o.
- 305 Az 1920. február 20-án benyújtott XXVII. jegyzék és a hozzá tartozó mellékletek lelőhelyét lásd kötetünk 282–283. oldalán.
- 306 Az 1920. február 20-án benyújtott XXIX. jegyzék és a hozzá tartozó mellékletek lelőhelyét lásd kötetünk 283–284. oldalán.
- 307 Lloyd George-nak a brit képviselőházban február 12-én több képviselő interpellációjára, illetve kérdésére adott választ röviden ismerteti: Charges against Roumanian troops. [Vádak a román csapatok ellen.] *The Times*, 1920. február 13. 17. o.
- 308 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. február 14.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–438. sz. (314. p.)
- 309 Jármai Elemér (1878–1933) jogász, politikus, szakértői minőségben a magyar béke delegáció hajózási kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 310 Bulissza Károly (1883–1938) ügyvéd, a felvidéki szlovákok nevében fellépő magyarbarát politikus, az 1919 végén megindított, távlatilag a Felvidék visszaszerzését célzó politikai és sajtó kampány, az úgynevezett „Tót akció” – más néven: „Felső-Magyarország felszabadítása” – egyik kulcsberek.
- 311 Ilyen „felkelés” nem robbant ki. A cseh, a morva és a szlovák országrészben április 18-án tartották a választásokat, Kárpátján csak 1924-ben rendeztek parlamenti választást.
- 312 Távollétükben.
- 313 A nemzetközileg elfogadott szabályok szerint a katonatiszteket a hadifogságban is megillette a rangjuknak megfelelő fizetés, illetve ellátmány, amit a fogva tartó államnak kellett (volna) folyósítania részükre.
- 314 Bár a vádlottak valamennyien nagyváradi lakosok voltak, az ítéletet a kolozsvári haditörvényszék hozta meg.
- 315 A Nagykövetség Tanácsa három hónap múlva (!), május 21-én, újabb magyar sürgetést követően (lásd 716. jegyz.), úgy döntött, felkéri a tagállamokat, hogy bukaresti diplomataik útján tegyenek lépéseket három halálraítél – Cserey, Jankovich, valamint Mischek Ferenc (lásd 334. jegyz.) – érdekében. Lásd Lord Derby párizsi brit nagykövet távirata Lord Curzonnak (Párizs, 1920. május 22.). TNA, FO 371, vol. 3522, no. 199508, p. 499. (= MNL OL, X 5049, 25525. tek.) Ez idő alatt is történtek azonban kísérletek a foglyok életének megmentésére. Frank Rattigan (1879–1952) bukaresti brit ügyvivő és Franz Kienast (1879–1953) budapesti svájci főkonzul közbenjárását követően I. Ferdinánd (1865–1927) román király utasítására törölték az ítéletet, de az ügyet a nagyváradi hadbíró júniusban újra tárgyalni kezdte, s Csécsy-Nagyot, Csereyt, Csapót és Jankovichot július 24-én ismét halálra ítélték. Lásd Kienast jegyzéke Somssichnak (Budapest, 1920. február 18.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 135. sz. (156. o.) Négy halálos ítélet Nagyváradon. *Keleti Újság*, 1920. július 25. 3–4. o. Végül újabb hivatalos közbenjárások hatására szeptember 30-án a bukaresti főtörvényszék a „katonai összeesküvés” fent említett vádlottjait felmentette, majd szabadon bocsátotta. Lásd Felmentették a nagyváradi összeesküvési pör vádlottait. *Ellenzék*, 1920. október 1. 1. o.
- 316 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 16.). Közli: *MBT*, II. köt., 108. adm. jegyzék. (74. o.) A naplóbejegyzés és a benyújtott jegyzék dátuma eltér.
- 317 Jules Cambon. Lásd 74. jegyz.
- 318 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Csekonics számjeltávirata Somssichnak (Varsó, 1920. február 13.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 126. sz. (149–150. o.)
- 319 A lengyel–szovjet háború még több mint egy évig folyt, s csak az 1921. március 18-án aláírt rigai békével ért véget.
- 320 Semlegesen.
- 321 Somssich számjeltávirata Apponyinak (Budapest, 1920. február 14.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–sz. n. (441. p.) A külügyminiszter egy külön sürgönyben még hozzátette: „szükségesnek tartom ama nézetemnek kifejezést adni, hogy a politikai

- situáció indokolttá tenné, ha nagy tekintélyét nem az elnöki székben, hanem inkább a padokban érvényesítené.” Lásd Somssich számjeltávirata Bethlennek (Budapest, 1920. február 14.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–336. sz. (442. p.)
- 322 Apponyi távirata Somssichnak (Neuilly, 1920. február 16.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–457. sz. (405. p.)
- 323 Somssich számjeltávirata Apponyinak (Budapest, 1920. február 14.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–336. sz. (440. p.)
- 324 Mint Somssich fogalmazott: „Huszár nem óhajt maradni, Haller és Rubineknek vannak ez idő szerint legtöbb kilátásai. Prohászka is kombinációba volt véve, de elejtetett.” Lásd uo. Rubinek Gyula (1865–1922) ekkor földművelési miniszter, Prohászka Ottokár (1858–1927) pedig székesfehérvári püspök volt, s mindketten tagjai voltak az új Nemzetgyűlésnek.
- 325 Somssich számjeltávirata Apponyinak (Budapest, 1920. február 14.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–340. sz. (439. p.) Vö. Somssich számjeltávirata Csekonicsnak (Budapest, 1920. február 15.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 128. sz. (152. o.)
- 326 Mara László. (Lásd 138. jegyz.) Az ügyről lásd A bécsi magyar követség telefonsürgönye Somssichnak (Bécs, 1920. február 14.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1919–41–Sürgönyök–429. sz. (332. p.)
- 327 El vannak kötelezve, el vannak foglalva.
- 328 Erről lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. február 17.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–453. sz. (401. p.) Közli: *PDRFRH*, I. köt., 131. sz. (154. o.)
- 329 A február 10-én kiadott rendelet előírta, hogy a magyarok nyolc napon belül tegyenek hűség esküt a csehszlovák államra, ellenkező esetben kiutasítják őket az országból. Lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. február 16.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 130. sz. (153. o.)
- 330 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. február 16.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 130. sz. (153. o.)
- 331 Gratz jegyzéke Rennernek (Bécs, 1920. február 14., fogalmazvány). MNL OL, K 81, 43. cs., 1920–4–227. sz. (206–207. p.) Közli: *PDRFRH*, I. köt., 127. sz. (150–152. o.) A levél magyar szövegét a napilapok is közzé tették. Lásd például *Budapesti Hírlap*, 1920. február 15. 1–2. o.
- 332 Ez így is történt. Lásd Renner jegyzéke Gratznak (Bécs, 1920. február 19.). MNL OL, K 81, 43. cs., 1920–4–270. sz. (245–248. p.) Közli: *PDRFRH*, I. köt., 139. sz. (158–163. o.)
- 333 A dokumentumot nem találtuk meg. Ehhez lásd Gratz telefonsürgönyei Somssichnak (Bécs, 1920. február 15. és 16., fogalmazvány). MNL OL, K 81, 43. cs., 1920–4–240. és 242. sz. (230–231. és 233. p.)
- 334 Mischek Ferenc (a béke delegáció irataiban tévesen: Mischek Ákos) (?–?) tanár, újságíró. A hadbíróság előbb halálra, majd egyre csökkenő időtartamú kényszermunkára ítélte, végül 1921 decemberében fogoly csere keretében kiadták Magyarországnak. Lásd Hazatértek a romániai politikai foglyok. *Pesti Hírlap*, 1921. december 10. 6. o.; *Világ*, 1921. december 25. 9. o.
- 335 Steiner Ferenc (1856–1936) gyógyszerész, újságíró, politikus, 1901–1910 között országgyűlési képviselő. Miután a hadbíróság 1920 áprilisában felmentette, Magyarországon telepedett le. Lásd Oláh halálos ítéletek Temesvárott. *Budapesti Hírlap*, 1920. április 15. 5. o.
- 336 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (d. n. [Neuilly, 1920. február 20.]). Közli: *MBT*, II. köt., 121. adm. jegyzék. (77. o.) A béke delegáció belső feljegyzéseiből, valamint az angol és a francia nyelvű kiadásból tudjuk, hogy a jegyzék február 20-án kelt, benyújtására tehát feltehetőleg a naplóban jelzett időpontnál két nappal később került sor.
- 337 Gratz számjeltávirata Somssichnak (Bécs, 1920. február 17.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1919–41–Sürgönyök–461. sz. (333. p.)
- 338 Alexander Spitzmüller (1862–1953) ügyvéd, bankár, gazdaságpolitikus, 1919–1922 között az Osztrák–Magyar Bank utolsó elnöke, egyben felszámolója.
- 339 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. február 19.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–509. sz. (312. p.)
- 340 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Ilyen értelmű utasítást adott: Somssich számjeltávirata Gratznak (Budapest, 1920. február 12.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 125. sz. (148–149. o.)
- 341 Feltehetőleg az 1918 decemberében bejegyzett Agence Radio nevű hírgyűjtőszolgálatról van szó.
- 342 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. február 19.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–523. sz. (311. p.)
- 343 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. A február 18-án kelt jegyzék szövegét idézi: Kánya átirata Huszárnak (Budapest, 1920. február 23.). MNL OL, K 26, 1234. cs., 1920–XXII–1703. sz. Vö. Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 21.). Közli: *MBT*, II. köt., 126. adm. jegyzék. (430. o.)
- 344 Az 1920. február 20-án benyújtott válaszjegyzékek (XXIII–XXIV., XXVII., XXIX., XXXVII.) és mellékleteik listáját, valamint lelőhelyüket lásd kötetünk 280–288. oldalán.
- 345 A dokumentumot nem találtuk meg. A jegyzék benyújtását a Csáky-napló február 20-ára, míg a Wettstein-napló február 21-ére teszi.

- 346 A dokumentumot nem találtuk meg. Az üzenet vételét a Wettstein-napló február 20-ára, míg a Csáky-napló február 21-ére teszi. Az ügyszó lásd Villani számjeltávirata Somssichnak (Sopron, 1920. február 15.). Közli: PDRFRH, I. köt., 129. sz. (153. o.)
- 347 A saint-germaini békeszerződés sok szempontból Magyarország helyzetét is meghatározta: deklarálta az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását, valamint Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlovén állam megalakulását, továbbá leválasztotta Magyarországról Burgenlandot.
- 348 A dokumentumot nem találtuk meg. A távirat vételét a Wettstein-napló február 20-ára, míg a Csáky-napló február 21-ére teszi.
- 349 Edl Tivadar (1880–1942) diplomata. A pozsonyi születésű Edl ekkor nem volt aktív állományban, a találkozó tehát magánjellegű lehetett.
- 350 Bedřich Štěpánek (1884–1943) cseh (szlovák) politikus, diplomata, a világháború idején a csehszlovák függetlenségért küzdő szervezet, az úgynevezett Mafia tickára, később az önálló csehszlovák Külügyminisztérium egyik megszervezője, majd politikai igazgatója, 1920–1923 között washingtoni követ.
- 351 Birtoklása.
- 352 Štěpánek minden bizonnyal a Dunába ömlő Vág, Nyitra, Zsitva és Garam folyók kereskedelmi jelentőségére utalt, valamint arra, hogy part menti országgént immár Csehszlovákia is részt vehetett a Duna hajóforgalmát szabályozó Nemzetközi Duna Bizottság munkájában.
- 353 Csehszlovákián belüli a kelet–nyugati irányú országos vasúti közlekedést a domborzati viszonyok, valamint a folyóvölgyek jellemzően észak–déli irányba miatt csupán néhány fővonal látta el. Kárpátját az Ung vármegyei Csap–Ungvár–Perecseny–Nagyberezna–Uzsok vonal, valamint a Csaptól a Bányáig vezető, s innen kétfelé ágazó pálya: a Bereg vármegyei Munkács–Szolyva–Volóc–Kisszolyva vonal, illetve a Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyén át húzódó Beregszász–Tiszaujlak–Nagyszőlős–Huszt–Taracköz–Máramarosziget–Nagybocskó vonal kapcsolta be az országos hálózatba. A vasútvonal itt ismét kettéágazott: észak felé Rahó–Kőrösmező–Tatárhágó, kelet felé Felsővisó–Majszin irányába.
- 354 A Szepešstgtől keletre húzódó, többségében ruszinok lakta terület Magyarországon ekkoriban Ruszka–Krajnának vagy Kárpátaljának, Csehszlovákiában hivatalosan Podkarpatská Rusnak, illetve Rusínoknak, a nyugati nyelveken általában Ruténának nevezték.
- 355 Schönborn Frigyes Károly gróf (1869–1932) kárpátaljai földbirtokos, politikus, a Bethlen István vezette bécsi ellenforradalmi emigráció tagja.
- 356 Apponyi felszólalását a Wettstein-napló február 21-ére, míg a Csáky-napló február 22-ére teszi.
- 357 Ferdinand Foch (1851–1929) francia katonatiszt, 1919-től – tábornagy rendfokozatban – a francia Legfelsőbb Haditanács elnöke.
- 358 Támadó hadművelet.
- 359 A dokumentumot nem találtuk meg. Vö. 220. jegyz. A két napló január 28-i egybehangzó bejegyzése szerint a lengyelek Csáky Imrétől kérték a memorandumot. Az elkészült emlékiratot azonban a Wettstein-napló Csáky Imrének, míg a Csáky-napló Csáky Istvánnak tulajdonítja.
- 360 Takách-Tolvay József gróf (1876–1945) katonatiszt, 1920-ban a varsói magyar képviselő katonai delegáltja ezredesi rendfokozatban.
- 361 Már február elején, majd júliusban is elterjedt a hír arról, hogy Foch Varsóba utazik, hogy szemlét tartson a lengyel hadsereg fölött, és esetleg közreműködjen a Szovjet-Oroszország elleni haditerv kidolgozásában. Mindez azonban csak terv maradt.
- 362 A jegyzék remélt és tényleges hatását részletesen ismerteti Gratz jelentése Somssichnak (Bécs, 1920. február 23., fogalmazvány). MNL OL, K 81, 43. cs., 1920–4–227. sz. (416–421. p.) Vö. 332. jegyz.
- 363 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Szövegét részben idézi: Apponyi Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 24.). Közli: MBT, II. köt., 132. adm. jegyzék. (433–434. o.) Erről bővebben lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 15.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–689. sz. (382–383. p.)
- 364 Ugron András (1885–1939) politikus, 1918-ban Beszterce-Naszód vármegye főispánja.
- 365 Patrubby Miklós (1871?–?) bankigazgató, a Marosvásárhelyi Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke.
- 366 Február 12-én Sir Donald MacLean és Sir Samuel Hore szólalt fel a Képviselőházban élesen bírálva a román megszálló csapatok tevékenységét, valamint a békefeltételek túlzott szigorúságát. Lásd HQBP, 24–29. o. E magyarpárti felszólalásokat június 30-ig még jó néhány követte a brit parlament mindkét házában. Lásd Uo., 30–85. o.
- 367 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 24.). Közli: MBT, II. köt., 132. adm. jegyzék. (433–434. o.)
- 368 A román haderőnek március 30-ig kellett kivonulnia azokról a tiszántúli területekről, amelyek a békefeltételek értelmében Magyarországnál maradtak. A magyar csapatok az előzetes terveknek megfelelően március 2-án lépték át a Tiszát.
- 369 Helyesen: a békefeltételekben.
- 370 Már az 1918-ban készült hivatalos amerikai béketerv is – a nagyhatalmak közül egyedülként – azzal számolt, hogy Kárpátalja Magyarország része marad. Lásd Romsics 2007, 52–53. o.
- 371 A dokumentumot nem találtuk meg. Edl és Štěpánek beszélgetéséhez lásd a Wettstein-napló február 20-i, illetve a Csáky-napló február 21-i bejegyzését.
- 372 Svetislav Hođera (1888–?) jugoszláv diplomata, ekkor követségi titkár a budapesti jugoszláv képviselőten.
- 373 Sir Ernest Charles Thomas Troubridge (1862–1926) brit tengerésztiszt. 1919. májustól 1924. márciusig (rövid megszakítással) a dunai hajózást ellenőrző Szövetséges Dunai Bizottság elnöke tengerügyi rendfokozatban.
- 374 Hector Munro (1870–1949) brit orvos. A British Food Commission (Brit Élelmezési Bizottság) és az International Hospital Relief Association (Nemzetközi Kórházi Segélyszervezet) magyarországi képviselőjeként 1919 őszén többször is rendkívül elmarasztaló véle-

- ményt fogalmazott meg a román megszálló csapatok magyarországi tevékenységéről. Lásd Bandholtz 1993, 107–108. o. Bővebben: Hector Munro jelentése (d. n. [1919. október 13.]. TNA, FO 608, 12. köt., 20002. sz. 580–583. p.; Néhány héttel később Munro Párizsban személyesen is beszámolt tapasztalatairól Alexander Wigram Allen Leepernek (1887–1935), a brit béke delegáció tagjának. Lásd Leeper feljegyzése (London, 1919. november 7.). TNA, FO 608, 14. köt., 20223. sz. 371. p. Munro a brit sajtóban is csaknem teljes egészében közzétette jelentését, s ez a *The Nation* hasábjain rövid vitához vezetett, ami a magyar lapokhoz is eljutott. Lásd [Hector Munro:] *The Roumanians in Hungary. The Nation*, 1919. november 15. 228. o.; Robert William Seton-Watson: *The Roumanians in Hungary. The Nation*, 1919. november 22. 268. o.; Hector Munro: *The Roumanians in Hungary. The Nation*, 1919. december 6. 330. o.; Munro a magyarokért. *Világ*, 1920. január 24. 1. o.
- 375 Erről lásd Praznovszky távirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 4.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–562. sz. (310. p.)
- 376 Ottlik Iván (1858–1940) mezőgazdasági szakember, 1908–1918 között földművelésügyi államtitkár, főmegbízotti minőségben a magyar béke delegáció agrárkérdésekkel foglalkozó tagja.
- 377 Bíró Pál (1881–1955) gazdasági szakember, 1917–1927 között a Rimamurány-Salgótarjáni Rt. vezérigazgatója, szakértői minőségben a kereskedelmi és iparkamarák képviselőjében a magyar béke delegáció gazdasági kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 378 Maslowski Károly (1876–1942) statisztikus, szakértői minőségben a magyar béke delegáció statisztikai kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 379 Gerevich Zoltán (1886–1932) köztisztviselő, diplomata. Ekkor a Kereskedelmi Minisztérium osztálytanácsosaként a magyar béke delegáció Budapesten működő csoportjához volt beosztva, de rövid időre Neuilly-ben is megfordult.
- 380 Feltehetőleg Sömjén Géza (1871–1929) tolmács, fordító, diplomata, a magyar béke delegáció francia fordításokkal foglalkozó tagja, 1912-től haláláig Mexikó budapesti főkonzulja.
- 381 Kiss Tamás (?–?), Szávka János (?–?), Privigyei Géza.
- 382 József Piłsudski (1867–1935) lengyel katonatiszt, politikus, 1918–1922 között – 1920 márciustól tábornagy rendfokozatban – a lengyel haderők főparancsnoka és ideiglenes államfő.
- 383 Erről lásd Csekonics számjeltávirata Somssichnak (Varsó, 1920. február 20.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–7–1054. sz. (113. p.) Közli: PDRFRH, I. köt., 140. sz. (163. o.)
- 384 Vagyis Kárpátalja, amelynek birtoklása révén Csehszlovákia Szovjet-Oroszország szomszédja volt.
- 385 Csekonics számjeltávirata Somssichnak (Varsó, 1920. február 20.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–7–1055. sz. (118. p.) Közli: PDRFRH, I. köt., 141. sz. (163–164. o.) Csekonics később így írt: „Lengyelország és Románia között létesült ugyan megegyezés, ennek azonban nincs, amint attól tartottam, Magyarország ellen éle.” Lásd Csekonics jelentése Somssichnak (Varsó, 1920. március 6.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–23. sz. (1. p.) A két ország végül 1921. március 3-án írt alá szövetségi szerződést, amely többek között a Szovjet-Oroszországgal szembeni kölcsönös segítségnyújtásról rendelkezett. A szerződés Magyarországot csak annyiban érintette, hogy Lengyelország tudomásul vette a Romániának a kisantanthoz való közeledését.
- 386 Lásd például André Leval: L’amiral de Horthy portera le titre d’altesse. (Horthy tengernagy a fenséges címet fogja viselni.) *Le Petit Parisien*, 1920. február 23. 1. o. A párizsi lap hírek egyébként tévesek voltak. Lásd a Wettstein-napló február 26-i bejegyzését.
- 387 A győztes európai hatalmak kormányfői és külügyminiszterei 1920. február 12. és április 10. között Londonban tartották tanácskozásait. A magyar delegáció azt remélte, hogy a barátságosabbnak tűnő brit közegeben nagyobb sikerrel tudja érvényre juttatni álláspontját, mint Párizsban. Vö. A londoni konferencia programja. *Pesti Hírlap*, 1920. II. 15. 5. o.
- 388 A két ország között fennálló hadiállapot miatt a Brit Birodalom ekkor – Thomas Beaumont Hohler révén – még csak főmegbízott útján képviseltette magát Budapesten. Vö. 62. jegyz.
- 389 Sir George Russell Clerk (1874–1951) brit diplomata, 1919-ben előbb Lord Curzon külügyminiszter személyi titkára volt, majd október–novemberben Bukarestben és Budapesten tárgyalta a román csapatok kivonásáról és a magyarországi politikai konszolidációról, ezután 1919–1926 között a prágai követséget vezette.
- 390 Lásd erről a Csáky-napló február 26-i utolsó bejegyzését.
- 391 A dokumentumot nem találtuk meg. A Csáky-napló tanúsága szerint Apponyi már február 17-én is hasonló kéréssel fordult a külügyminiszterhez.
- 392 Erről lásd Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 21.) és Millerand jegyzéke Apponyinak (Neuilly, 1920. február 26.). Közli: MBT, II. köt., 126. és 138. adm. jegyzék. (430. és 435. o.) A békekonferencia valójában két magyar delegátus kiküldését engedélyezte a soproni szövetségközi katonai misszió mellé. Lásd 425–426. jegyz.
- 393 A dokumentumot nem találtuk meg. A szovjet Vörös Hadsereg erejéről, elhelyezkedéséről és bevetési terveiről szóló magyar katonai értesítéseket lásd *Összefoglaló jelentés Oroszországról és a bolsevik világ helyzetről* (Budapest, 1920. február 5.). HM HIM HL, Vkf. II. csop., B/159. dob., 26/401/1920. sz. (2922–2923/87. sz. mikrolap, 407–435. p., főként: 430–435. p.); *Összefoglaló jelentés Oroszországról és a bolsevik helyzetéről* (Budapest, 1920. március 4.). HM HIM HL, Vkf. II. csop., B/159. dob., 35/401/1920. sz. (2923–2924/87. sz. mikrolap, 437–461. p., főként: 449–461. p.)

- 394 Somssich számjeltávirata Apponyinak (Budapest, 1920. február 24.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–446. sz. (400. p.) Közli: PDRFRH, I. köt., 167. o.
- 395 A Tiszántúl kiürítése március 30–31-én fejeződött be.
- 396 Vö. 341–342. jegyz.
- 397 Apponyi jegyzékei Millerand-nak (Neuilly, 1920. február 22. és február 27.). Közli: MBT, II. köt., 129. és 136. adm. jegyzék. (431. és 436–437. o.)
- 398 A csehszlovák, a román és a jugoszláv béke delegáció közös válasza a magyar észrevételekre (Párizs, 1920. február 20.). Közli: DDFHBC (1918–1932), II. köt., 170. sz. (373–382. o.)
- 399 Arra a végkövetkeztetésre jutnak.
- 400 Egyoldalú, a másik felet kirekesztő.
- 401 A Szlovák Nemzeti Tanács 1918. október 30-án Turócszentmártonban hitet tett az egységes csehszlovák nemzet függetlenségi törekvései mellett. A gyulafehérvári gyűlés december 1-jén kikiáltotta az erdélyi románság által lakott területek egyesülését a Román Királysággal, majd 1919. január 8-án az erdélyi szászok megyesi értekezlete is hasonlóképpen foglalt állást. (Ezenkívül a horvát szászok 1918. október 29-én, a bácskai, bánsági és baranyai szerbek pedig november 25-én deklarálták elszakadásukat Magyarországtól.) Apponyi jegyzékében – némi túlzással – kijelentette: „tényleg tartottak ilyen összejöveteleket, amelyeken ilyenfajta nyilatkozatokat tettek, de egynek sem volt megbízatása az egész lakosságtól, vagy egyáltalán akármilyen megbízatása; egyszerű magánösszejövetel voltak ezek, többé-kevésbé látogatottak, ahol egy gondolat hívei egymás közt határozatokat hoztak, amelyek azonban senkit sem kötelezhetnek.” Lásd MBT, II. köt., 136. adm. jegyzék. (436–437. o.)
- 402 Vö. 386. jegyz.
- 403 Erről Steuer György (1875–1943), a Nemzeti Kisebbségek Minisztériumának államtitkára készített részletes beszámolót. Lásd Steuer jelentése Huszárnak (Budapest, 1920. március 12.). MNL OL, K 26, 1240. cs., 1920–XLI–994. alapsz., 2327. sz. (93–95. p.) Közli: MKSZ, III/4. sz. (Főként: 421–423. o.) Vö. Steuer jelentése Simonyi-Semadamnak (Budapest, 1920. június 5.). MNL OL, K 26, 1240. cs., 1920–XLI–994. alapsz., 4813. sz. (66–80. p.)
- 404 Intézkedést, közbelépést.
- 405 Walter Emil (1872?–1926) diplomata, titkári minőségben a magyar béke delegáció vasúti kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 406 Kayser Szilárd (1866–1946) szabadalmi bíró, a bánsági sváb (elzász-lotaringiai) kisebbség szószólója.
- 407 Émile Wetterlé (1861–1931) elzászi francia katolikus pap, publicista, politikus, 1919–1924 között parlamenti képviselő.
- 408 Ackermann és Kayser 1920 áprilisában *Indépendance du Banat. Une question européenne* (A Bánát függetlensége – egy európai probléma) címmel memorandumot juttatott el a békekonferenciához és befolyásos politikusokhoz, melyben állami önállóságot kértek a mintegy 2,2 millió lakosú, Krassó-Szörény, Temes, Torontál és Bács-Bodrog vármegye területéből kialakítandó „Banatia” köztársaság részére. (A beadvány szerepel a magyar béke delegáció által benyújtott jegyzékek listáján mint a XII. jegyzék utolsó, 14. sz. melléklete. Lásd kötetünk 273. oldalán.) „Banatia” létrehozása valójában csak álca lett volna, a mozgalom vezetői fegyveres akció vagy népszavazás útján Magyarországhoz akarták visszacsatolni a területet. Lásd Ackermann M. és társainak levele ismeretlen miniszterhez (Szeged, 1920. október, másolat). OSZK, K, Fol. Hung. 2734, IV. köt., 194–206. p. Végül a békekonferencia – hosszas viták után – megosztotta a Bánság területét Románia és a Szerb–Horvát–Szlovén Állam között.
- 409 Gerevich Tibor (1882–1954) művészettörténész, szakértői minőségben a magyar béke delegáció múzeumi, könyvtári és levéltári kérdésekkel foglalkozó tagja.
- 410 Théophile Homolle (1848–1925) francia régész, 1913–1923 között a Francia Nemzeti Könyvtár igazgatója.
- 411 1919–1926 között Louis-Étienne-Jean-Léonce Balluet d’Estournelles de Constant Rebecque (1861–1949) volt a Francia Nemzeti Múzeumok felügyelője. A Csáky-napló angol szövegkiadásában lévő lábjegyzet azonban elődje, Henry Marcel (1854–1926) művészeti szakíró nevét említi, aki 1913–1919 között töltötte be a hivatalt.
- 412 Felkelteni érdeklődését a magyar műkincsek sorsa iránt.
- 413 1920. januártól 1921. januárig André Honnorat (1868–1950) volt a francia közoktatási és művészeti miniszter. A Csáky-napló angol szövegkiadásában lévő lábjegyzet azonban Léon Bérard (1876–1960) nevét említi, aki Honnorat közvetlen elődje – és közvetlen utódja – volt e posztpon.
- 414 A vesztes államok kártérítési kötelezettségének megállapítására a szövetségesek 1921-ben állították fel a Jótételei Bizottságot, amely szeptember elején Magyarországra is kiküldött egy missziót helyszíni tájékozódásra. Magyarországnak a békeszerződés értelmében már 1920-ban meg kellett kezdenie tartozása törlesztését – eleinte természetben, pénzügyi rendszerének stabilizálása után pedig egyre inkább valutában. Ennek pontos összegét a Jótételei Bizottság 1924. február 21-én aláírt jegyzőkönyve állapította meg, amely szerint Magyarországnak 1924-től 20 éven át összesen 179 millió aranykoronát kellett – fokozatosan emelkedő tételekben – a bizottság számlájára átutaltatnia, ám a teljesítésnek a természetbeni szolgáltatásokkal együtt 1943 végére el kellett érnie a 200 millió aranykorona értéket. Lásd NI (1922–1926), IX. köt., 422. sz. (373–375. o.) E kötelezettséget azonban a bizottság – a világgazdasági válságra való tekintettel – 1932-ben felfüggesztette, és ezt követően már nem is érvényesítette. 1921 és 1932 között Magyarország így csupán mintegy 46,6 millió aranykoronát, vagyis

- a teljes jótételei összeg kevesebb mint egynegyedét törlesztette. Lásd NI (1922–1926), IX. köt., 422. sz. (373–375. o.); Botos 1999, 59., 123. és 159. o.; Jelentés és évkönyv (1930), 36*. o.; Jelentés és évkönyv (1931), 40*. o.; Jelentés és évkönyv (1932), 46*. o. Időközben azonban a kormány szerződésben vállalta, hogy 1944–1966 között „a Békeszerződésen alapuló különleges követelések címén” – de hangstúlyozottan nem jótételeként – további 310,5 millió aranykorona járulékat fizet évenkénti egyforma részletekben. [Az 1930. április 28-i szerződést becikkelyező 1931. évi XI. tc. szövegét a miniszteri indoklással együtt közli: MT (1931), 77–114. o.]
- 415 Ettore Modigliani (1873–1947) olasz művészettörténész, a béke delegáció szakértője.
- 416 Darányi Ignác (1849–1927) földbirtokos, jogász, politikus, 1881-től haláláig országgyűlési képviselő, 1895–1903 és 1906–1910 között földművelésügyi miniszter.
- 417 Degenfeld József gróf (1847–1927) földbirtokos, Hajdú vármegye főispánja, 1896-tól haláláig a Tiszántúli református egyházkerület főgondnoka.
- 418 Személyüket nem sikerült azonosítanunk. Talán az American Unitarian Commission küldöttségéről van szó, amely 1920. március 13-án szállt hajóra New Yorkban, április elejétől három hónapon át Erdélyben vizsgálódott, s 1920 októberében készítette el a helyi közállapotokról, főként a protestáns kisebbségekkel szembeni erőszakos bánásmódról szóló leújtó jelentését. A füzetet a budapesti Miniszterelnökség alárendelésében működő Népies Irodalmi Társaság adta ki. Lásd *Transylvania* 1921.
- 419 Hivatalos (formában).
- 420 Látszólagos, formai.
- 421 Ez mintegy 90 ezer papírkoronával (1600 aranykoronával) volt egyenértékű.
- 422 Constantin Dumitrescu (?) román katonatiszt, a február 20-án Budapestre érkezett román katonai küldöttség vezetője ezredesi rendfokozatban.
- 423 Az ellentétes érdekeket áthidaló, ez egymás melletti létezését lehetővé tevő megoldást.
- 424 Stefan Neugebauer (?–?) osztrák belügyminisztériumi tanácsos és Eugen Hauenschild-Bauer báró (1887–?) osztrák követségi tanácsos.
- 425 Villani Frigyes báró (1882–1964) diplomata. Később jelentést készített 1920. februártól 1923. januárig tartó szolgálatáról, melyben főként a soproni népszavazás történetét ismerteti. Lásd Villani 1923.
- 426 Thurner (később: Sopronyi-Thurner) Mihály (1878–1952) politikus, 1918–1941 között Sopron polgármestere.
- 427 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Szövegét idézi: MNL OL, K 27, 124. dob., A Minisztertanács 1920. március 5-i ülésének jegyzőkönyve, 1. nrp., 2. p. A kormány természetesen a béke delegáció megbízatásának meghosszabbítása mellett döntött. Lásd uo. 3. p.
- 428 A párizsi konzervatív polgári napilapban André Géraud (1882–1974) rendkívül élesen bírálta az esetleges határmódosítás ötletét. Lásd Pertinax: Une dangereuse proposition de M. Nitti. *Echo de Paris*, 1920. március 4. 3. o. A francia Külügyminisztérium – bár tagadta – máskor is felhasználta Pertinax tollát arra, hogy a sajtóban keltsen hangulatot a neki nem tetsző brit diplomáciai lépések ellen. Lásd például TNA, FO 371, vol. 3518, no. 169696, pp. 155–158.
- 429 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 4.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–sz. n. (301. p.)
- 430 Értékeléstől.
- 431 Erről lásd Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 4.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–sz. n. (302. p.)
- 432 Kállay Tibor (1881–1964) közigazda, politikus, a közös Külügyminisztérium Felszámoló Hivatalának elnöke, megbízottként a párizsi béke delegáció tagja.
- 433 Woracziczky Olivér gróf (1885–1965) diplomata, titkárként a párizsi béke delegáció tagja.
- 434 Ezry Sándor (1894–?) konzuli attasé, titkárként a párizsi béke delegáció tagja, az irattár vezetője.
- 435 Viczián Ede (1872–1931) vízügyi szakértő, titkárként a párizsi béke delegáció tagja.
- 436 Kovács Alajos (1877–1963) statisztikus, szakértőként a párizsi béke delegáció tagja.
- 437 Boros Samu (1859–1935) újságíró, laptudósítóként a párizsi béke delegáció tagja.
- 438 Lefoglalása.
- 439 Erről lásd Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 4.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–sz. n. (295. p.)
- 440 Az ülés jegyzőkönyvének szövegét közli: MBT, II. köt., 190. adm. sz. (440. o.)
- 441 Korányi Frigyes báró (1869–1935) pénzügyi szakember, politikus, diplomata, 1919. szeptember 12-től 1920. december 16-ig pénzügyminiszter.
- 442 Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 3.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–539. sz. (398. p.)
- 443 Kivételesen kedvező. Magyarországnak már 1920-ban meg kellett kezdenie a csak később – 1924-ben, majd 1930-ban – meghatározott összegű jótétel előzetes törlesztését. A pénzben és javakban kötelezően teljesítendő fizetések egy részét – a béke feltételek 165. cikkelye értelmében – átmenetileg az alapvető élelmiszerek és nyersanyagok megvásárlására fordíthatta. Lásd MBT, I. köt., 517. o. Arról azonban, hogy ehhez még kölcsönt is kapjon, a béke feltételekben nem esett szó.

- 444 Értéke mintegy 740 millió aranykorona.
 445 Értéke mintegy 300 millió aranykorona.
 446 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 3.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 157. sz. (181–182. o.)
 447 Ybl Miklós lovag (1862–1931) katonatiszt. 1918 végén vezérőrnagy rendfokozatban nyugdíjazták.
 448 A halálos ítéletet előbb tízévi fegyházbüntetésre változtatták, majd a fellebbviteli bíróság 1921 végén büncselekmény hiányában felmentette Yblt, aki még az ítélet jogerőre emelkedése előtt Magyarországra menekült. Az ügy ezzel nem zárult le, de Yblt már nem fenyegette a bebörtönzés veszélye. A Perről lásd MNL OL, P 705, 3. dob., 1. tétel, 343–413. p.
 449 Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE) vagyonának lefoglalásáról szóló rendeletet 1919. október 22-én adta ki az erdélyi román kormányzótanács.
 450 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 11.). Közli: *MBT*, II. köt., 189. adm. jegyzék. (443. o.)
 451 A Magyarország és Olaszország között fennálló hadiállapot miatt Nemes Albert gróf (1866–1940) ekkor a római magyar képviselő vezetője volt, s csak 1921 júliusában, a trianoni béke hatálya lépése után nevezték ki követté.
 452 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Nemes számjeltávirata Somssichnak (Róma, 1920. március 2.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 155. sz. (179–180. o.)
 453 Carlo Sforza gróf (1872–1952) olasz diplomata, politikus, 1919. június 23-tól 1920. június 15-ig külügyi államtitkár, majd 1921. július 4-ig külügyminiszter.
 454 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 7.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 173. sz. (192–193. o.)
 455 A magyar határok ügyét február 25-én, március 3-án és 8-án tárgyalták. Kezdetben Lloyd George miniszterelnök és Lord Curzon külügyminiszter is támogatta a kérdés újratárgyalását, utóbbi azonban később kihátrált a kezdeményezés mögül.
 456 Ez meg is történt. Lásd Somssich számjeltávirata Nemesnek (Budapest, 1920. március 9.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 175. sz. (194. o.)
 457 Érvekkel.
 458 Lásd például Leopold Wandl: Ungarns Politik. Interview mit dem ungarischen Ministerpräsidenten Karl Huszar. *Neues Wiener Journal*, 5. 1920. március 5. 1–2. o. A terjedelmes interjúban a miniszterelnök a békeszerződés aláírását és a földreform bevezetését nevezte az új kormány legfontosabb feladatának.
 459 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Simonyi-Semadam Sándor kormányfő 1920. március 17-i bemutatkozó beszédében hosszan idézett a levélből. Lásd *NN* (1920–1922), I. köt., 123–124. o. A levél teljes szövegét a másnapki lapok közölték. Lásd például Apponyi Albert gróf levele a miniszterelnökhöz. Az *Újság*, 1920. március 18. 3. o. Vö. 557. jegyz.
 460 A kormányfői székben Huszár Károlyt ezekben a napokban váltotta Simonyi-Semadam Sándor (1864–1946) ügyvéd, jogi szakíró, politikus, 1920–1922 között nemzetgyűlési képviselő, 1920. március 15-től július 14-ig miniszterelnök.
 461 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 10.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–758. sz. (293. p.)
 462 Festetics György gróf (1882–1941), később herceg, földbirtokos. Az angol viszonyokban való tájékozottságát többek között angol édesanyja révén családi kapcsolatainak, oxfordi tanulmányainak és a Monarchia londoni nagykövetségén teljesített szolgálatának köszönhette.
 463 Praznovszky számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 9.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–751. sz. (294. p.)
 464 Csökkentendő.
 465 A dokumentumot nem találtuk meg. A kérdéstről lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 8.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–sz. n. (386–387. p.) Közli: *PDRFRH*, I. köt., 174. sz. (193–194. o.)
 466 Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 8.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–7–sz. n. (124. p.)
 467 Maurycy Klemens Zamoyski gróf (1871–1939) lengyel diplomata, 1919–1924 között párizsi követ.
 468 Aleksander Skrzyński gróf (1882–1931) lengyel diplomata, 1919–1922 között bukaresti követ.
 469 Tolnay Kornél (1865–1936) mérnök, közlekedési szakember, 1914–1918 között a MÁV elnöke, 1920-ban a magyar–francia titkos tárgyalások egyik résztvevője.
 470 Utólagos jóváírások.
 471 A Nemzeti Hadsereg főparancsnoksága.
 472 A Wettstein-napló 72. lapja hiányzik.
 473 Lefoglalása.
 474 Apponyi Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 11. és március 19.). Közli: *MBT*, II. köt., 443. és 446–447. o.
 475 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 9.). *MBT*, II. köt., 173. adm. jegyzék. (442. o.)
 476 Uo.
 477 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 10.). *MBT*, II. köt., XXXVIII. jegyzék. (428. o.)

- 478 A jugoszláv hatóságok először 1919-ben bélyegezték le – s tartották ezzel továbbra is forgalomban – a Monarchia régi koronacímleteit az általuk megszállt területeken. 1920 elején másodsor is lebélyegezték a koronákat, s ezt követően már csak ezek számítottak érvényes „dinár-koronának”. Mivel azonban e második lebélyegzést az időközben kiürített területeken – értelemszerűen – nem hajtották végre, az egyszeres jugoszláv bélyegzést viselő koronákat már egyetlen országban sem ismerték el hivatalosan. Vö. Simonyi-Semadam számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 16.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 204. o.
 479 Raoul Derain (?–?) francia katonatiszt, 1920-ban a pécsi antantmisszió parancsnoka századosi, majd 1920. áprilistól őrnagyi rendfokozatban.
 480 Ullmann a magyar–brit kereskedelmi kapcsolatok és brit tőkebefektetések elősegítése céljából utazott Londonba, erőfeszítései azonban kevés eredménnyel jártak. Lásd Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Versailles, 1920. április 22.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1210. sz. (454. p.)
 481 A fehérterrortól cikksorozatot közlő szociáldemokrata újságíróval, Somogyi Bélával (1868–1920), a *Népszava* szerkesztőjével és munkatársával, Bacsó Bélával (1891–1920) – a kormányzati cáfolattal ellentétben – különítményes tisztek végeztek 1920. február 17-én.
 482 Beugrató ügynökök, provokátorok.
 483 Cambon levele Amette-nek (Párizs, 1920. február 19.) és Amette levele Csernochnak (Párizs, 1920. február 22.). PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (14–15. és 16. p.) Csernoch másik kérését – vagyis azt, hogy Amette fogadja Apponyit – az érsek elfogadta volna, erre azonban a magyar delegáció mozgását korlátozó rendelkezések miatt nem kerülhetett sor. Lásd Amette levele Csernochnak (Párizs, 1920. február 2.). PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. D/c, 672/1920. sz. (8–9. p.)
 484 Megfontolásainak, észrevételeinek.
 485 Erről lásd Nemes számjeltávirata Somssichnak (Róma, 1920. március 9.). Közli: *PDRFRH*, II. köt., 177. sz. (195–196. o.)
 486 A *Le Temps* a francia Külügyminisztérium félhivatalos orgánumának tekintett párizsi napilap volt.
 487 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. A távirat szövegét idézi: Somssich számjeltávirata Nemesnek (Budapest, 1920. március 13.). Közli: *PDRFRH*, II. köt., 184. sz. (201–202. o.)
 488 Ez meg is történt. Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Nemes számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Róma, 1920. március 18.). Közli: *PDRFRH*, II. köt., 193. sz. (207–208. o.)
 489 A béke delegáció később valóban ezt a megoldást választotta. Megállapította, hogy „a szerződés materialiter [lényegét tekintve] aláírhatatlan, különösen, mert a népek önrendelkező jogát sérti meg, s ezért a békeküldöttség nem töltené be mandátumát, ha ilyen szerződéshez hozzájárulna; de az viszont túllépi a hatáskörét, hogy megítélje, vajon a politikai szempontok nem követelik-e ennek ellenére az aláírást”. Lásd *MBT*, II. köt., VIII. o. Ezzel az indoklással 1920. május 16-án visszaadta mandátumát a kormánynak, amely – egyébként a béke delegáció tagjainak túlnyomó többségével egyetértésben – úgy döntött, hogy „az ország súlyos helyzetének tudatában a magyar kormány nem tagadhatja meg a békeszerződés aláírását”. Lásd Simonyi-Semadam és Teleki jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. május 17.). Uo. 476. o.
 490 A találkozózt Bulissa kérte, aki „nagy jelentőségű elhatározások” miatt óhajtott tárgyalni Csákyval. Lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 10.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–626. sz. (390. p.)
 491 Vay Péter gróf (1864–1948) katolikus pap, pápai protonotárius, aki a századelőn misszionáriusként a világ számos országába eljutott és kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkezett.
 492 A dokumentumot nem találtuk meg. A döntésről lásd Apponyi számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 12.). MNL OL, K 73, 14. cs., 1920–57–5799. sz. Vö. Graziani jegyzéke Huszárnak (Budapest, 1920. március 13.). MNL OL, K 26, 1234. cs., 1920–XXXVII–480. alapsz., 2469. sz. (145. és 148. p.)
 493 A XXV. jegyzékben említett ellenjavaslat arra vonatkozott, hogy Magyarországot ne a szállítóeszközök és a személyzet biztosítása, hanem az erre vonatkozó költségek megróttatása terhelje, s erre fizetési haladékot kapjon. Lásd *MBT*, II. köt., 149. o.
 494 Kirchner Sándor (1872–1931) katonatiszt, titkári minőségben – alezredesi rendfokozatban – a magyar béke delegáció hadifogolyügyekkel foglalkozó tagja.
 495 Értsd: vasúti kocsik.
 496 A dokumentumot nem találtuk meg. A döntésről lásd Apponyi számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 12.). MNL OL, K 73, 14. cs., 1920–57–5799. sz.
 497 Horthy mindkettejüknek szerepet szánt az új kormányzatban.
 498 Apponyi számjeltávirata Somssichnak (Neuilly, 1920. március 12.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–784. sz. (289. p.)
 499 Jean-César Graziani (1859–1932) francia katonatiszt, 1919. augusztus 12. és 1920. április 30. között a budapesti francia katonai misszió parancsnoka vezérőrnagyi rendfokozatban.
 500 Millerand jegyzéke Apponyinak (Párizs, 1920. március 12.). Közli: *MBT*, II. köt., sz. n. jegyzék. (444. o.)
 501 Dell'Adami Géza (1888–?) katonatiszt. Századosként munkatársaival együtt március 31-én indult Budapestről Amerikán át Vlagyivosztokba, hogy előkészítse a szibériai magyar hadifoglyok hazaszállítását. Küldetésének történetét később könyvben írta meg. Lásd *Dell'Adami-Saáry* 1925.

- 502 Helyesen: *Bonsoir*. A *Paris-Soir* című lap 1923 októberében indult.
- 503 Erre vonatkozó dokumentumot, újságcikket nem találtunk. Az azonban tény, hogy folytak megbeszélések a politikai együttműködés lehetőségéről a kormány tagjai és a szociáldemokrata vezetők között. Lásd MNL OL, K 27, 125. dob., A Minisztertanács 1920. március 24-i ülésének jegyzőkönyve, 4. nrp., 9–13. p.
- 504 Bartha Richárd március 19-én érkezett Budapestre, áprilisban a kormányzói kabinetiroda főnöke lett, s e tisztséget 1927-ben bekövetkezett haláláig betöltötte.
- 505 A korabeli kormányzati sugalmazással szemben Somssich József gróf nem saját kezdeményezésére állt fel a külügyminiszteri székből. Mint egyik barátjának írta: „egyszerűen kimaradtam a S. S. S. [Simonyi-Semadam Sándor] listájából, s erről meglepetésszerűen a lapokból értesültem. Hogy miért buktam ki, egyszerűen nem tudom; jobb is szeretem, ha nem tudom, nehogy túl nagy utálat fogjon el.” Lásd Somssich magánlevele Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 22.). MNL OL, P 2126, 1. dob., 2. sor., 20. sz. Somssichot végül – kárpótlásként – szentszéki követté nevezték ki.
- 506 Március 15-i hivatalba lépésétől április 19-ig átmenetileg Simonyi-Semadam Sándor kormányfő látta el a külügyminiszteri teendőket.
- 507 A Bazel belvárosában, a Rajna-parton álló szálloda Hôtel Les Trois Rois és Hotel Drei König (Háromkirályok Szálloda) néven is ismeretes.
- 508 A dokumentumot nem találtuk meg. Vö. 403. jegyz.
- 509 Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. március 17.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–43. sz. (1. p.)
- 510 Sir William Edmund Ironside (1880–1959) brit katonatiszt, 1920 márciusában a román csapatok Magyarországról való kivonását ellenőrző bizottság parancsnoka vezérőrnagyi rangban.
- 511 A magyar politikusok – akik ismerték Ironside magyarbarátságát – sokat vártak a missziótól, amelynek feladata eredetileg a román kiűrités ütemtervének megállapítása és a területen élő lakosság érdekeinek megvédése volt. Mivel azonban a tábornok csak március 25-én érkezett meg Budapestre, a csapatkivonások lebonyolításában már csak annyi szerepe volt, hogy Makón formálisan ő adta ki a parancsot a román haderő kivonására. Naplójának tanúsága szerint később sikerült egy román rekviráló alakulatot feltartóztatnia, valamint több vasúti rakományra való, a románok által zsákmányolt mezőgazdasági berendezést felkutatnia, lefoglalnia és visszajuttatnia Magyarországra. Lásd *Ironside* 1972, 30–39. o.
- 512 Muzsa Gyula (1862–1946) gyógyszerész, sportvezető, politikus, 1907-től a Magyar Olimpiai Bizottság társelnöke, majd 1927–1940 között elnöke, 1909–1946 között a Nemzetközi Olimpia Bizottság tagja.
- 513 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Vö. *Keresztényi* 1971, 53. o.; A kezdeményezésről lásd Muzsa Gyula elnöki beszámolója (a MOB 1920. június 7-i üléséről készült jegyzőkönyv melléklete). MOSM, A Magyar Olimpiai Bizottság iratai.
- 514 Pierre de Coubertin báró (1863–1937) francia pedagógiai szakíró, sportszervező, a Nemzetközi Olimpia Bizottság megalapítója.
- 515 Az első világháború vesztes államai nem kaptak meghívást az antwerpeni olimpiára. Németország még a következő, 1924. évi párizsi olimpián sem vehetett részt.
- 516 A két ország között fennálló hadiállapot miatt az Amerikai Egyesült Államok ekkor – Ulysses Grant-Smith révén – még csak főmegbízott útján képviseltette magát Budapesten. Vö. 37. jegyz.
- 517 Az amerikai Külügyminisztérium hivatalos elnevezése Department of State, vagy rövidebben State Department.
- 518 A dokumentumot nem találtuk meg. Grant-Smith javaslatának lényege – amint azt a Wettstein-napló leírja – az volt, hogy ne a magyar diplomácia, hanem az amerikai magyarság gyakoroljon nyomást a washingtoni kormányra.
- 519 Helyesen: képviseletet. A hágai magyar követséget csak 1921 márciusában szervezték meg.
- 520 Az *Amerikai Magyar Népszava* már 1920. február 20-án közzétette felhívását, melyben javasolta, hogy a szokásos március 15-i megemlékezés keretében az amerikai magyarság Washingtonban tüntessen a tervezett határok ellen, illetve az elcsatolásra szánt területek hovatartozásáról döntő népszavazások megrendezéséért. A „washingtoni zarándokút” előkészítéséért felelős intézőbizottság azonban csak március 8-án alakult meg, így az idő rövidsége miatt a rendezvényt két héttel elhalasztották. 1920. március 29-én mintegy 1500 amerikai magyar és a hozzájuk csatlakozó helybeliek követelték Washingtonban a népszavazások megrendezését. Az erre vonatkozó követelést átadták a Fehér Házban és a State Departmentben is. Eközben az *Amerikai Magyar Népszava* március 25–26–27-i számai közölték azt a szöveget, amelyet az utazásra nem vállalkozó olvasók olcsó tarifájú éjszakai táviratként – úgynevezett night letter-ként – adhattak fel a Fehér Ház címére.
- 521 Soós Károly (1869–1953) katonatiszt, 1919. decembertől hadügyi államtitkár, majd 1920. március 15-től július 19-ig – vezérőrnagyi rendfokozatban – honvédelmi miniszter.
- 522 A dokumentumot nem találtuk meg. Lángra az ekkoriban felállított kormányzói katonai iroda megszervezésében várt feladat.
- 523 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Somssich számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 10.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 179. sz. (196–197. o.)
- 524 A jugoszláv hatóságok először 1919-ben bélyegezték le – s tartották ezzel továbbra is forgalomban – a Monarchia régi koronacímleteit az általuk megszállt területeken. 1920 elején másodsor is lebélyegezték a koronákat, s ezt követően már csak ezek számítottak érvényes „dinár-koronának”. Mivel azonban a második lebélyegzést az időközben általuk kiűritett zónában – értelemszerűen – nem hajtották végre, az egyszeres jugoszláv bélyegzést viselő koronákat már egyik ország sem ismerte el hivatalosan. Lásd Simonyi-Semadam számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. március 16.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 188. sz. (204. o.)

- 525 Elismerjék.
- 526 Bejelentését.
- 527 Simonyi-Semadam számjeltávirata a béke delegációnak (Budapest, 1920. március 17., fogalmazvány). MNL OL, K 73, 14. cs., 1920–57–5799. alapsz. (6001. sz.)
- 528 Helyesen: Honvédelmi Minisztérium. Az 1920. március 15-én hivatalba lépett Simonyi-Semadam-kormányban a korábbi „hadügyminiszter” helyett már a „honvédelmi miniszter” megnevezést használták.
- 529 Osztrák kisváros a svájci határon.
- 530 A világháború kitörése után Franciaországban több száz magyart tartóztattak le és internáltak mint „ellenséges ország állampolgárát”. Zömük csak 1919 közepétől kezdődően térhetett haza Magyarországra.
- 531 Osztrák kisváros az olasz határon.
- 532 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. A megbeszélésről lásd Nemes számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Róma, 1920. március 16.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 192. sz. (207. o.)
- 533 Vittorio Scialoja (1856–1933) olasz jogász, diplomata, politikus, az olasz béke delegáció tagja, 1919. november 26-tól 1920. június 14-ig külügyminiszter.
- 534 A londoni tanácskozások során, a miniszterelnökök értekezletén február 25-én Lloyd George és Nitti – Millerand ellenében – még azt javasolta, hogy a magyar észrevételek figyelembevételével vizsgálják meg újra a békefeltételeket. Úgy határoztak, hogy az elvi kérdésekről még Londonban döntést hoznak, a részletkérdések megtárgyalását pedig a Párizsban ülésező Nagykövetek Tanácsára bízzák. Az álláspontok a következő, március 3-i kormányfői értekezleten sem közeledtek – Millerand-t itt már a mereven német- és magyarellenes Philippe Berthelot, a Külügyminisztérium Politikai és Kereskedelmi Osztályának vezetője helyettesítette –, így az elvi döntést a külügyminiszterek következő ülésére halasztották. Ennek március 8-i értekezletén Lord Curzon brit külügyminiszter – kihátrálva miniszterelnöke mögül – körületekintőnek és igazságosnak nevezte a magyar határok megállapítását, a népszavazások megrendezését pedig kivitelezhetetlennek ítélte. Scialoja is jócskán visszalépett Nitti álláspontjától – már csak kisebb engedményekről beszélt, amelyekről szerinte a szakértők párizsi tárgyalásai dönthetnek majd –, a másik olasz delegátus, Vannutelli Rey gróf (1880–1968) újratárgyalási javaslatát pedig Berthelot és Curzon elutasította. Utóbbi ekkor vetette fel, hogy a határok kitűzésére kiküldendő bizottságoknak jogot lehetne adni arra, hogy bizonyos területeken határmódosításokat javasoljanak. Berthelot hozzátette, hogy a felhatalmazás csak kisebb területrészekre vonatkozhat. Az ülésen végül ezt a javaslatot fogadták el, s később az úgynevezett Millerand-levélbe is belefoglalták. Vö. 679. jegyz. A február 25-én, március 3-án és 8-án tartott tanácskozások jegyzőkönyvét közli: *DBFP* (1919–1939, I), VII. köt., 26., 46. és 54. sz. (247–249., 384–389. és 440–449. o.) Vö. Berthelot jelentései Millerand-nak (London, 1920. március 7. és 9.). Közli: *DDFHBC* (1918–1932), II. köt., 182–183 sz. (421–422. és 422–424. o.) Utóbbi magyar fordításban lásd *FDIKMT* (1918–1932), 2. köt., 86. sz. (225–226. o.)
- 535 Megbeszéléséről.
- 536 Szerb–Horvát–Szlovén Állam.
- 537 Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. március 19.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–7–1655. sz. (104. p.)
- 538 Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata, 1919. december végétől a Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetője, 1920. május 30-tól külügyi vezértitkár, gyakorlatilag a külügyminiszter állandó helyettese volt. A Csáky-napló angol szövegkiadásában lévő lábjegyzet Khuen-Héderváry Sándor gróf (1881–1947) nevét említi, aki – Kánya utódjaként – 1920. május 30-tól öt éven vezette az osztályt.
- 539 Paul Bignon (1858–1932) francia politikus, Millerand francia miniszterelnök bizalmasa, 1920 januárjától egy éven át tengeri kereskedelmi államtitkár, a francia–magyar tárgyalások egyik közreműködője.
- 540 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 19.). Közli: *MBT*, II. köt., 125. adm. jegyzék. (446–447. o.)
- 541 Megállapításra.
- 542 Millerand jegyzéke Apponyinak (Párizs, 1920. március 16.). Közli: *MBT*, II. köt., sz. n. adm. jegyzék. (444. o.)
- 543 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 19.). Közli: *MBT*, II. köt., 215. jegyzék. (448. o.)
- 544 A miniszterelnök felhatalmazott, hogy közöljem Önnel, a francia kormány osztja az Ön nézeteit, s tovább kell haladnia a megkezdett úton.
- 545 Nem annyira területi, inkább gazdasági és egyéb engedményekre számítson.
- 546 Iuliu Maniu (1873–1953) erdélyi román jogász, politikus. A 20. század elején a Román Nemzeti Párt egyik vezetője, 1906–1910 között országgyűlési képviselő Budapesten (Maniu Gyula néven). 1918-ban Erdély és a Román Királyság egyesítésének híve lett, s az uniót kimondó 1918. december 1-jei gyulafehérvári gyűlés egyik szervezője, majd az 1920. április 4-én feloszlott erdélyi román Kormányzótanács elnöke volt.
- 547 Grandpierre Emil (1874–1938) erdélyi jogász, politikus. 1918 őszén az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács tagja lett, majd december 1-jén Kolozs vármegye és Kolozsvár főispán-kormánybiztosává nevezték ki, de a román hatóságok 1919. január 18-án megfosztották hivatalától, és felügyelet alá helyezték. A magyar kormány már a békekonferenciára való meghívást követő napokban kérte szabadon bocsátását, hogy őt is felvehesse a küldöttségbe. Lásd Somssich távirata Clemenceau-nak (Budapest, 1919. december 4.). Közli: *MBT*, I. köt., XVI. o.
- 548 Soós Károly. Lásd 521. jegyz. Vö. 528. jegyz.

- 549 Vavro Šrobár (1867–1950) (cseh)szlovák orvos, politikus, 1918. november 14-től 1920. május 25-ig Szlovákia teljhatalmú minisztere. A napló tévesen nevezi őt csehszlovák kormányfőnek.
- 550 Apponyi Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 20.). Közli: *MBT*, II. köt., 214. adm. jegyzék. (449. o.) Šrobár 1920. január 27-én kiadott rendeletét lásd uo., 450. o.
- 551 Csökkentés.
- 552 Mintegy 200 millió aranykorona.
- 553 Valamit valamiért.
- 554 A Halmos által március 22-én Paléologue-nak áradott feljegyzés szövegét magyar fordításban közli: *FDIKMT* (1918–1932), 2. köt., 93. sz. (251–252. o.)
- 555 A magyarbarát tüntetések 1919 ősze óta több-kevesebb rendszerességgel ismétlődtek.
- 556 Lionel Arthur Gundry-White (1894–1980) brit katonatiszt, 1920. február 29-től a soproni szövetségközi katonai misszió tagja századosi rendfokozatban. A Sopronba küldött magyar delegátus, Villani Frigyes szerint – a két naplóban rögzített megállapítással ellentétben – Gundry-White „olyannyira kedvezett ellenfeleinknek, hogy a városban az a felfogás terjedt el, hogy részükről anyagi előnyöket élvezett”. Lásd Villani 1923, 8. o.
- 557 A március 17-én felolvasott Apponyi-levél két napon át heves indulatokat váltott ki a képviselők között. A többség úgy vélte, hogy a fehérterrorról szóló hírek megalapozatlanok – vagy legalábbis túlzóak –, és Apponyi is felült a magyarellenes propagandának. Lásd NN (1920–1922), I. köt., 123–126., 129–130., 137–138. o. Vö. 459. jegyz.
- 558 A békekonzferencia európai győztes nagyhatalmainak vezetői 1920. április 19–26. között San Remóban ülészetek – miután a résztvevők 18-án több előzetes megbeszélést is tartottak –, de ekkor már nem foglalkoztak érdemben a magyar békeszerződéssel.
- 559 Berkes József (1861?–?) gépgyáros. A vád állítólag az volt, hogy Berkes szökésre biztatott két román katonát, akik a hadseregben uralkodó durva bánásmódra panaszkodtak. Lásd Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 25.). Közli: *MBT*, II. köt., 229. adm. jegyzék. (452. o.) A halálos ítéletet a temesvári hadbíróság áprilisban 5 évi kényszermunkára változtatta. Lásd Szabadon bocsátották a lázadással vádolt temesvári diákokat. 8 *Órai Újság*, 1920. április 15. 3. o.
- 560 Gyurócsik Mihály (1876 vagy 1877–?) őrnagy.
- 561 Zeitler Ödön (1882–?) százados.
- 562 Gazda Jenő (1890–?) százados.
- 563 A Nemzetek Szövetsége – melynek célkitűzése a nemzetközi konfliktusok megegyezéssel feloldása és a sokrétű a nemzetközi együttműködés előmozdítása volt – hivatalosan 1920. január 10-én, a versailles-i békeszerződés életbe lépésével egyidejűleg jött létre. Magyarország csak 1922 szeptemberében nyert felvételt a világszervezetbe.
- 564 Halmos március 22-én tárgyalta Paléologue-gal, és memorandumja is ugyanilyen keltezését visel. Lásd *DDFHBC* (1918–1932), II. köt., 195. sz. (463–465. o.) Magyar fordításban: *FDIKMT* (1918–1932), 2. köt., 93. sz. (251–252. o.) Elképzelhető azonban, hogy Halmos előbb jóváhagyta a szöveget a békelegáció vezetőivel, s csak ezután továbbította az – esetleg visszatámasztott – emlékiratot Paléologue-nak. Vö. 554. jegyz.
- 565 Bizunk Önökben, és tudjuk, mit kívánnak. De mit tudnak felajánlani cserébe?
- 566 Tartós békét és a stabilitást.
- 567 Fejtse ki Ön is, hogy mit kívánnak!
- 568 Szövetséget ajánlanának nekünk?
- 569 Nem ajánlanánk. De lehet, hogy elfogadnánk.
- 570 A tárgyalás során és a memorandumban is hangsúlyt kapott, hogy a Magyarország és Románia között függőben lévő kérdések a legkényesebbek és a leghonyolultabbak. Paléologue már a találkozó másnapján tájékoztatta Dimitrie I. Ghica (1875–1967) párizsi román követet a Halmossal folytatott megbeszélésről. Lásd Feljegyzés Paléologue és Ghica megbeszéléséről (Párizs, 1920. március 23.). *FDIKMT* (1918–1932), 2. köt., 94. sz. (253. o.)
- 571 Március 24-én.
- 572 A szerződés a konferencia dolga, és arra nem lehet befolyást gyakorolni, az a saját útját járja.
- 573 Jöjjön és keresen fel, majd módot találunk a megegyezésre.
- 574 Ilyen szövetség megkötésére nem került sor.
- 575 Értsd: az állami szektort.
- 576 Átmeneti felfüggesztés.
- 577 Az osztrák békeszerződés utolsó, 381. cikkelye után elhelyezett Különleges nyilatkozat így szólt: „Az osztrák kormány vállalja, hogy amennyiben az Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország és Olaszország Kormányai erre felkérlik, hathatósan megtiltja minden árucikk behozatalát, kivételét és átszállítását Ausztria és Magyarország között, s e tilalmat mindaddig fenntartja, amíg Magyarország Kormányai hivatalosan el nem fogadja a Szövetséges és Társult Kormányok által javasolt békefeltételeket.”
- 578 A külföldi partnerek között a pénzmozgás kikapcsolásával végrehajtott közvetlen árucseré (barter).

- 579 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 24.). Közli: *MBT*, II. köt., 226. adm. jegyzék. (451. o.)
- 580 A dokumentumot nem találtuk meg. Huszár Károly miniszterelnökhöz írt egyik levele szerint Csiszárík március 12-ére tervezte találkozását Mercier-vel. Lásd Csiszárík levele Huszárnak (Hága, 1920. március 10.). PL, AE, II/9. (Csernoch), Cat. 63, 636/1920. sz. (12–15. p.)
- 581 Désiré-Joseph Mercier (1851–1926) belga katolikus pap. 1906-tól haláláig Malines (Mechelen) érseke, Belgium prímása, 1907-től bíboros.
- 582 Csiszárík János (1860–1936) katolikus pap, 1910-től pápai prelátus, 1920–1932 között a Külügyminisztérium kánonjogi tanácsadója.
- 583 Raymond Poincaré (1860–1934) francia politikus, 1913. február 18-tól 1920. február 18-ig köztársasági elnök.
- 584 Arthur James Balfour (később: Earl of Balfour, 1848–1930) brit politikus, 1916–1919 között külügyminiszter, a brit békelegáció egyik vezetője.
- 585 A békekonzferencián Románia – az 1916. augusztus 17-én aláírt bukaresti egyezményre hivatkozva – a Tiszától keletre fekvő területekre jelentette be igényét. Amikor kiderült, hogy a nagyhatalmak ezt nem fogadják el teljes egészében – s Romániával még a nemzetközi kisebbségvédelmi szerződést is alá akarják íratni –, Ion I. C. Brătianu (1864–1927) 1919 szeptemberében tüntetőleg elhagyta Párizst, és lemondott a miniszterelnökségről. Vö. 15. jegyz.
- 586 Mivel a két ország hivatalosan nem állt háborúban egymással, békekötésre sem került sor. Románia és a győztes hatalmak 1920. október 28-án szerződésben erősítették meg Besszarabia Románia által történt bekebelezését, ezt azonban Szovjet-Oroszország nem fogadta el. Ugyanakkor – bár a román–szovjet viszony feszült maradt –1924-ig nem volt fegyveres konfliktus a két ország között.
- 587 Apponyi feljegyzése a béke aláírásának vagy alá nem írásának kérdéséről (d. n., [Neuilly 1920. március 24.]) MOL, K 64, 2. cs., 1920–41–58. sz. (1–4. p.)
- 588 Az 1919 végén megszakadt élelmiszer-szállítások újraindításáról szóló jugoszláv–magyar egyezményt 1920. március 8-án írták alá. Lásd *Hornyak* 2004, 77. o.
- 589 Pietro Paolo Tomasi della Torretta márkai (1873–1962) olasz diplomata, 1919. augusztustól 1921. júliusig bécsi követ.
- 590 A háborús jóvátételek megállapításával foglalkozó bizottság. Lásd 414. jegyz.
- 591 Az 1920. március 13–17. között Berlinben lezajlott úgynevezett Kapp–Lüttwitz-puccs radikális jobboldali kormány hatalomra segítését célozta. A balközép koalíciós kormány elmenekült a fővárosból, de pár napon belül úrrá lett a zavargásokon.
- 592 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 25.). Közli: *MBT*, II. köt., 229. adm. jegyzék. (452. o.)
- 593 Apponyi Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 25.). Közli: *MBT*, II. köt., 230. adm. jegyzék. (452. o.)
- 594 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 25.). Közli: *MBT*, II. köt., 234. adm. jegyzék. (453. o.)
- 595 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Nemes számléltávirata Simonyi-Semadamnak (Róma, 1920. március 25.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 199. sz. (212–213. o.)
- 596 Alexandru Emanuil Lahovary (1855–1950) román diplomata, 1917–1928 között római követ. Az egyes országok kvirináli (nagy)követségei az olasz állammal fenntartott diplomáciai kapcsolatokat intézik – a Quirinale-dombon lévő Palazzo del Quirinale az olasz királyok és köztársasági elnökök rezidenciája –, míg a szentszéki (vagy vatikáni) képviselők a Vaticanus-dombon és a Vaticanus-mezőn fekvő Pápai Állam mellett működnek.
- 597 Ehhez lásd Villani számléltávirata Kányának (Sopron, 1920. március 24.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–45. sz. (3. p.) Közli: *PDRFRH*, I. köt., 198. sz. (212. o.)
- 598 A Sopronban vizsgálódó brit küldöttek a Wettstein-napló szerint a néhány nappal később éppen a városban elhunyt Esterházy Miklós herceggel (1869–1920), a Csáky-napló szerint – valószínűleg tévesen – unokaöccsével, Esterházy Mór gróf (1881–1960) volt kormányfővel beszéltek.
- 599 Megszállás nem áll küszöbön.
- 600 Az átvétel nyugtázása.
- 601 A delegáció nem hozott ilyen határozatot, de a többség csakugyan ezen a véleményen volt, amellyel egyébként Teleki nem értett egyet.
- 602 A vesztes államokkal kötött békeszerződések I. része (összesen 26 cikkely) a Nemzetek Szövetsége Egyezségkormányát tartalmazta.
- 603 Magyar részről azt remélték, hogy francia támogatással tárgyalóasztalhoz tudják ültetni a szomszéd országokat, és közös megegyezéssel módosíthatják a békeszerződést.
- 604 Armand-Eugène-Guillaume-Étienne-Marie de Raféls de Saint-Sauveur márkai (1879–1969) francia üzletember, a Schneider et Compagnie francia nagyvállalat képviselője.
- 605 Hangsúlyozom, hogy pillanatnyilag gazdasági kérdésekről van szó. Az ezek alapjául szolgáló politikai kérdések később kerülnek napirendre.
- 606 Vállalatcsoportjának.
- 607 Erre vonatkozó dokumentumot nem találtunk. Talán arról a szóbeli közlésről van szó, amelyet Paléologue tett Halmos előtt március 17-i találkozásuk alkalmával: „A miniszterelnök felhatalmazott, hogy közöljem Önnel, a francia kormány osztja az Ön nézeteit, s tovább kell haladnia a megkezdett úton.” Vö. 544. jegyz.
- 608 Csáky bizonyára arra gondolt, hogy a békeszerződés aláírása Magyarországon, míg annak megtagadása nemzetközi téren okozna politikai feszültséget.

- 609 Az említett szakasz – amely a trianoni békének is a 19. cikkelye lett – kimondta, hogy a Nemzetek Szövetségének Közgyűlése „időnkint felhívhatja a Szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztethetné”. Az Egyezségiokmány ezen részét a magyar külpolitika mindvégig a békerevizio jogi alapjának tekintette.
- 610 Kedves grófom, Ön diplomata, Önnek ezt tudnia kell. Működésbe hozunk néhány aknát [értsd: hadicselt alkalmazunk], a sajtó megszólított néhány dolgot, meglesznek az eszközeink, hogy nyomást gyakoroljunk rájuk.
- 611 Lehetőségeink végére értünk.
- 612 Tolnay Kornél (1865–1936) mérnök, közlekedési szakember, 1914–1918 között a MÁV elnöke, 1920-ban a magyar–francia titkos tárgyalások egyik résztvevője.
- 613 Hogyan, még ő is?
- 614 A győztes hatalmak képviselői Apponyit általában németbarátnak és háborúpártinak könyvelték el, s eleinte még azt is meg akarták akadályozni, hogy ő vezesse a magyar béke delegációt.
- 615 Paléologue a Magyarországon kifejtendő franciabarát propagandára utalt. Vö. 632. jegyz.
- 616 Francia részről a Magyar Államvasutak hosszabb távra történő bérletbe vételét, valamint a számos magyar nagyvállalatban érdekelt Magyar Állami Hitelbank jelentős mennyiségű részvényének megvásárlását, illetve a Csepel-szigeten egy kereskedelmi kikötő megépítését és üzemeltetését vetették fel. Erről bővebben lásd Ormos 1975.
- 617 Az értesülés tévesnek bizonyult.
- 618 Erről lásd Praznovszky és Apponyi számjeltáviratai Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. március 29.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–967. és 972. sz. (273–274. és 271. p.)
- 619 Pierre Cheysson (1887–1971) francia pénzügyi szakember, a francia béke delegáció és a Jótéteti Bizottság tagja.
- 620 Erről lásd Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. március 31.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–990. sz. (279. p.)
- 621 A kormány 1920. március 17-én adta ki 1700/1920. M. E. sz. rendeletét, amely előírta az Osztrák–Magyar Bank által kibocsátott és kibocsátandó, Magyarországon még érvényben lévő bankjegyek felülbélyegzését március 28-ig. (A határidőt később április 8-ig meghosszabbították.) A felülbélyegzés nélküli 10, 25, 50, 100, 200, 1000 és 10 000 koronás bankjegyek másnapotól már nem számítottak törvényes fizetőeszköznek. A belébélyegzést végző pénzügyi intézet a benyújtott összeg felét érvényesítve visszaadta, másik felét viszont – az infláció mérséklése céljából – visszatartotta, s cserében évi 4%-kal kamatozó államkölcsonról állított ki elismervényt. A rendelet nem érintette az időközben magyar pénzügyi intézetek által forgalomba hozott pénzjegyek érvényességét. A rendeletet az április 8-án hatályba lépett 1920. évi III. tc. megerősítette.
- 622 Felszámolását.
- 623 Ez a megfogalmazás minden bizonnyal csak azt a célt szolgálta, hogy leszerelje a magyar delegációnak az Egyesült Államok és a többi győztes hatalom szembefordítását célzó törekvését. A valóságban Wallace a magyar békeszerződésről folyó tárgyalásokon csak mint passzív, megfigyelő fél vett részt. A trianoni békét azonban amerikai részről csakugyan ő írta alá.
- 624 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Neuilly, 1920. március 29.). Közli: MBT, II. köt., 249. adm. jegyzék. (455. o.)
- 625 Erről lásd Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. április 2.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1023. sz. (277. p.) A csónkán érkezett táviratot Praznovszky április 5-én újra elküldte. Lásd MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1029. sz. (443. p.) Csekély rövidítéssel közli: PDRFRH, I. köt., 205. sz. (218–219. o.) A kölcsözés okairól bővebben lásd Praznovszky jelentése Apponyinak (Versailles, 1920. április 11.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–51. sz. (3–4. p.) Részleteit közli: PDRFRH, I. köt., 216. sz. (228. o.), illetve Zeidler 2012, 204. o.
- 626 Korábban itt volt a német béke delegáció szállása.
- 627 Tiltakozzanak.
- 628 Be nem jelentett, vagyis a békeküldöttségbe nem delegált.
- 629 A Külügyminisztérium számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. április 8.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–846. sz. (380. p.) A távirat és a naplójegyzések dátuma eltér.
- 630 Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. április 3.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1024. sz. (266. p.)
- 631 A munkáspárti irányú újság 1920 első felében gyakran írt – nemegyszer túlozva – a magyarországi zsidóellenes atrocitásokról. Az említett cikk – amely 4 ezer kivégzésről és további 37 ezer ember internálásáról, illetve bebörtönzéséről tudósított – a lap március 23-i számában jelent meg, feltehetőleg a lap budapesti és bécsi levelezője, Marcel W. Fodor (Fodor Marcell Vilmos, 1890–1977) tollából. Lásd Letter from Hungary. The Red Regime and the White. Hangmen on Piecework. [Magyarországi levél. A vörös és a fehér rezsim. Szakmányban dolgozó hóhérok.] *The Manchester Guardian*, 23 March 1920, p. 6. (A március 26-án közzétett újság cikk – *Party quarrels in Hungary* – a magyarországi pártvitákkal foglalkozott.) A magyar kormány nem jelentetett meg cáfolatot, de néhány héttel később a lap közölte Hohler február 21-i jelentését, amelyben a diplomata – akkori információi szerint – mindössze néhány tucat elítélt kivégzéséről számolt be, és 200–300 főre tette a terrorcselekmények

- halálos áldozatainak számát. Lásd „White Terror” in Hungary Denied. British Commissioner’s Report (Cáfolat a magyarországi „fehérterrortól”. A brit megbízott jelentése), *The Manchester Guardian*, 1920. május 8. 10. o. A jelentés és a hozzá tartozó mellékletek eredeti szövegét lásd TNA, FO 371, 3520. köt., 182366. sz., 90–120. p. (= MNL OL, X 5049, 25523. tek.) A brit Külügyminisztérium által korrigált és nyomtatásban közzétett változatot lásd uo. (85–89. p.) A lap később is több cikkben foglalkozott a fehérterrorttal.
- 632 1920. április 20-án Párizsban sajtóiroda alakult Halmos Károly irányítása alatt francia újságírók részvételével, melynek célja Magyarországot kedvező színben feltüntető hírek terjesztése volt Európa-szerte. Lásd *Fabro* 1935–1941, III. füzet, 17–20. o. Egy másik – Adorján Andor vezetése alatt működtetendő – magyarbarát hírgyűjtemény (Agence Telegraphique Danubienne) felállításának tervéről lásd Eckhardt Tibor: *Javaslat a francia befolyások felhasználásával megindítandó külföldi sajtópropaganda tárgyában* (Budapest, 1920. április 22.). MNL OL, K 64, 2. cs., 1920–41–52. sz. (1–12. p.); *Fabro* 1935–1941, III. füzet, 43–48. és 62. o. 1920 májusában felmerült egy, a francia kormány által alapítandó magyarbarát sajtóvállalat ötlete is. Lásd *Fabro* 1935–1941, III. füzet, 68–73. és 76–77. o.
- 633 A párizsi székhelyű Alliance Israélite Universelle (Izraelita Világszövetség) később aktívan fellépett a Nemzetek Szövetségénél a magyarországi numerus clausus ellen.
- 634 Antiszemita diákzavargások miatt az 1919. őszi szemeszterben a Budapesten működő mind a négy egyetemen szünetelt az oktatás. 1920. tavaszi félévében az oktatás újraindult, de a feszültség nem csillapodott, s a jobboldali diákcsoportok – a fizikai erőszak gyakori alkalmazásán túl – rendszeresen megakadályozták a zsidó diákok részvételét az előadásokon és a vizsgákon.
- 635 Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Neuilly, 1920. április 9.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1061. sz. (444. p.)
- 636 A feltételezés helyesnek bizonyult: a végleges békefeltételeket csak május 5-én adták át a magyar béke delegációnak.
- 637 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Kánya számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. április 6.). Közli: PDRFRH, I. köt., 206. sz. (219. o.)
- 638 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. április 13.). Közli: MBT, II. köt., 279. sz. adm. jegyzék. (456. o.)
- 639 A békekonferencián a szomszéd államok delegátusai és a győztes hatalmak több illetékese is kétségbe vonta az 1910. évi népszámlálás nemzetiségi adatainak hitelességét, mondván, hogy azok nem megbízhatóak, mivel az asszimilációt erőltető magyar nemzetiségpolitika hatásait tükrözik. E politikailag motivált vádak bizonyítása sem történt meg. Az ugyanakkor tény, hogy a magyar népszámlálási gyakorlatban – ellentétben sok más országgal – az adatközlő nemzetiségi helyett az anyanyelvét rögzítették, mégpedig 1900-ban és 1910-ben is a következő kérdés alapján: „Mi az anyanyelve vagyis az a nyelv, amelyet magának vall és a legjobban és legszívesebben beszél?” Az adatfelvétel módjáról és hitelességéről bővebben lásd *Varga* 1992, 8–22. o.
- 640 Graziani jegyzéke Huszárnak (Budapest, 1920. április 9.). MNL OL, K 26, 1234. cs., 1920–XXXVII–480. alapsz., 3169. sz. (116. és 118. p.)
- 641 Praznovszkynak számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Versailles, 1920. április 13.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1103. sz. (401/b p.)
- 642 Soós Károly rádiótávirata a béke delegációnak (Budapest, 1920. április 12.). MNL OL, K 73, 14. cs., 1919–57–8173. alapsz., 8414. sz. A honvédelmi miniszter kérte a delegáció közbenjárását annak érdekében, hogy a hadifoglyok átvétele ne Delle határállomáson, hanem az eredetileg megállapított helyszínen, Dijon városában történjék. Ezzel egyidejűleg, április 13-án két, egyenként 800 fős vonatszerelvény indult Budapestről Delle-be, a francia–svájci határra. Lásd A Külügyminisztérium számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. április 15.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–909. sz. (374. p.) A Magyarországra tartó hadifoglyok első csoportja április 23-án szállt vonatra. Lásd Praznovszky távirata Telekinek (Versailles, 1920. április 23.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1222. sz. (456. p.)
- 643 Alfred Margaine (1870–1953) francia politikus, 1910–1941 között parlamenti képviselő, 1919–1924 között a Külügyi Bizottság tagja, az osztrák békeszerződést becikkelyező törvényjavaslat előadója.
- 644 A találkozóról lásd Praznovszky számjeltávirata Simonyi-Semadamnak (Versailles, 1920. április 15.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1127. sz. (449. p.)
- 645 A francia képviselőház.
- 646 Az Osztrák–Magyar Bank felszámolásával kapcsolatos magyar javaslatot lásd MBT, II. köt., XXIX. jegyzék, 4. melléklet. (305–310. o.) Ennek lényege az volt, hogy az utódállamok az Osztrák–Magyar Banknál nyilvántartott értékpapirokat és adósságokat eredetük szerint osszák fel egymás között, azon tételek felosztására pedig, amelyeknek eredete nem állapítható meg, ugyanezeket az arányokat alkalmazzák.
- 647 A békeszerződés 181. cikke – a Magyarország katonai megszállása költségeinek viseléséről szóló rendelkezés – szövegének alakulásához lásd MBT, I. köt., 526. o. (előzetes békefeltételek); II. köt., 318–319. o. (magyar észrevételek); 498–499. o. (a Szövetségesek válasza); 519. o. (a szövegváltozatok összevetése); MT (1921), 250–251. o. (békeszerződés).
- 648 A magyar–francia titkos tárgyalásoknak a francia közvéleményben való előkészítésére alakított sajtóvállalatairól lásd 632. jegyz.
- 649 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Kánya számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. április 18.). Közli: PDRFRH, I. köt., 228. sz. (238–239. o.) (A táviratot a Külügyminisztérium Politikai Osztályának vezetője szignálta.) A sürgöny katasztrofális gazdasági helyzetről, magyar előkelőségeket érintő túszszedésről, magyarellenos agitációról, küszöbön álló kommunista hatalomátvételtől és a megszállt területek kiürítésének késleltetéséről számolt be.

- 650 1920. április 19. és szeptember 22. között Teleki Pál gróf vezette a Külügyminisztériumot.
- 651 Philippe Berthelot (1866–1934) francia diplomata, az első világháború idején a külügyminiszter kabinetfőnöke, 1919–1920-ban a Külügyminisztérium Politikai és Kereskedelmi Osztályának vezetője és a francia béke delegáció egyik kulcsbembere, 1920. szeptember végétől 1921. december végéig a Külügyminisztérium főtitkára.
- 652 Earl of Curzon (szül.: George Nathaniel Curzon, később: Curzon of Kedleston márk, 1859–1925) brit politikus, 1919–1924 között külügyminiszter.
- 653 Camille Huysmans (1871–1968) belga politikus, 1905–1922 között a II. Internacionálé titkára, a Nemzetek Szövetsége alapokmányának megszövegezését végző bizottság tagja.
- 654 Elefthériosz Venizélosz (1864–1936) görög politikus, 1917. júniustól 1920. novemberig miniszterelnök, a Nemzetek Szövetsége alapokmányának megszövegezését végző bizottság tagja.
- 655 Magyarországon 1919–1924 között több internáló táborban tartottak fogva baloldali aktivistákat – eleinte több tízezret –, sok esetben formális bírósági ítélet nélkül. Az 1919 őszén megnyitott hajmáskéri tábort 1920. június 1-jével felszámolták, a foglyokat a zalaegerszegi táborba szállították. A Hajmáskéren fogva tartottakról – menekültekről, köztörvényes elítéltekről, politikai foglyokról – szóló márciusi, áprilisi és májusi kimutatásokat lásd *Jelentés a Magyarország területén internált kommunistákról és orosz hadifoglyokról* (d. n.). MNL OL, K 81, 45. cs., 1920–10–III/2–„Anyag”–49. sz. (405–407. p.); *A hajmáskéri internálási tábor statisztikája* (d. n.). MNL OL, K 81, 45. cs., 1920–10–III/2–„Anyag”–A 91. sz., 5. melléklet (1994. p.); Teleki telefonsürgőnye Gratznak (Budapest, 1920. május 13.). MNL OL, K 81, 45. cs., 1920–10–III/1–sz. n. (494. p.)
- 656 A kormány álláspontja szerint a szórványosan előforduló erőszakos cselekményeket katonaruhába öltözött provokátorok, „beugrató ügynökök” követték el. Lásd például Teleki telefonsürgőnye Gratznak (Budapest, 1920. május 13.). MNL OL, K 81, 45. cs., 1920–10–III/1–sz. n. (494. p.)
- 657 Hivatalos elnevezése: Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma.
- 658 A dokumentumot nem találtuk meg. Az ügyhöz lásd Teleki számjeltávirata Csekonicsnak és Praznovszkynak (Budapest, 1920. április 19.). Közli: PDRFRH, I. köt., 233. sz. (241. o.) A hír tévesnek bizonyult.
- 659 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Simonyi-Semadam számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. április 18.). Közli: PDRFRH, I. köt., 231. sz. (239–240. o.)
- 660 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. április 22.). Közli: MBT, II. köt., 293. adm. jegyzék. (459. o.)
- 661 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. április 22.). Közli: MBT, II. köt., 294. adm. jegyzék. (458. o.)
- 662 Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Versailles, 1920. április 22.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1213. sz. (459. p.)
- 663 Adorján meghallgatására április 29-én délután került sor, amelynek folytatását május 7-ére tervezték. Lásd *Fabro* 1935–1941, III. füz., 38., 48–49. o.
- 664 Károlyi Mihály gróf (1875–1955) földbirtokos, politikus. 1918. november 1-jétől 1919. január 11-ig miniszterelnök, majd március 21-ig köztársasági elnök, 1919 júliusában emigrációba vonult, 1920 áprilisában Csehszlovákiában tartózkodott. Az itt közölt hír téves volt. Erről lásd Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Versailles, 1920. május 3.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1335. sz. (467. p.) Korábban a hadügyminiszter arról számolt be a kormánynak, hogy Károlyi Mihály két bizalmasával együtt Pozsonyban tartózkodik, ahol „tanácskozásokat folytatnak cseh megbízottakkal. A csehek hajlandók volnának Károlyiéknek nagyobb területi engedményeket is adni, ha Károlyiék vennék át Magyarországon a kormányzást.” Lásd MNL OL, K 27, 125. dob., A Minisztertanács 1920. február 29-i ülésének jegyzőkönyve, 13. nrp., 22. p.
- 665 A dokumentumot nem találtuk meg. A jegyzék tartalmáról lásd Praznovszky távirata Telekinek (Versailles, 1920. április 24.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1239. sz. (460. p.)
- 666 Erről lásd Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Neuilly, 1920. április 28.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–55. sz. (31. p.), illetve MNL OL, K 58, 38. cs., 1920–34. sz. (17. p.) Közli: PDRFRH, I. köt., 246. sz. (257. o.)
- 667 Május 3-án.
- 668 A Nemzetek Szövetsége – közkeletű nevén Népszövetség – hivatalos elnevezése franciául Société des Nations, angolul League of Nations, németül Völkerbund volt.
- 669 Halmos egyszersmind azt is közölte, hogy valószínűleg Kárpátján sem engedélyezik a népszavazást. Lásd Praznovszky távirata Telekinek (Versailles, 1920. április 28.). Közli: PDRFRH, I. köt., 246. sz. (257. o.)
- 670 Charles-Hervé Alphand (1879–1942) francia diplomata, a Francia Hadifogoly-bizottság elnöke.
- 671 A csomagokat az év első felében több részletben küldték vissza Magyarországra.
- 672 Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Versailles, 1920. április 30.). MNL OL, K 74, 1. cs., 1920–I–Párizs és egyéb külképviseletek–1305. sz. (464. p.)
- 673 Az akkor Arad vármegyéhez tartozó Elek a kijelölt határvonal magyar oldalán feküdt, s 1920. március végén a román csapatok ki is vonultak a községből. Április 9-én azonban visszatértek, és egy körülbelül 5 ezer holdas, mezőgazdasági művelés alatt lévő területet újra megszálltak, a gazdákat pedig hetekig nem tudnak eljutni a faluhatárban fekvő földjeikre.

- 674 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. április 23.). Közli: MBT, II. köt., 323. adm. jegyzék. (460. o.)
- 675 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. április 23.). Közli: MBT, II. köt., 323. adm. jegyzék. (457–458. o.)
- 676 Erről lásd Kerekes 1979, 168–171. o.
- 677 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomatásban lásd Apponyi távirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. május 3.). Közli: PDRFRH, I. köt., 253. sz. (266. o.)
- 678 Falussy Árpád (1865–1934) ügyvéd, publicista, politikus, 1906–1910 között Szatmár vármegye és Szatmárnémeti főispánja, majd 1918-ig parlamenti képviselő.
- 679 Az aláírója után Millerand-levélnék is nevezett kísérőlevél szövegét közli: MBT, II. köt., 487–488. o.
- 680 A Csáky-napló angol szövegekészítésében ez áll: „in answer to replies which the Hungarian delegation gave to the peace conditions” – mintha maga a kísérőlevél adott volna választ a magyar beadványokra. A tényeknek megfelelő helyes szöveg azonban ez volna: „an answer to replies which the Hungarian delegation gave to the peace conditions” – ami az Henry által átadott dokumentumok között külön említendő a békekonferencia részletes választát, ahogyan az a Wettstein-naplóban pontosan szerepel. A békekonferencia részletes válaszáának szövegét közli: MBT, II. köt., (489–515. o.)
- 681 A végleges békefeltételeket, azaz a békeszerződés szövegét közli: MT (1921), 197–327. o. (Újra közli: Zeidler 2008, 166–297. o.) Az előzetes és a végleges szöveg közti eltéréseket közli: MBT, II. köt., 516–521. o.
- 682 Praznovszky számjeltávirata Telekinek (Neuilly, 1920. május 6.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–72. sz. (39. p.) Közli: PDRFRH, I. köt., 261. sz. (284–285. o.)
- 683 Rejtjelezés nélkül.
- 684 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 6.). Közli: MBT, II. köt., 330. adm. jegyzék. (463. o.)
- 685 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 8.). Közli: MBT, II. köt., 333. adm. jegyzék. (464. o.)
- 686 Szabadkán a vasutasok 1920 áprilisában sztrájkot kezdtek életkörülményeik javításáért és a városban uralkodó szerb önkény ellen. Az ebből kinőtt zavargást a csendőrség és a katonaság fojtotta el, a vasút-igazgatóság pedig mintegy 1500 vasutast elbocsátott.
- 687 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 8.). Közli: MBT, II. köt., 334. adm. jegyzék. (465. o.)
- 688 Garzuly Gyula (1869–?), a Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság pozsonyi felügyelője.
- 689 Petrogalli Oszkár (1874–1925) ügyvéd, politikus, 1910–1918 között parlamenti képviselő, 1920-tól haláláig a csehszlovákiai magyar politikai élet egyik kulcsbembere.
- 690 Teleki számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. május 7.). MNL OL, K 64, 1. cs., 1920–11–72. sz. (37–38. p.) Közli: PDRFRH, I. köt., 292–293. o.
- 691 Millerand jegyzéke Wettsteinnek (Versailles, 1920. május 8.). Közli: MBT, II. köt., 341. adm. jegyzék. (465. o.)
- 692 Erről Teleki Pál is részletesen beszélt aznap délelőtt a Nemzetgyűlésben. Lásd NN (1920–1922), II. köt., 408–410. o. (Újra közli: Teleki 2004, 77–82. o.) Az 1920. januári előzetes és a májusi végleges békefeltételek közötti szövegszerű eltérések listáját közli: MBT, II. köt., 516–521. o. A békekonferencia ehhez fűződő részletes indoklását lásd MBT, II. köt., 489–515. o.
- 693 Vö. NN (1920–1922), II. köt., 410. o. (Újra közli: Teleki 2004, 81–82. o.) Vö. MBT, II. köt., 511–515. és 521. o.
- 694 Vö. NN (1920–1922), II. köt., 409. o. (Újra közli: Teleki 2004, 79. o.) Vö. MBT, II. köt., 497–501. és 519–521. o.
- 695 Vö. NN (1920–1922), II. köt., 409. o. (Újra közli: Teleki 2004, 78–79. o.) Vö. MBT, II. köt., 496–497. és 518–519. o.
- 696 A Nemzetek Szövetsége Tanácsának az Egyezségokmány értelmében öt állandó tagja volt: az Amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Franciaország, Japán és Olaszország – az Egyesült Államok azonban végül távol maradt a világszervezetből. A tanács nem állandó – évről évre megválasztandó – tagjai között az első esztendőben Belgium, Brazília, Görögország és Spanyolország szerepelt.
- 697 Ezek az engedmények a következők: 1. a határmegállapító bizottságok kezdeményezhetik a határok korrekcióját, 2. a Nemzetek Szövetsége garantálja Kárpátja autonómiáját, 3. Magyarország felvételt nyerhet a Nemzetek Szövetségébe, s e szervezeten keresztül mód nyílna a békeszerződés által teremtett helyzet módosítására.
- 698 Zoltán Béla (1865–1929) bíró, 1919 őszén két hónapig igazságügy-miniszter, a magyar béke delegáció Budapesten működő főmegbízottja.
- 699 1920. január 16-án a Legfelsőbb Tanács előtt elmondott beszédének elején Apponyi leszögezte: „tétovázás nélkül nyíltan kimondom, hogy a békefeltételek, úgy, amint Önök szíveskedtek azokat nekünk átnyújtani, hazám számára lényeges módosítások nélkül elfogadhatatlanoknak látszanak.” Lásd *Litván* 1998, 244. o. (Újra közli: Zeidler 2008, 122. o.) Némileg eltérő szövegváltozatban: MBT, I. köt., 276. o.
- 700 Ebben az ügyben néhány nap múlva újabb jegyzék ment a békekonferenciához. Lásd Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 14.). Közli: PDRFRH, I. köt., 350. adm. jegyzék. (472. o.)
- 701 Az első világháborút követően a Szövetséges és Társult Főhatalmak – mintegy a békeszerződések kiegészítéseként – egy sor államra kisebbségvédelmi kötelezettségeket róttak. A Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal kötött kisebbségvédelmi szerződést a nagyhatalmak már az osztrák békeszerződéssel egyidejűleg, 1919. szeptember 10-én aláírták Saint-Germain-en-Laye-ben. A jugoszláv kormány azonban eleinte tiltakozott a szerződés ellen, s képviselői csak december 5-én szignálták az okmányt. A román kisebbségvédelmi szerződés aláírására – a román kormány kitartó ellenkezése miatt – hosszas egyeztetések és bizonyos változtatások után 1919. december 9-én került sor Párizsban.

- 702 A napló e bejegyzése pontatlan. Csehszlovákia elsőként és fenntartások nélkül írta alá a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal kötött kisebbségvédelmi szerződést 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben. A csehszlovák, a jugoszláv és a román szerződések gerincét alkotó cikkelyek szinte szóról szóra megegyeznek, s csupán az adott országban különös súllyal jelen lévő kisebbségekkel (ruszinok, mohamedánok, székelyek, zsidók) kapcsolatos cikkelyek szövegezése eltérő. Mindhárom szerződés betartását a Nemzetek Szövetsége garantálta. A csehszlovák, a jugoszláv és a román szerződés szövegét közli: *Baranyai* 1925, 20–53., 52–81., 86–105. o.
- 703 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Teleki számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. május 4.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 256. sz. (276. o.)
- 704 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. május 12.). Közli: *MBT*, II. köt., 344. adm. jegyzék. (467–468. o.)
- 705 Az 1904-ben alapított Julián Egyesület a horvát-szlavóniai és bosznia-hercegovinai magyar szóróványtelepüléseken élő magyar lakosság számára létesített kulturális és gazdasági intézményeket, továbbá a helyi iskolákba fel nem vett magyar diákok iskoláztatásáról is gondoskodott. A jugoszláv kormány tiltó intézkedései miatt az 1919/1920. tanévben már csak egyetlen Julián-iskola működött.
- 706 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. május 3.). Közli: *MBT*, II. köt., 343. adm. jegyzék. (461–462. o.)
- 707 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 12.). Közli: *MBT*, II. köt., 348. adm. jegyzék. (469–470. o.)
- 708 Az eredeti dokumentumot nem találtuk meg. Nyomtatásban lásd Teleki számjeltávirata Praznovszkynak (Budapest, 1920. május 8.). Közli: *PDRFRH*, I. köt., 296. o.
- 709 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 12.). Közli: *MBT*, II. köt., 342. adm. jegyzék. (466. o.)
- 710 Apponyi feltehetőleg arra gondolt, hogy a magyar közvélemény előtt annak a testületnek kell majd megindokolnia a békeszerződés aláírását, amelyik az erről szóló döntést meghozza. Ez a testület végül nem a béke delegáció, hanem a kormány volt.
- 711 A napilapok szerint a Nemzetgyűlés Külügyi Bizottságának előző napi ülésén gazdasági kérdésekben Lers Vilmos, katonai ügyekben viszont – bár Soós Károly is jelen volt – Láng Boldizsár adott tájékoztatást. Lásd „Halálba kergetjük a nemzetet, ha nem írjuk alá a békét”. *Pesti Napló*, 1920. május 12. 3–4. o.
- 712 Teleki talán május 12. délelőtti nemzetgyűlési beszédének azon részére hivatkozott, amelyben bírálta a békekonferenciát, amiért elutasította a vitatott területek hovatarozásának népszavazások útján való eldöntésére irányuló ismételt magyar kéréseket. Lásd *NN* (1920–1922), II. köt., 406. o. (Újraközli: *Teleki* 2004, 72–83. o.)
- 713 A jegyzék ebben a vonatkozásban leszögezte: „A magyar Kormány teljes mértékben egyetért a Küldöttség minden ellenvetésével és adatokra támaszkodó állandó kritikájával, helyesli általános tiltakozását a tárgyalások folyamán és mostani lemondólevelében egyaránt. Nevezetesen tiltakozik a magyar Kormány a népek önrendelkező jogának kézzelfogható megsértése ellen, mert ez az elv az egyetlen eszköz a zavarok és forrongások megelőzésére. A magyar Kormány csak erre az elvre való tekintettel nem helyezkedett elvitázhatatlan történeti jogainak álláspontjára.” Lásd Simonyi-Semadam és Teleki jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. május 17.). Közli: *MBT*, II. köt., 359. adm. jegyzék. (475. o.)
- 714 A békekonferencia először Apponyi levelét kapta meg, amely közölte, hogy a magyar delegáció nem tartja elfogadhatónak a békeszerződést, lemond mandátumáról, s a béke aláírásáról való döntést a kormányra hagyja. Ezután következett a második levél, amelyben a kormány bejelentette, hogy az igazságtalanságok későbbi orvoslásának reményében hajlandó aláírni a békeszerződést. Lásd Apponyi, illetve Simonyi-Semadam és Teleki jegyzékei Millerand-nak (Budapest, 1920. május 16. és 17.). Közli: *MBT*, II. köt., 360. és 359. adm. jegyzék. (473–474. és 475–476. o.)
- 715 Az értekezlet május 14. helyett csak május 19-én, a béke delegáció mandátumának megszűnése után ült újra össze.
- 716 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 14.). Közli: *MBT*, II. köt., 350. adm. jegyzék. (472. o.) Vö. 315. jegyz.
- 717 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 13.). Közli: *MBT*, II. köt., 329. adm. jegyzék. (471. o.)
- 718 Giesswein Sándor (1856–1923), katolikus pap, politikus, a Keresztény Szociális Gazdasági Párt nemzetgyűlési képviselője, a béke delegáció Budapesti működő politikai tanácsadója.
- 719 Zielinski Szilárd (1860–1924) építésszámítógép, út- és vasútépítő mérnök, a budapesti József Királyi Műegyetem professzora a magyar béke delegáció Budapesti működő közlekedési szakértője.
- 720 Domanovszky Sándor (1877–1955) történész, a Budapesti Tudományegyetem professzora, a Területvédő Liga vezetőségi tagja, a magyar béke delegáció Budapesti működő történész szakértője.
- 721 Siegescu József (1873–1931) görögkatolikus pap, irodalomtörténész, politikus, a Budapesti Tudományegyetem román nyelv és irodalom professzora, a magyar béke delegáció Budapesti működő, román ügyekkel foglalkozó szakértője.
- 722 Mikola Sándor (1871–1945) fizikus, középiskolai tanár, a magyar béke delegáció Budapesti működő, vend ügyekkel foglalkozó szakértője.
- 723 Fenyő Miksa (1877–1972) jogász, gazdasági szakember, író, a Gyáriparosok Országos Szövetségének vezérigazgatója, a magyar béke delegáció Budapesti működő ipari és kereskedelmi szakértője.
- 724 Trozsonyi Ferenc (1871–1950) jogász, köztisztviselő, a Magyar Államvasutak főfelügyelője, a magyar béke delegáció Budapesti működő közlekedési szakértője.
- 725 Beck Marcell báró (1873–1945) ügyvéd, pénzügyi szakember, a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank alelnök-vezérigazgatója, a magyar béke delegáció Budapesti működő gazdasági és bankügyi szakértője.

- 726 Lánchy Leó (1852–1921) pénzügyi szakember, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, valamint a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnöke, a magyar béke delegáció Budapesti működő gazdasági és bankügyi szakértője.
- 727 Chorin Ferenc, ifj. (1879–1964) jogász, nagyiparos, a Salgótarjáni Köszénbánya Rt. vezérigazgatója, a Gyáriparosok Országos Szövetségének igazgatósági tagja, a magyar béke delegáció Budapesti működő ipari és kereskedelmi szakértője.
- 728 Székács Antal (1863–1945) nagykereskedő, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara igazgatója, a magyar béke delegáció Budapesti működő ipari és kereskedelmi szakértője.
- 729 Madarassy-Beck Gyula báró (1873–1939) pénzügyi szakember, politikus, a Magyar Jelzálog-Hitelbank elnök-vezérigazgatója, a Magyar–Olasz Bank alelnöke, a magyar béke delegáció Budapesti működő gazdasági és bankügyi szakértője.
- 730 Bacher Emil (1854–1926) nagyiparos, a Viktória Gőzmalom Rt. vezérigazgatója, a Gyáriparosok Országos Szövetségének igazgatósági tagja, a magyar béke delegáció Budapesti működő ipari és kereskedelmi szakértője.
- 731 Jancsó Benedek (1854–1930) tanár, nemzetiségi szakíró, politikus, az 1918. november 18-án, Budapesti megalakult Székely Nemzeti Tanács egyik elnöke, a magyar béke delegáció Budapesti működő, erdélyi magyar ügyekkel foglalkozó szakértője.
- 732 Balkányi Kálmán (1883–1965) jogász, gazdasági szakember, az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesület igazgatója, a magyar béke delegáció Budapesti működő ipari és kereskedelmi szakértője.
- 733 Cholnoky Jenő (1870–1950) földrajztudós, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem professzora, a Béke-előkészítő Iroda helyettes vezetője, a magyar béke delegáció Budapesti működő földrajzi szakértője.
- 734 Bencs Zoltán (1889–1961) köztisztviselő, politikus, kultuszminisztériumi titkár, a magyar béke delegáció Budapesti működő titkára.
- 735 Bárdossy László (1890–1946) jogász, köztisztviselő, diplomata, kultuszminisztériumi titkár, a magyar béke delegáció Budapesti működő titkára.
- 736 Radisics Elemér (1884–1972) jogász, újságíró, köztisztviselő, pénzügyminisztériumi titkár.
- 737 A kísérőlevél úgy fogalmazott, hogy a majdan a határok végleges kitűzését végző nemzetközi bizottságoknak, „ha úgy vélik, hogy a Szerződés intézkedései [...] valahol igazságtalanok, s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának”, amely azután felajánlhatja jószolgálatait a határkiigazításról kezdődő tárgyalásokhoz. „A Szövetséges és Társult Hatalmak bíznak benne, hogy ez az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan határvonal kiigazítására, ha azok ellen alapos ellenvetés tehető.” Lásd *MBT*, II. köt., 488. o.
- 738 Apponyi levele Simonyi-Semadamnak (Budapest, 1920. május 17.). Közli: *MBT*, II. köt., 476. o.
- 739 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 18.). Közli: *MBT*, II. köt., 325. adm. jegyzék. (477–478. o.)
- 740 Alec Burrows (1884–1956) brit katonatiszt, a magyar delegáció mellé kirendelt összekötő tiszt őrmagyi rendfokozatban.
- 741 Apponyi jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. május 16.). Közli: *MBT*, II. köt., 360. adm. jegyzék. (473–474. o.)
- 742 Simonyi-Semadam jegyzéke Millerand-nak (Budapest, 1920. május 17.). Közli: *MBT*, II. köt., 359. adm. jegyzék. (475–476. o.)
- 743 Utóállami.
- 744 Kettő, legfeljebb három.
- 745 Helyesen: Jankó Ágoston (1856–?) jogász, köztisztviselő, torontáli alispán. Jankó János (1833–1896) a 19. század második felének népszerű festőművésze és karikaturistája volt; feltehetőleg az ő nevének ismertsége okozta az elírás.
- 746 Wettstein jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 24.). Közli: *MBT*, II. köt., 345. adm. jegyzék. (480. o.)
- 747 A község Magyarországnál maradt.
- 748 Millerand jegyzéke Apponyinak (Párizs, 1920. május 22.). Közli: *MBT*, II. köt., 389. adm. jegyzék. (479. o.)
- 749 Népszavazás.
- 750 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 25.). Közli: *MBT*, II. köt., 373. adm. jegyzék. (480. o.)
- 751 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. május 28.). Közli: *MBT*, II. köt., 378. adm. jegyzék. (483. o.)
- 752 Praznovszky 1920. június 1-jei szóbeli közlésének tartalmát lásd *MBT*, II. köt., 389. adm. jegyzék. (483. o.)
- 753 Benárd Ágost (1880–1968) orvos, politikus, 1920. március 15-től 1921. április 14-ig népjóléti és munkaügyi miniszter.
- 754 Drasche-Lázár Alfréd (1875–1949) diplomata, 1919. őszől 1922-ig külügyi államtitkár.
- 755 Goumoëns Károly báró (?–?), miniszteri titkár.
- 756 Prakatur Tamás (1879–1929) ügyvéd, politikus, 1920. március 31-től 1921. szeptember 30-ig Baranya vármegye kormánybiztos-főispánja, ezután haláláig parlamenti képviselő.
- 757 Praznovszky jegyzéke Millerand-nak (Versailles, 1920. június 2.). Közli: *MBT*, II. köt., 390. adm. jegyzék. (484. o.)
- 758 Barabás Albert (1866?–1931) újságíró, a magyar béke delegáció, majd az aláíró küldöttség mellé beosztott tudósító, a *Nemzeti Újság* munkatársa.
- 759 Millerand jegyzéke Praznovszkynak (Versailles, 1920. június 3.). Közli: *MBT*, II. köt., 411. adm. jegyzék. (484. o.)
- 760 A végleges békefeltételeket a keltezés megelőző napon, május 5-én kapta meg a magyar delegáció. Erről lásd a két napló aznapi bejegyzését.
- 761 Augustin Pierre Becq de Fouquières (1868–1960) francia diplomata, 1920–1937 között a Külügyminisztérium protokollfőnöke.
- 762 Protokollfőnöke.

763 Teremszolga.

764 Afonso Augusto da Costa (1871–1937) portugál jogász, politikus, a párizsi béke delegáció vezetője és João Pinheiro Chagas (1863–1925) portugál író, diplomata, politikus, az első világháború előtt, alatt és után – 1920-ban is – párizsi követ.

765 A megfogalmazás pontatlan. Először az öt Szövetséges és Társult Főhatalom, majd a tizenkét Szövetséges és Társult Hatalom képviselői írták alá a békeszerződést – az egyes országok francia nevének megfelelő sorrendben. Az aláírók között a Brit Birodalom után külön volt megnevezve a négy brit domínium (Kanada, Ausztrália, Új-Zéland és Dél-Afrika), valamint India.

766 I. Sándor (Schleswig–Holstein–Sonderburg–Glücksburg) (1893–1920), 1917-től haláláig Görögország királya.

767 A trianoni békeszerződést Csehszlovákia részéről Edvard Beneš (1884–1948) külügyminiszter és Štefan Osuský (1889–1973) londoni követ, román részről pedig Jon Cantacuzino (1863–1934) államminiszter és Nicolae Titulescu (1882–1941) külügyi államtitkár írta alá.

768 Nikola Pašić (1846–1926) szerb (jugoszláv) politikus, 1919–1920-ban a jugoszláv béke delegáció egyik vezetője.

A MAGYAR BÉKEDELEGÁCIÓ ÁLTAL BENYÚJTOTT JEGYZÉKEK LISTÁJA

Franciaországi tartózkodása alatt a magyar béke delegáció több ezer oldalra rúgó írásos anyagot juttatott el a békekonferenciához, amelyben a Magyarországot sújtó békefeltételek enyhítéséért szólalt fel. Mivel a békekonferencián a magyar delegáció nem egyenrangú tárgyalófélként vett részt, javaslatainak ismertetésére – Apponyi Albert beszédét leszámítva (⇒ 72–75. o.) – csak így volt módja.

A delegáció – elsősorban Teleki Pál – kezdettől fogva súlyt helyezett arra, hogy a hazai és a külföldi közönség mihamarabb megismerhesse a magyar beadványokat (⇒ 109. o.). Ezzel egyfelől azt kívánták igazolni, hogy a békeküldöttség minden tőle telhetőt megtett, s az a tény, hogy a fő kérdésekben nem tudta elfogadtatni álláspontját – s így a békefeltételeken csak néhány csekélyebb jelentőségű módosítás történt – merőben a békekonferenciát irányító győztes hatalmak és kis szövetségeik elvtelen, rövidlátó erőpolitikájának számlájára írható. Ennél is fontosabb volt azonban, hogy e dokumentumok közzétételével mintegy a világ közvéleménye elé bocsássák a „magyar igazságot”, amitől azt várták, hogy hosszabb távon mégiscsak meggyőzi majd a győztes államok döntéshozóit és előkészíti a trianoni békeszerződés revízióját. (Példaként szolgálhatott az osztrák delegáció munkájáról már közzétett kétkötetes kiadvány,¹ valamint a német békeküldöttség tevékenységét ismertető monumentális sorozat, amely egy 5 és egy 16 kötetes változatban² is napvilágot látott.)

Ebben a reményben bocsátotta tehát útjára a Külügyminisztérium 1920-ban azt a kiadványsorozatot – előbb magyar, majd francia és angol nyelven is –, amely a magyar béke delegáció memorandumait, valamint a küldöttség és a békekonferencia közötti levelezés fontosabb darabjait tartalmazta (I–II. kötet), s amelyhez egy kötetnyi statisztikai anyag, illetve egy térképgyűjtemény csatlakozott (III/A–B kötet).³ A magyar változat I. és III/B kötetének előszava 1920 júliusában kelt, a III/A kötet 1920-ban, a II. kötet 1921-ben jelent meg.

Amint azt Cholnoky Jenő szerkesztő, a Békeiroda helyettes vezetője írta az első kötethez írt előszavában:

Magyarország védekezése [...] nem a pusztában elhangzott szó, [...] szavunkat meg fogják hallani az egész világon s a történelem ítélőszéke előtt bizonyosan mi leszünk a nyertes fél és ha igazunkat elismerték, majd igazságot fog szolgáltatni nekünk a sors is.

Ez az oka annak, hogy védekezésünket három nyelven, magyarul, franciául és angolul a nagyvilág elé bocsátjuk. [...]

A magyar tudományos irodalomnak egyik legnagyobb kincse ez. Hozzá fogható még nem készült s egyhamar nem is készülhet. A jövő történetbúvárai állandóan fogják használni, mint standard művet. Minden benne foglalt adat hitelességét, valódiságát be tudjuk bizonyítani. [...]

Az igazságoknak, a megcáfолhatatlan, megdönthetetlen igazságoknak ezt a történelmi súlyú gyűjteményét adjuk itt át a nyilvánosságnak.⁴

1 Bericht.

2 Materialien 1919.

3 Materialien 1919–1921.

4 MBT, I. köt., V–VI. o. Apponyi és Teleki már 1920 húsvétján – Neuilly-ből hazafelé tartva – arról számolt be a sajtónak, hogy a nagyhatalmak részéről bizonyos hangulatváltozást érzékelnek Magyarországra irányában (⇒ 191., 193. o.).

A négykötetes kiadvány rendkívül alapos áttekintést ad a béke delegáció tevékenységéről, a békekonferenciához benyújtott dokumentumok közlése azonban nem teljes körű. Néhány kisebb jelentőségű jegyzék, valamint szöveges, statisztikai és térképmelléklet, illetve a különösen nagy terjedelmű vagy méretű beadványok kimaradtak.

A delegáció jegyzékeinek egy része római számot viselt (I–XXXVIII.), ezek tartalmazták a békekonferencia vezető hatalmainak meggyőzését célzó anyagot. A jegyzékeket három nagyobb csoportban nyújtották be: előbb január közepén – jórészt még a békefeltételek átvételét megelőzően – az úgynevezett előzetes jegyzékeket (I–XI.), majd január második felében az ezekhez tartozó kiegészítéseket (XII–XX.), végül február közepén az úgynevezett válaszigjegyzékeket (XXI–XXXVII.). (A szibériai magyar hadifoglyok hazaszállítására vonatkozó újabb kérelmet tartalmazó XXXVIII. jegyzéket külön nyújtották be 1920. március 10-én.) A három jegyzékcsoporthoz egy-egy kísérőjegyzéket is csatoltak „A”, „B”, illetve „C” jelzéssel. A jegyzékekhez összesen több mint kétszáz melléklet csatlakozott – kiegészítő szövegek, hivatalos dokumentumok, statisztikai táblázatok, diagramok, térképek –, amelyeket arab számmal láttak el. E beadványok közös jellemzője volt, hogy a történelmi Magyarországot mint ideális államalakulatot mutatták be, amelynek feldarabolása nem csupán a magyarság, hanem a Kárpát-medencét lakó valamennyi nép, sőt egész Európa számára politikai, gazdasági és kulturális kártételt jelent. A teljes anyag többnyire történelmi, gazdasági, közjogi fejtegetéseket tartalmaz, de előfordulnak benne korabeli szerződések, politikai beszédek, valamint egyes népcsoportok kiáltványai és követelése is – csupa olyan dokumentum, ami alkalmasnak tűnt a magyar érvelés alátámasztására.

A jegyzékek számozása I-től XXXVIII-ig folyamatos. A XVII., a XVIII. és a XX. sz. jegyzék szövegét azonban a kiadványsorozat nem közli, s ezeket – egyelőre – máshol sem találtuk meg. A hiányzó iratok minden bizonnyal azokat a késve elkészült mellékleteket kísérték, amelyeket a már beadott jegyzékekhez csak utóbb, akár több héttel később csatoltak, s amelyek relevanciáját – az iktatást megkönnyítendő – ily módon kellett elmagyarázni. (Itt említjük meg, hogy az előzetes jegyzékek közül a II. jegyzék 38. és 39. mellékletének címeit a béke delegáció iratai három különböző helyen háromféleképpen írták le. Ezek közül az utolsót, a legrészletesebbet vettük alapul.⁵⁾

Az alábbiakban – elsősorban a kutatók munkáját segítő – a magyar delegáció által benyújtott I–XXXVIII. számú jegyzék és a hozzájuk tartozó mellékletek lajstromát és lelőhelyét közöljük, azokat is, amelyek nem kaptak helyet a Külügyminisztérium forráskiadványában. (Utóbbiakhoz teljes címléírást adunk.) Az adatok pontosításához felhasználtuk a béke delegáció főtárhelyettese, Wettstein János által összeállított – és az ő hagyatékában fennmaradt – jegyzéklistát is.⁶⁾ Abban az esetben, ha valamely dokumentumról csak a Wettstein-féle jegyzékből van tudomásunk, a címet idézőjelbe tettük. A napisajtó alapján szögletes zárójelben feltüntetjük a válaszigjegyzékek szerkesztőinek nevét is.

Franciaországi tartózkodása idején a béke delegáció több száz, úgynevezett adminisztratív jegyzéket is intézett a békekonferenciához. E dokumentumok a rendszeres hivatali levelezés termékei voltak, többségük bizonyára egyszerű technikai és protokolláris kérdésekre vonatkozott, de voltak közöttük szép számmal olyanok is, amelyek valamilyen aktuális politikai kérdéssel foglalkoztak. A négykötetes kiadvány 69 ilyen, „adm.” jelzéssel ellátott jegyzék szövegét közli. Ezek a békekonferencia és a delegáció közötti, eleinte igen fagyos viszonyt illusztrálták, továbbá azokat, amelyek az idegen hadseregek által megszállt területeken elkövetett atrocitásokról közöltek újabb és újabb adatokat, illetve a magyar hadifoglyok hazaszállítására irányultak. Az adminisztratív jegyzékek listáját nem közöljük.

5 MBT, I. köt., 96. o.; MBT, III/B köt., IX–XI. melléklet; A magyar béke delegáció által benyújtott jegyzékek listája (Wettstein János hagyaték – magántulajdon).

6 A magyar béke delegáció által benyújtott jegyzékek listája (Wettstein János hagyaték – magántulajdon).

ELŐZETES JEGYZÉKEK

„A” jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- Bemutatózó jegyzék kísérőlevele
MBT, I. köt., 1. o.

I. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- Az oláhok visszavonulását követelő jegyzék
MBT, I. köt., 2. o.

II. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- Bemutatózó jegyzék
MBT, I. köt., 3–17. o.

Összefoglaló kivonat

- A II. jegyzék összefoglaló kivonata
MBT, I. köt., 18–26. o.

1. melléklet

- Emlékirat Ausztria és Magyarország közjogi viszonyának fejlődéséről
MBT, I. köt., 27–30. o.

2. melléklet

- Magyarország hegyei és vizei. Készítette: Xantus János.
(A forráskiadványban a dombormívű térkép fényképfelvétele található.)
MBT, III/B köt., I. sz.

3. melléklet

- Adresse de le Société Hongroise de Géographie aux Sociétés de Géographie de l'Univers. Budapest, Hornyánszky, 1919.
(Eredeti magyar szövegét közli: A Magyar Földrajzi Társaság szózata a világ Földrajzi Társaságaihoz. Földrajzi Közlemények, 1918/VII–X. sz. 289–320. o.)
MBT — nem közli

4. melléklet

- Magyarország néprajzi térképe település és lélekszám szerint. 1:300.000. Szerkesztették: Bátty Zsigmond, Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.
MBT — nem közli; a forráskiadványban a térkép kisebb változata található:
Magyarország néprajzi térképe. 1:900.000. Szerkesztették: Dörre Jenő, Lux Ernő. Budapest, Klösz György és Fia, 1919.
MBT, III/B köt., IV/a sz.

5. melléklet

- Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján. 1:1.000.000. Szerkesztette: Teleki Pál. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.
MBT, III/B köt., IV. sz.

6. melléklet

- A népesség anyanyelvi megoszlása az 1910. évi népszámlálás szerint, törvényhatóságunkint
MBT, III/A köt., I. sz. (1–6. o.)

7. melléklet

- * A magyar népszámlálás anyanyelvi adatainak hitelessége
MBT, I. köt., 31–35. o.

8. melléklet

- * Magyarország népességének fejlődése a török uralom megszűnte óta
MBT, I. köt., 36–46. o.

9. melléklet

- * „A XIV. és XV. század útvonalai a modern vasútvonal mentén haladnak”
MBT, III/B köt., VIII. sz. = Magyarország gazdasági térképekben – *La Hongrie économique en cartes – The economies of Hungary in maps*. Szerkesztették: Edvi Illés Aladár, Halász Albert. Negyedik, bővített kiadás. Budapest, Rubinek Gyula, 1920. 3. o.

10. melléklet

- * A Nagy-Alföld takarmánynövény-termése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/A sz.
- * A Nagy-Alföld búzatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/B sz.
- * A Nagy-Alföld rozstermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/C sz.
- * A Nagy-Alföld zabtermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/D sz.
- * A Nagy-Alföld árpatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/E sz.
- * A Nagy-Alföld kukoricatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/F sz.
- * A Nagy-Alföld burgonyatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/G sz.

11. melléklet

- * Magyarország mezőgazdasági helyzete a nemzetiségek követelte területek elvesztése után
MBT, I. köt., 47–55. o.
- * Térképmelléklet a II. jegyzék 11. sz. mellékletéhez. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., VI. sz.

12. melléklet

- * A magyar energiagazdaság
MBT, I. köt., 56. o.

13. melléklet

- * Magyar tudományos egyesületek és intézmények, alapításuk éve, céljuk és szakfolyóirataik
MBT, I. köt., 57–60. o.

14. melléklet

- * Összehasonlító táblázat
MBT, III/A köt., 43. sz. (421. o.)

15. melléklet

- * A 6 éven felüli írni-olvasni tudók és analfabéták megoszlása anyanyelv szerint 1910-ben
MBT, III/A köt., 19. sz. (202–207. o.)
- * A 6 évesnél idősebb írni-olvasni tudók és analfabéták száma és anyanyelvi megoszlása egymással szembeállítva Magyarországon, törvényhatóságokint
MBT, III/B köt., X/B sz.

16. melléklet

- * A középiskola négy osztályát végzettek anyanyelvi megoszlása törvényhatóságokint az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 20. sz. (208–212. o.)

17. melléklet

- * A középiskola nyolc osztályát végzettek anyanyelvi megoszlása törvényhatóságokint
MBT, III/A köt., 21. sz. (213–217. o.)

18. melléklet

- * Az értelmiségi kereső egyének megoszlása anyanyelv szerint törvényhatóságokint az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 23. sz. (225–233. o.)

19. melléklet

- * A népesség tömörülése a községek nagysága szerint, tekintettel a nemzetiségi többségre
MBT, III/A köt., 6. sz. (27–29. o.)

20. melléklet

- * A magyar és német többségű községek népességének növekedése 1869-től 1910-ig, szembeállítva a más többségű községek népességének szaporodásával
MBT, III/A köt., 7. sz. (30–34. o.)

21. melléklet

- * A városi és falusi népesség megoszlása anyanyelv szerint, törvényhatóságokint 1910-ben
MBT, III/A köt., 8. sz. (35–39. o.)

22. melléklet (benyújtva: 1920. január 30. – a XX. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- * A földbirtok megoszlása nemzetiségek szerint
MBT, III/A köt., 30. sz. (310–315. o.)

23. melléklet (benyújtva: 1920. január 30. – a XX. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- * A parasztság birtokviszonya nemzetiségek szerint (50 holdon aluli birtokosok és segítő családtagjaik, gazdasági cselédek és munkások, kereső férfiak)
MBT, III/A köt., 31. sz. (316–317. sz.)

24. melléklet

MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

25. melléklet

MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

26. melléklet

- + *Magyarország és Ausztria közjogi viszonya Osztrák–Magyar Monarchia néven nevezett kapcsolatuk fölbomlásáig*
MBT, I. köt., 61–62. o.

27. melléklet (benyújtva: 1920. január 30. – a XX. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + *A magyarság képviselete a közös cs. és kir. intézményekben*
MBT, I. köt., 63–68. o.

28. melléklet

- + *A magyar országgyűlési képviselőválasztó-kerületek térképei 1861–1915-ig.* Tervezte: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., VII/A–N sz.

29. melléklet

- + *Bosznia-Hercegovina okkupációja*
MBT, I. köt., 69–72. o.

30. melléklet

- + *Fejezetek az osztrák vörös könyvből*
MBT, I. köt., 73–81. o.

31. melléklet

- + *Das Wiener Kabinett und die Entstehung des Weltkrieges.* Dargestellt von Roderich Gooss. Wien, L. W. Siedel und Sohn, 1919.
MBT — nem közli

32. melléklet

- + *Kivonatok a nemzetiségi képviselőknek a magyar képviselőházban a háborúra vonatkozólag tartott beszédeiből*
MBT, I. köt., 82–83. o.

33. melléklet

- + *Magyarország területi nyeresége a bukaresti békében*
MBT, I. köt., 84–85. o.

34. melléklet

- + *A magyarság felelőssége a háborúban*
MBT, I. köt., 86–92. o.

35. melléklet

- + *A magyar megye*
MBT, I. köt., 93. o.

36. melléklet

- + „Az Edvi Illés-féle ipari atlasz”
MBT, III/B köt., VIII. sz. = *Magyarország gazdasági térképekben – La Hongrie économique en cartes – The economies of Hungary in maps.* Szerkesztették: Edvi Illés Aladár, Halász Albert. Negyedik, bővített kiadás. Budapest, Rubinek Gyula, 1920. 43–72. o.

37. melléklet

- + *A magyarországi nemzetiségi kérdés parlamenti történetének vázlata*
MBT, I. köt., 94–96. o.

38/1. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + „Gimnáziumok és reáliskolák a tanulók számának és anyanyelvének feltüntetésével”
MBT — nem közli

38/2. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + „A városi és falusi népesség megoszlása anyanyelv szerint”
MBT — nem közli

38/3. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + „Középiskolát végzettek megoszlása anyanyelv szerint”
MBT — nem közli

38/4. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + „Az értelmiségi foglalkozások megoszlása anyanyelv szerint”
MBT — nem közli

38/5. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + „A népesség anyanyelve járásoként kimutatva”
MBT — nem közli

38/6. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + *Magyarország népessége hitfelekezetek szerint 1910-ben, járásokint*
MBT, III/B köt., IX. sz.

39. melléklet (benyújtva: 1920. január 26. – a XVIII. jegyzékkel mint kísérőlevéllel)

- + *Az írni-olvasni tudók száma és aránya járásokint Magyarországon a 6 éven aluliak beszámításával*
MBT, III/B köt., X/A sz.
- + *A 6 évesnél idősebb írni-olvasni tudók és analfabéták száma és anyanyelvi megoszlása egymással szembeállítva Magyarországon, törvényhatóságokint*
MBT, III/B köt., X/B sz.
- + *A magyarul tudók száma és aránya járásokint Magyarországon*
MBT, III/B köt., XI. sz.

40. melléklet

- + *Az osztrák békeszerződés elvei nem alkalmazhatók Magyarországra*
MBT, I. köt., 97–101. o.

41. melléklet

- + *Szerbia geológiai vizsgálata*
MBT, I. köt., 102–103. o.

42. melléklet

- + *Szterényi József: Az iparoktatás Magyarországon* Budapest, Pesti Könyvnyomda, 1897.
MBT — nem közli

43. melléklet

- MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

44. melléklet

- + *Állami népiskoláink és a magyarosodás*
MBT, I. köt., 104–107. o.
- + *Kimutatás a Magyarországon zárt, nem magyar nyelvterületein fekvő községekben működő s az 1900. évi népszámlálás előtt keletkezett állami elemi iskolák kulturális hatásáról*
MBT, III/A köt., 25. sz. (238/a o.)

45. melléklet

- *Kimutatás az elszakítandó területeken lakó népesség elemi kultúrájának és hitéletének fejlesztésére fordított állami költségekről 1918-ban*
MBT, III/A köt., 28/b sz. (282–305. o.)

III. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- *A mezőgazdasági helyzetről*
MBT, I. köt., 108. o.

IV. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- *Az ipar helyzetéről*
MBT, I. köt., 109–110. o.

V. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- *A vasúti kocsikról*
MBT, I. köt., 111–112. o.

VI. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- *Az oroszországi, turkesztáni és szibériai hadifoglyok érdekében*
MBT, I. köt., 113–115. o.

VII. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- *A franciaországi hadifoglyok érdekében*
MBT, I. köt., 116. o.

VIII. jegyzék (benyújtva: 1920. január 14.)

- *Az erdélyi kérdésről*
MBT, I. köt., 117–133. o.

1. melléklet (= II. jegyzék, 5. és 4. melléklet)

- *Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján. 1:1.000.000. Szerkesztette: Teleki Pál. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.)*
MBT, III/B köt., IV. sz.
- *Magyarország néprajzi térképe település és lélekszám szerint. 1:300.000. Szerkesztették: Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.*
MBT — nem közli; a forráskiadványban a térkép kisebb változata található:
Magyarország néprajzi térképe. 1:900.000. Szerkesztették: Dörre Jenő, Lux Ernő. Budapest, Klösz György és Fia, 1919.
MBT, III/B köt., IV/a sz.

2. melléklet

- *A román memorandum statisztikai adatainak cáfolata*
MBT, I. köt., 134–142. o.
- *A magyar népszámlálás és a román memorandum nemzetiségi adatai egymással szembeállítva a románok által követelt területen (a Bánság nélkül)*
MBT, III/A köt., 15. sz. (144–154. o.)

2/a melléklet

- *Megjegyzések a románok által készített térképhez*
MBT, I. köt., 143–144. o.

2/b melléklet

- *Románok a Kárpátok és a Tisza között (A román delegációtól a békekonferenciához beterjesztett néprajzi térkép kisebbített másolata). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.*
MBT, III/B köt., XII/A sz.
- *Románok a Kárpátok és a Tisza között (A magyar statisztika 1910-iki adatai szerint). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.*
MBT, III/B köt., XII/B sz.
- *Románok a Kárpátok és a Tisza között (A román hamisítások feltüntetésével). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.*
MBT, III/B köt., XII/C sz.
- *Románok a Kárpátok és a Tisza között (Az 1910. [évi] magyar statisztika hiteles adatai szerint a népsűrűség figyelembevételével). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.*
MBT, III/B köt., XII/D sz.
- *Magyarok a Kárpátok és a Tisza között. Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.*
MBT, III/B köt., XII/E sz.
- *A nem román lakosság a Kárpátok és a Tisza között. Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.*
MBT, III/B köt., XII/F sz.

3. melléklet

- *Életképes-e a román uralom Erdélyben?*
MBT, I. köt., 145–163. o.
- *Erdély néprajzi adatai*
MBT, III/A köt., 12. sz. (57–140. o.)

4. melléklet

- *A románok történelmi aspirációinak alaptalansága a régi Erdély történelmének megvilágításánál*
MBT, I. köt., 164–172. o.

5. melléklet

- *A hazai románok háború előtti politikája és háborús nyilatkozatai*
MBT, I. köt., 173–186. o.

6. melléklet

- *A hazai románok háború előtti politikája és háborús nyilatkozatai*
MBT, I. köt., 187–194. o.

7. melléklet

- *A szászok memoranduma (1919. december 23.)*
MBT, I. köt., 195–201. o.

8. melléklet

- *A romániai és erdélyi intézmények eltérő volta*
MBT, I. köt., 202–216. o.

9. melléklet

- * Összehasonlító táblázat a nemzetiségi jogokról
MBT, I. köt., 217–227. o.

10. melléklet

- * Román atrocitások
MBT, I. köt., 228–257. o.

11. melléklet

- * Az erdélyi román agrárreform
MBT, I. köt., 258–267. o.
- * Erdélyi gazdasági statisztikai adatok
MBT, III/A köt., 17/I–IV. sz. (326–348. o.)

12. melléklet

- * Erdély közigazgatási térképe 1847-ben. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XIII. sz.

13. melléklet

- * A nemzetek jogait érintő rendelkezések Erdély alkotmányában (érvényben 1541-től 1867-ig)
MBT, I. köt., 268–274. o.

14/a melléklet

- * Erdély népességének nemzetiségi megoszlása területcsoportok szerint
MBT, III/A köt., 17. sz. (160–195. o.)

14/b melléklet

- * „Erdély területének nemzetek szerint való beosztására vonatkozó javaslat – térkép”
MBT — nem közli

IX. jegyzék (benyújtva: 1920. január 17.)

- * Katonai ügyek
MBT, I. köt., 283–292. o.

Térképmelléklet

- * „Tolna, Fejér, Veszprém, Esztergom, Komárom Győr; Jász-Nagykun-Szolnok, Heves, Borsod”
HM HIM HL, 1920, Elnöki D osztály, 1034. dob., sz. n. (Béketárgyalási ügyek, 55. p.)

X. jegyzék (benyújtva: 1920. január 18.)

- * Amely kimutatja, hogy az entente által javasolt határ tönkreteszi a határszéli városokat
MBT, I. köt., 293–298. o.

XI. jegyzék (benyújtva: 1920. január 18.)

- * A megszállott területeken elkövetett atrocitásokról
MBT, I. köt., 301–305. o.

Kísérőlevél (benyújtva: 1920. január 18.)

- * A XI. jegyzék kísérőlevele
MBT, I. köt., 300. o.

1. melléklet

- * A Fegyverszüneti Bizottság adatai
MBT, I. köt., 306–353. o.

2. melléklet

- * „A győri ágyúgyárban felvett okirat”
MBT — nem közli

„B” kísérőjegyzék (benyújtva: 1920. január 21.)

- * [Cím nélkül]
MBT, I. köt., 354. o.

1. melléklet

MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

2. melléklet (benyújtva: 1920. január 21./28.?)

- * Magyarország népei
MBT, I. köt., 355–359. o.

3. melléklet (benyújtva: 1920. január 21./28.?)

- * Emlékirat a katolikusokat Magyarország feldarabolása esetén fenyegető veszélyekről
MBT, I. köt., 360–361. o.

XII. jegyzék (benyújtva: 1920. január 21.)

- * Délvidéki jegyzék
MBT, I. köt., 362–368. o.

1. melléklet

- * „A délvidék néprajzi térképe”
MBT — nem közli

2. melléklet = VIII. jegyzék, 2/b melléklet

- * Románok a Kárpátok és a Tisza között (A román delegációtól a békekonferenciához beterjesztett néprajzi térkép kibebírt másolata). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XII/A sz.
- * Románok a Kárpátok és a Tisza között (A magyar statisztika 1910-iki adatai szerint). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XII/B sz.
- * Románok a Kárpátok és a Tisza között (A román hamisítások feltűntetésével). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XII/C sz.
- * Románok a Kárpátok és a Tisza között (Az 1910. [évi] magyar statisztika hiteles adatai szerint a népsűrűség figyelembevételével). Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XII/D sz.
- * Magyarok a Kárpátok és a Tisza között. Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XII/E sz.

- * *A nem román lakosság a Kárpátok és a Tisza között.* Szerkesztette: Fodor Ferenc. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XII/F sz.

3. melléklet

- * *A Szörénység népességének kialakulása*
MBT, I. köt., 369–372. o.
- * *A régi Szörénység térképe.* Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XIV. sz.

4. melléklet

- * *A Bánság és a Bácska néprajzi viszonyai*
MBT, I. köt., 373–377. o.

5. melléklet (= II. jegyzék, 4. melléklet)

- * *Magyarország néprajzi térképe település és lélekszám szerint.* 1:300.000. Szerkesztették: Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.
MBT — nem közli; a forráskiadványban a térkép kisebb változata található:
Magyarország néprajzi térképe. 1:900.000. Szerkesztették: Dörre Jenő, Lux Ernő. Budapest, Klösz György és Fia, 1919.
MBT, III/B köt., IV/a sz.

6. melléklet

- * *Egy helyett három nemzetiségi állam*
MBT, I. köt., 378–383. o.

7. melléklet

- * *A Bácska és Bánság népességének anyanyelvi és felekezeti megoszlása járásokonként és városokonként az 1910. évi általános népszámlálás alapján*
MBT, III/A köt., 18. sz. (196–201. o.)

8. melléklet

- * *Dél-Magyarország mezőgazdasági helyzete*
MBT, I. köt., 384–389. o.

9. melléklet

- * *Dél-Magyarország kívánsága* [Budapest, 1919. november]
MBT, I. köt., 390–395. o.
[Eredeti német szövegét közli: *Banater Frage eine europäische Frage. Ein Wunsch der Bevölkerung Süd-ungarns an den Pariser Friedenskongreß.* Budapest, Pallas, 1919.]

10. melléklet

- * *A Vendvidék térképe.* Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XV. sz.

11. melléklet

- * Melich János – Mikola Sándor: *A vendkérdés*
MBT, I. köt., 396–399. o.

12. melléklet

- * *Az egyesített nemzetiségi és a magyar pénzüzetek részvénytőke- és tartalékalap-állománya %-os arányban 1916-ban*
MBT, III/B köt., XVI/A sz.

- * *Az egyesített nemzetiségi és a magyar pénzüzetek betétállománya %-os arányban 1916-ban*
MBT, III/B köt., XVI/B sz.

13. melléklet

- * *A vendek emlékirata*
MBT, I. köt., 400–405. o.

14. melléklet

- * Martin J. Ackermann [Ackermann Márton János] – Constantin de Kayser [Kayser Szilárd]: *Indépendance du Banat. Une question européenne.* Paris, 1920.
MBT — nem közli

XIII. jegyzék (benyújtva: 1920. január 21.)

- * *A ruténkérdésről*
MBT, I. köt., 406–414. o.

1. melléklet

- * *Magyarország hegy- és vízrajzi térképe.* 1:2.400.000. Tervezte: Cholnoky Jenő. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., II. sz.

2. melléklet

- * *Magyarország térképe.* 1:1.500.000. Tervezte: Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., III. sz.

3. melléklet

- * *A rutén megyék vezető férfainak nyilatkozata*
MBT, I. köt., 415. o.

4. melléklet

- * *A rutén nép kulturális fejlettsége*
MBT, I. köt., 416–418. o.

5. melléklet

- * *A rutén nemzetiségi szellem elmaradottságának okairól*
MBT, I. köt., 419. o.

6. melléklet

- * *A szkizma-pör*
MBT, I. köt., 419. o.

7. melléklet

- * *A belső mezőgazdasági munkászándorlás Magyarországon*
MBT, I. köt., 420–421. o.

8. melléklet

- * „A vasúti forgalom térképe”
MBT — nem közli

9. melléklet (= 12. jegyzék, 12. melléklet)

- * *Az egyesített nemzetiségi és a magyar pénzüzetek részvénytőke- és tartalékalap-állománya %-os arányban 1916-ban*
MBT, III/B köt., XVI/A sz.

- * Az egyesített nemzetiségi és a magyar pénzintézetek betétállománya %-os arányban 1916-ban
MBT, III/B köt., XVI/B sz.

10. melléklet

- * Magyarország erdészeti térképe. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XVII. sz.

11. melléklet (vö. II. jegyzék, 5. és 4. melléklet)

- * Magyarország néprajzi térképe a népsűrűség alapján. 1:1.000.000. Szerkesztette: Teleki Pál. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.
MBT, III/B köt., IV. sz.
- * Magyarország néprajzi térképe település és lélekszám szerint. 1:300.000. Szerkesztették: Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.
MBT — nem közli; a forráskiadványban a térkép kisebb változata található:
Magyarország néprajzi térképe. 1:900.000. Szerkesztették: Dörre Jenő, Lux Ernő. Budapest, Klösz György és Fia, 1919.
MBT, III/B köt., IV/a sz.

12. melléklet

- * Bereg, Ung, Máramaros és Ugocsa vármegyékben a férfilakosság kulturális foka az írni-olvasni tudás és a népiskola négy osztályának elvégzése alapján
MBT, III/A köt., 13. sz. (141. o.)

13. melléklet

- * Értelmiségi foglalkozásúak között szereplő ruszinok száma 1910-ben
MBT, III/A köt., 14. sz. (143. o.)

14. melléklet

- * A hegyvidéki akció rövid összefoglalása
MBT, I. köt., 422–426. o.

15. melléklet

- * Magyarország ruszin anyanyelvű, 24 éven felüli férfi népességének adózása
MBT, III/A köt., 42. sz. (419. o.)

16. melléklet

- * A Magyar–Rutén Párt emlékirata (Budapest, 1919. augusztus 5.)
MBT, I. köt., 427–432. o.

17. melléklet

- * A belső vándorlások mérlege a születési hely alapján az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 5. sz. (21–26. o.)

18/a melléklet

- * A csak magyarul tudók aránya hitfelekezetek szerint, törvényhatóságokint az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 4. sz. (15–20. o.)

18/b melléklet

- * A nem magyar tanítási nyelvű népiskolák államsegélye Magyarországon
MBT, III/A köt., 27. sz. (270–273. o.)

18/c melléklet

- * Az egyes felekezetek híveinek megoszlása anyanyelv szerint Magyarországon az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 3. sz. (13–14. o.)

18/d melléklet

- * „A magyarul tudók aránya nemzetiségek szerint Magyarországon – diagram”
MBT — nem közli

18/e melléklet

- * A városi és falusi népesség megoszlása anyanyelv szerint, törvényhatóságokint 1910-ben
MBT, III/A köt., 8. sz. (35–39. o.)

18/f melléklet

- * A népesség felekezeti megoszlása az 1910. évi népszámlálás szerint, törvényhatóságokint
MBT, III/A köt., 2. sz. (7–12. o.)

18/g melléklet

- * A népesség anyanyelvi megoszlása az 1910. évi népszámlálás szerint, törvényhatóságokint
MBT, III/A köt., 1. sz. (1–6. o.)

18/h melléklet

- * A hitelszövetkezetek Magyarországon az 1915. évben nemzetiségi jellegük szerint
MBT, III/A köt., 39. sz. (412–414. o.)

18/i melléklet

- * Bankok, takarékpénztárak és földhitelintézetek Magyarországon az 1915. évben nemzetiségi jellegük szerint
MBT, III/A köt., 40. sz. (415–417. o.)

18/j melléklet

- * A bányászat, ipar és forgalomhoz tartozó kereső népesség megoszlása anyanyelv szerint, törvényhatóságokint az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 34. sz. (349–353. o.)

18/k melléklet

- * Értelmiségi kereső egyének megoszlása anyanyelv szerint, törvényhatóságokint az 1910. évi népszámlálás szerint
MBT, III/A köt., 23. sz. (225–233. o.)

19. melléklet

- * A magyarországi ruszinok története
MBT, I. köt., 433–435. o.

20. melléklet

- * A rutén felvidékre vonatkozó statisztikai adatok
MBT, III/A köt., 37. sz. (375–409. o.)

XIV. jegyzék (benyújtva: 1920. január 25.)

- * A tótkédrésről
I. köt., 437–445. o.

1. melléklet

- * Magyarország térképe. 1:1.500.000. Tervezte: Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., III. sz.

2. melléklet

- * „Vasúti térkép”
MBT — nem közli

3. melléklet (= II. jegyzék, 10. melléklet)

- A Nagy-Alföld takarmánynövény-termése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/A sz.
- A Nagy-Alföld búzatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/B sz.
- A Nagy-Alföld rozstermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/C sz.
- A Nagy-Alföld zabtermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/D sz.
- A Nagy-Alföld árpatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/E sz.
- A Nagy-Alföld kukoricatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/F sz.
- A Nagy-Alföld burgonyatermése összehasonlítva egész Magyarországgal a klímaingadozások alapján (1885–1915). Szerkesztette: Fodor Ferenc.
MBT, III/B köt., V/G sz.

4. melléklet (= II. jegyzék, IV. melléklet)

- Magyarország néprajzi térképe település és lélekszám szerint. 1:300.000. Szerkesztették: Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, 1919.
MBT — nem közli; a forráskiadványban a térkép kisebb változata található:
Magyarország néprajzi térképe. 1:900.000. Szerkesztették: Dörre Jenő, Lux Ernő. Budapest, Klösz György és Fia, 1919.
MBT, III/B köt., IV/a sz.

5. melléklet

- A csehek által követelt terület gyáripari statisztikája
MBT, III/A köt., 35. sz. (370–374. o.)

6. melléklet

- A csehek által követelt területek lakosságának eloszlása anyanyelv szerint
MBT, III/A köt., II. sz. (49–55. o.)

7. melléklet (= 12. jegyzék, 12. melléklet)

- Az egyesített nemzetiségi és a magyar pénzügyintézetek részvénytőke- és tartalékalap-állománya %-os arányban 1916-ban
MBT, III/B köt., XVI/A sz.
- Az egyesített nemzetiségi és a magyar pénzügyintézetek betétállománya %-os arányban 1916-ban
MBT, III/B köt., XVI/B sz.

8. melléklet

- Megjegyzések a Felvidéken tartott népszámlálás eredményeire
MBT, I. köt., 446–447. o.

9. melléklet

- Emlékirat a „Csallóköz”-ről
MBT, I. köt., 448–449. o.

10. melléklet

- Magyarország mag- és takarmánytermése 1885-től 1915-ig (1000 mázsaokban)
MBT, III/A köt., 29. sz. (306–307. o.)
- Magyarország mag- és takarmánytermése 1885-től 1915-ig (learatott terület hektárookban)
MBT, III/A köt., 29. sz. (308–309. o.)

11. melléklet

- Pozsony – Bratislava
MBT, I. köt., 450–451. o.

12. melléklet

- A belső mezőgazdasági munkásvándorlás Magyarországon
MBT, I. köt., 420–421. o.

13. melléklet

- Szvatopluk Nagy-Morva Birodalma
MBT, I. köt., 452–454. o.

14. melléklet

- „A tótok emlékirata a békekonferenciához (Párizs, 1919. szeptember 20.)”
MBT — nem közli
(A memorandum eredeti francia szövegét közli: Joseph A. Mikus: *La Slovaquie dans le drame de l'Europe. [Histoire politique de 1918 à 1950.]* Paris, Les Îles d'Or, 1955. 424–436. o.)

15. melléklet

- A csehek által követelt terület gyáripari statisztikája
MBT, III/A köt., 36. sz. (370–373. o.)

XV. jegyzék (benyújtva: 1920. január 26.)

- Nyugat-Magyarországról
MBT, I. köt., 455–457. o.

Kivonat

- A Nyugat-Magyarországról szóló jegyzék kivonata
MBT, I. köt., 458–459. o.

1. melléklet

- Ausztria Nyugat-Magyarországra vonatkozó történeti igényeinek cáfolata
MBT, I. köt., 460–467. o.

2. melléklet

- „Élelmezés és statisztika”
MBT — nem közli

3. melléklet

- Emlékirat Nyugat-Magyarország gazdasági helyzetéről
MBT, I. köt., 468–469. o.

4. melléklet

- Az Ausztria által igényelt terület magyar lakosságának emlékirata
MBT, I. köt., 470–472. o.

5. melléklet

- * Géza Zsombor: *Westungarn. Zu Ungarn oder zu Österreich?* Ödenburg, Corvina, 1919.
MBT — nem közli

6. melléklet (= II. jegyzék, 35. melléklet)

- * *A magyar megye*
MBT, I. köt., 93. o.

XVI. jegyzék (benyújtva: 1920. január 28.)

- * *A sokácokról és a bunyevácokról*
MBT, I. köt., 473–474. o.

1. melléklet

- * *A Bánság és a Bácska néprajzi viszonyai*
MBT, I. köt., 373–377. o.

2. melléklet

- * *Dél-Magyarország mezőgazdasági helyzete*
MBT, I. köt., 384–389. o.

3. melléklet

- * *Válasz a szerb emlékiratra*
MBT, I. köt., 475–479. o.

4. melléklet (= XII. jegyzék, 6. melléklet)

- * *Egy helyett három nemzetiségi állam*
MBT, I. köt., 378–383. o.

5. melléklet

- * „Térkép”
MBT — nem közli

XVII. jegyzék (benyújtva: 1920. január 28.)

- * [Kísérőlevél a „B” kísérőjegyzékhez később csatolt 2. és 3. mellékletéhez]
MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

XVIII. jegyzék (benyújtva: 1920. január 26.)

- * [Kísérőlevél a II. jegyzékhez később csatolt 38. és 39. mellékletéhez]
MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

XIX. jegyzék (benyújtva: 1920. január 31.)

- * *Katonai ügyek*
MBT, I. köt., 480–481. o.

XX. jegyzék (benyújtva: 1920. január 30.)

- * [Kísérőlevél a II. jegyzékhez később csatolt 22., 23. és 27. mellékletéhez]
MBT — nem közli
Wettstein János jegyzéklistája — nem közli

VÁLASZJEGYZÉKEK

„C” kísérőjegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- * *Kísérőjegyzék*
MBT, II. köt., 1–6. o.

1. melléklet

- * *La Hongrie. Cartes et notions géographiques, historiques, ethnographiques, économiques et intellectuelles.*
Réd. par Bátky Zsigmond, Kogutowicz Károly, Pécsi Albert. Budapest, Pfeifer, 1920.
MBT — nem közli

XXI. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- * *A Nemzetek Szövetségéről* [szerkesztette: Magyar Géza]
MBT, II. köt., 7–10. o.

XXII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- * *Magyarország hatáiról* [szerkesztette: Teleki Pál gróf]
MBT, II. köt., 11–28. o.

1. melléklet

- * *Magyarország földrajzi egysége*
MBT, II. köt., 29–64. o.

2. melléklet

- * „Magyarország térképe az új határokkal, a kívül maradt magyarság feltüntetésével”
MBT — nem közli

3. melléklet

- * *A Morva folyó torkolati szakaszán létesíthető átrakodó kikötők ismertetése*
MBT, II. köt., 65–66. o.
- * *A Morva folyó torkolati szakaszának térképe.* Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XVIII. sz.

4. melléklet

- * *Pozsony és Kassa kereskedelmi körlete (térkép)*
MBT, III/B köt., XIX. sz.

5. melléklet

- * *Kivonat Hont vármegye zsupánjának jelentéséből (1919. december 30.)*
MBT, II. köt., 67. o.

6. melléklet

- * *A városok népességének nemzetiségi megoszlása az elszakításra ítélt területeken*
MBT, III/A köt., 10. sz. (45–48. o.)

7. melléklet

- * *A 10.000 lakosnál nagyobb, idegen fennhatóság alá került magyar helységek*
MBT, III/B köt., XX. sz.

8. melléklet

- * *A fiumei kérdés*
MBT, II. köt., 68–71. o.

- + *Fiume vasúti áruforgalma 1913-ban országok szerint (ezer koronákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/A sz.
- + *Fiume vasúti áruforgalma, 1896–1913 (tízmillió koronákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/B sz.
- + *A magyar kereskedelmi tengerészet hajóállományának fejlődése, 1867–1913 (tízezer tonnákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/C sz.
- + *Fiume behozatali és kiviteli forgalma, 1867–1913 (tízezer tonnákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/D sz.
- + *A legfontosabb áruk Fiume behozatalában 1913. évben (ezer tonnákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/E sz.
- + *A legfontosabb áruk Fiume kivitelében 1913. évben (ezer tonnákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/F sz.
- + *Fiume hajóforgalma 1867–1913-ig (ezer tonnákban)*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/G sz.
- + *Magyarország behozatali és kiviteli forgalma szárazon és tengeren*. Szerkesztette: Fodor Ferenc. MBT, III/B köt., XXI/H sz.

9. melléklet

- + *Az új határokkal átvágott ármentesítő és -lecsapoló társulatok területének térképe* MBT, III/B köt., XXV. sz.

XXIII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 20.)

- + *A kisebbségekről* [szerkesztette: Apponyi Albert gróf, Bánffy Zoltán báró, Bethlen István gróf, Teleki Pál gróf] MBT, II. köt., 78–81. o.

1. melléklet

- + *Megokolás a római katolikus egyház szempontjából* MBT, II. köt., 82–84. o.

2. melléklet

- + *Megokolás a protestáns egyház szempontjából* MBT, II. köt., 85–86. o.

3. melléklet

- + *Állami népiskoláink és a magyarosodás* MBT, I. köt., 104–107. o.
- + *Kimutatás a Magyarország zárt, nem magyar nyelvterületein fekvő községekben működő s az 1900. évi népszámlálás előtt keletkezett állami elemi iskolák kulturális hatásáról* MBT, III/A köt., 25. sz. (238/a o.)

4. melléklet

- + *Tanügyi statisztikai adatok* MBT, III/A köt., 26. sz. (239–269. o.)

5. melléklet

- + *A vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól az egyházak részére kifizetett összegek 1918-ban* MBT, III/A köt., 28/a sz. (274–281. o.)

6. melléklet (= II. jegyzék, 14. melléklet)

- + *Összehasonlító táblázat* MBT, III/A köt., 43. sz. (421. o.)

7. melléklet (= VII. jegyzék, 9. melléklet)

- + *Összehasonlító táblázat a nemzetiségi jogokról* MBT, I. köt., 217–227. o.

8. melléklet

- + *A nemzetek jogait érintő rendelkezések Erdélyi alkotmányában (érvényben 1541-től 1867-ig)* MBT, I. köt., 268–274. o.

9. melléklet

- + *Az erdélyi román agrárreform* MBT, I. köt., 258–267. o.
- + *Erdélyi gazdasági statisztikai adatok* MBT, III/A köt., 17/I–IV. sz. (326–348. o.)

10. melléklet

- + *Román és cseh visszaélések* MBT, II. köt., 87–95. o.

11. melléklet

- + *Magyarország helységeinek 1773-ban készült hivatalos összeírása*. Budapest, Magyar Békeküldöttség, 1920. MBT — nem közli; a forráskiadványban e műnek csak az előszava és egyoldalas szemelvénye található: *Magyarország helységeinek 1773-ban készült összeírása* MBT, II. köt., 96–98. o.

12. melléklet

- + *Erdélyi helységnevek eredete* MBT, II. köt., 99–123. o.

13. melléklet

- + *Šrobár miniszter jegyzéke a szlovák autonómiáról* [1919. október vége] MBT, II. köt., 124. o.
(Az eredeti szlovák nyelvű levél teljes szövegét közli: Vavro Šrobár: *Oslobodené Slovensko. Pamäti z rokov 1918–1920*. 1–2. zv. Bratislava, Academic Electronic Press, 2004. 2. köt., 190–197. o.)

14. melléklet

- + *A moldvai csángó-magyarok helyzete és sorsa* MBT, II. köt., 125–128. o.
- + *A moldvai csángók néprajzi térképe*. 1:800.000. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n. MBT, III/B köt., XXIII. sz.

15. melléklet

- + *Erdély különleges helyzete a kisebbségi védelem szempontjából* MBT, II. köt., 129–133. o.

16. melléklet

- + *Történelmi áttekintés Magyarország felsőbb oktatásáról* MBT, II. köt., 134–138. o.

XXIV. jegyzék (benyújtva: 1920. február 20.)

- *A honpolgárságról* [szerkesztette: Bartha Richárd]
MBT, II. köt., 139–143. o.
(A jegyzék szövegében 1920. február 27-én tett javításokat a 135. adm. jegyzék 1. melléklete tartalmazta, ezt azonban a kiadvány nem közli.)

XXV. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- *A hadifoglyokról* [szerkesztette: Kirchner Sándor]
MBT, II. köt., 144–151. o.

1. melléklet

- *A baku-turkesztáni magyar hadifogoly-misszió felhívása* (Bajram Ali, 1919. március 15.)
MBT, II. köt., 152. o.

2. melléklet

- *Az evakuáló Magyar Misszió felhívása* (Aszhabád, 1920. március 15.)
MBT, II. köt., 153–154. o.

3. melléklet

- *Kivonat a Völker-Freiheit című turkesztáni (taskenti) kommunista újság 1919. évi januárius hó 5-én kelt 11. számából*
MBT, II. köt., 155. o.

4. melléklet

- *Dutasta levele* (Párizs, 1919. október 25.)
MBT, II. köt., 156. o.

XXVI. jegyzék (benyújtva: 1920. február 13.)

- *Büntető határozmányok* [szerkesztette: Bartha Richárd]
MBT, II. köt., 157–158. o.

XXVII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 20.)

- *Gazdaságforgalmi kérdések* [szerkesztette: Lers Vilmos báró, Bartha Richárd]
MBT, II. köt., 159. o.

1. melléklet

- *Politikai rendelkezések*
MBT, II. köt., 160–162. o.
(A melléklet szövegében 1920. február 27-én tett javításokat a 135. adm. jegyzék 1. melléklete tartalmazta, ezt azonban a kiadvány nem közli.)

2. melléklet

- *Magyarország Európán kívüli érdekei*
MBT, II. köt., 163. o.

3. melléklet

- *Gazdaságpolitikai intézkedések*
MBT, II. köt., 164–186. o.

4. melléklet

- *A közlekedésre vonatkozó általános észrevételek*
MBT, II. köt., 187–202. o.

5. melléklet

- *A hajózás szabadsága és a Duna nemzetközivé tétele*
MBT, II. köt., 203–213. o.

6. melléklet

- *A magyar kereskedelmi tengerészet és a folyami hajópark kérdése*
MBT, II. köt., 214–221. o.

7. melléklet

- *Kikötőknek biztosítása Magyarország számára*
MBT, II. köt., 222–223. o.
- *Fiume, a magyar szent korona országainak önálló kikötővárosa (térkép)*
MBT, III/B köt., XXII. sz.

XXVIII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- *A magyar műkincsekről* [szerkesztette: Gerevich Tibor]
MBT, II. köt., 224–233. o.

1. melléklet

- *Magyarország szerepe a Habsburgok udvari gyűjteményeinek kialakulásában*
MBT, II. köt., 234–235. o.

2. melléklet

- *A volt közös és udvari intézmények és gyűjtemények jegyzéke, amelyeket a magyar állam pénzügyi vagy más természetű hozzájárulásával alapítottak, tartottak fenn vagy gyarapítottak*
MBT, II. köt., 236. o.

3. melléklet

- *A bécsi közös (osztrák és magyar) levéltári anyag*
MBT, II. köt., 237–238. o.

4. melléklet

- *A magyar államot illető, külföldön levő kulturális javak*
MBT, II. köt., 239–240. o.

5. melléklet

- *A magyar államot illető, külföldön levő kulturális javak*
MBT, II. köt., 241–242. o.

„A” melléklet

- [Cím nélkül a magyar pénzverde verőtökeiről]
MBT, II. köt., 242. o.

XXIX. jegyzék (benyújtva: 1920. február 20.)

- *A jóvátételi és pénzügyi határozmányokról* [szerkesztette: Hegedüs Loránt]
MBT, II. köt., 243–245. o.

1. melléklet

- *Magyarország jelenlegi állampénzügyi helyzetének és e helyzet kialakulásának ismertetése*
MBT, II. köt., 246–269. o.

2. melléklet

- *Megjegyzések a VIII. rész („Jóvátételek”) általános határozmányaira*
MBT, II. köt., 270–275. o.

2/a melléklet

- + Megjegyzések a „Jóvátelek” határozmányaira vonatkozó megjegyzésekhez
MBT, II. köt., 276–293. o.

3. melléklet

- + Államadósságok
MBT, II. köt., 294–304. o.

4. melléklet

- + (Az Osztrák–Magyar Bank)
MBT, II. köt., 305–310. o.

5. melléklet

- + Az elszakítandó területen levő államvagyon, a közös osztrák–magyar államvagyon és az uralkodóház magánvagyona
MBT, II. köt., 311–314. o.

6. melléklet

- + A magyar tisztviselői kar
MBT, II. köt., 315–317. o.

7. melléklet

- + A magyar pénzügyigazgatás
MBT, II. köt., 318–322. o.

8. melléklet

- + Tartozások
MBT, II. köt., 323–324. o.

9. melléklet

- + „A tisztviselők képeztése Erdélyben a magyar és a román uralom alatt”
MBT — nem közli

XXX. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- + Katonai válaszejegyzék [szerkesztette: Láng Boldizsár, Ottrubay Károly]
MBT, II. köt., 325–326. o.

1. melléklet

- + Megjegyzések a békefeltételek katonai határozmányaira
MBT, II. köt., 327–332. o.

XXXI. jegyzék (benyújtva: 1920. február 16.)

- + A haditengerészetről [szerkesztette: Konek Emil]
MBT, II. köt., 333–339. o.

1. melléklet

- + Jegyzéke azoknak a parancsnokságoknak, amelyek 1918. évi október hó 31-én a jugoszláv államnak átadattak
MBT, II. köt., 340–342. o.

2. melléklet

- + Jegyzőkönyv. Felvétel a cs. és kir. flottának a szlovének, horvátok és szerbek zagrebi Nemzeti Tanácsa igazolt kiküldötteinek, Ő cs. és kir. Apostoli Felsége legfelsőbb parancsára történt átadása ügyében (Pola, 1918. október 31.)
MBT, II. köt., 343. o.

3. melléklet

- + Az 1918. október végén a volt cs. és kir. Haditengerészet birtokában volt egyéb ingó hadianyag jegyzéke
MBT, II. köt., 344. o.

4. melléklet

- + A dunai haderőnek Magyarország által 1918. évi november hó 1-jén birtokba vett hajói
MBT, II. köt., 345–347. o.
Javítása: II. köt., 130. adm. jegyzék (432. o.)

5. melléklet

- + A dunai hajóraj mai állományának névjegyzéke
MBT, II. köt., 348. o.

6. melléklet

- + A Ganz és Danubius fumei, illetőleg Porto Ré-i hajógyárában 1918. október végén épülőfélben volt hajók jegyzéke
MBT, II. köt., 349. o.

XXXII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- + Magyarország vízügyi egységéről [szerkesztette: Teleki Pál gróf, Viczián Ede]
MBT, II. köt., 350–354. o.

1. melléklet

- + Viczián Ede: A Tisza folyó vízállásának ingadozása Szegednél. Budapest, Magyar Földrajzi Intézet, é. n.
MBT, III/B köt., XXIV. sz.

2. melléklet

- + Erdély vízrendezésének fő kérdései, kapcsolatban az ország területi integritásával
MBT, II. köt., 355–356. o.

3. melléklet

- + „Csapadék és éghajlatot jellemző grafikonok”
MBT — nem közli

4. melléklet

- + Árvíznövekedés a Tisza völgyében
MBT, II. köt., 357–359. o.

4/a melléklet

- + A Tisza folyamrendszere
MBT, II. köt., 360–362. o.

5. melléklet

- + A Duna menti határok és a Duna menti árvízvédelmi és szabályozó munkálatok
MBT, II. köt., 363–367. o.

6. melléklet

- + A hajózás biztonsága
MBT, II. köt., 368. o.

6/a melléklet

- + Természetes hajózható vízi utak
MBT, II. köt., 369–370. o.

7. melléklet

- + *Kimutatás a Duna-völgyben a Morva és a Dráva torkolatai közt levő ármentesítő és belvízlevezető társulatok legfontosabb adatairól*
MBT, II. köt., 371. o.
- + *Kimutatás a Földművelésügyi m. kir. Minisztérium felügyelete alatt álló dunai ármentesítő, vízszabályozó és vízrendező társulatokról*
MBT, II. köt., 372. o.
- + *Kimutatás a Földművelésügyi m. kir. Minisztérium felügyelete alatt álló vízhasználati társulatokról*
MBT, II. köt., 373. o.

8. melléklet

- + *A Magyar Alföld öntözése*
MBT, II. köt., 374–376. o.

9. melléklet

- + *A Duna–Tisza-csatorna*
MBT, II. köt., 377. o.

10. melléklet

- + *Magyarország vízi erői*
MBT, II. köt., 378–381. o.
- + *Magyarország vízi erői a tározással gazdaságosan hasznosítható vízfolyásokon és a hajózhatóvá tehető folyók mentén.* Tervezték: Kandó Kálmán, Viczián Ede, Benedek József. Budapest, Magyar Kir. Földművelésügyi Minisztérium Országos Vízépítési Igazgatósága, [1919].
MBT, III/B köt., XXVI. sz.

11. melléklet (= II. jegyzék, 12. melléklet)

- + *A magyar energiagazdaság*
MBT, I. köt., 56. o.

12. melléklet

- + *A közép-dunai vízhalózat nemzetközi bizottságára vonatkozó szabályzat*
MBT, II. köt., 382–386. o.

13. melléklet

- + *Magyarország feldarabolása és a magyar erdők kérdése*
MBT, II. köt., 387–389. o.

13/a melléklet

- + *Erdő és klíma*
MBT, II. köt., 390–391. o.

14. melléklet

- + *Halgazdaság*
MBT, II. köt., 392–393. o.

XXXIII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- + *Mezőgazdasági kérdések* [szerkesztette: Somssich László gróf]
MBT, II. köt., 394–396. o.

1. melléklet

- + *Erdőgazdaság, fakereskedelem, faipar*
MBT, II. köt., 397–401. o.

2. melléklet

- + *Magyarország erdeinek megoszlása és értéke a Clemenceau-féle demarkációs vonal szerint*
MBT, III/A köt., 32. sz. (318–325. o.)

XXXIV. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- + *Munka* (XIII. rész) [szerkesztette: Lers Vilmos báró]
MBT, II. köt., 402. o.

XXXV. jegyzék (benyújtva: 1920. február 13.)

- + *A légi közlekedésre vonatkozó jegyzék* [szerkesztette: Lers Vilmos báró]
MBT, II. köt., 403–404. o.

XXXVI. jegyzék (benyújtva: 1920. február 12.)

- + *A hadifoglyokról* [szerkesztette: Kirchner Sándor]
MBT, II. köt., 405. o.

XXXVII. jegyzék (benyújtva: 1920. február 20.)

- + *Jogi kérdések* [szerkesztette: Apponyi Albert gróf, Teleki Pál gróf]
MBT, II. köt., 406. o.

(A jegyzék szövegében 1920. február 27-én tett javításokat a 135. adm. jegyzék 1. melléklete tartalmazta, ezt azonban a kiadvány nem közli.)

1. melléklet

- + *Tartozások* (III. fejezet)
MBT, II. köt., 407–408. o.

2. melléklet

- + *Javak, jogok és érdekek*
MBT, II. köt., 409–412. o.

3. melléklet

- + *Szerződések, elévülés, ítéletek*
MBT, II. köt., 413–414. o.

4. melléklet

- + *Vegyes, választott bíróság*
MBT, II. köt., 415. o.

5. melléklet

- + *Ipari tulajdonjog* (VII. fejezet)
MBT, II. köt., 416–417. o.

6. melléklet

- + *Az átutalt területekre vonatkozó kivételes intézkedések*
MBT, II. köt., 418–422. o.

7. melléklet

- + *Vegyes intézkedések*
MBT, II. köt., 423. o.

8. melléklet

- *A békeszerződésben használt terminológiára vonatkozó észrevételek a magyar közjog szempontjából*
MBT, II. köt., 424–427. o.

XXXVIII. jegyzék (benyújtva: 1920. március 10.)

- *A hadifoglyokról*
MBT, II. köt., 428. o.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Ablonczy 2005 Ablonczy Balázs: *Téleki Pál*. Budapest, Osiris, 2005.
- Ádám 1989 Ádám Magda: *A kisantant és Európa 1920–1929*. Budapest, Akadémiai, 1989.
- Almond–Lutz 1935 *The Treaty of St. Germain. A Documentary History of Its Territorial and Political Clauses. With a Survey of the Documents of the Supreme Council of the Paris Peace Conference*. Sel. and ed. by Nina Almond, Ralph Haswell Lutz. Stanford, Stanford University Press, 1935.
- Apponyi 1933 Apponyi Albert: *Élmények és emlékek*. Sajtó alá rend. Jánoky-Madocsány Sarolta. Budapest, Athenaeum, 1933.
- Auer 1971 Auer Pál: *Fél évszázad. Események, emberek*. Washington, Occidental Press, 1971.
- ASMAE, AP (1919–1930) Archivio Storico del Ministero degli Affari Esteri (Róma), Affari Politici (1919–1930)
- Baja–Pilch–Lukinich–Zilahy 1930 *Hadifogoly magyarok története*. I–II. köt. Szerk. Baja Benedek, Pilch Jenő, Lukinich Imre, Zilahy Jenő. Budapest, Athenaeum [1930].
- Bandholtz 1993 Harry Hill Bandholtz: *Napló nem diplomata módra. Román megszállás Magyarországon*. Ford. Baktai Erik. Szerk. Damenija Csaba. Budapest, Magyar Világ, 1993.
- Bánffy 1993 Bánffy Miklós: *Huszonöt év (1945)*. Sajtó alá rend., bev., jegyz. Major Zoltán. Budapest, Püski, 1993.
- Baranyai 1925 *A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve*. Bev. Wlassics Gyula. Összeáll.: Baranyai Zoltán. II. átdolgozott kiadás. Berlin, Völggenreiter, 1925.
- Bariéty 1987 Jacques Bariéty: *L'accord révisionniste» franco-hongrois de 1920. Histoire d'un mythe*. In: *Les conséquences des traités de paix de 1919–1920 en Europe centrale et sud-orientale*. Éd. par Pierre Ayçoberry, Jean-Paul Bled, István Hunyadi. Strasbourg, Presses universitaires de Strasbourg, 1987. 75–83. o.
- Benda 1920 Benda Jenő: *A béke kálvária-útján. Egy újságíró naplója a párisi békekonferenciáról*. Előszó: Apponyi Albert. Budapest, Légrády, 1920.
- Berend–Ránki 1966 Berend T. Iván – Ránki György: *Magyarország gazdasága az első világháború után. 1919–1929*. Budapest, Akadémiai, 1966.

Bericht Bericht über die Tätigkeit der deutschösterreichischen Friedensdelegation in St. Germain-en-Laye. Band I–II. Wien, Deutschösterreichische Staatsdruckerei, 1919.

Bethlen 1934 Bethlen István: Gróf Apponyi Albert emlékezete. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1934.

BM, Tdgy, Barkóczy-hagyaték Balatoni Múzeum (Keszthely), Történeti dokumentációs gyűjtemény, Barkóczy György főkonzul hagyatéka

BnF Bibliothèque nationale de France (Párizs)

Botos 1999 Botos János: A Magyar Nemzeti Bank története. II. köt. Az önálló jegybank (1924–1948). Budapest, Presscon, 1999.

Bródy–Magyar 1919 Wilson beszédei és üzenetei a háborúról, békéről és a Népek Szövetségéről. Összeáll. Bródy Béla és Magyar Lajos. Budapest, Athenaeum [1919].

BTM, KM, Fgy Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum, Fényképgyűjtemény

BTM, KM, Pgy Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum, Plakátgyűjtemény

Chopin 1930 Jules Chopin: Un anniversaire: Il y a soixante ans les tchèques protestaient contre l'annexion de l'Alsace-Lorraine. *La Revue hebdomadaire*, 1930/50. sz. 178–187. o.

Curtis–Fleming–Macdonald 1921/a William A. Curtis, J. R. Fleming, Webster J. MacDonald: Report of the Commission to visit Central Europe on behalf of the Alliance of Presbyterian Churches Eastern Section. Budapest, Popular Literary Society, 1921.

Curtis–Fleming–Macdonald 1921/b A Református Presbiteri Világszövetség Keleti Bizottságának jelentése Középeurópának, főleg az oláh uralom alatti Erdélynek helyzetéről. Összeáll. Curtis A. William, Fleming J. R., Webster J. MacDonald. Budapest, Népies Irodalmi Társaság, 1921.

DBFP (1919–1939, I) Documents on British Foreign Policy 1919–1939. First Ser. Vol. I–XXVII. London, HM Stationery Office, 1947–1986.

DDFHBC (1918–1932) Documents diplomatiques français sur l'histoire du Bassin des Carpates 1918–1932. Vol. I–V. Octobre 1918–décembre 1932. Réd. en chef: Magda Ádám. Budapest, Akadémiai, 1993–2010.

Deák 1942 Francis Deák: Hungary at the Paris Peace Conference. The Diplomatic History of the Treaty of Trianon. New York, Columbia University Press, 1942.

Delattre 1927 Pierre Delattre: En Hongrie. *Le Correspondant*, 1927. november 10. 321–345. o.

Dell'Adami–Saáry 1925 Dell'Adami Géza – Saáry Jenő: Megváltás Szibériából. Budapest, Stephaneum, 1925.

Delmas 1935 Paul Delmas: Aux pays de Sa Majesté apostolique. In: *Bulletin de l'Académie des sciences et lettres de Montpellier* (1935). Montpellier, Causse, 1935. 162–173. o.

Dombrády–Tóth 1987 Dombrády Lóránd – Tóth Sándor: A Magyar királyi Honvédség, 1919–1945. Budapest, Zrínyi, 1987.

Fabro 1935–1941 Fabro Henrik párisi béke delegációs naplója. I–III. füz. Közli: Zelovich Dezső. Budapest, Gyorsírási Ügyek M. kir. Kormánybiztossága, 1935–1941.

FDIKMT (1918–1932) Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1918–1932. Összeáll. és szerk. Ádám Magda és Ormos Mária. Ford. Barabás József. 1–5. köt. Budapest, Akadémiai, 1999–2013.

Galántai 1990 Galántai József: A trianoni békekötés, 1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig. Budapest, Gondolat, 1990.

Glant 2009 Glant Tibor: A 14 pont története és mítosza. *Külügyi Szemle*, 2009/4. sz. 84–99. o.

Goyau 1907 Georges Goyau: L'Ambassade de M. Lefavre en 1870. In: *Bulletin de la Société de géographie de Toulouse* (1907). Toulouse, Lagarde et Sebillé, 1907. 492–503. o.

Halmosy 1983 Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései. Második, átdolg. és bőv. kiad. Feldolg. és a tanulmányokat írta Halmosy Dénes. Budapest, Közgazdasági és Jogi – Gondolat, 1983.

Hegedüs 1927 Hegedüs Lóránt: Trianon. In: Uő: *Harc a magyar igazságért*. Budapest, Légrédy [1927]. 136–139. o.

Hetés 1969 A magyarországi forradalmak krónikája 1918–1919. Közreadja Hetés Tibor. Budapest, Kossuth, 1969.

HM HIM HL, I. 53. Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, A M. kir. Honvédelmi Minisztérium levéltára, Kikülönített gyűjtemények (1867–1945), Miniszteri Fegyverszüneti Bizottság (1918–1920)

HM HIM HL, HM 1920, Eln. A o. Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, A M. kir. Honvédelmi Minisztérium levéltára, Elnöki csoport, Elnöki A osztály (1920)

HM HIM HL, HM 1920, Eln. B o. Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, A M. kir. Honvédelmi Minisztérium levéltára, Elnöki csoport, Elnöki B osztály (1920)

HM HIM HL, HM 1920, Eln. C o. Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, A M. kir. Honvédelmi Minisztérium levéltára, Elnöki csoport, Elnöki C osztály (1920)

HM HIM HL, HM 1920, Eln. D o. Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, A M. kir. Honvédelmi Minisztérium levéltára, Elnöki csoport, Elnöki D osztály (1920)

HM HIM HL, Vkf. II. csop. Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, A M. kir. Honvéd Vezérkar főnöke levéltára, Hírszerzés, elhárítás, a külfölddel kapcsolatos ügyek, Vezérkari Főnökség, II. csoport (1919–1920)

HPN *The Hungarian peace negotiations. An account of the work of the Hungarian Peace Delegation at Neuilly s/S, from January to March, 1920.* Budapest, Royal Hungarian Ministry of Foreign Affairs, 1920–1922.

HQBP *The Hungarian Question in the British Parliament. Speeches and Answers thereto in the House of Lords and the House of Commons from 1919 to 1930.* Introd. by Roland E. L. Vaughan Williams. London, Grant Richards, 1933.

Igazságot Magyarországnak! 1931 *Igazságot Magyarországnak! Trianon kegyetlen tévedése.* Negyedik, átdolg. kiad. Budapest, Pesti Hírlap, 1931.

Ironside 1972 Lord Ironside [Edmund Oslac Ironside]: *High Road to Command: The Diaries of Major-General Sir Edmund Ironside 1920–1922.* London, Leo Cooper, 1972.

Jelentés és évkönyv (1930 ... 1932) *A magyar királyi kormány 1930. ... 1932. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv.* Budapest, Athenaeum, 1932–1933.

Kauser 2009 *A Kauser Saga.* Elbeszéli Kauser Lipót. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2009.

Kerekes 1979 Kerekes Lajos: *Von St. Germain bis Genf. Österreich und seine Nachbarn, 1918–1922.* Budapest, Akadémiai, 1979.

Keresztényi 1971 Keresztényi József: *A MOB története.* I. köt. 75 éves olimpiai mozgalmunk. (Kézirat.) Budapest, Testnevelési Tudományos Tanács [1971].

KN (1869–1872) *Az 1869-ik évi ápril 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója.* I–XXIV. köt. Pest, Légrády Testvérek, 1869–1872.

KN (1910–1918) *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója.* I–XLI. köt. Budapest, Athenaeum, 1910–1918.

KN (1927–1931) *Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselő Házának naplója.* I–XXXVII. köt. Budapest, Athenaeum, 1927–1931.

König-hagyaték König Tivadar hagyatéka (magántulajdon)

Laky 1923 Laky Dezső: *Csonka-Magyarország megszállásának közgazdasági kárai.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia VIII. Osztálya, 1923.

Lépine 1940 Jean Lépine: *Relations intellectuelles entre la France et la Hongrie.* In: *Mémoires de l'Académie des Science, Belles Lettres et Arts de Lyon.* 3ème série, tome 24ème. Lyon, A. Rey, 1945. 281–299. o.

LoC Library of Congress (Washington)

Litván 1998 *Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról.* (Paul Mantoux tolmáctiszt feljegyzései.) Szerk., sajtó alá rend. Litván György. Ford. Litván Katalin. Budapest, MTA Történettudományi Intézete, 1998.

Madarász–Horváth–Zsadányi 1936 *Sopron és Sopronvármegye ismertetője 1914–1934.* Összeáll. Madarász Gyula, Horváth László, Zsadányi Oszkár. Sopron, Székely és Társa [1936].

MAE AD, A Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques (Paris – La Courneuve), Paix (1914–1920)

MAE AD, Z Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques (Paris – La Courneuve), Europe (1918–1940)

Materialen 1919 *Materialen, betreffend die Friedensverhandlungen.* Teil I–V. Berlin, Reichsdruckerei, 1919.

Materialen 1919–1921 *Materialen, betreffend die Friedensverhandlungen.* Band 1–16. Charlottenburg, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, 1919–1921.

MBF *A magyar békefeltételek.* Egyedül jogosított hiteles és teljes kiadás. Budapest, Táltos, 1920.

MBT *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/S.-ben 1920 januárius–március havában.* I–III/B köt. Budapest, M. kir. Külügyminisztérium, 1920–1921.

MFM, Cholnoky-hagyaték Magyar Földrajzi Múzeum (Érd), Cholnoky Jenő hagyatéka

M. H. 1937 M. H.: M. Henry Lémery à Budapest. *La Revue des ambassades et des questions diplomatiques et coloniales*, no. 3, 1937.

Mike 1940	<i>Magyar statisztikai zsebkönyv, 1940.</i> Szerk. Mike Gyula. Budapest, Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, 1940.
MKSZ	<i>Magyarok kisebbségben és szóróványban. A Magyar Miniszterelnökség Nemzetiségi és Kisebbségi Osztályának válogatott iratai, 1919–1944.</i> Főszerk. Romsics Ignác. Szerk. Bán D. András, Diószegi László, Fejős Zoltán, Romsics Ignác, Vinnai Győző. Budapest, Teleki László Alapítvány, 1995.
MMTVD	<i>A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai.</i> 1–6/B köt. Budapest, Szikra–Kossuth, 1951–1969.
MNFa	Magyar Nemzeti Filmarchívum, A trianoni békekonferencia. Francia rövidfilm (1920)
MNL OL, K 26	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Miniszterelnökség Levéltára, Központilag iktatott és irattárazott iratok (1867–1945)
MNL OL, K 27	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Miniszterelnökség Levéltára, Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (1867–1944)
MNL OL, K 58	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium Levéltára, A miniszter kabinetje (1918–1944)
MNL OL, K 63	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium Levéltára, Politikai Osztály (1918–1944)
MNL OL, K 64	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium Levéltára, Politikai Osztály rezervált iratai (1918–1944)
MNL OL, K 73	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium Levéltára, Hadifogoly Osztály (1917–1940)
MNL OL, K 74	Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium, Számjelosztály (1918–1944)
MNL OL, K 81	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium Levéltára, Bécsi Követség, majd Főkonzulátus (1918–1945)
MNL OL, K 579	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Igazságügyi Minisztérium, Általános iratok (1867–1944)
MNL OL, K 636	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Vallás- és Közoktatásiügyi Minisztérium, Egyetemekre, főiskolákra, tudományos intézetekre vonatkozó iratok (1919–1944)
MNL OL, K 698	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Külügyminisztérium Levéltára, Semsey Andor ügyvivő iratai (1919–1939)

MNL OL, P 705	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Családi fondok, levéltárak, Ybl család (1611–1952)
MNL OL, P 2126	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Családi fondok, levéltárak, zarkafalvi és praznóczi Praznovszky család (1834–1937)
MNM, TF	Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Fényképtár
MNM, TT	Magyar Nemzeti Múzeum, Történeti Tár
MT (1921)	<i>Magyar Törvénytár. 1921. évi törvénycikkek.</i> Jegyz. Térffy Gyula. Budapest, Franklin Társulat, 1922.
MT (1931)	<i>Magyar Törvénytár. 1931. évi törvénycikkek.</i> Jegyz. Degré Miklós, Várady-Brenner Alajos. Budapest, Franklin Társulat, 1932.
MOSM, Ft	Magyar Olimpiai és Sportmúzeum, Fotótár, Muzsa Gyula Archívuma
Nemeskéri-Kiss 1940	Nemeskéri-Kiss Sándor: <i>Röptében. Egy magyar diplomata emlékeiből.</i> Budapest, Dr. Vajna és Bokor, 1940.
Nemeskéri-Kiss 1941	Nemeskéri-Kiss Sándor: <i>Pipaszó. Derűs emlékek egy változatos életből.</i> Budapest, Dr. Vajna és Bokor, 1941.
Népszámlálás 1910, I.	<i>A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása.</i> Első rész. <i>A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.</i> [Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 42. köt.] Budapest, Athenaeum, 1912.
NI (1920–1922)	<i>Az 1920. évi február hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés irományai.</i> I–XIII. köt. Budapest, Pesti Könyvnyomda Rt., 1920–1922.
NI (1922–1926)	<i>Az 1922. évi június hó 16-ára összehívott Nemzetgyűlés irományai.</i> I–XIX. köt. Budapest, Athenaeum, 1922–1926.
Nitti 1923	Francesco Nitti: <i>Nincs béke Európában.</i> Második jav. és bőv. kiadás. Budapest, Pallas, 1923.
NN (1920–1922)	<i>Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés naplója.</i> I–XVII. köt. Budapest, Athenaeum, 1920–1922.
NPH	<i>Les négociations de la paix hongroise. Compte rendu sur les travaux de la délégation de paix d'Hongrie à Neuilly s/S de janvier a mars 1920.</i> Budapest, Ministère Hongrois des Affaires Étrangères, 1920–1921.
Nyékhegyi 1922	<i>A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés (A páduai fegyverszünet).</i> Személyes tapasztalatok és hiteles okmányok alapján ism. Nyékhegyi Ferenc. Budapest, Táltos, 1922.

Ormos 1975 Ormos Mária: Francia–magyar tárgyalások 1920-ban. *Századok*, 1975/5–6. sz. 904–949. o.

Ormos 1983 Ormos Mária: *Padovától Trianonig. 1918–1920*. Budapest, Kossuth, 1983.

Ormos 1990 Ormos Mária: *Civitas fidelissima. Népszavazás Sopronban, 1921*. Győr, Gordiusz, 1990.

OSZK, K Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár

OSZK, K, Fol. Hung. 2734 Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Revíziós Liga iratai

OSZK, PKnyt Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtár

Pallos 2006–2010 Pallos Lajos: Területvédő propaganda Magyarországon 1918–1920. I. rész. In: *Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve*. XXIV. (2005–2006.) Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2006. 33–93. o.; II. rész. In: *Folia Historica. A Magyar Nemzeti Múzeum évkönyve*. XXVI. (2008–2009.) Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2010. 37–75. o.

PDRFRH *Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary*. Vol. I–II. 1919–1921. Coll. and ed. by Francis Deák and Dezső Ujváry. Budapest, Royal Hungarian Ministry for Foreign Affairs, 1939–1946. — III. köt.: *A Magyar Külügyminisztérium „Papers and Documents Relating to the Foreign Relations of Hungary” című kiadványában közzeendő diplomáciai okiratok ideiglenes lenyomata*. [Budapest, Külügyminisztérium, é. n.]

PL, AE, II/9. (Csernoch) Prímási Levéltár (Esztergom), Archivum ecclesiasticum (1526–1955), II. Archivum ecclesiasticum novum (Új egyházkormányzati iratok) (1766–1955), 9. Csernoch János hercegprímás iratai (1913–1927)

Praznovszky 1921 Praznovszky Iván: Trianon. In: Albrecht kir. herceg et alii: *Magyarország történelme, földje, népe, élete, gazdasága, irodalma, művészete Vereckétől napjainkig*. I. köt. *Történelem*. Budapest, Franklin, 1921. 409–420. o.

Praznovszky 2012 *A Monarchiától Trianonig egy magyar diplomata szemével. Praznovszky Iván emlékezései*. Vál., bev., jegyz. Zeidler Miklós. Budapest, Olvasó-Sarok, 2012.

PRFRUS (1918, Suppl. 1) *Papers Relating to the Foreign Relations of the United States*. 1918. Supplement 1. *The World War*. Vol. I–II. Washington, United States Government Printing Office, 1933.

RL, C/143 Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, Semsey Andor iratai

Romsics 2007 Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. 3., bőv. kiad. Budapest, Osiris, 2007.

Siklós 1987 Siklós András: *A Habsburg birodalom felbomlása 1918. A magyarországi forradalom*. Budapest, Kossuth, 1987.

SM, Ht Soproni Múzeum, Helytörténeti Tárgyi Gyűjtemény

Somssich 1991 Somssich Pongrác: Részletek gróf Somssich László (1874–1956) emlékirataiból. *Somogy megye múltjából*, 1991. Szerk. Szili Ferenc. Kaposvár, Somogy Megyei Levéltár, 1991. 147–178. o.

Szarka 1998a Szarka László: Keleti Svájc – illúzió vagy utópia? A Károlyi-kormány Nemzetiségi Minisztériumának működése. In: Uő: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Ister, 1998. 113–125. o. (Forrásközlés: 281–284. o. Jegyz. 344–348. o.)

Szarka 1998b Szarka László: A magyar békejegyzékek érvrendszere és a trianoni békeszerződés. In: Uő: *Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában*. Budapest, Ister, 1998. 126–147. o. (Jegyz. 348–352. o.)

Teleki 2004 Teleki Pál: *Válogatott politikai írások és beszédek*. Szerk., utószó: Ablonczy Balázs. Budapest, Osiris, 2000.

TNA, FO 371 The National Archives (London–Kew), Records of the Foreign Office, General Correspondence after 1906, Political

TNA, FO 608 The National Archives (London–Kew), Records of the Foreign Office, Peace Conference: British Delegation, Correspondence and Papers

TNA, FO 800 The National Archives (London–Kew), Records of the Foreign Office, Private Offices: Various Ministers' and Officials' Papers

Toscano 1963 Mario Toscano: L'accordo revisionista franco-ungherese del 1920. In: Uő: *Pagine di Storia Diplomatica Contemporanea*. Vol. I. *Origini e vicende della Prima Guerra Mondiale*. Milano, Giuffrè, 1963. 303–438. o.

Tóth 2005 Tóth Andrej: A Huszár-kormány meghívása a párizsi békekonferenciára (1919. december–1920. január). *Századok*, 2005/6. sz. 1477–1496. o.

Transylvania 1921 *Transylvania Under the Rule of Roumania. Report of the American Unitarian Commission*. Budapest, Popular Literature Society, 1921.

Varga 1932	Varga István: Csonka-Magyarország gazdasági fejlődése. In: <i>Emlékkönyv Kenéz Béla negyedszázados professzori munkásságának évfordulójára</i> . Szerk. Laky Dezső. Előszó: Bethlen István. Budapest, k. n., 1932. 179–214. o.
Varga 1992	Varga E. Árpád: <i>Népszámlálások a jelenkori Erdély területén. Jegyzetek Erdély és a kapcsolt részek XX. századi nemzetiségi statisztikájának történetéhez</i> . Budapest, Regio – MTA Történettudományi Intézet, 1992.
Villani 1923	<i>Jelentés a soproni népszavazásról és a magyar–osztrák határ megállapításáról</i> . Szerk. Villani Frigyes. Sopron, Székely Nyomda, 1923.
Vizi 2010	Vizi László Tamás: Ki legyen az aláíró? Vita a Minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak személyéről. <i>Közép-Európai Közlemények</i> , 2010/4. sz. 109–132. o.
Wandycz 1962	Piotr S. Wandycz: <i>France and her Eastern Allies, 1919–1925: French–Czechoslovak–Polish Relations from the Paris Peace Conference in [to] Locarno</i> . Minneapolis, University of Minnesota Press, 1962.
Wettstein 2014a	Wettstein János: A magyar békeküldöttség politikai naplója. Részlet. (Közzétette Zeidler Miklós.) <i>Rubicon</i> , 2014/6. sz. 94–97. o.
Wettstein 2014b	Wettstein János: A magyar békeküldöttség politikai naplója. Részlet. (Közzétette és jegyz. Zeidler Miklós.) = http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/wettstein_janos_a_magyar_bekekuldottség_politikai_naploja/
Wettstein-hagyaték	Wettstein János hagyatéka (magántulajdon)
Zeidler 2008	<i>Trianon</i> . Szerk. Zeidler Miklós. 2., jav. kiad. Budapest, Osiris, 2008.
Zeidler 2012	Zeidler Miklós: Egy elfelejtett diplomata. In: <i>A Monarchiától Trianonig egy magyar diplomata szemével. Praznovszky Iván emlékezése</i> . Vál., bev., jegyz. Zeidler Miklós. Budapest, OlvasóSarok, 2012. 13–116. o.
Zelovich 1935	Zelovich Dezső: <i>Fabro, az újságíró-gyorsíró</i> . Budapest, Gyorsírási Ügyek M. kir. Kormánybiztossága, 1935.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

átdolg.	átdolgozott	kir.	királyi
cs.	csomó	köt.	kötet
bev.	bevezető / bevezette	m.	magyar
böv.	bővített	o.	oldal
coll.	collected (összegyűjtötte)	összeáll.	összeállította
dob.	doboz	p.	pagina
ed.	edited (szerkesztette)	réd.	rédigé (szerkesztette) / redacteur (szerkesztő)
é. n.	év nélkül	rend.	rendezte
f.	folyó	ser.	series (sorozat)
feldolg.	feldolgozta	sor.	sorozat
ford.	fordította	sz.	szám
főszerk.	főszerkesztő	sz. n.	szám nélkül
füz.	fűzet	szerk.	szerkesztő / szerkesztette
introd.	introduction (bevezetés)	t.	tétel
ism.	ismerteti	vál.	válogatta
jav.	javított	vol.	volume (kötet)
jegyz.	jegyzet / jegyzetelte	vö.	vesd össze
kiad.	kiadás		

NÉVMUTATÓ

A névmutatóban csupán az egyes személyek nevét, születési és halálozási évét, valamint a kötetünk témája szempontjából legjellemzőbb tevékenységét (foglalkozását) adjuk meg. Az oldalszámok között dőlt szedéssel emeltük ki azokat, ahol kiről-kiről bővebb életrajzi adatok találhatóak. Azokat az oldalakat, ahol az illető nem saját nevével, hanem csak körülírással – például „a békekonferencia elnöke” – szerepel, szögletes zárójelben tüntettük fel. Dőlt betűvel szedtük azoknak a nevét, akik a kötetben csak közreműködőként vagy hivatkozott szerzőként szerepelnek. Róluk nem közlünk életrajzi adatokat.

- Ablonczy Balázs · 12, 16, 289
Ackermann Márton János (?–?) bánsági német politikus
110, 140, 241, 246, 273
Ádám Magda · 14, 289–291
Adam, George Jeffreys (1883–1930) brit újságíró · [25],
76, [80–81], 237
Adorján Andor (1883–1966) újságíró · 76, 88–89, 104,
108, 110, 194, 200, 202, 236, 255–256
Aitken, David Brunton (1895–1958) brit katonatiszt
240
Almond, Nina · 21, 289
Alphand, Charles-Hervé (1879–1942) francia
diplomata · 167, 204, 256
Amette, Léon-Adolphe (1850–1920) párizsi érsek · 78,
84, 90–91, 110, 154–155, 237–238, 249
Andrássy Gyula gróf, id. (1823–1890) miniszterelnök
237
Andrássy Gyula gróf, ifj. (1860–1929) osztrák–magyar
külgügyminiszter · 14
Apponyi Albert gróf (1846–1929) politikus · 7–8,
12, 22–32, 37–38, 42, 45–48, 50, 52–58, 60–63,
65–68, 70, 72–76, 84, 88–89, 93, 96, 99–100, 103–
104, 106–107, 110–116, 118–128, 134–139, 142,
145, 148–149, 153, 155–156, 158, 160, 162, 164,
167, 170, 172–174, 176, 178, 182–187, 189–192,
197–198, 202, 205–208, [209], 212, 214, 216, 218,
220, 222–224, 227, 232–233, 235–246, 248–249,
251–254, 257–259, 261, 280, 287, 289–290
Árpád (845 k. – 907 k.) fejedelem · 225, 229
Ashmead-Bartlett, Ellis (1881–1931) brit újságíró · 88,
98, 104, 239
Auer Pál · 41, 289

Bacher Emil (1854–1926) nagyiparos · 218, 259
Bacsó Béla (1891–1920) újságíró · 249
Baja Benedek · 167, 289
Balck, Viktor Gustaf (1844–1928) svéd sportvezető · 173
Balfour, Arthur James (később: Earl of Balfour, 1848–
1930) brit külügyminiszter · 13, 180, 253
Balkányi Kálmán (1883–1965) gazdasági szakember
218, 259
Ballitrand, Léon (?–?) francia újságíró · 221
Balluet d'Estournelles de Constant Rebecque, Louis-
Étienne-Jean-Léonce (1861–1949) francia
köztisztviselő · [138], [140], 246
Bán D. András · 294
Bandholtz, Harry Hill (1864–1925) amerikai
katonatiszt · 52, 56, 58, 102, 233, 245, 289
Bánffy Miklós gróf (1873–1950) politikus · 66, 78, 80,
82, 88–89, 102, 104, 108, 110, 134, 150, 156, 158,
162, 235, 240, 289
Bánffy Zoltán báró (1886–1967) diplomata · 57, 112,
127, 189, 242, 280
Barabás Albert (1866?–1931) újságíró · 57, 228, 259
Baranyai Zoltán · 258, 289
Barber, Basil Hastings (1890–1925) brit diplomata · 239
Bárdossy László (1890–1946) kultuszminisztériumi
titkár · 218, 259
Bariéty, Jacques · 41, 289
Barkóczy György (1888–1961) diplomata · 30, 57, 76,
93, 127, 179, 236
Bartha Richárd (1871–1927) igazságügyi helyettes
államtitkár · 55, 57, 60, 127, 158, 160, 163, 214,
218, 234, 250, 282
Bassetto (?–?) olasz katonatiszt · 46, 232
Bátky Zsigmond (1874–1939) néprajztudós · 199, 263,
268, 272, 274, 276, 279
Batthyány Vilmos gróf (1870–1923) nyitrai püspök · [91]
Beck Marcell báró (1873–1945) bankigazgató · 218, 258
Becq de Fouquières, Augustin Pierre (1868–1960)
francia diplomata · 39, 228, 230, 259
Bem, József (1794–1850) lengyel katonatiszt · 225
Benárd Ágost (1880–1968) népjóléti és munkügyi
miniszter · 8, 11, 38–39, 226–228, 230–231, 259

- Benárd Ágost Adolf (1853–1900 k.) katonatiszt · [38]
Benárd Ágost Adolfné (szül. Kölber Ilona, 1850–1888)
[38]
Bencs Zoltán (1889–1961) kultuszminisztériumi titkár
218, 259
Benda Jenő (1882–1944) újságíró · 24–25, 29–32, 36,
49, 53, 57, 59, 69, 75, 77, 111, 117, 125, 135, 151,
191, 193, 223, 235, 289
Benedek, XV. (Giacomo Paolo Battista della Chiesa,
1854–1922) pápa · 97, 237
Benedek József (1876–1941) mérnök · 286
Beneš, Edvard (1884–1948) csehszlovák
külügyminiszter · 41, 260
Beniczky Ödön (1878–1931) belügyminiszter · [83]
Benoy, John Meredith (1896–1977) brit katonatiszt · 46,
76, 232
Bérard, Léon (1876–1960) francia kulturális miniszter
246
Berend T. Iván · 233, 289
Berinkey Dénes (1871–1944) miniszterelnök · 16
Berkés József (1861?–?) gépgyáros · 176, 184, 252
Berthelot, Philippe (1866–1934) francia diplomata · 22,
29, 41, 145, 157, 159, 200, 251, 256
Berzeviczy Béla (1870–1922) katonatiszt · 41, 82,
[105], 238
Bethlen Gábor (1580–1629) erdélyi fejedelem · 93
Bethlen István gróf (1874–1946) politikus · 18, 25, 27,
29, 31, 34, 40, 42, 48, 50, 54–57, 63, 68, 70, 74,
76–78, 82, 84, 88, 93, 104, 108, 110–112, 114, 127,
134–135, 140, 151, 156, 162, 170, 176, 180, 182,
186, 189–190, 215, 218, 221, 232, 239, 243–244,
280, 290, 298
Bichat, Georges (?–?) francia újságíró · 221
Bignon, Paul (1858–1932) francia tengeri kereskedelmi
államtitkár · 170, 251
Bíró Pál (1881–1955) gazdasági szakember · 57, 127,
132, 245
Birtha Sándor (1872–?) katonatiszt · 241
Bloch, Camille (1865–1949) francia történész · 141
Blücher, Gebhard Leberecht von, Fürst von Wahlstatt
(1865–1931) német politikus · 181
Bobrik Arno (1891–1976) diplomata · 39, 42, 57, 76,
81, 93, [111], 127, 190, 228, 236
Bonin Longare, Lelio, gróf (1859–1933) olasz
diplomata · [58], [60], [144], 234
Bonomi, Ivanoe (1873–1951) olasz hadügyminiszter
[175]
Bornemisza Gyula báró (1873–1925) diplomata · 58,
92, 234, 239
Boronkay Helén (?–?) irodai alkalmazott · 57, 127
Boros Samu (?–?) újságíró · 57, 127, 144, 247
Boroviczeny Aladár báró (1890–1963) diplomata · 98,
240
Botos János · 247, 290
Bourgeois, Léon-Victor-Auguste (1851–1925) francia
politikus · 108, 241
Bowie, William Copeland (1855–1936) brit unitárius
lelkész · 89
Brand (?–?) svájci katonatiszt · 203
Brătianu, Ion I. C. (1864–1927) román miniszterelnök
253
Brediceanu, Caius (1879–1953) román diplomata · 76,
237
Bressy, Pierre-Gaston-Prosper (1890–1973) francia
diplomata · 68, 235
Briand, Aristide (1862–1932) francia politikus · 33, 78,
237
Bridgeman, Reginald Francis Orlando (1884–1968) brit
diplomata · 239
Bródy Béla · 13, 290
Bródy Miksa (1875–1924) újságíró · 57, 127
Bryce of Dechmont, James, vikomt (1838–1922) brit
politikus · 66, 80–80, 123, 131, 235
Buday László (1873–1925) statisztikus · 16, 163, 199
Bulissa Károly (1883–1938) magyarországi szlovák
politikus · 116, 156, 162, 164, 242, 249
Burián István gróf (1851–1922) osztrák–magyar
külügyminiszter · 13–14
Burrowes, Alec (1884–1956) brit katonatiszt · 224, 228,
259
Buza Barna (1873–1944) földművelési miniszter · 16

Callier, Augustinus Josephus (1849–1928) haarlemi
püspök · [181]
Cambon, Jules-Martin (1845–1935) francia diplomata
60–62, 66, 68, 72, 88, [124], [126], 154–155, 234,
239, 242, 249
Cambon, Paul (1843–1924) francia diplomata · 41
Campbell, Ronald Ian (1890–1983) brit diplomata
[242]
Castellane, Jean de, gróf (1868–1965) francia
katonatiszt · 234
Castellane grófné (szül. Marie-Dorothée-Louise
Valençay de Talleyrand-Périgord hercegnő, (1862–
1948) szalonlady · 56, 234
Cecil, Lord lásd Gascoyne-Cecil, Edgar Algernon
Robert, Lord
Cerruti, Vittorio (1881–1961) olasz diplomata · 40,
54, [58], [124], [126], [130], [132], 140, 156,
175, 233
Chamorro Oreamuno, Salvador (1845?–?) nicaraguai
politikus · [104], 240

Charmant Oszkár (1861–1925) politikus · 22
 Cheysson, Pierre (1887–1971) francia pénzügyi szakember · 190, 192, 194, 198, 254
 Chiesa, Giacomo Paolo Battista della lásd Benedek, XV.
 Cholnoky Jenő (1870–1950) földrajztudós · 18, 71, 109, 163, 179, 218, 259, 261, 273, 293
 Chopin, Jules · 238, 290
 Chorin Ferenc, ifj. (1879–1964) nagyiparos · 218, 259
 Clemenceau, Georges-Benjamin (1841–1929) francia miniszterelnök · 13, 18–19, 21, 27, 33, 46, 55, 61–63, [65], 66, [67], 68, 70–74, 78, 88, 90, [153], 180, 232–238, 251, 287
 Clerk, Sir George Russell (1874–1951) brit diplomata · 19, 134, 145, 151, 245
 Collet, Jacques (?–?) francia újságíró · 221
 Costa, Afonso Augusto da (1871–1937) portugál politikus · [260]
 Cotellet, Jean, ifj. (1642–1708) francia festő · 231
 Coubertin, Pierre de, báró (1863–1937) francia sportvezető · 164, 173, 250
 Crawford, Earl of (szül.: David Alexander Edward Lindsay, 1871–1940) brit politikus · 199
 Curtis, William Alexander (1876–1961) · 81, 237, 290
 Curzon, Earl of (szül.: George Nathaniel Curzon, később: Curzon of Kedleston báró, 1859–1925) brit külügyminiszter · 157, 159, 200, 242, 245, 248, 251, 256
 Czako Adolf (1860–1942) mérnök · 41
 Czartoryski, Adam Ludwik, herceg (1872–1937) lengyel műgyűjtő · 76, 236
 Csáky Albin gróf (1841–1912) kultuszminiszter · 93
 Csáky Imre gróf (1882–1961) diplomata · 16, 25, 30, 34, 40, 42, 48, 50, 52, 55, 57, 60, 68, 76, 81, 88, 90, 93, 100, 108, 110–112, 116, 127–128, 135, 156, 162, 164, 168, 170, 172, 174, 176, 178, 186–190, 215, 218, 221, 232, 236, 244, 249, 254
 Csáky István gróf (1894–1941) diplomata · 8–11, 22, 26, 30, 39, 42, 45, 48, 55, 57, 60, 64, 68, 70, 76, 93, 110–112, 114, 127–128, 156, 163, 187, 212, 218, 226, 228, 232–233, 235, 243–244, 246, 251, 253, 257
 Csapó Lóránt Pál (1897–1951) katonatiszt · 241–242
 Csécsy-Nagy Imre (1868–1967) katonatiszt · 110, 152, 218, 241–242
 Csekonics Iván gróf (1876–1951) diplomata · 58, 84, 94, 116, 118, 128, 132, 134, 142, 234, 238, 242–243, 245, 256
 Cserey Vilmos (1869–1947) katonatiszt · 152, 241–242
 Csernoch János (1852–1927) esztergomi érsek · 12, 84, 90–91, 154–155, 181, 238, 249, 253, 296
 Csiszárík János (1860–1936) pápai prelátus · 180–181, 253
 Darányi Ignác (1849–1927) politikus · 140, 247
 De Martino, Giacomo, báró (1868–1957) olasz diplomata · 60, 234
 Deák, Francis · 19, 290, 296
 Dedy Henrik (?–?) fordító · 57
 Delattre, Pierre · 238, 290
 Dell'Adami Géza (1888–?) katonatiszt · 153, 160–161, 249, 291
 Delmas, Paul · 238, 291
 Dely Olivér · 30, 189
 Demeter Olga (?–?) irodai alkalmazott · 57, 127
 Derain, Raoul (?–?) francia katonatiszt · [152], 249
 Derby, Earl of (szül.: Edward George Villiers Stanley, 1865–1948) brit diplomata · [58], 234, 242
 Deschanel, Paul-Eugène-Louis (1855–1922) francia köztársasági elnök · 78, 179, 234, 237
 Destremau, Félix-Alexis (1868–1945) francia katonatiszt · 108, 169, 241
 Diepen, Arnold Frans (1860–1943) 's-hertogenbosch-i püspök · [181]
 Diószegi László · 294
 Domanóvszky Sándor (1877–1955) történész · 218, 258
 Dombrády Lóránd · 41, 291
 Dörre Jenő (1885?–1946) mérnök · 263, 268, 272, 274, 276
 Drasche-Lázár Alfréd (1875–1949) külügyi államtitkár · 8, 38–39, 226–228, 230–231, 259
 Draschitz Ferenc (?–?) nyomdász · 57, 236
 Dumitrescu, Constantin (?–?) román katonatiszt · 140, 142, 247
 Durugy Ferenc (1894–1985) diplomata · 111
 Dutasta, Paul (1873–1925) francia diplomata · 46–47, 55, 152, 232, 235, 282
 Eck, Louis P. P. (?–?) francia katonatiszt · 108, 110, 169, 241
 Eckhardt Tibor (1888–1972) politikus · 255
 Edl Tivadar (1880–1942) diplomata · 126, 132, 244
 Edström, Johannes Sigfrid (1870–1964) svéd sportvezető · 173
 Edvi Illés Aladár (1870–1958) statisztikus · 163, 199, 264, 266
 Éhler Antalné (Irén) (?–?) irodai alkalmazott · 57, 127
 Emich Gusztáv (1866–1927) kereskedelmi miniszter · 38
 Esterházy Miklós herceg (1869–1920) politikus · 186, 253

Esterházy Mór gróf (1881–1960) miniszterelnök · 184, 186, 253
 Ezry Sándor (később: Alexander E. Eszay, 1895–1947) diplomata · 57, 111, 127, 144, 247
 Fabro Henrik (1866–1924) újságíró · 25, 27, 29, 32, 36–37, 39, 57, 68, 70, 76, 81, 93, 112, 114, 127, 139, 179, 197, 221, 232, 235, 237, 255–256, 291, 298
 Falussy Árpád (1865–1934) politikus · 208, 257
 Farkas (?–?) katonatiszt · 203
 Farkas István (?–?) irodaszolga · 57, 197, 236
 Fejérdy András · 12
 Fejős Zoltán · 294
 Fenyő Miksa (1877–1972) gazdasági szakember · 218, 259
 Ferdinánd, I. (Hohenzollern-Sigmaringen) (1865–1927) román király · [133], 242
 Ferdinandy Gyula (1873–1960) igazságügy-miniszter · 38
 Ferenc, I. (Valois) (1494–1547) francia király · 49
 Ferenc József (1835–1928) erdélyi unitárius püspök [131]
 Festetics György gróf (később: herceg, 1882–1941) földbirtokos · 150, 158, 248
 Fetser Antal (1862–1933) győri püspök · [47]
 Fleming, John Robert (1858–1937) brit protestáns lelkész · 80–81, 237, 290
 Foch, Ferdinand (1851–1929) francia katonatiszt · 128, 244
 Fodor Ferenc (1887–1962) földrajztudós · 163, 179, 264, 266, 269, 271–272, 276, 280
 Fodor, Marcel W. (szül.: Fodor Marcell Vilmos, 1890–1977) újságíró · 254
 Franchet d'Espèrey, Louis-Félix-Marie-François (1856–1942) francia katonatiszt · 54, 233
 Fray Árpád (1880–1926) katonatiszt · 67
 Friedreich István (1878–1914) tanár · 135
 Friedrich István (1883–1951) hadügyminiszter · 18, 82, [83], 98, [105], 114, [150], [160], 195, 238
 Fürj Orsolya · 12
 Galántai József · 19, 22, 30, 33, 41, 291
 Garami Ernő (1876–1935) kereskedelmi miniszter · 16, 80, 237
 Gascoyne-Cecil, Edgar Algernon Robert, Lord (később: Viscount Cecil of Chelwood, 1864–1958) brit politikus · 80–81, 89, 104, 237
 Gasparri, Pietro (1852–1934) vatikáni államtitkár · 97
 Georges, Max (?–?) francia újságíró · 221
 Géraud, André (Pertinax) (1882–1974) francia újságíró · 145, 247
 Gerevich Tibor (1882–1954) művészettörténész · 57, 138, 140–141, 246, 283
 Gerevich Zoltán (1886–1932) diplomata · 57, 132, 163, 179, 218, 245
 Ghica, Dimitrie I. (1875–1967) román diplomata · 252
 Giesswein Sándor (1856–1923), politikus · 22, 218, 258
 Glant Tibor · 12, 13, 291
 Gooss, Roderich · 266
 Gorton, Reginald St. George (1866–1944) brit katonatiszt · 74, 175, 184, 186, 236
 Goyau, Georges · 238, 291
 Grandpierre Emil (1874–1938) erdélyi politikus · 170, 176, 251
 Grant-Smith, Ulysses (1870–1959) amerikai diplomata [52], 102, [130], 132, [158], 164, 233, 250
 Gratz Gusztáv (1875–1946) diplomata · 40, 74, [90], 106, 120, [122], 129, 164, 236, 239, 241, 243–244, 256
 Graziani, Jean-César (1859–1932) francia katonatiszt · 158, 249, 255
 Gretschi Margit (1898?–1960) irodai alkalmazott · 57, 127
 Grew, Joseph Clark (1880–1965) amerikai diplomata · 76, 236
 Guary Pál (1878–?) irodatiszt · 57, 76, 81, 93, 127, 144, 197, 236
 Gundry-White, Lionel Arthur (1894–1980) brit katonatiszt · 174, 252
 Györfly István (1891–?) könyvelő · 57, 76, 81, 93, 127, 236
 Gyulay Tibor (1893–1960) gazdasági szakember · 57
 Halász Albert (1890–1945) statisztikus · 264, 266
 Haller István (1880–1964) kultuszminiszter · 41, [83], 114, 242–243
 Halmos Károly (1870–?) ügyvéd · 33–34, 40, 108, 110, 124, 164, 168–172, 174, 176–178, 186, 188, 190, 200, 204, 221, 241, 252–253, 255–256
 Halmosy Dénes · 40, 291
 Hauenschild-Bauer, Eugen, báró (1887–?) osztrák diplomata · 142–[143], 247
 Hauer Ernő (1892–?) diplomata · 50, 57, 93–94, 118, 127, 233
 Hay, Edward Douglas John, Lord (1888–1944) brit katonatiszt · 62, 64, 76–77, 162, 235
 Hegedüs Lóránt (1872–1943) bankigazgató · 25, 42, 49, 55, 57, 68, 70, 112, 114, 127, 132, 179, 187, 235, 240, 283, 291
 Henderson, Neville Meyrick (1882–1942) brit diplomata · [242]

- Henry, Marie-Joseph (?-?) francia katonatiszt · 24–25, 32, 35–36, 38, 46–47, 50, 52–53, 55–56, 60–62, 64, 66, 68, 80, 89, 92, 94, 111–112, 142, 178, 194, 197–198, 200, 204, 206, 208, 224, 228, 232, 257
- Hermite, Claude-Louis (1875–1962) francia diplomata · 60, 70, 234
- Heródes Antipász (i. e. 22 – i. sz. 40 k.) galileai fejedelem · 63, 205
- Hetés Tibor · 14, 17, 291
- Hoare, Sir Samuel John Guernsey (később: Viscount Templewood, 1880–1959) brit politikus · 131
- Hodera Svetislav (1888–?) szerb (jugoszláv) diplomata [132], 244
- Hohler, Sir Thomas Beaumont (1871–1946) brit diplomata · [58], 103, [134], [138], 184, 186, 234, 241, 245, 254
- Homolle, Théophile (1848–1925) francia régész · [140], 246
- Honnorat, André (1868–1950) francia kulturális miniszter · [140], 246
- Hopmans, Pieter Adriaan Willem (1865–1951) bredai püspök · [181]
- Horthy Miklós (1868–1957) kormányzó · 7, 19, 38, 41, 86, [105], 114, 118–119, 138, 142, 146, [158], 161, 195, [222], 238, 245, 249
- Horváth (később: Petrichevich-Horváth) Emil báró (1881–1945) politikus · 54, 56, 98, 120, 130, 162, 176, 234
- Horváth Imre · 12
- Horváth László · 293
- House, Edward Mandell (1858–1938) amerikai politikus · 33
- Huszár Károly (1882–1941) miniszterelnök · 19, 21, 23, [24], 48, 51, 67, [90], [103], [105], 109, 111, 114, 119, 148–149, 181, 232, 240–241, 243, 246, 248–249, 253, 255, 297
- Huysmans, Camille (1871–1968) belga politikus · 200, 256
- Ipolyi-Keller Gyula (szül. Keller, 1869–1949) közéleti államtitkár · 105
- Irányi Dániel (1822–1892) politikus · 82, 237–238
- Ironside, Lord Edmund Osloc · 250, 292
- Ironside, Sir William Edmund (később: Baron Ironside, 1880–1959) brit katonatiszt · 162, 250, 292
- István, I., Szent (969 k. – 1038) király · 97, 211
- Itó Nobumi (más névalakban: Nobufumi, 1885–1960) japán diplomata · [58], 92, 234
- Ivaldi, Iovag (?-?) olasz katonatiszt · 175
- Jacomoni di San Savino, Francesco (1893–1973) olasz katonatiszt · 47, 56, 62, 64, 76–77, 144, 224, 228, 234
- Jaks Rezső (1891–1970) nyomdász · 57, 236
- Jancsó Benedek (1854–1930) politikus · 218, 259
- Jankó Ágoston (1856–?) jogász, köztisztviselő, torontáli alispán · 224, 259
- Jankó János (1833–1896) festőművész, karikaturista · 224, 259
- Jankovich Béla (1865–1919) politikus · 22
- Jankovich Tihamér (1866–?) jogász · 241–242
- Jármay Elemér (1878–1933) hajózási szakember · 57, 114, 127, 218, 242
- Jászi Oszkár (1875–1957) nemzetiügyi miniszter · 15–16
- Jézus Krisztus (i. e. 4–i. sz. 30 k.) · 63, 205
- József Ágost főherceg (Habsburg-Lotharingiai) (1872–1962) politikus · 98, 100, 103, 240
- Júdás, Iskarióti (?-i. sz. 30 k.) Jézus tanítványa · 205
- Juhász Balázs · 12
- Juhász-Nagy Sándor (1883–1946) igazságügy-miniszter · 16
- Jullien, Albert (?-?) francia újságíró · 221
- Kállay Tibor (1881–1964) pénzügyi szakember · 40, 42, 55, 57, 127, 144, 189, 214, 218, 247
- Kandó Kálmán (1869–1931) mérnök · 286
- Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata · 38, 40, [168], 196, 198, 243, 251, 253, 255
- Kapp, Wolfgang (1858–1922) német politikus · 253
- Karafiáth Jenő (1883–1952) politikus · 225
- Károlyi Gyula gróf (1871–1947) politikus · 18
- Károlyi Mihály gróf (1875–1955) miniszterelnök · 13–18, 171, 202, 204, 237, 256,
- Kausser Lipót · 39
- Kayser Szilárd (1866–1946) bánsági német aktivista · 138, 140, 246, 273
- Kelecsényi Ferenc (1887–1976) újságíró · 84, 238
- Kerekes Lajos · 236, 257, 292
- Keresztényi József · 250, 292
- Keynes, John Maynard (1883–1946) brit közgazda · 135
- Khuen-Héderváry Sándor gróf (1881–1947) diplomata · 251
- Kienast, Franz (1879–1953) svájci diplomata · 242
- Király Aladár (1871–1935) erdélyi politikus · 225
- Kirchner Sándor (1872–1931) katonatiszt · 57, 127, 156, 249, 282, 287
- Kiss Pál, nemeskéri (1799–1863) fiumei kormányzó · 139
- Kiss Sándor (később: Nemeskéri-Kiss Sándor, 1884–1958) diplomata · 24, 29, 31, 42, 47, 57, 76–77, 81–82, 84, 90, 93, 111, 127, 139, 144, 187, 189, 236–237, 295
- Kiss Tamás (?-?) nyomdász · 132, 245
- Klebsberg Kuno gróf (1875–1932) politikus · 78, 237
- Kocsis Gabriella · 12
- Kogutowicz Károly (1886–1948) földrajztudós · 199, 263, 268, 272–276, 279
- Konek Emil (1870–1944) tengerésztiszt · 57, 76, 86, 93, 127, 144, 179, 218, 236, 284
- Korányi Frigyes báró (1869–1935) pénzügyminiszter · 25, [144], [146–147], 247
- Korcssek Mária (?-?) irodai alkalmazott · 57
- Kossuth Lajos (1802–1894) kormányzó · 141, 143, 165
- Kovács Alajos (1877–1963) statisztikus · 57, 127, 144, 218, 247
- Kovács Éva · 12
- Kovács J. István (1880–1965) politikus · 22
- König Tivadar (1867–1935) pénzügyi államtitkár · 55, 189, 293
- Kristóf, Szent (?-i. sz. 250 k.) keresztény mártír · 205
- Krisztics Sándor (1890–1966) újságíró · 57, 81, 127
- Kun Béla (1886–1938) külügyi népbiztos · 17
- Kunfi Zsigmond (1879–1929) közoktatásügyi miniszter · 16
- Lahovary, Alexandru Emanuil (1855–1950) román diplomata · [184], 253
- Laky Dezső · 207, 233, 293, 298
- Lánczy Leó (1852–1921) bankelnök · 218, 259
- Láng Boldizsár báró (1877–1943) katonatiszt · 54–55, 57, 76, 80, 82, 93, 111, 116, 127–128, 135–136, 138, 150, 152, 164, 166, 172, 180, 189, 218, 233, 250, 258, 284
- Lansing, Robert (1864–1928) amerikai külügyminiszter · 14
- Law, Nigel Walter (1890–1967) brit diplomata · [242]
- Le Gallet (?-?) francia katonatiszt · 68, 176, 235
- Leche, John Hurleston (1889–1960) brit diplomata [242]
- Leeper, Alexander Wigram Allen (1887–1935) brit diplomata · 159, 245
- Lehár Antal báró (1876–1962) katonatiszt · 19
- Lépine, Jean · 238, 293
- Lers Vilmos báró (1869–1923) külügyi államtitkár · 27, 31, 37–38, 50, 52, 54–55, 57, 60, 68, 70, 107, 114, 127, 134–136, 176, 178, 182, 186–187, 214, 216, 218, 233, 258, 282, 287
- Leval, André (?-?) francia újságíró · 245
- Lindley, Sir Francis Oswald (1872–1950) brit diplomata · 218
- Lipták Pál (1874–1926) kereskedelmi államtitkár · 38
- Littke Aurél (1872–1945) földrajztudós · 199
- Litván György · 22, 27–28, 235, 257, 293
- Lloyd George, David (1863–1945) brit miniszterelnök · 28–30, 68, 72–76, 99, 113–114, [131], 144–145, 157, 200–201, 219, 235, 242, 248, 251
- Lóczy Lajos (1849–1920) földrajztudós · 16
- Loucheur, Louis (1872–1931) francia nagyiparos · 33, 84, 92, 238
- Lovászy Márton (1864–1927) politikus · 22
- Ludwig Ernő (1876–?) diplomata · 112, 167, 203, 242
- Lukács Ödön (1878–?) nagyváradi polgármester · 241
- Lukasevics Lajos (?-?) politikus · 225
- Lukinich Imre · 167, 289
- Lutz, Ralph Haswell · 21, 289
- Lux Ernő (1875–1950) mérnök · 263, 268, 272, 274, 276
- Lüttwitz, Walther von, báró (1859–1942) német katonatiszt · 253
- M. Á. lásd Mischek Ferenc
- Macdonald, Webster J. · 81, 237, 290
- Macui Keisiró báró (1868–1946) japán diplomata · [54], [56], [58], 60, 68, [104], 200, 234
- Madarassy-Beck Gyula báró (1873–1939) bankelnök · 218, 259
- Madarász Gyula · 293
- Madarász József (1814–1915) politikus · 237
- Magyar Lajos · 13, 290
- Magyar Gyéza (1864–1928) jogtudós · 279
- Majláth Gusztáv Károly gróf (1864–1940) gyulafehérvári püspök · 78, 91, [131], 237
- Major Zoltán · 289
- Maniu, Iuliu (más névalakban: Maniu Gyula, 1873–1953) erdélyi román politikus · 170, 176, 251
- Mara László (1890–?) külügyi irodatiszt · 57, 76, 236, 243
- Marcel, Henry (szül.: Henri-Camille Marcel, 1854–1926) esztéta · 246
- Margaine, Alfred (1870–1953) francia politikus · 198, 255
- Margitay József (?-?) katonatiszt · 203
- Mária (i. e. 18–?) Jézus anyja · 63, 205
- Masaryk, Tomáš Garrigue (1850–1937) csehszlovák köztársasági elnök · 237
- Maslowski Károly (1876–1942) statisztikus · 57, 132, 245
- Mazzolini, Quinto (1888–1954) olasz katonatiszt · 46, 232
- Méhely Kálmán (1882–1923) kereskedelmi államtitkár · 16
- Melich János (1872–1963) nyelvész · 272
- Mercier, Désiré-Joseph (1851–1926) mecheleni érsek · 180–181, 253

Michel, M. C. J.–B. (?–?) francia katonatiszt · [144], 175, 240
 Micsek Ákos lásd Mischek Ferenc
 Mike Gyula · 43, 294
 Mikola Sándor (1871–1945) kisebbségi szakértő · 218, 258, 272
 Mikus, Joseph August · 277
 Millerand, Alexandre (1859–1943) francia miniszterelnök · 35–41, 100, 113, [115–116], [121], 124, [125], [137], [153], [170], [172], [184], 188, [192], 200, [204], [207–208], 209, [210], 226, [228], 230, 237–246, 248–249, 251–259
 Millington-Drake, John Henry Eugene Vanderstegen (1889–1972) brit diplomata · [242]
 Mischek Ferenc (?–?) újságíró · 122, 242–243
 Mischitz Elemér (?–?) nyomdász · 57, 236
 Modigliani, Ettore (1873–1947) olasz művészettörténész · 140, 247
 Moeklin (?–?) svájci katonatiszt · 203
 Mombelli, Ernesto (1867–1932) olasz katonatiszt · 94, 96, 175, 240
 Montgomery-Cuninghame of Corsehill, Sir Thomas Andrew Alexander (1877–1945) brit katonatiszt [74], 236
 Montille, Lazare Bizouard de (1875–1958) francia diplomata · 60, 234
 Morrell, Ottoline Violet Ann, Lady (szül. Cavendish-Bentinck, 1873–1938) brit mecénás · 94, 239
 Munro, Hector (1870–1949) brit orvos · 132–133, 244–245
 Muzsa Gyula (1862–1946) sportvezető · 164, 172–173, 250
 Nagy Béla · 12, 20, 123
 Nagy Elek (1884–1967) diplomata · 181, 239
 Nagy Károly (1868–1926) erdélyi református püspök [131]
 Napóleon, I. (1769–1821) francia császár · 59
 Napóleon, III. (1808–1870) francia császár · 59
 Nemes Albert gróf (1866–1940) diplomata · [146], 148, 154, 156, 166, 168, 174, 184, 186, 248–249, 251, 253
 Nemeskéri-Kiss Sándor lásd Kiss Sándor
 Németh (Némethy?) Imre (?–?) irodaszo­lga · 57, 236
 Neugebauer, Stefan (?–?) osztrák köztisztviselő · 142–[143], 247
 Nicolson, Harold George (később: Sir, 1886–1968) brit diplomata · 33
 Nititi, Francesco Saverio (1868–1953) olasz miniszterelnök · 28–30, 68, 73, 113, 144–145,

148, 154, 156–157, 166, 168, 174, 181, 184, 186, 200–201, 208, 235, 247, 251, 295
 Nolen (?) katolikus pap · 181
 Nopcsa Ferenc báró (1877–1933) utazó · 75
 Nyékhegyi Ferenc · 14, 295
 Orłowski, Leon, gróf (1891–1976) lengyel diplomata 74, 76, 88, 90, 100, 110, 236
 Ormos Mária · 30, 36, 41, 254, 291, 296
 Orosdy Fülöp báró (1863–1930) nagykereskedő · 76, 236
 Otdlik György (1889–1966) újságíró · 25, 57, 76, 80–81, 110, 228, 236–237
 Otdlik Iván (1858–1940) gazdasági szakember · 81, 127, 132, 214, 218, 245
 Ottrubay Károly (1883–?) katonatiszt · 57, 76, 127, 144, 166, 172, 190, 218, 236, 284
 Örley György (1872–1943) közjegyző · 241
 Paléologue, Georges-Maurice (1859–1944) francia diplomata · 32–34, 39–41, 88, 112, 164, 168, 170–171, 176–178, 186, 188, 190, 194, 204, 215, 239, 252–254
 Pallos Lajos · 85, 238, 296
 Patek, Stanisław (1866–1944) lengyel külügyminiszter 58, 62, 74, 94, 116, 118, 234
 Patrubány Miklós (1871?–?) bankigazgató · 130, 244
 Peidl Gyula (1873–1943) miniszterelnök · 18
 Pekár Gyula (1867–1937) kultuszállamtitkár · 38
 Pelényi János (1885–1974) diplomata · 66, 164, 235
 Peretti de la Rocca gróf, Emmanuel (1870–1958) francia diplomata · 33
 Perrie, Jean (?–?) francia újságíró · 221
 Petőfi Sándor (1823–1849) költő · 225, 229
 Petschacher Hanna (1884–?) irodai alkalmazott · 57, 81, 127, 236
 Peyer Károly (1881–1956) népjóléti és munkaügyi miniszter · 240
 Phillpotts, Owen Surtees (1870–1932) brit diplomata 239
 Pichon, Stéphen (1857–1933) francia külügyminiszter 27
 Pignatelli di Montecalvo, Riccardo, herceg (?–?) olasz katonatiszt · 175
 Pikler J. Gyula (1864–1952) statisztikus · 16
 Pilátus (Quintus Pontius Pilatus) (?–i. sz. 38) júdeai helytartó · 63, 205
 Pilch Jenő · 167, 289
 Piłsudski, Józef (1867–1935) lengyel államfő · 33, 132, 142, 202, 245

Pinheiro Chagas, João (1863–1925) portugál diplomata [260]
 Poincaré, Raymond (1860–1934) francia köztársasági elnök · 180, 202, 253
 Polk, Frank Lyon (1871–1943) amerikai külügyminiszter-helyettes · 22
 Popovics Sándor (1862–1935) pénzügyi szakember · 25, 27, 31, 48, 50, 55, 57, 68, 70, 84, 107, 114, 122, 127, 135, 148, 152, 176, 178, 189–190, 212, 216, 218, 222, 233
 Poulet (?–?) francia katonatiszt · 203
 Prakatur Tamás (1879–1929) baranyai főispán · 228, 259
 Praznovszky Iván (1883–1971) diplomata · 7–9, 22–25, 27, 29–30, 32–33, 35, 37–39, 42, 46–48, 50–52, 54–57, 60–62, 64, 68, 70, 73–74, 76–78, 80, 84, 86, 89–90, 92, 94, 100, 102–104, 108, 110–112, 116, 118, 120, 122, 124, 127, 134–136, 138, 40, 142, 148, 176, 184, 186–187, 189–190, 192, 194, 196–200, 202, 204, 206, 208, 210, 214, 218, 221, 223–224, 226, 228, 232–234, 236, 238–245, 247–251, 254–259, 295–296, 298
 Privigyei Géza (1877–1942) nyomdász · 57, 132, 236, 245
 Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök · 243
 Quiñones de León, José María (1873–1957) spanyol diplomata · [88], 110, 239
 Radisics Elemér (?–?) újságíró · 57, 218, 259
 Radnai Farkas (1848–1935) besztercebányai püspök [91]
 Rafélis de Saint-Sauveur, Armand-Eugène-Guillaume-Étienne-Marie de, márk (1879–1969) francia üzletember · 34, 188, 190, 253
 Rakócza (?–?) · 133
 Rákóczi Ferenc, II. (1676–1735) erdélyi fejedelem 211
 Rákosi Jenő (1842–1929) újságíró · 211
 Rakovszky István (1858–1931) politikus · 229
 Ránki György · 233, 289
 Rattigan, William Frank Arthur (1879–1952) brit diplomata · 242
 Renner, Karl (1870–1950) osztrák kancellár · 74, 106, 129, 144, 208, 236, 243
 Richer, Gaston (?–?) francia újságíró · 221
 Robien, Louis de (1888–1958) francia diplomata · 33
 Rockefeller, John Davison (1839–1937) amerikai nagyiparos · 94, 239

Romanelli, Guido (1876–1973) olasz katonatiszt · 76, 236
 Romsics Ignác · 19, 30, 244, 294, 297
 Rónai Zoltán (1880–1940) népjóléti és munkaügyi államtitkár · 16
 Rothermere, Viscount (Harold Sidney Harmsworth) (1868–1940) brit sajtómágnás · 205
 Rubinek Gyula (1865–1922) földművelési miniszter · 38, [105], [107], 243, 264, 266
 Saáry Jenő · 153, 161, 249, 291
 Saint-Sauveur lásd Rafélis de Saint-Sauveur, Armand-Eugène-Guillaume-Étienne-Marie de, márk
 Salamon (?–1920?) katonatiszt · 74, 88, 236
 Saly Dezső (1892–1984) újságíró · 57
 Sámson (i. e. 10. század) ószövetségi hős · 205
 Sándor, I. (Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg, 1893–1920) görög király · 230, 260
 Sapieha, Eustachy Kajetan, herceg (1881–1963) lengyel külügyminiszter · 33
 Sargent, Sir Harold Orme Garton, (1884–1962) brit diplomata · 60, 234
 Schönborn Frigyes Károly gróf (1869–1932) kárpátaljai politikus · 126, 244
 Scialoja, Vittorio (1856–1933) olasz külügyminiszter 159, 166, 168, 200, 251
 Scitovszky Tibor (1875–1959) kereskedelmi szakember 55, 57, 76, 108, 127, 144, 214, 218, 236
 Seldes, George (1881–1995) amerikai újságíró · 240
 Semsey Andor gróf (1897–1977) diplomata · 32–33, 102, 104, 108, 110, 118, 124, 164, 168–169, 194, 221, 240–241, 294, 297
 Sermage, Léonce-Joseph, gróf (1870–1934) francia katonatiszt · 76–77, 228, 236
 Seton-Watson, Robert William (1879–1951) brit közíró · 245
 Sforza, Carlo, gróf (1872–1952) olasz külügyi államtitkár · 146, 154, 166, 168, 184, 186, 248
 Siegescu József (1873–1931) irodalomtörténész · 218, 258
 Siklós András · 13, 297
 Simon, Cyrenéi (?–i. sz. 1. sz.) júdeai földműves · 63, 205
 Simonyi (Szimics) (?–?) szerb hadifogoly · 195
 Simonyi Ernő (1821–1882) politikus · 237
 Simonyi-Semadam Sándor (1864–1946) miniszterelnök · 7, 30, 32, 37–38, 97, 149, 158, 160, 162, [164], 166, [168], [170], [172–174], [195–196], [200], 219, 246, 248–251, 253–256, 258–259

Skrzyński, Aleksander, gróf (1882–1931) lengyel diplomata · [150], [152], 248

Somogyi Béla (1868–1920) újságíró · 154, 195, 249

Somssich József gróf (1864–1941) diplomata · 21, 33, [52], [54], 58, [76], [78], [80], [82], [84], [86], [88], [92], 94, 96–[98], 100, 102, [103], 104, 106, [108], [112], [114], [116], 118, 120, 122, 124, 126, [128], 129, [130], 132, 136, 138, 140, 142, 144, [146], 148, 150, [152], 154, [156], [158], [160–]162, 164, 166, 169, 172, [179], 233–251

Somssich László gróf (1874–1956) agrárszakember · 27, 52, 55, 57, 68, 70, 127, 132, 189, 233, 286, 297

Somssich Pongrácz · 31, 297

Soós Károly (1869–1953) katonatiszt · 37–38, 83, 105, 164, 216, 227, 250–251

Sömjén Géza (1871–1929) fordító · 57, 132, 245

Spitzmüller, Alexander (1862–1953) osztrák bankelnök · 122, 243

Šrobár, Vavro (1867–1950) szlovák miniszter · 172, 252, 281

Steiner Ferenc (1856–1936) politikus · 122, 243

Steuer György (1875–1943) nemzetiségi államtitkár · 218, 246

Šusteršič, Ivan (1863–1925) szlovén politikus · 76, 237

Szabó István (Nagyatádi) (1863–1924) közéleti államtitkár · 30, 187

Szabó István (Sokorópátkai) (1878–1938) kisgazdaügyi miniszter · 30, 187

Szalay Etel (1890–1971?) irodai alkalmazott · 57, 81, 127, 236

Szarka László · 15, 22, 297

Szávka János (?–?) nyomdász · 132, 245

Szazonov, Szergej Dimitrijevic (1860–1927) orosz diplomata · 104, 240

Széchenyi István gróf (1791–1860) pénzügyminiszter · 135, 141, 225

Székács Antal (1863–1945) nagykereskedő · 218, 259

Szembek, Jan, gróf (1881–1945) lengyel diplomata · 58, 84, 118, [130], [132], 150, 152, 234, 238

Szilveszter, II. (Gerbert d'Aurillac, 938–1003) pápa · 97

Szontágh Tamás (1851–1936) politikus · 225

Szterényi József báró · 267

Szunyogh Albert (1882–1947) katonatiszt · 241

Takách-Tolvay József gróf (1876–1945) katonatiszt [128], 244

Tapas, Spiridon (?–?) francia újságíró · 221

Teleki Pál gróf (1879–1941) politikus · 9, 16, 18, 22, 25, 27–29, 31, 33, 36–42, 48, 50, 54–55, 57, 60, 63, 68, 70–76, 86, 89, 93, 102, 104, 107, 109–110, 114, 120, 127, 135, 151, 158, 160, 162–164, 176, 179, 186, 189, 193, 199–[200], [202], 204, [206], [208], [210], 213–214, [216], 218–219, [222]–223, 227, 232, 240–241, 249, 253, 255–258, 261, 263, 268, 274, 279–280, 285, 287, 289, 294, 297

Térffy Béla (?–?) közéleti államtitkár · 105

Thurner (később: Sopronyi-Thurner) Mihály (1878–1952) soproni polgármester · 45, 97, 142, 247

Tolnay Kornél (1865–1936) mérnök · 152, 190, 248

Tomasi della Torretta, Pietro Paolo, márkai (1873–1962) olasz diplomata · 175, 182, 253

Tomasics Mátyás (?–?) irodaszolga · 57, 236

Toscano, Mario · 41, 297

Tóth Andrej · 22, 297

Tóth Sándor · 41, 291

Török Béla báró (1880–1970) diplomata · 57, 76, 127, 132, 236

Troubridge, Sir Ernest Charles Thomas (1862–1926) brit tengerésztiszt · 132, 244

Trozonai Ferenc (1871–1950) köztisztviselő · 218, 258

Tulkán János (?–?) irodaszolga · 57, 236

Tusar, Vlastimil (1880–1924) csehszlovák miniszterelnök · 74, 126, 236

Ugron András (1885–1939) erdélyi politikus · 130, 244

Ugron Gábor (1880–1960) erdélyi politikus · 16

Ullmann Adolf báró (1857–1925) bankigazgató · 84, 86, 92, 152, 160, 238, 249

Vaida-Voevod, Alexandru (más névalakban: Vajda Sándor, 1872–1950) erdélyi román politikus · 96, 98–99, 104, 114, 120, 240

Vallega, Giovanni Battista (1876–1944) vatikáni diplomata · 181

Vannutelli Rey, Liugi, gróf (1880–1968) olasz diplomata · 251

Varga E. Árpád · 255, 298

Varga István · 147, 298

Vaucher, Robert (?–?) francia újságíró · 221

Vay Péter gróf (1864–1948) pápai protonotárius · 156, 249

Venizélosz, Elefthérios (1864–1936) görög miniszterelnök · 200, 256

Veronika (?–?) júdeai asszony · 63, 205

Viczián Ede (1872–1931) mérnök · 57, 127, 144, 214, 218, 247, 285–286

Vigna, Federico (?–?) olasz katonatiszt · 94–95, 124, 126, 128, 174–175, 239–240

Villani Frigyes báró (1882–1964) diplomata · 142–143, 244, 247, 252–253, 298

Vinnai Győző · 294

Vizi László Tamás · 38, 298

Walko Lajos (1880–1954) pénzügyi államtitkár · 25, 36, 38, 42, 55, 57, 60, 127, 189, 234

Wallace, Hugh Campbell (1863–1931) amerikai diplomata · 29–30, [50], [52], 53, [56], [58], [61–62], 66, 68, [158], 160, [193], 192, 233, 254

Walter Emil (1872?–1926) diplomata · 57, 127, 138, 156, 246

Wandycz, Piotr Stefan · 41, 298

Wéber Péter brádi állomásfőnök · 133

Wein Dezső (1873–1944) politikus · 22

Wetering, Henricus van de (1850–1929) utrechti érsek [181]

Wetterlé, Émile (1861–1931) francia katolikus pap · 138, 246

Wettstein János (1887–1972) diplomata · 9–11, [111], 39, 42, 45, 50–51, 55, 57, 76, [111], 118, 127, 148, 185, 190, 210, 226, 228, 231–233–235, 240, 243–245, 248, 250, 253, 257–259, 262, 265, 267, 271, 278, 298,

Wettstein János · 12

Wilson, Thomas Woodrow (1856–1924) amerikai elnök · 13–14, 17, 23, 29, 91, 123, 233, 290

Woracziczky Olivér gróf (1885–1965) diplomata · 42, 57, 93, 127, 144, 247

Xantus János (1888–1962) földrajztudós · 263

Ybl Miklós lovag (1862–1931) katonatiszt · 146, 152, 248

Yeames, Arthur Henry Savage, lovag (1881–1948) brit diplomata · [242]

Yolland, Arthur Battishill (1874–1956) brit irodalomtörténész · 57

Zamoyski, Maurycy Klemens, gróf (1871–1939) lengyel diplomata · [150], 248

Zeidler Györgyi · 12

Zeidler Miklós · 14, 16–18, 27–29, 34–36, 42, 113, 209, 215, 235, 237, 242, 254, 257, 296, 298

Zelovich Dezső · 33

Zielinski Szilárd (1860–1924) mérnök · 258

Zilahy Jenő · 167, 289

Zoltán Béla (1865–1929) politikus · 57, 127, 212, 218, 257

Zubriczky (?–?) · 133

Zsombor Géza (1871–1930) újságíró · 278

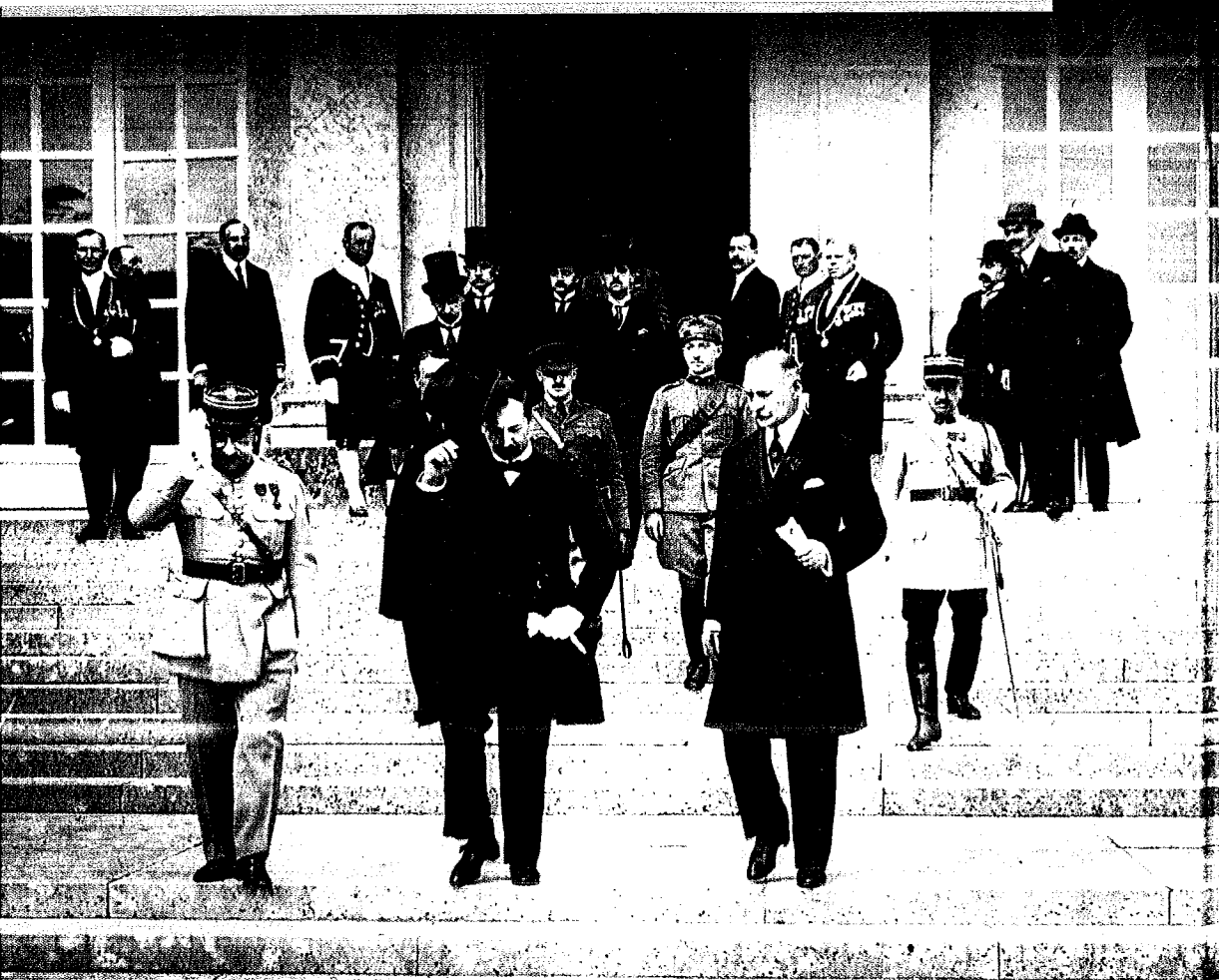
X 254111

„... tehetetlenül ültünk a Château de Madridban, vagy sétáltunk a Bois de Boulogne-ban (hogy ezt szabadon tehattuk, még különös kegy volt), Párizsba detektív kíséretében benézhattunk, kirakatokat bámulhattunk, sőt pénzünket is ott hagyhattuk bevásárlásokban, de arra, hogy érveinket összemérjük ellenfeleink érveivel, hogy állításaira reápiríthassunk, tetteiket reájuk olvashassuk, soha alkalom nekünk nem adatott. [...] És mégis: az az idő, amelyet ilyen lelki kínok közt töltöttünk el, kedves emléket is hagyott bennünk – gondolom, mindnyájunkban – annak a jelenségnek révén, amely azt tűrhetővé tette, sőt időnként kellemessé, lélekelőzővé. Mert csoda történt ott Neuilly-ben, szeretetre méltó csoda, melyet vajha tudnánk itt nagyobb méretekben megismételni: együtt volt vagy hatvan magyar ember, és nem volt sem pártoskodás, sem veszekedés, sem versengés, sem gyűlölködés, sem intrika, sem érvényesülési tülekedés, hanem a legteljesebb harmóniában, a szent cél iránt való önzetlen odaadásban, kölcsönös szeretetben és megbecsülésben, fegyelmezetten végezte ennek a társaságnak minden tagja a reá bízott munkát ...” [Apponyi Albert]

A MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG NAPLÓJA

Neuilly – Versailles – Budapest
(1920)

Összeállította
ZEIDLER MIKLÓS

A MAGYAR BÉKEKÜLDÖTTSÉG NAPLÓJA

X-254111 943.9
M14

